

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტი
საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი

ეთერ თათარაიძე

დემონოლოგიური თქმულებები

ლვთისნასახთა მადლი ფარავდეს ბ-ნ მამუკა ცაგარელს,
ვისი შემწეობითაც წინამდებარე წიგნმა დღის სინათლე იხილა

ბამოცემლობა ინტელექტი
თბილისი

„უთვალავი ფერის“ საგნობრივ სამყაროში ანუ ქვეყანაზე უხსოვარ დროში ჩნდებიან არსებები, ხან ხილულნი და ხანაც უხილავნი, ხალხური თქმით, „საფარველდებულნი“, რომელნიც, წმინდა ძალებთან ერთად, გარკვეულ კვალს ტოვებენ ადამიანთა მიწიერ ცხოვრებაში.

ღვთიური სუბსტანციის უკმარისობამ განაპირობა სოციალური საარსებო ტერიტორიის „აუთვისებელი“ ადგილების დასახლება და შევსება იმ მანევრით, მაცდური, მაქციობის უზღვავე უნარით აღჭურვილი უარყოფითი პერსონაჟებით, რომელთა საბოლოო ხვედრად ბნელით მოცულ უძირო ქვესკნელში ჩაყრა, ანუ, სხვაგვარად, „გამინრეილება“ მოიაზრება.

იახსარისა და კოპალას საგმირო თავგადასავლებიც სავსებით კმარა იმის დასტურად, რომ რუსთველისეული თეზა – „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“ – არაა მხოლოდ შთამბეჭდავი პოეტური ფორმულა და მოკვდავს, რომელიც „ხატი და მსგავსია“ თავისი დამბადებლისა, მუდამ უნდა უღვივოდეს რწმენა და იმედი სამზეოზე სიკეთის გამარჯვებისა.

ჩვენს სინამდვილეში დღემდე დაცულ ლექსით თუ პროზაულ ტექსტებში სახიერად არის შემონახული ზოგადსაკაცობრიო მოტივი საკრალურისა და პროფანულის ურთიერთდაპირისპირებისა, და რომ არა დემონური არსებანი, თავიანთი ნეგატიური საამსოფლო მისიით, ანდა ფონი, რასაც მათი სამანევრო ქმედებები ქმნის, ფოლკლორულ სიუჟეტებში ესოდენ რელიეფურად ვერ იქნებოდა წარმოჩენილი მათ წინააღმდეგ მეომარი ლოკალური ღვთაებების სიდიადე, სხივოსნობა და ფიზიკური უძლეველობა.

რედაქტორი ამირან არაბული

მხატვარი თენგიზ მირზაშვილი

ლექსიკონი და საძიებლები შეადგინა ამირან არაბულმა

ISBN 978-9941-466-62-5

© ეთერ თათარაიძე, 2016.

© გამომცემლობა „ინტელიქტი“, 2016.

შინაარსი

შესავალი.....	5
---------------	---

პირველი თავი

დემონური პერსონაჟები.....	13
----------------------------------	-----------

1. დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა.....14
2. სამძიმარი და მდებრი დემონური არსებანი.....20

მეორე თავი

დემონურ პერსონაჟთა ფუნქციური

ნიშან-თვისებები.....	27
-----------------------------	-----------

1. დემონურ არსებათა გამოჩენა.....28
2. დემონი – განძის მცველი.....40
3. ეშმა ადამიანის ტყვეობაში.....46
4. ნადირთეშმა და მონადირე.....55

მესამე თავი

ღვთიურისა და ეშმაურის დაპირისპირება

დემონოლოგიურ თქმულებებში.....	61
--------------------------------------	-----------

1. ბავშვები და ხოთონური ძალები.....62
2. თავდაცვის საშუალებები ეშმაკის წინააღმდეგ.....71
3. „მარჯე“ ადამიანები.....88
4. დემონურისა და ნაწილიანის დაპირისპირება.....90

დასკვნები.....	95
ლიტერატურა.....	99
ტექსტები.....	101
შემოკლებანი.....	363
ლექსიკონი.....	364
საძიებლები.....	371
სარჩევი.....	380

შესავალი

ქართული ზეპირსიტყვიერება, ეროვნული მსოფლმხედველობის უტყუარი სარკე და სურათი; რომლის ხნოვანების ზუსტად დადგენა ისევე ძნელია, როგორც პირველყოფილი ადამიანის ფიქრისა და აზროვნების სიღრმეში ნედრომა, თემატური მრავალფეროვნების უჩვეულოდ ფართო დიაპაზონით ხასიათდება.

ნებისმიერი ერის ყოფიერება, გარკვეული აზრით, სხვა არაფერია, თუ არა გამუდმებული დაპირისპირება ბნელსა და ნათელს, ბოროტსა და კეთილს, ეშმაურსა და ღვთიურს შორის.

მრავალსაუკუნოვანი პრაქტიკული გამოცდილების გზით შეძენილი ცოდნის ნიადაგზე იქმნებოდა ნეს-ჩვეულებათა და შეხედულებათა თავისებური სისტემა, რომელიც თანდათანობით, ბუნებრივად და ძალადაუტანებლად, მხატვრული აზროვნების, ფილოსოფიური განსჯის, პოეტური ხედვისა და გარდასახვის ლოგიკურ აუცილებლობას აძლევდა დასაბამს. ყოფითი ამბავი და მოვლენა უჩვეულოსა და ფანტასტიკურის სამოსში ეხვეოდა; ხდებოდა გაზვიადება; იქმნებოდა სიუჟეტები, სადაც თვალსაჩინო წილი ედო მხატვრულ გამონაგონს, პირობითობას, მითოსურ მოტივებს, რეალური თვალთახედვით დაუჯერებელ, მეტიც, საფუძველსმოკლებულ დეტალებსა და ეპიზოდებს. ერთი სიტყვით, მიწიერისა (resp. მიწრიელის) და ამაღლებულის ურთიერთშეხლა ხელს უწყობდა და ნოყიერ ნიადაგს უმზადებდა დღემდე მოღწეული, ჟამთა სიავეს გადარჩენილი, თაობათა მესხიერებაში შემონახული ფოლკლორული ძეგლების ჩასახვასა და თავისი საბოლოო, დასრულებული თუ დაუსრულებელი სახით ჩამოქნა-ჩამოყალიბებას.

ქართული ზეპირშემოქმედების პოეტურ და პროზაულ რეპერტუარში მძლავრ ნაკადად არის შემოჭრილი დემონურ არსებათა „საქმიანობის“ ამსახველი ფოლკლორული სიუჟეტები, რომელთა სიძველე, გამომდინარე მათ უღრმეს შრეებში დაღექილი არქაული რწმენითი პლასტებიდან, ეჭვს არ უნდა იწვევდეს.

განსხვავებით ზოგიერთი ფოლკლორულ-მითოლოგიური სიუჟეტისაგან, რომელთა გავრცელების არეალი კონკრეტულ კუთხესა თუ რეგიონს არ სცილდება და თავისი ხასიათით აშკარად ლოკალურია, შეიძლება

დაბეჭდებით ითქვას, რომ დემონოლოგია, დემონურ სულდგმულთა სამოქმედო ასპარეზი, მთელ საქართველოს მოიცავს და ყოველ კუთხეში, ყოველ რეგიონში თვალსაჩინო თავისებურებებით გამოირჩევა.

საგულისხმოა ის გარემოება, რომ რამდენიმე მითური პერსონაჟი, რომელთაც ცენტრალური ადგილი უკავიათ ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში, ერთდროულად ამჟღავნებენ როგორც ეშმაურ, ისე ღვთიურ ნიშნებს და, ამდენად, ორბუნებოვანნი არიან.

ამა თუ იმ არსების თავდაპირველი ბუნების გარკვევა მთელ რიგ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული. დაბადებით კეთილი სანწყისის განმასახიერებელი არსება შესაძლოა შემდგომ, ეპოქათა ცვლის კვალობაზე, ბოროტეულ სულად ქცეულიყო და პირუკუ – სიავის მტვირთველი დემონური სული ადამიანების მფარველ ცისიერ არსებად გარდასახულიყო.

წინამდებარე ნაშრომი, სხვასთან ერთად, ზემოთქმულის შეძლების-დაგვარად ნათელყოფასაც ისახავს მიზნად.

ნ. მარის სიტყვით, გარესამყაროზე ადამიანის წარმოდგენათა განვითარებაში რამდენიმე საფეხური გამოიყოფა. უმთავრესი კი ისაა, რომ მცენარეთა და ბუნების მოვლენათა განსულიერება თანდათანობით მიემართება უმაღლესი რელიგიისკენ: „ბუნებრივი რელიგიის“ ადგილს უმაღლესი რელიგია, ღმერთების შესახებ არსებული რწმენა-წარმოდგენები იჭერს [47, 495-496].

როგორც ჩანს, და ეს საკვებით კანონზომიერია, ადამიანის შეხედულებათა ევოლუციის პროცესში დემონურმა სულებმაც ფერისცვალება განიცადეს – განვითარების ერთობ რთული და ვრცელი გზა განვლეს, ვიდრე თავიანთი „მდგრადი“ და უცვლელი იერით დამკვიდრდებოდნენ მის ცნობიერებაში.

რელიგიისა და მითოლოგიის განუყოფელ კავშირზე, „ურთიერთშელწევადობის“ მაღალ ხარისხსა და შესაძლებლობებზე ზედმეტიც კია საუბარი, მათი უერთმანეთოდ არსებობა, უბრალოდ, წარმოუდგენელია. და ისე, რაც დღევანდელი ადამიანის შემეცნებაში ტყუილისა და ფანტაზიის ნაყოფის „სტატუსით“ შეიძლება არსებობდეს, შორეულ წარსულში, საუკუნეთა სიშორეში, ნამდვილობის იერს ატარებდა. ალბათ, სხვაგვარად ვერც აიხსნება ღვთისშვილების თუ ხთონურ არსებათა შესახებ დროთა განმავლობაში შექმნილი უმდიდრესი ფოლკლორული მასალის ერთი ნიშანდობლივი მხარე: ამბის მთხრობელი თვით ყველაზე უფრო ზღაპრულ-ფანტასტიკურ ეპიზოდებსაც კი ისე გადმოსცემს, ისე დამაჯერებლად ყვება და აცოცხლებს, თითქოს ყოველივე მის თვალწინ, მისი თანდასწრებით მომხდარიყოს. ამიტომაც ამ ტიპის თქმულება-გადმოცემებს ახასიათებთ უტყუარობის პრეტენზია და საკრალურობის ნიშნით არიან აღბეჭდილნი.

ღვთის ხატად და მსგავსად შექმნილი ადამიანის არსებაში უწყვეტი ბრძოლა მიმდინარეობს ღვთაებრივსა და ქვესკნელურს შორის. მოკვდავის არსება ხომ ამ ორი პოლარულად საპირისპირო საწყისის მძაფრი ჭიდილის ერთგვარი სარბიელია. შემწე ღვთაება მუდამ იმის ცდაშია, დაიცვას და დაიფაროს თავისი ყმა უკეთურ ძალთა ძალმომრეობისაგან, თავის მხრივ, ქვებუდანი, უკეთური ძალებიც არ იშურებენ ღონეს, რათა როგორმე სინათლეს გამოსტაცონ და დაითავისონ, დაიტომონ, დაისაკუთრონ ბუნებით მერყევი და შინაგანად გაუნონასწორებელი მეტყველი არსება.

მსგავსად დარგობრივი ღვთაებებისა, რომელთაც კაცთა ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროს პატრონობა აქვთ მინდობილი თავიანთი „დამსახავისგან“, „დამწერ-დამბადებლისგან“, ანთროპომორფული თუ ზომომორფული სახით სამზეოზე გამოცხადებული (სინამდვილეში კი უჩინმაჩინი) ხიბალ-კუდიანებიც ადამიანთა ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს (მგზავრობა, ნადირობა, სამეურნეო საქმიანობა, საოჯახო ყოფა თუ ინტიმური ურთიერთობანი) განაგებენ და მეთვალყურეობენ. მათ აქტიურობაზე არის დამოკიდებული მეურნე ხალხის ქამიერი წარმატება-წარუმატებლობა, მარცხი და გამარჯვება, ქონებრივი მდგომარეობა და, რაც მთავარია, ბედი და მომავალი, საერთოდ, სიკვდილ-სიცოცხლე.

ხთონური ძალებისა და ღვთიური ნათლითმოსილი უსხეულო არსებების დაპირისპირების ფონზე მკაფიოდ იკვეთება მათი შეყრის ადგილას მდგარი ადამიანის პიროვნული მონაცემები, მეობა, ნაკლი და ღირსება...

ერთი შეხედვით უცნაურ შესიტყვებაში – „დემონური ღვთაებანი“ – თვალნათლივ ჩანს ის ზოგადი ნიშან-თვისება, რაც ამ სახელწოდების მატარებელ არსებათა მყოფობის საფუძველს შეადგენს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „დემონური ღვთაებანი“ მიგვანიშნებს ისეთი ჯურის ზებუნებრივ ძალებზე, რომელთა სახეში, ერთსა და იმავე დროს, მავნებლებთან გაიგივებული დემონების იმანენტური თვისებებიც მოიაზრება და ხალხის საშველად მზადმყოფი ციური ძალების „ხვედრითი ნილიც“. თუკი ალი, ქაჯი, ჭინკა და ეშმაკი, მთელი თავიანთი არსებით, ბოროტ ძალთა სახით არსებობენ თანამედროვეთა წარმოსახვაში და მათი ხსენება ყოველთვის თავისებურ შიშს აღძრავს მსმენელში, ისეთ „დემონურ ღვთაებათა“ გახსენება, როგორებიც არიან ნადირობის მფარველნი: დალი, ტყაშმაფა, ოჩოკოჩი, ნადირთმწყემსი უსახელო ქალი და სხვ., შიშთან ერთად ერთგვარ კრძალვას და თავყვანისცემის სურვილსაც ბადებენ მოკვდავში.

ჩვენს ფოლკლორულ რეპერტუარში ვხვდებით ისეთ არსებებსაც, რომელნიც შუალედურ ზღვარზე დგანან, სიტუაციისდა მიხედვით იქცევიან, მოქმედებენ და მთლიანად არც ხთონურ სამყაროს განეკუთვნებიან და არც ღვთაებრივს.

პრინციპულად არ ვჩერდებით დევებზე, ისინი თვისობრივად განსხვავდებიან ალ-ქაჯებისგან და, ვფიქრობთ, რომ ეს ცალკე, საგანგებო მსჯელობის საგანია და უმეტესად განვიხილავთ გრძნეულ დემონურ პერსონაჟებს, რომლებიც გვხვდებიან აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თქმულება-გადმოცემებში. თუმცა ჩვენ მხოლოდ ამით არ შემოვიფარგლებით, რადგან თუშ-ფშავ-ხევსურული და მთიულურ-გუდამაყრული თქმულებების დემონურ პერსონაჟებს ფართო პარალელები და, ზოგიერთ შემთხვევაში, გენეტიკური მსგავსებაც დაეძებნება გურულ-მეგრულ-სვანური გადმოცემების ალქაჯებთან.

„ეშმაკი დასაბამით კეთილისა არსებისაგან შექმნა უფალმან, – აღნიშნავს სულხან-საბა, – არამედ აღზვავნა და ამპარტაყნებისა მიერ დაეცა და გარდამოცვივნეს და ბნელ იქმნეს. მთავარნი და უბოროტესნი ქვესკნელად შთაიყარნეს, რომელ არს ჯოჯოხეთი, ხოლო რომელნიმე ჰაერსა შინა ქვემოვით იყოფებიან მსგავსად გულისთქმათა ზვაობისა მათისათა, ვითარცა იყვნეს“ [24, 248].

ჰაერში დარჩენილ ეშმაკთა ნაწილს, რომელიც ნაკლები ბოროტებით გამოირჩევა, საბა „ჰაერის მცველთ“ უწოდებს. ისინი „მუნცა იტანჯებიან“. ქართველთა რწმენაში „ჰაერის მცველი“ ზეციდან არის ჩამოსული, მას ძალუძს სახლთა და ცხენთა დაუფლება, ქვათა სროლა, ნაკლულის ფურის ავსება და ა. შ. „ჰაერის მცველები“ დაბალი რანგის ეშმაკებია და თავისთავში ქაჯებს, ჭინკებს და სხვა ბოროტ არსებებს აერთიანებენ.

ჩვენს ამოცანას არ წარმოადგენს დემონურ არსებათა შესახებ არსებული ფოლკლორული მასალისა და მეცნიერული კვლევის შედეგების დეტალური განხილვა. სურვილი გვაქვს ყურადღება მივაპყროთ რამდენიმე პოპულარულ დემონურ პერსონაჟს და მათთან დაკავშირებულ დიდძალ ტექსტებს, მათ შორის ზოგს ისეთს, რომელიც ქართულ მეცნიერებაში სრულიად უცნობია და დღემდე მიმოქცევაში არ ყოფილა.

დემონოლოგიის სფეროში დღემდე ჩატარებული მეცნიერული კვლევა ნაწილობრივ ასახავს ხთონური სამყაროს ზოგად სურათს. პერსონაჟთა ერთი წყება სასურველი სისრულით არის შესწავლილი სპეციალურ ლიტერატურაში, ხოლო ნაწილი დემონური პერსონაჟებისა ძალზე მკრთალადაა წარმოდგენილი, ზოგიერთ მათგანს კი საერთოდ არ იცნობს მკვლევართა თუ მკითხველთა ფართო წრე.

„სიტყვის კონაში“ (1949 წ.) სულხან-საბა ორბელიანი რამდენიმე დემონური სულის არსისმიერი სახის განმარტებას იძლევა. თუმცა დიდი ლექსიკოგრაფის ეს განმარტებანი, ძირითადად, საღმრთო წერილის შესატყვისია და ნაკლებად ითვალისწინებს ფოლკლორულ მასალას. სულხან-საბა ყურადღებას ამახვილებს ისეთ პერსონაჟებზე, როგორებიცაა: ალი,

ემშაკი, დევი, მაჯლაჯუნა, მჩხიბავი, ქაჯი, ჭინკა, მინოა, კორვიანტი. განმარტებულია თითოეული მათგანის მნიშვნელობა და, რიგ შემთხვევაში, იქვეა მოცემული ზოგიერთის შედარებით ვრცელი დახასიათება.

თავის „ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ წერილებში“ (1962 წ.) ბესარიონ ნიჟარაძე (თავისუფალი სვანი) სხვა საკითხებთან ერთად ეხებოდა სვანურ თქმულებებს დემონური არსებების შესახებ. ბუნებრივია, რომ მისი ყურადღების არეში კოსმოგონიურ ლეგენდებთან და ბიბლიურ სიუჟეტებთან დაკავშირებით დემონურ არსებათა სამყაროც მოხვედრილიყო. ემშაკისა და თხის ურთიერთმიმართების თაობაზე ავტორი წერს: „ქართულ ზღაპრულ ეპოსში, სვანური ლეგენდით, ემშაკი თხის გარეგნობას იღებს, რაც უძველესი დემონური ტრადიციის გამოძახილია, რადგან დემონთა დღესასწაულის ემბლემას თხა წარმოადგენდა, მისი რქები კი ემშაკეული ბუნების ატრიბუტად იქცა (23, 138).

ხატის დობილთა ძალზე საინტერესო დახასიათებაა მოცემული გიორგი თევდორაძის ნიგში „ხუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში“ (წ. II, გვ. 31). „დობილთა პირდაპირი დანიშნულება იყო, – ნათქვამია ნაშრომში, – დაეცვათ ხატის ადგილები შეურაცხყოფისაგან, არავის გაეარა ხატის ადგილზე მზის ამოსვლისას და ჩასვლისას... ხატის ნივთებს უდიერად არავინ მოჰყრობოდა და სხვ.“ დობილნი (ერთგვარი ანგელოზნი), თავიანთი ბუნებით და ფუნქციით, გარკვეულ სიახლოვეს ავლენენ ადამიანთან მებრძოლ ქვესკნელურ ძალებთან და მათი გაცნობა ადგილობრივ ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიულ მონაცემებზე დაყრდნობით, სხვა მკვლევარებთან ერთად, გ. თევდორაძის თვალსაჩინო დამსახურებაც გახლავთ.

კვლევის პროცესში ვეყრდნობით ალექსი ოჩიაურის მიერ შეკრებილ ზეპირსიტყვიერ ტექსტებს, რომლებსაც უდავოდ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქართული მითოლოგიის ფუძემდებლური საკითხების კვლევისა და გაშუქების საქმეში.

ანიმიზმის, ხალხური დემონოლოგიის, ქცევადობის ანუ მაქციობის საკითხებთან დაკავშირებით არაერთი საგულისხმო თვალსაზრისი აქვს გამოთქმული ვახტანგ კოტეტიშვილს. მისი „რჩეული ნაწერების“ მეორე ნიგში (1967 წ.) მკვლევარი თუ რიგითი მკითხველი ბევრ საინტერესო ცნობას იპოვის, სადაც დემონური სამყაროს ესა თუ ის ასპექტია წარმოდგენილი.

ღვთისშვილთა ფუნქციებისა და „გამინრივლებულ“ არსებათა „გალერეის“ კვლევის საქმეში დიდი წვლილი მიუძღვის მიხეილ ჩიქოვანს. მის „ბერძნული და ქართული მითოლოგიის საკითხებში“ (1971 წ.) ბევრი ისეთი პრობლემაა ნათელმოფენილი, რომელთაც მანამდე ჯეროვანი ყურადღება არ მიჰქცევია.

დიდძალი განმარტება-ინფორმაციის მომცველია აკაკი გელოვანის „მითოლოგიური ლექსიკონი“. დამონებული ფაქტობრივი მასალის სიუხვით გამორჩეული ეს სოლიდური ნაშრომი ჩვენთვის საინტერესო სფეროს შესახებ ერთობ საჭირო და საგულისხმო ცნობებს მოიცავს.

ქადაგობა-მკითხაობის, ჯვართაგან დამიზნების, ბნელისა და ხთიშვილთაგან მიტოვებული ადამიანის „დაკოჭვების“, განათვლის, დობილთა რწმენის, დაავადებული ქალებისა და საქონლის განკურნების, სამძიმარ-ხელის ელჩობისა და სხვა დიდად საინტერესო საკითხებია შესწავლილი თინათინ ოჩიაურის ნაშრომში „ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან“ (1954 წ.).

დემონოლოგიის საკითხებზე საფუძვლიანი კვლევა-ძიება აქვს ჩატარებული მზია ჩაჩავას. მისი საკანდიდატო დისერტაცია და ფოლკლორისტთა სამეცნიერო კრებულებში გამოქვეყნებული წერილები მნიშვნელოვანწილად ავსებს და ამდიდრებს ჩვენს ცოდნას დემონურ არსებათა შესახებ.

სამეგრელოს რეგიონის ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული მასალის სიუხვითა და მეცნიერული ანალიზის სიღრმით გამოირჩევა თედო სახოკიას, აპოლონ ცანავასა და მედეა ნადარაიას ცალკეული სტატიები და მონოგრაფიები. ძალზე სასარგებლო გამოდგა ჩვენთვის ნინო აბაკელიას სადისერტაციო ნაშრომი „ზოროასტრიზმის გადმონაშთები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა ტრადიციულ ყოფასა და კულტურაში“ (1993 წ.); ინტერესით გაცეცანით ანდრო ლეკიაშვილის გამოკვლევას „მზის ღვთაება თუ კუდიანი დედაბერი“.

ქართული მითოლოგიის კარდინალურ პრობლემებზე მომუშავე მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის ზურაბ კიკნაძის ნაშრომს „ქართული მითოლოგია“, I ჯვარი და საყმო (1996 წ.), რომელშიც სრულიად ახლებურად, გამონვლილვით და ამომწურავად არის გაშუქებული მთიელთა საკრალური ყოფის ძირეული ასპექტები. წინამდებარე დისერტაციაზე მუშაობაში ჩვენთვის გეზის მომცემი იყო აღნიშნული მონოგრაფია, რომელშიც განხილულია დემონურ სამყაროსთან დაკავშირებული ისეთი საკითხები, რომელთა გაუთვალისწინებლად არასრულყოფილი იქნებოდა ჩვენი წარმოდგენა ხთონურ თუ ნახევრადხთონურ არსებათა ბუნებასა და ხასიათზე.

რუსი ხალხის ცნობიერებაში მყარად დამკვიდრებული რწმენითი პლასტების – ეშმაკის ოინების, მისი საყვარელი ადგილების, გარეგნობის, თვითმკვლევლებთან სატანის დამოკიდებულების, ბავშვების მოტაცების და შვილების შეცვლის, ახალდაბადებულის სულის მისაკუთრების მცდელობის, ეშმაკისაგან ადამიანთა ცთუნების, ავსულთა სხვა სახედ (ცხენი, გველი, მგელი, თაგვი, თევზი, გომბეშო...) ქცევისა და ა. შ. – საფუძვლიანი

ანალიზია მოცემული XIX-XX სს. მიჯნაზე მოღვაწე რუსი მწერლის, ეთნოგრაფისა და მოგზაურის სერგეი მაქსიმოვის წიგნში „Нечистая, неведомая и крестная сила“ (М., 1989).

წინამდებარე ნაშრომში გათვალისწინებულია ხსენებული ავტორის მეცნიერული კვლევის შედეგები.

ნაშრომი მოიცავს სამ ძირითად თავს. პირველი თავი ეხება დემონურ პერსონაჟთა ზოგად დახასიათებას და გამოიყოფა ორი ქვეთავი. 1. დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა და 2. სამძიმარი და მდედრი დემონური არსებანი. ჩვენს თვალსაზრისს, რომ დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა დაკავშირებულია მათსავე ფუნქციურ ნიშან-თვისებებთან, ამყარებს უამრავი თქმულება-გადმოცემა. ხოლო სამძიმარისა და მდედრი დემონური პერსონაჟების შედარებითი დახასიათებისას ნათლად ირკვევა, რომ სამძიმარის, გიორგი ნაღვარმშვენიერის გაღვთიურებული დობილის, ბუნება ქაჯურ სანწყისში იღებს სათავეს.

ნაშრომის მეორე თავი ეხება დემონურ პერსონაჟთა ფუნქციური ნიშან-თვისებების განხილვას. აქ გამოიყოფა ოთხი ქვეთავი: 1. დემონურ არსთა გამოჩენა, 2. დემონი – განძის მცველი, 3. ეშმა ადამიანის ტყვეობაში და 4. ნადირთეშმა და მონადირე.

ხთონური ძალების ხასიათი და ბუნება მათი გამოჩენისა და გააქტიურების ჟამს მუდგენდება. აგრეთვე მაშინ, როდესაც იგი ადამიანის ტყვეობაშია. საყურადღებო თვისებებს ამუღვენებს დემონი, როდესაც იგი იცავს განძს. დემონში, როგორც განძის მცველში, ცნაურდება მისი კიდევ ერთი ფუნქციური მახასიათებელი. საინტერესო ურთიერთობა იკვეთება მონადირესა და ნადირთპატრონს შორის. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თქმულება-გადმოცემების მიხედვით ნადირთპატრონში აშკარად იკვეთება ეშმაური ნიშნები.

მესამე თავი პირველ ორ თავში განხილული დებულებების ერთგვარ ახსნასა და განზოგადებას ეთმობა. მასში განხილულია ღვთიურისა და ეშმაურის, როგორც სამყაროს დასასრულამდე არსებული ოპოზიციური წყვილის, შეძლებისდაგვარი დახასიათება.

ამდენად, აღნიშნულ თავში საუბარი იქნება ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: ავსულთაგან წმინდა კაცთათვის „ნასიპის გატეხვის“ და მათი დამორჩილების მცდელობა; ავსულთაგან ჩვილი ბავშვის დაცვის გზები და ხერხები; საქონლისა და ადამიანის მტერი ავსულები; საყმოს მავნე და მფარველ ძალთა მანიფესტაციის ფორმები; ნაწილიანი და მიწრიელი ძალების ურთიერთდამოკიდებულება.

ნაშრომის ძირითადი ბირთვია პირადად ჩვენ მიერ 1978 წლიდან 1998 წლამდე მოპოვებული ფოლკლორული მასალა, რომლის დიდი ნაწილი პირ-

ველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. მასში გამოყენებულია აგრეთვე სხვადასხვა სამეცნიერო ცენტრებში დაცული მდიდარი საარქივო მონაცემები.

წინამდებარე გამოკვლევა მოკრძალებული ცდაა ქართული დემონოლოგიის სფეროში დღემდე არსებული ხარვეზის შევსებისა.

პირველი თავი

დემონური პერსონაჟები

დემონურ არსებათა ფუნქციური მრავალფეროვნების გამო მათ შორის გარკვეული იერარქიის დამყარება ძნელად ხერხდება.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, ხალხური რწმენა-წარმოდგენით, დემონებს სხვადასხვა „უფალი“ და „მეუფროსე“ ჰყავთ. სვანეთში ასეთად დალია ცნობილი, გურიიში – როკაპი, სამეგრელოში – ტყაშმაფა და ა. შ.

ჩვენ მიერ განსახილველ კუთხეებშიც, სახელდობრ, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, ასეთსავე სიჭრელეს ვხვდებით: ხევსურეთში ნადირთმწყემსი ქალი პირველობს, თუშეთში კი ხიბალ-კუდიანთა მთელ წყებას „დორაისწყველი“ განაგებს.

დემონებზე არსებული თქმულება-გადმოცემების ანალიზი ცხადყოფს, რომ თითოეული ხთონური არსება გამოირჩევა განსაკუთრებული ფუნქციური ნიშან-თვისებებით, გარეგნობითა და ბუნებით. მიუხედავად ამისა, მათ შორის არსებობს მსგავსებაც. აღსანიშნავია, რომ ყუველა ეს პერსონაჟი ერთგვარად დაპირისპირებულია ღვთიურ არსებებთან.

წინამდებარე თავში საუბარი გვექნება „ღვეური გარეგნობის“ გოლიათზე, „დორაისწყველის“ სახელით რომ იხსენიებენ თუშური თქმულება-გადმოცემები.

მომდევნო ადგილი დავუთმეთ „ქალთა გალერეას“ და აუცილებლობად ჩავთვალებთ, ქართულ ფოლკლორში უკვე მრავალგზის ნაკვლევი ორი პერსონაჟიც აქვე შემოგვეყვანა – დალი და ტყაშმაფა; დავკვირვებოდით სამიძიმარ-ხელი ყელღილიანს, ქაჯავითთ მოყვანილ და შემდგომში ხატადქმნილ მდედრ ჯვარ-ხატს, რომელსაც გარკვეული პარალელები ეძებნება ქალური ბუნების მქონე ხთონურ არსებებთან. პარალელები დაიძებნა ხევსურულ მასალებში საკმაოდ ფერებმდიდარ ნადირთმწყემსსა და ასევე კარგად ცნობილ გაბურთ ეშმასთან; საშუალება მოგვეცა, თვალი მიგვედევნებინა დღემდე სრულიად საფარველფენილი პერსონაჟისთვის, „თებ-ჟორიკას“ სახელით რომ იცნობს თუშური ზეპირსიტყვიერება.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში თქმულებები დემონებზე წარმოშობილი უნდა იყოს ქრისტიანულ ეპოქაში. ეს თქმულებები გადამუშავდა ადგილობრივ ნიადაგზე, ადგილობრივი საჭიროებისათვის. საქართველოში კუდიანებზე არსებობდა ისეთივე წარმოდგენები, როგორიც გავრცელებული იყო შუა საუკუნეებისა და უფრო მოგვიანო ხანის ევროპის ქრისტიანულ ქვეყნებში, სადაც, ხშირ შემთხვევაში, ხედავდნენ ბოროტების სანყის ევას, რომელმაც აცდუნა ადამი და ამით ძეხორციელი სამუდამოდ დაშორდა სამოთხეს და მოექცა დემონური ძალების ერთგვარი დევნის ქვეშ. აქედან იწყება ტანჯული კაცობრიობის ისტორია.

ქართველი ხალხის რწმენა-წარმოდგენებშიც მავნე, დემონური ძალის მთავარი მატარებელია ქალური ბუნება. მისი უმაღლესი განსახიერებაა კუდიანების უფროსი. საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სხვადასხვა სახელით არიან ცნობილნი ეს „მეუფე-მეუფროსენი“.

ტიტანური დემონური ბუნების ამოსავალია ხთონური და ღამისეული სანყისი. ის, რაც ტიტანურია წარმართულში, დემონურია ქრისტიანულში.

„შუა საუკუნეების ქრისტიანულ ქვეყნებში ინკვიზიციის მიერ ცეცხლზე დანვა უმთავრესად ქალებს ემუქრებოდა, რომელთაც დემონურ ძალებთან კავშირსა და ჯადოქრობას სწამებდნენ“ [44, 49-50].

ვ. ივანოვი შენიშნავს: „უეჭველია – ტიტანები ხთონური ძალებია, ქალური მატერიალური პირველსაწყისისა (მიწის დედისა)“ [49, 178].

ამასთან დაკავშირებით, თქმულება-გადმოცემებზე დაყრდნობით, ჩვენ განვიხილავთ რამდენიმე დემონურ ქალ-პერსონაჟს, რომლებიც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განსხვავებული ფუნქციური ნიშან-თვისებებით ხასიათდებიან.

უპირველესი, რაც მდებარე დემონურ არსებებს აერთიანებს, ეს არის მათი განსაკუთრებული გარეგნული სილამაზე.

1. დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დემონური არსებები უპირისპირდებიან ღვთიურ არსებებს. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ჯვარ-ხატები რელიგიური შინაარსის თქმულებებსა და ანდრეზებში წარმოჩენილნი არიან მშვენიერი გარეგნობით. ამგვარად ხსენდება საკულტო ტექსტებში ხახმატის ჯვარი გიორგი „ნაღვარმშვენიერი“, თამარ მეფე – „ჩიქილა-ზინზილიანი“ და ა. შ. მათთან დაპირისპირებული ხთონური არსებანიც არაჩვეულებრივად მიმზიდველი, ულამაზესი გარეგნობით გამოირჩევიან.

როგორც ღვთაებრივ, ასევე დემონურ არსებათა გარეგნობა განსაკუთრებული საკრალური ნიშნით ხასიათდება. თუ ჯვარ-ხატთა გარეგნობა მათი ღვთაებრივი ბუნების ერთ-ერთი ატრიბუტია, ხტონურ პერსონაჟთა გარეგნობაც მათსავე ფუნქციურ ნიშან-თვისებებს უკავშირდება. სახელდობრ, ამ შემთხვევაში ელინდება დემონურ ძალთა მიერ ადამიანთა ცდუნებისა და მათზე ბოროტი ზემოქმედების უნარი.

თითქმის ყველა დემონური არსება მაქციაა. ულამაზესი ქალის სახის გარდა, მათ შეუძლიათ მიიღონ ცხოველის ან ფრინველის გარეგნობა:

„ემმაკის მაქციობის მოტივი ერთ-ერთ პოპულარულ სიუჟეტს წარმოადგენს ევროპულ ლიტერატურასა და ფოლკლორში, ემმაკი ადვილად იღებს თხის, მგლის, ძაღლის, ყვავისა და გველის სახეს. იგი ძვრება კარის ჭუჭრუტანაში, ადვილად თავსდება კაკლის ნაჭუჭში და სხვ.“ [50, 6].

თუ ხტონური ძალები ქალის სახით ეჩვენებიან ადამიანს, მათ ძირითადად აცვიათ თეთრი სამოსელი (დალი, ტყაშაფა, ალი). ნადირთმწყემსს, გაბურთ ეშმას და სამძიმარს, ქალად ჩვენების შემთხვევაში, ხევსურული „ტალავარი“ ამშვენებთ. საგულისხმოა, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ჯვარ-ხატები ისეთივე გარეგნული სამკაულებით ხასიათდებიან, როგორი სამოსელი და აღჭურვილობაც ჰქონდათ ადგილობრივ მცხოვრებლებს. მაგ.: „ყანიმ-მშვენიერი“, „ზინზილიანი“ და სხვ. ერთ-ერთ ლექსში ხევსურ მეომრებზე ნათქვამია: „არაგვზე ჩამადიოდა ყანიმიანის ჯარიო“; ხოლო ქისტეთში სალაშქროდ მყოფ ხახმატელებზე სახალხო მთქმელი გვეუბნება: „დათვისჯვარ ჩამაიარეს არწივებმ ზინზილითაო“. თებუორიკა კი თუში ქალის ტრადიციულ უბე-ფარაგასა და კუჭურაშია გამონწყობილი, „უბიანები“ აცვია. თუშებს თებუორიკა ოქროსფერთმიან ლამაზ მაცდურ ქალად ჰყავთ წარმოდგენილი. ანალოგიური გარეგნობა ახასიათებს ხევსურულ თქმულებებში ეშმაქალას: „ცოლ-ქმარნი ცხოვრობენ საბოსლოში მარტუანი. ცოლ სადამ იყვ წასულ, მოვიდ ე ცოლი და ხედავს, იმის ქმარსთან ქალი წევს, ოქროს თმები აქვ ბანზე დაწყობილ“ [28].

ამ მხრივ დიდ განსხვავებას არც რაჭული თქმულების დემონური პერსონაჟი და სვანური დალი ავლენენ.

რაჭველი „ეშმაქალა“ ასე ხასიათდება შესაბამის თქმულებაში: „ლამაზი იყოვო ძალიანო, ძალიან გრძელი ოქროსფერი თმები, რაჭველი ქალის სამოსელიო“ [28].

„ქალი მესეფიც, ისევე, როგორც წყლის დედა ანუ ლევკოთეა, ლამაზი არსებაა, ტანსა და სახეზე თეთრია, ოქროსფერი თმები ამკობს, თეთრი კაბა აცვია და წყალში (ზღვაში) ბინადრობს, აქვს მაქციობის უნარი“ [11, 127].

დალი სილამაზით განთქმულია: ცეცხლოვანი, გაშლილი თმებით, თეთრი თავსაფრით, წყლის დედა ალი რომ არის, იმის სახითაა“ [28].

დალი ხან კაცის სახით ერგენება კაცს, ხან ჯიხვის. „დალის მთავარი ნიშანი ისაა, რომ იგი თეთრი ჯიხვის სახით უძღვის ჯოგს“ [13, 83-85].

თავისი გარეგნობით (გრძელი ოქროსფერი თმა, თეთრი სამოსელი), გამოცხადების ფორმით, მაქციობით და სხვა ნიშნებით დალი უფრო ტყაშ-მაფას ორეულია, მასავით ავზნიანი და საშიში.

„ტყაში მაფა, ტყის მეფე ლამაზი ქალია, რომელსაც ორი გრძელი ოქროსფერი ნაწნავი აქვს“ [11, 31].

ერთი გადმოცემის თანახმად, „ტყის ქალი იყო დიდთმიანი, იცვამდა თეთრად“ [13, 11893].

ხალხს ეს არსება მომხიბლავ ჰაეროვან ქალად ჰყავს წარმოდგენილი.

ასევე თვალშისაცემია გაბურთ ეშმას „ყვითელ თმანიც“.

ტყაშმაფას ტანსაცმელი, ინფორმატორთა თქმით, უმთავრესად თეთრი ფერისაა; თმები – სირმისა, ჩამოშლილი, ოქროსფერი, ყვითელი, ზოგჯერ ორი ნაწნავი; სხვა ეშმაქალებივით ისიც მაცდური და გამომწვევია.

ტყაშმაფაზე მასალების შეკრება უწარმოებია XIX საუკუნის 90-იან წლებში ი. ტეპცოვს, რომელმაც 1884 წელს „მასალათა კრებულის“ მე-18 ტომში გამოქვეყნებული, მის მიერ სამეგრელოში დაფიქსირებული მასალები ასე დაასათაურა: „მეგრელთა ყოფისა და რწმენის ისტორიიდან“. ავტორი ამგვარად ახასიათებს ტყაშმაფას: ტანშიშველი, მზეთუნახავი, გრძელი ჩამოშლილი დალალებით. მსუბუქი სიარულით, მას ემორჩილება ფრინველთა მთელი სამყარო [52, 12].

თითქმის ყველა დემონური არსება მაქციობს: „ეშმაკის გარეგნული სახე სხვადასხვანაირია, რადგან მას გარდასახვის უნარი ახასიათებს. ამდენად, მას შეუძლია მიიღოს ნებისმიერი ცხოველის: კატის, ძაღლის, თხის და სხვა, „გარეგნობა“ [38, 19-20].

ბესარიონ ნიჭარაძის აზრით, „ქართულ ზღაპრულ ეპოსში, სვანური ლეგენდით, ეშმაკი თხის გარეგნობას იღებს, რაც უძველესი დემონური ტრადიციის გამოძახილია, რადგან დემონთა დღესასწაულის ეშბლემას თხა წარმოადგენდა. მისი რქები კი ეშმაკეული ბუნების ატრიბუტად იქცა“ [23, 138].

აღსანიშნავია, რომ კატა, ისევე როგორც თხა, სხვადასხვა მითოლოგიებში დემონური ძალების ზოომორფული სახეა. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ხთონური მუდამ უპირისპირდება ღვთაებრივს. ეს მომენტი ფშაურ ზეპირსიტყვიერებაში ამგვარად არის გადმოცემული: ზურაბ ერისთავი ვერ ამარცხებს ფშავ-ხევსურეთს, რადგან მათ მფარველობთ ლაშარი და ხმალა, რომელთა საიდუმლო მუხის ხისა და ალვის ხის სიმტკიცეშია ჩადებული.

ზურაბ ერისთავი ამ შემთხვევაში განასახიერებს დემონურ ძალას, რომელიც ებრძვის ღვთაებრივს. ის ვერ ჭრის საკრალურ ხეს და „ცდილობს გამოსტყუოს საყმოს კულტის საიდუმლო“ [16, 251].

როგორც ხევისბერი, ხუცესი, ჯვარის ხელკაცი ერიდება ნალახს, ასევე ღვთაებრივი ძალა გაურბის ეშმაკეულს:

ალბათ ასწავლა ღულელმა ალვის ხეთ დასაჭრელია:

„თქვენ მაიყვანეთ კატაი ხეთ ძირში დასაკვლელია!“

ხენი დანათლეს სისხლითა, ეგ უფრო საკვირველია.

ალვისხე გადააქციეს, ძირ არ განირეს, წვერია.

შიბ განყდა. ცისკე ნავიდა. ნიოდა, როგორც გველია [36, №541].

ზურაბ ერისთავმა რომ შეძლოს წმინდა ადგილის ხელყოფა, მას ასხურებს ეშმაკეული ცხოველის სისხლს, რომელიც, როგორც სავსებით სამართლიანად შენიშნავს ზურაბ კიენაძე, „აფრთხოვს“ ჯვარს, იმ ანგელოზს, რომელიც დავანებულია იმ ადგილის კვრივში [16, 263].

დემონურ არსებათა გარეგნობა რომ მათსავე ფუნქციურ ნიშან-თვისებებს უკავშირდება, ნათელყოფს მათი ხთონური თვისებების მატარებელი ატრიბუტები. თუ ეშმაკს კვეცენ მისსავე ნაწილებს (თმა და ფრჩხილები), იგი კარგავს დემონური ძალის გამოვლინების უნარს და დგება ადამიანის სამსახურში.

რაჭული თქმულების მიხედვით, ეშმაქალას ფრჩხილები ჰქონდა თითქმის მკლავის სიგრძეო, და პირდაპირ შინ მივიყვანეო, როგორც კი მივიყვანე, იმნუთში დავაჭერი ფრჩხილები და ჩამოვკიდე ჭერში ის ფრჩხილებიო. ხუთ-ექვს თვეს შინ მყავდა ეს ქალიო“ [28].

ხოლო ერთი გადმოცემის თანახმად, ბავშვი, რომელსაც ეშმაკები ნაიყვანენ ხთონური ძალების საბრძანისში, ეზიარება დემონურ სიბრძნესა და ბუნებას, რაც აისახება კიდევ მის გარეგნობაში. კერძოდ, ცხრა წლის შემდეგ იგი ბრუნდება ხთონური სამყაროდან ადამიანთა საუფლოში და ფრჩხილები ჯოხის სიგრძე აქვს: „ფრჩხილებივ ჯოხად იდგისავ“ [28].

მარცხენა ხელზე, კონკრეტულად, მარცხენა ხელის ნეკაზე აჭრიან თებუორიკას ფრჩხილს, რაშიც, ადამიანის აზრით, მისი „ძალ-ღონეა“. ზოგიერთი მასალიდან კი ჩანს, რომ ყველა თითზე აჭრიან დემონურ არსებებს ფრჩხილებს. ყველას რომ ვამბობთ, საინტერესოა, რამდენი თითი აქვს ეშმა-ქალას ხელის მტევანზე? ზოგიერთი ვარიანტით ათი, როგორც ადამიანს და, ზოგი ვარიანტით, თხუთმეტი: „ჩამაიტიან ამანად (ბავშვმა) ნამყარ. უნდა ნავიდეს ეხლა და ნავიდა კიდევ და თხუთმეტი ფრჩხილი ხქონდა ეშმას, მე არ ვიცი, ჩვენ ხო ათი გვაქვ და ერთი დააკლდა და ერთი კიდევ მაკლავო, უთქომ იმ ბაღლისადა“ [28].

ფრჩხილებთან ერთად, ზოგიერთი ვარიანტის თანახმად, კაცმონაკლავ ხმლის ქარქაშში ეშმას მოჭრილი თმაც იგმანება. თუნდ ერთი ფრჩხილის არქონის დროსაც კი ეშმა უძალოა, ასევე არასრულყოფილია თმის ნაწი-

ლის დაუბრუნებლად და როგორც კი „ფრჩხილებს აისხამს“ ხოლმე, ისე თმას და უჩინარდება“ [28].

ამდენად, თმა და ფრჩხილები ხთონური ძალების დემონურ ბუნებას გამოხატავენ.

მიუხედავად ჯადოსნურ მოტივთა სიჭარბისა, აქ მაინც ჩანს ტყაშმაფას ძირითადი თვისებები, სახელდობრ, ინტიმური ცხოვრებისთვის ვადის განსაზღვრის თავისებური ხერხი, რომელიც ყველგან საერთო მოტივად გვევლინება. ასევე საერთოა ტყაშმაფას თმის მაგიური ფუნქცია, რომელიც სხვადასხვა ვარიაციებით არის წარმოდგენილი; ამ შემთხვევაში თმის მოჭრა იწვევს გმირის დაღუპვას. როგორც დალისთვის, ასევე ტყაშმაფასთვის ოქროს ნაწნავები ღვთაებრივობის და სიცოცხლის სიმბოლოა, რომელსაც მაგიური ძალა აქვს“ [40, 64].

თავდახსნის განზრახვით ხშირად ტყაშმაფას ჩამოშლილ თმაზე ნაცარს შეაყრიან, რაც მოუშორებელი მკბენარით აავსებს და იგი იძულებული ხდება, მიატოვოს თავისი სატრფო.

ამ თვალსაზრისით დიდად საინტერესოა ქართული ხალხური რომანტიკული ეპოსის ბრწყინვალე ნიმუშის „ეთერიანის“ პერსონაჟის მურმანის მოქმედება. დემონურ ძალებთან წილნაყარი და ეშმაკისთვის სულმიყიდული მურმანი ფეტვს შეაყრის ეთერს, რითაც მკბენარს უჩენს, ისაკუთრებს და აიძულებს, გაშორდეს თავის სატრფოს. ეშმათა ხერხის და საიდუმლოს მცოდნე თავადვე კურნავს ეთერს მკბენარისაგან.

ტყაშმაფასთვის მკბენარის შემსევნი, „აბესალომ და ეთერის“ საპირისპიროდ, არ არიან დემონური არსებანი. მართალია, ისინი არ განეკუთვნებიან ხთონურ ძალებს, მაგრამ, ეფიქრობთ, რომ ფლობენ მათ მაგიურ საიდუმლოებებს.

ძველთაგან მომდინარე ხალხური რწმენის გამო ადამიანები განსაკუთრებით უფრთხილდებიან თმებსა და ფრჩხილებს, რათა ეშმაკმა თავის იარაღად არ გამოიყენოს ისინი. ამიტომაც თავიანთი სხეულის ამ ნაწილებს განსაკუთრებით სუფთა და ფეხუხვედრ ადგილას ინახავენ.

როგორც ოქროს შიბი და ჯვრის დროშა განასახიერებს ღვთისშვილის სიმტკიცეს, მის საკრალურ სიძლიერეს, ასევე ოქროს სირმის თმებსა და ფრჩხილებშია ჩადებული უწმინდურთა ძალმოსილების საიდუმლო.

ვენდიადის მიხედვით, „მთელი სამყარო სავესა ორივე სქესის ეშმაკებითა და მათი თავყვანისმცემლებით. ისინი ჯოჯოხეთის შესასვლელთან იყრიან თავს. საჭიროა მათგან თავის დაცვა განსაკუთრებული წესების შესრულებით – გაფრთხილებას საჭიროებს მოჭრილი თმები და ფრჩხილები, რომლებიც მოჭრისთანავე უნდა დაიმარხოთ და იქვე ითქვას მაგიური ფორმულები, შემდეგ კი მეტალით რამდენიმე რკალი შემოიხაზოს სამჯერ,

ექვსჯერ ან ცხრაჯერ, წინააღმდეგ შემთხვევაში მოჭრილი ფრჩხილები ეშ-
მაკთა ხელში იქცევიან შუბებად, დანებად, მშვილ-ისრებად ან შურდულის
ქეებად [52, 20].

თუ მდებრი დემონები, თქმულება-წარმოდგენებში, განსაკუთრებული
სილამაზითა და მშვენიერებით არიან შემკულნი, მამრი დემონები წარ-
მოდგენილნი არიან ამაზრზენი და თავზარდამცემი გარეგნობით.

თუშური თქმულება-გადმოცემების მიხედვით, საშინელი შესახედაო-
ბით გამოირჩევა დორაისწვეელი. მისი გარეგნული მორთულობა ამგვარია:
გოლიათ მთა-კაცს, რომელსაც შუბლზე ერთადერთი საცრისოდენა „წი-
თელი თქანთქალა“ თვალი უზის, მხრებზე წამოსხმული აქვს შავი ნაბა-
დი. მას ერთგვარი ანალოგი მოეპოვება პომეროსის „ოდესეაში“ ციკლოპ
პოლიფემის სახით. ციკლოპსაც ერთადერთი თვალი ფოსოში კი არა, შუა
შუბლში უზის. მას შემდეგ, რაც ოდისევსი თვალს გამოსთხრის ციკლოპს,
იმარჯვებს დემონურ არსებებზე და კმაყოფილი ტოვებს მათ ქვეყანას.

ასევე საზარელი გარეგნობისაა მეგრული თქმულებების ერთ-ერ-
თი პოპულარული დემონური პერსონაჟი ოჩოკოჩი, რომელსაც მახინჯ
მკერდზე უზარმაზარი კუზი აქვს; შეუხედავი და დამზაფერელია. ეს
მახინჯი გოლიათი ტყის ულამაზეს დედოფალს ტყაშმაფას ემტერება.

ზოგიერთ თქმულებაში ფიგურირებს ეშმაკი, ყვითელი ფერის ჩა-
მომჭნარი სახით, რომელიც სიკვდილის ასოციაციას იწვევს: „გავიხე-
დი-დ ფანჯარაშია-დ ჩამოღვენთილ სახიან, ჩამჭმარ, შავ წვერპირიან, ყვი-
თელღანვიან, მომკედრის გრძელა'-წვრილა' სახე ეყუდისა-დ' შემომხედის"
[28].

ქაჯ-ეშმაკთა გარეგნობას, მეგრული მასალის მიხედვით, ამგვა-
რად წარმოადგენს თედო სახოკია: „ეშმაკი ადამიანის ტანისაა, მხოლოდ
ბანჯგვლიანი, რქიანი და კუდიანი, გრძელი მოკაუჭებული ცხვირი აქვს,
გრძელი ყურები და სისხლიანი თვალები. ხელ-ფეხზე გრძელი წანვეტბუ-
ლი ფრჩხილები აქვს და შემზარავი საყურებელია“ [29, 16].

გურული მასალის თანახმად, „როკაპი იმფერი გლახა შესახედავი
იყო“, რომ ადამიანი მუნჯდებოდა მის დანახვაზე.

ზოგ შემთხვევაში დემონური არსებანი ულამაზესი ვაჟების სახით
გვხვდებიან, გამოწყობილნი ადგილობრივ მცხოვრებთათვის დამახასიათე-
ბელ სამოსელში. შესაძლებელია ეს გამოწვეული იყოს იმ გარემოებითაც,
რომ ეშმაკეულთ ახასიათებთ მაქციობა. ასევე საინტერესოა თუშურ ზე-
პირსიტყვიერებაში ცნობილი მაღალი, ჯმელი, უსახური კუდიანი, რომე-
ლიც შავ თავშალსა და სამოსელში დაბურული ებრძვის ღვთიური მად-
ლით აღსავსე ნაწილიან ადამიანს. მისი უსახური, შემზარავი გარეგნობა
და უსიტყვო „გადაფამფხვლა“ ან „აფამფხვლა“ შესაძლოა ერთგვარი თი-

ლისმაც იყოს აღნიშნული აღქაჯის ხელში. ის თავის სახესაც კი არ აჩვენებს მნახველს.

ამრიგად, თქმულება-გადმოცემათა ანალიზი ცხადყოფს, რომ დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა გარკვეულწილად დაკავშირებულია მათსავე ფუნქციურ ნიშან-თვისებებთან, რაც ვლინდება ამ ძალის მაქციობასა და ადამიანთათვის ვნების მოტანაში.

2. სამძიმარი და მღვდრი დემონური არსებანი

ქართულ მითოლოგიურ გადმოცემებში ქაჯავეთი განასახიერებს დემონურ არსებათა სამყოფელს. ამ მხრივ უაღრესად საყურადღებოა ხახმატის ჯვრის, გიორგი ნაღვარმშვენიერის, ლაშქრობა ქაჯავეთში.

სადიდებლებში ღვთაებანი ამგვარად არიან განდიდებული: „შენამც იდიდები, ხახმატის ჯვარო, გიორგი ნაღვარმშვენიერო; ნაღვარევეს მებურთალო, რჯულიან-ურჯულოთ სალოცავო, ჴელო სამძიმარო, იმის მოდე-მომხრენო, ჴმელეთზე ჴმის მტეხო, ქაჯავეთის გამტეხო, დიდოეთის გამბეგრავო, მორიგე ხვთისგან მალოცვილი გაქე ცისკიდურში მეხვენურის ხმის გაგონებაი, საყმოს დახმარებაი“ [45, 86].

მოტანილ ტექსტში სამძიმარი განდიდებულია, როგორც ღვთისშვილთა დარი არსება. სამძიმარი ექვს ქაჯის ქალთან ერთად ქაჯავეთიდან გამოიყვანა გიორგი ნაღვარმშვენიერმა.

როგორია სამძიმარის წარმომავლობა, საიდან მოხვდა ქაჯავეთს, ქაჯის ქალია თუ ქაჯებისაგან ტყვედ წაყვანილი ჩვეულებრივი ადამიანი (ისევე, როგორც მინდია) და მერე მათ წესსა და ენას დაუფლებული?

ამ თვალსაზრისით ხელსამძიმარს მრავალი საზიარო ნიშანი ეძებნება თუშური თქმულებების მღვდრ დემონურ პერსონაჟთან, თებუორიკასთან. ეს უკანასკნელი „ალ-ქაჯთა“ და „ხიბალ-კუდიანთა“ ნათესავია, მაგრამ შედარებით ნაკლებ საშიში, ადვილად მოსატყუებელი და იოლად დასაჭერი. ოქროსფერთმიანი ლამაზი დემონი მაცდურ ქალად არის წარმოდგენილი. ამ მხრივ საყურადღებოა სამძიმარის გარეგნობა და ურთიერთობა მამაკაცებთან. ლამაზი ტალავრითა და სამკაულით მორთული სამძიმარი თავბრუს ახვევს და აცდუნებს საცოლე ვაჟკაცებს. ისევე, როგორც სხვა ეშმაქალები, სამძიმარიც მაქციობს, რეალურად არსებული ქალის სახეს იღებს და სასიყვარულო კავშირს ამყარებს ვაჟკაცებთან. თუმცა, ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, მას ქალობის ნიშნები არა აქვს: „ღამით გულზედ ჴელ ჩამაუსომ, კაცივით ხქონდავ, ქალობა არ ეტყობოდავ, უთქომ დედისად სამძიმარის „ქმარს“, რომავ ეს ქალ არ უნდა იყვასავ“ [27, 45].

ზ. კიკნაძის სიტყვით, „სამძიმრის ლოგინი აბულეთაურთ ციხის ჩარდახში სრულებით არ არის გამზადებული ცოლ-ქმრული ურთიერთობისათვის, ის არ არის საქორწინო სარეცელი. სამძიმარი გაუბრის ახლო კავშირს ვაჟთან“ [16, 124].

ნაქადაგარი გვაუწყებს:

აბულეთაურთ ციხეშიაო
მედგეს ლოგინი ჩარდახშიაო,
აბულეთაურთ ხოლიგამაო
ქალი საცოლედ მამინდომაო [34, 105].

თებუორიკაც გამომწვევია, გამოჩნდება იქ და მაშინ, სადაც და როცა არ ელოდებიან. ხშირად ის ჩაძინებული ეჩვენება იმ კაცის ცოლს, ვისთანაც წევს. აღსანიშნავია, რომ არც ეს სარეცელია ცოლ-ქმრული ურთიერთობისთვის განკუთვნილი. თუ მამაკაცი განიზრახავს ეშმაქალის „ხელყოფას“, თებუორიკა სამძიმრის დარად ქრება.

ამრიგად, მამაკაცსა და თებუორიკას შორისაც მიუწვდომელია ინტიმური კავშირი. ჩვენს ხელთ არსებულ ფოლკლორულ მასალაში მას სძინავს კაცთან. ზოგჯერ ისეც, რომ კაცი ვერც გებულობს მის სიახლოვეს. ამ მხრივ განსხვავებას ამჟღავნებს დალი, რომელიც უცნობ მონადირესთან სასიყვარულო კავშირის შემდგომ შვილს აჩენს.

საყურადღებოა აგრეთვე ტყაშმაფას ურთიერთობა ხორციელ კაცთან. ერთ-ერთი თქმულების თანახმად, იგი, ეშმაქალთაგან განსხვავებით, შვილებს ყოლიობს.

დემონურ პერსონაჟთა უცნაური გარეგნობის „დამაგვირგვინებელი“ ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშანია მათი „კოჭუკულმართობა“.

„ექვ არ გამჩენი, რო უბე-ფარაგა'იან პატარზალი. ცხენზე შესმას უზანგს რო ჳელით ვუჭერდ, კოჭებ უკულმ ხქონდ შებრუნებული-დ' კოჭუკულმართობამ გათქვ“ [28].

კოჭუკულმართია ნადირთმწყემსი ქალი (ხეცსურეთი), ტყის ქალი (კახეთი), წყლის დედა (თუშეთი) და სხვ. ამ ნიშნით იპყრობენ ისინი ადამიანის გულისყურს და აგრძნობინებენ, რომ მათ თანაგვარ სულებთან კი არა, სულ სხვა „სულ-გულის“ არსებებთან აქვთ ურთიერთობა. ამ კვალის შემჩნევის შემდეგ ხდება ადამიანი, ვის ბრჭყალებშია ჩავარდნილი და მის არსებას მოულოდნელად იპყრობს ძვალ-რბილის დამშლელი შიში.

ერთ-ერთი ნაქადაგარი, ვფიქრობთ, სწორედ ასეთ სანიშნო დეტალს ინახავს. სამძიმარი ამბობს:

ამ ჩემსა გამანაფრინდომსაო
იქავ აჩნია ნაკოჭარნიო [27, 46].

ჩვენი ფიქრით, ეს „დაჩნეული ნაკოჭარნი“ მისი ქაჯური ბუნების მაუწყებელია.

გავიხსენოთ „ვეფხისტყაოსანი“, სადაც ფატმანის გრძნეული მონა, მას შემდეგ, რაც წამოიხსამს განსაკუთრებულ სამოსს – მოლს, აღივსება ერთგვარი „ქაჯური“ ენერგიით და უჩინრად გასწევს ქაჯეთის ციხისკენ:

მან გრძნეულმან მოლი რამე წამოიხსა ზედა ტანსა,
მასვე წამსა დაიკარგა, გადაფრინდა ბანის-ბანსა [სტრ. 1285].
სამძიმარი გულდაწყვეტით ამბობს:

ამაში მქონდა შაძლებაიო,
ქაჯავეთ ვიარებოდიო [27, 46].

ამას გიორგი ნაღვარმშვენიერის საბრძანისში მოხვედრილი მისტირის; ის გრძნეული ძალა – „შაძლება“ – აღარა აქვს, რასაც აქ მოხვედრამდე ფლობდა. ქაჯავეთი მისი ნოსტალგიის მიზეზად მოჩანს.

სამძიმარ ხელი-ყელლილიანს და თებუორიკას ხარისხიანი და ხვავრიე-ლი ნახელსაქმარიც ანათესავებს. თუშეთში ყველაზე თლილ, სწორ და მაღალ ციხეს თუ ციხე-სახლს თქმულებები თებუორიკას ნახელავად გვაცნობენ.

თებუორიკა, თქმულება-გადმოცემით, ოჯახს ხვავითა და ბარაქით ავსებს. მას შეუძლია წყლიდან ამოღებული ქაფი კარაქად აქციოს. ქაჯური ბუნების წყალობით მან იცის, როდის ჩამოივლის მდინარეზე „ქაჯთა ნილი“. „ხთის ნილს“ ის ერიდება. „ქაჯთა ნილ“ წვეთს ზღვად მოაქცევს, ისევე, როგორც სამძიმარი: „ერთხან დედამთილისად უთქომ, შინ მინდავ წასვლაივ, მასანთონ მიქნენივ, თვითონ ქნენივ, – უთქომ დედამთილს. შაუტყვავ, რო ესივ ქალ არ თუკლალ ასავ. ი დედამთილ წასულ; რო მასულ, დიდ ქვაბ იდგავ, ოთხ-ხუთ ჩარექამდე ჩადიოდისავ. ხავინ დულდავ, ჩავხენო, აი საერბოე კასრშიაც თითა იყვავ ამასმულივ. ი ზალტეიოდ ბეჭედაიც გვერდი ესხნესავ, ის, აბა, რას ეტყოდ“ [16. 122].

სამძიმარის ნაქადაგრიდან:

სალაღობელნი დავაცხენიდიო,
სამკანა თითი ჩავადგიდიო [27, 46].

ამასთან დაკავშირებით ზ. კიკნაძე ლოგიკურ კითხვას სვამს: „ნუთუ ასეთი საქციელი მხოლოდ ქაჯური ნაშთი და კვალია მორჯულებულ სამძიმარში?“ [16, 123].

„გაბურთ ეშმას“ მრავალი ვარიანტიდან ჩანს, რომ ამ დემონს ხვავი მდინარიდან მოაქვს: „გადაწვებოდ თურმე ჳიდზე. ხედნებდ, ხედნებდ ამ წყალს და ერთ უცბად თურმე ჩასცემდა ამ თუნგს და ამაჰკრეფდა წყალს და თითქმის ცალიერა კარაქი იქნებოდა ეს წყალი“ [13, 14088].

ყველა მსგავს ფრაგმენტს, მრავლად რომ მოიპოვება ქართულ ფოლკლორში, ერთი საერთო ცოდნა, უფრო სწორად, „საიდუმლო ცოდნა“ აერთიანებს. ყველა „ხელხვაფიანმა ეშმაქალამ“ ძალიან კარგად იცის სამძიმარ-ხელი ყელლილიანის წვეთის ზღვად ქცევის იდუმალი ხერხი. ისინი, ალბათ, ამ ნიშნითაც ერთმანეთის თანაგვარნი არიან.

ისევე სამძიმარი:

მემრა ქალადა მავიქციოდო,
საცერსა, ვარცლსა ჩაუჯდოდო [27, 46].

აქვე თებუორია:

„ამ დღეთ საქმეში ვარივ, ვრეცხევ, ვქსოევ, პურ ვაცხვივ, მეაცად მოალივ, სიდაც წახვთავ, არ შეგარცხვენთავ“ [28].

ეს პარალელი, ვფიქრობ, კომენტარს აღარც საჭიროებს, გარდა თუ-შური ტექსტის ბოლო ორი სიტყვისა „არ შეგარცხვენთავ“.

რა ისეთ ხასიათს ატარებს თებუორია, დატყვევებული ეშმაქალა, რითაც ხორციელთ შეარცხვენს თან წაყოლის შემთხვევაში?

ის ადამიანის „გულისხმას“ წვდება და შეიძლება ისეთ დროს გაიცინოს, გაიხანანოს, როცა ეს ძალზე უხერხული იქნება. მოკვდავთა გულისხმის წვდომა და სილალე არც სამძიმრისთვისაა უცხო. ამას თვით მისი სახელი ადასტურებს: „სამძიმარ ხელი-ყელლილიანი“. „ხელი“ ხევსურულად თამამს ნიშნავს. ზოგადი მნიშვნელობით, თუ ძველი ქართულიდან ამოვალთ, გიჟს; ამ შემთხვევაში „გიჟმაჟს“, თამამს, ხახან-გაგანას, ლაქარდიანს, დამყოლილებელს. თუ ეს მოქნილობა არ უნყობს ხელს, მაშ როგორღა „ელჩობს“, გამწყრალ იაჭსარს რითი იყოლებს?

თუშები ზღვარგადასულ ხუმრობას, შერბენ-გარბენას, სიცილ-ხახანს, ხორხოცს, თავის ვერ მოთოკვას „გახელებას“ ეძახიან. „გახელება“ ყოველთვის ცუდად მთავრდება. ბავშვი „გახელების“ შემდეგ უეჭველად იტირებს: იტკენს, მოიტყებს, გაიჭრის და ა. შ. მოზრდილ ადამიანს მარცხ-ფათერაკი ელოდება. „ისრ იყვ გახელებულ, რო რაღაცა მოლლამდავ“, – იტყვიან ადამიანზე, ვინც ასეთი, სხვებისაგან განსხვავებული „ზეანეული“ განწყობილებით იქცევს ყურადღებას.

იქნებ ამაშიც იმალება მარცვალი სამძიმარის მიერ ადამიანთა ცდუნებისა, არა ჯვარ-ხატად მოქცევის, არამედ მისი მყოფობის უფრო ადრეულ საფეხურზე? იქნებ ეს „ხელობა“ მის სახელში სწორედ ამ შინაარსითაც არის დარჩენილი, ისევე როგორც „ყელლილიანობა“?

ადამიანის „გახელების“ შემდეგ უეჭველად ამბის ავ დასასრულს მოელიან; „გახელებულ“ ადამიანს იქ მყოფნი აფრთხილებენ. „ცხვებურადა'ე გახელებულ!“ – იტყვიან და განაჩენიც გამოტანილია.

სამძიმრის „ელჩობის“ ფუნქციაზე მიუთითებს შემდეგი მასალაც: „იაწსარ რო ვიზე იყვას გამწყრალ, იმას შუაკაცად დაუდგების ხთიშვილ რომენი, უფრო ჯაჭმატური. მექადაგე იქადაგებს: „მე გეხვენები, იაწსარო, მამეც ნებაი ყუდროჩიო, ქალსა ქალთაზე მაარულსაო, მაქვის ხთისაგან გამნესულიო, ვაუბნებ ჩემსა მეენესაო, ჯორციელთ მივსცემ კვალებასაო... მე გეხვენები ხთის ნასახიო, სამძიმარ ხელი ღილიანიო, დაძრენ ბაგენი ოქროსანიო, მივსცათ ნებაი ჯორციელსაო“.

ამ ხვენა-მუდარის შემდეგ მექადაგეს იაწსარი მოუვიდოდა და შეუტევდა. „მამშორდი, წაედ ქაჯის ქალო, ნუ მემბი კაბის კალთაზედაო“. სამძიმარი კი კვლავ თხოვნას განაგრძობდა [27, 43].

იაწსარი „ქაჯის ქალს“ ასე იოლად ვერ იშორებს; ვერ იშორებს მანამ, სანამ სამძიმარი მიზანს არ მიაღწევს.

მიუხედავად ადამიანთა პირით ნათქვამი უარისა, თავისას გაიტანს „დატყვევებული“ თებუორიკაც და ხორციელთ მიჰყვება „ტირილად“ ანუ სატირალში.

მათ ეს თვისებაც ერთმანეთთან აახლოებს.

და კიდევ:

მაში ძლივ მქონდა შაძლებაიო,
ვიარებოდი ქალივითაო,
ყურზე საყურსა ვიდებდიო,
ქოქომოიანს ვიცომდიო [27, 46].

სამძიმარი კონკრეტულ გეოგრაფიულ გარემოში, ამ შემთხვევაში ხევსურეთში, ხევსური ქალის სამოსელში გვევლინება. უკვე ითქვა, რომ თქმულება-გადმოცემათა მიხედვით მდედარი დემონები სწორედ იმ კუთხის სამოსელით არიან შემოსილნი, რომელ კუთხეშიც ისინი ჩნდებიან – ცხადდებიან. სხვა ეშმაქალთაგან სამოსელით და სამკაულით ყველაზე მეტ სიახლოვეს თებუორიკა იჩემებს სამძიმართან, ისიც თუში პატარძლის სამოსელშია გამოწყობილი, თავზე ჩიხტიკოპი, კუჭურა აფარია, დაღალ-კაგები აქვს ჩამოგვრეზილი და საყურ-ბეჭედითაა შემკული.

ისევ სამძიმარი:

ქალის ფაფანაგ ჩავიცვიდიო,
დავიგრუშნიდი თავმანდელნიო [27, 46].

როგორც ზ. კიკნაძე აღნიშნავს, „ჩვენ საქმე გვაქვს პოეტურ ტექსტებთან, სადაც დიდი შთამბეჭდაობით, საკმაოდ ძუნწად, რაც აძლიერებს ექსპრესიულობას, გადმოცემულია სამძიმარის ქცევები, რასაც ის თავის არჩეული „ქმრის“ სახლში სჩადის. დედაკაცი ტრიალებს ოჯახში“ [16, 23].

ყველაზე მნიშვნელოვანი დეტალი, რომელიც ამ ორ პერსონაჟს საზიარო აქვს, სწორედ ესაა. თებუორიკა გულზე მოფენილი ჟღარლ-სამკაულით იქცევს ადამიანის ყურადღებას; ანათებს სიბნელეს და თვალს ჭრის ხორციელს. ამ ნიშნით ეცხადება თებუორიკა გამოსაცდელ ობიექტს, მას, ვისი საკუთარ „რჯულზე“ მოქცევა და დატომებაც სურს; მას, ვის ძლევასაც აპირებს. თებუორიკაც, შეიძლება ითქვას, „ყელლილიანია“.

„იმ სამძიმარს წორციელის ქალის ალით უვლავ, შჩვენებოვ ეგრა“... „ზოგს ლოგინში ჩასწოლივ სამძიმარ, დიდ ყელსადებ სდებოვ. ლოგინსთან დასდგომივ. კოშტიკაურსაც უთქომ, რო მავასავ ჩემ იღბალიო გვერდი დამიდგებისავ. ვინც ყისმათიან-იღბლიანი, იმას გვერდი დასდგომივ ისი“ (ყისმათიანობა-იღბლიანობაში იგულისხმება როგორც შვილიერება, ისე ოჯახის ყოველმხრივი კეთილდღეობა) [27, 51-52].

ყელსადებით სამძიმარის გამოცხადება, ამ სახით ადამიანისთვის ჩვენება, კეთილი ნიშანია: ხვავით ან შვილიერებით დასაჩუქრებას მოასწავებს. სამძიმარი რომ გიორგი ნალვარმშვენიერის მოდუა, მისგან გამოყვანილი ქაჯავეთიდან, ჯვარ-ხატისგან მისი ყმა მხოლოდ ნათელსა და კეთილს გამოელის – საკუთარი რწმენისა და ერთგულების სანაცვლოდ...

ტექსტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ სამძიმარ ხელი-ყელლილიანი ქაჯავეთში ტყვედ ნამყოფი და გამოსხნილი კი არაა, არამედ ის უფრო ქაჯის ქალია, რომელიც ტყვედ წამოიყვანა გიორგი ნალვარმშვენიერმა და მოარჯულა.

სამძიმარი გიორგის მოდუა – მისი დადნაფიცი. ამიტომაც იგი ერთგული რჩება თავისი მოძმისა და მისი ღვთიური ბუნების თანაზიარი ხდება.

აღსანიშნავია, რომ ამგვარი ურთიერთობა კავკასიელ მთიელთა შორის საკრალური ნიშნით არის აღბეჭდილი და ხუცესის მიერ ჯვრის დროშის ქვეშ დამწყალობების თანხლებით სრულდება. ამიტომაც იძენს სამძიმარი გიორგის ფუნქციებს, მის დარად ისიც თემის მფარველია და ამიტომაც ავედრებს ხუცესი საყმოს სამძიმარს: „შენამც იდიდები, ჯაჭმატის ჯვარო, გიორგი ნალვარმშვენიერო, ნალვარეც მებურთვალო, რჯულიან-ურჯულოთ სალოცავო, ჭელო სამძიმარო, იმის მოდე-მომხრენო“;

თავისი ბუნებითა და ფუნქციებით მისი მსგავსი თებუორიკა ამ საფეხურამდე ვერ ამაღლდა, სამისო მცდელობაც არ ჩანს მის „ბიოგრაფიაში“. მაგრამ ამ ორ მითოსურ პერსონაჟს შორის აშკარად ჩანს დიდი მსგავსება. შემთხვევითი არ არის, რომ თუშეთის თითქმის ყველა სოფელში არის ხახმატის ჯვრის სახელობის ნიშები; ხახმატის ჯვარს გარკვეულწილად განასახიერებს ხელი სამძიმარი, რომლის საარსო წილიც გიორგი ნალვარმშვენიერმა მიანიჭა მორიგე ღმერთის დასტურით ქაჯავეთიდან გამოყვანისა და დადგაფიცვის, გადობილების შემდეგ.

სამძიმარი, თებუორიკასაგან განსხვავებით, წმინდა ძალების შეწევნით განიწმინდა, ქაჯურ ბუნებას განუდგა და თავადაც ჯვარ-ჯვარისკრის ერთ-ერთი ბინადარი და ხორციელთ მშველელი გახდა.

თუკი ავქართ, ავსულთ და ავკაცთ შეუძლიათ წმინდა, ღვთის რჩეული ადამიანი დაიმორჩილონ და თვისტომად აქციონ, რად არ შეიძლება უწმინდესმა და უზენაესმა ძალამ დაიმორჩილოს და აამაღლოს არაწმინდა?!

ასე რომ, სამძიმარი ქაჯი პერსონაჟია, ისევე, როგორც მისი ექვსი დობილი, მაგრამ სამძიმარი მორჯულებულია ხახმატის წმინდა გიორგისაგან, ქრისტიანობაზე მოქცეული ქალ-ღვთაებაა.

მეორე თავი

დემონურ პერსონაჟთა ფუნქციური ნიშან-თვისებები

დემონურ თქმულებებში მიწრიელი არსებანი წარმოდგენილი არიან თავიანთი ფუნქციური ნიშან-თვისებებით. ამ მხრივ აღსანიშნავია დემონურ არსებათა გამოცხადების და ჩვენების დროს გამოვლენილი თავისებურებები, აგრეთვე, საყურადღებოა მათი ატრიბუტები მაქციობისა თუ გამოჯავრებისას, ისინი განსაკუთრებულ ხასიათს ამჟღავნებენ ადამიანთა ტყვეობაში ყოფნის დროს და მაშინ, როდესაც ებრძვიან ღვთის რჩეულ ადამიანებს. სწორედ ამ დროს ვლინდება მათი გრძნეული, უღმრთო და სატანური ბუნება.

მითოლოგიურ გადმოცემებში დემონური არსებანი წარმოდგენილი არიან ღვთიურ არსებებთან და ადამიანებთან უკომპრომისო ბრძოლის ასპექტში. სწორედ ამ კონფლიქტში მჟღავნდება ღვთიურ და დემონურ ძალთა ფუნქციური ნიშან-თვისებები.

მაინც ვინ არიან დემონები? სულხან-საბა განმარტავს: „ეშმაკი და-საბამად კეთილის არსებისაგან შექმნა, არამედ აღზავნა და ზვაობისაგან გარდამოცვივნეს და ბნელ იქმნეს მთავარი და უბოროტესნი ქვესკნელად მთაიყარნეს, რომელ არს ჯოჯოხეთი, ხოლო რომელიმე ჰაერთა შინა, ზე-ქვეობით იყოფებიან მზგავსად გულისთქმათა ზვაობათასა მათისა, ვითარ იყვნენ. ეშმაკი შემასმენელად გამოითარგმნების“ [24, 246].

სახარებაში ნათქვამია: „ამისათვის გამოცხადნა ძე ღვთისა“, რაჟთა დაარღუნეს საქმენი ეშმაკისნი“ (იოანე, 3,8), მაგრამ, საეკლესიო მოძღვრებით, ეშმაკს არ შეუძლია აიძულოს ადამიანი, ბოროტება ჩაიდინოს. იგი მხოლოდ ცდუნების გარემოს უქმნის, რომელსაც ადამიანმა თავისი ნება უნდა დაუპირისპიროს. უნებისყოფო ადამიანის სხეულში ჩასახლებული ეშმაკი გონებას უბნევს მას და აავადებს“ [38, 15].

მიწრიელ არსთა დემონური თვისებები ყველაზე მძაფრად ვლინდება მაშინ, როდესაც ისინი უპირისპირდებიან ღვთიურს, ადამიანურს. ისინი

ჯერ გამოცდიან ადამიანს, როგორც ღვთის გაჩენილს და ამით სურთ მოაქციონ თავიანთ „მარულაში“. ეშმაური არსი ყველგან და ყოველთვის მძვინვარებს. მან თვით სამოთხეშიაც კი შეაღწია, საიდანაც იწყება სატანისაგან ძლეული კაცობრიობის ისტორია. სახარებიდან ცნობილია, თუ როგორ ცდილობდა ეშმაკი ქრისტეს გამოცდას: „მას უამსა მიჰყვანდა იესუ უდაბნოდ სულისაგან, რაჟთა გამოცადოს ეშმაკისაგან“ (მათე: 4, 1).

1. დემონურ არსთა გამოჩენა

ღვთიურ და დემონურ არსთა გამოცხადება, თქმულება-გადმოცემების მიხედვით, მოიცავს გარკვეულ გეოგრაფიულ სივრცეს. ხშირ შემთხვევაში მათი გამოცხადების თუ გამოჩენის ადგილი ემთხვევა ერთმანეთს. მაგალითად, როგორც ღვთაებრივი, ისე სატანური ძალები თავს იჩენენ უდაბნოში; გასათვალისწინებელია, რომ უდაბნო მითოლოგიაში სიმბოლურად განასახიერებს სულიერებისგან დაცლილ სამყოფელს, რომლის წიაღშიც იბრძვის ღვთაებრივი ძალა სიკეთისა და ნათლის დასამკვიდრებლად.

ზ. კიკნაძე აღნიშნავს: „ჯვარი, როგორც ღვთისშვილი, ცის შვილიც არის, ამიტომაც მისი გამოჩენა უფრო მეტად მაღალ მწვერვალებზეა მოსალოდნელი და საყმოც ჯვარჩენას სწორედ მაღალ მთებში ელის“ [16, 32].

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მითოლოგიურ გადმოცემებსა და ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებში დემონურ ძალთა სამყოფლო განასახიერებულისაა ქვესკნელითა და ჯოჯოხეთით. ამიტომაც ხოთნურ არსებათა გამოჩენისა და თავშეყრის ადგილები გვხვდება „ღრმა-ინრო“ ხევებში, თვალუხვედრ ადგილებსა და „ჴევ-ჴურჴუმელა'ებში“, იგივე ბნელ-კლდოვან ხეობებში, ფრიალო ქანჩახოვნებში, ტყესა და ტყის პირებში, წყლის ძირას და ხიდისყურში, სამონადირეო ფრიალოებსა და მონადირეთა ეხებში, ცხვრის ბაკებთან, „კლდის ფეჴებში“ და ა. შ.

ქართულ თქმულება-გადმოცემათა თანახმად, არანმინდა სულების აქტიური გამოჩენა-ქმედებანი დიდმარხვის დღეებშია მოსალოდნელი, კდინის ანუ ხორცის კვირა „სმინაობის კვირის“ სახელწოდებითაც იყო ცნობილი. ამ ანდა მომდევნო „ხორცის კვირის“ რომელიმე დღეს – შაბათს ან კვირას შეარჩევდნენ, შეღამებულზე სოფლის გოგო-ბიჭები ერთად შეიკრიბებოდნენ და „სმინა'ობად დასხდებოდნენ“ [41, 85].

გიორგი ბოჭორიძის თქმით, „სმინა'ობა იციან ერულსალეთობას, სულ-თკრეფას, ჴორცის კვირა'ეს, კდინის კვირა'ეს“ [5, 325].

ხოლო სერგი მაკალათია შენიშნავს: „კუდიანების დღე-ღამე ფშაველე-ბმა იციან ვნების კვირის ორშაბათს“ [19, 180-181].

„ამავე კუდიან ნუხრას“ იციან „მესმინად“ დაჯდომა ან „სმინაობა“ [25, 137]. ეს აქტიურად გამოჩენა-ქმედებანი, თორემ ისინი უქმად ნუთს არ კარგავენ. სწორედ დიდმარხვის დღეებში იყრიან ავსულნი აჩხოტის მინდორში თავს და „თავის უფლისგან“ ღებულობენ ნაირგვარ დავალებებს ხორციელთა სამაგნოდ. ეს ღამეები „სმინა'ობის“ ან „კუდიანნუხრას“ სახელითაა ცნობილი.

მარხვის პერიოდში დემონების მომძლავრების შესახებ გვაქვს არაერთი ცნობა ქართული ქრისტიანული მწერლობიდან. კერძოდ, აგიოგრაფიულ „ცხოვრებათა“ ჟანრის თხზულებებში, რომელიც ეხება „ათცამეტი“ ასურელი მამების – იოანე ზედაზნელის, შიო მღვიმელისა და დავით გარეჯელის მოღვაწეობას. მათში მოთხრობილია დემონურ ძალთა გამოცხადება-გააქტიურების ამბები. ამ მხრივ საყურადღებოა ვეშაპის, როგორც ხთონური არსების, ძლევა ლუკიანესა და ნმინდა მამა დავითის მიერ „დავით გარეჯელის ცხოვრებიდან“. აგრეთვე, შიო მღვიმელის მიერ ეშმაკის დამარცხება და სხვ.

გურიაში ხთონური ძალების „საკრებულო“ ჭაჭვითია. ეს რწმენა-წარმოდგენები იმდენად იყო ხალხის შეგნებაში გამჯდარი, რომ თავის სათემ-სოფლო ადგილებშიც ჰქონდათ ასეთი „ნაკრძალი“ ადგილები, რომლებსაც ერიდებოდნენ განსაკუთრებით მზის ჩასვლის შემდეგ.

სწორედ ამგვარ რწმენა-წარმოდგენებთან არის დაკავშირებული საქართველოში ფრიად გავრცელებული ჭიაკოკონობის რიტუალი, როდესაც ავსულთა დასაშინებლად ცეცხლი ინთებოდა. ცნობილია, რომ ცეცხლს, როგორც ნათელს, უფრთხიან და ერიდებიან დემონური ძალები.

ავსულთა და ხიბალ-კუდიანთა თავშეყრებისათვის, სამყოფლობისთვის და გამოცხადების „საყრიატა“ ადგილებისთვის აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში (და, რაღა თქმა უნდა, არა მხოლოდ იქ) ხალხს საგანგებო სახელებიც დაურქმევია.

თუშეთში: დორა'ისწვეი, ხიბრეტი, ხოშანე, დანყველილ ადგილ, ნაფხვერა', ძარღუნა'...

ხევი: ეშმაის ჭვადნ, ნყარუა ყურეა, მოჯალაფეთ ქვან, ინროა, ქაჯთა ნყარო, აჩხოტის მინდორი...

ფშავეში: მოკვეთილა, ჯოჯოხეთა, ეშმაკ ხევა, საქუხარას ქარაფნ, ეშმაკის ხევი, შეწყველილი ადგილი...

მთიულეთში: დევის პინები, გარსიანთ მამულის ბოლო...

საყურადღებოა ასევე დემონურ და ღვთიურ არსთა ბრძოლის ადგილები, რომლებიც, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მითოლოგიური გადმოცემების მიხედვით, მოიცავს გარკვეულ ტერიტორიას (ავისგორი, აბუდელაურის ტბა, ველკეთილი, ქაჯავეთი, ნინახი, დიდოეთა...).

აღსანიშნავია, რომ „უუჟამო უამს“ თვით ღვთაებრივი ძალებიც (ჯვარ-ხატები) უძლურნი არიან დაამარცხონ ხთონური არსებანი. ამ შემთხვევაში სამყაროს მფარველებად და დამცველებად გამოდიან „უჟამ-უუჟამოთ მოარული“ ჯვარ-ხატები.

ბ. მამისიმედიშვილი აღნიშნავს: „მზის ჩასვლის შემდეგ, ღამით არის „უუჟამო“ დრო. ამიტომაც აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში შებინდების შემდეგ ერიდებიან ბავშვების სახლიდან გარეთ გამოყვანას, მუშაობასა და სხვ. ღვთისშვილებსაც (ჯვარ-ხატებს), სამყაროს რელიგიური ცნობიერების მიხედვით, თავიანთი ყმების დახმარების ძალი და შეძლება დღისით აქვთ მონიჭებული მორიგესგან. ამიტომაც ხუცეს-ხევისბერი რელიგიური დღესასწაულების დროს კულტმსახურების აღსრულებას მხოლოდ მზის ამოსვლის შემდეგ იწყებს. ღამით ჯვარ-ხატის სახელის ხსენებაც ეკრძალებათ [20, 128].

ჯვარ-ხატი თავის საბრძანისად ირჩევს იმ ადგილს, სადაც, ხალხის რწმენით, განსაკუთრებული სინმინდებია: წყაროსთავს (წყაროსთავ – წმინდა გიორგი); ანდა სადაც წყალი და მთა ერთად არის წარმოდგენილი (გიორგი წყაროსგორული, მაღანლის წმინდა გიორგი და სხვ.) [20, 56].

ხოლო ხთონური ძალები თავიანთ სამკვიდროს ეძიებენ ნალახ ადგილებში, სადაც არცერთი ხუცეს-დეკანოზი, ჯვრის ხელწმინდა მსახური არ გაივლის.

ეშმაკებს უყვართ „გრძელი ღამეები“ და ზამთარი, რასაც ხალხური ლექსიც გვიდასტურებს:

თოვლსა თოვს, თოვლის გუნდასა,
ეშმაკებს უხარიანო,
საკენკეშაეს გორზედა
ადიან – ჩამადიანო.

მათი მოქმედების დროა „უუჟამო უამი“, „უდროო დრო“ და „შავ-შუა-ღამე“.

ეს მომენტი რომ საბედისწეროა ადამიანებისთვის, ნათლად ჩანს მითოლოგიური გადმოცემებიდან:

მონადირეს სთხოვდნენ, არ წასულიყო სანადიროდ: „ან ეშმათ (ავსულებს) სად წააწყდები, ნუ დასდევ, ვინ იცის, რას გაგაჩვენებენ, ან რა დროს გააჭლი თოფს ნადირთ. იქნება უუჟამო უამ იყვას. ნადირთმწყემსი შამაგწყევს. ის გირჩევ, რო შინ დასჯდ, მაშორდ ეშმაკთა-დ' ეშმაკთ საქონსაც“ [2, 96].

ბუნებრივია გვაინტერესებს, ვინ არიან და რა დროს ეჩვენებიან დემონური ძალები ხორციელს. უკვე ვთქვით, რომ ისინი სიმყუდროვესა და სიჩუმეს უსაფრდებიან. მათთვის ღამის მრუმობა გაციკროვნებული დღის

ტოლფასია, მათ მხოლოდ სიბნელეში „უყვავით სული“. მათთვის მბუჟ-ტავი დღის ნათელიც კი „ძალ-შეძლების“ წამრთმელია. „მზემამსწვრალ“ ეშმასავით რად გაშეშებულხარო? – უხერხულად გარინდებულ ადამიანს ჰკითხავენ მთაში. ეს მხოლოდ ხატოვანი ნათქვამი რომ არ არის, გასაგე-ბია.

ჩვენთვის საინტერესოა დალის სახელთან დაკავშირებული ცის მნა-თობთა კულტის „დალ-შუშუმის“ ვ. ბარდაველიძისეული აღწერილობა: „რიტუალის წარმოება მაინცდამაინც სისხამ დილით, ბინდის გაყრისას, მისი დამთავრება მზის ამოსვლამდე... ნათლად მოწმობენ იმას, რომ ეს რიტუალი... მთიების კულტის ამსახველი უნდა ყოფილიყო [11, 112].

„მოვიგონოთ, რომ ბეთქილი ყოველთვის გათენებაზე, სინათლისა და ბინდის გაყრის ჟამს იღუპება...

საბრალო ბეთქილ, საწყალო ბეთქილ...

სინათლე და სიბნელე იყოფა,

ბეთქილი კლდეებში ვარდება [11, 112].

ყველა ზემოთ ნახსენებ მიწრიელ პერსონაჟთა სიცოცხლე იწყება ღა-მით, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მზიანი დღე მათთვის უკუნი ღამეა და წკვარამი ღამე უნათლესი დღე; იქნებ სწორედ ეს ფაქტორია საშიში და დამღუპველი ბეთქილისთვის ანდა კლდეზე ბანდულით დაკიდებული მო-ნადირისთვის, რომელსაც ასევე სწყურია გათენება, მაგრამ თან ეშინია. რად სწყურია ნათელი და რისი ეშინია? პასუხი ერთია. ეს მონადირენი ხომ ერთ დროს ჩვეულებრივი ადამიანები იყვნენ; მათთვის ხომ თენება და ნათელი შვება იყო, მაგრამ ახლა ეშმაურთან წილჩადებულთ, ანუ, ამ შემთხვევაში დალთან, ნადირთმწყემსთან, წილდებულთ, ძალა მანამდე ეყოფათ, სანამ სიბნელეა, გათენდება და, როგორც „მზემამსწვრალი ეშმაა“ ძალღონედალეული, „სიცოცხლეშეჩერებული“ და „დატყვევებუ-ლი“, მისგან ხელდასხმული მონადირეც სინათლის მოსვლასთან ერთად დაიღუპება. მაინც ენატრება ნათელჩვეულს ცისკრის ამოსვლა, მაგრამ ველარ უთენდება ღამე კი არა, „დიდი ღამე ზღვლისა“ (ზღვლისა ანუ შე-მოდგომისა). ეს დიდი „ზღვლის ღამეც“ შემთხვევით არ შეინახა ხალხურ-მა ლექსმა: ის დიდ და მძიმე სიბნელესთან კავშირს უნდა მოასწავებდეს, ძნელს ანუ ველარ გასათენებელს, ანუ ეშმაური ღამისგან ველარ დახსნას სულისას:

თენდები, ნუმც რას თენდები,

დიდო ღამეო, ზღვლისაო,

ამოხვალ, ნუმც რას ამოხვალ,

ცისკარო თენებისაო [11, 112]

დემონური ძალების გამოცხადების უამრავი ღამეა, ამის დასტურად დავიმოწმებთ კიდევ ერთ თქმულებას: „მაჭკატანთ იროდიმ თქვა, რო დორა'ისწევ შესრულსავე წინავ ორ პატარხალ შემეყარავ ღამევ. გზისძირ ჩავინგესაო'-დ დი'კარგნესავე“ [28].

უკვე გამოჩნდნენ, რჩეულ ყმას უპირებენ დამორჩილებას, მაგრამ ვერ ერევიან. უჩუმრად, ხმისამოუღებლად იწვევენ – გზისძირ ჩადიან ჟღარ-ლიანი პატარძლები. „უჟამო ჟამია“, თანაც „დორა'ისწევი“. ყველაფერს აცნობიერებს ვაჟი და თავს ერევა: „არ შინდება“ და ამარცხებს კიდევ მაცილ-მებალინჯეთ.

ისევ ღამეა. ანარჩევი, ხეობაში სანთლად ანთებული დედისერთა ბიჭი სოფლიდან სოფელში გადანყვეტს წასვლას. ისევ გამოცდა: „ეშმათ რუე“ ისევ ჟღარლიანი, მოცინარი პატარძალი – ამჯერად: მარცხი.

დემონები სოფლიდან გამოდიან ადამიანის სახით. როგორც კი თვალს ეფარებიან, „ტაფობში“ გაგორდ-გამოგორდებიან და ხან ძაღლად, ხანაც მგლად ნაქცევნი ხორციელს ან მის საქონელს ეტანებიან. მათ ერთი სა-ზიარო თვისება აქვთ: გამოგიჩნდება იქ და მაშინ, სადაც და როცა არ ელი. ეშმაქალები იქცევიან გამომწვევად, ზოგიერთი მათგანი იმეორებს იმ ადამიანის ქმედებას, რომელ ადამიანსაც ეცხადება.

თუ ღვთიური ძალები თავიანთ საყმოს ხან ნათლის სვეტად და ხანაც მტრედის ალით ევლინებიან, დემონური არსებანი, როგორც ღვთაებრივ-თან დაპირისპირებული ძალები, ხალხის წინაშე წარმოჩნდებიან ჩვეულებრივი მოკვდავის სახით და მათ ქცევა-საქმიანობას ბაძავენ.

„ხშირად გაიგონებთ აფხაზისაგან, რომ მას წყლის დედამ სძლია, ყრუ ტყეში მუხასთან იჯდა და სარკე და სანთელი ედგა წინ. თმას ივარცხნიდა“... [11, 98].

მეგრულ თქმულება-გადმოცემათა მიხედვით, „ტყაშმაფა“ გამოცხადებისთანავე „ხელის ენით“ იწყებს მამაკაცთან მოლაპარაკებას, „ეშმა ქალს ვინც მოეწონებოდა, აჩვენებდა 5, 4, 3, 2, 1 თითს, რაც 5, 4, 3, 2, 1 წელს ნიშნავდა“ [13, 14378]. ეს კი მამაკაცებთან ამ წლების მანძილზე კონტაქტზე მიანიშნებდა.

ტყაშმაფა ზოგჯერ გულზე ხელებს იჯვარედინებს, რაც „მსხვერპლის“ სამუდამო ტყვეობაზე მიანიშნებს... იგი მაქციაა და ოქროსთმიანი ულამაზესი ქალის გარდა ათასგვარად ეცხადება ადამიანს – უმთავრესად ტყეში, ზოგჯერ სხვაგანაც.

ნადირთმწყემსი ქალები მეტწილად მაქცებიან. ისინი იმ კუთხის სა-მოსელით ცხადდებიან, რომელ კუთხეშიც ტრიალებენ. ზოგი თქმულება-გადმოცემით, მათი მხოლოდ „დიალოგი“ ესმის მონადირეს. თავად ეშმა-ქალები „უჩინარნი“. გამოუცხადებლად „გადაძ-გადმოძახილიც“ მათი ერთ-ერთი არსებითი ნიშანია.

კლდეებიდან გამოსული ეშმაქალა, მბაძველი ვინმე აბაისძისა, რომელიც თიბს და „რასაც ის იქს, იმას ჩაის ეშმაიც“ [26].

გამომჯავრებული გაბურისა: „გაიქც დასაჭერად ეს გაბურ, გაექც ეს ეშმა, მავიდ გაბურ, ისევ შაადგ სათიბს, დაინყ იქავ ეშმამაც თიბა, დაჯდ გაბურ, დაჯდ ეშმა, დაიწველ გაბურმ, დაიწველნ ეშმამაც“ [36, 594].

„ცხვარში ვიყავი ბეუნიანთას, თხები უნდა შემოვყარო და მამეჩვენა სამი ქალი: თმებს ივარცხნიან. ქერები არიან. თხები უცქერენ. შემოვუჯავრდი იმათა და ქალები დაიკარგნენ. თურმე ეგენი არიან“ [13, 13378].

ამ ნაამბობში კიდევ ერთხელ იჩენს თავს დემონურ არსთა თვისება: ისინი ბაძვენ ადამიანებს, გამოაჯავრებენ მათ საცქიელში. გარდა ამისა, ყურადღებას იპყრობს სამი ქერათმიანი გრძნეული ქალი. ისინი ზრუნავენ თავიანთ ლამაზ გარეგნობაზე, ივარცხნიან თმებს. ასეთივე ბუნებით ხასიათდება ხელი სამძიმარი:

აბულეთაურთ ციხეშიაო
ქალურა ჩამაუარიდო,
მეგრელაურსა გახუასაო
საცოლედ ვენონებოდიდო,
დავიგრუშნიდი თავმანდელნიო,
სალაღებნ თაო დავაცხენიდიო [27, 46].

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ თქმულებაში მოხსენიებულ სამ ქალს ერთგვარი ანალოგიები მოეძებნება გიორგი ნაღვარმშვენიერის მიერ ქაჯეთიდან მოყვანილ სამძიმართან, მზექალთან და აშექალთან.

ხთონური არსებები, რომლებიც განსაკუთრებით აქტიურობენ მარხვის პერიოდში, ჩვეულებრივი მომაკედავის სახით ერვენებიან ადამიანებს და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მათი გამოჩენა ხორციელთათვის ყოველთვის ზიანის მიყენებით მთავრდება.

აესულთა და ხიბალ-კუდიანთა არა მხოლოდ გამოცხადებას, არამედ მოახლოებასაც კი უპირველესად უსურმაგი გრძნობს. აღნიშნული მოტივი მრავალ მითოლოგიურ გადმოცემაში დასტურდება. ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ერთ-ერთ მათგანს: მიცვალებული ცოლისძმის ცხედართან ღამე სულ მარტო რჩება ჩმიქთ მამუკა. ეს ხდება ხევსურეთში, „დევის საფლავთან“. მამუკა ყვება; „დაღამდავ, ცხენმ დაინყავ ბრძოლაივ, ცხენი მაგრა დამბული მყავავ. შაიბრძოლავ, აღარას მოკლედ, გლეჯს ყველაფერსავ, კაცო, რას ჩაისავ ე ცხენიო და ავდეგიო და ი ცივსაც მირგვალ შამაუნერევ ხანჯრითავ. აი ჭანჭახნ იყვნესავ ახლოსავ და აიქავ ფეხის ჩქამ გარმეედიწავ, თხლაფ-თხლუფივ, აი, ჭანჭახშიითავ“ [13, 27 108]...

თუშური თქმულება-გადმოცემების ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟია შუბლში საცრისთვალაიანი დორა'ისკვეელი.

დორა'ისწვევლის გამოცხადების და ადამიანთათვის ჩვენების დრო ხიბალ-კუდიანთა არევის ჟამს ემთხვევა. ხსენებული კუთხის მკვიდრთა რწმენით, სწორედ დორა'ისწვევლია ეშმაკ-ქაჯების საქმეთა გამანაწილებელი, „მათთვის ბედ-ყისმათის მწერელი და მათი უფალი“. ამ დემონური პერსონაჟის დავალებას თითქმის უსიტყვოდ ემორჩილებიან მისი ტომის ქალ-კაცნი“.

ეს ცალთვალა ციკლოპი იმდენად უჯმაჯური და უამური გარეგნობისაა, რომ მნახველს ზარავს, ბნედს და უშიშარ გულს უტეხს. მას ვხედავთ არა თავის „სამწყსოში“, მარულაში, არამედ მიმალულს, მათგან შორს მყოფს.

„ირონთ ბაკურ ყოფილიყვ მარჯე კაც, ხახაბუელ. სოფელსაც სამჯერ ხყვანდავ სოფლურად მოშორებულივ“.

სწორედ ეს გაუტეხელი კაცი უწყობს თავის თავს გამოცდას: „მე მომჩვენნენავ, აბაავ, თუ არიანავ“, – განაცხადებს და ყველაზე უფრო „მძვინვარე თავშესაყართან“ – ხიდზე წეება. დაესევა ხიბალ-კუდიანთა ერულა, ვერ „იჭკვავებენ“ და ბოლოს გადანყვებენ, რომ ბაკურის „გასატეხად“ დორა'ისწვევლი მოიყვანონ. ბაკური ამბობს: „ჩამჩუმ დალიესავ. მეავ იქავ ვწევარივ. მთელ ქვე-ჭალა' განათდავ, მთელივ. ავიხედევ, ავიხედევო-დ' მომადგავ თეთრ ჯორზე შემჯდარივ, შუბლში თვალიანივ“ [28].

ფონში ცხენით შევარდნილ აშაკოსაც რაღაცა „უდოდგოვებს“ ჭკვიან ცხენს; მხედარი გზას ვერ აღებიებს ოფლადგადერილ საფერხეს. მდინარიდან ფეხებამოდგმულ ცხენს „უზარმაზარი მგელი“ შევარდება, აშაკო მათრახს გადაუქნევს, თვალს სთხრის მგელს და იშორებს (ეს „ცალთვალა მგელი“ წლების შემდეგ, ცხვარში ყოფნისას, გაუმხელს, რომ დორა'ისწვევლის დავალებას ასრულებდა ალაზნისპირზე და თან ეუბნება: „შენ მაჯობ, ეს თვალ შენგან მაქვის გამოთხრილ“. იქვე დასძენს, რომ იმის მემრე გამოცხადდა, ისევ ადამიანურ ყოფას ეზიარა და აი, ეხლა მასთან არის [28].

უკვე ითქვა, რომ მათ ათასგვარი სახის მიღება შეუძლიათ: „ერთ დიაცს, კუჭურა'იან (ჩიხტიკოპიანი) ძალლ ღვარდნიყვ წყალზე წამოალას“ [28].

თუ დორა'ისწვევლი თეთრი ჯორით მოგზაურობს, სხვა ეშმაკ-ქაჯები ხურჯინაქიდებულ ცხენს მიუძღვებიან, მისაბლავენ და ამ სახით ეცხადებიან ხორციელს.

დორა'ისწვევლი განძთსამალავებში ჩასულ ხორციელს უხედება ხავს-მოკიდებულ, პირთამდ ოქროთ სამსვია' საარაყე ქვაბების გვერდზე ჯვნეშით მჯდომარე, წითელი თვალის თქანთქალით [28]; წინ გადაუდგება „ღვთის ანარჩევ, ანგელოზსავით ბეყონთ ბიჭს“. „ვითომ პაპიროზ გაღვივდისაო-დ' მიინავლისავ“... გამომწვევი, ამაზრუნენი სიჩუმით გზის მღობველი... [28].

ისევ საზარელი თვალი, ღვთის რჩეულ ქალს დასაფრებული: „აი, ექ, საქვეითოს მივდიოდნო, უდერა'ნ ვიყვენო. საქვეითოს ჩავეითა-დ' დახკივლევამ. რაიავ? „ჰუ'უავი“ შეხედეთავ, საცრისოდენ თითბეჭედა'ის ფერა', შუაში ჯვრელიანი-დ' გარშემო სხივიან მოზდევეს ევას. თვალს ვერ უსწორებს, შიშით კედელს ეკერის, ბოლოში მე ვუდგევარ, გვალ-გვალევ, რა' გაშინებსავ? ცხრო აქვ ჩამჯდარ. ჩვენ არავის არ გვაშინებდად' ის თვალვებს ვერ აპარებდ, თქანთქალით მოზდევე ევას, თქანთქალით. გამოვედით სამშვიდობოსა-დ' გაქრ. ავეით ცირმაშტეს. დავრჩენთ ლენვად ათ-თორმეტ დღეს. დავბრუნდნო, კვავლოსაკ მოვდით, სამ-ოთხნ წინ მიუძღვებოდეს, სამ-ოთხნიც უქვენ. შუაში ევა მოდის. ერთიანად დახკივლა-დ' გზის თავზე დაჯდა-დ' უქვენ გადანვ. ფერ დახკარგ... „მიშველეთავ, მიშველეთავ, მიშველეთავ“, უნელავდებ ჯმა. რაიავ, მივეყარნო, რას სჩაზდივ? ვაიმევ, გველივ, კაბრაშა' (ცხარე, მონითალოში გადამდინარი ყვითელი) ფერისივ, ერთია, დიიდ შავთვალისნივ, დიდიდა' ყურისნივ, ის შემომეჭყიტავ.

ჩარდილ ნაფხვერში ერთ წყაროი კურდღელაის ქოხის ძირშია-დ' ზუსტად იმ ადგილას ვიყვენო. აბა, მე გველ არ მაშინებდა-დ' ვეც იმ ბალახსა-დ' ვსჩურჩევდ, ვერაფერ ვერ ვნახ“ [28].

დორაისქვევლს მაქციობაც შესძლებია, თუმცა გასაკვირი აქ არაფერია: „მის მრევლში“ გაერთიანებულ მისსავე „ქვეშევრდომთათვის“ ეს ხომ ჩვეულებრივი რამაა და მათი „უფლისთვის“ რად იქნება მიუღწეველი?

ხთონური არსებანი ზოგჯერ სრულიად უსახურად, გამოუცხადებლად „შემოგლეჯენ კარებს“, ისე რომ თავად საფარველფენილნი გაგრძნობინებენ თავიანთ საშინელ ძალას: „ერთიანად ჩექმიან წიხლ მე'ნარცხ კარვბსა-დ' ყუნწამდ შემი'გლიჯ ორივე კარვბ“ [28]. „ბიჭა' ნაქერალზე მოის დუშინესა-დ' იქავ გუქრეს“ [28]. „ქალას ვაჩენდ (მეოთხე შვილს), მშობიარობას თავადა' (მარტო) ვიყავ, კარვბზე ერთ რამამ წიხლ დახკრა-დ' არც დამრჩ ის ცოდვა-ჭირით ვაჩენილ შვილა“ [28].

„გარდა ადამიანებისა, ხალხური რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით, დემონური ძალები ემტერებიან და ზიანს აყენებენ შინაურ ცხოველებს: „განსაკუთრებით ემტერება და აზიანებს აეშმა ცხოველებს, ამიტომ მისი გულის მოგების მიზნით, მითრას კულტის ქურუმები, კარაპანები, ხარს სწირავენ აეშმას“ [53, 307].

ავ არსებათა მსგავს ბრძოლებს ქართული თქმულება-გადმოცემებიც გვიდასტურებს:

„ჭონთიოელ სულთანელთ დათოსავ ოთხყურიან ცხენ ხყვანიყოვ. ერთ თებგორიკა' – ქალ ევალვებ ი'მ ცხენის წართმად“ [28].

ხთონური ძალები ცხოველებიდან მხოლოდ და მხოლოდ „ნაწილიან პირუტყვთ“ ირჩევენ (ისევე, როგორც ადამიანთა შორის ებრძვიან ამ წიშნით დაჯილდოვებულთ).

„ნაწილიანი ანუ ღვთაების წილხედობილი, უზანაეს ძალებთან წილ-
ნაყარი ცხენი ხასიათდება ზებუნებრივი ნიშან-თვისებებით. არის პატრო-
ნის ნების დამყოლი, მოსალოდნელი დაბრკოლების წინასწარმეტყვანი, წინ-
დახედული და გულთმისანი. ნაწილიან ცხენს, მთხრობელთა გადმოცემით,
ყურებზე სანთლები ენთება და ეს ხდება მეტწილად მაშინ, როდესაც მის
მხედარს ხიფათი და განსაცდელი ემუქრება“ [1, 121].

რად ემტერება თებუორიკა ოთხყურა ცხენს, რად „ევალება“ სულ-
თანელთ დათოს ამ ცხენის წასართმევად? რად აშინებს ან ნიშანში რაღა
ჰყავს ამოღებული, რად ცდილობს მის წართმევას? ოთხყურა ცხენი
რომ ჩვეულებრივი საფერხე არაა, უკვე ნათელია. აბუდელაურის ტბაში
„ჩახვენილ“ ავ-შავ დევს ჩაყოლილი იაჟსარი სწორედ ოთხრქა-ოთხყუ-
რა ცხვრის ჩაკვლის მერმე გააპობს „გაბმულ-გაკურნულ“ სისხლს და ამ
მსხვერპლის შეწირვის წყალობით შემოჯდება ბროლის ქვაზე და ლაღად
შეიბერტყავს დევებთან ომით დაქანცულ მხრებს.

აკი თავადვე გვიამბობს იაჟსარი:

კარგად სცოდნიან მაგასა
აბუდელაურ ტბანია,
წავიდა-დ' იქ ჩამეხვეწა,
თან ჩავხევე იაჟსარია,
იქიდან ველარ ამავე,
სისხლმა გამიბნა მჯარნია,
იძიეს ჩემთა მოყმეთა
ოთხ-რქა, ოთხ-ყურა ცხვარია,
მაიყვანეს და შიგ დაკლეს,
ღმერთო, დასწერე ჯვარი! [34, 135-136].

ჩვენი აზრით, ოთხყურა ცხენი ნაწილიანია, რომელიც უშიშრად ებრძ-
ვის ავსულებს, უხვი ზეპირსიტყვიერი მასალიდან კარგად ჩანს, როგორ
გრძნობენ ნაწილიანი ცხენები მოახლოებულ განსაცდელს, როგორ აენტე-
ბათ ღვთისნასახებს ყურებზე სანთლები და ეშმადათრგუნულნი „გაილე-
ბენ“ საკაო გზას.

„საათენგენოდ ბაცალაგოსკე, პირქუშის ჯვარში მიედიოდით ბაკურჯე-
ვით ჯვარიონნი. გზაზე დაგვიღამდ. ერთ იწრო ჴევში დადგნეს ცხენები.
ადგილზეთ ფეჴ ვერ მავაცვლევიეთ... ხეთისოს ცხენს ყურებზე სანთლებ
დეენტო, სხვა ცხენებს გვერდ აუარ, წინ გავიდ, სათავეში ჩადგ, უჩინ-უკუნ
ლიბრ შუქით გაანათ, გზა გაიკვლივ და ჩვენაც უკენ გაგვიყოლ“ [28].

სწორედ „იწრო ჴევში“ ჩერდება ჯვარიონთ ცხენები, სწორედ ამ წმინდა
მოგზაურობას ეღობება უწმინდური, მაგრამ, ღვთის ძალით, უკუნი ლიბრი
სინათლით სხივოსნდება და ეს ძალა ღვთისგან ამ შემთხვევაში სწორედ

ცხენშია ჩადებული. „ინრო ჯევი“ ერთი ყველაზე უფრო მოსახერხებელი და საყვარელი თავშესაფარია ეშმაკეულთათვის.

ქართულ ფოლკლორულ მონაცემებთან ტიპოლოგიური სიახლოვის მხრივ ინტერესს აღძრავს რუსული, უკრაინული და სლოვაკური მასალა, სადაც გამოკვეთილად ჩანან ფერდებზე ხშირვარსკვლავიანი, კუდზე მნათობმოკიაფე, შუბლმზიანი ცხენები.

ფოლკლორული ჩანაწერები გვიჩვენებს, თუ როგორ ებრძვის ღვთიურს ეშმაური, მაგრამ ვერ ერევა, „ევალება წართმად“, მაგრამ ვერ ართმევს. და ეს ხდება სწორედ იმ ღვთაებრივი ძალის გამოისობით, რაც ძევს ოთხყურა ცხენში. „ოთხყურიანობის“ წყალობით ის „ზემდგომია“ თებჯორიკაზე, თუმცაღა ეშმა რისი ეშმაა თუ თავისი საცდელი არ სცადა...

ხთონური არსებანი გამოჩენისას ბაძავენ ხორციელთ ყველანაირი საქმიანობით: დახველება, პურის ჭამა და სხვ. მაგრამ ალერდის გრეხვის და მთელი დღის თიბვის შემდეგ მათი ნასაქმარი უკვალოა: „ის ქალ ყველას ჩაის, მაგრამ იმის ნაკეთებ იქ კი არაფერი ჩანს“ [28].

ასევე ეკრძალება ჯვარ-ხატთა ოდენ სახელებით ხსენებას ჯვარის ყმა; მათ, ხშირ შემთხვევაში, ეპითეტებით მოიხსენიებს: „ლალი იაჟსარი“, „იაჟსარი სვეტად ცით ჩამოსული“ და ა. შ.

„ჯვარ-ხატის სახელის წარმოთქმა არ შეიძლებოდა ღამით. კულტმ-სახურებაც დღისით სრულდება ჯვარში. მითოლოგიური გადმოცემებიდან ცნობილია, თუ როგორ დასაჯა ღალმა იახსარმა ბლოელი მწყემსი მისი სახელის უმიზეზოდ ხსენებისათვის. მით უფრო, რომ ჯვარი დავალებული იყო მისგან“ [20, 50].

აქედან გამომდინარე, ორივე ძალა „სარიდალია“, რა თქმა უნდა, სრულიად საპირისპირო გაგებით.

ნაწილობრივ უკვე აღვნიშნეთ დემონურ ძალთა ზოგიერთი ნიშანი (კარისტვის ნიხლის მინარცება, „ყუნამდ შემოგლეჯილი“ კარები, „თქანთქალით უკან მდევნი ნითელი თვალი“, „ეაპრამა“ დიდ ყურიან და ერთია' შავ თვალ მოელვარე გველი“, „ფანჯარაში გამჟმარ, ყვითელ სახიან კაცი“ და სხვ.). ყველა ეს ძალა მომწუსხველი და დამორღუწველია ადამიანისთვის, ისევე, როგორც „ბანჯვლიან რალაცის გადაფამფხვლა“ ლოგინიდან და „უსახურ შოოსნის აფამფხვლა“ – უსიტყვო და იღუმალი შიშის დამტოვებელ-დამზუფებელი ძეხორციელში. ამ ჩვენება-ქმედებათა შემდეგ ხიბალ-კუდიანთაგან მიზანში ამოღებული ობიექტი გარდაუვალად დამარცხებულია.

ნამაქციათი თებჯორიკა თავის მსხვერპლს უჩუმრად დაადგება თავზე და მწოლარეს ზევიდან დაანვება, თვალს თვალზე დაადებს, პირს-პირზე, ცხვირს-ცხვირზე და სულს უხუთავს, არ ჰკლავს, აწამებს, შიშს უგდე-

ბს, აავადებს, ყველა ასო-ოვგით მორგებული თებჟორიკა ოფლად ღერის მსხვერპლს.

„ჟუნჩალეს ცოლმ გვიამბის, მანვებოდავ, ორ-სამ ღამე იყოვ, მანვებო-
დავ, ორ-სამ ღამე იყოვ თებჟორიკა'ივ. ჯელ გავძარივ – ჯელ დამიჭირავ,
ფეჲ გავძარივ – ფეჲ დამიჭირავ, როცაიცალ ამიშვავ“ [28].

შეიძლება რამდენჯერმე სცადოს თებჟორიკამ „ძილ-ღირღალში“ მყო-
ფი მთვლემარე მსხვერპლის მოგუდება.

მსგავსი განსაცდელიდან თავდახსნა, ხევსურების რწმენით, ამგვარად
ხდება:

„თუ ზემწოლელა (იგივე თებჟორიკა – ე. თ.) განუხებს, ლიქოკ უნდა
ნახვიდა და დაეკოჭვივ... მივ, საკლავს მიიყვანს. გამავ, ვისაც დროშა ღბა-
რავ, ქიჩილა უნდა დაახურ ახალ და დროშის ტარს დაგადგმენ თავზე.
კაც რო ჭკვით აირევ, მიზეზით გასხვაფერდება, ის უნდა მიაბარან ლი-
ქოკ. ნაიყვანენ საკლავს და ეტყვიან ხუცესს: მისაბარებლად დასაკლავიავ.
მერე ის ხატ მფარველობს და შველს“ [28].

უამურ მოჩვენებასა და წამებას ზღვარი ედება ასეთი ხერხითაც:
„მაჰსონდავ: მასთა' დროსავ გირკალ ისრ უნდ დი'ჭიროვ, რო მარცხენა
ჯელის ჯიგვის ფირჩხილ შიგ ჩალმალოვ“ [28]. ე. ი. არა ბერა (ჯიგვი –
ე. თ.) თითი, არამედ ბერა თითის (ჯიგვის) ფრჩხილი. ამ მდგომარეობაში
მყოფი თუ მიუშვერ თებჟორიკას გირკალს, ხალხური რწმენა-წარმოდგე-
ნებით, ის უკვალოდ გაქრება.

დემონური ძალების ასპარეზი, როგორც არაერთხელ აღვნიშნეთ, ღამე
და სიბნელეა. ისინი ხომ ამ ქვეყნად სამყაროს ბნელ და ბოროტ ძალებს
განასახიერებენ. ზოგიერთ შემთხვევაში არსებანი უჩინარნი არიან ხორ-
ციელთათვის, მაგრამ ამ დროს მათ იციან ერთმანეთთან გადაძახება და
ადამიანისათვის დაძახებაც, რათა მსხვერპლი ადვილად მიიტყუონ და შიში
ჩაუნერგონ ქაჯ-დემონთა წინაშე, კიდევ ერთხელ დაარწმუნონ ადამიანები
თავიანთ არსებობასა და ყოვლისშემძლეობაში.

თებჟორიკას არსებობა იმდენად სჯეროდათ თუშეთში, რომ უგულო
დედამთილს, რომელიც რძლებს ღამეებს ატეხინებდა რთვა-ჩეჩვაში, სამა-
გიეროს შემდეგნაირად უხდიდნენ: რძლები მოილაპარაკებდნენ მეზობლე-
ბთან და შუალამე გადასვლით ავი დედამთილისათვის დააძახებინებდნენ
სარკმლიდან: „ჩხერის ცოლოვ, დანევ, თვარამ დაგანვებივ“ [28]. ამ ღა-
მიდან „შეთვალისკიდებულზე (შებინებულზე – ე. თ.) დედამთილი აი-
ძულებდა რძლებსაც, რომ ჩქარა დაეძინათ.

ხთონური ძალების უმთავრესი მიზანია, აცდუნონ და დაამარცხონ
ადამიანები, მაგრამ ყოველთვის როდი ახერხებენ ამას.

ერთ ხევსურ მონადირეს, რომელიც ეხში ათევს ღამეს, ეშმა-ქალანი
წყალში „მამკლავის“ გარეგას და ამ ხერხით დალუპვას დაუპირებენ. მონა-

დირე ორ მათარას გადაღვრის და მესამეს დაღევს. ეშმაქალთაგან ერთი გადასძახებს მეორეს:

„- რა უყავივ?!“

- ვერაფერ ვერ ვუყავივ, - უძახავ მეორემავე, - ხთვის ნილ დალიავ“ [13, 26099].

ეს გადაძახილი კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, რა არის ეშმათათვის „სუფთა“ ანუ მათთვის სასარგებლო - ეშმაური და „არასუფთა“ - ღვთიური ანუ „ხთვის ნილი“.

იმას, რაც ჯვარ-ხატისთვის წმინდა და საკრალურია, ძრნოლვით გაურბიან ქაჯ-ეშმაკნი და ხიბალ-კუდიანები. დემონური ძალები უძლურნი არიან ცეცხლისა და ნათლის წინაშე და ადამიანებიც მათი საშუალებით ცდილობენ ამ არსებათაგან თავის დაცვას.

გრძნეულობა თუ გულთმისნობა ქაჯ-ეშმაკთა ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა. ეს დასტურდება უამრავი თქმულება-გადმოცემით. ქაჯთა გრძნეული ბუნება ცნობილია „ვეფხისტყაოსანში“, ვაჟას „გველის მჭამელში“, რომელთაც უსათუოდ ხალხური რწმენა-წარმოდგენები უდევს საფუძვლად.

ხთონურ არსებებს შეუძლიათ სოფელში შეუსვლელად „ეშმათ საანჯ-მოში“ გაიგონ, ვის ბოსელში აბია „შუბლმთვარიანი ცია ჭარი“. ანდა ესა თუ ის ხორციელი ზუსტად ამა და ამ დღეს სად გადანყევტის წასვლას და სად სჯობს მისთვის დასაფრება.

ამრიგად, მიწრიელი არსებანი ხორციელთ წარმოუდგებიან მრავალი სახით, რაც მათი ბუნების სიჭრელესა და ფუნქციურ ნიშან-თვისებათა სიმრავლეს გვიდასტურებს. მათი გამოჩენის უმთავრესი დრო ძირითადად ბნელი ღამეა - „უყამო ჟამი“, „შავ-შუაღამე“, „უდროო დრო“. ამ მხრივ ერთმანეთს უპირისპირდება სამყაროს ორი უმთავრესი საწყისი - ნათელი და ბნელი ანუ ღვთიური და დემონური. გამოჩენის ჟამს ქაჯ-ეშმაკები ცდილობენ აცდუნონ და ზიანი მიაყენონ ადამიანებს. მათი სურვილია, რომ მოსპონ ხორციელში ღვთაებრივი. ამისათვის კი ისინი იყენებენ მაქციობისა და გარდასახვის მრავალ ფორმას, რაც კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს გრძნეულთა უმთავრეს თავისებურებებს.

2. დემონი – განძის მცველი

ერთ-ერთი საინტერესო ფუნქციური ნიშან-თვისება, რომელიც დემონურ არსებებს მიენერებათ, არის ის, რომ ისინი გვევლინებიან, როგორც განძის მცველნი. თქმულება-გადმოცემები გვიდასტურებს, რომ მხოლოდ ჯვარის განძი არ არის საფარველდებული. დემონი იცავს განძს. ეს ცნობილია მითოლოგიური გადმოცემებიდან ქაჯავეთის განძზე, რომელიც გიორგი ნაღვარმშენიერმა გამოიტანა ქაჯავეთიდან. ესენია: თასი, ფურის რქა, ცხრაძალიანი ოქროს ფანდური, საკიდელი, ცხრაენიანი ზარი, ქურთემული (გრდემლი), ნახირი, სამძიმარი და ექვსი ქაჯის ქალი, დროშა. ზ. კიკნაძეს საგანგებოდ აქვს განხილული ამ განძის დანიშნულება და მისი ჯვრის სამსახურში ჩაყენება. ამ გზით მოპოვებული ოქრო-ვერცხლი და ძვირფასი თვლები ჯვარის საკუთრებად ითვლება.

ფოლკლორული მასალა გვიჩვენებს, რომ განძის მცველნი ყოველთვის დემონური არსებანი არიან: ქაჯები, თვალბობინა ყვითელი ხბო, გველეშაპი, გველი და სხვ. ხთონური ძალების ეს ფუნქციური ნიშანი ნათლად არის გამოკვეთილი თუშური თქმულებების ერთ-ერთ პერსონაჟში, შუბლში საცრისთვლიან „დორაისწვეველში“, რომელიც, ხალხური რწმენით, დემონთა მეუფროსეა“.

იმისათვის, რომ ნათლად წარმოჩნდეს დორაისწვევლის, როგორც განძის მცველი დემონის, ფუნქცია, თავდაპირველად შევჩერდებით ამ ხთონური არსების ზოგიერთ მახასიათებელზე.

ცნობილია, რომ ხთონური არსებანი მათთვის საიმედო და სასურველ სამყოფლოებში ბინადრობენ და იკრიბებიან. ერთ-ერთი ტოპონიმი თუშეთში ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს, რომელიც ამ ციკლოპური, შუბლში საცრისთვლიანი არსების სამყოფლოდაც ითვლება და რომელიც ცნობილია „დორაისწვევლის“ სახელით. ამ ხევს ასე აგვიწერს ერთ-ერთი ინფორმატორი: „ჩილოსი-დ დართლოს შუაშია დორაისწვევი, ერთ ღრმა ჴევ, ღრმა, ღრმაჲ, მაგრამ ერთ ნისქვილს ძლივა აბრუნებს, იგთა ღრმაი, რო ერთ-ორ საათსამ იცისა მზეჲ“ [28].

თქმულება-გადმოცემებზე დაყრდნობით ზურაბ კიკნაძე ასკვნის, რომ განძი დამარხულია დედამიწის ორ, ერთმანეთის სანინააღმდეგო სფეროში – მიწის სიღრმეში და მთის მწვერვალზე; ის ქვესკნელშიც არის და ცაშიც [16, 164].

„დორაისწვევი“ – გენეტურმსაზღვრელიანი ტოპონიმი. ამგვარი სახელები თუშურში ამოსავლად ადამიანის საკუთარ სახელს გულისხმობს. ე. ი. დორაი, თუშური დიალექტის თავისებურებათა გათვალისწინებით, კაცის სახელი უნდა იყოს. მაგრამ სხვა დიალექტებისა და ძველი ქართულის

მონაცემების მიხედვით, დორა თიხის ჭურჭელია, ზოგან სითხის სანყაოდ გამოყენებული.

დორა - (ქართლ., ლეჩხ.) კოკა, რომელშიაც ექვსი თუნგი ჩადის (მ. ძიძ., ნ. კეცხ., პ. ხუბ.); 72 გირვანქიანი ღვინის სარწყავი, ორი მენახვერე კოკისოდენა ჭურჭელი (მ. ალაგ.) შდრ. საბა, ნ. ჩუბ., დ. ჩუბ., ქეგლ: ალ. ლლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, „განათლება“, თბ., 1984 წ., გვ. 210.

შესაძლებელია ტოპონიმის ამოსავალ ძირში ეს მნიშვნელობაც იყოს ჩადებული. ასეა თუ ისე, „დორაის ჯევი“ ადგილია, ღრმა და ჩხატთან-ქან-ჩახიანი, ავსულთა საბინადროდ სწორედ ასეთი ადგილებია მიჩნეული და ჩანს, დორაისჯეველიც, როგორც ავსულთა მბრძანებელი, სწორედ ამ ხევში ბინადრობს.

დორია - (ხევს.) ურქო ცხოველი, ქორიას ძარგანაშვილსა არ აქვის კოდი სახური, ჩასვლიან დორიაები, ამუდიოდა თხლაფუნი“. ნ. დოლა (ა. ჭინჭარ., 220); დოლა ურქო ცხოველს ნიშნავს თუშურში.

დორანა - (თუშ.) შეუხამებელი, უვარგისი, არასასიამოვნო.

დარალა - რჯულშემშლელი.

დარალიანი - ეშმაკი.

ამ განმარტებების შემდგომ ნათელი ხდება, რა შინაარსიც დევს ამ სიტყვაში: აშკარაა მინიშნება სიღრმეზე, უძირობაზე, იდუმალებაზე, საბედისწეროსა და არასასიამოვნოზე. ხევი ხომ, გარდა იმისა, რომ იქ ხიბალ-კუდიანები იყრებიან, მათი „მეუფე-გამგებლის“ უპირველესი სამყოფლო და საბინადროცაა, დორაისჯევად ანუ დორაისჯეველის სამკვიდროდ რომ მოიაზრება. იგი ხომ „უფრთა და ავთა“ ბედმწერელი და მბრძანებელია, რომელსაც უსიტყვოდ ემორჩილებიან თვისტომნი.

ამჯერად ჩვენთვის ძალზე საინტერესო ჩანს „ვეფხვისა და მოყმის“ ერთ-ერთი ვარიანტის შემდეგი ნაწყვეტი:

ნელ-ნელა გაჭრა ფრანგულმა,

დრონ იყვნეს ნაქცევისანი,

ელიან სულთ ამასვლასა

დარალიანი კლდისანი.

სიტყვა „დარალიანს“ მთქმელი ხვთისო ივანეს ძე არაბული, მცხოვრები ხევსურეთის სოფელ ჩხუბაში, ჩამწერს - გიორგი ჯაფარიძეს შემდგენიარად განუმარტავს: „დარალიანი - ეშმაკი, კლდის მცხოვრებელნი, ნადირთ მწყემსნი. „დარალიანი“ შესაძლებელია „დალალიანიდან“ მომდინარეობდეს. ამ დემონურ არსებებს: ალებს, ქაჯებს ოქროსფერი დალალები, ნანნავები აქვთ, აქაც მოხდა ფონეტიკური ჩანაცვლება რ და ლ ბგერე-

ბისა. „დარალას ეტყოდეს ჩვენთან უშალო ქალსაც და უტუდო ვაჟკაცსაც, დარალა იყო და დარალად დავაო.

ემცირებოდა თვალჩი, თუ რჯულშემშლელად ჰყვანდ მიმჩნეულ, რა უტანისამოსოდ დადიოდა, ამაზე დარალას ეძახდეს და იმაზეა ნათქვამი“.

ასე რომ შესაბამის ენობრივ მონაცემებთან შედარების გზით კიდევ უფრო ნათლად იკვეთება „დორაისჯევისა“ და „დორაისჯეველის“ სემან-ტიკური მნიშვნელობა.

დორაისჯეველი, გარდა ხიბალ-კუდიანთა კვირებისა, როდესაც ისინი ინტენსიურად ჩნდებიან და აქტიურად მოქმედებენ, შეიძლება „არასაგემ-მაკია“ დღეებშიაც“ გაეჩვენოს ადამიანს. ეს კი უმთავრესად მაშინ ხდება, როცა ადამიანი აგნებს საფარველდებულ განძს, რომელსაც თავად დარა-ჯობს ცალთვალა გოლიათი.

„ერთ, ყველ-ყველა“ რო დე'ჯერებოდ, ისთა' კაც, კვავლო მთას წავიდ, მეავ წისქვილის ქვებ უნდ მოვცელოვ, – იმაების კვლევნად, მინის კუჭს ავიდ (ჩემ პაპასაც იქ მე'ველ წისქვილის ქვებ). იკვლი ეს წისქვილის ქვებ. უცბად სამალავს მიადგ. მიჩიჩქნ-მოჩიჩქნ, დათხარ-მოთხარ იქაურობა ამ კაცმ, ახვად დიდ სიპს, სიპის კიბეიცა ჩასასვლელა“. ღრმაად ჩაჭდ. დიდ გამოკვებაული, კოდებ დგასა-დ' ფულეზ, ოქრო-ვერცხლ ხყრი პირთამდ. საჭამია' გუდა ხკიდავ. მი'წსნ, ა'მსვ, უცბად' რას ხედავს, შუბლში სა-ცრისთვალთან ზის. დე'შინ. ამორბის კიბეზე უკ-უკ. გუდას პირ მოწსნილ აქვად-დ' ეყრების ფულეზ. ედებ ფეწებზე გუდის სამწრეებ. ამოვიდ, მორ-ბისა-დ' ერვენებ, რო სუ ის კაც მოსდევს, გამორბის, ჩამოვიდ სოფელში. უთხრ, ააგრ-ააგრეავ. წავიდნეს. სარწმუნოდ ოქრო-ვერცხლიც ანახვი გუ-დაში დამრჩალ, ავიდნეს, აეს კაც ეობნებ: დოსტოლრივ (პირდაპირ – ე. თ.) აქაავ, აეს ადგილიავ. იკვლიეს, თხარეს, მაგრ ვერ მოწილეს. ააგრ გუ'ქრ თვალისი-დ' ჯელის შუა სამალავ“ [28].

ტექსტის სრულად მოტანა გვინევს მრავალი ფაქტორის გათვა-ლისწინებით. ამ ამბის შუაგულში ისეთ კაცს მოიხსენიებს ინფორმატორი, ვისაც ყველაფერი დაეჯერება, ვის ნათქვამშიც ეჭვს ვერავინ შეიტანს, ანუ ეს გადმოცემა აშკარა მითოსური ცნობიერების შემცველია. საინტე-რესო ისაა, რომ ეს კაცი წისქვილის ქვების საძებნელად მიდის მთიდან მთის მწვერვალზე – „მინის კუჭს“, სადაც მთხრობელის პაპასაც მიუგნია ოდესლაც წისქვილის ქვებისთვის. შემთხვევითი არაა, რომ სწორედ მწვერ-ვალზე იპოვება წისქვილის ქვები. წისქვილთან და წისქვილის ქვასთან ხომ ავსულთა არაერთი ამბავი და თავგადასავალია დაკავშირებული. წისქვი-ლი ხიბალ-კუდიანთა ერთი ყველაზე უფრო საყვარელი თავშესაფარია. იქ სტუმრობენ, იქ მშობიარობენ ანდა სულაც იქ სხედან თავისი ოქროთი სა-ვსე გუდით და როდესაც ჩვეულებრივი ადამიანი, რომელსაც წისქვილში

ნასვლის წინ დააბარებს უცნობის ხმა: „შაშურასად უთხრიდივ, შაგუნდამავ ბიჭა' გა'ჩინავ“, ამ დანაბარებს ხმამალა გაიმეორებს ფიქრებში ნასული და იკითხავს, ნეტაც რას უნდა ნიშნავდესო? უცბად „სალორიიდან“ კაცის ხელი ამოჩნდება, გახარებული სავსე გუდას გადმოუგდებს ამ კაცს და „გუდა მახარობელსაი!“ – მოსძახებს. ეს გუდა ოქროთია სავსე...

ჩვეულებრივ მოკვდავს რომ განძის მოპოვება არ შეუძლია, ნათლად ჩანს ერთ თუშურ თქმულებაში.

ასი წლის გარდაცვლილა თილიეთ ხარება. მალრაანის ტყეში თავის ამხანაგებთან ერთად შეშა უჭრია, უცებ თვალი ნასვლია ჩამონგრეულ-გამოღრამული ბექისკენ. დაინტერესებულან. ჩამოუყრიათ ხავს-ფოთოლი და გამოქვაბულიც „განხმულა“. კიბით ჩასულან.

სანამ ხარება ჩააღწევდა, ამხანაგს დაუსწრია. ხარება რომ ჩასულა, „დი'გმენს თურმე ერთ რაიმ შიგ, „ვეავ!“ – ზენება მოზდის. გამოქცეულიყვ, იმ თავის ამხანაგს ნასწყევტებიყვ, სისხლის მორევში ტრიალებდაყ. იმ საცრისთვალთან ე'წყვიტავ ჰად ეზენკავ. ჯმალ-ხანჯარ ამენვადა-დ' აღმოსავლეთის მწარესავ კუთხეში რო გავიხედევ, ხავსმოდებულ საარაყე ქვაბ იდგავ ოქროთ სამსვიაიყ, იმ ჩემ ამხანაგსაც იმ ქვაბით ამოთხრილ ოქროიყ ჴელშიაყ ეჭირავ. ჯამ ხაზინას დაპატრონებულ ყოფილიყვ. მემრ ის კაც მოხკვდომიყვ. ნავალიო-დ' ჩემ დედას აღარ გე'შვ, არაო-დ' არავ. თუშეთით ასვლით მე'რეკ ჴევსურები-დ' სუ დროშების ბერტყვით ეყუდ-ნესავ იმ ადგილასავ. ჟრიალითაო-დ ჯვარულის მღერითავ. ისთა საარაყე ქვაბ დგას იქ თურმე, რო სუ ოქროთ სამსვია“ [28].

ზემოთ საუბარი გვექონდა მწვერვალზე მდებარე საგანძურის სამალავზე, ამ შემთხვევაში კი სამალავი ქვესკნელშია. იქ ოქრო-ვერცხლი კოდებში (ლუდის დასაყენებელ ხის სახატო კასრებში) ყრია და დარაჯობს ცალთვალა ციკლოპი. აქ კი, ქვესკნელში, ოქრო აღმოსავლეთით მდგარ ხავსმოკიდებულ საარაყე ქვაბშია და გარეშეთ ამას არ ანებებს საცრისთვალა. იგი ცემით კლავს ადამიანს. ამ ავი არსებისგან მოკლული ადამიანის სულის გამოსახსნელად მოჰყავს ხარებას ხევსურთ ჯვარიონი, რომელიც დროშების ბერტყვითა და ჯვარულის მღერით ცდილობს ავექარისთვის დამარცხებულის სულის გამოტაცებას.

ყურადღებას იქცევს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: იმ ადგილას, სადაც „ეს საგანძური“ ინახება, ჯვარ-ხატის „დროშა-საბძანა“ ანდა „თასთ სამალავებია“. კვავლო მთას „სადროშაიცი“ არის და მთელი ეს გზა-წმინდა მწვერვალამდე მისასვლელი „ჴევ-ჴურჴუმელაებ“ – საეშმაკე და ავთა შესაყარია და, ამდენად, სარიდალი.

საგანძურის ხილვას თან ახლავს შიშის განცდა, რადგან მხილველი გრძნობს, რომ მას საკრალურ რეალობასთან აქვს საქმე.

დამთრგუნველი, გონის ამხდელი შიშის გარდა, რაც „გაუჩუჩავად მჯდომი“ დორაისწვევლის დანახვისას ეუფლება საგანძურის მიმგნებს, ამ ნაამბობით ნათელი ხდება, როგორ „აზენებს“ (ანარცხებს) გაავებული დორაისწვევლი საარაყე ქვაბიდან ოქროს ამოღების მსურველს და სისხლში შეღებილს, უკვე სულამოხდილს, ხელშივე შეატოვებს ქვაბიდან ამოთხრილ ოქროს, თავად ამ ქმედებისას ამაზრზენად ხვნიშის.

„ძველ მითოლოგიებში განძს მიჩენილი ჰყავს გველეშაპი, რომელიც ხშირ შემთხვევაში ცეცხლისმფრქვეველია და განძის შინაგანი ცეცხლოვანი ბუნების გასაგნებას წარმოადგენს, იმის გამოვლინებას, რაც განძში საშინელია. უფრო სწორად, განძის საშინელი ცეცხლი იღებს გველეშაპის სახეს მომხედურის წინაშე და მომხედური უკან იხევს. ჩვენს ანდრეზებში განძის საშიში ბუნება გასაგნებულია ოქროსფერი (ყვითელი) ხბოს სახით, რომელიც რისხვით აბრიალებს თვალებს“ [16, 165-166].

არაერთი ხალხის თქმულებათა თანახმად, დემონი მინაში ჩაფლული განძის მფლობელად ითვლება.

გოეთეს „ფაუსტში“ მეფისტოფელი ამბობს:

უკვე საჩუქრებს ეძებს მისთვის – უნდა ჩავთვალოთ,
რომ საქმე მალე წავა თავის წესით და რიგით.

მე ერთ ადგილას, მახსოვს, დიდი განძი ჩავფალი,

ჰოდა, დრო არის საგანგებოდ მოვძებნო იგი [8, 110].

ლიტველი მკვლევარი ველიუს ნორბერტასი ლიტვური ფოლკლორის ერთ-ერთ პოპულარულ პერსონაჟს ვიალნიასს ასე ახასიათებს: „ვიალნიასი ლიტვურ ფოლკლორში გვევლინება მფლობელად მოჰადოებული განძისა, რომელიც, ძველი ლიტველების წარმოდგენით, ეკუთვნოდათ მიცვალებულებს და მათ მფარველს“ [51, 24].

ისევ ვიალნიასზე: „ლიტვურ რელიგიურ ლიტერატურაში, ვიალნიასი, უწინარეს ყოვლისა, ღმერთის მტერია, ანტიპოდი კეთილი სულისა, ვიალნიასის თითქმის მთელი საქმიანობა, როგორც ღმერთის მოქიშპისა, მიმართულია ხალხის წინააღმდეგ“ [51, 40].

სწორედ მწვერვალსა და ქვესკნელში შეჰყავს ადამიანი საგანგებოდ პირჩენილ სამალავს გამოსაცდელად; ადამიანი, სხვათაგან სამართლიანობითა და სანდოობით გამორჩეული, მაგრამ თვალბობინა ყვითელი ხბოს ნაცვლად ჩვენ მიერ მოპოვებულ თქმულებაში დორაისწვევლი უზის საგანძურით სავსე კოდებს და საარაყე ქვაბებს, აღსანიშნავია, რომ თვით სალუდე კოდებიცა და საარაყე ქვაბებიც საკრალურ ნივთებს (ჭურჭელს) წარმოადგენს, რომლებშიაც ხატის სასმელი იხარშება და დგება-ინახება. დემონური ოქროს ფერი – ყვითელი ხბოს მსგავსად დორაისწვევლიც საცრის თვალს თქანთქალით იხედავს და დათრგუნულ განძის ხელმყოფს

„უკ-უკ“ აბრუნებს იმ კიბეებზე, რითიც ჩააღნია განძამდე... „ღრმააად“ რომ ჩავიდა... ეს „ღრმააად“ ჩასვლა იგივეა, „ცხრა ფეკ სანთელივ ჩასავს დამჭირდაო და ცხრა ფეკ ამასავსავ“ რომ ამბობს ერთ-ერთი ანდრეზი.

მწყემსის ჩასვლა ქვესკნელში მოგვაგონებს გიორგი ნაღვარმშენიერის ლაშქრობას ქაჯავეთში. ქვესკნელს ან ხთონურ სამყაროს მუდამ დემონური ძალები იცავენ. თუ გიორგი ნაღვარმშენიერი დემონურ ძალებთან იმარჯვებს, შედეგად საგანძურს მოიპოვებს და გამოიყვანს სამ ქაჯის ქალს – სამიძიარს, მზექალსა და აშექალს, მწყემსი კაცი კი ხელმოცარული ბრუნდება უკან.

ადამიანისა და ხთონური სამყაროს ურთიერთობის შესახებ საინტერესო მასალა მოაქვს კარლ გუსტავ იუნგს თავის ნიგნში „სიზმრები“. როგორც ცნობილია, იგი სიზმრებს იკვლევდა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით და გამოჰყოფდა ე. წ. „მითოლოგიურ სიზმრებს“.

ერთ-ერთ სიზმარში ქვესკნელის განძს სწორედ გველემშაპი იცავს, მოქმედება ტოლედოს დიდი საყდრის ქვეშ, წყლით სავსე დარანში ვითარდება, „სადაც გველი, რომელსაც თვალები ძვირფასი ქვებით უბრწყინავს, იცავს ოქროს თასს და ოქროს ხანჯალს. ხანჯლის მოსაპოვებლად ჩასულ სიზმრის მნახველ ოცდაორი წლის ფრანგს თავზარდამცემი გველის წინაშე ნებისყოფა ღალატობს და ტკივილითა და შიშით შეპყრობილი შეპყვირებს და მაღლა მიცოცავს. გიორგი ნაღვარმშენიერისგან განსხვავებით საგანძურს ვერ მოიპოვებს და ცხადში დემონისგან ძლეული თვითმკვლელობით ამთავრებს სიცოცხლეს“ [14, 139-140].

თუ გიორგი ნაღვარმშენიერმა შეძლო ქაჯავეთის განძის მოპოვება, რატომ იმავეს ვერ ახერხებს დორაისწვევლის განძის ხელმყოფი თუში მწყემსი ან ტოლედოს საგანძურში ჩასული ფრანგი ყმანვილი?

დემონი არის განძის მცველი. იბადება კითხვა: თვითონ ჯვარ-ხატი ხომ არ აყენებს დემონს განძის მცველად?

საფარველდებული განძის მოპოვება შეუძლია მხოლოდ და მხოლოდ ღვთიური იმპულსის მატარებელ ადამიანს. როგორც თუშური გადმოცემა და იუნგის ე. წ. „მითოლოგიური სიზმარი“ გვიდასტურებს, მწყემსსაც და ყმანვილსაც განძი პირადი ინტერესებისთვის გამოჰქონდათ, ხოლო განძეული, მითოლოგიური გადმოცემების თანახმად, ჯვარ-ხატის, როგორც ღვთაებრივი არსის, საჭიროებისთვის არის განკუთვნილი. განძი საკრალურია და ხთონური ძალების ხელში ტყვედყოფილი. მას მხოლოდ ღვთაებრივი ძალა გამოიხსნის და ასეც ხდება ყველა თქმულებაში. აქ შეუძლებელია არ მოვიხსენიოთ ფარნავაზის მიერ საფარველდებული განძის მიგნება: ერთხელ ნადირობისას მან ირემი მოკლა, მაგრამ შემოაღამდა და გაუადრდა. ფარნავაზმა თავი შეაფარა ერთ გამოქვაბულს, სადაც

მოულოდნელად დიდძალ სიმდიდრეს მიაგნო. განძის მოპოვება მომავალი ქართლის პირველი მეფის მიერ ღვთის ნებაა, რაც თვალნათლივ ჩანს მის სიზმარში, როდესაც ხდება მისი მეფობის ერთგვარი ინაუგურაცია. იგი სიზმარში ხედავს ღვთაებრივ ხელდასხმას, რაც გამოიხატება მზის ცვარის მოხოცვასა და უკვდავებასთან ზიარებაში.

3. ეშმა – ადამიანის ტყვეობაში

მხოლოდ სალოცავი ჯვარ-ხატი კი არ ხდება უცხო ძალის ტყვეობაში, ხორციელიც შეიძლება ჩავარდეს დემონურ ძალთა ხელში, და პირიქით, ეშმა – ადამიანის „განკარგულებაში“. ზურაბ კიკნაძის აზრით, „ჯვრის ტყვეობა არ არის ხალხის ფანტაზიის ნაყოფი და ის ისტორიული სინამდვილეა, ჩვენი ქვეყნის ბედუკუღმართი წარსულის გამოძახილი ანდრეზებში“ [16, 74].

„ქართლის ცხოვრების“ ქრონიკებში არაერთგზის არის მოთხრობილი, თუ როგორ ატყვევებენ უცხო ტომელები, მომთაბარე დამპყრობლები, ქრისტიანულ ხატებსა და ჯვრებს [30, 265], ხოლო მითოლოგიური გადმოცემებიდან ცნობილია, რა სასწაულებს ჩადიოდნენ ჯვარ-ხატები ტყვეობაში (გავიხსენოთ ლომისა).

საყურადღებოა ასევე ადამიანის ყოფნა ეშმაკის ტყვეობაში. როგორც ჯვარი, ისე ადამიანი იბრძვის, რათა თავი დაიხსნას ჯოჯოხეთის შავბნელი ძალებისაგან, საიდანაც ის ზოგჯერ გამარჯვებულიც ბრუნდება.

როგორც კი ქაჯთაგან დანატყვევებ ადამიანებზე ვინყებთ საუბარს, უპირველესად ქაჯეთს ტყვედნამყოფი მინდია გვახსენდება ვაჟა-ფშაველას პოემიდან „გველისმჭამელი“. არა მხოლოდ მინდიას ტრაგიკული ისტორიის ლიტერატურულ ვერსიაში, არამედ უამრავ ხალხურ თქმულებაშიც, მინდია ქაჯეთში ყოფნის დროსაც ინარჩუნებს სინმინდეს. ის ღვთიური იმპულსის მატარებელი გმირია, რომელიც არასოდეს ივიწყებს უფალს. მინდიას ხასიათის ამ მხარეს ვაჟა-ფშაველა ასე წარმოგვიდგენს:

ეშველათ, ბევრჯერ ხატ-ღმერთსა
მხურვალედ შაჰვედრებია [10, 9].

მაგრამ ის – „ქაჯთ მილეთში“ მოხვედრილი, რომელიც გაივლის ბედისწერით მისჯილ თორმეტ წელს, უნდა ეზიაროს ქაჯთა საიდუმლოს; მართალია, მინდია ეზიარება ქაჯთა საიდუმლო სიბრძნეს, მაგრამ ის დემონური ბუნებით აღჭურვილი კი არ ბრუნდება უკან, როგორც თუშური

თქმულების ერთი „ბალლი“ პერსონაჟი, არამედ საკუთარ არსებაში ბოლომდე ინარჩუნებს ცისმიერ მადლს.

ეთნოგრაფ ნანული აზიკურის მიერ ჩანერილი ერთ-ერთი თქმულების მიხედვით, ცხრა წლის ტყვეობის შემდეგ ეშმაკთა ერულაში ნამყოფი ბალლი უბრუნდება ადამიანებს, მაგრამ მას თან მოჰყვება ქაჯ-ეშმაკთა ნიშნები: „ჩემ ბებომ იცოდის, ერთ დედასავე შვილ დახკარგვიყო-დ' ერულაში ჩე'ბავ ეშმაკებსაც, ცხრა წლამდ აღარა გამოჩენილიყვ. მემრ მოსულიყო-დ' ფირჩხილებსაც ჯოხად იდგამდავ. ორ ციხეებ რომე, იმის ძირ ხუჭათას დახკარგვიყვ, იმ ხუჭათას იცოდიან, კიბე-კიბე ასავალაიოდ ოთახ-ოთახე-ბსავითეავ, შიგავ ბარგ მალიანავ იქავ. ახლ კი დაბორტვებოდ“.

ანალოგიური შინაარსის თქმულებები მრავლადაა, მაგრამ ამჯერად ჩვენი მიზანია დავაკვირდეთ ეშმაკთაგან დატყვევებულ ადამიანს კი არა, პირიქით, ადამიანისგან დატყვევებულ დემონურ არსებებს და მათ ბუნებასა და საქმიანობას. უპირველესად საინტერესოა, რა ხერხი იცის ადამიანმა ქართულ თქმულება-გადმოცემათა მიხედვით არანმინდა – დემონურ არსებათა დატყვევებისა.

ასეთი არსებები რომ მოიმადლიეროს, ადამიანი თმებს უშობავს. კარაქით, ერბოთი, რძით ბანს და ამით მის ძალას „პოხიერს“ ხდის (თმა და ფრჩხილი ხომ დემონთა ძალა და სიბრძნეა, მათი საარსებო ღონეა). საპასუხოდ ასეთი არსებანი „მხოლოდ კეთილს“ მოუვლენენ ოჯახს, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ თმებგაპოხილი ხოთონური ეშმაქალა ადამიანმა დაატყვევა. პირიქით, ასეთი ქმედების შემდეგ შეიძლება დალოცოს ოჯახი და სამუდამოდ გაერიდოს კიდევ: „ემატოს შენს ოჯახს შიოს მარანივითო“.

„კაცს, რომელთანაც წევს და რომლის ცოლიც თმებს რძეში უბანს, უბარებს ტყაშმაფა: დღეის შემდეგ განთავისუფლებ ჩემგან, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს ნადირობაში, შენი ნასროლი ტყვია ნადირს არ დასცდენოდესო“ [13, 14325].

თქმულება-გადმოცემების მეშვეობითვე ვგებულობთ, რომ თუ ადამიანი ასეთ არსებას თმას მოკვეცს (გინდაც თმის წვერსა თუ ღერს), ეშმა უძალოა და თვისტომთა შორის დასაბრუნებელი გზა მოჭრილი აქვს. ასევე თავის მსახურად აქცევს ხორციელი დემონურ არსებას იმ შემთხვევაში თუ მას მარცხენა ხელის თითებზე დააჭრის ფრჩხილებს (თუნდაც მხოლოდ ნეკა თითზე მოაჭრის ერთ ფრჩხილს). არანმინდა არსებათა ამ ნაწილებს ადამიანი გმანავს, კეტავს ხმლის ან ხანჯლის ქარქაშში (უკეთესია „კაც-მანაკლავ“-ი ხმლის ან ხანჯლის ქარქაში), რომელსაც ეშმაკი ვერ ეკარება.

დემონური არსება ცუდ დღეში ვარდება მაშინვე, თუ ადამიანმა იცის მისი დასათრგუნი ხერხები: მარცხენა ხელში თუ ბერა თითს (ჯიგვს)

დამწვედევს ადამიანი, ზემოლელა ველარსად მიდის, თუმცალა ცდილობს ადამიანის ხელიდან დასხლტომას და თავისი გულთმისნობის წყალობით არაფერს ერიდება (თუნდაც უხერხულს), აცინებს ან მოულოდნელი ქმედებით „დამჯუღნულ“ (დამუშტულ) ხელს აშლევინებს და უჩინარდება, ხატ-ღმერთის ხსენებაზე კი უნადინოდ, მაგრამ აუცილებლად „გადაიბამბლვლება“ და მსხვერპლს გაეცლება.

გაბურთ ეშმაზე არსებულ თქმულებათა ციკლის თითქმის ყველა ვარიანტში ჩანს, როგორ ატყუებს ალერდის მგრეხველი მთიბველი მის მბაძველ ეშმაქალას: „ალერდს აბრუნებს გაბურ და იხვევს ფეწზედ. იმ ეშმაქალამაც ფეწზე დაიწყ ალერდის ხევეაჲ. ამ კაცმ ჩქარა გაიძვრინ ის ალერდი და იმ გაბურს ფოლადის ცელი ხქონივა და იმას ხისა გაუკეთებაჲ (მზემამსწვრალ ეშმასავითაჲ, – იციან. თუ მზე მასსწრებს, ის გამოცხადდების, საფარველს ველარ დაიდებს. ის ველარ ჩაქრების, სანამ მზენ არ გადავლენ). მივიდ ეს გაბურ, დასჭრ ი ფჩხილებ, ჩაყარ კაცმანაკლავ ხანჯრის ქარქაშშია და შადვ ის ჭერშია და იმას ჯელს ვერ მიახლებს ის“ [13, 2650].

ეშმაქალას დასატყვევებლად, რაჭული თქმულების მიხედვით, თუხი ისევ უკან ბრუნდება, ეკალ-ბარდნარში ჩამოქვეითდება, ბლომად ეკალს დაგლეჯს და ცხენს გავაზე დააკრავს, შეჯდება და მიდის. ზუსტად იმავე ადგილას გადმოუდგება ის ქალი და ეუბნება: „თუხი, გიჯექ ცხენსაო“. სამჯერ რომ დამიძახა, ვუთხარი: „ჯექ და გადაყევი თანაო“. შემომხვია ხელები, იმ ეკალმა აღარ გაუშვა, შინ მიყვანა მინდოდაო, ფრჩხილები ჰქონდა თითქმის მკლავის სიგრძეო და პირდაპირ შინ მივიყვანეო, როგორც კი შინ მივიყვანე, იმ წუთში დავაჭერი ფრჩხილები და ჩამოვკიდე ჭერშიო ის ფრჩხილებიო. ხუთ-ექვს თვეს შინ მყავდა ეს ქალიო“ [28].

ფოლკლორული მასალიდან გამომდინარე, გარდა მათი ნაწილების მოკვეცისა და ეკლის კონაზე დასმისა, საინტერესოა ასეთი წარმოდგენაც: როგორც კი ეშმაკი „გამოგეცხადება“, შენ თვალეზი აღარ უნდა დააფახულო, თორემ მას ველარ დაიჭერ, „აი თოლები თუ დააკამურე, ვერ დაიჭერ“ [28].

„თვალის დახამხამებაზე გაქრა ეშმაკსავითო“, – ალბათ სწორედ ამის გამოა ნათქვამი.

ვარიანტთა უმრავლესობის მიხედვით, „ალერდის“, იგივე „ალდახის“ საშუალებით იჭერს გაბური ეშმას. თიბვა-ცელვა, ეშმას ხანმოკლე ტყვეობა, რაც მის დროებით სიკვდილს უდრის, იქნებ ამ ალერდ-ალდახის (მოჭრილი, მოთიბული ბალახის გრეხილი) სიმბოლოშიც გამოიხატება?

ჩვენთვის საინტერესო სურათს ქმნიან თქმულებები, სადაც საუბარია ადამიანის მიერ დატყვევებულ ხთონურ არსებებზე. აქ სურათი სრულიად საპირისპიროა უნმინდური არსების ტყვედყოფნის უმასაც და განთავისუ-

ფლების შემდეგაც. მივადევნოთ თვალი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თქმულება-გადმოცემებში მოტრიალე ეშმაქალებს (ამ თქმულებებში დატყვევებული დემონი ძირითადად ქალია).

როგორც უკვე ვთქვით, ადამიანი მათ ნაწილების (თმა, ფრჩხილები) მოჭრის შემდეგ იმორჩილებს, იჭერს და თავის სამსახურში აყენებს, ატყვევებს, ოღონდ დავალებას აძლევს ეშმაკის წესზე. როგორც „უკულმა“ აქვთ მათ კოჭები, ასევე შებრუნებით ესმით ხთონურ არსებებს ადამიანის ბრძანება. „დატყვევებული“ ხვავითა და ბარაქით ავსებს ოჯახს: უვლის საქონელს, ბავშვებს, აცხობს პურს, ქსოვს, თიბავს, მკის და დღევებს, აშენებს სახლებს და ციხე-სიმაგრეებს. ერთი სიტყვით, აკეთებს ყველაფერ იმას, რაც შეუძლია გააკეთოს ადამიანმა, მაგრამ მისგან გაკეთებული საქმე საოცრად მოსაწონია, ზედმინეწებით ხარისხიანი და, ამასთან ერთად, ძალიან მცირე დროშია შესრულებული.

ტყვედყოფილ ეშმაქალთან თითქოს სამიჯნურო ურთიერთობასაც აბამს მამაკაცი, მაგრამ ესეც მოჩვენებითია.

„ცოლ-ქმარნი ცხოვრობენ საბოსლოში მარტუანი. ცოლ სადამ იყვ წასულ. მოვიდ ე ცოლი და ხედავს, იმის ქმართან ქალი წევს, ოქროს თმები აქვ ბანზე დანყობილ. ადგ ე ქალი და ეს თმა აუკეც, ერბო წაუსვ, ის თმებ დაუხვია და ჩაუნყვ ტახტში. ემ ქალმ ისეთ კარგებ გაუკეთ ემ ცოლს, იმოდენ კარგ, რო ჩამასულან თავის სოფელში, ის აღარ წამახყოლივ. იქავ დარჩენილიყვ. ქსელს რო დაიქსავდ ეს ცოლ, ის ერთ დღეში გაუჭრიდ-მოურჩებოდ ყოფილამ. ერთ დღესაც ერთ ქალს უამბობს ეს ცოლ, ეგრ იყვავ ესივ. იმან მარგავ ესიცავ, ესიცავ. დახკარგ იმ ქალმ, რაიც იმისგან ხქონიყვ ნარგენ. ყველაის ბარაქა დახკარგ“ [28].

ეშმაკის, გრძნეულის თავის სამსახურში აყვანის საიდუმლოებას ადამიანი ეშმაქალისაგან ეცნობა:

„ჭონთიოელ სულთანელთ დათოსავ ოთხყურიან ცხენ ხყვანიყოვ, ერთ – თებუორიკა – ქალ ევალეზ იმ ცხენის წართმად. შუიან-კარსიან სახლებინ იყვის, ცოლ შიგის წევსა-დ ქმარ გარეთის, გამოიდ ცოლი-დ იმის ქმარსთან ქალ წევსა-დ კონლებ (თმები) დაბლ უწყვი. შევიდ, კარაქ გამოილო-დ თავითა ბოლომდ გუ'პოხ თმებ იმ თებუორიკას. იმათ ვერაფერ ვერ გაიგეს, იმ თებუორიკამ ხკითხ იმის ქმარს, რო რა დავამადლევ ისთაივ შენ დიაცსავ, რო თმებ დამიპოხავ, რა საქმეივ აქვავ, გუ'კეთებავ. მემრ იმ ქმარს ეთქვავ, რომეე აახლა დაქსულ ქსელ აქვაო-დ, სოფლის პირავ ერთ ყანაივ მოსრულივ. მემრ ეთქვავ, რომეე იმ ქსელშიავ ბეჭ შედვასავ უკულმეო-დ, იმ ყანაშიაც ულო დადვასავ უკულმეე. ის ეშმაკ აღარც მოსულიყვ მემრ. ერთ დილაობას გასრულიყო-დ ყანა დახვედრიყვ დასერკულ, ადგილ-ადგილ დაბულულაებულ, მომკილ“ [28].

გარდა საოჯახო, საქალო საქმეებისა (ბოსელში ნეხვის დახვეტა, ფურების წველა, კარაქის შედღეება, ყველის ამოყვანა, პურის გამოცხობა და სხვ.), ის საკაცო საქმესაც ასრულებს, თუკი მას გაშვებას, განთავისუფლებას დაპირდებიან. თუშეთის ბევრ სოფელში ყველაზე გამორჩეულ, თლილი ქვით ნაშენ ციხეებზე და სახლებზე დღესაც თავგამოდებით ჰყვებიან, რომ „თებჯორიკაის აშენებულაივ“ [28].

„საყურაანთ ხყვანიყვ თებჯორიკა (ამ ფორმითაც გვხვდება პერსონაჟის სახელი - ე. თ.). დღის თურ ქსელს დიქსავენ ჰად უკულმ ამა'კერენ თითებს, ქოჭ-გარას უკულმ და'ყენებენ. გათენდება-დ ქსელ გასაჭრელა' აქვ“ [28].

ასეთივე საკვირველია გაბურთ ეშმას ხელიდან მომდინარე ხვავი და ბარაქა: „ჩვეულებრივ საქმეს აკეთებდ, რასაც სხვებ აკეთებდეს, ღალას რო გადაასხამდეს, ნავიდოდ ე გაბურთ ეშმაჲ ჯიდზე ყოფილამ დაწვებოდ, კრუშკაით ქაფს მახჭდიდ წყალს და ამ სადღეებელთ ღალაში ჩაურევედ იმას და პირდაპირ კარაქით აივსებოდ ის სადღეებელ“ [28].

„გაბურთ ეშმას“ სხვა ვარიანტებიდანაც ჩანს, რომ ეს ეშმა ხვავით ავსებს დამტყვევებლის სახლს. თითქმის ყველა ვარიანტში ხვავი მას მდინარიდან მოაქვს: „ჯიდზე ყოფილამ დაწვებოდ, კრუშკაით ქაფს მახჭდიდ“.

„გადაწვება თურმე ჯიდზე. ხედნებდ, ხედნებდ ამ წყალს და ერთ-უცბად თურმე ჩასცემდა ამ თუნგს და ამაჰკრეფდა წყალს და თითქმის ცალიერა კარაქი იქნებოდა ეს წყალი“ [13, 14088].

„ნავიდოდ ე ქალი და ხიდზე გადანეებოდა, სამჯერ ამოხკრავდა წყალს ამ ჯელითა თუ ამ ჯელითა, არ ვიცი, მაიღებდა და ჩაასხამდა ამ სადღეებელში და სრუ კარაქ იქნებოდა მთლიანად, იქ დოვი არაფერი დადგებოდა“ [13, 23832].

„წყალზე ნავიდოდა, რძე რო ექნებოდა შესადღეები, გამასწევდა სამჯერ და აავსებდა თულუხს, წყალს აადღულებდა, გინდა ერთი ჯამი ყოფილიყო, ნახევარი კარაქი იყო, ნახევარი დოვი“ [13, 25530].

„წყალზე რო ნავიდოდა წყლის მოსატანადო, - წყლის თულუხები იცოდნენ ნინავ, - თულუხსა ხან მააცლიდო წყალსაო. რათ აკეთებო ეგრეო, ეტყოდნენო და სუფთა წყალი უნდა ავილოო“ [13, 25583].

ეს ეპიზოდი დანარჩენ ვარიანტებშიც ანალოგიურია. თითქმის ყოველთვის „საიდუმლო ბარაქის“ მოსტანად დატყვევებული ეშმაქალი მიდის ხიდზე. სხვა მასალებიდან გამომდინარე, ხიდი სულაც არაა შემთხვევით მისასვლელი ალაგი ეშმაქალისათვის. ხიდი ყველაზე უფრო სერიოზული გამოცდის ადგილია. ამ ხიდზე და ხიდის ყურეში იკრიბებიან ხიბალ-კუდიანები, როგორც „ყველაზე ნალახ“ ადგილას, თავიანთი „სერობისა და ერობების“ დროს. ეშმაქალა მიდის იქ, სადაც ეგულება თვისტომების საიდუმლო ძალა; საიდანაც მოიტანს თვალთმაქცი წყლის მაგიერ რძეს და

რძის მაგიერ კარაქს. ყველაზე ნალახი ადგილი ყველაზე ნაყოფიერია. ამ მხრივ ნალახი უპირისპირდება წმინდა ადგილებს. ცნობილია, რომ წმინდა მამები ეკლესია – მონასტრების საშენებლად ირჩევდნენ ყველაზე მწირ და „ფეხუხვედრ“ ადგილებს, უდაბნოებს, რის შესახებაც ვრცელ და საგულისხმო ცნობებს გვანდის ქართული აგიოგრაფია, კერძოდ, მეუდაბნოეთა ცხოვრებანი.

საინტერესოა, როგორ ხდება თავის დახსნა ადამიანის მიერ ეშმაკის ტყვეობიდან და ეშმაკისა – ადამიანისგან.

ხოგაის მინდი ქაჯთა ნაცარდაყრილ ხიდზე ფეხშებრუნებით, უფრო სწორად, „ზურგშექცევით“ უნდა გამოვიდეს, რათა მისი გამოსვლა მათი „საუფლოდან“ მათივე სამყოფლოში შესვლად ჩათვალონ.

ტყვედყოფილი ეშმაქალებიც, საუბრიდან დაწყებული საქმემდე, ყველაფერს უკუღმა ითხოვენ ადამიანისგან. მისგან ნათქვამ „გააკეთეს“ არგაკეთებად გებულობენ და – პირუკუ. მისგან დაწყებულ საქმეს ვერ გააგრძელებენ თუ სათანადო ქმედებას არ მიმართეს: „ქსელშიავ ბეჭ შედვასავ უკუღმეო-დ იმ ყანაშიაც ულო დადვასაც უკუღმევ“ [28]. ამის შემდეგ ხელ-ფეხ გახსნილნია და მათი შრომის შედეგი – გამორჩეულად ხარისხიანი. აქედანაც ირკვევა, რომ ეშმაკი ღვთიურის წინააღმდეგია. სწორედ ამიტომ აქვს მას ადამიანისგან განსხვავებული გარეგნობა, „კოჭუკულმართობა“, ადამიანის საპირისპირო ქცევები და თვით აზროვნებაც კი შებრუნებული.

საინტერესოა, რა ხდება სახლში, რომელშიც ის იმყოფება, მისი ტყვეობის ჟამს: „არც ვინ ავად გახდებოდა იმათი, არც არაფერი გაუფუჭდებოდა“ [28].

ბევრ საიდუმლოსთან ერთად, ეშმა ყველა ავადობის წამლის მცოდნეცაა.

„აეშმა – ავი სული ავხორცობისა და წყრომის, მთელი თავისი სიძლიერით ეწინააღმდეგება სინჰინდეს და ერთგულებას, ანადგურებს ყველა კეთილ არსებას, ასახიჩრებს სხეულს ისრით. მისგან მომდინარეობს საიდუმლო ცოდნა და მკურნალობა“ [48, 105].

საინტერესო ცნობას ინახავს დატყვევებული დემონის „წამალმცოდნეობის“ შესახებ ერთ-ერთი ვარიანტი „გაბურთ ეშმასი“. წასასვლელად მომზადებულ, თავის ნაწილებს (თმა და ფრჩხილები) ანაკრეფ ეშმაქალას სთხოვს ხალხი, რომ სანამ გაეყრება და სამუდამოდ დაეკარგება, ყველა საიდუმლოს მფლობელმა ასწავლოს, „სუყველაფერი წყლულებისა რაი ას“.

უთქვამს, ეხლავე მკითხეთ, თორო როცა წავალ, ზურგს შეგაქცევთ, აღარაფერს გეტყვითო. უსწავლებია ყველაფერი და „გატანჯულის“ (ნაბახუსევის) წამალი დაჰინწყებია. დაუძახებიათ, გატანჯულის წამალი გვასწავლეო. „პირით არ შამაბრუნვილ, ისე ქვა აუღავ დაბლიდან და თა-

გზე დაუფშენავ, - ქვის ნამალი ქვა არიო, - უთქომ (ცული რო ქვაზე გაუფქდეს, ისევ ქვამ გალესოს) [13, 25583].

თუნდაც ნანილებანაკრეფი, ძალ-შეძლება სრულად აღმდგარი ეშმაქალა ადამიანს სამსახურს უწევს მანამდე, სანამ ზურგს შეაქცევდეს, სანამ პირისპირ დგას. როგორც კი შებრუნდება, მას უკვე უფლება აღარა აქვს თავისი „ღვთისგან“ ამ ცოდნის გამჟღავნებისა; მზერა უკვე ხოთონური სამყაროსკენ აქვს მიპყრობილი და ადამიანთა სამკვიდრებლისკენ ზურგშექცეულია ანუ განშორებული (ისევე, როგორც ხოგაის მინდი ტოვებს მათ ხიდზე ნაკვალევს).

„გველის ნაკმენსაც გველის შხამ შველისაც“... „ძაღლის ნაკმენსაც ძაღლის ბენვ შველისაც“, - ნათქვამია ქართულ ანდაზებში და ქვას იფშენის ეშმაქალაც თავზე და თან ამბობს: „გატანჯულიც ისევ იმავე სასმელით გამოსწორდება, რომელმაც გატანჯა“.

აქვე გვაგონდება „ეშმაკისთვის სულის მიყიდვის“ შემდგომი ცოდნა მურმანისა, ის თუ როგორ გაუჩინოს ეთერს მკბენარი, რათა წარსტაცოს აბესალომს და ამ საშინელი ფინალის შემდგომ ისევ გამოიყენოს „საიდუმლო ცოდნა“ მკბენარისაგან ეთერის განთავისუფლებისა.

თუ ტყვეობაში მყოფი ეშმაკი სიკეთეს შერება, ეხმარება ადამიანებს შრომაში, მკურნალობს მათ, სანინააღმდეგო მოვლენას ვხვდებით ჯვრის ტყვეობის ჟამს. იგი ხდება სასტიკი და დაუნდობელი.

„შენიშნული იყო, რომ ჯვარჩენა სასტიკი მოვლენაა, სასტიკი თავად საკუთარი საყმოსთვისაც კი, თავისი უნჯი ყმისათვისაც კი, რომელსაც დაადებს თავის ძლიერ ხელს. მითუმეტეს, სასტიკი და დაუნდობელი უნდა იყოს ის, როცა დატყვევებულია და თავდახსნისათვის უნდა იჩინოს თავი. ჯვარჩენის ნიშნებია - და ამას ხვდება უცხო ქვეყნის მისანი - ნაყოფიერების შეწყვეტა ქვეყანაში, ადამიანთა და ცხოველთა სიბერწე, ჟამიანობა და სხვა ეპიდემიები“... [16, 80].

ეშმაკის ტყვეობის ჟამს არც ვინ ავად გახდებოდა იმათი, ვისგანაც იყო დატყვევებულ - „დაჭერილი“ და არც არაფერი გაუფუჭდებოდა იმ ოჯახს. ასეთი არსებების ტყვეობიდან თავდახსნის შემდეგ სურათი აბსოლუტურად იცვლებოდა: თუ ეშმას ტყვეობა საიდუმლოდ ჰქონდათ შენახული და ოჯახიდან მისი „დახსნის“ შემდეგლა გაითქმებოდა, მასალამ დავგანახა, რომ „ეშმაკის ნასაქმარი“ და მისგან უსაზღვროდ მოტანილი ხვავ-ბარაქა და სიმდიდრე, საიდუმლოს გათქმისთანავე უკვალად უქრებოდა ოჯახს: „ერთ დღესაც ერთ ქალს უამბობს ეს ცოლ, ეგერ იყვავ ესივ, იმან მარგავ ესიცავ, ესიცავ. დახკარგ იმ ქალმ, რაიც იმისგან ხქონიყვ ნარგენ, ყველაის ბარაქა დახკარგ“ [28].

ეს კიდევ არაფერი, ტყვეობიდან დემონური არსების ნასვლა უსასტიკეს ნაკვალევს ტოვებს ზოგჯერ ნასვლისთანავე და ზოგჯერ მოგვიანე-

ბით; ზოგჯერ ოჯახის ერთ-ერთ წევრზე და ზოგჯერ მთელ „გვარ-ბი-
ძაშვილზე“.

ვნახოთ, რა სახის სისასტიკესა და შედეგებთან გვაქვს საქმე, რას
ინახავენ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის თქმულება-გადმოცემა-
თა ფარული ფენები.

„ამ ხალხში (კაპასებში – ე. თ.) ყველა შავი ძალები, რომლებსაც
მოაქვთ ავადმყოფობა და სიკვდილი, წარმოდგენილი არიან ქალური სქე-
სის არსებებად“ [54, 151-152].

და კიდევ: „საერთოდ, მისტიკური გააზრებით, ქალური სანყისი ბნე-
ლია, ვაჟური – ნათელი“ [49, 80].

საინტიერესოა, რა ხერხით იხსნიან ეშმაკები თავს ტყვეობიდან. ისი-
ნი პატარა ბავშვების ანუ ყველაზე უცოდველი არსებების ცდუნებას
ცდილობენ იმ დროს, როდესაც ოთახში უფროსები არ არიან. ამდენად,
თუ ეშმაკი, დემონური არსება ირჩევს ყველაზე უცოდველს, ჯვარ-ხატი
– პირიქით, ყველაზე ცოდვილსა და დაცემულ ადამიანს, რომელსაც გან-
საკუთრებულ სასჯელს მოუფლენს ხოლმე.

ეშმაკები ბავშვებს სთხოვენ კაცმონაკლავი იარაღის ქარქაშს, სადაც
მათი სხეულის ნაწილებია „დატყვევებული“; სთხოვენ, რომ თავ-თავქვე
დაატრიალონ და წამოყარონ. თავად ისინი იარაღს უფრთხიან, მითუმეტეს
„კაცმანაკლავს“ ვერ გაეკარებიათ. ისხამენ სხეულის დაკარგულ ნაწილებს
და სწორედ აქედან იწყება მათი „ბრჭყალების გამოჩენა“. სიავის ჩადენის,
უბედურების მისჯისა და მოლოდინის განაჩენს თავადვე გათქვამენ ეშ-
მანი: „ჩვენ ღვთისაგან გვაქვ დანერილ, დაუნყევრადა და უვნებლად ვერ
გავეყრებით ადამიანს“ [28].

რაკი „თავის ღვთისაგან“ დაბედეულ-დანერილი აქვს, რაც უნდა
კმაყოფილი მიდიოდეს დამტყვევებლის ოჯახიდან, უფლება არა აქვს, არ
დანყევლოს. სხვა რომ ვერაფრით გაიქჩერებს (გაიმეტებს), დაიბარებს:
„თქვენს ცეცხლსაო სინათლე ნუ ექნებაო“ [28].

რაჭული თქმულების ტყვე ეშმაქალა, მიუხედავად იმისა, რომ აკვანში
მწოლიარე ტყუპების თვალთახედვას გაყოლილი იპოვის თავის დატყვე-
ვებულ ნაწილებს და იბრუნებს ქაჯურ ძალმოსილებას, უმანკო არსებებს
აკუნავს და მდულარეში ყრის; უფრო მეტიც, იმდენადაა დარწმუნებული
თავის ეშმაურ ზეაობაში, რომ ხატის – კვირაცხოვლის კარზე მიდის და
ქვეტიქსტით თავის დამტყვევებელს უსაშინლეს ამბავს ამცნობს: „თუხი,
წყალი დუღს, ხორცი იქლამვისო“ [28].

ამით ეშმაკმა სასტიკად იძია შური თავის დამტყვევებელ თუხიზე.

რაჭული თქმულების მსგავსი დასასრული აქვს მთიულეთის სოფელ
მაქართაში ჩანერილ ერთ ამბავსაც. ავსული აპირქვავებინებს ხმაღს,

აისხამს თავის ფრჩხილებს და თავის მშველელ ბავშვს ეუბნება: „ხო არაფერი დაგიშავებიათ ჩემთვის, ნათელ პერანგს მოგცემთო, გამოუსვა ფრჩხილი და დააგდებინა თავი, ადგა და წავიდა“ [28].

უკანაფშავის სოფელ ელიაგზაში ჩაწერილი ტექსტი კი ასე მთავრდება: „ქარქაშს გამოსწიე, ნათელ პერანგს ჩაგაცვამო“, – ბაღს ეუბნება. ნამოყარა ფრჩხილები, შაუსხამ ფრჩხილები, ბაღი გაუქანრა. წავიდა ეშმაკი. ბაღი დარჩა დაკანრული“.

როგორც თქმულება-გადმოცემებიდან ირკვევა, იმ სახლში, სადაც ეშმაკი ტყვედ იმყოფება, გათავისუფლების შემდეგ იგი ტოვებს ნაკვალევს. ოჯახის რომელიმე წევრს კლავს, ადებს ნიშანს ან წყევლის მათ.

თავისი წყევლით ეშმაქალა აუშორებელ განაჩენს უტოვებს დამტყვევებელ ოჯახს. უფრო ხშირად ვაჟს წყევლის ალბათ იმიტომ, რომ კაცს ძნელად აცდუნებს, ქალს კი უფრო იოლად (მის დატყვევებულ ნაწილებს, უმეტეს შემთხვევაში, ქალი აბრუნებს). ამიტომაც ქალი ებედება ასეთ გვარს და რჩება უძეო-უმემკვიდრეოდ.

როგორც ვხედავთ, ტყვე ეშმაკი მძვინვარე შურისგებით სჯის ოჯახს. ხშირ შემთხვევაში კი საშინელ წყევლას უტოვებს მათ.

გარდაუვალია ეშმაქალას წყევლა; მიუხედავად იმისა, რომ ოჯახი მდიდრად და ბედნიერად ცხოვრობს, ამ ოჯახის დღე-ყოფა გაუთავებელ შიშსა და ავის მოლოდინში გადის.

თუკი ეშმაქალა ოჯახიდან ნასვლის წინ ლოცავს მამრს, ვინც ნაწილებს (თმა, ფრჩხილები) უბრუნებს, სამაგიეროდ წყევლის მდედრს, ვისაც ვერ აცდუნებს, ანდა პირუკუ – წყევლის მამრს და ლოცავს მდედრს.

ასეთი უამური და მძიმე კვალ-სენ-სარიჟლის დამტოვებელია თუნდაც წლობით ადამიანის სამსახურში მდგარი, მისთვის ხვავ-ბარაქისა და სიმდიდრის მომტანი, ავადობისა და სხვა არასასურველი ამბების ამრიგებული ტყვედნამყოფი დემონი.

ეშმაკი დროებით დგება ადამიანის სამსახურში, რაც იძულებათა მისთვის, ის მაქციაა, მიწის გულის საიდუმლოს მცოდნე და ყოველთვის თვალგულ მიპყრობილი თავისფერთა სამყოფლოსკენ; სულ იმის ცდაშია, თავი დაიხსნას ადამიანის ტყვეობიდან (და იხსნის კიდეც), რათა ისევე შეერიოს თავისნაირთა ერულაში და თავის „ღვთისგან“ განჩინებული ადამ-წესის ერთგული დარჩეს.

ჯვარი ტყვეობის დროს არის სასტიკი და დაუნდობელი. საშინელი და მრისხანეა მისი სასჯელი. ტყვეობიდან გამოსვლისას კი დამტყვევებლებში მთავრდება ეპიდემიები, უნაყოფობა და მშვიდობას ენევიან ისინი. ეშმაკი კი „ადამიანთაგან გამოსვლის“ შემდეგ ანუ ტყვეობიდან თავდაღწევის დროსა და განთავისუფლების შემდეგ იწყებს სატანურ მოქმედებას.

4. ნადირთაშმა და მონადირა

დემონური ძალები საინტერესო თვისებებს ამჟღავნებენ მონადირეს-თან ურთიერთობის დროს. თქმულება-გადმოცემები თვალნათლივ ადასტურებს, რომ ნადირთაპატრონები და ე. წ. ნადირთელთაებანი თავიანთი გარეგნობით, ხასიათით და ფუნქციური მახასიათებლებით დიდ სიახლოვეს და მსგავსებას ამჟღავნებენ დემონურ არსებებთან.

ზოგიერთ მეცნიერს მიაჩნდა, რომ „საქართველოში ნადირთა საქმეს თავდაპირველად ქალღმერთი (დალი, სამძიმარი, ტყაშმაფა) განაგებდა; შემდეგ მათ მამაკაც-ღვთაება შეენაცვლა (ბერშვილიშ, ოჩოპინტი, აფსათი)“ – [33, 48].

ჩვენს ხელთ არსებული ფოლკლორული მასალა არ იძლევა იმის დადგენის საშუალებას, რა იყო თავდაპირველად და რა იყო მომდევნო საფეხურებზე. ამდენად, აუცილებელია ჯერ გავარკვიოთ, ვინ მწყემსავს ნადირთ, როდის ან როგორ?

ერთ-ერთი ხევესურული გადმოცემის მიხედვით, ნადირს ერთ წელს მწყემსავს ვაჟი, მეორე წელს – ქალი: „ნადირთაჲ ერთ წელსაჲ ბიჭებ ხყავაჲ, მეორე წელსაჲ – ქალებიჲ, ე. ი. წელშუ. ბიჭებ რო ხყვანაჲ მწყემსადაჲ, მაშინ ზარალობსაჲ“ [13, 25990].

ხალხური რწმენით, ვაჟები უფრო დაუდევარნია მწყემსობისას, ქალები კი – ფრთხილნი.

ნადირი, ხალხური რწმენა-წარმოდგენით, „ეშმაკთ საქონია“ და, გასაგებია, ვინ არის, ამავე რწმენის თანახმად, ამ საქონლის მეპატრონე და მწყემსი. „ის გირჩევ, რო შინ დასჯდ, მაშორდ ეშმაკთა-დ ეშმაკთ საქონთაც“ [3, 96], – შემთხვევით როდი ურჩევენ და არიგებენ მონადირეს...

ნადირობამ შეჩვევა იცისო. „ნადირის მწოცველ კი არ ას კაის დღისად გაჩენილ: სახლ-საქონ, ბედ-ბოლო, წყალ რო, ეეგრ გაუვლისო“ [3, 100].

ძველად საქართველოში სანადიროდ მიმავალ მონადირეს, იმისათვის, რომ უკან ხელცარიელი არ მობრუნებულიყო, თან სამი სანთელი მიჰქონდა – მას ეს სანთლები „ნადირთ და მენადირეთ გამჩენისთვის“ უნდა დაენთო და თავისი სათხოვარი გაენდო. „მონადირე როცა დასაძინებლად ეხში შევიდოდა, დაძინების წინ შეეხვეწებოდა „ნადირთ და მენადირეთ გამჩენს“: „ნადირ-მენადირეთ გამჩენო, თქვენ ამხვიეთ ბრმა-კოჭლა მაინც. ნუ გამიშვებთ ჯელ-ცალეს, მე თქვენ სტუმარი-ორ, ეს ალაგ რასაც გიჭერავთ, თქვენ მაიმართეთ ჯელიო“ [3, 109-110].

სახელოვანი მონადირეები ცდილობდნენ, არ დაერღვიათ ტრადიციით მომდინარე მამა-პაპათა ადათები და ნადირობის წინ ისევე განწმენდილიყვნენ, როგორც განიწმინდებოდნენ ხოლმე ხატის კარზე მიმავალნი.

მონადირეს ეკრძალებოდა ცოლთან (ქალთან) ურთიერთობა, მითუმეტეს, როდესაც სიზმრით საცნაური ხდებოდა, იმ წელს ნადირთ მწყემსი და გამგებელი ქალი იყო თუ კაცი. „საჩინას მწყემსი ქალი ერგვებოდა თურმე, ხან ხევსურული ტანისამოსით, ხან კი კაბით (ქართული ტანისამოსით). ის ამბობდა: ხან სულ არ მეჩვენება მწყემსი ადამიანის სახით, ვნახავ ჯიხვს ანდა ჯიხვის რომელიმე ნაწილს, მაგ. ტყავს, ხორცს, რქას... სადაც არ უნდა იყოს ნადირი, სულ ყველგან ჰყავს თავ-თავისი მწყემსიო“ [3, 114].

ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული მასალა მრავლად შეიცავს ნადირთ-მწყემს ქალთან მონადირის დაახლოებისა და მისგან ხვავისა და წყალობის მიღების ამბებს.

მაცდურთან სასიყვარულო კავშირში მყოფ მონადირეს გული შინ აღარ უჩერდება, რამდენიც გინდა უშალონ, ის მაინც მოუთმენლად მიდის ჭიუხებისკენ ან ტყისკენ და ცოლთან ყოველგვარ ურთიერთობაგანყვეტილს სული უკვე ნადირთპატრონი ქალისთვის აქვს მიცემული, უკვე ეშმადაპატრონებული და მისი დატომებულია.

როგორია გარეგნულად ნადირთ პატრონი?

უწინარესად, ისიც მაქციაა: შეუძლია მიიღოს გრძელ-ოქროსთმიანი ქალის სახე; სამოსელი და საუბრის კილო იცვალოს საქართველოს იმ კუთხის მიხედვით, სადაც ეცხადება მონადირეს. იცმევს ლამაზად, წარმტაცია და გამომწვევი; ხშირად – მიმძაღვებული, სხვა ეშმაქალანიც თმის დაპოხვის და რძეში დაბანის შემდეგ ოჯახს ხვავით ავსებენ. თუ ნადირთ-მწყემსს თავის ქმართან მწოლარეს მოასწრებს ცოლი, თმებს დაუპოხავს ან რძით ჩამოხანს. ნადირთმწყემსი ქალი მონადირესთან კავშირს წყვეტს და უსურვებს ნადირის უხვად ხოცვას. უნდა ითქვას, მხოლოდ ქალის სახით არ ეცხადება იგი მონადირეს: ის ხან ჯიხვთა ხოროს წინამძღოლი ჯარ-ლალაია, ხან რქებით ცასმწვდომი ირემი, ხან შუბლთეთრი შუნი და ა. შ. ნადირთპატრონი ქალს შეუძლია, მონადირეს თავი ახლობელ-მეზობელ ქალადაც გააჩვენოს. მუდამ საფარველდებულია მათთან, ვისთანაც არ უნდა გამოჩენა, ზოგჯერ ამ საფარველისგან „იძარცვება“ და ჩნდება თავისი ნამდვილი სახით.

„ორ ძმან ყოფილან. ერთს გაუგავ, რო იმის ძმა ნადირთ მწყემსთან დავიდოდ. ცოლ-შვილიან ყოფილ, მაგრამ მაინც ნადირთ მწყემსთან თურმე ცხოვრობდ. ერთხელაც ორნივე წასულან სანადიროდ: უნახავ, ნადირთ მწყემსი და იმის ძმა ერთად იძინებენ. საფარველ მახსნილ ხქონი ნადირთ მწყემსს და უცბად ველარ დაუფარებაგ. ნადირსაც თურმე ბევრს ახოცვიებდ“ [13, 26218].

მას შეუძლია მონადირეს თავი მოაჩვენოს თმაგაშლილ პატარა ქალადაც, თვალთ დაუბნელოს და საფარველდებულ ნადირთან ერთად თავა-

დაც გაუქრეს. შეუძლია ხელ-ფეხის მოძრაობაც დაუკარგოს. ნორმალური ფიზიკური მდგომარეობა დაუბრუნდება მონადირეს, თუ ის თავის მამ-პაპათა ხატს მოუხმობს საშველად.

ჯვარ-ხატი მკაცრად უკრძალავს თავის ხუცესს და სხვა მოსამსახურეთ ნადირობას, რადგანაც: „ჯვარს ნადირიც ეჯავრება, ნადირთ პატრონიც და მწყემსიც, ნადირი ეშმაკთ საქონია და მწყემს-პატრონი ეშმაკიანო“ [3, 114].

სახელგანთქმული მონადირე ყოფილა ხევსური სინდაურისძე, რომელსაც მთელი ფარა ნადირი ამოუწყვეტია...

ამ ფარიდან ერთი ცხოველი (ჯიხვი), რომელიც ტყვიას არ იკარებს, გაეცქევა. გაგულისებული სინდაურისძე ყოველდღე იარება, რათა როგორმე მოკლას ტყვიამიუკარებელი ცხოველი. სოფელ-მეზობელნი ურჩევენ, თავი დაანებოს, მაგრამ ის არ დაიშლის. ამ დევნაში ეს ჯიხვი ჭიუხის კუჭულაზე (წვერზე) ადის და მონადირეც აპყვება. დიდი წვალეების შემდეგ კლავს, მაგრამ როგორც მოსალოდნელი იყო, ის უკან ველარ ჩამოდის, ჩამოსასვლელი გზა ეკარგება და ჭიუხებში რჩება. მის ძვლებს ერთი წლის შემდეგ იპოვიან სხვა მონადირენი.

„ეს ჯიხვი ნადირთმწყემსი იყო, სინდაურისძე ეშმაკებმა გაიტყუეს, რომ მისი სული ხელში ჩაეგდოთ“ [3, 115].

სინდაურისძეზე შესანიშნავი ხალხური ლექსია შექმნილი. მის სამუდამო განსასვენებელს „სინდაურაის მალალი“ პქვია („სინდაურაის მალალზე ნავარდობსალა ქარია“? - ივ. ნიკლაური).

ქარის, მეხის და წვიმის საბრუნო დაღესილი კლდოვანი ადგილი ჩვენთვის უკვე ნაცნობი დემონური პერსონაჟების სასურველი სამყოფელია.

ერთ-ერთი ხევსურული თქმულება საინტერესოდ ასახავს ნადირთმწყემსთა ადგილსამყოფელს, იმას, თუ როგორ ცხოვრობენ ისინი, რა ურთიერთობაში არიან ერთმანეთთან და მონადირესთან. ნადირთმწყემსი ცდილობს დასაჯოს მონადირე, მაგრამ იგი, როგორც დემონური ძალა, უძლურია, „ღვთის წილს“ ზიარებული ადამიანი დაამარცხოს.

„გუროს ყოფილ ერთ კაც, ხქიენები გეჯია, ის ნადირობად ყოფილ წასული. მაუკლავ ორ ჯივ. ღამით ეხში ყოფილა და ძახილ გაუგონებავ: „წარნ გავყარენივ კალოჩითავ, სად წავიდესავ, ხო არ გინახავავ?“ მეორემ უძახავ: „ეხში რომ არისავ, იმან დაჯოცნავ“. „რა ვუყვათავ?“ - უძახავ პირველმავ. მეორემ უძახავ: „წყალში ჩაურიათავ მაქლავივ“. წყალ მამწყურდავ მაგრადავ და წყლის დასალევად წავედივ. ერთ მათარაიც გადავღვარევ, მეორეიც გადავღვარევ, მესამე დავლიევ. მავედივ ეხშიავ და ისევ შამამწვდავ ძახილივ: „რა უყავივ?“ ვერაფერ ვერ ვუყავივ! - უძახავ მეორემავ - ხთის წილ დალიავ“. მეორე დილასავ ჯივენ რო გაეატყავე-

ნივ, ერთ ჯიჯვსავ რქათ შუაჩიითავ სამ იფლქლის მარცვალ ამავეარიდეჲ-
ამის მემრავ სამჯერ ავათავევ აზარივ, სამჯერ დავღმარხევ თოფივ“ [12,
26 219].

ნადირთმწყემსები, ჩვეულებრივ, ოჯახებად ცხოვრობენ, ნათესაობენ,
მეზობლობენ. აქვთ ეზო-კარი, კალო... საქონელსაც, როგორც ადამიანე-
ბი, სალამო ჟამს მოიკითხავენ ხოლმე. ისინი აიძულებენ ადამიანს, რომც
არ სწყუროდეს, მოიწყუროს წყალი და ამ გზით გამოსცადონ; სასწოროზე
დააყენონ, რათა თავისკენ გადაწონონ, დაითავისონ. თუ ვერ გადასწო-
ნიან, მაშინ მას დიდძალი ნადირის ხოცვით ასაჩუქრებენ. „სამი აზარი“
(სამასი სული ნადირი) იფქლის სამ მარცვალშია სიმბოლიზებული.

„ჯარ მამიკლეს, ჯარ მამიკლესო!“ – გაიგონებს ნადირთ პატრონის
ხმას საჩინა. „მაშინვე გაუსინჯია ჯიხვის თავზე ბენვი და შიგ იფქლის
მარცვლები უნახია. ამით გაუგია, რომ ეს „ხარი“ ოჩოპინტესი იყო, ამის
შემდეგ ოჩოპინტეს საჩინა დაუწყევლია“ [3, 114].

ეხში მწოლიარე მონადირეს ნადირთმწყემსი ქალი თანასოფელელ ქა-
ლად მოაჩვენებს თავს და „გარეთ გამოდი ეხიდანო!“ – ეძახის. მთვარეუ-
ლივით მოარული მძინარე მონადირე ქარაფის თავზე ნიავის მობერვისგან
ფხიზლდება და ცხადად გრძნობს, ავსულისგან რომ არის გარეთ გატყუე-
ბული; გრძნობს და სწორედ ამიტომ ხელცარიელი ბრუნდება უკან.

მონადირეს, რომელსაც ეხისთვის შეუფარებია თავი, ნადირთგამგე-
ბელნი თავიანთ სტუმრად თვლიან. ეხში მყოფს ღამით ესმის ძახილი,
„ჩვენთან წამოდიო!“, „რა გინდათ, რას მეძახით, სტუმარი მყავს, ვერ წა-
მოვალო. „სტუმარიც თან წამოიყვანეო“. წასულა ეხის პატრონი და მო-
ნადირეც თან წაუყვანია. შესულა მეორე ეხში, სადაც დიდი ღრეობა და
ლუდ-არაყის სმა ყოფილა“ [3, 122-128].

ეხის პატრონი, რომელსაც მონადირე ჰყავს სტუმრად, „კეთილ მას-
პინძლობას“ გასწევს და „მოხუც ნადირთმფარველ-გამგებელს“ სთხოვს,
ჩემს სტუმარს ხელცარიელს ნუ გაუშვებო...

ნადირთმეფუფროსეს შეუძლია, უბრძანოს ნადირთმწყემსს, მონადირეს
მისცეს ესა თუ ის ნადირი, რასაც უსიტყვოდ ასრულებს ნადირთმწყემ-
სი: უწვალებლად ახვედრებს ეხის თავთან კოჭლ შუნს, რომელიც თოფის
დამიზნებაზე არ ფრთხილდება და მკვდარს როცა ატყავენ, ფეხი მართლაც
მოტეხილი აქვს.

ნადირთმფარველისაგან გამეტებული არჩევით უკანდაბრუნებულ მო-
ნადირეს ესმის ძახილი: „ღმერთმა ალაღ გიყვასო!“

ეხის ბინადარნიც ათასნაირად იცვლიან გარეგნობას: „გამედეგი ჩემ-
თანავ!“ მეორე პასუხობს: „სტუმარი მყავავ, ვერ წამოვალავ!“, „ავიხედე და
მეგონა მღვიძავავ, გარმანვა ერთ ბაღნიან კაცი მკერდამდე და ჩამამხენ“
[13, 27134].

სიბნელისაგან გზაკვალარეული მონადირე „დიდი ხნის წინათ გაუქმებულ“ საკულტო ნაგებობაში აღმოჩნდება. გუროელ კანანათ მანგიას სიზმარში მოეჩვენება კაცი: „თაოდაც თეთრ იყვავ, რო თვალთ არ იყრიდავ“ [16, 150]. ამავე ღამეს ესიზმრება თავისი ოთხრქა ვერძი... მაპატიევ, რო შენს კარჩია-დ კამალაში შამავარდნილორავ“ [16, 150].

ამ ტექსტს მოსდევს ზურაბ კიკნაძის საგულისხმო კომენტარი: „სიზმარი და ცხადი გადადის ერთმანეთში და ეს ორი მდგომარეობა ქმნის მონადირის, ვითარცა მკადრის, გამოცდილებას. ჩვენ ვიცით, რომ მონადირენი ხშირად ჯვარჩენის მონმენი არიან: ისინი აღმოაჩენენ ჯვარის ნიშნებს და ახალი ჯვარი მოაქვთ საყმოსათვის. ეს იმის გამოა, რომ მონადირე თავისი მონმიდარობით თითქმის მკადრის სტატუსს აღწევს. ამ ანდრეზში კი ეხედავთ, რომ მის წინაშე გარღვეულია წუთისოფლის სინამდვილე და საკრალური წარსული აჩენს თავის რეალიებს, როგორც იმ ლეგენდარულ მკადრეთა წინაშე, რომელნიც ღვთისშვილებს სულით ატაცებული დაჰყავდათ ჯვარის საფარველდადებულ სინმიდეთა სახილველად“ [16, 150].

თავისი მონმიდარობით თითქმის მკადრის სტატუსამდე ამალლებულ მონადირეს შემთხვევით სულაც არა ჰყავს დასაფრებული მაცდურ-მაცილი. მისი გზა-სავალი სწორედაც რომ გამოცდაა, ძნელი და მძიმე გამოცდა.

თუკი „კეთილად განწყობილი“ დემონური არსებანი სტუმრისგან მუქარას ანდა უკმევს პასუხს ღებულობენ, რა თქმა უნდა, ხელცარიელს ტოვებენ მას.

ხშირია შემთხვევა ნადირთმწყემსებთან ურთიერთობის საიდუმლოს გათქმისა. ასეთ შემთხვევაში მონადირე ისჯება; საიდუმლოს გამმხელი მონადირე ნადირად მოეჩვენება ამხანაგს და მისგან დაიჭრება, ამ დროს მოლალატი მონადირის ამხანაგის სმენა და გონება სრულიად დახშულია...

ბევრი ნადირის მხოცველი, თუნდაც ერთ დროს შვილმრავალი მონადირენი, ყოველთვის უშვილძიროდ გადაეგებიან ხოლმე.

ნადირთმწყემსი ქალები ეხში შედიან მონადირესთან, ათრობენ და ნიშნისმოგებით დასცინიან, რომ დაათვრეს.

არცთუ ხშირად ისინი მონადირეს ჩუქნიან სამახსოვრო ნივთს: ხელსახოცს, ცხვირსახოცს და ა. შ., რაც მათთვის ბევრი ნადირის ხოცვის სიმბოლური ნიშანია. თეთრი თავსაფრითა და ცეცხლოვანი თმებით მთარულ ეშმაქალას მონადირენი შესთხოვენ: „დალოცვილო ნადირთ გამჩენო, ღმერთო, შენ მამეცივ ბრმისაივ, კოჭლისაივ, გამეტებულ თუ რა გყავავ ჩვენდავ. ამას ეხვენებიან, მეც ბევრჯერ შევხვენნიორ“ [13, 26169].

საჯიხვეებისკენ მიმავალ მონადირეს არაჩვეულებრივად ჰქონდა დაცდილი ყორნის დანახვა: თუ ყორნის ყეფას გაიგონებდა, დაუძახებდა,

გაგიმარჯვას ღმერთმაო, და როცა ნადირს მოკლავდა, ყორანს ხორცს გადაუგდებდა“ [3, 110].

„მეტად საგულისხმოა კომპოზიტორ გ. სვანიძის მიერ დაცული „ყურშაოს“ ლექსისა და მის შესახებ შემორჩენილი თქმულების სამი ვარიანტი...

ამ ტექსტების მიხედვით, ყურშა მართლაც მავნე არსება, ავი სულია, რომელიც მონადირის დასალუპავად არის მოვლენილი.

მონადირეს უზარმაზარი ირემი გაიტყუებს. ირმის დევნაში ფრთიანი ყურშა პატრონს მაღალ კლდეზე აიყვანს და მერე ხევში გადასჩეხავს. ზოგ მონადირეს იგი ქორის ან მიმინოს სახით მოევლინება. მას უნარი აქვს, ალაღ და ვერძად მოეჩვენოს ადამიანს; ძაღლის, ფრინველის ანდა, სახელდობრ, მიმინოს სახე მიიღოს“ [11, 89].

იქნებ ეს ყორანიც არ იყოს შორს ყურშას ორეულთაგან, მიუხედავად „კეთილად ჩვენებისა“, ის ნადირს აკვლევინებს, გულს უსრულებს მონადირეს და ნადილს უჩენს, კვლავ დაუბრუნდეს სანადირო ტყესა თუ კლდე-ღრეს. ყორნის ყეფით დაიმედებული წინ მიიწევს და იცის, რომ მისი სიკვდილი გარდაუვალია. ყორნადქმნილი მატყია ყურშა ბოლოს და ბოლოს ღუპავს მისთვის ბევრჯელ მადლობისა და ნანადირევის ნაწილის დამტოვებელ მონადირეს.

აქ მოხმობილი და გაანალიზებული მასალის დიდი ნაწილი ჩანერილია ხევესურეთში, სადაც ნადირთმწყემს ქალს, ხშირ შემთხვევაში, სამძიმართან ათანაბრებენ. თავისი რიგი ნიშან-თვისებებით ეს ნადირთმწყემსი ძალიან ახლოს დგას თებუორიკასთან და გაბურთ ეშმასთან. ამ ეშმაქალასაც ჰყავს „თავისი უფალი“, „ნადირთ მფარველი კაცი“, რომლის ყველა ბრძანებასა და მინიშნებას უსიტყვოდ ემორჩილება. მას უსაზღვრო სიკეთის მოტანა შეუძლია მონადირისთვის, მაგრამ ისევე, როგორც სხვა ეშმაქალათ არ შეუძლიათ მათთან ურთიერთობაში ნამყოფთა უვნებლად და „უერთოდ“ განთავისუფლება, ნადირთეშმაც უშვილძიროდ ტოვებს მონადირეს, რომელსაც მანამდე სამჯერ აათავებინა აზარი. სხვა შემთხვევაში კი ან უფსკრულს ჩაახვევს ანდა ჭიუხის წვერზე ტოვებს „ზომა-წონა“ უტოღინარ, ღვთის ნების ურჩ მონადირეს.

ღვთიურისა და ეშმაურის დაპირისპირება დემონოლოგიურ თამულაჯაბში

ხალხური რელიგიური და მითოსური ცნობიერების მიხედვით, სამყარო წარმოადგენს ღვთიურისა და დემონურის ბრძოლის ასპარეზს. როგორც ზემოთ არაერთხელ აღვნიშნეთ, დემონური ძალები ცდილობენ პირველ რიგში დაიმორჩილონ ღვთიური მადლით მოსილი ადამიანები და ზოგ შემთხვევაში ყველაზე უცოდველნი – ბავშვები.

დაპირისპირება ღვთიურსა და დემონურს შორის იწყება დედის მუცლიდან, როდესაც ეშმაკი ცდილობს, დაპატრონდეს ჯერ არდაბადებულ, ღვთის ანარჩევ ბავშვს; ხთონური ძალები ძლიერ დარტყმას ღვთის რჩეულ ადამიანებს აყენებენ (მდრ. ქრისტე უდაბნოში, ეშმაკისაგან გამოცდა). სატანური ლამობს ღვთიურზე გამარჯვებას. ეს ბრძოლა უკომპრომისოა. დემონური ძალების მთავარი მიზანია, წაართვან ადამიანს ყველაზე ძვირფასი, რაც მასშია: ბედი, იღბალი, ბედნიერება, ნასიბი.

რა არის ღვთიური და, საერთოდ, ნასიბი, რის ხელში ჩაგდებასაც ასე საგულდაგულოდ ცდილობენ სატანური ძალები?

ნასიბი (ფშ. ქიზიყ. მთიულ.) ბედი, იღბალი (ვაჟა, I, IV, ა. შან.); ბედნიერება (ს. მენტეშ.); ბედი (ლ. კაიშ.); არაბ. „ხვედრი“, „ნანილი“ [35, 410].

სიტყვა „ნასიბს“ ვხვდებით ვაჟა-ფშაველას ლექსში „ხარისთვის უდიერო“:

ჰჰურს სნეულს შრომა სხვებისა,
ჰჰურს სხვების ნამკალ-ნათიბი;
რად მოიძულა უფალმა –
რად გამოართვა ნასიბი [9, 274].

როგორც ვხედავთ, პოეტს ეს სიტყვა ბედ-ყისმათის, ბედ-ხვედრის მნიშვნელობით აქვს ნახმარა. თუშურ ზეპირსიტყვიერებაში შინაარსი იგივე აქვს, ერთი გაგების დამატებით: „ნასიბ ვერ გუ'ტეხავ“ – ნიშნავს, რომ ვერ შეარყია ეშმაურმა ადამიანური და ვერ შეძლო ადამიანურის

ჩაყენება ეშმაურის სამსახურში. „ნასიბ გუ'ტეხავ“... უკვე გასაგებია, რომ ეშმაურმა სძლია და დაიმორჩილა ადამიანური სინათლე. ყოველ შემთხვევაში, ეს ტერმინი მხოლოდ თუშურში ჩანს იმ მნიშვნელობისგან რამდენადმე განსხვავებული გაგებით, რაც „ნასიბში“ მოიაზრება.

ავსულნი ცდილობენ, დაიმორჩილონ წმინდა და გამორჩეული ადამიანები, დაწყებული ორსული ქალიდან, რომლის „ღვთის ანარჩევი“ შვილის დედა უნდა გახდეს (და ამას ავსული ძალიან კარგად, უტყუარად გრძნობს), დამთავრებული გულუშიშარი, ასევე სხვათაგან გამორჩეული ვაჟკაცებით; ებრძვის, რათა შეიმოსოს ძლიერებით, რჩეულნი კი მოსპოს, უკეთეს შემთხვევაში, დაასახიჩროს ან დააავადოს ისე, რომ მათ სიცოცხლეს სიკვდილი ერჩიოთ.

1. ბავშვები და ხტონური ძალები

ავსულის ცდას, „ნასიბი გაუტეხოს“, თითქმის ვერ გადაურჩებიან ხოლმე პატარა ბავშვები და იხოცებიან. ზოგიერთ შემთხვევაში ასევე ილუპებიან მოზრდილნი და ასაკოვანნიც. ბუნებრივია გვანტიერებს, როგორ ებრძვიან ადამიანს ავსულნი? თუ ადამიანს „ნასიბს ვერ უტეხენ“ ანუ ღვთისგან განჩინებულ ბედ-იღბალს ვერ უცვლიან, ვინაა ამ ადამიანის მცველი და მფარველი? რა ფორმითა და სახით ჩნდება ეს „მცველი“ და როგორ გამოდის ადამიანი მძიმე მდგომარეობიდან?

„იროდიმ თქვა, რო დორაისწევ შესრულსავ წინავ ორ პატარზალ შემეყარავ ღამევ, გზისძირ ჩავინესაოდ დი'კარგნესავ. მემრ ეამბოვ, რო იროდის შევეყარენტავ, მაგრ „ნასიბ ვერ გუ'ტეხენტავ“ [28].

ამ მონათხრობით ვგებულობთ, რომ ვერ იმორჩილებენ „ავნი“ იროდის და ადამიანურს ეშმაურით ვერ უცვლიან, „ნასიბს ვერ უტეხენ“.

ვფიქრობთ, ძალზე მნიშვნელოვანია ტექსტი, რომელიც ჩავინერეთ 1980 წელს თუშეთში, სოფელ დანოში.

ამ მონათხრობიდან ნათელი ხდება, როგორ იბრძვიან ხტონური ძალები ღვთის რჩეულის გასანადგურებლად დედის მუცელშივე.

„ლევანისად რო ორსულ ვიყავ, იმაშ მქონდ მე მოლანდებებ. ილოს დედიანთას ვიცხოვრიით. აქისკითა მოიდის ერთის ბუხ-ბუხი-დ ცხვათ ჩუფ-ჩუფ, მა'დგის ფანჯარას. გავიხედიდ ფანჯარაშია-დ ჩამოღვენთილ სახიან, ჩამწმარ, შავ წვერპირიან, ყვითელ ღანვიან, მომკვდრის გძელა-წვრილი სახე ეყუდის ფანჯარაშია-დ შემომხედის. წავილიდ ჯელ იორამისაკ, გავალვიძოოდ გაქრის. ერთხენაც შუა ღამეს მოიდ ის ჩუქ-ჩუქ, ბუხ-ბუხი-დ

ერთიანად ჩექმიან ნიხლ მე'ნარცხ კარებსა-დ ყუნწამდ შემი'გლიჯ ორივ კარებ. სამ თვისაჲ მკედარსავით მოვწელ აკვანში, ძლიეა მოვაბრუნ ლევან. სამ წლამდ ხქონდ ეგ ავადობაჲ, - იბერტყებოდის. მემრ მოშორდ, ორ წელს აღარ ხქონდ ეგ ავადობაჲ. წყალზე ვიყვენთ, მოვითა-დ, გადამეკი-და-დ გადამეკიდ ბეჭებ, ბეჭებ, ბეჭებ - ერთ რალაცა გამეშჭვ. მესამე დღეი, ბეჭებ მტკივ, ამძვრება-დ ჩამძვრებ, ამძვრება-დ ჩამძვრებ, ლევან აჲდ, ტახტზე დანვად რო გუ'მეორ, ჴელ უქცი იმავ ძველ ავადობამად ბეჭების ტკივილმ წყლის გადაგდებასავით გადამიარ. ლევანის სიკვდი-ლის სამ თვის წინ იანვარში ერთ რამამ შხუილ მი'ლო-დ შავად ფანჯარას მე'ნარცხ. მარტში მოკვდ. ზარდითაც ჩქარა იზარდებოდა-დ იგრ გაჭდის, იგრ გალამაზდის, რო ცხვათამ ნუ შა'ტყვიანავ. მემრ ნატომ შა'ტყვ, „ჯვა-რიმ სწერავავ“! - მითხრ, - რა'გვერ იცვლისავ ეს ბიჭივ სახესავ. ჴაგირ წყალში გე'რი ლევანისად, გაკვირვებულ მოიდ ხვეულაანთ ქალაი. ჩვენ თვალწინავ წყალში გამოჩქიფავ ბალღმაო-დ უნახეთაო-დ სვიოდ მშრალ ფეჭებ. ქალაის დედაინ ხატის ყმა იყო-დ, პირსჯვარ დი'წერა-დ მითხრ: „რუსუდანოვ, ყველათაღავ გულად ნუ გიყვანავ, რო ეს ბიჭივ ცხვებუ-რა გყავავ. თავითივ აესული-დ ავქარ ახყვ ლევანისა-დ მომიკლაც, ნასიბ გუ'ტეხა-დ მომიკვდაც“ [28].

თითქმის ოცი წლის წინანდელ ორსულობაზე გვიამბობს ქალი, რომელსაც გუშინდელივით ახსოვს უიღბლო, მძიმე სატანჯველგამოვლილი დღეები და თვეები, ლევანზე რომ დაორსულებულა და იმავე ხანები-დან ჩვენებებს „უღლეიათ“ გონი, მოლანდებებს არ უძლევიათ სიმშვიდე. ერთის ბუხ-ბუხი და სხვათა ჩუფ-ჩუფი მოდის ცოლ-ქმრის საძინებელი ოთახის ფანჯარასთან შუალამისას. „ბუხ-ბუხში“ იგულისხმება დორაისწვე-ველის ხმა. ვხვდებით, რომ ორსული ქალი ჩვეულებრივ ბავშვს არ აჩენს. აქედანვე ცდილობენ ავსულნი, დათრგუნონ თოთო არსება: შავ ფანჯა-რაში ჩამოდგება ჩამოლვენთილი სახე. დგას ფანჯარაში და უსიტყვოდ, უმოძრაოდ ხედავს რჩეული სიცოცხლის მატარებელ დედას. ქალს შიში ერევა და მშვიდად მძინარე, ვერაფრის მგრძნობელი მეუღლისკენ აპარებს ხელს, რათა გააღვიძოს და დაანახოს ეს საშინელი არსება, მაგრამ ზმანება მისი ხელის განვდენისას ქრება... ვერასოდეს ასწრებს ორსული ქალი, ეს მოლანდება მეუღლეს დაანახოს...

იბადება ბიჭი, რომელიც ძალიან სწრაფად იზრდება და სახე ეცვლე-ბა ყოველდღიურად: ერთ დღეს ერთნაირია, მეორე დღეს სულ სხვანაი-რი. ატყობს დედა და ხვდება, რომ მისი შვილი სხვის შვილებს არ ჰგავს და შეშინებული ნატრობს, არავინ შენიშნოს. ორსულობაში მონასმენი ავი ბუხ-ბუხი და ჩუკ-ჩუკი მოახლოვდა. მოულოდნელად დახურულ კარებს ჩე-ქმიანი ნიხლი მოენარცხა და ორივე კარის ფრთა „ყუნწამდე შემოიგლი-

ჯა", ბოლომდე შემოიხსნა. აკვანში მომავკედავ სამი თვის ბავშვს დედა ძლივს მოაბრუნებს და მობრუნებულს საკვირველი ავადობა დასჩემდება: სამ წლამდე „იბერტყეობდისო“, – ამბობს დედა და ორი წლით განთავისუფლდება „ბერტყევისაგან“ ბიჭი. წყალზე ნამყოფ დედას თან მოჰყვება ბეჭების აუტანელი ტკივილი, რომელიც სამ დღეს გასტანს და გაუსაძლისი საღმობა უქრება მაშინ, ორი წლის ავადგაუმხდარ ბიჭს როგორც კი გაუმეორდება „ძველი ავადობა"... ლევანის სიკვდილამდე სამი თვით ადრე იმავე ფანჯარას უსაშინლესი შხუილით მოენარცხება შავი რაღაცა... ამდენ ბრძოლას ველარ უძლებს ბიჭი და ავსულისა და ავქარისაგან „ნასიბ განატეხი" იღუპება. სიკვდილამდე კარგად მყოფ ლევანს, რომელიც წყალში გაერევა, „გაშჩქევს", ფეხებს უნახავენ და გაკვირვებული ხატის მსახური ქალი აღმოაჩენს, რომ „წყალგანაჩქეფი ფეხები" მშრალი აქვს ბიჭს და ლევანის დედას გააფრთხილებს პირჯვრისწერით: სხვებს „გულად ნუ გიყვან", ე. ი. ნუ მიახვედრებ, სხვათაფერი შვილი რომ არ გყავსო. ამ ნიშნებს ლევანს სხვა ჩვეულებრივი ქალიც შეატყობს და აკი იძლევა კიდევ ბოროტისაგან საიდუმლოგახსნილი და ეშმა მომრავლებულ-მოძალებული „რჩეული". როგორც არ შეიძლება „ნაწილიანი" ადამიანისთვის ამ ნიშნის შემჩნევა, ასევე „ავმორეული" ხორციელისთვის ამ საიდუმლოს გათქმა-შეტყობაც უკვე მის დაღუპვას მოასწავებს.

ვფიქრობთ, გაუგებარი აღარაა, რა უნდა იყოს „ფანჯარას მონარცხებული" კულმინაციური დარტყმა, რომელიც აღარც ცდილობს შენიღბვას და ავი საქმის მკეთებელს ფერიც სიმბოლური აქვს: „შავი" რაღაც მოენარცხაო, – ამბობს ლევანის დედა. არც სამის ხსენება უნდა იყოს აქ შემთხვევითი. „სამ თვისაჲ მკვდარსავით მოვწელ აკვანში"; „სამ წლამდ ხქონდ ჟეგ ავადობაჲ"; „ლევანის სიკვდილის სამ თვის წინ იანვარში ერთ რამამ შხუილ მილო-დ შავად ფანჯარას მე'ნარცხ". „მესამე დღეი ბეჭებ მტკივ". თუ რატომაა ავსული მაინცდამაინც ამ წმინდა „სამს" დასაფრებელი, ყველა ქრისტიანისთვის გასაგებია. მიუხედავად აუტანელი დარტყმებისა, ბიჭი იმდენად საყვარელია დედისთვის, რომ დროებით ამარცხებს ავქარ-ავსულს და ავად აღარ ხდება, „აღარ იბერტყება", მაგრამ ბუხ-ბუხით მოსული ავქართ „მეუფროსე" საბოლოოდ მაინც (გამოჯანმრთელებიდან მესამე წელს, – ისევ სამი) უტეხს ნასიბს და ამარცხებს მას.

ნასიბის გატეხვას ცდილობენ ავსულნი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ორსული ქალისთვის. თუ მაინც ვერ მოერივნენ და დაიბადა ბავშვი, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა რწმენით, მარტო ის ერთი ბავშვი კი არა, რამდენიმე შვილი არ რჩება დედას, თუკი ავქარი შეეჩვია. ერთ-ერთი ასეთი სვეგამწარებული დედის ნაამბობიც დავაფიქსირეთ: „ქალას ვაჩენდ (მეოთხე შვილს), მშობიარობას თავადა ვიყავ, კარებზე ერთ რამამ წიხლ დახკრა-დ არც დამრჩი ის ცოდვა-ჭირით გაჩენილ შვილა" [28].

კარებისთვის წიხლის მინარცება ჩვენთვის უკვე ნაცნობი ქმედებაა და უკვე გასაგებია, ვინ ებრძვის მეოთხე შვილზე მშობიარე ქალს, რომელსაც ასევე „გულისგამხეთქი“ ქმედებებით წაართვა მანამდე უკვე სამი შვილი და მეოთხეც, „ცოდვა-ჭირით გაჩენილი“, იმ სამის გზას გაუყენა.

მთხრობლები დაბეჯითებით გვიამბობენ სიუჟეტებს „აკავანში ბაღლის გამოცვლაზე“. ჩნდება კითხვები: ვინ ცვლის აკავანში ბავშვს? როგორ ბავშვებს ემტერებიან შემცვლელნი? ვისით ცვლიან და რა მიზნით?

ერთი მითოლოგიური გადმოცემა გვამცნობს: „ქაჯების ქვეყნიდან ზარ-ზეიმით დაბრუნებული ღმერთი გივარგი ალაფს აწყობს საკურთხევის წინ. იმ დროს იქ იყო ახლადნამშობიარევი ორი ქვრივი ქალი. პირველს ქალი შესძენოდა, მეორეს ვაჟი. ისინი, შესაბამისად, უკანასკნელი შთამომავალნი იყვნენ თავიანთი გვარისა. პირველ გვარს, რომელსაც მემკვიდრედ ქალი გასჩენოდა, გადაშენება ემუქრებოდა მაშინ, როდესაც მეორე უნდა გაგრძელებულიყო ახლად შობილი ვაჟის წყალობით. ორივე დედამ დაინახა გივარგის მიერ მოტანილი ნადავლი და გაოცდნენ. მაგრამ პირველმა, ქალის დედამ, შეძლო თავი შეეკავებინა და გაჩუმებულიყო: მეორემ კი, პირიქით, შეჰკივლა, სიტყვებით გამოხატა თავის აღტაცება, შედეგმაც არ დააყოვნა: სიჩუმის დამცველი ქალი ღმერთმა დააჯილდოვა და მისი ქალი ვაჟად გადააქცია: ამგვარად, მათი გვარი გაქრობას გადაურჩა. მაგრამ ლაყბობის მოყვარე ქალზე გაბრაზებულმა კი იგი დასაჯა საპირისპირო ცვლილებით: ვაჟი ქალად გადააქცია და მათი გვარი გასაქრობად განირა: თავისი გაოცების გამოხატვისთვის გივარგიმ მკაცრად დასაჯა მისი მეგობარი და ახლადშობილი ვაჟი ქალად გადააქცია“ [37, 178-179].

„ეეს გამგონი კიდენ, ბაღლივ აკავანში ჯელ-ფეჟ გაჰსნილიო-დ თავ-თა-ეჟვე დანვენილ მუ'ჯელავავ დედასავ, ალბათ „შეუცვალესავ“. ახალ მომშობიარებულს ხო შიშით თავს ვერ და'ნებებდეს, რო ბაღლსაც ჩქარად უტებვენავ ნასპისაო-დ სცვლიანავ“ [28].

იგივე მთხრობელი გვეუბნება, როგორ იმორჩილება ავქარი პატარას და რა ნიშანს ატარებს ავქარდაცემული ბავშვი.

„ერთ ატირდებოდ ბაღლ, დი'წყებდ ტირილს, რო მთელ გალურჯდებოდა-დ აღარც ში'ძლებოდ იმის მობრუნებაჲ, მიკვდებოდ. იმაობას შევმსწვრალვარ, რომეჲ მოკვდავ, „დი'მორჩილესავ“. ბაღლ გალურჯდაო-დ მუ'კვდავ. ემაგას ეძახოდეს, რო უსუსურსავ ავქარ დე'ცაო-დ გაქროვ. ზოგთაჲ მაგრ გამგონი მოზდილა ბაღლზე, რო ავქარ აქვავ დაცემულიო-დ ბაღლ ხყავავ მეტა ავადავ. ხან ულოციან, ხან რა არ ჩა'დინიან, მაგრ უმეტესობა იწოცებოდ“ [28].

უკლებლივ ყველა მონათხრობიდან ერთი რამ თვალნათლივ იკვეთება: „გამომცვლელი“ არასოდეს არ ჩანს; არ ვიცით, ქალია თუ კაცი, ცხოველია

თუ ფრინველი. შედეგი ამაზრზენია და ტრაგიკული. ულამაზესი ბაღის მაგიერ დედები აკვანში პოულობენ სახეცვლილ შვილებს – „დიდთავიანებს, გძელ და უღონო ჯელ-ფეჟიანებს“, გონაწილებს ანდა ტირილისგან გაღურჯებულ-ჩაბყირებულებს. ბუნებრივად იბადება კითხვა: როგორ ბავშვებს ცვლიან აკვანში? აუცილებელიც ღვთის რჩეულებს, „ნანილიანებს“, „ბითაოებს“, ე. ი. არა სხვათა, მრავალთა დარებს. ღვთის რჩეულს ვინც ებრძვის, ესეც ნათელია და გასაგები; გასაგებია, რომ კეთილს კეთილი არასოდეს უსაფრდებდა. კეთილს უკეთური, ავი და ბოროტ-ეშმაური ეტოქება და თავგამოდებით ცდილობს დაამხოს, ნასიბი გაუტეხოს და დაიმორჩილოს. მაშ რად აურჩევია ეშმაკს აკვნის ბავშვი, რომელიც ღვთისგან მის რჩეულთაშია ჩანერილი? დასაწყისშივე, ვიდრე რჩეულობასთან ერთად, ჯან-ლონითა და შეგნებით არ შემოსილა, უფრო ადვილია მისი მორევა. ჩნდება კიდევ ერთი კითხვა: როგორ ერევა ბოროტი ძალა, ის ბავშვი ხომ ნანილიანია, ღმერთის რჩეულია, მის სამფარველო შვილთაში ყველაზე უფრო „თავისი“? პასუხი მოკლეა: ამ რჩეულობას დაცვა სჭირდება, დედა არ უნდა მოშორდეს უსუსურის აკვანს, ანდა ოჯახის სხვა სანდო წევრი უნდა იყოს იქ, სადაც მძინარე ბავშვი წევს.

„აკვანში ბაღლის გამოცვლა“ ხდება იმ მომენტში, როდესაც დედა მას აძინებს, ტოვებს მარტოდ-მარტო მძინარეს და თავად რაღაც საქმეზე მიდის; საქმეზე, რომელიც შეიყოლიებს, უგრძელდება. სწორედ ამ დროით სარგებლობს ეშმა, ავქარი, ავკაცი და ესხმება მძინარე ჩვილს. რა ნიშნითაც ხდება დედას, უკვე ითქვა; ზოგჯერ „ადგილუცვლელი წევს“ და გაღურჯებულია, ზოგჯერ პირდაპირ „კვალს უწირავს ავქარი“ და აკვანში ბაღლი „ჯელ-ფეჟი“ გაწანული და თავთავეც დაწვენილი“ უხვდება.

„სიავის კვალი“ – ეს არის ავისგან ხელდებული ადამიანის სხეულზე ხუთი განაშალი თითის, „ხელის მტევნის ლურჯი ფერის ასლი“, ოღონდ ადამიანის მტევანზე უფრო დიდი. ამ ნაკვალევს „ავქარის დაცემას ეძახიან“. საგულისხმოა, რომ იგივე „ავჭელდანასხამზე“ საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ვხვდავთ იმავე შინაარსის მასალას, რაც აღმოსავლეთის მთიანეთში გავრცელებულ სიუჟეტებს შემოუნახავთ.

საჭიროდ ვთვლით მოვიხმოთ ორი მონათხრობის სრული ტექსტი, რომელთა შინაარსიც ჩვენთვის საინტერესო მრავალ პლასტს მოიცავს. ორივე ტექსტი ჩანერილია ჩვენ მიერ, ოთხმოციან წლებში, თუშ მთხრობელთაგან, რომელნიც დაბეჯითებით გვიმტკიცებენ, რომ აკვანში გამოცვლილი ბაღლები მათ თავისი თვალთ ჰყავთ ნანახი და შედეგებსაც თავად მოესწრნენ.

„ჰო, დიაცებ რო ჯევშია-დ იქაებს ნავიდოდიან, თავის ნაცვამა რა შა'გდიან აკვანს, რამეც აღარ დე'ქარებიანავ ავქარნივ“, „ავთვალნივ“.

ბისოს (სოფელი თუშეთში) პაპუციაწივ იცოდინან, იმათ დიაცს მეტა ლამაზ ბაღლ გაშჩენიყვ, ქალა, იქთა ლამაზ, რო სვიოდ რაილ, თვალ-სახით მზემდინარ. ზამთარ ყოფილიყო-დ არავინ ხყვანიყვ ბაღლსთან დამდგომა. რა უშავავ, – ფეიქრ. სამი თუ ხუთ დღისაჲ ააქთა, თავის კაბა მიეფინ აკავანიზდა-დ სამოსების დარეცხვად ჴევში ნასულიყვ, ჩვენაც აიქ სოფლის ბოლოს გვექონდის ნასავალა. რო მოსულიყვ, ის ბაღლ პატა სახეგაბრუდებულ მე'ველ, არც ავადობაი-დ არც არაჲ. მემრინას იქ სოფელელთან ეთქვ, რომევ მაგრ-მაგრ წავედიო-დ, აქთა სახეგაბრუდებულ ბაღლ დამხვდავ. აუ, შე ბეჩაოვ, გამოგიცვალეს თურევ. არად მემრ რო გი'ზარდ ის ბაღლ, მეაც ვიცნობდ, მსუქან, ჯამთელ ივლიტა. საობარ ვერ იცოდ, ენა დუ'დუ-მავ ავექარმაო-დ სახე ბრუდ დარშჩ. ანგელოზსავით დედა ხყვანდ იმ ქალს. ისრ ღონიერ იყვ ის ქალ, რო სვიოდ რაილ, მაგრამ ენა დადუმებული-დ სახებრუდ, ჴელებ ხქონდის, რო ძელებ არ ეტყობოდის, ბოლომდიოდ ვერ დი'მორჩილავ ქალაივ ავექარმავ, დასახირა-დ და'დუმ კიავ. მაგრ ვერაოდ მოკლავ, აკავანზე მიფენილ დედის კაბამ დაიცვავ სიკვდილისგანავ, – იცოდინან თქმაჲ მოხუცებთ" [28].

პირველი, რაც ამ ტექსტში ჩვენს ყურადღებას მიიპყრობს, ეს არის აკვანზე დედის სამოსელის მიფენა-გადაფენა იმ შემთხვევაში, როდესაც დედა ბავშვს მარტოს ტოვებს და თავად ქოხიდან (სამრელოდან) ანდა სახლიდან მოშორებით წასვლა უხდება. ეს რწმენა და წესი დღემდეა შემორჩენილი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში და არამხოლოდ შინ მარტოდ დატოვების დროს, არამედ ღამე, გრძელი ძილის წინ და ხშირად დღისითაც, დედის კაბას ან ხალათს გადააფენენ აკვანზე, რათა პატარას მშვიდი ძილი ჰქონდეს და ავი თვალ-გულისა და ავკაც-ავექარის ხელსხმისგან დაცული იყოს. დედა, რომელიც გაიფიქრებს, არაფერი მოუვა, მე სამოსს გავირეცხ მდინარეზეო, გულმშვიდად თავის კაბას მიაფენს ანგელოზივით ჩაძინებულ უნაკლო შვილის აკვანს და თავად ხევში წავა. უკან შემობრუნებულს საკვირველი სურათი დახვდება: აკვანში წევს ისევ მისი შვილი, მაგრამ სახე ცოტათი გამრუდებული აქვს. არც მანამდე ყოფილა ბავშვი ავად, არც ეხლა ატყვია სახემრუდობის მეტი არაფერი. როცა ყველაფერ ამას თანასოფელელთ გაანდობს თავადაც ანგელოზივით უნაკლო ქალი, პასუხი უცაბედაჲ: „აუ, შე საცოდავო, ალბათ გამოგიცვალეს!“ იზრდება სამუდამოდ სახედეფორმირებული გოგონა და აღმოჩნდება, რომ მუნჯია. ეს სიმუნჯეც ავექარს მიენერება. მართალია, დაეცა „ღვთის რჩეულ“ ბავშვს ავექარი, მაგრამ ნასიბი ბოლომდე ვერ გაუტეხა იმის გამო, რომ აკვანზე გადაფენილი იყო დედის კაბა. ბავშვი რომ რჩეულია, საეჭვო აღარაა. ის ხომ „თვალ-სახით მზემდინარია“. და ბოლოს: „ისრ ღონიერ იყვ ის ქალ, რო სვიოდ რაილ“, რაც სიტყვასიტყვით შემდეგს ნიშნავს: ისეთი

ლონიერი იყო ის ქალი, რომ მეტი აღარ შეიძლებოდაო. აქვეა განუყრელი ნიშანი „ბითაოსი“: „წელებ ხქონდის რო ძვლებ არ ეტყობოდის“, ე. ი. უძელო ხელები ჰქონდაო.

აქაც, როგორც ვხედავთ, საქმე გვაქვს ღვთის რჩეულისა და ავქარის ბრძოლასთან.

„სამრელოში ვიყავ, როსაც გეჯია დაიბად. ავხენე და ჭერშიით სინათლე იყვ სვეტად ზედ დამდგარ ახალშობილზე. გულმ სხვანაირ რაიმ მითხრ, ძალიან გამიუფრდ. დედამთილმ მითხრა: „მაგასავ დიდი ხნის სიცოცხლე არ უნერავავ, მალე მაკვდებისავ“. პატარია ქვე არას ავადობდის. მეხუთე წელში იყვ, როსაც მაკვდ. აღვსება დღე იყვ. მე საქონსთან ვიყავ ჩამჯდარ. მამამთილ დაუყენ ბაღს ქვე. ფარდავ დაუგი სკამსთან. რო ამავქედ, მამამთილმ მითხრ. „ესივ ვერ ასავ კარგადავ“. მესამეს დღეს მზექალ მავიდა და უთხრ: „ჯვარიმც გნერავავ!“ – „თქვენაც ჯვარიმც გნერავთავ, ბუძის-ცოლო!“ – უთხრ გეჯიამ. ეს იყვ იმის უკანასკნელ სიტყვა, ენა ჩაუვარდა და მეხუთეს დღეს სულ დაღივ. გულ-მკერდზე მჯილის ოდნად ხქონდ ნაწშირივით შავ ნიშანი – საცა ნაწილი ხქონდ, იმ ადგილას. ამ ნიშნისად იციან, უფრის ჯელდაკრულიავ“ [28].

დაბადების წუთებშივე საცნაური ხდება, ცით ჩამოსული სინათლის სვეტი რომ დაადგება ახალშობილს, დედის გული ავს გრძნობს, მიუხედავად იმისა, რომ მისთვის ამკარაა: გააჩინა სხვათაგან გამორჩეული“ ყრმა, მაგრამ დედის გარდა დედამთილმა შეიტყო საიდუმლო და უკვე გადახდილი აქვს საიდუმლოს საფარველი. დედამთილივე ეუბნება რძალს, რომ მის შვილს დიდი დღე არ უნერია და, მართლაც, უწმინდესი „აღვსების“ დღეს შემოუტევს და ნაკვალევს შავი ფერის მჯილისოდენი დამლით დაუტოვებს უფერი, უწმინდური და ბავშვი ილუპება. ილუპება ენაჩავარდნილი, უმკაცრესად დასჯილი და გამეტებული „უფრისგან“. ყურადღებას იპყრობს აგრეთვე წმინდა დღეებში უფრის, იგივე ავქარის, გააქტიურება და ყველაზე უფრო საინტერესო ცნობა: „საცა ნაწილი ხქონდ, იმ ადგილას პოულობენ „უფრის“ ჯელდანაკრავს, „შავ მჯილის ოდენ ნაკვალევს“. „ავქარმა-უფერმა“ გეჯიას „გამოუცვალა ნაწილი“.

„თუ მართალია, რომ ეშმაკისაგან ჩასახული ბავშვები ჩლიქებით იბადებიან, რა გასაკვირია, რომ მისნის ჩარევასაც შესანიშნავი შედეგი გამოეღო“ [15, 100].

კვლავაც დაეუბრუნდეთ აკვანში გამოცვლის მოტივს და ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე მდგარი, „განამებულ-გამოცვლილი ბაღლების“ ამბავს:

„ჩემ დედამთილ დი'მარხ ბოლოა დროს სამარეებზე, ნინო იოს ასულ ხოსიკურიძეა, პო, ემაგის მემრ დი'მარხ ნატოს ბიჭა. ჩვეულებრივ ბაღდ დი'ბადა-დ აღარ მაწსონს, წლისა ხყვანდაა, წელნახევრისაა, ეწვის აკავან-

ში, ვერცარა ტირილ იცოდ, აგრია პირლებად შედგის, რო მოშვიდის. რაიც ნატომ იმას ცრემლ და'დვ ზარდასი დი'ბად გონთა ბიჭა კი არად, გამორჩეულ, ნათელმდინარ სახითაჲ, თქანთქალითა მთვარესავით. ისთა თეთრ კაი ბაღლ იყვ, რო ერთიც არ ხყვანდ ნატოს იქთა კარგა ბაღლ. თავ ეზარდებოდ, რო დიდ კაცის თავ გუ'ჭდ. რაგვერც ბებერ კაცს, იგრ დუგძელდ სახეჲ, ღანვის ძვლებ გამეშვირ, თავ ეზარდებოდა-დ ტანი-დ წელ-ფეჲ არ ეზარდებოდ, ისთა ხქონდ, რაგვერც ახალ გაჩენილს. ცხვათ იამბიან, რო ეშმაკების გამოცვლილ ხყავავ, მშობიარეიც რო სამრელოში ბაღლს თავს და'ნებებსავ ან მუ'ნათლავასავ, ეშმაკებ უცვლიანავ. ნატოს ბიჭაზეაც იამბიან, რო გამოცვლილ ხყავავ, მაგრ პირში არ ეობნებინავ. მემრ უთხრეს, რო აასთა დაავადებულ ბაღლებსავ „ცხენის თავში“ აბანაე-ბენავ (ჰო, ეშმაკების გამოცვლილ ბაღლებსავ ცხენის თავში აბანაებენავ); მოსარჩომა მორჩებო-დ მოსაკვდავა მოკვდებაჲ. მემრ ადგ, ნავიდ ნატოჲ „ემანდ, დანოს ჴევეში გადაგდებულისჲ აგრია ფულუროჲ თავ, გამოხრულ, ძველისძველ, ის ე'კიდ ერთ რაიმ საბლის ნანყვეტიითა-დ შემოჩინდ და-ნოს. თვალეჲ ეკიდ ქუდებსავით, ნატირები. იცოდ, რო ან მუ'კვდებოდა-დ ან მუ'რჩებოდ ის შვილი-დ აბანა იმ შუადღეს მზეში, იქ გარეთ ეზოში, გამოხრულ ცხენის თავშია-დ მეორე დღეს დილაობას მიძახ: „ამოდილაჲ!“ ავედ, რას სწადიო-დ ბიჭიან მომიკვდაჲ. მეაც დავისვენეო-დ ამამაცავ. მივექ-მოვექუჩდი, მოვინეს, ზოგმ ერბოან ყვა, ზოგმ კოტორ, ზოგმ რაიდ, ისთა ტირილიც იყვ როა-დ იმაჲ დღეს ი'ყვანესა-დ დამარხეს. რა უბედურ დროი-დ რა უბედურ ეამ იყვ, ნატოს ქმარმ ვერც გი'გვ. ჩამოიდა-დ შვილა დამარხულ დუ'ხვდ. აიქ, თავებერთ ნესტორაანთას იცხოვრიან ნატოანთ. ტახტზე ესვენ, არცა კვდომას ეძახ ცხვათად, უკვე დე'სმე'სნორ, შე'ხვ-მე'ხვია-დ მემრია მიძახ. ის ცხენის თავ იქავ ნე'ლო-დ, იქავ გადაე'გდვ. იმ ცხენის თავმ დაზდვ საშველ იმ გაუბედურებულ, ეშმაკთ წილ-კერძად გაჭ-დილ ბიჭას“ [28].

ინფორმატორის ცნობით, იგი რამდენიმეჯერ ყოფილა აკავანში „გამოცვლილი ბაღლის“ მნახელიც და ასეთებზე ამბის გამგონიც...

კარგად ახსოვს, როგორი უნაკლო ბავში დაიბადა, კარგი კი არა, გამორჩეული, „ნათელმდინარ სახისაჲ“. „თქანთქალით მთვარესავით“. ბიჭი ჯანმრთელია და უცბად ხდება მოულოდნელი რამ: თავი ეზრდება, ტანი და კიდურები – არა. ეზრდება თავი, დიდი კაცის თავს დაემსგავსა და როგორც მოხუც კაცს, ისე დაუგრძელდა სახე, ღანვის ძვლები დააჩნდა. ხელ-ფეხი არ ეზრდება, ისეჲ ახალგაჩენილი ბაღლის ტანი და ხელ-ფეხი აქვს. თავი უკვე საშინელი, შემზარავი... ტირილითაც ვერ ტირის (ამ ცვლილებამდე ტიროდა, როგორც სხვა ბავშვები). როცა შია, საწყალობლად აღებს პირს, წლისა თუ წლინახევრისა ისეჲ აკვანში წევს... სოფელში ყველა

გრძნობს, რომ ეშმაკთა ნასაქმარია ეს ყველაფერი, ჩურჩულებენ, რომ „გამოცვლილია ბაღლი“.

„გავლილის“ დარტყმის მანიშნებელი ადგილები, ხალხის რწმენით, ყელის, გულის, ბეჭებისა და კისრის არეა. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ღვთის რჩეულობის ნიშანი უმთავრესად ადამიანის სხეულის ამ ადგილებშია დავანებული. ნაკვალევი, ჩვეულებრივ, ადამიანის ხუთი თითივით ამჩნევია.

იმავე რიგის ავსულია „მყვირალი“, რომელიც ძირითადად საქონელს ერჩის, აშინებს; „საქონელთაში გამორჩეულ საქონელს“ ყვირილით ამოხდის სულს. „მყვირალივ ახლად მოგებულ ბოროლას ღვაგავ“, ე. ი. „მყვირალს“ ის სახე აქვს მიღებული, ვისი ძალის კრეფაცა აქვს „თავისი უფლისგან“ მინიჭებული.

ავსულებს ეკუთვნის „მოდახურაც“. აღმოსავლეთის მთიანეთში მას „მადახურას“ ფორმითაც ვხვდებით. უჩინარი არსების ხმა მშვიდად მოდგება კარზე და დაუძახებს ადამიანს. ორ დაძახებაზე, ხალხური რწმენით, პასუხი არ უნდა გასცე. სამჯერ ავი ვერ დაგვიძახებს. „მოდახურა“ თუ გაგიტყუებს, საშველი უკვე ნაკლებია, დაგძალავს და დაგიმორჩილებს.

„ავქარს“ შეუძლია მიძინარე ბავშვი აიტყუოს ისეთ კლდეებში, სადაც ჩიტიც ძნელად აფრინდება. ბავშვის უკან დაბრუნება გაჭირვებით ხერხდება. ხუთი-ექვსი წლის ბიჭი, რომელსაც ლეკი მეცხვარე ჩამოიყვანს კლდიდან, ერთ წელს იცოცხლებს „ბუსურბნის“ წყალობით. მეტ დაცვას არა თუ ვერ შეძლებს „მშველელის ბუსურბნობა“, არამედ თავადაც ამ ბავშვის სიკვდილის წელსვე გარდაიცვლება. ამ შემთხვევაში ბავშვი აბსოლუტურად ჯანსაღი ბრუნდება და „ნებიერა“ უცბად კედება.

მრავალმხრივ საინტერესო წიგნში, რომლის ავტორია რუსი მეცნიერი სერგეი მაქსიმოვი, ვკითხულობთ:

„ხშირად შეიძლება ეშმაკმა ახალშობილი ბავშვი ან თავისი შვილით შეუცვალოს დედას ან მოიტაცოს. ეს განსაკუთრებით ხდება მაშინ, როცა დედა გულში წყევლის შვილს ან ამბობს რაიმე „შავ“ სიტყვებს. მაგალითად, „ტყის კაცმა წაგიღოს!“ უფრო ხშირია მოუნათლავი ბავშვის წაყვანა, რომელიც უმეთვალყურეოდ არის დატოვებული. ძილის წინ აუცილებელია ბავშვს პირჯვარი გადავსახოთ, დაცემინების დროს კი ვუსურვოთ გაზრდა და ჯანმრთელობა. ახალნამშობიარე დედას მუდმივად ემუქრება საფრთხე არანმინდა სულისგან, ამიტომ აუცილებელია მან დაიცვას განსაზღვრული წესები, ქალის აბანოდან გამოსვლის დროს ყველა კუთხეში ჯვრები უნდა იყოს დასმული. ეს წესები თუ არ იქნება შესრულებული, შეიძლება დედამ ვერც კი შენიშნოს, ატყდება ძლიერი ქარი. სახურავიდან ჩამოვა არანმინდა სული და ბავშვს თავისი შვილით შეცვლის“ [46, 17].

რუსი ხალხის რწმენა-წარმოდგენები ბევრ საზიაროს ამჟღავნებენ ჩვენს რწმენა-წარმოდგენებთან. „დედის გულში წყევლისა“ და „შავი

სიტყვების“ თქმის რწმენა ქართულ სინამდვილეშიც დასტურდება: „ნუ იწყევლებ, ავ, არა სთქვა, ამინამ არ ჩამი'აროს“! – ამბობენ თუშები და „ამინაის“ ჩამოვლაში სწორედ ამ „შავი“ სიტყვების შედეგს გულისხმობენ. ასევეა ზოგადად ბარელ ქართველთა ცნობიერებაში: – ერიდებათ „ავის გაფიქრებას“, „წყევლას“ და „ავის სურვებას“. ხალხისავე თქმით, „წყევლა მწყევრისაა“.

რუსი ხალხის წარმოდგენაში „შეცვლილი შვილი“ სიმახინჯემდე გამხდარი, მუცელი გაბერილი აქვს, თავი დიდი და გვერდზე გადაგდებული. ამას გარდა, ისინი იზრდებიან გონებასუსტნი და ავები“ [46, 17].

თქმულება-გადმოცემათა ანალიზი ცხადყოფს, რომ დემონური ძალები დედის მუცელშივე ანუ შობამდე გრძნობენ ღვთის რჩეული ადამიანის მოახლოებას. ეს ბრძოლა კიდევ უფრო მძაფრდება აკვანში მნოლიარე ბავშვის წინააღმდეგ.

2. თავდაცვის საშუალებები ეშმაკის წინააღმდეგ

ადამიანი ეშმაკის წინააღმდეგ მრავალ თავდაცვით საშუალებას იყენებს. პირველ რიგში ეს არის ღვთაებრივი ძალმოსილების გამომხატველი ატრიბუტები: ცეცხლი, ნათელი... საყურადღებოა, რომ არსებობს სხვა ხერხებიც, სახელდობრ, ბავშვის აკენიდან მოპარვისა და გლახაკურად ჩაცმის ტრადიცია. ვფიქრობთ, ეს რიტუალი ქრისტიანული რწმენიდან იღებს სათავეს, რადგანაც გლახაკის ფორმაში გამოწყობა და „ნაკუნების ხალათის“ ჩაცმა სიმდაბლე-მორჩილების ნიშანია.

აღნიშნული რწმენა-წარმოდგენის შემცველი საინტერესო გადმოცემა არსებობს, რომელსაც ეშმაკისგან ოთხშვილმკვდარი და მეხუთე შვილ-გაჩენილი მთხრობელი გვანდის:

„რო არ მრჩებოდეს ბაღლებ, მეხუთე ომარ მყავ, ახმეტას გავაჩინ, სამ კვირასა მოვანათვლი, ცხრა დღისა მყავ ომარი-დ ნაკვეთს ვსთოვნავ. მთელ უბანს მუ'ამბი, რო ჩამას აეს ბაღლებ არ რშჩებთანავ ჰად მოვხზა-როთავ. შამილამ მიძახა, ახალ ამბავ იციაავ, ჰაუჟულა მომკვდარავ. „ვავე, ვავე, ვავე“! – დავინყ, შემებრალ. „იმ ბაღლმად არ გიტყროსავ!“, შევე-დინენტ, გადავხზადეთ აკავანსა-დ აღარსი ომარ. ბაბულასა-დ სირანას მე'პარა-დ ეპროს კიდენ ნაკუნების ხალათ ეკერ... ჩავედი-დ ვუთხარ, მომეცითავ, დავივსნივ, იმავ დღეს ზდობნიყვ სამ კოტორ.

კოტორ გამოვაცხევი-დ ასრ დამრჩ ომარ“ [28].

ოთხშვილმკვდარი ქალი, რომელსაც ოთხივე ერთსა და იმავე სახლში ჰყავს ნაშობი, ამ სახლს გაერიდება, მეხუთე შვილზე მშობიარობისას

იცვლის ფუძეს და ავსულ-ავქარ მონაჩვევ ადგილსამყოფელს. და არა მხოლოდ სახლიდან, სოფლიდანაც გადის და მისთვის სრულიად „უცხო“ გარემოში, ახმეტაში მშობიარობს. ოთხივე შვილი დაბადებიდან ერთი კვირის განმავლობაში გამოეცლება ხელიდან. ხდება საკვირველი რამ: ცხრა დღის ომარს მშვიდად მძინარეს ტოვებს აკვანში და თავად ვენახს თოხნის... ებრალებათ მეზობლებს გულდაღლილი ახალგაზრდა ქალი და მოილაპარაკებენ, გაითამაშონ „ბაღლის მოპარვა“. ხალხის რწმენით, მოპარულ და უკანდაბრუნებულ, „დედისგან გამოსყიდულ“ თუ ვითომ „სხვისგან ნაყიდ“ ბავშვს მიჩვეულ-მისაფრებული ავსული ველარ გაუტეხს ნასიპს, „მოპარულ ბაღლ უკვე ცხვისად ითვლებ“...

არა მხოლოდ მოპარვისა, თამაშდება რიტუალი გლახაკის, მათხოვრის შესამოსლის კერვისაც, ღმერთს რომ შეებრალოს, თავის სახელზე, როგორც მათხოვარი და გლახაკი, „დაარჩინოს“ და ეშამ ასეთი გლახაკი აღარ ინდომოს: „ნაკუნაების ხალათს უკერავენ“ მეზობლის ქალები ომარს.

ანალოგიურ პასაჟებს უხვად ვხვდებით ბიბლიურ-ქრისტიანულ ლიტერატურაში. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ჯავახეთის საეკლესიო კრებაზე მიმავალი გრიგოლ ხანძთელის სახე. მას, როგორც ბერს, „სამოსელი იგი შეურაცხი“ ემოსა, მაგრამ იგი იხილვებოდა, ვითარცა სამოსელი ნათლისა ბრწყინვალისა განუცდელისა“ [22, 274].

მონაფეთა კითხვაზე, სად ნახონ იგი, უფალი პასუხობს: იქ, სადაც გლახაკნი, მათხოვარნი და დავრდომილნი არიანო. აქედან უკვე გასაგებია ხალხური ინსცენირების მთელი საიდუმლო.

და ისევ წმინდა „სამთან“ ანუ სამებასთან დაკავშირებული სიმბოლო: გამოსყიდვაში ომარის დედა „სამივე ქურდს“ (ბავშვის მომპარავნი სამნი არიან) სამ-სამ მანეთს ურიგებს და იმავე დღეს უცხოებს სამ ცალ რიტუალურ პურს – კოტორს (ხაჭოსგულიანს), სამი კვირისას მონათვლინებს და ყოველივე ამის შემდეგ ბავშვი წვანებისა და ავადმყოფობისაგან სრულიად თავისუფალი გაიზრდება – „ნასიპ ვერ განატეხი“. ამ შემთხვევაში „სამის“ სიმბოლიკა ქრისტიანული რწმენიდან იღებს სათავეს.

საინტერესოა, ასეთ შემთხვევაში კიდეც რა სახის დაცვას მიმართავდნენ არა მხოლოდ თუშეთში, არამედ, საერთოდ, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში? ბაღლების სიკვდილიანობის შემთხვევაში, რომელიც ხალხური რწმენით, ეშმაკისგან არის გამოწვეული, მათ აუცილებლად მუსლიმანის (ბუსურბნის) სახელი უნდა დაარქვან. ამ სახის დაცვა ხშირად შედეგიანია, მაგრამ არის გამონაკლისიც, როცა არც ეს ჭრის, საანალიზო მასალას კიდეც ერთი მნიშვნელოვანი ფშაური ნატირალი ავსებს და ამყარებს:

წევსურას შვილსა არ ვეძახდი,
სხვაგანა მყვანდა გაყიდული.
სიკვდილმა მაინც მომიწელა, –
აღბათ გულში თუ ვთავისობდი [42. 41].

ამ ლექსში ჩანს უმძაფრესი ტკივილი და საყვედური დედისა, რომელიც სისხლსა და ხორცს, თავის ნაწილს, ნამდვილ შვილს, იმის გამო, რომ შვილები არ რჩებიან, „შვილს არ ეძახის“, „სხვაგანა ხყავს გაყიდული“. ეს რიტუალი ნაწილობრივ მსგავსია თუშეთში გავრცელებული „ბაღლის გამოსყიდვის“ რიტუალისა და სხვა მასალებიდან გამომდინარე აშკარაა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რომ მთლიანად აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში ვრცელდება მსგავსი დაცვა საფრთხემოახლოებული ბაღლებისა. და ისევ ამ მომცრო, მაგრამ უსიგრძეგანოდ ღრმა ლექსის (ნატირლის) დასასრული: თვითსაყვედური შვილმკვდარი დედისა, რომელიც ადანაშაულებს თავს იმაში, რომ „აღბათ გულში თუ ვთავისობდიო“. „გულში თავისობას“ ვინც მიუხედებოდა უბედურ ქალს, ჩვენთვის უკვე გასაგებია.

ემმაკისგან, ხთონური ძალებისგან თავდასახსნელად ადამიანი ხშირად ღვთიურ ძალას, თავის მფარველ ჯვარ-ხატს მიმართავს.

„ემმაშენილი“ ადამიანები (მამები და დედები, რომელთაც უკვე რამდენიმე შვილის სიცოცხლე წარსტაცა მოულოდნელი მზაკვრობით ავსულმა) ჯვარ-ხატს შეაფარებენ თავს და დაუთქვამენ ერთგულ მსახურებას, „მონმიდარობას“, „ღვთის მონაწილეობას“. მოვიყვანთ რამდენიმე ნაწყვეტს ტექსტიდან „ღვთის მონაწილე“ ქალზე, რომელსაც გზა-მგზავრობისას, კახეთ-თუშეთობისას „ნასვლა-ნამოსვლაში ორი ჯანმრთელი შვილი მოუკვდება და მესამეც საღსალამათი ადგილზე, სოფელში ყოფნისას, გამოეცლება ხელიდან.

„ბიჭა ნაქერალა“ზე მოის დუშინესად იქავ გუქრეს, ისთა შესაბრალა მოიდ, ხალხნო, მკედარ ბაღლ საცხენე ხურჯინში ჩადებული-დ წაის ქალა წეყვან ემაგრევ, ცხენს აკიდებულ. ის ერთ კი იქ მუკვდ, აღვანში, ადგილზე ნამყოფს, ისიც აექარიტ. მემრ მამალ სიდოს მაწათვლი, ის კაცურა ნაყაჩაღარ დიაც იყვ, სუ ქამარ-ხანჯარ შემოკრულ, მთელ თუშ-ფშავ-წევსურეთს ივლიდ თავადა. ხარება-გოგიაის მეტა ამხანაგ, მამალსიდოს მაწათვლი, რაგვერც თათხაზას. იმას ეთქვ, რო მეავ ბედ მაქვავ ისთაივ, რო ნათლულ არ მომიკვდებაგ...

„ღვთის მონაწილე“ იყვ ეგ დიაცი-დ ავქარიმ რად ებედებოდ, ვერ ვიც. არ კისრობდა-დ მემრ საობარიო-დ დაწყები; აქადაგებდ, გამაცხად, რო ღვთის მსახურ ვარივ, გინდვისა არც უშვებდის შინ“ [28].

ამ ნაამბობიდან ვიტყობთ, რომ შემოჩვეულ ავქარს „თათხაზა“ ნათლიას აღობებს წინ განამებული დედ-მამა. „თათხაზა“ თუშურად ნიშნავს

ძალიან ყოჩაღს, შეუდრეკელს, უშიშარს, მოხერხებულს და ყველა იმ თვისებას, რომელიც მამაკაცისთვის სამკაულია. ჩვენს შემთხვევაში ამ თვისებებს ატარებს ქალი, რომელიც ხალხმა „მამალის“ ეპითეტითაც შეამკო, ქალი, რომელზეც ლეგენდებს ყვებიან ინფორმატორები, მარტოდ-მარტო, თოფ-ხმალში „შეტყეპილი“ დადიოდა თუშ-ფშავ-ჭველსურეთში და არასოდეს მისთვის შესაშინებელი და შეურაცხყოფელი არავის გაუბედავს. სწორედ „მამალ სიდოს“ მონათვლით გადაურჩება სამი შვილის სიკვდილის შემდეგ ოთხი შვილი ოჯახს, სადაც თურმე დედა დიდი ხნის „ღვთის მონაწილეა“ და არ ამხელს... ინფორმატორი გაკვირვებით კითხულობს: „ღვთის მონაწილე იყვ ფეგ დიაცი-დ ავეპარიმ რად ებედებოდ, ვერ ვიც“...

ჩვენი აზრით, სწორედ იმიტომ ებედებოდა ტიროს ავეპარი, რომ სინათლიდან სიბნელებში მოექცია, მაგრამ, ღვთის წყალობით, მიუხედავად ამდენი უღვთო ცრემლისა, მას სული არ შერყევია და „მონმიდარ დიაცად“ მოკვდა და დაიმარხა.

„თათხაზაობასთან“ ერთად ისიც ნიშნეულია, რომ თითქმის შემოუხსნელად ატარებს ნათლია წელზე შემორტყმულ ჯმალ-ხანჯარს.

„იფამფხვლ“, – ვკითხულობთ და გვაგონდება, როგორ „გადიბამბლვლ“ მარგოს დედის სანოლიდან თებუორიკა. ამ ორივე სიტყვაში მოიაზრება შენელებული მოძრაობა, არსად რომ არ ერქარებათ, პირიქით, უნდათ „ჩვენება“ რაც შეიძლება დამაჯერებელი გახადონ, რათა თავიანთი ნაკვალევი ნაუშლელად დატოვონ იმ ადამიანში, ვისაც გამოეცხადნენ და კიდევ: თვალს თუ გავადევნებთ თუშური ზეპირსიტყვიერების ამ ჟანრს, საკვირველი სიზუსტით აღწერილ, „ხასიათაზებული სიტყვებით“ ანაკინძ მონათხრობებს მივიღებთ, თავად სიტყვავე რომ გაგრძნობინებს განმარტების გარეშე ყოველივეს.

რა ღონეს ხმარობენ იმისათვის, რომ ავსულთაგან დაიცვან ახალშობილი?

უპირველესად ეს არის ნათლობა, ეფექტური დამცავი საშუალება. პატარა ბავშვს ჯვარ-ხატს მიაბარებენ სამფარველოდ და სამეშვლოდ.

„ავთვალის წინააღმდეგ აკვანზე ჰკიდებენ ღორის კბილს, გველის მძივს და ნალოც „ჭკდეს“. ბავშვი რომ არ შეშინდეს, ყელზე შეაბამენ ჩვარში გამოხვეულ ღორის ჯაგარს; რომ არ იტიროს, აკვანზე ჩამოჰკიდებენ სამკაულსა და გახვრეტილ აბაზიანს. ბავშვი წლამდე „ჯვარის კარად“ უნდა წაიყვანონ და გვარის ხატში ალოცონ, სადაც მიაქვთ სანთელ-საწირი და აქ მას დეკანოზი ამწყალობნებს“ [17, 171].

პანანა მაჯაზე გიშრის ან ურძნის (თურსაის) მძივს უდებენ, რომელიც საგანგებოდ მოჭრილია „ოცობას“, ძვ. სტილით 25 მარტს.

თუ ბავშვი „ძალიან თვალმღებელაად“ ითვლება, სასთუმლის ქვეშ თეთრ მიტკალში გამოხვეულ მარილს, პურს, ნახშირს და პირგახსნილ

დანას ან ჩანგალს დაუდებენ, რათა ავზნე და აქვარი ვერ მიეკაროს, გარდა ამისა, ოჯახის წევრებმა უნდა დაიცვან „შავშულამეს“ გარედან შინ შემოსვლის, მზის ჩასვლის შემდეგ პატარის გარეთ არგაყვანის და ა. შ. წესები. ჩვილის პატრონები ცდილობენ, შემგლისფერების შემდეგ გარეთ არ გავიდნენ და გარედან შინ არ შემოვიდნენ თუ ეს აუცილებელი არაა. მათი სახლის კარებთან გამუდმებულად უნდა იდოს გახსნილი მჭრელი იარაღი, შინ შესვლამდე ფეხის სანმენდ ტილოზე სამჯერ ანთებული ასანთის ღერი უნდა დააგდონ და თქვან: „თუ რა ავ-შავნ მომყვენთ, ასრ დინვითა-დ დიბუგენტ“! და ამის შემდეგ გადალაზონ ზღურბლი. ბავშვის აკვანს დედა, იმის გამო, რომ ავსული არ მიეკაროს, თავის ნაცვამ სამოსს გადააფენს ხოლმე: „ავქარ დანაცემ ბალღებს ხან ულოცავენ, ხან რა არ ჩა'დინიან მაგრ უმეტესობა იჯოცებოდ“. აქედან გამომდინარე, ლოცვაც უკვე უღონოა ავმორეულის მიმართ, გინდაც ის „მოზდილა ბალღ“ იყოს.

„მშობიარე სანოლს თვითონვე გაიმართავს. თავქვემ ხანჯალს დაიდებს, რომ მავნე არ გაეკაროს და ბავშვი არ დააზიანოს, მშობიარეს მიეპარება ახლობელი მამაკაცი და თოფს გაისვრის, რომ ამით ავი და მავნე სულები გაფანტოს და მელოგინეს მშობიარობა შეუმსუბუქდეს“ [18, 182].

დამონმებული ფრაგმენტები, ვფიქრობთ, განმარტებას აღარ საჭიროებს. როგორც ჩვენთვის უკვე ცნობილია, პირშიშველ იარაღს ისევე უფრთხიან ბოროტი ძალები, როგორც თოფის ხმას, ასანთის ანთებაც (თანაც სამჯერ) მათთვის ყველანაირი ღონის ნამრთმევად ჩაითვლება, ვინაიდან სინათლე მათთვის სიკვდილია.

ზოგიერთ შემთხვევაში ემპაკისგან ბავშვის დაცვის ერთ-ერთი საშუალებაა მკვდარი ცხენის თავი. დედას, რომელსაც ვერ უშხელებენ, რომ ბავშვი აკვანში ჰყავს გამოცვლილი, მიაინიშნებენ, რომ ასეთ ანუ „ეშმა-მორეულ“ ბავშვებს ცხენის თავის ქალაში ბანაობა მოუხდებათ, მოსარჩო მორჩება და მოსაკვდავი მოკვდება... გასაგებია დედისთვის, რასთან აქვს საქმე და ხევიდან საბლის ნაწყვეტით ზურგზე აკიდებულ ცხენის ფუტურო თავს ამოატარებს (მთხრობელი ამას თავისი თვალთ ნახავს), მეორე დილით ჩვენს მთხრობელს დაუძახებს და ნატოსთან ასულს „დამკაცრეული“, დასვენებული ცხედარი დაუხვდება. წინა დღეს, შუადღისას ცხენის თავის ქალაში ნაბანავებმა ბავშვმა დილისთვის განუტევა სული. გულდანწყვეტილი ქალები მოუშზადებენ რიტუალურ გასასტუმრებელს, სოფელ-მეზობელნი დაიტირებენ საცოდავ ბავშვს და იმავე დღეს მიაბარებენ მიწას. ცხენის თავს უბედური დედა ისევ იმ ხევეში გადააგდებს, საიდანაც მოიტანა და დარწმუნებული ინფორმატორი დაასკვნის: „იმ ცხენის თავმ დაზდვ საშველ იმ გაუბედურებულ ეშმაკთ წილ-კერძად გაჟდილ ბიჭას“.

ცხენის თავთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვანვდის ახლო წარსულში გამოქვეყნებული ეთნოგრაფიული მასალა:

„ავი თვალის წინააღმდეგ მეთუნეებმა ქურის მახლობლად საგანგებოდ ჩარჭობილ სარზე ცხენის თავისქალის ჩამოკიდება იცოდნენ. იცოდნენ ამავე მიზნით ნალისა და მოდრეკილი ხის ტოტის გამოყენებაც.

ცხენის თავის ქალა ავი თვალის საწინააღმდეგო „უნივერსალური“ საშუალებაა მთელი კავკასიის მასშტაბით. მას იყენებენ სახლ-კარის, სამეურნეო ნაგებობის, ყანის თუ ბალ-ბოსტნის დასაცავად და სხვ. [21, 65-66].

ღვთისნასახებს ავსულები ებრძვიან, ებრძვიან დაუმშვრალად და უსასრულოდ. ამ ბრძოლაში დამარცხებული ღვთისნასახი სწორედ ცხენის თავის ქალაში განბანვის შემდეგ დაისვენებს ავსულთა მწვანელობისაგან. ცხენის თავის ქალა „დაზდებს“ ნამალს, რომელსაც სიკვდილი ჰქვია, მაგრამ იმ ტანჯულის სიცოცხლეს უდავოდ სჯობს და სანატრელია.

„ავქართა“, „ავკაცთა“, „უფრთა“ და სხვა ხიბალ-კუდიანთა ერულას წევრებია ასევე „გავლილი“ და „მყვირალი“. „გავლილს“ უფრო კახეთში ვხვდებით და მოვიტანთ მხოლოდ ერთ ნაამბობს, სადაც, ვფიქრობთ, ჩვენთვის საინტერესო რამდენიმე მომენტი აღბეჭდილი:

„გავლილზე“ იტყვიან, ძუძუს ბავშვებს ერჩისო, კისრის ან გულის არეში ხუთივე თითს დაარტყამს და ემჩნევა ხუთივეო. მზის ჩასვლის მერე კარებში იციან რკინის ჯაჭვის ან რკინის დადება, ძუძუს ბავშვი ვისაცა ჰყავს, „გავლილი“ არ შემოვიდესო. ბევრს უთქვამს ძუძუთა ბავშვზე, გავლილისგან მოგვიკვდა, ხუთი თითი ეტყობოდა დანარტყამიო. ან რო შემოვლენ, ასანთს გაკარვენ და ზედ გადაიდებენ, – ავსული დაინებო.

როცა მძიმედაა „გავლილისგან“ დარტყმული, თქმა იციან, შავი ქათმის სისხლი ვერ გაალოკეთო?

თუ ცოცხალს მიუსწრეს, შავ ქათამს (დედალს) ბიბილოს გაუგლეჯენ – შეიძლება ცოცხალსაც – და იმის სისხლს გამოალოკებენ „გავლილიან“ ბავშვს და თითს გაუჭრიან.

შავ კატას ყურს გაუჭრიან და გამოალოკებენ „გავლილიან“ ბავშვს. ჩვენს სოფელში „გავლილზე“ ძირითადად მესხებმა იციან ამის გაკეთება. სადაც დარტყმულიაო, – იციან, – გაულურჯდებაო, ყელის არეში, გულის არეში, ბეჭებზე, კისერში – გავლილისგან არის დარტყმულიო, – იციან.

მთვრალ კაცს ერჩისო, – იციან, – ე. ი. მთვრალ კაცს შეჰყვება ადვილად ბავშვიან ოჯახშიო. ჩვეულებრივად ადამიანის ხუთი თითი ამჩნევიაო“ [28].

თითების რაოდენობა „ავქართა“ მსგავსი და ანალოგიურია. ძუძუთა ბავშვებს რომ ერჩის, ესეც მათ ნათესაობაზე მეტყველებს, მაგრამ სხვაგან რომ პირგახსნილი მჭრელი იარაღი უნდა იდოს ზღურბლზე, აქ მზის ჩასვლის მერე რკინის ჯაჭვს ანდა რკინას დებენ, რათა „გავლილი“ არ შევიდეს პატარასთან.

როგორც ითქვა, მომაკედავს, რომელიც დაიტომა, „ნასიპი გაუტეხა“ და დაითავისა „გავლილმა“, შავი ქათმის (დედლის) ბიბილოს სისხლს გამოალოკებენ. შავ კატასაც ყურს გაუჭრიან და ისევე სისხლს გამოალოკებენ „გავლილისგან“ მძიმედ მყოფს. „სისხლს გამოალოკებენ და თითს გაუჭრიან მომაკედავს“. ამ პროცედურას ყვარლის რაიონის სოფელ მთისძირში ჩასახლებული მესხები მიმართავენ უმთავრესად. ჩვენ უკვე ვიცით, შავი ქათამი და შავი კატა რა შემთხვევაში იკვლება, მათი სისხლით ვინ იკვებება: ფფიქრობთ „გავლილისთვის“ ჯერ გამოალოკება ამათი სისხლისა და მერე მომაკედავისთვის თითიდან გამოდენილი სისხლი ეშმამორეული სხეულის განმწმენდი საშუალებებია, რომლითაც ადამიანი მიცვალებულს სასუფეველში შესასვლელს უთავისუფლებს.

მრავალი თქმულება-გადმოცემა ცხადყოფს, როგორ იფარავენ ჯვარ-ხატები მათი წყალობის მოიმედე ადამიანებს ეშმაკეულისაგან.

„სალამოხან, სამუშაოთ მოსვლით, დედამ მითხრ: ნე'დივ, ჴევშიით წყალ გადმი'ღევ. ლამეი, შეთვალისკიდებულ. დავადექ ჴევის გზას. გავიხედე-დ რას ვხედავ: ჴევის პირზე ორ ხნიერ ადამიან დგას. რაგვერც იმათთან მივედი-დ მითხრეს: „ცხვა გზისაკ ნე'დივ, იქითა ნი'ღევ წყალივ!“ აბა, მე რაილ ვიცოდ, რო ისენ ეშმაკებ იყვნეს. მეაც იმ გზას დავადექ, რომელზეაც მითხრეს. გამოვხედე-დ რას ვხედავ: მოვიდ ერთ თეთრწვერა მოხუცი-დ აამ ორ მოხუცს ჴელ ხერაა-დ წყალში გადაყარა-დ მიძახ: „წედივ, იქ სი მიდიხარივ?“ მე დამეშინად გაქცეულ წავედ შინისაკ. ავიხედ მაღლა-დ ის თეთრწვერიან მოხუც ჴელებგაშლილ ზედ გადაფარებულ მომდედ, რა'გვერც ჩემ სახლს მიეუახლოვდით, მითხრ, შენ დედას უძახევ, რო ნაკვერჩხლიან ხე გადმა'გდოსავ. მეაც ვუძახ დედასა-დ გადმა'გდვ ნაკვერჩხლიან ხეა. გავიხედე-დ ის თეთრწვერიან მოხუც გამქრალიყვ. შევედ თუ არ შინა-დ მეტა ავად გავჭდ. ჩემ დედიანთ ხან ვინ მიყვანესა-დ ალოციესა-დ ხან რა მიწამლეს. მემრ მკითხველა მიყვანესა-დ იმამ უთხრ: ავქარ დასცემიავ, ის თეთრწვერა მოხუც რო არ ყოფილიყოვ, აუცილებლად მოხკვლევდესავ, ჯვარ-ხატ დაშველებიავ“ [28].

აესულნი, რომელნიც დალუპვას უპირებენ, ორი მოხუცის სახით გამოცხადებიან ადამიანს. ეს ამბავი მნიშვნელოვანი იმითაც არის, რომ თავად გამოსცადა ეს საშინელი ჩვენება ინფორმატორმა. გარკვევით ახსოვს ის სალამო... ხედავს, რომ ამ დემონურ არსებას ხელს ჰკრავს უცბად გამოჩენილი „თეთრწვერა მოხუცი“ და წყალში გადაგდებს. მთხრობელს ეძახის, იქით არ წავიდეს, „ორმა მოხუცმა რომ გააგზავნა და მიმართულებას უცვლის შეშინებულ გოგოს. როცა აიხედავს, ხელებგაშლილი, ზედ გადაფარებული „თეთრწვერა მოხუცი“ მოჰყვება. ჭოშკართან მისულ თამარს არიგებს, დედას დაუძახოს და ნაკვერჩხლიანი შეშა გადმოაგდებინოს,

ნაკვერჩხლიანი ხის გადმოგდების შემდეგ „თეთრწვერა მოხუცი“ ქრება. თამარი ავად ხდება. ხან ულოცავენ, ხან ნამლოზენ და ბოლოს მკითხავი ეუბნება, რომ „ჯვარ-ხატი“, „ხატ-ღმერთი“ დაეშველა, „ორი მოხუცის“ სახით ავქარი დასცემია და მოკლავდნენ, ხატ-ღმერთს რომ არ ეშველა.

ავქარი ამ შემთხვევაში მოხუცის გარეგნობით გამოცხადდა. მისი მაქციობა ნაცნობი მოტივია და, ამდენად, ამ მასალებში ჩვენთვის სხვა უფრო მნიშვნელოვანი სიუჟეტია ჩაქსოვილი: „ავქარს“ ხატ-ღმერთი, ჯვარ-ხატი უპირისპირდება და ამარცხებს.

მივედით მთავარ სათქმელთან, თუ როგორ უპირისპირდება ღვთიური ეშმაურს და როგორ ჯაბნის „ბნელით მოსილ“ უწმინდურს „თვალისმომჭრელი სინათლე“ ანუ იგივე სინმინდე.

თქმულება-გადმოცემებში დასტურდება სიუჟეტები, რომელთა თანახმად ჯვარ-ხატი საყმოს ეცხადება თეთრი ქორა ხარის სახით და ეხმარება ბავშვებს ეშმათ ძლევაში.

თუშეთში, სოფელ ომალოში, ინტერნატის გადაღმა მდებარე ხევი „საეშმაკია“ ადგილადაა ცნობილი. სკოლა-ინტერნატის მონაფეებს იმ ხევიდან გათენებამდე უნდა ამოეტანათ წყალი...

„ინტერნატის გვერდზე, ღობე რო მთავრდებოდის, იქავ გვერდზე ერთ ბილიკ-ჭევისკ ჩადიოდისა-დ მალლითაჲ ხატ ჩამოგვხედავდის. ის მონა ჭევი, პატარაჲ, მაგრ ეშმაკთ თავშესაყარ, გონადაც ვერვინ მოვ, იქავ ხატ ჩახედავს.

მორიგე ბიჭებ ამდგარან, ზეზვაი-დ მეორე ბალლიდ ვინ იყვ, აღარ მაჭსონს, უ'ლი ვედრები-დ იმ ჭევი უნდ ჩავიდნენ. უჩინა'ი. გა'ლეს გარეთ გასავალა კარებ. იქავ კარებთან ნათხარა ჩაღრმავულ ტაფია იყვ. წინამ რომელ მიდიოდ, შეხედ, თვალ წუიდა-დ ხედავს: არაის იქ არ ყოფას ტაფიითაჲ ორ დიდ რქა ამოჩინდ. ის ადგილ განათდ მქრქალად, ისრ რო ის რქებ უჩინდ. გაჩერდნესა-დ ხედვა დუ'წყეს, ხედავენა-დ თავ ამოიდ, ჯერ ხო რქებ იყვ, მემრ თავ ამოიდ. ხედავენა-დ წინა ფეკებ ამოდგ. ესენ გაკვირებულეზ ხედვენა-დ ჯარი, თეთრ ჯარი უცბად ამოხტ მთლიანად ეს ჯარ, დიშქვრინა-დ ნახტომ გაკეთა-დ გამეკიდ... მაშათ კიდევ ეს ვედრებ რო არ ღრეკესაჲ, მეორე დღესა ვიკვლიეთ იმათ დაფანტულ ვედრებ, ეზოში შემოყარნესა-დ მოზდევს ეს ჯარ. დაგვენევ-დაგვენევაო-დ ინტერნატის კორპუსის კარებში შე'ყარ, შაცილა-დ რო დიღრიალეს, „გვიშველეთავ“, იმ წუთში გავინეს მომვლელები-დ რაის თეთრ ჯარი მემრ მოხუცებთ ასარ ახჴსნეს, რო იმ საეშმაკია ჭევი მონა რაიმ ელოდებოდაო-დ ხატმ – თეთრ ჯარმ – არ ჩუშვა-დ უბედურებისგან და'ფარავ, ხატმ არ გუ'შე ბალლებ“ [28].

ეს ის შემთხვევაა, როდესაც შენგან გაუცნობიერებელი ძალა „დაგშველება“ და გადაგარჩენს თუნდაც შიშის საფასურად. მაგრამ ეს შიში და-

საცხრომი, გამვლელი შიშია, ის შიშია, რომელიც დამშვიდებულ ადამიანს ღვთისა და ჯვარ-ხატის სამსახურში შეადგმევინებს უკვე რწმენით გამაგრებულ სულსა და ნაბიჯს; ეს „ის შიშია“, რომელსაც ადამიანი თავისი სიცოცხლის მანძილზე კრძალვით და რიდით იხსენიებს.

„მაღლითაჲ ხატ ჩამოგვხედადის, ის მონა ჴევ, პატარაჲ, მაგრა ეშმაკთ თავშესაყარ, გონადაც ვერვინ მოვ, იქავ ხატ ჩახედავს“.

ტექსტის ეს ნაწყვეტი უალრესად ტევადია და მნიშვნელოვანი. დიალექტის საბურველი ჩამოგხსნათ და ვნახოთ, რას გულისხმობს ყოველივე ეს. „მაღლითა ხატ ჩამოგვხედევდის“ – ხატოვანი თქმაა. მთხრობელი გვეუბნება, რომ შემალლო ბექზე, რომელიც ინტერნატის შენობას ჩამოჰყურებს, ნიში დგას, იქ სოფლის ერთ-ერთი სალოცავია. „ჩამოგვხედევდის“ – საოცრად თბილი თქმაა და გულისხმობს, რომ ის ბავშვების პატრონია. „ის მონა ჴევ, პატარაჲ, მაგრ ეშმაკთ თავშესაყარ, გონადაც ვერვინ მოვ, იქავ ხატ ჩახედავს“. ის ცუდი ხევი პატარაა, მაგრამ ეშმაკებით სავსე, მათი საბუდარი და თავშესაყარი. ღრმა, ბნელი და უკაცრიელი ადგილი კი არ არის, „პატარა ხევია“ და აზრადაც არავის მოუვა, თუკი ამ ხევში უწმინდურნი იყრიან თავს. ვერავენი იეჭვებს, მითუმეტეს, რომ „იქავ ხატ ჩახედავს“. ამ პატარა, უწმინდელ ხევს ხატი ადგას თავს, ხატი მეთვალყურეობს. „დორაისკვევლთან“ დაკავშირებით ითქვა, რომ „თასთ სამალავებს“, „ბურაყის სამყოფლოს, სადროშავს“, „საგანძურს ხატისას“ ახლო-მახლო ან გზადაგზა უწმინდურთა თავშესაყარ-სამყოფლოები ებედება. ხოლო ამ მასალამ უწმინდურთა სამყოფლო პირდაპირ ხატის ძირში „გააჩინა“. ხსენებული ინტერნატის ბინადართ მრავალგზის ჰქონიათ ჩვენებანი ავი, უწმინდური ძალებისა და მათგან გამორჩეული მოსწავლეები სამუდამოდ განწირულან კიდეც.

ამ თქმულების თანახმად, ეშმაკი შეიძლება ჩასაფრებული იყოს იქ, სადაც არ ელოდება ადამიანი. პატარა „მონა ჴევში“ ეშმაურთან ბრძოლა ადამიანისათვის საინიციაციო პერიოდია. ისევე, როგორც ჯადოსნური ზღაპრის გმირის ჩასვლა ქვესკნელში ან ბრძოლა გველესაპთან, შებმა გმირის გამარჯვებით მთავრდება, ეს გარდაუვალია. ეშმაურთან მებრძოლი ადამიანი იმ შემთხვევაში იმარჯვებს, თუ ის ღვთისგან არის ხელდასმული და ჯვარ-ხატის გზას ადგას.

საყურადღებოდ გვესახება ადგილი, საიდანაც „თეთრი ჴარი“, იგივე ხატი, ამოდის. ეს არის „ტაფია“ – ტაფობი. ხატი მქრქალ სინათლეს იხვევს, გულისყურ მისაქცევ სინათლეს, რათა შენიშნონ ბალებმა და შენიშნავენ კიდეც... რითი იპყრობს ჩვენს ყურადღებას ეს დეტალი? ხატი ხომ არასოდეს ადამიანს თავისი ნამდვილი სახით არ ეჩვენება. ახლაც, ამ შემთხვევაში, „თეთრი ჴარია“, მაგრამ საიდან ადგა, უფრო სწორად, საიდან

ამოხტა? ტაფობიდან. გავიხსენოთ, რომ უწმინდური, კუდიანი ადამიანი მაქციობს. ის სოფლიდან გამოდის თავისი ნამდვილი სახით, სოფლის მოშორებით, „ტაფიაში“ ანუ ტაფობში გაგორდ-გამოგორდება და წამოდგება ათასნაირად ფერ-ხორც და სახე ნაცვალი (ძალღი, მგელი, კატა და ა. შ.). მიდის და აუცდენელია მისგან ავი საქმის ჩადენა. მქრქალ სინათლესაც, რომლითაც „თეთრი წარი“ მიიქცევს ყურადღებას, პარალელი ეძებნება ეშმაკთა თავშესაფარში, სადაც მოულოდნელია მათი არსებობა. „როგორც ყარტის ცეცხლს დააბიზინებენ, ეგრ ბიზინ გაპქონდის კლდის ფეჭებში“. ბიზინით დაგზებული ცეცხლის სინათლე უღონოა, ჩქარა ქრობადი.

„თეთრ წარს“ მქრქალი სინათლე ახლავს, ჩაუქრობელი, პერსპექტივაში – ბრწყინვალე, რომელმაც გამოუცდელი ბავშვები განსაცდელისგან უნდა დაიცვას და ხიფათს გადაარჩინოს.

იქ, სადაც ადვილად ვერშესაბედი წმინდა ძალა არსებობს, უტიფრად კლანჭებჩენილი უწმინდურიცაა დასაფრებულ-დაყურადებულ.

„ხალხის ცნობიერებაში მტკიცეაა გამჟღარი რწმენა, რომ ადამიანს დაბადების ჟამსვე თან ჰყავს ანგელოზიც და ეშმაკიც. არც ერთი მათგანი ერთი ნუთითაც არ ტოვებს მას“ [46, 22].

საკვირველი ისაა, რომ ეს ორი საპირისპირო ძალა, „წმიდა“ და „უწმიდური“, თავიანთ ნებისმიერ გამოვლინებაში პარალელურად იჩენდნენ თავს. ეს სავსებით ბუნებრივი ვითარებაა. ამის დაბეჯითებით თქმის საშუალებას ისევ და ისევ ქართველი (და არა მხოლოდ ქართველი) ხალხის რწმენა-წარმოდგენების შემცველი დიდძალი მასალა გვაძლევს.

სწორედ მათი „სიახლოვე“ და „მეზობლობა“ გამუდმებული ბრძოლის, ერთმანეთისათვის არდათმობის უტყუარი და საგულისხმო ნიშანი. ისინი ერთმანეთს გამეტიბულად და დაუნდობლად ებრძვიან.

„მას აქეთ კაი ხანი. აქ ათენგენობა იყვ. ღულის ჯვარშიით და შუაფხოთ მედროშენ იყვნეს მასულნ. აქაურებიც იყვნეს. აბუდელაურის ტბაზე წავედით სანახავად. მედროშე იყვ ფშაველ კაც, ი დროშა ტბისკე იწევდის, ძლივ იჭერდიან. ხალხიც ეშველებოდის მედროშაეს, ხალხ რო არ დაშველებიყვ, ტბაში ეცემოდ“ [28].

ფშავ-ხევსურულ მითოლოგიაში კარგად არის ცნობილი აბუდელაურის ტბა და მასთან დაკავშირებული ამბები. ამიტომაც საჭიროდ აღარ ვთვლით დაწვრილებით მასზე საუბარს. ტექსტიდან გამომდინარე აშკარაა, რად იზიდება „დროშა“ ტბისკენ, „ვის ერჩის და ებრძვის“ ის.

აბუდელაურის ტბის მისტიერიაში მედროშაე იახსრის როლს ასრულებს – იხევს ტბისაკენ, რათა ჩავიდეს შიგ დევის მოსაკლავად.

„ხახმატის ჯვარს აბულის წვერი მოსწონებია სამყოფლად. გიორგი ბოსლოენისას დევისთვის უთხოვია ეს ადგილი, რომელიც აქვე ბატონობ-

და. დევს უარი უთქვამს, მაშინ ხახმატის ჯვარს მათრახით მოუკლავს იგი. ყურები მოუჭრია და ხახმატის ჯვარში მოუღია. ყურებს XVIII საუკუნეში აბრძანებდა და ხალხს აჩვენებდა ჟულაკ გამღივარაული, ჟულაკის სიკვდილის შემდეგ ეს ყურები დამარხულია აბულას ერთ ადგილას, სადაც ათენგენობას ქადებს ხუცობენ" [13. 14013].

ერთმანეთთან შეურიგებლობისა და დავის „მშვენიერ“ ნიმუშად ითვლება ეს ამბავი. ადგილს იყოფენ „წმინდა“ და „უწმინდური“. წმინდა იტოვებს თავისთვის საჭირო და სასურველ ადგილს, მათრახით კლავს უწმინდურს, ნიშნად გამარჯვებისა მას სხეულის ნაწილებს (ყურებს) აჭრის და თავის სამყოფლოში, კვრივში, ინახავს ძალანართმეული ავსულის სამუდამო ტყვეობის დასტურად. ხატის მსახურნი ამ ნაწილებს რამდენიმე ხანს აჩვენებენ მრევლს ხახმატის ჯვრის უძლეველობის საბუთად, დღეს კი ამ სამარხთან „ქადებს ხუცობენ“ ხატის მსახურნი.

ეს ამბავი დაკავშირებულია დევურ არსებებთან ჯვარ-ხატების ბრძოლის ციკლის თქმულებებთან. ღვთიური ძალები ათავისუფლებენ ტერიტორიებს ხთონური არსებებისგან, მათ საბრძანისში მკვიდრდება ჯვარ-ხატი. ეს შეიძლება ჩვენ შევადაროთ ისტორიაში დადასტურებულ ერთ ფაქტს: ცნობილია, რომ ქრისტიანული წმინდანების სახელზე აგებული სალოცავები აღმართულია წარმართული კერპების ნაადგილარში.

„ხატები ზეცისანი არიან, ქაჯნი და ეშმაკნი ქვესკნელისა იქნებოდნენ, ეშმაკი და ქაჯი ებრძვის ხატს, მაგრამ ვერაფერს აკლებსო, ხატი შემოსწყრება კაცს, თუ ეშმაკმა კარგი საქმე გაუკეთა, კაცნი არიან მიზეზნი ქაჯებისა და ხატების ბრძოლისა“ [13, 23983].

ახლა შევეხოთ ისეთ თქმულებებს, სადაც „ხატი-ღმერთნი“ არა საკუთარი ნებითა თუ ინიციატივით, არამედ „ყმათა დაძახილზე“ გაჩნდებიან ხოლმე და ამარცხებენ „მაცილ-მებალინჯეთ“.

ამბის შესატყობინებლად ამხანაგს სოფელში ისტუმრებს კისტნელი ჩმიქთ მამუკა. თავად მიცვალებული ცოლისძმის ცხედართან რჩება დევის საფლავთან, ცხენიც თანა ჰყავს: „დაღამდავ, ცხენმ დაიწყავ ბძოლაივ, ცხენი მაგრა დამბულ მყავავ. შაიბძოლავ, აღარას მოკლედ, გლეჯს ყველაფერსავ, კაცო, რას ჩაისავ ე ცხენიო და ავდეგო და ი ცივსავ მირგვალ შამაუნერევ ხანჯრითავ, აი, ჭანჭახნ იყვნესავ ახლოსაც და აიქითავ ფეხის ჩქამ გარმეედიწავ, თხლაფ-თხლუფივ აი, ჭანჭახნითავ. ერთ ჯელში ხანჯარ მეჭირავ, მეორეში ნიგუზალივ. „ღვთისმშობლის გამარჯვებამავ, – ვუძახევ, – ნუ მახოლავ, ცივს არ გაგატანავ!“ ხარხარ გარმეედიწავ. ვთქვიავე, რო აქ საქმეიავ გაფუჭებულივ (ძალია ხათაბალა ყოფილ ჩმიქთ მამუკაჲ). ჭალაშიით მეედიწავ, რო „მახოლაავ“ და „მაოლაავ“. ორივ ფაშედავ ვეხვენებივ ამ ანგელოზთავ და არაფერ არ მშველისავ. კარა-

ტის ჯვარ არ მივსენებავად მართლმადიდებელთა. ბოლოსაჲ „დიდო საღრმთოო, შენ ნაბარებიც ვარი (პატარაი ვხყვანდ მაძაჩემს გუდანის ჯვარში ნაბარებ), შენ მაინც ვერას მიშველაჲ“. როგორც კი ეს ვთქვიაჲ, ცის კიდურნ მაშიაჲ განათდესაჲ. ცეცხლის გირკალ მავიდაჲ, განანთიდაჲ, განანთიდაჲ აისიჲ სამადაჲ: ერთიჲ გაღმა ჭალაში დეცაჲ, ერთიჲ შეღმა ჭალაშიაჲ და ერთიჲ ჭანჭახთ გეეტყერაჲ, დაილიაჲ წრიაჲ. მივედიჲ და ისე დაღალულ იყვაჲ ი ცხენიჲ, რო მუცელზედაჲ ერთა ეყრებოდაჲ ოფლიო და წერიალით მის-დიოდაჲ, ცოტა მიიარ-მოიარაჲ და დანვაჲ, ცხენმაჲ მაისვენაჲ“ [13, 27108].

ყველა პირობაა იმისათვის, რომ განსაცდელი მოუვლინონ უწმინდურებმა ჩმიქთ მამუკას. „ხათაბალა კაცში“ იგულისხმება გაუტყეხელი, სხვათაგან გამორჩეული ადამიანი. სწორედ ეს ხათაბალა კაცი რჩება ცხენთან და ცხედართან და თანაც საღ! – „დევის საფლავთან“. საქმე ის გახლავთ, რომ მამუკამ ღამე უნდა გაათენოს ამ ყოფაში – ცხედართან მართო ყოფნა დღეც მძიმეა და საკითხავი აღარაა, ღამე რა იქნება, თან ისეთ ადგილას, სადაც ავსულნი ბუდობენ“...

ბიბლიის მიხედვით, მატლდახვეული იობი სულიერად ეცემა და წყველის თავის გაჩენის დღეს. ტექსტი გარკვეულად გულისხმობს ეშმაკის გამარჯვებას.

ხალხური ვერსიით, იობი, ისევე როგორც მამუკა, უტეხი აღმოჩნდა. მრავალი უბედურების მიუხედავად, იგი ბოლომდე უფლის ერთგული დარჩა და ორივენი იმარჯვებენ. იობზე ხალხურ ლექსში ნათქვამია:

ათასი ბევრიც მანვალთ, მე ვერ ვიტყვი ღვთისა ძვირსა!
ეს სიტყვა რომ გაათავა, ეშმაკ ნაცრად დაინვისა [31, 13350].

ბუნებრივად ვითარდება მოვლენები: ავი, უწმინდური ძალების მოახლოებას პირველი ცხენი გრძნობს, რომელიც „ადგილზე ველარ დგება“, აწყვეტას ღამობს, გლეჯს ყველაფერს...

აი, რას ამბობს ქმოდის გორზე მყოფი ქადაგი: „მყეფარსა და ცხენს რო გონი აქვ, ეგეთი გონიერი პირუტყვი არ არი, ზოგი ცხენი ისეთი არი, ფრინველსავით დაფრინავს“... ასეთ ცხენთა რიცხვს განეკუთვნება ჩმიქთ მამუკას ცხენიც, იგი პატრონზე ადრე გრძნობს ავსულის გააქტიურებას და თავისი „დაუდგრომლობით“ აფრთხილებს პატრონს, რომელიც აუჩქარებლად „შემოწერს“ ხანჯლით მიცვალებულის გარშემო წრეს. ეს წრე ჩვენთვის უკვე ნაცნობი წრეა.

მეფისტოფელი:

არაფერია! ჩემს მეგობარს ის არას ავნებს,
ჰოდა, მოიტა თუკი კიდევ გვაქვს სადმე რამე.

შემოხაზე ეგ შენი წრე და ბუტბუტს და ტლინკვას
მოჰყევი, მაგრამ ჯერო პირთამდე გაავსე ჭიქა [8, 102].

ხანჯლით შემოხაზული წრის შიგნით ავსული ვერ შეაღწევს. აკი
ეძახის კიდეც ჭაობიდან „თხლაფ-თხლუფით მომდინარ „დაუპატიჟებელ
სტუმარს“, ღვთისმშობლის მადლმა, ტყუილად ნუ მოდიხარ, ცივს არ
გაგატანო „ცივი“ მიცვალებულის სინონიმია აღმოსავლეთ საქართველოს
მთიანეთში.

ასეთსავე წრეს თითისტარით შემოინერენ გარშემო მანამდე მრავალ-
ნაირად მომზადებულ-დაზღვეული, წინასწარმაცნე ჩვენებათა და ხმათა
„მესმინაენი“.

მიუხედავად ღვთისმშობლის ხსენებისა, უწმინდური არ ტყდება. პი-
რიქით, დამცინავად ხარხარებს და „თავისნაირთა“ კითხვაზე: „მოდისარო?“
ის პასუხობს: „მოვდივარო!“ მამუკა მუხლის ჩოქზე დგება და ანგელოზე-
ბს სთხოვს შევლას, ვერავინ შევლის და ახსენდება, გუდანის ჯვარისთ-
ვის რომ არის ბავშვობაში მიზარებული და გულმხურვალედ სთხოვს ამ
უკანასკნელს განსაცდელიდან გამოყვანას. როგორც კი ახსენებს გუდანის
ჯვარს, მაშინვე განათდება „ცის კიდური“ და „ცეცხლის გირკალი“ ნამოვა.
გავისხენოთ „საქონლის გირკალი“, ეშმაკს რომ მიუშვერ და გაქრება...

„სმინაობის“ წინ არაკუდიანმა მოყურიადემ რიტუალის მსვლელობის
წესი უნდა შეცვალოს: „სმინაობ წაის მარცხენა ჯელის თითნიკაით წაცარ
უნდ აგველოდ გვეთქე: „ეშმაკოვ, დამადექივ, ანგელოზო ამადექივ“ [28].
„ისინი (გოგო-ბიჭები - ე. თ.) შეღამებულზე შეგროვდებოდნენ რომელიმე
სახლში და ყველანი წინასწარ ეშმაკების სახელებს დაირქმევდნენ: შუ-
შანქალს, ჰაშურას, ჰაგუნდას, ჩეფშიტას, ზერებას, ცოცხის ჭიღვას, აკაზ-
მას, სამწურია გეჯარას, გარას, სოლს, გეჯურას და სხვ. სახლიდან ყვე-
ლანი უკუღმა გავიდოდნენ, სოფლის განაპირას, სადმე მიმყუდროებულში,
ჩასხდებოდნენ და აყურადებდნენ სოფლიდან გამოშავალ ხმებს“ [41, 72].

რით გადაირჩინოს თავი „მოყურიადემ“ მაშინ, როცა უკვე „გზაგა-
საყარზეა“ ანდა „მიჩუმებულ“ ალაგას ზის, სადაც საცაა გამოიშლებიან
ქაჯ-ეშმაკები და ათას განსაცდელს მოაჩვენებენ იმისათვის, რომ რო-
გორმე „დაიტომონ“ ან ჭკუიდან შეშალონ, როგორც კი მივლენ დათქმულ
ადგილზე სახელებშეცვლილი, „ეშმაკებს დანათესავებული“ „მოყურიადე-
ნი“, იქ, სადაც უნდა ჩასხდნენ, ძაფის სართავის ტარით წრეს შემოხაზავენ,
წრეში ნაცარს ან ნახშირს დაყრიან და ზედ დადგებიან. ამ წრეს ხანდახან
შიშველი წვერით შემოხაზავენ, „არც უნდა აზძრახდა და სული ნელა უნდა
ამაიქცივ, სანამ წავას, რო წავას, იქავ უნდა დასხდან ორნ ამხანიგნ ზურგ
ერთცხვისკედ და არ უნდა გაიძრან“ [28].

ავსულები მოგაჩვენებენ ათასს რასმე საშიშსა და გასატყეხელს: მოგი-
სვენე მკბენარს, ქვა-საგორავს აგიტყვენ, მინის ზეავს ჩამოგამზღვლევენ,
წყალ-ჭალას აადიდებენ და მოგიგდებენ, მყრალ ნეხვსაც გადმოყრიან და
დაგემუქრებიან. ამ დროს არ უნდა გასტყდე, „არ უნდ დი' შინე“. როცა
შეგატყობენ, რომ ვერ მოგერიენენ, „ასტყდებიან სასაუბროდ: ვის რა
ჭირ-ლხინი ელოდება ამ სოფელში, ვინ რითი და რამდენ ხანში მოკვდე-
ბა ერთი წლის განმავლობაში, „ცხვა სმინაობამდ“. თუმცაღა წინასწარი
ცნობები ზოგჯერ სამ წელიწადსაც მოიცავს:

„ეხლა დაჯდ ეს კრუაიდა მადეინ ჟღარ-ჟღურ, ბრიყვ კაც იყვ ის,
მართლის მაუბარ, ჩამავიდ მინის ზეავ, ჩამავიდ თოვლის ზეავ, ქვა-ლორღ,
მოხყვ ცეპში ეს კრუაჲ. ეხლა მეედინ ის, ვაი ვაგლახივ იმ სახლსავ, იმის
კარსავ და იმის სახელ, ვინც კვდების იმ სამ წელში ამლაში... ვაი და ვა-
გლახივ იმის სახლსავ, ის კვდებისავ ემ სიკვდილითავ, წყლითავ, ზეავი-
თავ, ქვა-საგორავითავ. რაითაც ვინ კვდებოდ, იმას იძახან, ის იმ დღით
კვდება, ის იმ დღითავ – ისმინ კრუამ. გახენისავ იმათ სახლსავ, ვისაც
რა ელოდებოდისაოდა ჩამეედიწისავ ცრემლებიო და არ კი თქვისავ, ესიდ
ეს ელისავ“ [28].

ამ მონათხრობიდან გამომდინარე: დამცავ წრეში შესვლა ეშმაკს არ
შეუძლია, ის მხოლოდ წრემდე მიდის; მკბენარიც, ნეხვიც, ზეავიც, წყა-
ლიც წრემდე მიდიან და შიგნით „ფეხის წვერსაც“ ვერ დგამენ. ეს წრე,
როგორც უკვე ითქვა, თითისტარით ან იარაღის წვერით უნდა მოიხაზოს
„მოყურიადემ“, ნახშირი და ნაცარი მოაზნოს მის გარშემო და თავადაც
ნაცარზე ან ნახშირზე დადგას მარჯვენა ფეხი, ავსულებს ცეცხლისაც ეშ-
ინათ და იარაღისაც.

შიში უსაზომოდ დიდია, მაგრამ ბევრი მოყურიადე ყველაფერს უძლე-
ბს, ბევრიც ამ წრეში შესვლამდე ბრუნდება შინ „ათქანთქარებული“.

ამ რწმენა-წარმოდგენათა გარშემო საყურადღებო ცნობას გვანე-
დის კრისტენსენი: „ვენდიაღის მიხედვით, მთელი სამყარო სავსეა ორივე
სქესის ეშმაკებით და მათი თაყვანისმცემლებით, ისინი ჯოჯოხეთის შე-
სასვლელთან იყრიან თავს. საჭიროა მათგან თავის დაცვა განსაკუთრე-
ბული ნესების შესრულებით. გაფრთხილებას საჭიროებს მოჭრილი თმე-
ბი და ფრჩხილები, რომლებიც მოჭრისთანავე უნდა დაიმარხოს და იქვე
ითქვას მაგიური ფორმულები, შემდეგ კი მეტალით რამდენიმე რკალი
შემოიხაზოს სამჯერ, ექვსჯერ ან ცხრაჯერ, წინააღმდეგ შემთხვევა-
ში მოჭრილი ფრჩხილები ეშმაკთა ხელში იქცევიან შუბებად, დანებად,
მშვილდ-ისრებად ან შურდულის ქებად“ [55, 20].

გირკალი ან ჯარჯ-გირკალი, ქართველ მთიელთა მითოსური ცნობიე-
რებით, საკრალური ნივთია, რომელსაც უფრთხის და გაურბის ეშმაური.

ამ თვალსაზრისით მეტად საყურადღებოა ნაქადაგარი ბაცალიგოს ჯვარში: „მე მაშინ მქონდავ ძალი-დ შაძლებიავ, როსაც ჩემ ყმანივ ჯარჯ-გირკლიან დამიდიოდესავ“ [45, 180].

ამ შემთხვევაში „ჯარჯ-გირკალი“ შესაძლო საყმოს მორჩილებაში მოყვანის იარაღი კი არ იყოს, არამედ დემონურისაგან ადამიანების დაცვისა და თავდახსნის საკრალური ნივთი. პირქუშის საყმოს ველარ ეკარება ეშმაური, რადგანაც ისინი „ჯარჯ-გირკლიანები“ დადიან და, ამდენად, ჯვარიც ბედნიერია და მეტი „ძალი-დ-შაძლება“ აქვს.

„ცეცხლის გირკალი“ სამ ნაწილად გაიყოფა: ერთი გალმა მხარეს, მეორე გამოლმა და მესამე ზედ ჭაობზე დაეცემა, უცებ ჩაიკრიფება უამურთა (ქვეცრიელთა) ყოველგვარი ჩამიჩუმი. დაწყნარდება „ოფლადგალური“ ცხენი და დაისვენებს. ჩვენთვის უკვე ნათელია, მამუკას ხელთ რად უპყრია შიშველი ხანჯალი და ცეცხლიანი მუგუზალი. ჭაობი კი, როგორც სხვაგან, ქართულ ფოლკლორშიც, ხიბალ-კუდიანთა საყვარელი ადგილია.

„ცეცხლის ბურჯლუმად“ მოდის „ცისკიდურით“ თავის ყმათა მშველელი არაერთი ღვთისშვილი. „მთავარ დევთმებრძოლად“ ლალანგურის წმინდა გიორგი ითვლება. მისი ხსენება და ყმათათვის დაშველება – „ხან რო არ იყვას მისვლისა“ – ერთია.

„ლალანგურის წმინდა გიორგი არის დევებთან მებრძოლი. ლალანგურის მოძმე არის კარატის ჯვარი, საგმირო ლალანგურს მიცემული აქვ ამისად, რომ შორად ვარიო და ვერ დავსწვდებივ მევ, შენ გქონდასავ. ისე ლალანგურულ უფრო მეტია“ [13, 27108].

ლალანგურის წმინდა გიორგის სახელობის ხატის საბრძანისი ხევში, სოფ. ახალციხის მაღლა, მთის წვერზეა. შორად ვარ და ვერ დავსწვდებიო – იგულისხმება, რომ ხევესურეთიდანაა შორს და ამიტომ იქ მყოფ თავის მოძმეს აძლევს „საგმიროს“, საღვთო იარაღს.

ასეთივე „საბრძოლო“ აქვს მინიჭებული იაწსარს, „ოქროქსოვილზე“ მდგომი რომ ებრძვის ქვეცრიელთ.

„ოქროქსოვილი“ ჯადოსნური ქსოვილია, რასაც ღვთისშვილები (კოპალა, იაწსარი) ჰაერში ჰფენენ, ზედ დგებიან და იქიდან ებრძვიან დევებს“ [6, 384].

მაქსიმოვის გამოკვლევით, ეშმაკები ოჯახებად ცხოვრობენ.

„ეშმაკები ოჯახებად ცხოვრობენ, ჰყავთ ცოლები, შვილები, ისეთივე შავეები (განსხვავებით გერმანული წითელი ეშმაკებისგან), ბანჯგელიანები, ორი ბასრი რქითა და გრძელი კუდით“ [46, 8].

„ხოშარაში ვიყავ დღეობაში, კოფა მგელაშვილთან. წამოვედი ნასვამი ახადისკენ. დაღამდა. ტყეში დამეძინა... „ადეო!“ – დამიძახა წმინდა ხმით უხილავმა ძალამ. ავდექი დაშინებული, წამოვედი. წინ შუქი მოდიოდა,

ტყეს რო გამოეცდი, მერე გაქრა... მე ასე მითხრა მკითხავმა: შენი მოსახელე ლაშა გიორგი დაგეხმარაო, დაილოცოს იმის სახელი" [28].

ფოლკლორული მასალიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ხშირად ნასვამ და ხატში მიმდინარ-მომდინარ ადამიანს „აესევიან“ ხოლმე უწმინდურნი.

ანალოგიურ რწმენას ვხვდებით რუსულ სინამდვილეშიც: „მათი პირველი მსხვერპლი ხდება მთვრალი ადამიანი. განსაკუთრებით მაშინ, როცა რელიგიური დღესასწაულიდან მთვრალი კაცი მეზობელ სოფელშია წასასვლელი“ [46, 15]...

სხვა საქმეა, როგორ იხსნის „ავისაგან“ ხოშარიდან მომდინარე გიორგის მისი მოსახელე ღვთისშვილი, რომელიც წინ სინათლის აღით გამოუძღვება და ტყის პირში გამოყვანილს, უკვე საიმედო ადგილამდე გამოცილებულს, თვალთაგან გაუქრება.

დევებთან მეგრძოლია ფუძის ანგელოზიც, რომელიც ყმისგან მისი ხსენებისთანავე ადგილზე წვავს „პირმძორიანებს“, შემდეგ ხევსურულ სამოსელში გამოწყობილი ეჩვენება გადარჩენილ ადამიანს და ამშვიდებს, მიაწვნიებს, რომ მაცილ-უწმინდური დაუმარცხა...

ფუძის ანგელოზს შეუძლია თხოვნის გარეშეც დაეშველოს თავის ყმათ და კეთილ-გასამარჯვებელ ღონედ ჩაეღვაროს სულში და სხეულში; „თავზე დაეცეს თავის ყმას ბურიალით“ და გამოაფხიზლოს, გადაარჩინოს „გასაოცრებასა“ და „გაგიჟებას“; ააქადაგოს დანაშეულები ადამიანი და ათქმევინოს: „ჩვენ არ ვაძლევთ, ღვთისშვილნი ნებას, თოლი გვიჭერიო“ [28]. იგულისხმება, რომ ადამიანებზე თავდასხმის და მათზე გამარჯვების უფლებას არ აძლევენ ღვთისშვილნი ავსულთ.

სხვადასხვაგვარი სახით ვლინდებიან უწმინდურთან მეგრძოლი ღვთისშვილნი. უპირველესი კი მათგან მაინც „სინათლეა“; სინათლე, „ცით მომდინარი, ძნა რო იწვის, აი, ისეთა“. „ცეცხლის ბურჯლუმ წამავიდ ცით, ჩემ წინ დეცა და ჟღერა გაყარ“... „ორ ცეცხლის ბურთე გამოფრინდ ხატ-შიითა“... „წინ მიმიძლოდა სინათლე“... „ცხენს ყურებზე სწორად ენთ ორ სანთელ“... „მქრქალად გასინათლ“ და ა. შ.

ეს სინათლე დიდ კრძალვასა და მაღლიერებას იწვევს ყმებში, ამ „სინათლის სხივოსნობით“ სტუმრობენ ღვთისშვილნი ერთმანეთთან.

„ბაღლ ვიყავივ პატარავი და პაპასთან ერთად გარეთ გამოვედივ, ღამეიავ. გამოვიხედეთავ და ჯვარის ხოდაბურისასავ ცეცხლ მაღიოდავ. ააგერავ, აგერავ, ბაბუავ, ეგ რაიავ? და „გაჩუმდივ!“ გამაჩუმავ პაპასჩემ-მავ. – არ შეიძლება აჩქამდომავი. კვრივთან რო მივიდავ, ორად გაიყვავ: ცეცხლმავ კვრივისას სწორად გაიარავ, იმ ღვთისშვილმავ კვრივს ბოლო მოუარავ, ზედ არ გადაიარავ. როგორც მათრახს გაჰყეცავ, ეგეთა ბაია

წამოვიდავ და ისევ ცეცხლს შეუართდავ – ხთისნაბადებნივ ერცხვასთან (ერთმანეთთან – ე. თ.) მიდ-მოდიოდესაჲ” [13, 27116].

კრინტის დაძვრაც კი ცოდვად ეთვლება ადამიანს, როდესაც ღვთისშვილნი სასტუმრო გზას ადგანან. პაპამ იცის, რომ „აჩქამდომა“ შეანუხებს ღვთისშვილს და გაკვირვებულ შვილიშვილს ასუსუებს, მომავლისთვის აფრთხილებს, საკრალურ ცოდნას და გამოცდილებას გადასცემს...

ღვთისნაბადნი გარკვეულ დროს სტუმრობენ ერთმანეთთან, მაგრამ მიუხედავად ერთმანეთის „ნათესაობა-ახლობლობისა“ და მოძმე-მომხრეობისა, ერთმანეთის „კვრივს“ არ ლახავენ და კრძალვით „ბოლოს უვლიან“. ამით ისინი ერთმანეთის „სინმინდესა და სიდიდეს“ ადასტურებენ; ერთმანეთისადმი კრძალვასა და პატივისცემას ამჟღავნებენ.

ასეთი სურათების მხილველი, რწმენით აღვსილი ერთგული ყმა საუკუნოდ ამკობს სადიდებლებით თავის მფარველ ღვთისშვილთ. სადიდებელნი იმის მიხედვით იცვლიან სიტყვიერ ქსოვილს, რომელ ღვთისშვილს მიემართებიან ანდა რამდენად „მორჭმული“ ხევისბერისგან თუ ხატის რიგითი მსახურისგან წარმოითქმებიან.

შენ გადიდას და გაგიმარჯვას:

დევების მეომარო, გმირო კოპალეო,

ლაშარის ჯვარო, ლაშქარში მოარულო,

უყმო-ყმათ დამშველბელო,

თამარ დედუფალო, ჩიქილა-ზინზილიანო,

ოქროს ჯაჭვზე მოარულნო.

ნუ შაუსანყინდებით, თქვენ უბე-კალთაში

მოსულა, ლალო-იაჭსარო.

მგზავრო ჯაჭმატის ჯვარო, ქაჯუეთის გამტეხელო,

ოქროს განძის წამომღებელო.

ვარსკვლავნო ცისანო, სტუმარ-მასპინძელნო ერთურთისანო,

თქვენსამც ნეფობას გაემარჯვება თქვენი ღვთისგანა

და კვირეისგანა [28].

დემონური ძალებისაგან თავდასაცავად თუ დასახსნელად მრავალ მაგიურ თუ საკრალურ ნივთს იყენებდნენ ადამიანები. საკრალურია ამ შემთხვევაში სინათლე – ცეცხლი, დედის სამოსი, ნალოცი პური და მარილი, აგრეთვე დიდხუთშაბათს მოჭრილი წმინდა ხის ურძნის მძივი და სხვ. ხოლო მაგიურ საშუალებებად უნდა მივიჩნიოთ სასათუმლის ქვეშ ამოდებული გახსნილი დანა, რკინის ბასრი იარაღი და ნახშირი, აგრეთვე ღორის კბილი, რომელსაც, თქმულებების მიხედვით, უფრთხის ეშმაური.

ხუცობანის აღნიშნულ ტექსტში განდიდებული არიან მორიგე ღმერთისაგან ბოროტ სულთა წინააღმდეგ გადმოშვებული სხვადასხვა თემის მფარველი ჯვარ-სალოცავები. როგორც ჯვარ-ხატი შემოსაზღვრავს საყმოს საცხოვრისის გეოგრაფიულ არეს და მის შუაგულში თვითონ, როგორც ერთადერთი, დგას, ასევე ჯვარ-ხატი გახლავთ დემონურ ძალთა წინააღმდეგ წარმოებული ბრძოლის მთავარი პერსონაჟი. ყველა ის ატრიბუტი თუ ნივთი, რომელსაც ადამიანები იყენებენ ავქართა და ხიბალ-კუდიანთა წინააღმდეგ, ჯვარ-ხატთა ღვთაებრივი ძალმოსილების გამომხატველი სახე-სიმბოლოებიც არის, რომელსაც გაურბიან დემონური ძალები.

3. „მარჯე“ ადამიანები

აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ზეპირსიტყვიერებაში მოიპოვება ერთი ციკლი თქმულება-გადმოცემებისა, რომლებიც დაკავშირებულია მსოფლიო ფოლკლორში გავრცელებულ სიუჟეტთან კუდიანი დედაბრის შესახებ. აღნიშნულ ტექსტებში კუდიან დედაბერს განასახიერებენ „მარჯე“ ადამიანები, უმთავრესად ქალები, რომლებიც თავიანთი ბუნებითა და ფუნქციური ნიშან-თვისებებით ანალოგიას ამჟღავნებენ დემონურ პერსონაჟებთან და ზღაპრებში წარმოდგენილ ბოროტ დედინაცვალთან.

ტერმინი „მარჯე“ მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ლექსიკურ ფონდში დასტურდება. ამ ტერმინის შესატყვისია ძველ ქართულ ტექსტებში დაფიქსირებული „მკსინვარე“, რაც ნიშნავს ავს. „მარჯეს“ მთის დიალექტებში, სემანტიკურად, ზიანის მომტანის გააზრებაც გააჩნია; როგორ არიან წარმოდგენილი „მარჯე“ ადამიანები თქმულება-გადმოცემებში?

„დანოში წინაჲ ერთ ბებერ დიაც ცხოვრობდ, ძალიან მარჯეჲ დიაც. ერთ ბიჭა ხყვანდ, ხან დღეში ორ-სამჯერ სტყეცდ, სუ „ერეკლეჲ, ერეკლეჲ!“ ყვირილით დადიოდის. ის ბიჭა კიდენ სუ ემალებოდის, შეიდი-რვა წლის ბიჭამ გარეთ ათენის. ერთხენ ცხენ დეკარგ. ღამ შინ ველარ მიყვანეს, შენაჲ რად დღისიჲ არ მიყვანევ ცხენიჲ, ღამე იყვ, „აახლ მიკვლიე!“ – გამიფრინ. იმ ბაღლმ გვიაშბის მემრინას: ჩვენ ცხენის კვლეჲვად წყაროგორისაკ წავედიჲ. მეშინოდაჲ. წყაროგორის ახლოს რო მივედიჲ, წყაროგორითიჲ რაღაცა გრიალ გამეგონაჲ, დამეშინაო-დ უკვენ მოვბრუნდიჲ. ორ ცეცხლის ბურთჲ გამოფრინდაჲ წყაროგორითიჲ ჩემკისეჲ. ჩემ ახლოს რო მოვიდედაჲ, პატარა თეთრ ძაღლებად იქცენსაჲ. იმ ლეკვაებსაჲ რქებსაჲვით ხქონდისაჲ, ერთ მარჯვენა მწარეჲ დამიდგაო-დ მეორე მარცხენაჲვაჲ.

ყურებ რო და'ცმაცუნინანვ, აღარ მეშინოდისავ, შიშ მავინყდებოდისავ. ბებერა გორამდ მომაცილესაო-დ მემრ დი'კარგნესავ" [28].

თავიდანვე კარგად ჩანს, რომ დედობის მადლს არის მოკლებული ამ ამბის მთავარი პერსონაჟი.

სიტყვა „მარწე“ რამდენიმე ნიუანსობრივი გაგება აქვს. „კეთილად მარწე“ ისეთია, როგორადაც ვიცნობთ, ვთქვათ, ოთარაანთ ქვრივს, ხოლო „მარწე“ გაუსაგისად ავი, აუტანელი ხასიათის, არაფრის მგრძნობელი და გაუთავებლად „ყვირილ-ჯღეთით“ მოლაპარაკე. „მარწეში ყოფნას“ თუშე-ბი მძიმე, გამოუვალ მდგომარეობაში ყოფნაზე იტყვიან (აქ მხოლოდ ავადმყოფობა არ იგულისხმება). „მარწე“ კაცი იყო შეთეა“ (იგულისხმება გულუხაიძე) ჩვენს განმარტებათაგან პირველ რიგს განეკუთვნება. „ბიჭ აღარ დარში ბეჩავ მარიამს, მეტა მარწეშია“ – მესამე რიგს და „ძალიან მარწე დიაცი“ იყო ერეკლეს დედა, ჩვენი ამბის „პერსონაჟი“, მეორე, გაუსაგისად ავ და აუტანელ რიგს მიეკუთვნება. მას შეუძლია უმიზეზოდ „ორ-სამჯერ ტყეცოს“, ე. ი. ცემოს შვილი, რომელიც ემალება და ღამეებს გარეთ ათენებს. უკვე ნათელია, რომ ეს ქალი დედის მადლს მოკლებულია, ისევე, როგორც ზღაპრის დედინაცვალი. კიდევ უფრო მკაფიოდ იკვეთება „მარწე“ დედის სახე, როცა ბნელ ღამეში ბიჭს აიძულებს ველად დამრჩა-ლი ცხენის მოძებნასა და შინ მოყვანას. „მარწე“ დედის შიში ისე ზაფრავს შვილს, რომ იძულებულია და მიდის კიდევ პირუტყვის საძებნელად.

არა მხოლოდ ქართულ, არამედ მსოფლიო ხალხთა ზღაპრებში ხშირად გვხვდება სიუჟეტები, როდესაც დედინაცვალი იმეტებს თავის გერს. მაგ., დედინაცვალი გზავნის გერს სამწყემსურში, ატანს პურის ნატეხს და ეუბ-ნება, რომ გამვლელსაც აჭამოს და გამომვლელსაც, თვითონაც ჭამოს და სახლშიაც მიიტანოს. „მარწე“ ქალისგან განწირული დიდი განსაცდელის, ერთგვარი ინიციაციის წინაშე დგება. ჯადოსნურ ზღაპრებში ეს საკრალუ-რი მომენტია და დევნილი გმირიც გამარჯვებული გამოდის.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ფოლკლორულ ტექსტებსა და ქართულ მწერ-ლობაში დასტურდება „კეთილად მარწე“. იგი არ შეიძლება დემონური ბუნების მატარებელ ადამიანად ჩაითვალოს. როგორც ითქვა, „კეთილად მარწეა“ ოთარაანთ ქვრივი, „კეთილად მარწე“ შეიძლება იყოს მამაკაციც. ამ მხრივ საყურადღებოა ხევსურული თქმულება კისტნელი ჩმიქთ მამუ-კას შესახებ. გაუტეხელი გმირი, რომელიც მარტოდ-მარტო რჩება დევის საფლავთან დასვენებულ ცოლისძმის ცხედართან, არ შინდება და ღვთიუ-რი ძალის დახმარებით ამარცხებს ავსულებს.

4. დემონურიზა და ნაწილიანის დაპირისპირება

ყველაზე უკომპრომისო ბრძოლას ქაჯ-ეშმაკნი ღვთის რჩეულ „ნაწილიან“ ადამიანებს უტყდადებენ. ისინი ყველაზე მეტად იქცევენ უწმინდურთა ყურადღებას და ისეთი გამუდმებული ბრძოლაა გამართული ნათლითმოსილთა და უწმინდურთა შორის, რომ ეს დაპირისპირება ხშირად ხალხური საგმირო ბალადის მძაფრ სიუჟეტს მოგვავსონებს.

როგორც ამირან არაბული აღნიშნავს, „ქართველ მთიელთა მითოლოგიური ცნობიერების მყარი ნიშნითაა აღბეჭდილი უტყუარობის პრეტენზიით მონოდებული დაუჯერებელი ამბები თემ-სოფლისათვის მაშვრალ სახელხმთან სახალხო გმირებზე, რომელნიც საყმოს რიგითი წევრებისაგან ზებუნებრივი თვისებებით – განგებისაგან მინიჭებული „მორჭმულობით“, ეტლიანობა-დავლათიანობით, ანდა, უკეთეს შემთხვევაში, ნაწილიანობით გამოირჩევიან...

გმირის სასწაულებრივი დაბადების ფოლკლორული მოტივი საერთაშორისო გავრცელებისაა. გამონაკლისს ამ მხრივ არც ქართული სინამდვილე წარმოადგენს“ [2, 447].

ვნახოთ, როგორ ნილბავს საიდუმლოს ნაწილიანი ადამიანი, ვინც კარგად უწყის: თუ „გაითქმება საიდუმლო“, აღსასრული გარდუეალია. „ორ პერანგს იცევმდავ, ვინც ნაწილიან იყოვ, ერთს წაღმავ, მეორეს უკულმავ“ [28].

რად იცმევს ორ პერანგს „რჩეული“, რას ფარავს? უპირველესად სინათლეს, რომელიც ძილის დროს, განსაკუთრებით ღამე, დაადგება ხოლმე ნაწილიანს. ერთს წაღმა იცმევს, ნიშნად „წაღმართობისა“, და მეორეს უკულმა – ეს უწმინდურთაგან დაცვის თავისებური ნიშანია. „უკულმ პერანგჩაცმულ ადამიანს მავნე ვერ ეკარების“.

ისევე, როგორც კვრივში შესული ადამიანი მიზეზდება, თუ მას იქ შესვლის უფლება არა აქვს, „საიდუმლოშელახული“ ნაწილიანიც, რომელსაც თავის თავში აქვს „ღთის წილი“, ამ საიდუმლოს გამჟღავნების შემდეგ ავადდება და მარცხდება – „ელაჰებ ნაწილ“. როგორც ჯვარის განძი უნდა იყოს წმინდად შენახული, ასევე სჭირდება სინმინდე და უსაფრთხოება ნაწილს.

„სრუ მთხილად სამყოფოი აქვ ნაწილიანს, სუ ყველა იმას ესევის: ეშმაკიც, სურვიელიც (გველი)“ [28].

„ნაწილიანს გველ ემტერების“, – ერთხმად გვაუწყებენ ხალხური გამოცემები, ნაწილიანი პიროვნება მაღლიანი და დავლათიანია. „მაღლიანს კაცს ავი სული ემტერება, უნდა შეაცდინოს, ღმერთს გადაუყენოს, ღმერთი გაუნანყრომოს“ (ვაჟა).

„გამოქვეყნებული თუ ბოლო ხანს მოპოვებული ფოლკლორული მონაცემებით, გველის თვალი („ძვირფასი ქვა“, „თავ-იაგუნდი“, „უფლის ნანილი“) სწორედ ჯვარ-ხატებში ინახება, სადაც მას ცხრაქვეც ტილოში ახვევენ და კრძალვა-რუდუნებით ათავსებენ ხუცეს-ხევისბრები ვერცხლის თასში ან სპეციალურად დამზადებულ ქვის ბუდეში“ [2, 456].

„ნანილიანს გველ ემტერების“... ამგვარი რწმენის საპირისპირო ვითარებას გვიჩვენებს ერთი ჩანაწერი, რომელსაც მასში მოთხრობილი ამბის დოკუმენტურობა დამაჯერებლობას მატებს.

„ჩემ კაცს ორ ნატყვიარ სჭირდ, ერთ ჭიელთ დაკრულ, მეორე – ბისოელთა. ერთ ბარკალში სჭირდ, მეორე ხეცროზე (თეძოზე), ორიგ მარცხენა ფეწზე, მაგრამ არ კოჭლობდ. ექიმ ხყვანივ, მშაველათ გიგიაჲ, კარნაულთელ, იმ ნატყვიარობის დროს, იმან თქეავე: რო დაეზსენივ, ჭრილობაშიავ ორნ თეთრ გველნ, სრუ პატარუანივ, თითის სიგრძონ იყვნესავ, ღლოკდესავ, სრუ გასუფთაულ იყვაჲ ნაჭრევივ... დედამ თქვისავ, რო წელთძირობასავ რაცა გინდა მახვდასავ, არ მაკვდებაჲ, წელსზევითობას რო რა მახვდასავ, მაკვდებაჲ... პირისას აშუქებასავ. კეზულაის დედამ თქვის: მე გამინირისავ შენ დედამთილმავ, მითხრისავ, ველზე ნუ დააძინიდივ, გველ ტაროცობსავ (ემტერებაო) სახლრი დავაძინევ, კიბერი რო ჩავწედივ, პირისას ამაყრილ მანათისოდენ შუქნ ლიპლიპებდესავ, ჩავხენო, ჩაიკრიფნესავ.

გულის პირების შუაჩი ნიგოზ როა, აიმთენა ჰქონდის, მაგარი, ჯელს კი ვერ მახკიდებდ, აოდ რო იყვ, ბოლოს წელს თქვის: იჩუჩებაჲ, დაეავ, წელს აღარ გადავშჩებოვ, ცუდად იყვის. შაბათამდე არ მავკვდებაჲ, ნუ გეშინისთავ, შაბათ გათენებაიდ დაილუჲ. შვიდ წელ გათავდებაჲ ამ ზამთარ. ებძვის გველ ნანილიანს“ [28].

ბუბიკა ჭინჭარაულის ამ ნაამბობში ნათელი აქვს მოფენილი მისი ქმრის ნანილიანობას და კიდევე: „გველი, რომელიც ტაროცობს“ ბუბიკას მეუღლეს და „ორნ თეთრნ გველნ“, რომელიც ჭრილობას ულოკავენ და მკურნალობენ ისე, რომ ექიმი უხმოდ ტოვებს ავადმყოფს და დარწმუნებით აცხადებს, რომ დაჭრილს „თავისი ექიმი“ ჰყავს, რომელთან შედარებითაც უძლური და სასაცილოა „დასტაქარი“.

ეტყობა, „მკურნალი გველის“ სხეულით ტარების მოტივი უცხო არ არის ქართული ცნობიერებისათვის. მსგავს მოტივს ვხვდებით ნიკა აგიაშვილისადმი გაგზავნილ შატილიონ ნისლაურ ჯალაბაურის პირად წერილში, სადაც ჰყვება თავის მამა ლევანზე, რომელიც მტერს სასიკვდილოდ ოთხჯერ დაუჭრია და ოთხჯერვე გადამრჩალა, ბოლოს ხმა გავრცელებულა ხალხში: ლევანს გველი ჰყავს ტანში და ის არჩენსო. იგივე სიუჟეტი დაფიქსირებულია ვაინახურ თქმულებებში.

აქვე მოვიგონოთ ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონის“ დასასრული:

ერთს დღესა გველი, ვით ნისლი
განოლილიყო ხეზედა [9, 182].

„გველი, ვით ნისლი“... აკაკი ბაქრაძე ვარაუდობს, რომ იგი ლაშარის ჯვრის განსახიერებაა, მისი სიმბოლური სახეა“ [4, 112-113].

როგორც ღვთიური შეიძლება გამინრიელდეს (შდრ. დაცემული ანგელოზი), ასევე დაცემული შეიძლება ამაღლდეს. ამის დასტურია თქმულებებში და ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონში“ წარმოდგენილი მკურნალი გველის სახე.

„გველი მკურნალი“ და „გველი ნაწილის წამრთმელ-მტაროცებელი“. ისევ ღვთიური და ეშმაური – ერთმანეთს დასაფრებული, დაპირისპირებული და შეჭიდებული ორი ძალა, ორი სანყისი. საერთოდ, მითოლოგიაში გველი ამბივალენტურია: არის კეთილი (გამაფრთხილებელი), არის ავი.

ღვთიურისა და ეშმაურის ბრძოლა და დაპირისპირება იარსებებს სამყაროს დასასრულამდე. მათი მტრული ურთიერთობის ფონზე ხალხური მსოფლმხედველობის, ხალხური რწმენა-წარმოდგენებისა და შეხედულებების ბევრი ისეთი ნიუანსი წამოიწვევს წინა პლანზე, რომელთაც ძირითად უშორეულეს წარსულში აქვთ და ერის ამოუნწურავ შემოქმედებით ნიჭსა და პოტენციაზე მეტყველებს.

თუშეთის სოფელ დანოში თავს მოიკლავს თვრამეტი წლის ულამაზესი ქალი, სახელად ალათო. მისი არსებობის ტრაგიკული ფენომენი ჯერ კიდევ შობამდე ცნაურდება, როდესაც იგი დედის მუცელში ატირდება. გასაგები ხდება, რომ არ იზადება ჩვეულებრივი, რიგითი ადამიანი. ალათოს დედა ყვება: „გამიკვირდავ – გავშირვ, გავჭმევ, დიდ ორსულ ვიყვიდივ. ვმამალ ამიტირდავ ალათოვ მუცელშიავ. იმაშივ დამეშინავ, არ ჯამავ, იცოდინან. სიზმარიც ვნახევ, პატარა რო მყვანდავ ალათოვ, იმაშინასევ: წყალზე წამოალასავ, უკვე დიდსავ, ზევამ გაშუიდაოდ დამილიავ. სუ თვალ გავაყოლიდივ წყალზე წამოალა ალათოსავ, მეშინოდისავ, რო დიხრჩოვ ალათოვ, ის სიზმარივ თვალწინ დამიდგავ“ [28].

დაიბადება და გამოირჩევა თავის ტოლ-წნორთაგან, გულისწყვეტით გაიხსენებს თავის მეგობარს უკვე სიბერემორეული მთხრობელი: „აო, ბეჩავ, რაგვერთავ ალარ დი'ვოცებიან! სამსვია მთვარესავით, პირმირგველა, სახით ხორბლისფერ-სვილისფერ იყვის, თვალეშ შავ, ყელ მეტა თეთრ, მზიან, დეკის ყვავილისფერ, არც მეტა მაღალა, არც დაბალა, მაძლარ ტანისაჲ, შეკრულ მოხდენილად, მნითურ ლოყებ, ხან ორად, ხან ოთხად დანულ ნაბლისფერ თმებ, სქლებ... თხელა ცხვირ-ტუჩ“.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილ საკვლევ პრობლემასთან არსებითი კავშირი აქვს ალათოს ციკლის თქმულება-გადმოცემებს.

ალათოს დაბადებამდე თამაშდება წინასწარმაცნე ნიშნები, მისი მუცელში ხმამაღლა ატირებიდან ვიდრე დედის სიზმრამდე. გარეგნობის ხატვისას კი აშკარა ხდება, რომ ალათო ნაწილიანია; „ყელ მეტა (ძალიან) თეთრ, მზიან“. ალათოს ყელიდან ემანირებულ შუქს, სხივების მქრქალ ნაკრებად რომ მოძრაობს, „ყვავის (ქერის ფქვილის) ზელვის დროს „ტაბაკაზე“ შენიშნავს ამ ოჯახის ბუსურბანი (მუსლიმანი) სტუმარი და ხმამაღლა გაიკვირვებს: საიდუმლო უკვე გათქმულია და ავის მოლოდინი – უცილო... ახლოვდება ეშმაკ-კუდიანთა ზეობის და განსაცდელის გამძაფრების უბი ღვთის რჩეული ალათოსთვის. ამ განსაცდელს ავსული ჭორების მქსელავი უზნეო კაცის სახით მოუვლენს. ალათო ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე დგება. დედის სიზმარს გაცხადება ელის. ჯვარის კარს მოურიდებლად გადასჭრის, ხატს გაუთამამდება და ეშმამორეული წმინდა ადგილს დალახავს, კვრივს შეურაცხყოფს: ამ სურათის მხილველი, იმ სოფელში „კუდიანად“ ცნობილი მოხუცი, ალათოს სიკვდილის შემდეგ იტყვის: „ალათომ რო ჯვარისკარ გადაშქრავ, შინ მოედოოდ კოტრის ცხოზა დავინყევ, შენდობაილ ვუთხრავ ალათოსავ“...

უკეთური ადამიანისთვის უკვე ცხადია, რომ ალათო ნათელს გამოეთხოვა და ბნელს შეერთო; იცის, რაც უნდა მოხდეს და ბეჯითად იწყებს მიტაცებული სულის ხსენებისთვის სამზადისს ანუ „სულამოსავალა კოტრის“ ცხოზას...

ალათო ბევრის ჩამხვევი და ხმა-ჭკვის ჩამკრეფი ალაზნისკენ აიღებს გეზს და ჩვენთვის უკვე ნაცნობი გამოცდის ადგილზე მიდის: ეს ხიდია. ერთი მხრიდან მეორე მხარეს გადასვლის სამზადისშია. სამჯერ შედგამს ფეხს და გადავა. ვერ ბედავს გადავარდნას, ღმერთისაგან ნაბოძებ წმინდა სულს ვერ იმეტებს უწმინდურისთვის. მაინც ეშმამორეულია. ხიდზე დგას, ყველაზე „ნალახ“ ადგილას, აქ „ისინი“ უფრო ბევრნია და ძალიანნი. აჯობებენ და ჩაახვევენ ალაზნის აგორებულ ტალღებს; ჯვარ-ხატის წმინდა კარის დამლახავს ზარ-ზეიმით ჩაატარებენ მათ თვალწინ დაფენილ წყალ-ჭალაზე. ერთხელაც არ ჩაკარგავენ ტალღები ალათოს სხეულს. გამანძილების შემდეგ სწორედ ის ლეკი დაიჭერს, ვინც პირველმა შეამჩნია რჩეულობა და გათქვა. როცა გადაეღობება უკვე უსულო ალათოს გვამს, კიდევ უფრო გაოგნებული იტყვის: „ტანსრულ ალათოს წელზე ხელი რო მოვიკიდე წელიდან გამოსაყვანად, იმის წელი ორი ხელის მუჭში ჩამეტიო“... მის ღვთიურობას მშობელი დედაც ხედება: მცირენლოვან ალათოს ძვლები არა აქვს, ბამბასავით რბილი და საამოა ბავშვის სხეული. დედა ეკითხება, „ალათო, რად მასთა მბილა ხარიო-დ? – მითავ რო დედამ მათა გამაჩინავ“... პასუხობს ბავშვი... მერე, დაკრძალვის დღემდე, ნესტოებიდან მომდინარ საკვირველად თეთრ ქაფს სწმენდენ, ქაფს, რო-

გორიც მანამდე არასოდეს არავის ენახა, „ცხვირებითაჲ საკვირველ ქაფ ჩამოზდიოდ თვირთვილნარევსავით!“...

„გასვენების დღეს მთელ დანოელთ ქალ-ზალმ ძონ-შიბ სამკაულ ი'წყვიტა-დ, ი'წსნა-დ ზედ აყარიან მიცვალებულს. ცხედარ დი'ფარ, აღარ ჩინდ სამკაულში“ [28].

ახლა დედის სიზმარი. ზეავი ვისგანაც ნამოვა, უკვე გასაგებია. წყ-ალზე ნასულს რომ „ზეავი დაღევს“ (ზეავში ავსულნი მოიაზრებიან), ნათელია. ჩვეულებრივ ქალს კი არა, ღვთის რჩეულს – ნანილიან ალათოს – ეშმაკისგან ძლეულს, დანოელი ქალ-ზალი ყველაზე უძვირფასესს, რაც კი რამ მას აბადია, თან ჩაატანს, ესეც ხომ არ ნიშნავს „განძის მძლეველ-თან“ მის ჩამარხვას? სამკაული ჩადის აკლდამაში, მიწის სიღრმეში, ე. ი. საფარველს იდებს. სოფელს განძისგან ძარცვავს ამ განძის პოტენციური მოდარაჯე და შემნახველი.

როგორც ვხედავთ, დაპირისპირება ნანილიანსა და ეშმაურს შორის შემზარავი ტრაგედიით მთავრდება.

თქმულება-გადმოცემების მიხედვით, სამყარო წარმოადგენს ბოროტი-სა და კეთილის ბრძოლის დაუსრულებელ ასპარეზს. ჯადოსნურ ზღაპრებში მუდამ სიკეთე იმარჯვებს, ეს არის უმაღლესი დრო, როგორც გერმანელები იტყვიან, Hochzeit, ე. ი. ქორწილი. ზღაპარი ხომ ქორწილით მთავრდება.

ამ მხრივ სულ სხვა ვითარებაა მითოლოგიურ გადმოცემებში: ღვთის რჩეული ზოგიერთ შემთხვევაში იძლევა დემონისაგან, რისი მაგალითიც ალათოს ტრაგედიაა.

დასკვნები

დემონოლოგიური თქმულება-გადმოცემების ანალიზი მრავალ სიახლეს შეიტანს მითოლოგიისა და, საერთოდ, ქართული ზეპირსიტყვიერების კვლევის საქმეში. ეს არის ძალზე საინტერესო სფერო თუ სამყარო, სადაც მოქმედ პერსონაჟთა მდიდარი გალერეა გვხვდება. პერსონაჟებს შორის არის როგორც მსგავსება, ასევე საგრძნობი განსხვავება. განსაზღვრულია თითოეული მათგანის სამოქმედო არე, აქტიურობის ჟამი, ფუნქცია და ადგილი ემშაურ სულთა და არსებათა იერარქიის კიბეზე.

როგორც თვალმიდევნებულმა მასალამ ცხადყო, ქაჯ-ემშაკებს შეუძლიათ როგორც ცალკეული ინდივიდის, კონკრეტული პიროვნების, ასევე მთელი სოფლისა თუ სოციაუმის ბედ-ილბლის წინასწარ გამოცნობა. ხმა, რომელსაც „კუდიანთ ნუხრას“ ისმენენ გზაგასაყარზე შეკრებილი „მესმინანნი“, ზუსტად მიანიშნებს, ლხინ-მხიარულება ელით სოფლის მკვიდრთ თუ ცრემლი და უბედურება. „სმინაობის“ სახელწოდებით ცნობილი რიტუალური მოვლენა საქართველოს მთიან კუთხეებში (თუშეთი, ხევი, ფშავ-ხევსურეთი...) დასტურდება და მთიელთა უძველესი რწმენა-წარმოდგენების კომპლექსური კვლევის საქმეში მის გათვალისწინებას უდიდესი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს. სმინაობა, როგორც გარკვეულ რისკთან და ხიფათთან დაკავშირებული თვითმყოფადი ეთნოგრაფიული რეალია, მთელი რიგი თავისებურებებით ხასსიათდება.

თუშეთში ფიქსირებული ფოლკლორული მასალის მიხედვით გამოიკვეთა კოლორიტული სახე „დორაისხეველად“ სახელდებული დემონური პერსონაჟისა, რომელიც ქართული სამეცნიერო ლიტერატურისთვის აქამდე სრულიად უცნობი იყო. ხალხური რწმენით, დორაისხეველის გამოცხადება ხიბალ-კუდიანთა არევის ჟამს ემთხვევა. საზარელი გარეგნობის ცალთვალა ავსული ქაჯ-ემშაკთა ფუნქციების გამწვანებელია. უფროსის დავალებას უსიტყვოდ ასრულებენ მისი ტომის ქალ-კაცნი. ციკლოპის ტიპის ეს ამაზრზენი არსება თავისი „სამწყსოსგან“ მოშორებით იმყოფება და გამოჩნდება მაშინ, როცა მის „ქვეშევრდომებს“ თავიანთი მისიის აღსრულება გაუჭირდებათ ხოლმე. დორაისხეველი მშვიდად მოქმედებს, ღამის წყევლიადს შუბლზე დამჯდარი საცრისოდენა ცალი თვალით ანათებს

და ღრმად სუნთქავს... ამ პერსონაჟს, როგორც წესი, თემსა და სოფელში სიმამაცით გამორჩეული ვაჟკაცი უპირისპირდება და როცა თავისას გაიტანს, ე. ი. არ დაემორჩილება ავსულის სურვილს, „ნასიბგაუტეხელი“ გადის მოჯადოებული წრიდან.

ალ-ქაჯთა და ხიბალ-კუდიანთა მაგვარია თუშური ზეპირსიტყვიერების თებუორიკა. ის, სხვა ავსულთა დარად, მაქციობის არაჩვეულებრივი უნარით არის აღჭურვილი; ნაკლებაგრესიულია, მაგრამ ადამიანთა მოდგმისთვის მაინც ზიანის მომტანი. საქართველოს მთასა თუ ბარში თებუორიკას ჰყავს თავისი ორეულები, თანამსგავსი დემონური არსებანი, რომელთა ფუნქცია-მოვალეობების განხილვამ მათი ბუნების ერთგვარობის აღიარებამდე მიგვიყვანა. ეშმაქალთა შესახებ არსებულ მითოლოგიურ გადმოცემებში დასტურდება მსგავსი სიუჟეტები ანდა ცალკეული დეტალები, რაც, ასევე, მათ გენეტიკურ ურთიერთკავშირზე მიანიშნებს. ამ კონტექსტშია გაანალიზებული გაბურთ ეშმას, სამძიმარის, ნადირთმწყემსის და მათ მონათესავე (ზოგ შემთხვევაში ხატად გარდასახულ) დემონურ პერსონაჟთა ირგვლივ დაგროვილი მდიდარი ზეპირსიტყვიერი მასალა.

ღვთიურისა და ეშმაურის დაპირისპირება მთის მცხოვრებთა ყოფით პრაქტიკაში შეიძლება გავიაზროთ, როგორც უწყვეტი, პერმანენტული პროცესი. ბრძოლა ავსა და კეთილს, ბნელსა და ნათელს შორის გაჩენის დღიდან მოსდევს კაცობრიობის ისტორიას. ამ თვალსაზრისით უაღრესად მკვეთრ, რელიეფურ სურათს იძლევა საქართველოს მთიან რეგიონებში ფიქსირებული დიდძალი ზეპირსიტყვიერი მასალა. ღვთის რჩეულ პიროვნებას, რომელიც ბევრი რამით განსხვავდება ჩვეულებრივ მოკვდავთაგან, განსაკუთრებული დაუნდობლობით ებრძვის ავსული. ეს ნაცნობი ფოლკლორული მოტივი მძაფრი სიუჟეტების სახით არის გაცხადებული მრავალრიცხოვან ხალხურ ტექსტებში.

კვლევა-ძიების შედეგებმა ცხადყო, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის დემონოლოგიურ თქმულებებს ქრისტიანული რწმენა უდევს საფუძვლად. ამ ტიპის თქმულება-გადმოცემებში გვხვდება ისეთივე სიუჟეტები, როგორიც აგიოგრაფიულ ძეგლებში. კერძოდ, დემონთა გააქტიურების პერიოდად ორივეგან მიჩნეულია წმინდა დღეები, არ არის გამორიცხული, რომ ზოგიერთი სიუჟეტი ლიტერატურული გზით შევიდა საქართველოს მთიანეთის დემონოლოგიურ თქმულებებში. კერძოდ, წმინდანისა და ეშმაურის ბრძოლის მოტივი ნიშანდობლივია ქართული ქრისტიანული მწერლობისათვის („დავით გარეჯელის ცხოვრება“, „იოანე ზედაზნელის ცხოვრება“, „შოო მღვიმელის ცხოვრება“, „ვეფხისტყაოსანი“ და სხვ.).

ყოველივე ეს გვაფიქრებინებს, რომ ამ სახის თქმულება-გადმოცემები ბარიდან შევიდა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა ზეპირსიტყვიერ ფონდში, თუმცა, რა თქმა უნდა, იგი გადამუშავდა ადგილობრივ ნიადაგზე.

თქმულება-გადმოცემათა ანალიზი ცხადყოფს, რომ დემონურ პერსონაჟთა გარეგნობა გარკვეულწილად დაკავშირებულია მათსავე ფუნქციურ ნიშან-თვისებებთან, რაც ვლინდება ამ ძალების მაქციობასა და ადამიანისთვის ვნების მოტანაში.

როგორც ირკვევა, სამიძიმარი ქაჯი პერსონაჟია, ისევე როგორც მისი ექესი დობილი, მაგრამ სამიძიმარი მორჯულებულია ხახმატის წმინდა გიორგისაგან, იგი ქრისტიანობაზე მოქცეული ქალ-ღვთაებაა.

მინრიელი არსებანი ხორციელთ წარმოუდგებიან სხვადასხვა სახით, რაც მათი ბუნების მრავალფეროვნებას და ფუნქციურ ნიშან-თვისებათა სიმრავლეს გვიდასტურებს. მათი გამოჩენის უმთავრესი დრო არის ბნელი ღამე, „უყამო ყამი“, „შავ-შუალამე“, „უდროო დრო“. ამ მხრივ ერთმანეთს უპირისპირდება სამყაროს ორი უმთავრესი საწყისი – ნათელი და ბნელი ანუ ღვთიური და დემონური. გამოჩენის ყამს ქაჯ-ემშაკები ცდილობენ აცდუნონ და ზიანი მიაყენონ ადამიანებს. მათი სურვილია, რომ მოსპონ ხორციელში ღვთაებრივი. ამისათვის ისინი იყენებენ მაქციობისა და გარდასახვის მრავალ ფორმას, რაც კიდევ ერთხელ წარმოაჩენს გრძნეულ დემონურ ძალთა არსებით თავისებურებებს.

დემონი არის განძის მცველი, რაც ბაღებს კითხვას: თვითონ ჯვარ-ხატი ხომ არ აყენებს დემონს განძის მცველად?

საფარველდებული განძის მოპოვება შეუძლია მხოლოდ და მხოლოდ ღვთიური იმპულსის მატარებელ ადამიანს, როგორც ამას თუშური გადმოცემა, ფარნავაზის სიზმარი და იუნგის ე. წ. „მითოლოგიური სიზმარი“ გვიდასტურებენ. მწყემსსაც და ყმანვილსაც განძი პირადი ინტერესებისთვის გამოჰქონდათ, ხოლო განძეული, მითოლოგიური გადმოცემის თანახმად, ჯვარ-ხატის, როგორც ღვთაებრივი არსის, საჭიროებისთვის არის განკუთვნილი. განძი საკრალურია და ხოთნური ძალების ხელში ტყვედყოფილი. მას მხოლოდ ღვთაებრივი ძალა გამოიხსნის და ასეც ხდება ყველა თქმულებაში. განძთან დაკავშირებული გადმოცემები, სადაც ავსული ფიგურირებს, მყარ მითოლოგიურ მოდელებს იმეორებენ და ერთობ საგულისხმო ცნობებს გვანვდიან ღვთიურის და ეშმაურის ურთიერთმიმართების ძირეულ ასპექტებზე.

თქმულება-გადმოცემებში ეშმაკი ხშირად ვარდება ადამიანის ტყვეობაში („გაბურთ ეშმა“, „თებჟორიკა“ და სხვ.).

ჯვარი ტყვეობის დროს არის სასტიკი და დაუნდობელი. საშინელი და მრისხანეა მისი სასჯელი. ტყვეობიდან გამოსვლისას კი დამტყვევებლებში მთავრდება ეპიდემიები, უნაყოფობა და მშვიდობა ისადგურებს მათ შორის. ეშმაკი კი „ადამიანთაგან გამოსვლის“ ანუ ტყვეობიდან თავდაღწევის დროსა და განთავისუფლების შემდეგ იწყებს სატანურ მოქმედებას.

ნადირთმწყემსი ძალიან ახლოს დგას თებჯორიკასა და გაბურთ ეშმასთან. ამ ეშმაქალასაც ჰყავს „თავისი უფალი“, „ნადირთმფარველი კაცი“, რომლის ყველა ბრძანებასა და მინიშნებას უსიტყვოდ ემორჩილება. მას უსაზღვრო სიკეთის მოტანა შეუძლია მონადირისთვის, მაგრამ ისევე, როგორც სხვა ეშმაქალათ არ შეუძლიათ მათთან ურთიერთობაში ნამყოფთა უვნებლად და „უერთოდ“ განთავისუფლება, ასევე უშვილძიროდ ტოვებს ნადირთეშმა მონადირესაც, რომელსაც მანამდე სამჯერ აათავებინა აზარი. სხვა შემთხვევაში კი ან უფსკრულს ჩაახვევს ანდა ჭიუხის წვერზე ტოვებს „ზომა-წონა“ უცოდინარ ურჩ მონადირეს.

შესაბამისი თქმულება-გადმოცემათა ანალოგი ცხადყოფს, რომ დემონური ძალები დედის მუცელშივე ანუ შობამდე გრძნობენ ღვთის რჩეული ადამიანის მოახლოებას. ეს ბრძოლა კიდევ უფრო მძაფრდება აკვანში მწოლიარე ბავშვის წინააღმდეგ.

დემონური ძალებისაგან თავდასაცავად თუ დასახსნელად მრავალ მაგიურ თუ საკრალურ ნივთს იყენებენ ადამიანები. საკრალურია ამ შემთხვევაში სინათლე-ცეცხლი, დედის სამოსი, ნალოცი პური და მარილი, აგრეთვე დიდხუთშაბათს მოჭრილი წმინდა ხის – ურძნის მძივი და სხვ. ხოლო მაგიურ საშუალებებად უნდა მივიჩნიოთ სასთუმალის ქვეშ ამოდებული გახსნილი დანა, რკინის ბასრი იარაღი და ნახშირი, აგრეთვე ღორის კბილი, რომელსაც, თქმულებების მიხედვით, უფრთხის ეშმაური.

როგორც ჯვარ-ხატი შემოსაზღვრავს საყმოს საცხოვრისს, გეოგრაფიულ არეს და მის შუაგულში თვითონ დგას, ასევე ჯვარ-ხატი გახლავთ დემონურ ძალთა წინააღმდეგ წარმოებული ბრძოლის მთავარი პერსონაჟი. ყველა ის ატრიბუტი თუ ნივთი, რომელსაც ადამიანები იყენებენ ავქართა და ხიბალ-კუდიანთა წინააღმდეგ (ცეცხლი, მუგუზალი, ნათელი), ჯვარ-ხატთა ღვთაებრივი ძალმოსილების გამომხატველი სახე-სიმბოლოებიც არის, რომელსაც გაურბიან დემონური ძალები.

არა მხოლოდ ქართულ, არამედ მსოფლიო ხალხთა ზღაპრებშიც ხშირად გვხვდება სიუჟეტები, როდესაც დედინაცვალი იმეტებს თავის გერს. მაგ.: დედინაცვალი გზავნის გერს სამწყემსურში, ატანს პურის ნატეხს და ეუბნება, რომ გამვლელსაც აჭამოს და გამომვლელსაც, თვითონაც ჭამოს და სახლშიც მოიტანოს, „მარჯე“ ქალისაგან განწირული დიდი განსაცდელის, ერთგვარი ინიციატიის გავლის წინაშე დგება. ჯადოსნურ ზღაპრებში ეს საკრალური მომენტი და დევნილი გმირიც გამარჯვებული რჩება.

თქმულება-გადმოცემათა მიხედვით, დაპირისპირება ნაწილიანსა და ეშმაურს შორის პირველის შემზარავი ტრაგედიით მთავრდება.

განხილული ფაქტობრივი მასალის მიხედვით, სამყარო წარმოადგენს ბოროტისა და კეთილის დაუსრულებელი ბრძოლის ასპარეზს.

ლიტერატურა

1. არაბული ა., ცხენი-პერსონაჟი ქართულ ფოლკლორში, ქართული ფოლკლორი, XV, თბ., 1985.
2. არაბული ა., „ნაწილიანობის“ მოტივი ქართულ ფოლკლორში, ლიტერატურული ძიებანი, 2 (XVII), თბ., 1987.
3. ბალიაური მ., მაკალათია ნ., მასალები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა სამეურნეო ყოფის ისტორიისათვის, თბ., 1989.
4. ბაქრაძე აკ., ფიქრი და განსჯა, თბ., 1972.
5. ბოჭორიძე გ., თუშეთი, თბ., 1993.
6. გელოვანი აკ., მითოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 1983.
7. გიორგაძე დ., დაკრძალვისა და გლოვის წესები საქართველოში, თბ., 1987.
8. გოეთე, ფაუსტი, გერმანულიდან თარგმნა გიორგი ჯორჯანელმა, თბ., 1987.
9. ვაჟა-ფშაველა, თხზ. ტ. I, თბ., 1964.
10. ვაჟა-ფშაველა, თხზ. ტ. IV, თბ., 1964.
11. ვირსალაძე ელ., ქართული სამონადირეო ეპოსი, თბ., 1964.
12. თანდილავა ზ., წყლის კულტი და ქართული ფოლკლორი, ბათუმი, 1996.
13. თსუფა (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფოლკლორული არქივი).
14. იუნგი კ. გ., ანალიზური ფსიქოლოგიის საფუძვლები, სიზმრები, თბ., 1996.
15. კერამი კ., ღმერთები, აკლდამები და მეცნიერები, თბ., 1972.
16. კიკნაძე ზ., ქართული მითოლოგია, I. ჯვარი და საყმო, ქუთაისი, 1996.
- 16*. კიკნაძე ზ., შუამდინარული მითოლოგია, თბ., 1979.
17. მაკალათია ს., თუშეთი, თბ., 1983.
18. მაკალათია ს., ხევსურეთი, თბ., 1984.
19. მაკალათია ს., ფშავი, თბ., 1985.
20. მამისიმედიშვილი ხ., ჯვარ-ხატები საკულტო ტექსტებში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 1998.
21. მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, XXI, თბ., 1981.
22. მერჩულე გ., გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, ქართული პროზა, ტ. I, თბ., 1981.
23. ნიჭარაძე ბ., ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, თბ., 1962.
24. ორბელიანი ს. ს., ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
25. ოჩიაური აღ., ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, ხევსურეთი (არხოტის თემი), თბ., 1988.

26. ოჩიაური თ., მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967.
27. ოჩიაური თ., ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან, თბ., 1984.
28. პირადი საველე რეგულები, 1978-1998 წწ., ჩანერილი ფოლკლორული მასალა.
29. სახოკია თ., ეთნოგრაფიული წერილები, თბ., 1956.
30. ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბ., 1955.
31. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორული არქივი.
32. ქართული ფოლკლორი, IV, თბ., 1974.
33. ქართული ფოლკლორი, V, თბ., 1975.
34. ქართული ხალხური პოეზია, I, თბ., 1972.
35. ლლონტი ალ., ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984.
36. შანიძე აკ., ქართული ხალხური პოეზია, I, ხევსურული, ტფ., 1931.
37. შარაშენიძე გ., წარმართული საქართველოს რელიგიური სისტემა, პარიზი, 1968 (ფრანგულ ენაზე).
38. ჩაჩავა მ., სადისერტაციო ნაშრომი, ინახება ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში.
39. ჩიქოვანი მ., ქართული ეპოსი, I, მიჯაჭვული ამირანი, თბ., 1959.
40. ცანავა აბ., ქართული ფოლკლორის საკითხები (მეგრული მასალების მიხედვით), თბ., 1990.
41. ცოცანიძე გ., გიორგობიდან გიორგობამდე, თბ., 1990.
42. ხმით ნატირლები, შეადგინა, წინასიტყვაობა და ლექსიკონი დაურთო ი. გოგოლაურმა, თბ., 1981.
43. ჯავახიშვილი ივ., ქართველი ერის ისტორია, ტ. I, თბ., 1960.
44. ჯანაშია ნ., აფხაზები, ჟურნალი „მოამბე“, 1897.
45. ჯვარ-ხატთა სადიდებლები, ტექსტები შეკრიბეს, შესავალი, საძიებლები და ლექსიკონი დაურთეს ზ. კიკნაძემ, ხ. მამისიმედიშვილმა, ტ. მახაურმა, თბ., 1998.
46. Максимов С., Нечистая, неведомая и крестная сила, М., 1989.
47. Марр Н., Избранные работы, т. 5, М., Л., 1935.
48. Веселовский А., Славянские сказания о Соломоне и Китоврасе и западные о Моролфе и Мермине, М., 1872.
49. Иванов В., Дионис и прадионисийство, Баку, 1923.
50. Кипшидзе И., Грамматика мингрельского языка, Тифл., 1914.
51. Норбертас В., Хтонический мир в литовской мифологии (Анализ фольклорного Вяльняса), Автореферат диссертации, Вильнюс, 1986.
52. СМОМПК, т. 18, разд. 3.
53. Толстов С., Древний Хорезм., 1948.
54. Томсон Дж., Исследования по истории древнегреческого общества, М., 1958.
55. Christensen, Esal sur la demonologie Iranienne, 1941.

ტექნიკური

ქაჯავითს ლაშქრობა

გახუა იყვ ჭორმეშიონ კაცი. გახუა ყოფილას ხთისშვილთაგან დაჭე-რილი. გახუა გუდანის ჯვარის მკადრე ყოფილას. იმას მაშინაც უველავ ხთისშვილთან, როსაც ჯაჭმატის ჯვარმ ქაჯეთ გატეხად' ხთისშვილნ ეხ-მარებოდეს, მაშინ გახუას თან თუ[რმე] იყოლებდიან. მაშინდელ ამბავი ას ისიც, რო „სულ ამამაძვრინესავ, – თქვისავ გახუამაოდ' გვამივ ქვიშაში ჩალმარხესავ. რო მივედითავ, ვნახევ, ჩემ გვამ დასულელებულიყვავ. მწარზე-დავ თაგვსავ ამეეჭამავ. შამზიზლავ ჩემმ გვამმაოდ' გაქცევა გავბედევ. რად გაღრბივ, მეპურსატნევ გახუაო, ჩაძვერივ, მითხრესაოდ' ჩამაძვრინე-სავ პირისასავ ძალითაოდ' აისეთა კაცივ ავდეგივ". გახუასავ, – იცოდინ [თქმა], – თაგვის ამანაჭამ აჩნიყვისავ მწარზედავ.

გახუა ბეთლემის სახლში

გახუა ნაუყვანავ ხთიშვილს გერგეტის თავად' შაუყვანავ ბეთლე-მის სახლში. რო შავედივ, – თქვისავ გახუამავ, – სავსე იყვავ ის სახლივ ხატებითაოდ' თამაშობდესავ. ზოგ ხატებივ ტრედებივით იყვაოდ' ირეო-დავ ერთმანეთშიავ. იმთვენ იყვავ ხატებივ, რო ბუზვებივით გად-გამა-დიოდესავ. ერთივ ოქროს აკავან იდგაოდ' შიგავ ყმანვილ ინვავ, ტრედებ დაღბრუნევდესავ თავზედაოდ' იფქლის მარცვლებს აჭმევდესავ.

გახუა იქით რო ნამოსულა, ნამოუყვანავ ერთ მფრინავ ხატი. ეს ხატი ნანილიანი ყოფილ, რო ღამითავ შუქთ უშობდისავ. რო მოვიდოდ გახუა, ხატი თავისთავად წინ მამიძღვებოდისავ. ყორისწყალზე რო მივედითავ, იცოდის გახუამ, ბიბინ რაიმ დადგაოდ' ხატიც კლდის თავზედ შაჯდავ. მავიდესაც ტრედის ალითავ რეებიმაოდ' შუქთ კი უტიევდესავ. ოქროქსო-ვილ მაიტანესაოდ' რომენიც გახუას მახყვებოდ, იმ ხატს ჩააცვეს თუად' გამახყვ გზას. უკენ გახუა მახყვებოდ. იქით ნამასულებმ დღე და ღამ ვია-რეთაოდ' გათენებისად გუდან მავედითავ. გუდანის ჯვარის ბელელსთან რო მივედითავ, ის ბელელში შავიდაოდ' მე კარში დავრჩივ. აქით დანყე-ბულ გახუაისად' მფრინავის ხატის ერთად სიარული.

ალ. ოჩ., M რე. 34

გახუა მეგრელაური

გახუა მეგრელაურს ხელში მასდენივ ხატი, მფრინავ ხატი. ის ხატი ხახმატის ჯვარში ბუნველათ ქვითკირში ასავ შანახულივ. იმ ხატით გახუას ღთისშვილთან უფრინდოლავის. ჭორმეშავის ჯვარი, ზენა ჯვარი და ხახმატისა მოძმენი.

გახუას პურისა და მარილის გარდა არაფერი არ უნდა ეჭამავ და ერთხან სატან შაუყოლებავ და ამბობდ, რო აღარ მამიდგავ, „პირმძორიან“ მიძახავ. ხატსავ, ოთხტოტა იყვ, მტრედებ ხქონდავ გამამბულელებივ, ვერცხლისა ყოფილ. ის ხატ გახუას მუხაში შაუნახავ, დაუმალავ. ქადაგს უძახნებავ გახუათაზე: „დამაბნელე კიავ და დაგაბოლოებავ კიავ!“ და იმის მემრე ამანყვეტილან გახუანი.

ამის მემრ ბუნველას, ვისაც ქვითკირ აუგავ, მუხან უთხრავ, ამასჩენივ ხატი და იქავ დაუმალავის. ქადაგისად უძახებინებავ: „დამაბნელე და დაგაბოლოებავ!“ თუმცა ამაულავ ბუნველას ის ხატი, მაგრამ მაინც ამანყვეტილან. ის ხატ ბუნველას განძში მიუცავ. მემრ ქადაგს უთქომ: „განძში არ შაიძლებისავ“ და ქვითკირში დაუმალავ. მემრ იქავ მიზეზ გამასულ. ნასულან და ქვითკირში ველარ მაუჭელავ.

*მთხრ. მამუკა ქეთელაური,
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ბისო, 1985.
თსუფა 27117*

გახუა I

მეგრელაურ ქალთ უვლევაგის იქ, ქაჯავეთ. ჯაჭმატის ჯვარ ქალის აღით ას. სულნ ამაუცლიან, გვამ დაუგდავ მთაზე. სულნ იქ ნაუყვანიან, ქაჯავეთ. ყავარჯნის კოჭ დაუცავის, ორმო ქნილ. აიმაჩი ჩაუყუდებავის აი გვამი. რო მასულან, ჩაუდგმიან იქავ სულნი. მაში მაულავ ბევრა რაიმ. საქონიც მაუსხამ. ფურის რქას (იქი მალებულს) ჩხუტის წყე ხქონდ. ქურთემულიც მაულავ. ჯაჭმატის ჯვარჩი ას. ის მკადრე ყოფილას. მჭრით მფრინავ ხატ ყოფილას ისი. ის მასდენივ ჯელზე. იმას ხატის აღით მასდენივ. იმას მჭრებ ხქონივ. გაფრენილ თავისით. კაცის თავ აღარ ღმბივ, მე არ გამიგონებავ. იმის ანგელოზებისად პირად უუბნავ.

მეგრელაურ გასდგომივ ცოლ-შვილობას. გასცლივ ი ხატიც. მეგრელაურის შვილს ოქროს ჯაჭვ გამახყოლივ კისერზე. ზდილ ე ბალღი, ზდილ ე ჯაჭვიც. რო გაზდილ, უთქომ, რო ცოლიანობის ნებას არ მისცემსავ ი ჯაჭვივ. მამკედარ ისიც. ი ჯაჭვ დედის მუცლით გამახყოლივ. ის მაშიავ

ხატს აუყვანავ დედის მუცლით. იმთვენი სირეგენე მითხარ შენ, რო იმას ცოლის მაყვანა მაუნდომებავ. ისეთ დაბადულს დაუშლიდ, მაშ რას იქმოდ.

თ. ოჩ. მით. 194

გახუა II

მეგრელაურ ჭორმეშიონ ყოფილ. იმას ცოლ-შვილ არ ხყვანივ. ნება არ ხქონივ არც დედაკაცის, არც სხვაი. სულ ამაურიდებავ იმისად. ქაჯავეთ ნაუყვანავ ჯაჭმატურს. გვამს მატლ დახვევივ. რო მბრუნებულან, გაურეცხავ გვამი, ჩასულ შიგ სული. ის გიორგის უყოლებავ ქაჯავეთ. ისენ წასულან. ის სამძიმარ ქაჯთ ჯელმნიფის ქალ ყოფილ. იქ გველემბავ ყოფილ. იმას თუ[რმე] უნდა შეეჭამ ერთ ვინ სოფელშიით, წყლისპირში დაუსევმდეს. ის სამძიმარ დაუსომ. მისულ გიორგი. უთქომ, რო გაგანთავისუფლებავ შენავ. მამას უთხარივ, რო წაგიყვანავ. ცხრაჯერ წყალში გაიბანევ, სამივ საკლავ დაკალივ. იქით იმას მაუყვანავ შვიდ ქალი: სამძიმარი, აშექალი, მზექალი, შუქიაი, განძაი, ამენქალი, სიმენქალი. სამძიმარმავ ცხრა ენა იცისავ. ის ქადაგობს ყველა ენაზე, ქაჯურადაც ქადაგობს. ჯერ იმათ ენაზე დაინყებს საუბარს, მემრ ქართულად.

ის ყმანვილობაშიითავ გაქადაგებულ იქნებოდ. გახუასაც ცოლსთან მისვლის ნება არ ხქონდ. იმის ნასახლარში ჯვარი ევხლად.

თ. ოჩ. მით. 19

გახუას ბოლო

გახუაივ ისეთ მკითხავ იყვისავ, რო კაცის დღე იცოდისავ, ხანდახან დაიკარგისავ. ერთ-ორი თვითგეს მავიდისავ, საფარველდადებულ დახყვანდისავ ხთისშვილთ თანავ. ჯერ კი არ სცოდნივ საუბარი გახუას თავის სიარულისაი. ხთისშვილთაგანავ ნება არ ხქონივ. ბოლოს, რო ხანში შასულ, ხთისშვილიც თანდათან ახხდომივად' საუბარიც დაუნყავ თავისად' ხთიშვილთ ამბებისა. ამ დროს აღარც ხელზე მაუდიოდ ხთისშვილი.

ალ. ოჩ. M 17, რე. 3

მთიბელ ყოფილას ჭანჭახიეს, ჩვენ მთაში. საქარისგორს ვეძახებ, ახოსკე, მყოლ-მარჯეკალ გამაჩინდავ. ესენ დევებ ყოფილან, ზეპირ უდენავ, საცხად. გახუამავ – ემტერებოდეს ამას – ჩაცმა ველარ მაასწვრავ ფეჭზედავ, გამაიქცავ. ერთ შამაბრუნდავ დევივ, შამაწდავ მარტიასთანავ. მარტიამავ მშვილდ-ისარნ მიუბრუნავ. „ნუავ, მარტიაო, ფხატებთ კიავ, თუ გინდავ, ეგრე ვიჭიდათავ“. – „მე ჭიდაობა არ ვიცევ“, – უთხრავ მარტიამავ, – „ნაედივ, თორე გაიგებავ, როგორ ვიჭიდაებთავ“. ჩაენიავ ისევავ ი დევივ თავის ამხანაგებსავ. ჩაეიდესავ თევდორაწევავ, ბისოს აქეთ, გაიხსნავ აის კლდეივ, მთელივ, რაპრაპ დარჩავ, შეედინნესავ შიგათიავ.

მოვიდიოდით მე, მიხა გოგოჭური, ავთანდილ გოგოჭური. მოვდიოდით ბარისახოდან ცხენებით. ჩვენ წინ და ავთანდილ უკენ მოგვდევდა ჯორით. ავთანდილმ გვითხრა, რომ „მაიცადეთავ, ბიჭებო, უკენ ვილაცა მამდევსავ“. მეც შევაჩერე ცხენი და ნამდვილად ვნახე, რომ ვილაც მოდიოდ. წამოვედით ისევ გზაზე და მოვდიორთ. ფეჭის ჯმა ისმოდ დიდად და ბარტყურტყით, მძიმედ. თან იმხელა რაღაცა იყვ, რო ერთ უშველებელ. ერთი, სამას მეტრამდე მოგვყვებოდ. გუდანის ძირ ხიდიდან გამოგვიდგ. ციხეს ეძახიან, ციხემდე მოგვყვავ და მერე არ გვინახავ.

*მთხრ. ჩალხია გოგოჭური,
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ჭორმეშავი, 1985.
თსუფა 27130*

გახუა და ქაჯავეთის ნაღავლი

ანგელოზთავ სულნ ურიდებთანავ და თან უყოლებთანავ, ქაჯავეთის გასატეხად ჰყოლიავ. მეგრელაურის ნასახლარში ევხლად ხატი, შიგ ნასახლარში. ხელ-სამძივრობით ილოცვენ.

თურმე გამოუვიდეს ქაჯები და დეერივნეს და ნაბდის წმლებ თუ ხქონდ იმათ და იმას უქნევდეს და „ციცაის თავ-ფეჭ დაგვრიესავ“, – თქვისავ გახუამავ. სხვა ანგელოზ გამეიქცავ და ბარისახოს რო წმალაი, ის არ გამეიქცავ. აი, წმალა დეერიავ და სრუ დაფანტავ აი ქაჯებივ. ქურთემულ წამოულიათ ერთ იქიდან, რო გაუტეხავ ქაჯავეთი და სრუ მალსპიან ქაჯნი. მშვილდ-ისარნ წამაულიან ოქროსანი. გაუნანილებავ ნადავლი. ხადურსავ მშვილდ-ისარნ ნაუდავ.

*მთხრ. ჩალხია გოგოჭური,
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ჭორმეშავი, 1985.
თსუფა 27127*

გიორგი ნავიდა ქაჯავეთში საომრად და თან ნაიყვანა თავისი ლაშქარი. ამ დროს იქ ყოფილა ერთი ჭორმეშიონი კაცი, სახელად გახუა და გვარად გოგოჭური. ეს კაცი, ხევსურების რწმენით და გადმოცემით, ყოფილა წმინდანი და თურმე დადიოდა ხორციელად ხთიშვილთან, გახუა ილაპარაკებდაო, იტყვიან, რომ ხთიშვილთან რო მივდიოდი და სადმე ნამიყვანდენო, ხთიშვილთ ჩემი სუნი ეჯავრებოდა და მერიდებოდნენო. მე იმათთან ვერ მივდიოდი და შორიშორს უკან მივსდევდი და მაინც ზოგნი ხთიშვილნი ჯავრობდნენ, რად დადის ჩვენთან ეს ჭორციელიო. მაგრამ გიორგი ჯაჭმატის ჯვარმა იცოდა, რომ გახუა წმინდა კაცი იყო და ამიტომ არ იშორებდა მას. გახუა მთავარ ხთიშვილებთან თურმე ვერ მიდიოდა, მაგრამ ლაშქართ კი თან დაჰყვებოდა. მაგრამ როგორც ჭორციელისა, იმათაც სუნი ეჯავრებოდა და ერიდებოდნენ. ბოლოს გახუას დაავალეს, რომ ორი დღე არაფერი ეჭამა და იქნება სუნი აღარ ექნებოდა. გახუამ ერთს დღეს არაფერი ჭამა და მეორე დღეს რომ ძალიან მოშივდა, იქ პურ-სატანი (პური და ყველი) იყო. გახუამ პურ-სატანი მოიპარა და ჭამა. გაუგეს ხთიშვილებმა და დასცინოდნენ: „მეპურსატანე გახუაო“. პურ-სატანი რომ ჭამა, გახუას ისევ სუნი აუვიდა და ხთიშვილნი დანყრნენ. მერე სული ამომაცალეს და ჩემი გვამი ქვიშაში დაფლეს. რომ დავბრუნდით, მიმიყვანეს ჩემს გვამთან და ჩაძვერიო, მითხრეს. და გახუამ თურმე თქვა, რომ ჩემს აყროლებულ გვამს რომ დავხედე, ჩაძრომა დამეზარაო და გავექეცი და ხთიშვილთ უარი უთხარ ჩემს გვამში ჩაძრომაზეო. ბოლოს ძალით დამიჭირეს და ჩემ გვამს მხარში მიმარტყეს და ავდეგი ფეხზეო. იქ აღარც ხთიშვილნი იყვნენ და არაფერიო. ქვიშაში თავეს ჩემი გვამისათვის მხარზე ამოეჭამა და რომ გავცოცხლდი, ის თავგისაგან ამოჭმული მტკიოდა. დავხედე და ვნახე თავგის ამოჭმულიო. შემდეგ წამალი მასწავლეს და როცა შინ დავბრუნდი, ნასწავლები წამალი მოვისვი და მომიჩრაო.

გახუა იტყოდა: გიორგიმ რომ ქაჯავეთი გატეხა, მე იქ ვიყავიო. მე რომ ხორციელად ვეჯავრებოდი, სული ისევ ამომაცალეს და ისე წამიყვანესო და ჩემი გვამი ისევ დამალესო. წავედ ქაჯეთში, მე და გიორგის ლაშქარნი ერთად მოვდიოდით და გიორგის კოპალა მიჰყვებოდა და ისინი ერთად მიდიოდნენო. ქაჯავეთს რო მიუახლოვდით, ერთს ტყეში დავიმაღენით და დაღამებას უცდიდით. ამ დროს ქაჯებმა გაგვიგეს და დაგვეცნენ. ჩვენც აღარ დავიმაღენით და შევებენით და გახდა დიდი ბრძოლა, ქაჯები ვსძლიეთ და დავამარცხეთ. აღებას უპირობდით, მაგრამ ციცაის თავ-ფეხს დაგვინყეს სროლა და ძალიან შეგვანუხა, რომ კინაღამ დავმარცხდით, მაგრამ გიორგი და კოპალა ფარებს იფარებდენ და ჩვენ იმათ დაუწყეთ მოფარება, ბოლოს ერთ-ერთს, გიორგის ლაშქრის წევრს

კატის თავი მოარტყეს ფეხზე და ფეხი მოსტყდა. ფეხმოტეხილი გამოვიტაცეთ და შორს დავმალეთ და ჩვენც ისევ შევებრძოლეთ ქაჯებს, ბოლოს ციცაის თავ-ფეხს აღარ გვაჭლიდეს და გავიგეთ, რომ გაუთავდათ და დიდს წინააღმდეგობას ველარაფრით გაგვინევდნენ. შევესიეთ გიორგის ხელმძღვანელობით. ქაჯები ამოვნყვიტეთ და რაც გადაგვრჩა, ისინი ციხეში შეცვივდნენ, მაგრამ კატის თავ-ფეხი ხელმეორედ მოეგროვებინა და ხელმეორედ დაგვიშინეს. ძალიან შეგვანუხეს და დროებით ისევ გამოვეცალეთ. მე რომ ხთიშვილთ ველარ მოვსდევდი, ცხენი ეგდო მოკლული და იმის ღრუვში ჩამაძვრინეს და დამმალეს. როცა ქაჯებს ციცაის თავ-ფეხი კიდევ გაუთავდა და ხთიშვილნი მათ ისევ დაედევნენ, მეც ამომაძვრინეს ცხენის ღრუვიდან და ისევ ქაჯების საბრძოლველად წამიყვანეს. მესამედ შეტევაზე ქაჯებიც დავამარცხენით. ქაჯები ბევრი დავხოცეთ და ზოგი დავიჭირეთ და ტყვედ წამოვიყვანეთ. მაშინ დავიჭირეთ სამი ძალიან ლამაზი ქაჯის ქალი: სამძიმარი, მზექალი და აშექალი. ისინი წამოყოლაზე გვეწინააღმდეგებოდნენ და ამბობდნენ: „აქავე დავხოცეთ და იქ თქვენთან არ წამოვალთ“. ბოლოს გიორგიმ აღთქმა მისცა, რომ წამოდიო, მე ძმა და თქვენ დებიო, და მე რაც ძალი და შეძლება მაქვს, ამასაც გაგინანილებო და საპიროსაც ჩემთან მოგცემო, და ჩემო ყმაო, როგორც ჩემს თავს, ისევ თქვენს თავს ვალოცვინებ და ჩემის მოდის სახელით გამყოფებითო. მათ უთხრეს: ჩვენ რომ ქართული არ ვიცით, შენს მეენეს რას გავაგონებო (ანუ მკითხავს ან ქადაგს ვერ ვალაპარაკებო). გიორგი დაპირდა, რომ ჩემი მეენე თქვენს ენაზე ილაპარაკებს და ჩემსავე მეენეს მე ქართულად გადავთარგმნიებო. ამ პირობაზე ქალები დათანხმდნენ და შეგვიერთდნენ ჩვენ. მერე გიორგიმ თავის ლაშქართ უბრძანა და მეც მათთან ერთად წავედი. მოვკრიფეთ დავლა ქაჯების ცხოვრებიდან და აგრეთვე მოვრეკეთ საქონელიც და იყო ძალიან მსხვილი საქონელი.

ერთ ფურს ერთი რქა ქონდა და აქ მოსულს მოტყდა და მოვიტანეთ, ხახმატის ჯვარში ინახებოდა და ჩადიოდა ერთი სანყავი, ანუ ერთი ფუთი ქერი. გამოვრეკეთ საქონელიც და ვერცხლი, ოქრო და სხვა ნადავლი ბევრი წამოვიღეთ. გზაზე წვალეებით მოვდიოდით და ქაჯები კიდევ გვეწეოდნენ გზა და გზა და გვაღონებდნენ. მაგრამ ბოლოს მაინც, როგორც იქნა, მივალწიეთ ხახმატს. ხახმატში საქონელი რომ მოვრეკეთ, იმდენი იყო, რომ არეშარე სულ დაიჭედა ჯვართ მიდამოებში. ამ დროს თურმე ღამით ჩამოიხედა ორმა დედაკაცმა ხახმატიდან და ნახეს ეს საქონელი მინდორზე ნადგომი. ერთი დედაკაცი ვაჟის დედა იყო და ერთი ქალისა, ქოხში კი ყოფილან ორივენი. ვაჟის დედას უთქვამს: „დაგწყევლნასთ ღმერთმა, ეგ საქონი, თხები და ეშმაკები, რაილ ვისაი დგას მანდ, რამოდენი, მინასაც უმძიმს“. ქალის დედას უთქვამს: „ო-ოო. დაილოცოს, ვინ იცის რაი, საით რა

მაგიდ, ყველა თავის წესითამც დაილოცების ეგ საქონი კაცთ მასხმულს არ ღვაჲ, დიდება ხახმატის ჯვარს, ეგ მაგის ძალაი“ ეს ხახმატის ჯვარმა გაიგო და გაუწყრა ვაჟის დედას, რომელმაც ისინი დასწყევლა და თქვა: „დასწყევლოს ღმერთმა, ეგენი რაები არიან, ეგ თხები და ეშმაკები ვინალ მაღალ“ (თხებად მითომც მოეჩვენა საქონელი და ეშმაკებად ქაჯის ქალები, რომლებიც მოიყვანეს. მთვარიანი ღამე ყოფილა და თურმე ასე ეჩვენებოდა).

და ხახმატის ჯვარმა მეორე დედაკაცი, რომელიც ქალის დედა იყო, კი დალოცა. და ქალის დედას ქალიშვილი ვაჟად უქცია და ვაჟის დედას ქალად უქცია შვილი.

მეორე დღეს მთელი ხევსურეთის ხთიშვილნი დაეცნენ და წაართვეს მოტანილი ნადავლიო, გადმომცეს ხევსურებმა, ხთიშვილთ თურმე შეშურდა ეს დავლა, ყველანი დაეცნენ და დაიტაცეს, რაც მოტანილი ქონდათ, ამბობენ: არხოტის ჯვარს „სასრევ-სამართებელნი“ წაურთმევია. ბრიშა ამლიდან მოსულს იაქსარს წაურთმევია და იქვე იახსარში ინახება. ბრიშა არის სამკუთხა რაღაც ლითონი და მეკვლე დილას, ამაში მცხოვრებლები, მეკვლენი, აგორებენ მას. გვერდებზე ნიშნები აქვს, ერთი წერტილი, ორი წერტილი და სამი წერტილი, და ამას აქცევენ ყურადღებას. სამ წერტილზე თუ მოვიდაო, ძალიან კარგია, თუ ორზე, კიდევ არა უშავს, და თუ ერთ წერტილზე მოვიდა, ძალიანაც ცუდი წელი დადგებაო. სხვადასხვა ხეთიშვილებმა ყველამ გაიტაცა რამე ხახმატის ჯვარის ნადავლიდან, და მარტო კვირამ არ იკადრა ნადავლის წართმევა, ის არ ჩავიდა და არ წაიღო რამე. მარტო შორიდან კი უყურებდა, როცა ხთიშვილნი იტაცებდნენ. მითომც ისეთი დიდი ძროხები ყოფილა ქაჯავეთიდან მორეკილი, რომ „ჭერხო-ბოსელი“-ვით; რქები ჰქონდა ძალიან დიდებით, ერთი ძროხა ცალრქა ყოფილაო, რომლის რქაო გვიანობამდინ იყო და საწყავად ხმარობდნენო, ქვითკირის ნანგრევმა დაიჭირაო (ქვითკირი ყოფილა თამარ მეფის აშენებული). ხევსურები ამბობენ, რომ სამძიმარმა, აშექალმა და მზექალამ ცოტ-ცოტა ქართული ისწავლეს და ამენქალმა და სიმენქალმა არ ისწავლეს. და არიან ხმამაღლებლად და არც არაფერში ერევიან ხახმატის ჯვარის საქმიანობაში, მხოლოდ იქ არიან და ხანდახან თან გახყვებიანო. ხახმატის ჯვარი წინათ ზეპირადაც დადიოდაო, – იტყვიან, ერთმა სოფელ გუდანელმა დიაცმა თქვა, რომ ერთხელ ძროხა დავკარგეო, – თეთრი ძროხაო, ღამე ვეძებე და ვერ ვნახეო და ბოლოს ხახმატის ჯვარს შევეხვეწე, რომ ეს ძროხა ცოცხალი მენახა. მეორე დღეს ეს ქალი წასულა და უნახავს: იმ ძროხას ხბო მოუგია. ძროხა ყოფილა თეთრი და თოვლივით თეთრი ხბო მოუგია. რომ მივახლოვდიო, იტყოდა ის ქალი, დავინახეო, რომ იქ იყო ერთი თეთრტანისამოსიანი ქალი, რომელიც

მზესავით ბრწყინავდა და თვალი ვერ გაუსწორეო. გავიგე, რომ ხახმატის ჯვარი იყო და დავიმალო. გაიგო, რომ მე მოვედი და გაქრაო. მივედი და ძროხაც და ხბოც შინ წამოვიყვანეო, როცა მოიზარდა ხბო, ხახმატის ჯვარისათვის დაეკალიო. ხევსურებს სწამთ, რომ ხახმატის ჯვარი ძალით იცავს და პატრონობს პირუტყვს. და შინაურ პირუტყვის გულისათვის ხშირადაც მიმართავენ და ეხვეწებიან მას. მაგალითად, ან ძროხა ან ცხენი და ცხვარი რამე გარეთ თუ დარჩება ღამე, მაშინვე ხახმატის ჯვარს მოიგონებენ უფრო ქალები და იტყვიან: „დიდო ჯაჭმატის ჯვარო, უშველი, ნუ დამილუპავ იმ საქონელს“ და დაპირდებიან საკლავს ან მასანთოთ, გააჩნია, როგორი ღირებულების არის გარეთ დარჩენილი საქონელი. და ბოლოს დაპირებას შეუსრულებენ კიდევ. აგრეთვე ხბო, კვიცი და სხვა, თუ კარგი რამე ყავს, მიაბარებენ ხახმატის ჯვარს. ძროხა იციან კიდევ, ხახმატის ჯვარს შეუსახელებენ უფრო მაშინ, როცა ძროხა წველის დროს გადაირევა და რძეს აღარ აძლევს, ან დააბრალებენ თვალისაგან ვნებას და ან ხახმატის ჯვარის მიზეზს და ამას ორივეს უშველის თვითონ ხახმატის ჯვარი. შეუსახელებენ და ხშირად შეხვდებით ძროხის სახელად ხევსურეთში „ხახმატას“. ეს შესახელებული ძროხა რომ გაზაფხულზე პირველად წველას დაიწყებს და მისი რძისაგან ერბო დამზადდება, მაშინ ერბოსაგან დაამზადებენ ქაღებს.

ალ. ოზ. M 15

ქაჯავეთს ლაშქრობა II

ქაჯავეთ რო გაუტეხავ ანგელოზთ, წაუყვანავ გახუა მეგრელაური. გართულ ყოფილ ის ანგელოზებში. ყველა ანგელოზნი იქ ყოფილან.

გახუა ფიცრულში ყოფილ, ჭორმეშავ, მემრ იმას ჯვარ მასვლიად' უბრძანავ: უნდა ქაჯავეთ გაეტეხათავ. ი გახუაიც გაუყოლებავ. გახუა ჭორმეშიონ ყოფილ, ქადაგი.

„ერთ მთა ადგილსავ კლდის ძირში, ეხჩი დამანვინესავ, სულ ამა-მაძვრინესავ. მეც ანგელოზებთან ვიარევე. შავიდესავ ჯვარნიოდ' მეც იქ შამიყვანესავ, ქაჯეთის ციხეშიავ. არ შავიტივინესაოდ' ციცაის თავ-ფეკ' დაგვრიესავ. მავეცხითავ კლდე-ღრეთავ. „არა შავიძღავისთავე?“ – ხკითხესავ ერთუცსავ ანგელოზთავ. ჯაჭმატურმ თქვავე, რო არ ვხკრთე-ბივ მაგასავ. ერთ ცხენ ყოფილიყვავ მკვდარივ, იმის ღრუჩი ჩაძვრავ. გამავგიდგავ მდევარივ, ქაჯავეთელ ხალხივ. გამასცდავ ჯაჭმატის ჯვარ-სავ. იმას ნება დაშჩაოდ' ცეცხლი ხკრავე ციხესავ, ჩანვავ ყველაფერივ. მაშინისა ველარაი ქნესაოდ' მიბრუნდესავ. მიხვყევითავ ჩვენაცავ. სრუ

მაიბრუნესავ იქაურობაივ. ქურთემულეზ ნამაულავის, შაქრის ზოდებ იყვის, აისეთები, კარატის ჯვარჩი ნახეთქი ას. უცავ ქურთემულისადად' დაუხეთქავ.

ქაჯავეთ რად იარები, გიორგივ, მგელთა ფერაო?
ვალი მიკიდავ, ვალსა ვთხოვ, რას მკითხავ ქრისტეს დედაო.
სინას შჭედს ქაჯთა მჭედელი, მოვასწვერ ნურვაზედაო.
ქაჯთა მჭედელმა ჯელკვერი ცხენს მიცა ბეჭებზედაო.

მემრ ნამავედითავ იქითავ. მავედითავ, საცა ჩემ გვამ იყავ. მეპუ-რყველე გახუასავ მატლ აშჩენივავ, თქვესავ. ჩავხენევ, სრუ მატლ იყავ. გალბერნესავ, გამალბერნესავ, ჩამაძვრინესაო დ' აისეთაივ კაც ვიქენივ.

თ. ოჩ. მით. 189

ქაჯავეთს ლაშქრობა III

პაპასჩემმ თქვის, რო ჯაჭმატის ჯვარს ქაჯეთ გაუტეხავის, ხოლო ეს ქაჯეთ რა იყვ ან სად იყვ, არ ვიცით. დიდოეთივ გაუტეხავის. ეეხლა-დაც იციან: „დიდოეთის გამტეხეო“ ჯაჭმატის ჯვარზედ. დიდოეთივ და ქაჯეთივ გაუტეხავის, გამოულალავის ქაჯეთით ძალიან ბევრი საქონ. ნამოულალიან სამნ ქაჯის ქალნი: სამძიმარი, აშექალი და მზექალი. ესენი ნამოუყოლებიან წმინდა გიორგის, ჯაჭმატის ჯვარს. ჯაჭმატის ჯვარს იქიდან ნამოუყვანავ საქონი, ნამოუტანავის ქაჯავეთის ერთ ცხრაენიან ზარი, ცხრაძალიან ოქროს ფანდური, სასრევ-სამართებელ ნამოულავ. სასრევ-სამართებელნ სანებას დაუპარიან. იმაზე ამტერებული არიან ჩვენ ჯვარი და ჯადუს ჯვარი. არ შაიძლების ჯაჭმატის ჯვარკაცი, ხუცეს, ქუდიან, მედროშე ხატისა მივიდას, დროშა მიიტანას. არ შაიძლების, რო ჯადუელთ ამბავზე ჩვენ ჯვარ წავიდას. არც ჯადუს ჯვარკაცნ მაღიან (როდინდელი ამბავი და აქამდე ეს მაღის!).

ჯაჭმატის ჯვარს ქაჯავეთის აღება გასჭირვებიას. ხან ირმის სახით წასულას, ხან ღრუბლის სახით წასულას, ცით წასულას. „არ შამიშვესავ. რამდენივ მივედივ, ისარ დამაყარესავ. ვერცაით ვერ შავედივ, ვერცაით ვერაო და ცხენის ღრუში შევსხლტივ“. ცხენის ღრუშია ჯაჭმატის ჯვარი და აისრ შაჰპარვივ ქაჯებსა და მემრიადა გაუტეხავის და გამაულალავის საქონ. იმის მემრ ჩვენ ჯვარში ცხენის დაკვლა აუკრძალავის. „მეავ ამან მიშველაჲ“. წინეებ კვიცებს სწირევდეს. აუკრძალავის: „ალარ დაიკვლისაჲ!“ იმის მემრ ნათლავენ ცხენს და გაუშობენ, იქნების ჯვარისა, რო-

გორც წარი ას ჯვარისა გაშეებული, აისრ. ჩვენ ჯვარში, როგორც ადამიან დაინათლების, ეგრე დანათლავენ ცხენს.

*მთხრ. მამუკა ქეთელაური,
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ბისო, 1985.
თსუფა 27123-271124*

ქაჯეზის დამარცხება

მეორედ კოპალაის ქვა რო ას კოპალაის ხატთ ქვეთი, ციხეი ქაჯ-თა, ძველებური, ეხლა ყორენი. იქით ამასატანებ თვლებ ასავ, უთქომ გახუას, ჯვარ მეუბნებისავ. წასულან, ლამით მისულან. ორნ სხვან სტანე-ბივან. „გარმაილივ, გახუაო, გადაილივ ხელივ“. აკოშკებშიავ პრიალ იდგავ იალგუნდისაივ. მეორე გადმავიტანევ, ერთ ხატ გადმავილივ. ის თუ[რმე] იალგუნდიავ (ზოგმ ის იცოდის: ხახმატის ჯვარჩი ასავ). გამავედითავ. აი, პირდაპირ ტიჟინა დადგავ. იქავ კბილსავარცხელან ხყვანიყვესავ, იმათ გაიგესავ. გამაგვიდგავ მდევარივ. იდგავ ნდგლევაივ. „გაიქეცივ, გახუაო, აგებ გავასწვრათავ“. გათენდავ, მემროოდ' სკივა რაიმ შამაჩინდისავ, შამაგორდისავ. ბურთეს გვესრევენავ, თქვისავ გახუამავ, „მამეშველენითავ, მოძმენო!“ – სხვათ ანგელოზთ შასძახდისავ გახუაივ. გახუას ხახმატის ჯვარ სტანებისავ. მემრავ განათდესავ ცის გიდელ-გიდელნივ. ეხლა მაგვეშველაჲ კარატიონიც, კოპალაივ. მავიდავ კოპალაივ, ერთიანა ცეცხლ კი გასჩინდავ აი ჭალასავ. აი ქაჯნივ სრუ ჩაიწვნესავ, კბილსავარცხელა-ნივ. სამნ გამაგვიდგესავ. ვირბოლეთავ. დარბასში კოდთ შუაში გადავძვე-რივ. ერთ გზაში მამკედარ ამხანაგი, მეორე აქ მამკედარ. გახუა დარბასში კოდთ შუაში გადამძვრალ.

თ. ოჩ. მით. 188-189

თუში ქაჯათში

ერთი თუში მიდიოდა თიანეთიდან თუშეთისაკენ. თხილაში რომ გა-დავიდა, გზაში წამოენია ძალიან ლამაზი ქალი. ერთის შეხედვით თუშსაც მოეწონა. ქალი თუშს მიუახლოვდა და დაეჯახა. მაშინ გავსხვარიგდიო, – ყვებოდა თუში, – დავბორბონიავდით და მერე აღარაფერი ვიცი, რა მოხდა და სად ვიყავითო. გონზე რომ მოვედი, ქაჯეთში ვიყავი, იქაურობა სავსე იყო ქაჯებით. ვინ იცის, იქ რამდენ ხანს ვიყავით. ქაჯები ორჯერ სადმე წავიდეს და მე არ წამიყვანესო. მესამედ რომ წავიდეს, მაშინ კი მეც თან

წამიყვანეს. სადაც მივედით, იქ ხთიშვილნიც იყვნეს და ქაჯნიც. გავიგე, რომ ხთის კარზე ვიყვენითო. ქაჯებს ხთიშვილნი ისეთ მიჭუჭკვილნი ხყვანდეს, რომ ჩუჩუნის საქნარი არ ჰქონდა. თურმე ქაჯებს ხთიდან ნება აქვს მზის დაბრუნვის დროს ხთის კარზე მისვლისა და თამამად ქცევისა. ამ დროს ხთიშვილნიც ხთის კარზე იყრიან თავს. მე ქაჯებს თან ვყავდი და არცად არ მიშვებდნენ, ხოლო შორიდან კი ხთიშვილთაც ვხედავდი და ვიცოდი, რასაც აკეთებდნენ. გავხენე და მინდორი ქაჯ-მანდილოსანთ სრუ ეჭირა. ხთიშვილნი, იმათგან შენუხებულნი, მიჭუჭკვილიყვნენ ხთის კარზე. მემრე ხთიშვილთ ჯერ ერთხან სადამ წალალეს კაცი, არავინ მოვიდა. მემრე მეორედ სადამ წალალეს კაცი, არავინ მოვიდა. მესამედაც რო კაც წალალეს, ქაჯებს არევ-დარევა შეეტყვე, შაშინდეს სადამ, მემრე თქვეს: „კოპალა მოვაო და ჩვენი საქმე ცუდად ასავ“.

მავიდ კოპალაიდ' იმ მინდორს სრუ ცეცხლ გაშჩინდ, სადაც ქაჯ-მანდილოსანნი იყვნეს. სრუ დაკვლად აქცივ, ქაჯებ დანე ცეცხლში. სხვა ყველა დაინვა და მე დავერჩივ მარტოივ, – ყვებოდა თუში. კოპალამ გაიგ, რო მე ხორციელ ვიყავი – იმით დავერჩი. მავიდ ჩემთან, მკითხ: „ვინ ხარავ, შენ აქ რას აკეთებავ?“

მიაც უთხარი ჩემს თავს გადასავალი, საით მოვედ აქ. „რა დაგჩავ შინავ კაივ, მითხარივ“. მე მამგონდ, ცოლიდ' ცხენ დამჩესავ კაებოვ. მაგრამ მანამ ვეტყოდი, „ყროლ მაგგონდავ, არ სთქვავე!“ მიაც მალე მოვისაზრე, ვუთხარ: „ქორან ხარნიოდ' მამულნ მამჩესავ“.

ხარნიოდ' მამულნი მიაოდ' შენ – ჯალაფნივ, მითხრ. ეს რო მითხრ, მემრ აღარ ვიცი, რაი ვქენიდ' ნელნად შინ საითამ მავედ. მე ის არ ვიცოდი, ქაჯეთში რამთვენ ხან დავლიე. შინ მისულს მითხრეს: სამ ნელს იყავივ დაკარგულივ. მერე ეს ხარებიც ორივე კარატის ჯვარისთვის ანუ კოპალასთვის დაუკლავთ, მამულიც კოპალას შასწირეს თურმე ამ თუშისა.

ალ. ოჩ. ფშავი, 126-127

აპუდელაური. კოპალა. იანესარი

ციხეთგორს ეძახიან, როშკას ას, ამაღლებას მადიან იქ ლიქოკით ჯვარიონნი. ციხეთგორ დევთ ნასახლარები. კედლებ ეხლადაც ეტყობის, იმაში არავინ მიდის, ეშინის სუყველას. როგორც ადამიანები, ეგრე ზეპირ ყოფილან თუ დევები... ციხეთგორს იქითი ას ხოფნიღელე (ხოფხნის ღელე). ხოფხნიღელეში გადაეყუდ დევი. გზისპირში გაჯეთი კაც ყანას ხვანავს.

– ჭიშხ რომენ ხვანავ ყანასავ,

ნაგალებიენ ღვარასავ, – უძახ დევმ კაცს.

– გმირო კოპალაო, შენ მიშველე, – იმან იძახ. ჯარნი შენდ მამიციანავ, მამულნიცავ. ცეცხლის გუჯინ (ბურჯღუმი) მავიდ, მილაჟ და გამანყვიტნ დევები. ერთ კლდეი ას, აბუდელაურ, ქმოსტისა და როშკის საზღვარზე, შუაზე გაჭეჩილი, კოპალაის ლახტისგან გატეხილი...

კლდესთანითაც რო გეექც თვალგამათხრილი (კლდის ნატეხ მახვდ თვალში), ჩავიდ ტბაში, ჩაჰყვ იაჰსარიც...

კოპალაი და იაჰსარი ერთი და იგივეი...

დევებს რაც ჰქონდა (სამჭედლო, სახლები...) წამაილო კოპალამ თავის ძალით. როშკას ქვაჯიდზე მაუვლავ, კოჭ დაუკრავ, მამულში (ყანაში) დაუსვენებავ. იმ მამულს დღეს მოსაწნავად კი არა, მოსათიბადაც არვინ მიუდგების, რო ეხვენ. იმ მამულს ეძახიან კოპალაის (იაჰსარის) მამულს... იქით წამოვიდ, წამაუტან ნადავლი. ქმოსტ რო მავიდ, ლუჩუას (ორივე მჭარეს ჯეე ჩამადის, შუაში მამული დამჩალი), ამ მამულშიაც კოჭ დაუკრავ, დაუსვენებავ... ამ მამულსაც არვინ შადგების საწნავ-სათიბად. იქით წამოვიდ კიდე, ჩამოვიდა ღელეს (იქ ძლიერ ხატი, უნჯის ანგელოზის სახელით ვლოცულობთ, უნჯის ანგელოზ ჰქვიათ იმიტომ, რომ, როცა ნადავლი წამაილ, მკვრივის ფუძეში ჩაუდვავ საკიდელი და უნჯიც იქ გაუწირავ ნაწილობრივად, მემრ წასულ შუაფხობი, წავიდა თავის სამკვიდროში...)

ჯაჰმატის ჯვარმ მარეკა ქაჯეების ცხვარ-ძროხა. ერთი იყო გახუა მეგრელაური, ანგელოზთან გაფიცული. ანგელოზთან დადიოდ, იმთან ჰქონდ მონაწილეობა ყველაფერში. ეხლა უნდა წავიდან ქაჯავეთის გასატეხად. წაიყვანეს გახუაიც. სულ ამააცალეს და გვამი დააგდეს გზაში. სული წავიდ იმთან. დაუყენეს თავის ყარაულ გვამს. წავიდეს ქაჯავეთში, ვერ მივიდეს. ქაჯავეთში სამჭედლოში შავიდეს პირდაპირ. ერთ ხთისშვილი შასულ ბუზურაის აღით, ქაჯებმ დაგლიჯეს კატები და დაისრეს. იმას ვინ მიუდგებოდა ახლუაში...

ქაჯეების უფროსმ თქვა: რაიც ამ ბუზურამ ქნასო, ხვალდილამ ცნასო... ადგა და რო გამაიქცენეს, გუდანის ჯვარი ცხენში შავიდ:

სახთომა გუდანის ჯვარმა
ყმან შაიცვალნა ვითანი,
რახა გადაჯდას ლურჯასა,
სხაპნ იქნას მათრახისანი.

ხახმატის ჯვარმ აუფეთქ ქაჯებს სამჭედლო, იქიდან გამოლაღეს საქონელი. ხადუს ჯვარს, სანებას აქვ წამაღებულ სასრევ-სამართებელი. გამოლალა საქონელი ხახმატის ჯვარმ. ერთი დილაა და დედაკაცები ადგნენ საქონლის დასანველავად. «ერთს ქალ უწევს პატარია აკავანში, მეორეს ვაჟი – ორივე აკავანში წევს. გამავიდეს დილას, ჩახედეს ჯაჰმატ ჯვარის კარში და ნახეს დამდგარ ნახირი – აუ, ეგ რალა ასავ, საით მავიდავ საქო-

ნივ, — იმახ ერთმ, — წმიდის გიორგის ძალა იქნებისავ, — უთხრ მეორემ...
ქალის დედამ წამაყენ ვაჟი, ვაჟის დედამ — ქალი. ქალი იქცა ვაჟად და
ვაჟი ქალად. აიმ გაკვირვებაზედ ესრ მახჴდ,

*მთხრ. ალექსი ბერდიას ძე ბურდული, 59 წლის, ქვ. ქედი.
ჩამნ. ამირან არაბული*

სამძიმარი — ვითომ ჯორციელი

სამძიმარის სექსუალური ბუნების შესახებ სხვა ხასიათის „ანდრეზე-
ბიც“ არსებობს. ერთი მათგანის მიხედვით სამძიმარი ბულოელას თავის
დიაც ღგონებოვ. ჩასწოლივ ეს ქალი. სამძიმარი. თუ ატყუებს — ხთიშვილი,
ერვენების ისრ, რო ჩამამინვავ — სამძიმარს რო ღნახავს. ის არა ყოფილ.
იმას იმით გაუგავ, რო სიზმარში ანაბრივ ხედვედის. გონთ რო მავიდოდ,
ალარ იბადებოდისავ. რო მეძინისავ, ტახტის გვერდიავ ჴელნ ხქონდიანავ
დასხმულნივ. დედაკაცთან რო დაწვებიან, ის რო უნდა მექნისავ — დაიკა-
რგისავ. კაც-დიაც რო შადგებიან აისრა, დაიკარგისავ. მემრ ტრედის ალით
შჩვენებოვ. ბულოელა ყოფილ. რა მეჩვენებისავ ესო, დედაკაც ასავ ესოდ
მაუსომ ჴელიდ არა ღზადებოვ იმას გულზედ, კაცივით ყოფილად, გამა-
ტრიალებულ“ (ბერდია თათარას ძე ქეთელაური, 80 წლ. ს. ბისო, 1946 წ.).

თ. ოჩ. ქართ. 48-49

• • •

იმ სამძიმარს ჴორციელის ქალის ალით უვლავ, შჩვენებოვ ეგრა. ზოგს
ლოგინში ჩასწოლივ. დიდ ყელსადებ სდებოვ. ლოგინსთან დასდგომივ.
კოშტიკაურსაც უთქომ, რომ მავასავ ჩემ ილბალიო, გვერდი მამიდგები-
სავ. ვინაც ყისმათიან-ილბლიანი, იმას გვერდი დასწოლივ ისი. უჩინში რო
ცეცხლ ლიპლიპებს, ეგრ ლიპლიპებს ისიც. ტანად პატარაი, კაბან სცვიან,
დასტურ-ჴელოსნებისად იცის ხუმრობაი. ზედმეტ კიდევ. მსგავსი ცნობა
არხოტშიაც ჩავინერეთ ხუცეს ხირჩლა ნისლაურის-ძე ნიკლაურისგან. მისი
თქმითაც სამძიმარი მზესავით ლაპლაპებს, დასტურ-ჴელოსნებს „ეტოტა-
ვება“ (ხელით ეთამაშება — თ. ო.).

თ. ოჩ. ქართ. 48

ხევსურთა რწმენის მიხედვით, ვისაც ხახმატის ჯვარი სამძიმარი დაუახლოვდებოდა, ეს იყო „ყისმათიან-ილბლიანი“. ამაზე მიუთითებს ზემოთ მოყვანილ გადმოცემაში დაცული ადგილი იმის შესახებ, რომ სამძიმართან სიახლოვის შედეგად ასეთ პირს ბედ-ილბალი ეწეოდა.

ყისმათიან-ილბლიანობაში იგულისხმება როგორც შვილიერება, ისე ოჯახის ყოველმხრივი კეთილდღეობა.

სამძიმარის ბარაქისა და სიუხვის მინიჭების ფუნქციაზე მიუთითებს ზემოთ მოყვანილ გადმოცემებში დაცული ცნობა, რომლის მიხედვითაც აბულეთაურთ „რძალი“ სამძიმარი „მოსანთოებისთვის“ საჭირო ხავინს ერთი თითის ამოსმა ერბოთი უზარმაზარ ქვაბში ხარშავს.

ნანველ-ნადღეების უბარაქობისა და საქონლის ზარალის შემთხვევაში ხევსური ქალები სამძიმარს ევედრებოდნენ, იგივე ევლინებოდათ მათ სიზმარშიც.

თ. ოჩ. ქართ. 49-50

სამძიმარ-ხელი ყელლილიანი

სამძიმარის „ელჩობის“ ფუნქციაზე მიუთითებს შემდეგი მასალაც: იაჭსარ რო ვიზე იყვას გამწყრალ, იმას შუაკაცად დაუდგების ხთიშვილ რომენი. უფრო ჯაჭმატურ მექადაგე იქადაგებს: მე გეხვენები იაჭსარო, მამეც ნებაი, ჩამამიშვიო, მამეც ნებაი ყუდროჩიაო, ქალსა ქალთაზე მარაულსაო, მაქვის ხთისაგან გამწესულიო, ვაუბნებ ჩემსა მეენესაო, ჯორციელთ მივსცემ კვალებასაო... მე გეხვენები ხთის ნასახიო, სამძიმარ ხელი¹ ღილიანიო, დაძრენ ბაგენი ოქროსანიო, მივსცათ ნებაი ჯორციელსაო. ამ ხვენნა მუდარის შემდეგ მექადაგეს იახსარი მოუვიდოდა და სამძიმარს შეუტევდა: „მამშორდი, ნაედ ქაჯის ქალო, ნუ მემბი კაბის კალთაზედაო“, მაგრამ სამძიმარი კვლავ თხოვნას განაგრძობდა: „ნუაგ, მე გეხვენებიც სამძიმარ ხელიც, ანგელოზიც. გახვენებაე ჩემსაგ მოდეთაე აშექალსაგ, მზექალსაგ, გახვენებაე ჩემსაგ მოძმესაგ გიორგისაგ. არ ნამერთვასაგ ჩემივ ნაღვარივ, ჩემივ ტაზარივ. არაი მრჩებისაგ მეაგ, – არც ზღვენივ, არც სანთელივ. მე გეხვენებივ, შავიბრალნათაე ჯორციელნივ –უტნიოდ უმეტარნივ, დაადევივ ყაველივ, მიეცივ ნებაივ“ (ლელა სულხანის ასული ნიკლაური-ბალიაურისა, ს. ახიელი, 1944 წ.).

თ. ოჩ. ქართ. 41-44

¹ ხელი – კოხტა, ლამაზი – მოხრობელის განმარტებით.

პ. ს. გიორგი „ელჩად“ არასდროს არ გვხვდება, ეს სამძიმრის ფუნქცია იყო და მეენეებსაც უშუალოდ ის უკავშირდებოდა. გამორიცხული არ იყო სხვა ჯვარის შუამავლად გამოსვლაც, მაგრამ მათგან განსხვავებით ხახმატის ჯვარი სამძიმარი როგორც პირაქეთ ისე პირიქით ხევისურეთის ყველა ჯვარის მეენეს ეცხადებოდა. მისი უფლებები შეზღუდული არ იყო, მაშინ, როდესაც, ჩვეულებრივ, ერთ ჯვარს მეორე ჯვარის ყმების ავ-კარგი არ ეკითხებოდა, იგი თუ შუამავლად გამოვიდოდა, ისევე თავის მოძმე ჯვართან.

სამძიმარი, როგორც ხორციელი ქალი

გადმოცემათა მიხედვით, სამძიმარი არა მარტო შუამავლობის მიზნით ეცხადება მეენეებს, არამედ იგი ხორციელი ქალის სახეს იღებდა და მათთან სექსუალურ ურთიერთობასაც ამყარებდა. ასეთ პირებს ქორწინების ნება არ ჰქონდათ.

თქმულებათა უმეტესობა სამძიმარისა და სოფ. კისტანელ აბულეთაურის ასეთ ურთიერთობას ასახავს:

„იმ ხოლიგას ცოლ-შვილ არ ხყვანივ, ნება არ ხქონივ ცოლსთან ყოფისა ჯაჲმატის ჯვარის გამო. სხვადაც ხატის ჴელკაც ყოფილ ისი, წმიდა, როგორც წმიდა ბერებ, ეგრ. იმ ციხეში ყოფილ, როგორც მონმიდარ კაცი. როსაც ნება არ ხქონივ, დედაკაცსთან ჯალაფობაში ყოფის ნებაი, ციხეში ყოფილ“. ამ ხოლიგასთან უცხოვრავ სამძიმარს, როგორც ხორციელ მეუღლეს.

გადმოცემის ერთ-ერთი ვარიანტი გვაუწყებს: ჯაჲმატის ჯვარ ქალის ალით შჩვენებოვ ხოლიგას კისტან. იმას სდობნივას საერბოე კასრის ძირშიით ოქროს ზალტისა და ბეჭდის გამაღება. თავის ნებით მასვლივას დიაცად (სამძიმარი), – ჯუათ ელენა ვითომ ორავ. დედამთილს ღგონებოვ, ჩემის შვილის დიაციავ. ის კი არ ვიც, რამთვენ ხან ყოფილ. ერთხან დედამთილისად უთქომ – შინ მინდავ ნასვლაივ, მასანთონ მიქენივ. თვითონ ქენივ, – უთქომ დედამთილს. შაუტყვავ, რო ესივ ქალ არ თუკლალ ასავ. ი დედამთილ ნასულ. რო მასულ, დიდ ქვაბ იდგავ, ოთხ-ხუთ ჩარე-ქამდე ჩადიოდისაო ხავინ დულდავ. ჩავხენეო, აი საერბოე კასრშიავ თითა იყვავ ამასმულივ. ი ზალტეიოდ ბეჭედაივ გვერდი ესხნესავ. ის აბა რას ეტყოდ. მემრ ი მასანთონ რო უქნიან, სამჯერ ჩაუდგამ თითი, უთქომ – ეესრ ხქნიდითავ, ეესიავ ჩემ ნესივ, მაში ქოო გამაცხადებულ. ჯერ ციხეში მისულ ლებაისკარ, მასანთონ მაუნთიან, მემრ იქით გამამფრინდალ, ნოვაის წყალ მისულ. იქავ დამჯდარა, იქით გადამხტარ აქ მასულ. ი ხოლიგას გასტრელებივას (ეჭვი შეჰპარვია, სხვანაირად მოსჩვენებია) – ესივ

ქალ არ თუქლად ასავ. ღამით გულზედ ჴელ ჩამაუსომ იმისადა, კაცივით ხქონივ, ქალობა არ ეტყობოდავ. უთქომ დედისად, რომავ ეს ქალ არ უნდა იყვასავ“...

სამძიმარ-ხელი ყელდილიანი, როგორც ღვთიშვილი

• • •

შვიდ ჴევსურ, შვიდასნი ქაჯნი
არაგვზე შავიყარენით,
იქნა ხეთისაგან ბრძანება,
ბარდაბარ გავიყარენით,
სამძიმარა და მზექალა
ხეთის მადლით მავიყვანენით
და ვაჰმე, აშექალაი
ქაჯებმა წაიყვანევის.

ავტ.: ზაქრო ფილაური,
მთქმ. ძამა ალუდაური, მცხ. სოფ. ხახმატში, 20 წლის.
ჩამწ. გვანცა კოპლატაძე

• • •

ერთ-ერთი ვარიანტის მიხედვით, ქაჯავეთის დალაშქვრის შემდეგ იქი-დან მორეკილ საქონელს სამი მზეთუნახავი ქალი მწყემსავდა (სამძიმარი, აშექალი, მზექალი – თ. ო.).

„მანამ საფარველ დაედებოდ, ისენ სოფელჩი დადიოდეს, ზოგ ვაჟებს ეუბნებოდეს: „თქვენ წამაგივალთ“, მაგრამ ღამით როსაც ტახტთან მივი-დოდ და შეერვენებოდ ვაჟს, მაშევ გაქრებოდ“.

თ. ოჩ. ქართ. 49

• • •

ქაჯავეთ ციხის პატრონო
ნეტავი დაგაძინაო,
მაგიკვდას აის ვაშკაცი
თუ ეგი დაგიცილაო,

ე მზე ვერ გამაფიყვანა,
ვერ ნავიყვანა შინაო.

ქაჯავეთი ყოფილა ქაჯების სიმაგრე. ხახმატის ჯვარს უტეხია ეგა, სხვას ვერა. მაგათ ციხეი გამოუცხადებელი, მე არც ტყეში გამიგონავ, არც კლდეში.

თსუ არქ. 23330

მთქმელი: გიგია ჭინჭარაული,

ჩამნ: ნ. გრიგალაშვილი,

ხევისურეთი, 1978 ნ.

გახუა ხეთეზაური, დევები და მარტია მისურაული

მთიბელ თუა ე მანდ, ჯაბრეულთას, ჰოდა, ეს გახუაიც მთიბელშია. დაამთავრეს ეს სათიბი და წამოვიდეს, გამაიარეს. ეს ფეხსაცმელიც დაყრილი აქვ - ჯღნები. ჭანჭახიანში აქვთ ეს ჯღნები დაყრილი. ფეხშიშველებმ ხო იცოდენ თიბვა. საქარისგორავ ორ მარჯაკალ გადმოჩინდაო. პატარძალ მაჰყვანდაო, რა. ეხლა გახუას მეელანდა თუ რანაირად იყო? არა, იყო კაცო, ხო ზეზეურ დადიოდეს დევებ მაშინ. ჩამაიარესო და ერთ გამაბრუნდაო და გახუამო, კაცო, თურმე ძალიან, ემტერებოდეს იმას ი დევები, კაცო, იმან წაართვა ყველაფერი. დაავლო თათ-ქალამანს ხელიო და გაიქცაო. ჰო, ილღიაში ამაიჩარაო და გამაიქცაო.. ჰოდა მარტიამა მშვილდზედა ისარ შამაყენაო. ჰოდა დევს დაუძახებავ, არაო, მარტიაო, ფხატებთ კი ნუო და ფხატებთ კი ნუ მესვრიო და მიბრუნდაო და ეხლა აი, ფიცრად რო ხყუდავ კლდე, აიმაშიო კარებ გეელაო და შაედინა იმაშიო. ჰო, ფხატებთ ნუაო, უთხრა მარტიასა, თუ გინდა ვიჭიდაოთო. მე ჭიდაობა არ ვიციო, მარტიამ უთხრა, მოდი აქაო თუ რამე გინდაო და - არაო, ფხატებთ ნუაო.

ქაჯავეთი

ქაჯავეთს მოხუცები რომ ეძახდნენ, მუსულმანური იყო ის სახელმწიფო. სხვა ხატები ვერ უძლებდნენ. ცხენებს ფეშხავდნენ და გზას უღობავდნენ. ჯაჭმატის ხატი გავიდა ცხენის ღრუვში. უკვენჯადურ ხატს მოუპარავს სასრეე-სამართებელი, ამიტომ ჯაჭმატის ხატის ჯვარიონი არ გადადის უკვენჯადუში (აქ უფლება არ არის, სხვაგან ყველგან - წინჯადუ, ატაბე...)

ქვემო ხატში დღესაც არის ქაჯავეთიდან წამოღებული ქურთემული, რომელსაც აჩნია რუსული ნალი. ისეთ ადგილზეა, რომ იქ მხოლოდ ხუცესი და მაგანძური გადადის, როცა ზარს რეკავენ – კვრივ ადგილზეა, მხოლოდ ორი კაცი გადადის, ზარს როცა რეკავენ. ზედ სახუცო თასს ვდგამდით.

მოვასწარ ქაჯის მჭედველსა
სინგულის წლობაზედაო,
წელი გავუხმე მწარზედა
მარჯვენა ჩაქურზედაო,
ქურთემულ გავალაწვიე,
ცხენი შავუგდი ზედაო.

ამას მღეროდნენ ხატში ახალწელიწადს. სხვა დროს არა. ხუცესს და მაგანძურს უმღეროდა ამას ხალხი. ესენი კი სხვა რამეს უმღეროდნენ.

მთხრ. გიორგი-ანიელ ალუდაური, 57 წლის, 1980 წ.

სოფ. ჯაჭმატი, ჩამწ. ზ. კიკნაძე.

თსუ არქ. №25636

ქაჯავეთს ბალაშქრება

ქაჯავეთს რო ყოფილას წმინდა გიორგი და დაულაშქრია ქაჯავეთი, ყოფილა ქაჯავეთში ოქროს თოხი და ბარი. წმინდა გიორგის ლაშქრობის დროს სტანებია სამება ჯადუს ჯვარი. ჯადურ ჯვარს მოსწონებია ოქროს თოხი და ბარი და მოუპარია. წმინდა გიორგის ხთიშვილებიდან გაუძევებია სამება ჯადუს ჯვარი. როდესაც დასტურები მიდიან ჯვარიონში, იქ, სადაც ხახმატის წმინდა გიორგის დროშა არის, სამების დროშა არ შეიძლება იყოს, რადგან წმინდა გიორგის უღალატა ლაშქრობის დროს. ჯაჭმატის ხატში ქაჯავეთიდან მოტანილია ფურის რქა, რომელშიც ჩადის ორი ვედრო ლუდი და ოქროს ჩონგური. წინათ მაგანძური წაიღებდა განძს და სადმე მიწაში ჩაფლავდა. ასევე გაუკეთებია წმინდა გიორგის მაგანძურსაც. დამალვის შემდეგ ამობრუნებული გზაზე უპოვნიათ მკვდარი. არც ნატყვიარი სჭირდა, არც სხვა რამე ადგილი ჰქონდა დასახიჩრებული. შთამომავლობამ არ იცის თუ სადაა, რომელ ადგილზეა შენახული განძი.

ქვემო ხატს ამ შემთხვევის გამო დაკარგული აქვს ქაჯავეთიდან მოტანილი განძის ნაწილი.

მთხრ. გაგა გიორგის ძე ალუდაური,

მცხოვრები სოფელ ხახმატში, 20 წლის.

ჩამწ. გ. ვ. კოპლატაძე, 1973 წლის 3 თებერვალი

გახუა მებრელაური

გახუა ყოფილას ჭორმეშიონი, აქ მცხოვრებელი კაცი, გახუა ხეთეშაური – მამიშვილობით, გვარად გოგოჭური. ესა ყოფილა ხატებთან ერთად სადღაც, აი, როგორც ასეთი, იტყვიან – ქაჯავეთიო. ქაჯავეთს თურმე დადიოდეს, რალაცებებს იტაცებდეს. აი, ეს თას – განძი რალაცა არის ჩვენ ხატებში, თვალმარგალიტი და ეგეთ რამეები. მიდიოდეს თურმე, სულს აარიდებდეს იმას და გვამს ტოვებდეს. რჩებოდა ეს გვამი. აი, მაგალითად ველკეთილზე დატოვა თურმე ერთხელ. დატოვეს იმის გვამი, გახუა ხეთეშაურის გვამი დატოვეს. ნავიდენ ქაჯავეთს საომრად. მივიდნენ იქ და დევის ქალი ფანჯარაშიგაო, დეედა ის თვალიო და კერავდაო, ჰოდა, მისულა ის გახუა ხეთეშაური და თურმე ეუბნებოდენ, რო მიდი, ის ანგელოზები ეუბნებოდნენ, რო იმათად მყოლ იყო უკვე, მფრინავ იყო იმათად ერთი, ჰოდა, ეუბნებოდენ, მიდი, მიდი! აილევ ხელითაო დე ვერაფერს ვერ გიზამენ, დაავლა ამ გახუა ხეთეშაურმა ხელი ამ თვალ-მარგალიტს და ნამავიდნენ. შეეყარა მთელი ეს დეეები და რალაცეებ, გვიანლა იყო უკვე. ნამოილეს, კარგია. ჩამოვიდეს დათვისჯვარს და უკვე იმ გვამსა ჭია ჩააყარა. ჰოდა, ჩეედი მეპურყველე გახუა, ჩეედ, თურმე ეუბნებიან ანგელოზები, მეპურყველე გახუაო.

დევის საფლავთ რო ეძახიან ფშავის ჭალაზე, მანდ თურმე იყვნეს დეეები დასახლებულები. აქედან კიდე უნდოდა რალაცა გაეტაცა. თურმე ჰქონდათ იმათ ორი თვალი – მარგალიტისა. თან კიდობანში ჩადებული, ჩანყობილი. ჰოდა, მივიდენ და ერთი გველი თურმე ჰყვანდა იმას ყარაულად. თუ ვილაცა შეეხებოდა იმას, ეს გველი კიდევ იწივლებდა და ეს რო იწივლებდა, უკვე გაიგებდნენ და გამოიქცეოდნენ. კარგი, და – მიდი, მიდი, მიდი, ჩადი მეპურყველე გახუა, ჩადიო და ჩავედიო და თავსახურიან კიდობან იყოო და ორ თვალ იყოო და ერთმა არ მიკადრაო. თამაშობდა, მოკლედ, არ შეიძლებოდა მისი დაჭერაო. ავილე კიდევ და ნამავილეო. ეგ იყო დევ-დედაბერთან მეომარი. კოპალა მოშველებია მაშინ და დაუკრია ლახტი და დაუბრუნებია ისენი და ნამაულია ის თვალმარგალიტი.

ასე იყო გახუას ამბავი, მთელი განძის მოტანა, ჩასვლა ქაჯავეთს, იქიდან თას-განძის წამოტანა და, საერთოდ, ესლა ისა ბევრი არ ვიცი, ძველი ამბავია, მთელი საუკუნეების ამბავია, ცოტა ვიცი გადმოცემით.

მერე, აი სადღაც ჟამნი გაჩინდებიანო. ეს თურმე იცოდა. მწყემსობად იყო, საქონელს თურმე ედგა და ვილაც ქვეით, თურმე ჭალაში მოდის და იმან (გახუამ) უკვე იცის, რო გუდანში კაცია მომკვდარი – დავითა. ჰოდა, ის დავითა რო მოკვდებოდა, თურმე ჟამნი გაჩინდებოდნენ და ეს უკვე იცოდა და როგორ არ იცოდა ეს თურმე ანგელოზებსთან დადიოდა და ყველაფერი იცოდა და მაინცდამაინც დაუძახა იმან, რო რა ამბავიაო, რა

მოხდაო? – დავითა აღარ ასაო გუდანაო (იმას კი არ იტყოდეს ძველნი, რო მოკვდაო, არა, – აღარ ასაო). კარგი და ეს საქონიც დატოვ იქა და ელოდების.

ამ ხატში თუ რამე იყო თასი, განძი, თვალ-მარგალიტი, სრუ დამარხა მინაში. ზეთაზე გადაივლისაო. ზეთაზე გადმაჩინდებისაო. ასე გადამალა ეს თას-განძი გახუამ და იმათ ამანყვეტის დროც მოსულა (გახუანთი – გ. ჯ.). მოკლეთ, თუ რამ ისეთი იყო – ოქრო-ვერცხლი, ცხრაენიან ზარი, თვალ-მარგალიტი, ყველა დამარხულია, არავინ არ იცის, მოკლედ, სრუ მინისთვის მიუბარებავ. არავინ არ იცის და არცა მისი შთამომავალია ვინმე დამრჩალი.

ადრე მოკვდა გახუა, გვიან მოკვდა, ეგ არ ვიცი. ცოლშვილიან კაც იყო გახუა. მამა-შვილთ აქვთ სწორედ შანახული ეს თას-განძი, ყველაფერი. უვლავ გახუას გიორგი ხმელის გორსთან და ჭელსამძიმართან და სალ-მრთოსთან და კიდე ხახმატის ჯვართან.

ქაჯავეთიდან მოუტაცებავ ტყვეი, ქალი წამაუყვანიათ. ქრისტეს დედის მარიამისათვის მოუნათვლინებავ ის. ჰოდა, აი ეს არ ვიცი ეხლა, ჩვენა ვლო-ცულობთ – ჯელო სამძიმაროო. ეს თურმე თავის ენაზე დაინყებს ლაპარაკს და მერე ნელად ქართულად – რას იეტატ, პალატაი, რაღაცეები, რა ვი. ჯერ თავის ენაზე ლაპარაკობს ის, ქაჯის ქალია, მერე უსწავლია ქართული.

მთხრ. ქორია ჩალხას ძე გოგოჭური, 38 წლის, სოფელ ჭორმეშავეიდან. ხატის მოგანძური (ხელ-სამძიმრის ხატის თას-განძი მას აბარია ჭორმეშავეში) ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1979 წელი, ივლისი. ჩანერილია მაგნიტოფონზე.

გახუას შესახებ

გახუა ხეთეშაური ჭორმეშაველი ყოფილა. შემდეგ ხორნაულთაში გადასახლებულა. საბოლოოდ ისევ ჭორმეშავეში დასახლებულა, თუ სხვაგან გადასულა, არ ვიცი. შვილი თუ ჰყოლია, ვერ ვიცი. ეს ყოფილა ძალიან ადრინდელი ამბავი.

ყამნი ყოფილან, ხალხი რო უხოციათ წინათ. ხთით ყოფილან ყამნი დადგენილნი. კაცის სახით იარებოდნენ. ხორციელნი იქნებოდნენ ალბათ. ბებერი დედაკაცი შეხვედრიათ ერთი. ნეხვიანი გოდორი გამოეტანა დედა-კაცს. ამას რაღას ვანვალებთო, – ეთქვათ ყამთ. უსროლია კოჭლს შავთბა ისარი და ჩაკეცილა, იქვე გათავებულა დედაკაცი. მთიდიმთი გადადიოდნენ ყამნი.

ამ ყამთ წაუყვანავ გახუას სული ქაჯავეთ. გვამი ადგილზე რჩებოდა. სულეთიც გაჩვენებული ჰქონია გახუას, როგორც ჰქონდა შენათვალი დაბადების დღეში. ხთით ყოფილა დაბადებული გახუა. კაცის ბედი სცოდნია.

სულეთის და სამზეოს ამბავი სუყველა სცოდნია აქედან (სულეთში რო იყო ჟამებთან ერთად). როგორ იბადებოდა კაცი, რა ყისმათი ექნებოდა, ყველა სცოდნია, ქაჯავეთ მოუსმენია.

ხუცობაში ხახმატში ასე ახსენებდნენ გახუას:

ქაჯავეთის გამტეხო,
დიდოეთის დამბეგრაო.

კაცის ბედის მცნობელ გახუას ნანილიან კაცთა ესმოდა. ხთიშვილთა მოძმეც ყოფილა. გახუა ხეთეშაურს უმეტეს ხთიშვილთან ჰქონია წილი (შატილის მიმართ იყო წილნაყარი?). სამ დღეს დარჩენილან ხთიშვილი და გახუა ქაჯავეთს. სული წაუყვანია გახუასი ხთიშვილს. რო მოსულა, გვამი აყროლებული დახვედრია გახუას. მეპურყველეც, ჩადიო, – უთქვამს ხთიშვილს. ვერ ჩადიოდა თურმე საკუთარ გვამში გახუა, ბოლოს ჩასულა.

მეპურყველეს მიტომ ეძახდნენ ალბათ, რომ პურ-ყველსა ჭამდა, პურ-მარილს და სხვას არას.

(გახუას დაბადების და სიკვდილის ამბავი არ იციან)

გახუა ხეთეშაური
ხევსურთ კაცთ ეუბნებისა:
ხმლებს ნუ დაიხსნით, ხევსურნო,
ზურაბ არ დაინდობისა.

მთხრ. ჯურხა კავას ძე ნიკლაური, 72 წლ. სოფ. როშკა.

გიორგი კავას ძე ნიკლაური, 59 წლ. 1979, 12. VII.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

სხვადასხვა წარმოდგენები

ჯიხვის რქა სანყავად ჰქონიათ ქაჯავეთს და მერმე ქაჯავეთიდან ხახმატს წამოუღია ჯვარიონს. ჯვარიონი (დროშა) ყოფილა ქაჯავეთში. დეკანოზი გაჰყოლია. სამძიმარი წამოუყვანიათ ქაჯავეთიდან ხახმატში. გიორგისთან (ნაღვრისპირელთან) ერთად ახსენებენ ჯელ სამძიმარს ხახმატში.

როშკის წმინდა გიორგი და მთავარანგელოზი ერთიმეორის მოძმე სალცავებია.

მთხრ. ჯურხა კავას ძე ნიკლაური, 72 წლის,

მამუკა იმედას ძე ნიკლაური, 62 წლის.

სოფ. როშკა 1979, 12. VII.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

ამბობენ, ქაჯუეთი ვითომ მუცოში არისო. ზუსტად არ იციან. ისე კი უნდა იცოდნენ. ვინც უფრო მოხუცებია, იმათ ეცოდინებათ.

კოპალა და იაყსარი ნარმართები იყვნენ. ძველებს ახსოვთ, რომ ხახმატის ჯვარს მოუტანავ ძროხის რქა, რომელშიც ერთ ფუთ ხორბალ ჩადიოდა. ახლა დაღისტანში იკვლევენ, რომ ასეთი ძროხები ყოფილან. ტყვექალები წამოუყვანია იქიდან: აშექალი, მზექალი და სამძიმარი. მათ ასე იხსენებენ დეკანოზნი:

გიორგის მოდე-მოლაშქრენო, ხელო სამძიმარო. ქაჯეთში ულაშქრია ხახმატის ჯვარს, ბაცალიგოს რქაში 16 კგ. პური ჩადიოდა.

თსუ არქ. №29649

*მთხრ. ღვთისო აღუდაური, 58 წლის. ხახმატელი,
ჩამნ. ნინა ჭაბაშვილი*

პირქუში

პირქუში დევებთან ძალას ვერ ხმარობს. სუსტია დევებთან ბრძოლაში. მჭედელი იყო პირქუში, ძალიან ლამაზი ყოფილა. დატყვევებული ყავდათ დევებს. დევის ქალებს უნდოდათ მისი შეცდენა. ხატის შეცდომა არ შეიძლებოდა. უფალს სთხოვა პირქუშმა: შამმუსრე, თორე შამაცდენენო. ყროლად აქცია უფალმა, საშინელი სახე გაუყეთა (ზავთიანი, კაცს რო შააშინებს), რო დევის ქალები არ მიკარებოდნენ. გამოუფრინდა მერე პირქუში დევებს. მჭედელი იყო პირქუში. ესეც წვავდა კოპალასავით, მაგრამ კაცს წვავდა უფრო, დევებს ვერა. ამას არ ჰქონდა ხთისგან დავალებული დევების დანვა, კოპალას ჰქონდა ნება დართული.

მთხრ. თათო ბერდიას ძე ბურდული, 65 წლ.

ს. ლელისვაკე, 1979.16.VII.

ჩამნ. ქ. ბეზარაშვილი

გახუასა და მისი ვაჟის შესახებ

გახუა მეგრელაურს ხატებთან ჰქონია კავშირი. ხატები მის სულს დაატარებდნენ, აქეთ-იქით. გახუას არც შინ მისვლის ნება ჰქონდა და არც ცოლის შერთვის. ბოლოს ნება მისცეს ხატებმა დაქორწინებისა. შეეძინათ ვაჟი, რომელსაც დაბადებიდანვე ვერცხლის გირკალი ჰქონდა ყელ-

ზე. ამოუცლიათ ეს გირკალი ბალღისათვის (მგონი, დედას ამოუღია) და მომკვდარა ბაღლი.

მთხრ. თათო ბერდიას ძე ბურდული, 65 წლ.

ს. ლელისვაკე, 1979.16.VII.

ჩამნ. ქ. ბეზარაშვილი

გახუა ხეთეშაური და ხელსამძივარი

გახუა მეენეთ ჰყვანდა ხატს. გახუა, როგორც თავის სწორ ამხანაგს, გლეხს ისე ექცევა. უნდა რო დაუმეგობრდეს, შეიყვარას ეს. იმ ხატმა კიდე გაუგო, რო მე შემიყვარა ამან და აწდა ხატი; ხატი კიდე იმას სცდიდა, ეს ჰელსამძივარი. ხატს უთქვამ, რო ჴორციელი ვეგონეო და ვერ გამი-გა იმანაო. შემომეჩვია, შამომეჩვია და ავდექი და მოვსპიო. ადამიანურად იქცეოდა ეს ხატი, კაცო, ქალად ერვენებოდის.

გაღმა, ე ფიცრულში გახუას ნაფუზვარშია დარბასი (მითითებს ხატი-საკენ). იმის ნასახლარშია ე დარბას, აი.

თსუ არქ. №23835

მთხრ. ქორია ჩალხას ძე გოგოჭური, 38 წლის, ჴორმეშაველი.

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1979 წლის ივლისი.

ჩანერილია მაგნიტაფონზე

ქაჯავეთი

ქაჯავეთში ჴაწმატის ჯვარს უვლია და ვერ ვიცი კარგად. სხვებიც კი სტანებიც იქ.

ქაჯავეთში მჭედელი მჯდარა, უკეთებია რამეო. ბუზურაის აღით ნა-სულაო, გადაუვლავ ჴაწმატის ჯვარსო ი სამჭედლოო. ი მჭედელსა კვერი მაუყოლებავაო – ამა ბუზურამ რაიც ქნასაო, ხვალ დილამ ცნასაო, უთქ-მიაო. მეორე დილისად გამაუწყვეტია ის ქაჯავეთი. იქით ნამოღებულებიც რაიმ აქვს, ეს არ ვიცი, ველარ ვიცი კარგად, გიორგი, ველარ. გუდანის ჯვარი ხმარებია, მოძმე ყოფილა.

თსუ არქ. №23841

მთხრ. დიდმინდია ძიას ძე არაბული. 85 წლის. სოფ. ჩხუბა,

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1979 წლის ივლისი.

ჩანერილია მაგნიტაფონზე

ქაჯავეთზე რო რამეს იტყოდნენ, წმინდად არც მე ვიცი, და არც ვსწავლობდით მაგას, მაგრამ ხთის მორწმუნე ხალხისაგან და დეკანოზებისაგან გარმაცემით ვიცოდით, რადგანაც ქაჯავეთ უნდა გეეტებ ანგელოზებს, ყველა ხთისშვილებს და საქართველო რასაც ლოცვილობს, ყველანი ემტერებოდეს ამ ქაჯებს.

იმ დროს ნასულან და ერთი ხთის რწმუნებულ ალბათ იყვ ერთი გახუა ხეთეშაური ის – მეგრელთ გახუა, ჰო, ხეთეშაურ კი არა. ის გაუყოლებავ. გზაშიავ სულნ ამამართენესაო და გვამივ იქ დააგდესავ. ვერ გითრევთო შენ, მითხრესო. ნავედითავ, ქაჯებს რო მიუახლოვდითავ, არ მიგვიტივენესავ. კატაის თავ-ფეკ დაგვრეისავ. ვერ მივსწონეთავ. ცხენ იყვა მამკვდარი, იმის ძვალნ ეყარნესა, იმაჩი მოვიმალენითავ, მანამდე კატაის სისხლნ მოგვეცხებოდესავ. მემრევ ხახმატის ჯვარ ბუზურაის ალით შავიდავ, გველთბუზურაის ალითავ (გველთბუზურას ვეძახთ, მინაში ცხოვრობს. გველებს ვითომ უჭამს თაფლს, გველებთან ცხოვრობს, გველთბუზურა ჰქვია. ნელ-ნელა ბუბუნით დადის ფუტკარივით, დიდია).

სამჭედლოში შავიდა, მჭედელ რას აკეთებსაო, უნდა გავიგაო. კვერ მაუქნია მჭედელმაო. ემ ბუზურამ რაიც ქნასო, ხვალ დილამ ცნასავ. არ მეენონა იმის შასვლაი, მიხვდა, რომ რალაც ამბავი იყო. მერე როგორ მაიქცნეს და რა იმოქმედეს: გაუტეხავ ეს ქაჯავეთ. ის ქურთემული და კვერიც წამაულია. ქაჯის ქალნიც წამაუყვანიან ტყვედ, საქონელიც წამაულალავ, წამასულან, გამაბრუნვილან. რო გაუტეხავ ეს ქაჯავეთ, გზადაგზა როცა მადიოდეს, საცა ჩემ გვამ დააგდესავ, იმასთან რომ მივედითავ, უკვე დაბიბკებულებიყო, ობ გაღმბიყვავ. ნუ გეშინისავ, შაძვერი გახუავ. ისევ ფეხზე ავდექივ და უწყლობამ შეგვანუხნა მთა და მთა რომ მოვდიოდით. კოპალამო ლახტ დახკრავ, წყალ მავარდავ, ქაჯის ქალნ დაგვექცნესაო და იმ ტბაშიავ დიდ მორევ იყვაო და დაგვიფრინდესავ შიგავ. ისევ დახკრა მეორე ადგილსაო და დააშრაო, იქავ მოვიჭირნეთავ და წამოვიყვანენითავ, ეეგრ მოსულან, უდენავ და ქურთემულს ვერავინ ერეოდა, პეტრე იყო შამძლეივ, იმან წამაიტანავ და სასრევ-სამართებელი, იქაურ ფურის რქაიც, რომელნიც სანყველად ჰქონდ. ჯაჭმატ სუყველაფერ მალეებულიაო და სასრევ-სამართებელიც ჯაჭმატ ასაო, ქურთემულიცა. სანყავადავ ის ფურის რქაც იქაურივ მალეებული.

კარგად არ ვიცი, ეგენ ქაჯების დატყვევებულ იყვნესა ქალნი და იქიდან იწსნესა ანგელოზებმ თუ წამდვილად ქაჯის ქალებ იყვნეს და იმათ წამაიყვანეს. როგორც დეკანოზებ აწსენებენ – ტყვენო ქაჯეთ ნაწსნარნოო ეგრ აწსენებენ და ე, ქაჯეთს ნაწსნრობა კიდენ ასე ნიშნავს, ვითომ დატყვევებულები ჰყვანდნენ. ე ქალებ იყვნეს მზექალი და აშექალი, სამძიმარი,

დღესაც რომელსაც აწსენებენ, გიორგი ნაღვრისპირისაო, ჯელო სამძიმარო, რჯულიან-ურჯულოო სალოცავნო და ტყვენო ქაჯეთ ნაწსნარნოო.

ჯელ იმას ნიშნავს ძველებურად, ჩვენებურად, რო იტყოდეს, ცოტა გაღალღებულს, რო აღარაფრის დარდი აქვ და აღარა ანუხებს რა. მეორე ცოტა გასულღებულსაც ნიშნავს, მაგრამ ეგ „ჯელ“ გასულღებულზე არაა ნათქვამი, რო იტყოდეს – „ცხენს შაჯდა გახეღებულსა, ჯევსურეთს შამაუტიაო“, ნიშნავს ცოტა გაღალღებას.

თსუ არქ. №23854

მთხრ. ხთისო ივანეს ძე არაბული, 68 წლის, ჩხუბიონი.

ჩამნ. გ. ჯაფარიძე, 1979 წლის ივლისი

პირქუში

ბაცალიგოს, გიორგივ, ძალიან ძლიერ ხატი, ძალიან ძლიერ. თქვიან მოხუცებმ, რო გვნამსო, ამიტომ გვნამსო, რო თურმე მოდიან ქისტები სა-ქურდლადა. ამ ხატში ქვაბებია, აქა სპილენძები და ვერცხლები თურმეა. მაგიდეს ერთხელ ქისტები და ვინ გასცემს იმეებს ხმას, ვინ მეეკვლევის. სოფელმა ხმაიც ვერ ამოიღო და ჩავიდეს ესენი ხატს. ხატიდან წამოიღეს სპილენძის დიდი ქვაბები – სალუდეები და მოაქვთ. ამოვიდეს ზემოთ გორზე და ამ ქვაბში თურმე ცეცხლი დეენტა და გაგორდა ქვაბი. ვერ ნაიღეს.

თსუ არქ. №23835

მთხრ. აშექალ ბათირას ასული არაბული-გოგოჭურისა,

43 წლის, ცხოვრობს ჭორმეშავს, გამოთხოვილია ბაცალიგოდან.

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე. 1979 წლის ივლისი

• • •

ხახმატის ჯვარში სალოცავად მისულა მთიულის და ხევსურის ოჯახი. ხევსური ქალის პატრონი ყოფილა, მთიული – ვაჟისა. ქალის პატრონს გაუცვლია ბავშვები, ვაჟი მოუპარავს. ეს ხატისთვის გადაუბრალეზიათ, რადგან ხატის კარზე მისული შეიძლება ქალი ვაჟად მოაქციოს ან პირიქით. რადგან ბავშვების გაცვლაში ხატს მონაწილეობა არ მიუღია, ბა-კურხევეში ახლაც ეძახიან არაბულებს ნაპარავ გვარს.

თსუ არქ. №23925

მთხრ. ღვთისო ივანეს ძე არაბული,

ჩამნ. ნინო დეკანოიძე, ჩხუბა, 1979 წ. ივლისი

ხატების ლაშქრობა ქაჯავეთში

სამი ქალი – სამძიმარი, მზექალი და აშექალი ხახმატის ჯვარმა და გახუამ წამოიყვანეს ქაჯავეთიდან. ბევრი მძლავრი ხატები იყვნეს მაშინ. თან დავლაც წამოიღეს.

კოპალამ გატეხა ქაჯეთი, ცხვარ-ძროხა წამოიყვანა (ამ დროს არ ყოფილა იგი ქაჯავეთის ტყვეობაში). ხახმატის ჯვარმა დაიმხრა (დაიხმარა) კოპალა. უკოპალისოდ ვერ გატეხეს ქაჯავეთი. სხვას ვერ შეუძლია გატეხვა. ეს ძალა ხთისგან პქონდა კოპალას (ღმერთს შესთხოვა და მისცა).¹ ხახმატის ჯვარმა დაუნაწილა ხატებს ნადავლი (მარტო საქონელი).

ქაჯავეთიდან მოუყვანიათ ცალრქიანი ფურიც. ამ რქისაგან გაუკეთებიათ ყანწი. სად ას ეს ყანწი, არც ვინ არ იცის. სანყავია ეს ყანწი. ერთ ფუთ ხორბალი ჩადის შიგ. ლუდის მოსახარშად.

ქაჯავეთიდან წამოღებული სიმდიდრე ხახმატის ჯვარშია ზოგი. ქურთემულ (გრდემლი) არის ხახმატში ქაჯავეთიდან მოტანილი. თუჯისა არის. კოპალას წამოუღავ.

თსუ არქ. №23967

მთხრ. თათო ბერდიას ძე ბურდული, 65 წლის.

ს. ლელისვაკე, 1979, 16.VII.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

შენიშვნა: სხვა მთქმელის თქმით, კოპალამ დაუნაწილა სალოცავებს ქაჯავეთიდან წამოღებული ნადავლი.

მთხრ. ღვთისო ნადირას ძე ჭინჭარაული, 88 წლის.

ხევისბერი, ს. ჭიე. 1979, 11.VII

კოპალას დატყვევება დევების მიერ

პატარა იყო კოპალა. 15-16-17 წლის იქნებოდა. დედა-შვილი (კოპალას დედა ჩვეულებრივი ქალი იყო) დაატყვევეს დევებმა. დედა დაუკლეს და შეუჭამეს. კოპალა გაიპარა, უფალთან მივიდა და სთხოვა: ისეთი რამე მომეცი, რო დევებს ვებრძოლო და ამოვყლიტოო. მისცა უფალმა იარაღი – ნავთის კოჭობი დევების დასაწვავად და მას მერე შურობს კოპალა დევებს. ამის შემდეგ გახდა იგი ანგელოზი.

ამის შესახებ ცალკე გადმოცემა არსებობს – კოპალას დატყვევება დევების მიერ.

კოპალა ნავთის კოჭობს ცეცხლს აყოლებს და ამით ნოვს კაცსაც (რასაც ვინ დაუშავებდა) და დევსაც. დევებს წვავდა უფრო. აბუდელაურთ ტბაშიაც ეს კოჭობი გამოიყენა. იმით ამასწყვეიტა დევები.

პირქუშს ღვთისაგან არ ჰქონდა დავალებული დევების დანვა. კოპალას კი უფალმა მისცა ნავთის კოჭობი. დევების ამოხოცვის ძალი ხთისგან ჰქონია კოპალას (ბაღლობაში რო შასთხოვა უფალს).

კოპალა და იახსარი ერთია.

თსუ არქ. №23968

მთხრ. თათო ბერდოს ძე ბურდული, 65 წლის.

ს. ლელისვაკე, 1979, 16.VII.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

• • •

ყარამანს რო დევებთან უომებავ, ანგელოზნივ თავის თვალით უჭერეტდესავ, ყარამანს უთქომ: ისენ მაძლევენავ იქითავ ძალასავ.

• • •

ლაშქარ მასულ, მინდიას მესამე – მეოთხე კურატ დაუკლავ – ჯაჭმარის ჯვარში, ურჩო ჭირ მჭირსავ და იმაად ვჰკლავავ, არ ითქმებისავ, არ გამეცხად...

მესამე-მეოთხე დღეს გამაჩინდებისავ, მაცნე მავავ აქავ. გატყდ წმა – ლაშქარ მადისავ. გველისმჭამელ სად ასავ, გააგებიეთავ იმასავ. მავიდ მინდიაიც და ჰკითხეს: რაწელ მავიქცნათავ, სად შაუკრათავ გზაივ. მაგოსა არ ვიცვი, მე ჩემი ჯანით მარტო ვიომებავ. არავ, შენს სიტყვას ვერ გადაოლთავ... გეერივ ლაშქარს, გეეტივ. დაიჭირეს მინდია, შაუკრეს ჯელფეკ და დააგდეს. იგორავ, იგორავ, დაიწხნ ჯელ-ფეკ, გამახენ სოფლებს, ცეცხლ უკიდავ, აიტან თავის ჯმალ, დაიც...

ხატის მლოცავ ყოფილ მინდი.

ჩვენ ჯვარჩი ერთ ჴევსურ ყოფილ, იმისა თქვიან: ხუცობში მოუვიდავ ტრედის აღითავ, ჴელჩი ნაჭერ ლუდიან თასივ ეესრ დაიჭირავ, წინწელ ამადიოდისავ თასშიითავ. მწარზე რო დააჯდავ, ამაში წაღმ მებრუნდავ...

მთხრ. (მამუკათ) ივანე ნიკლაური, არხილოსკალო. 1979 წ.

ჩამწ. ამირან არაბული

ხოგაის მინდი არხოტიონი. ხოგაის შვილ ყოფილ. ეხლა ეს სახელ ალა-რავის პქვიან.

მინდი ქაჯებს ჰყვანივას თორმეტ წელს დატყვევებულ. დაიჭირეს და დარჩ აიქ. მამას, ძმებს გლოვა პქონივ, სა ნავიდავ, დაიკარგ კაც. კრავლიან გველ ჰყვანივ ქაჯებს დაკლულ. ადუღილებენ ქვაბში. ეუბნებიან ქაჯები, ჭამევ მინდიაო. ვერ იწონს. ქაჯებიც ატყობენ და იმიტო ეუბნებიან. აიტან ერთ ნანილობა და შაჭამ უდუმლად. რაც რამე ას, ყველაის ლაპარაკ მიედინ. ხეს ვერ მასჭრიდ, რას სჩადივ შეეხვეწებო ხე, ნუ მამშლივ ზდილობასავ. თიბაზე ნავიდოდ, ვერ მასთიბდ. მკაში გაგიჟდებოდ: აი, აი, აიავ – დაიწყებდ. თავთავებ ეძახდეს: მე დავჩივ, არიქავ, სეტყვა მავაო-და მამკლავსავ. სანამ არ გადაიქცეოდავ, სამკალზე წასულ ვერ დაისვენებდავ. ყვავილებ რო ამავიდოდ, სრუ მთა-ბარს ივლიდ. მე აიმის წამალი ორავ, მე აიმისაივ.

თამარს უთქომ, რო მტერივ ჩემთანავ ვერ მაიგებსავ, სანამდი მინდია მყავისავ.

ოჯახიც ჰყვანივ. ოჯახმ შალრივ ამ საქმეში: ხეიც მააჭრივ, ნადირიც მააკვლივ და დაკარგ ეს გრძნობა.

ხოგაის მინდი კვდებოდავ,

მზე წითლდებოდა, წყრებოდავ.

ალბათ ხთისგან პქონდ მინდის ნიჭიერება და ამიტო წყრებოდ მზე.

მთხრ. (მამუკათ) ივანე წიკლაური. არხილოსკალო. 1979 წ.

ჩამწ. ამირან არაბული

მინდი

არხოტიონ ყოფილ. ლეკებს დაუჭერავ, ნაუყვანავ (სამ-ოთხ წესზე ნატრიალებ ას ეს ამბავი, რა ვიცო!).

მერე ილლიის ძირი გამაუჭრიათ გუგუტათ. დამსუბუქებულ, რო ქარს უტაცებია, როგორც ფოთოლი. მემრ ქვა უდვია გამოჭრილ ადგილას, რო ქარს არ გვეტაცნა.

გუგულებში ყოფილ ხოგაის მინდი. მასულან გუგულები, ეზიდებიან ხე-ტყეს. უკეთებავ სახლებ. დაგვლაშქრავენო. იმეებს ჯმარებივ და გაუკეთებავ სახლები და ველარ უზარალებავ ისინი.

თსუ არქ. №14087

მთხრ. გიორგი ჩალხას ძე ალუდაური (ჩალხთ გიორგი), 80 წლის, მცხ. სოფ. ხახმატს. ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე. 1973 წ. იანვარი

აფშოალი ბაღლის დაკარგვა

აფშოში 5 წლის ბაღლი დედას გაჰყოლია ძროხებში. წყალი მწყურია-
ნო, უთხრა დედას ბაღლმა. გაიარე ჯევეზე, დალიეო, ქალი ფარტენას ას-
თავს და წაუვიდა გულისყური ამაზე. მაიკითხა ბაღლი და აღარ იყო. და-
ვიდოდის ეს ქალი მთელი დღე და ტიროდის. შემოდგომა იყო. თვირთვილს
რო აგდებს, თოვლს. ეძებნა სოფელმა, ეძებნა და რომ ვერ მოჴელა, თავ
დაანება. გავიდა თოთხმეტი დღე. სხვა დედაკაცები წავიდნენ მკითხავე-
თან მთიულეთს. წააღებინა იმ კაცმან სანთელი. იცოდა, ის ცოცხალ
აღარ არიო, მაინც რაკი მიდიოდნენ, წააღებინა. რო აანთო მკითხავმ
იმის სანთელი, ის მკვდარ არ არიო, ისი თქვა, ის არის მიზეზითაო. ხა-
ტის მიზეზითაო. სასიკვდილოდ არ გავიმეტეო, ხატმა თქვა, იმის მამას
უფრო დაეტანჯავდიო, ესე რო საფარველი დამედო, სამ დღე რო გავაო,
თვითონ აჩქამდებაო, სამ დღეს კიდენა აქვ ვადაო. მართლა, მესამე დღე
რო გათენდა, ბაღლმ დაიძახა, ნინოო – დედას უძახა. სხვა დედაკაცმა
გაიგონა ეს ძახილი, წამოიდა და უთხრა იმ კაცსა, ესე რაიმ გავიგონეო და
აბა, რაი ვიცი, მართალი არი თუ ტყუილიო. გაჯავრდა იმის მამა, არ არი
ცოცხალიო, რა აჩქამდებოდაო, მემრე თქვა, აბა, წავიდე, რასაცა მეუბნე-
ბიანო. წავიდა საძებნელადა ისრივ. იმ ღამეს იქ დარჩა. ტყეში გაათენა,
რომ ვერ მოჴელა, მეორე დღეს ადგა, იარა, იარა და მოჴელა. ი მამამ რო
გაიგონა ნინოო, ეშმაკ ხო არა არისო, რა ჩქამობსო. ქალამან დაგლეჯილი
იყო, თითები გამოჩენილ ჰქონდაო, მემრე ჰკითხა (მამამ) ვინ წამოგიყვანა
აქაო, ნინომო. სხვა ვინლა გყავსო და ბებოო. აბა, სად არიანო. მოგვყვე-
ბიანო. სოფელს რო დაეუახლოვდითო, ვკითხეო, აქავ არიანო შენ ნინოო
და ბებოო? აღარ არიან აქაო, წავიდნენო. მენაო, არ წავედიო, საცა დედამ
მითხრაო. მამა ჰკითხავდა, სად წახვედიო, წყალმა გამაჴდინაო (მთქმე-
ლი ამბობს, რომ იმ წყალზე გადასვლა 5 წლის ბაღლს კი არა, დიდებ-
საც უჭირდათო). მემრ ნინო და ბებო მყვანდნენ და ისინი მავლეედნენო.
მამამ ჰკითხა, რას გაჴმევდნენო. ნინო რას გაჴმევდა, დედაო? პურსაო.
რარიგ პური იყოო? ყროლიო. ჯერ დიდს უჭირდა იმ ტყეში, ის უკვირდა
ყველასა. რამ გადაარჩინა. შორს მოჴელეს. იქ, საცა დაეკარგათ, ეს რაი.
იქავ ჭალაზე ყოფილიყვნენ. მოჴელეს შორს მთაში. ეხლა საცა ხატია. იქ
ხეების მოჭრა არ ვარგა და იმას (ბავშვის მამას) დაუჭრავის და იმაზე
ტანჯა ხატმა ის კაცი.

თსუ არქ. №15097

მთხრ. მზექალა ხუმარას ასული ჩიტომვილი-ციგროშვილისა,

70 წ. სოფ. თხილიანა.

ჩამნ. გ. ა. ჩხაიძე.

1973 წ. ივლისი

ერთ დღეს, როცა დარ-ავდრის ხატი ცუდ ტაროსს ებრძოდა და ცაზე ცისარტყელა გამოჩნდა, დაიბადა ხოგაის მინდია. მას ორი წინა კიჭი დაჰყვა. რომ გაიზარდა, ისეთი მხარბუჭი ჰქონდა, რომ ჭიმლის კლდეს ეჯობებოდა. მინდია მალე გაიზარდა და სახელოვანი მონადირე გაჟჟაკი დადგა. იგი დაუძმობილდა ერთ ნადირთა მწყემსს, ეშმაკის მოციქულს. მაგრამ მინდიას ერთი ჭირი სჭირდა: მკბენარი ეხვია იმდენი, რომ სიარული უძძიმდა.

ერთხელ მზემ მოიწყინა, მინდია სანადიროდ წავიდა, თან თავისი დისწული საღირა წაიყვანა. შეხვდათ ჯიხვების ჯოგი. მინდიამ თითონ არ ისროლა, საღირას ასროლინა. საღირამ მოარტყა და ერთი ჯიხვი მოკლა. დაღამდა კიდეც. ბიძა-დისწული ერთ გამოქვაბულში შევიდა ღამის გასათევად; ერთმანეთის გვერდი-გვერდ დაწვნენ და დაიძინეს.

შუალამისას უცბად ატყდა ჭექა-ქუხილი, ელვა ღრუბლებს სჭრიდა. ქარიშხალი გრიალებდა. საღირას გამოელვინა და ბიძას გადახედა. შეამჩნია, მინდია რალაც საშინელ სიზმარში უნდა ყოფილიყო, ძილში კრთოდა. საღირამ გააღვიძა ბიძა და ჰკითხა, რა გეშართებაო. მინდიამ არა უპასუხა რა, დაჯდა და თავჩალუნული რალაცას ფიქრობდა. არ გაუმხილა დისწულს თავისი სიზმარი. სიზმარში მინდიამ ნახა თავისი ძმობილი, ნადირთ მწყემსი, ეშმაკის მოციქული. ნადირთ მწყემსს სურდა მკბენარისაგან გაენთავისუფლებინა მინდია, ამიტომ უთხრა: „მკბენარს მოგაშორებ, თუ საიდუმლოდ შეინახავ, რაც გადაგხდებაო“. მინდიამ შეჰფიცა. ერთ ადგილს წაგიყვან საზღვარგარეთო. მინდიამ უპასუხა: სადაც მეტყვი, ყველგან წამოგყვები, რასაც მეტყვი, ყველაფერს ავასრულებო. ეს ნახა მინდიამ სიზმრად და ამაზე იყო დაფიქრებული. საღირას არაფერი უთხრა, რადგანაც ნადირთმწყემსს სიტყვა მისცა, ყველაფერი საიდუმლოდ შეენახა.

რომ გათენდა, ნადირთ მწყემსმა მინდიასა და მის დისწულს თითო ჯიხვი მოაკვლევინა – ერთი სააღდგომო, ე. ი. თავისი სამწყსოსი და მეორე არგონული, ე. ი. სხვა ნადირთ მწყემსის სამწყსოსი. ამის შემდეგ ნადირთ მწყემსმა მინდია გააპარა, საზღვარგარეთ გაიყვანა და გუგულების სოფელში მიიყვანა. სწორედ ამ დროს გუგულები საზღვარგარეთიდან დაბრუნებას აპირებდნენ. გუგულები მზადებაში რომ იყვნენ, მათ სხვა ფრინველთ ჯარი დაესხა და გუგულები დიდ საფრთხეში ჩაცვივდნენ, მინდია ჯოხით დაერია თავდამსხმელთ, დახოცა ისინი და გუგულები გადაარჩინა. გუგულებს გაუხარდათ და თანაც გაუკვირდათ. თქვეს: ეს რა ადამიანია, რა კაცია, რომ ასეთ განსაცდელს გადაგვარჩინაო, და კითხეს ნადირთ მწყემსს, ეშმაკის სხეულს, მაგ კაცს რა ვასიამოვნოთო. მან უპასუხა: მაგას კბენარი ახვევია და ის მოაშორეთ, თორემ სიარული უძძიმსო. გუგულებმა უპასუხეს: მაგის წამალი ვიცით, ისე გავხდით, სულ ჩვენსავით ფრინავდესო.

ეს რომ გაიგო მინდია, სიხარულით ცასა სწვდებოდა.

გუგულებმა კი უთხრეს ნადირთ მწყემსს: ჰკითხე მაგ კაცს, რა საჭმელსაც ჩვენა ვჭამთ საზღვარგარეთ გაფრენის წინ, იმ საჭმელს თუ სჭამსო. ნადირთა მწყემსმა ჰკითხა მინდიას და მინდიამ ასე უპასუხა: მე შენ გენდობი, რასაც შენ მეტყვი, მეც იმას ავასრულებო.

გუგულებმა მოხარშეს თეთრი გველი. თითონაცა ჭამეს და მინდისაც აჭამეს. მინდია ცუდად გახდა, გულს ეყრებოდა, კენესოდა. გუგულებმა ლოგინი დაუგეს და დააწვინეს, მაგრამ მინდიამ ვერ მოისვენა. დაუგეს მეორე ლოგინი, მაინც ვერ მოისვენა. დაუგეს მესამე. მაშინ კი დაეძინა.

დილით რომ გამოიღვიძა, ნახა ორივე ილღიაში ცხვრის ფაშვის ოდენა რალაც ეკიდა ტომრებივით. ამან მინდია შეაშინა, მაგრამ გუგულებმა ის ტომრები გასჭრეს და იქიდან იმდენი ტილი გადმოცვივდა, რომ სამი ფუთი გამოვიდოდა. ამის შემდეგ მინდია ისე დამჩატდა, ლამის გაფრინდეს. მთლად გაჭაბუკდა, გონება გაუახლდა. ისეთი სიარული დაიწყო, რომ ფეხსაცმელსაც კი არ არხევდა.

ძმები დაცინვით დახვდნენ. ე, აგერ, აი, მავიდ ბრძენ კაც, მავიდ. სად იყავ, მინდია, თოფი, ცულ სად წაიღ, რამდენ ჯიხვ მახკალ, რა მაილი მინ?

მინდიამ ძმებს ხმა არ გასცა. დედამ ჰკითხა, პური არა გშიაო. მინდიამ უპასუხა – ზისცვარი მამილი, დედავ, ზისცვარი. დედამ რძე მიუტანა. დედას აწუხებდა მინდიას საქციელი. მთელს არხოტის ხევში ხმა გავარდნილიყო მინდიაზე, მინდია ხალხის პირში იყო ჩავარდნილი. ყველგან იმას ამბობდნენ, მინდია მთლად გამოიცვალა, რალაც დასჩემდა, მას მაცილ-ეშმაკი დასდევს და მინდია მიგრავით გახდაო. ზოგი კი მინდიას ბრძენ კაცად სახავდა.

თედ. 101-102

გახუა მეგრულური

მამაშვილობით მეგრელი ყოფილა, გვარად გოგოჭური, ჭორმეშავიდან. ეს წაუყვანია ჩვენ ჯვარს, საღმთოს გუდანისას და ხახმატის ჯვარს. უნდა გატეხონ ქაჯაეთი. ეს რაც საკლავი დაკლულა გზაზედ, გახუასთვი მიუციათ სრუ ტყავი (ხატს ხალხი რო ხვდებოდა გზაზე, საკლავს უკლავდა, სამ ცხენით გადმოიღო ეს ტყავიო, იმდენი საკლავი დაკლულა მაშინ).

აყვანილი ხყვანია ხატს, ძაან მიღებული ჰყვანია გახუა, მგონი, მფრინავ ხატზე შაუსვამს ეს გახუა. სული წაუყვანია და გვამი აქ დაუტოვებია.

მერე რო მოსულან იქიდან, სუნი ჰქონდა იმ გვამს, გახუა ველარ ჩავიდა თავის სხეულში, ჰოდა, სამჯერ გაურეცხია თურმე გვამი. ვერ ჩადის! – ჩეედი, მეპურყველე გახუა! თურმე ეუბნება ეს ხატი. ჩავიდა აბა, ეგრე ხო არ ივლიდა. რას იზამდა, რო არ ჩასულიყო.

ქაჯებში რო მისულან და გაუგია ამ ქაჯებს, რო მოდიანო, ცხენი დაუდვიათ გზაში, ვერ გარმოვლენო ცხენსო, ცხენი თუ აშინებდა ამ ხატებს. მერე ეს გახუა გამძვრალა ცხენის ღრუვზე – გასულა. ხატი როგორ გასულა, ის აღარ ვიცი. ილაშქრეს და წამოიღეს განძი, ცხვარი, ძროხა.

მე ეესრ ვიცი, ცხვარ-ძროხა რო დაუნახავს ხახმატიონთ რძალს, უთქვამ – რა ამბავია ესიო. მეორეს უთქვამ, გაჩუმდიო. პირველს გოგო ყოლია, მეორეს ვაჟი. შეუცვლია ხატს ვაჟი – გოგოთი.

იქიდან მოტანილი რა აქვს გუდანის ჯვარს, ეს არ ვიცი.

ქაჯავეთი, ქაჯეთი, ეშმაკი. ესენი ხალხ არ ყოფილან. ადამიანები არ უნდა იყვნენ.

თსუ არქ. №23122

მთხრ. გიორგი ჭინჭარაული, 37 წლის.

ჩამნ. გიორგი ჯაფარიძე, 1978 წ.

• • •

ქაჯავეთს ციხეს შამაგხედ,
ყველა კარ გახსნილ დამიხვდა,
წავედი, ხელი მოვჰკიდე,
ვითარ ძმა, ისე წამამყვა,
მითხრა თავისი ვარამი,
მეც ჩემი გავეუზიარე.

თსუ არქ. №23336

მთქ. გიგია ჭინჭარაული,

ჩამნ. ნოდარ გრიგალაშვილი, ხევსურეთი, 1978 წ.

თქმულება ქაჯავეთის ღალაშქვრის შესახებ

ქაჯავეთი ცალკე იყო და ჩაგრავდა ქრისტიან ხალხს. ანგელოზებს პირობა დაუდვიათ, რათა დაელაშქრათ ქაჯავეთი.

ანგელოზებს ქაჯავეთში მეგრელთ გახუა გაუყოლებით (გახუა ალბათ ღვთის ქადაგი იყო).

სული ამომადგერეს და გვამი იქ დააგდეს, იქ ეგრე ვერ გითრევთო, – ამბობს გახუა.

წავედით და ქაჯავეთს რომ მივედით, იქიდან ციცაის თავ-ფეხი მოგვაყარესო.

ხახმატის ჯვარი გველთბუზვას-კარუზას სახით შევიდაო (გველთბუზვა ბზიკივით არის, ცოტა თაფლს აკეთებს, იგივე ბუზურაა). მას გველი უჭამს თაფლს, რადგან ბუდეს მინაში იკეთებს. იქ მჭედელი ჭედდა, კვერ ეჭირა ხელში და მოუქნია, თან თქვა, მაგ ბუზურამ რაიც ქნას, ხვალ დილას ცნასო.

მერე როგორღაც გაუტეხიათ ქაჯავეთი. თუ როგორ მოხდა ეგ (მაგის გადმოცემა კარგად არ ვიცი, ტყუილად არ შეიძლების).

იქედან ყველაფერი წამოუღიათ, საქონელი გამოულალავთ, სამჭედლოს სასრევი სამართებელი – სასრევი სალესველი, რომელსაც სხვას გადაუგდებენ (დანასაც ლესავდნენ იმით და სამართებელსაც).

ქურთემული მძიმეც იყო და ვერავინ წამოიღო პეტრეს გარდაო (ის იყო შამძლეო).

თან წამოუღიათ ქაჯავეთური ფურის რქა, რომელშიაც 1 ფუთი ხორბალი ჩადიოდა. ეს რქა ხახმატის ზარის ძირში დგასო, იტყოდნენ ადრე.

რომ მოვდიოდით, უწყლობამ შეგვანუხა (ამას ყველაფერს გახუა ყვებოდა თურმე).

საცა გამწირეს, იქ რომ მოვედით, ჩემს გვამს ბიბკი-ობი ჰქონდა გაბმული. შაძვერი მაგაშიო, მითხრეს. ამაყენეს ფეხზე და წამოვედით. მთამთა მოვდიოდით, უწყლობამ ძალიან შეგვანუხა. კოპალამ ლახტი დაჰკრა ერთ დიდ მოედანზე და წყალმა ამოჩქეფა.

ქაჯავეთიდან წამოყვანილმა ტყვე ქალებმა (აშექალმა, სამძიმარმა და მზექალმა) ფრთები გამოისხეს და ტბაში დაფრინდნენ ქვებზე, შემდეგ ისევ კოპალამ უშველა. დაუკრავს ლახტი და ის ადგილი ისევ უწყლოდ ქცეულა.

ეს ქალები ქაჯურად დანართენილნი ყოფილან. არაფერს არ დაზარდებოდნენ და ხატებს ეხმარებოდნენ.

„გიორგი ნაღვრისპირისა, ხელო სამძიმარო, ლალო სამძიმარო, ტყვე-ნო ქაჯეთ ნახსნარო – გამოხსნილო. სჯულიანთ-ურჯულოთ სალოცავო. ხახმატის ჯვარს ამიტომ ყველა ეხვენება. რჯულიანიც და ურჯულოც.“

თსუ არქ. №23924

მთქ. ლეთისო ივანეს ძე არაბული,

ჩამწ. ნ. დეკანოიძე, სოფ. ჩხუბა, 1979 წლის ივლისი

ეს ხატებ ადგილობრივები. ხადურს უფრენავაჲ შაშვის სახითაჲ, სა-
დაც დაჯდებოდ, იქ ააშენებდ ეს ჯვართ. ქუდმახდილ დაზდევედაჲ, იციან.
ბაჭუათა ვინამ ყოფილ, ხახმატის ხატში ძირითადად ქალები ლოცულობენ.
ქაჯავეთით მაყვანილ ხყვან სამ ქალნ. ქრისტემ გვანია მირონი, ჩაგვანვი-
ნა ოქროს აკვანშიაჲ. 2 ქალ მაუნათლაჲ.

ქაჯავეთის გატეხის დროს მთელ ღვთისნასახნ იქ ყოფილან. გახუა
მეგრელაურიც იქ ყოფილ. ერთ მთაზედაჲ, გახუამ, თქვისაჲ, სულნ ამა-
მარიდნესაჲ, ზედაჲ ღოლოს ფოთოლნ დააყარესაჲ, მემრაჲ როგორც ღვ-
თის ნასახნი-ჯვარები ხევსურეთს გაფრინდესაჲ, მეაც ისრ გაფრინდიჲ.
ქაჯავეთ რო ჩავედითაჲ, ქაჯებმაჲ ციხეში შაგვასწვრესაჲ. ვერ მიუდგე-
თაჲ ახლოსაჲ. ციცაის თაჲ-ფეჲ დაგერიესაჲ, ძაღლისაჲ. კარებშიაჲ და
საკემებშიაჲ ცხენებ გადმასხესაჲ. პირველადაჲ ჯადუურ სამება გამაიქცაჲ
როგორც ყველაზე წმინდაიჲ. ჯვარებ ბორტეზედაც არ სხდებოდეს, ე. ი.
მდელოზე. წმ. გიორგიმაჲ გუდანურს უთხრაჲ, რო გადავალიჲ, ნისლ მამაშ-
ველიდიჲ. რო გადავედითაჲ, მჭედელსაჲ ატანილ ხელ გაუხმაჲ, სუ ნისლით
გამაივსაჲ იქაობაიჲ. გახუაიჲ თან გადახყოლი. ქადაგებს უძახინებაჲ:

ამაშინ მქონდა შაძლებაიო,
მთა-წვერთ რო ვიარებოდიდიო,
ხახმატის ჯვარს რო ვხყევბოდიდიო,
ციხენის ღრუშია ვძვრებოდიდიო.

სასრევ-სამართებელ წამაულიან და სამებას დაუპარიან. სადაც ისენ
იქნებოდეს, იქ უამნ თუ არ გაჩინდებოდეს. სამ ქალნიც წამაუყვანიან და
ერთ 9 ღარიან ჩონგურიც გამაუყოლებაჲ. ი ერთ ქალ მაუნათლაჲ დარ-
ჩენილ ისეჲ ქაჯად.

თსუ არქ. №26189

მთხრ. გიგია ალუდაური, სოფ. ხახმატი,
ჩამნ. ნიკოლოზ ზეიადური

გახუა მეგრელაური ჯვართ აყვანილ ყოფილა. ანგელოზებთან უვლაჲ.
ქაჯავეთ უდენაჲ, ულაშქრაჲ. იქიდან თას-განძ უზიდაჲ.

ერთხელ დავითისჯვარ დაუტოვებაჲ გვამი. ჩაუმწერაჲ ის გვამ. გახუაის
სულ ამასულ გაცოცხლებულ. დევებ ხმტერები მაგრაჲ იმას. ერთხელ დე-
ვთსაფლავით თვალ-მარგალიტ აქე წამატანილ. ქალ ყოფილას ერთი, ფან-

ჯარასთან უდევს თვალ-მარგალიტი. იქ თუ კერავს. უნდა მაიპარან ის. ადგავს ის ქალივ, აიტანავ 9 მარგალიტივ და კიდობანში ჩააგდავ. მემრე შასულან, აუხდავ კიდობანი ი ქალ თუ უხტების. დაიჭირევ, გახუაო რო- გორც იქნავ, დავიჭირევ, გამავიქევ კიდევაცავ, ნამაულავ ჯვარში. ხელ- სამძიმრობით ვილოცავთ. რჯულიანისა და ურჯულოს სალოცავი. ცხრა ენიან ზარ ხქონივ მატანილი.

თსუ არქ. №26231

მთხრ. ქორია გოგოჭური, 46 წ. სოფ. ქორმეშავი.

ჩამნ. გოდერძი არაბული, ნიკოლოზ ზვიადაური

პირქუში

ევ მჭედელ ყოფილაო, ოქრომჭედელი, ვერცხლებ უკეთებიაო. მერე მორიგე ღმერთსო ხვთისნასახად გადაუქცევავ. თავადაც ის გამააცხადეს – ჭორციელ ვიყავ მეო და მორიგე ღმერთმა ხვთისნასახად გადამაქცივაო. იქით წამოსულა (იერის ხეობას გულისხმობს – გ. ჯ.) აწადში დამდგარა, აწადით წამოსულ მემრე აქ, ბაცალიგოში, დამდგარა. მაგრად უწუხებია ხალხი, ცუდი ხალხი. ცუდი ავადობები აუტეხია. ახლა არაზედა გამწყრა- ლი, მეშველიც კარგი ჰყავ, ცუდი საქმე არ აქვ გაკეთებული. ვისაც ცუდ საქმეები აქვ გაკეთებულ, იმას იქავ აწუხებს – სწეულობას უტეხს.

თსუ არქ. №23840

მთხრ. დიდმინდია ძიას ძე არაბული, 85 წლის,

სოფ. ჩხუბას მცხოვრები.

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1979 წლის ივლისი.

ჩანერილია ფირზე

• • •

ჩვენ ბერდედა თეკლე ჴევის გზაზე გადადენილიყვ. ღამ კდუშიითაჲ ვისამ ეძახ:

თეკლე კუნტი, თეკლე კუნტი,

მაღლა ხეზე შეეკუნტი.

ძახილზე გამ'ეხედად კდუში ენას ეშმაკი' უკულმფეჴებთან. შვილ გე'ჩი- ნად იმას ხეევდავ. მემრ უცბად დახკარგვიყვ.

მთხრ. სირანა ალხანაიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

ერთ ბერდელაჲ ჳბოებსთან წადენილიყვ დანდაქითა-დ' ჩხუბითად' ჳევში რო შესრულიყვ ისთა ჯაერით, კდეებითაჲ ეშმაკებს ეძახ:

ილაკლაკ თეკლე, ილაკლაკ თეკლე...

ისიც მალ-მალეა გაგუებულისყოდ, წასრულიყო-დ უჩუმარია გამე'ყარ ის ჳბოებ. დღე ყოფილიყვ.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

წყემსობისკე წამავედი,
მაფიკიდებ გუდიასა,
ცოტა სოფელს რად უწერავ,
სრუ მუდამ რო ჩხუბი ასა,
ამა მეჯალაფენია
შელმამჳარ რო გუბი ასა,
აებმიან კოჭბანრადა,
ვისაც ღნახვენ თუნგიანსა.
ხთისოს სადამ აესივნეს,
გადახკიდეს ყუდიასა,
ყუდიამ რო ვერა უთხრას,
განთურადა მუჯი ასა,
ულვაში აქვ ეგეთაი,
როგორც არყის მუჟრი ასა,
ნანაისძე გამაიქცა,
ფეწში უფრო მრუდი ასა,
სიცილს კედების მინდიაი,
რა უხარის ბუთლიასა,
ჯოჯას აის სადამ უნდა
ერცხვა ჩაალუპიასა,
შულლ აშექალს ვერ გაუგავ,
შუქია ხო მუჯი ასა.

მთქმ. აფშინა ყუდიას ძე ნიკლაური. სოფ. მლაშე,

ჩამოსახლებული როშკიდან.

ჩამწ. დავით გოგოჭური, 1969

ერთხენ ჩემ ბაბოა, პაშაკოა, ფარსმას ნადენილიყვ ცხენით, ძველ ცხენძირ რო მისრულიყვ, გაღმითაა რალაც წმალურ გაღგონიყვ. გ'უხედავ, მაკრატელა'ის მალღ, ქარაპებში, სიაც კაციშვიღ ვერ შევალის, სამ ეშ-მაის დია'ც მსხდარიყვ. წელშიავ წინდა'ებ ეჭირავ, მაღალა' გძელა' სახეებ ხქონდავ, ვაიმევ - ალექსოვ! - ტიროდესავ... საფიტეს რო მისრულიყვ ჩემ ბაბოა, პაშაკოა, თოფ გავარდნილიყვ, სოფელში რო შესრულიყვ, ხალხივ ტირიღ-ყვირიღში იყოვ. შტროღთელ უშიანთ ალექსოს ფარსმაში სტუმრად მოსრულს თავ მე'კლა-დ' თოფის წმაღ იმისა გაღგონიყვ.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

აპი დედაბერი

ერთ კაც თუ არის, ძმაო, ნავა თივობა, მოვა და სახლს მოხწელავს დაგულებულს (დაღაგებულს), დანმენდიღს. ერთხელ ნავიდა, ორჯერ, სუ ასე ხწელავს, არავინ კი არ გააჩნავა, მესამეზედაც ნავიდ და მესამეზედაც ისე მოწელ.

დაჯდ და დაინყო ძახიღ: რა ხარივ, ვინ ხარივ, გაღმამიჩინდი, მე-ნახვიევ. - წრიაპებ აიყარევ, - უძახ, თორემ ვერ გაღმაეჩინდებღ.

აიყარ წრიაპებ და გაღმაჩინდ ქაჯის ქალ.

უთხრ იმან, რომ ჩვენ სუყვეღათავ მგელ გვჭამსავ, ჯოყრად ვიქცე-ვითავ, სუყვეღათავ მგელ გვკენეტსავ.

დედაჩემსაც მარტო ერთ მე დავრჩივ და მე აქ წამავედივ, რომ მე მგლებმ არ შამჭამანავ.

იმ ქალს მარტო ერთ დედა ჰყავ, მეტ არავინ არ ჰყავ, სუ გათაულ ყოფიღ იმათ ოჯახობაა. ეხღა უნდ ი ქალ მგელს გაღასჩას. ახღა ქალის დედა მავიდ იმათთან, რომ მავიდ ბებერ, სუ ჯღარა-ჯღურ მაიღ იმის ბჯღლებთავ.

იმ ბებრის უქონ არაფერ არ იყვ. სუ ოქრო და ვერცხღ, არაფერ არ იყვ, საცა ის ცხოვრობდ. მერე ის ქალ ნავიდ მამისახღში, დეღასთან.

აღარ მავიდ; აღარ მავიდ, ნავიდ ი კაც. რო მივიდ ბებერ კარზედ, ყუყუნებდ ი ბებერი და ტიროდ.

დაუძახევ კარზეითავ.

- ნადივ, მითხრავ, ყროღ სიტყვას ნუ მათქმევავ. ნავიდ ის კაც და იმის ცოღ (ქაჯის ქალ) შაჭამეს გზაზე მგლებმ.

*მთხრ. ბ. შეთეკაური, ევფენტი, თიანეთი.
ჩამწ. გ. შეთეკაური, 1961 წ.*

ეშმაკი დევის სულისგანაა. კოპალამ რო დახოცა დევები, მათი სულები ეშმაკებად იქცნენ და ველარ ვხედავთ. მათი არსებობა სინამდვილეა. თვალთ არ მინახავს, მაგრამ სიტყვა გავიგონე, დაილაპარაკა ტყეში ყოფნის დროს. კლდიან ადგილებში, მოსადევრიანში ცხოვრობენ. ღამე გავლა საშიშია. თუ იქ დაიძინე, გაგიჟდები. თქვენც გამოიარეთ იმ ადგილას.

ეშმაკი ქალები ლამაზები არიან, სიზმარში გაგეჩვენებიან. ისინი ცეცხლსაც ანთებენ, ლურჯი ალი ასდის, თავის წესზე ანთებენ. საკუთარი სახელები აქვთ. ლეთისაგან არის, ღმერთის დისწულებია.

გველი, ბაყაყი... იესო ქრისტეს და ჰყოლია და იმას გაუჩენია. მთელი მყვარი ლეთის დისწულებია. კოპალა გვიცავს, მათთან შეხვედრისას კოპალა უნდა ახსენო. იმ ნაძრახ ადგილას გავლისას კოპალა უნდა ახსენო: „მიშველე კოპალაო“, ქუდი უნდა მაიხადო. ეს სინამდვილეა, ტყუილი არაა.

მთხრ. დავით მეგლაშვილი, სოფ. გოგოლაურთა.

ჩამწ. მიხეილ ჩიქოვანი, 1964 წ.

მეგრელათ გახუა

მეგრელათ გახუა ჩვენი ძველი იყო, სოფ. ჭორმეშაველი. მას უვლია ხატებთან ქაჯავეთში. წმ. გიორგის ხახმატისას გაყოლია. ქაჯავეთის მთაზე ხატს გახუასთვის სული ამოურიდებია. გვამისთვის ყარაული დაუყენებია და იქ დაუგდიათ, სული თან წაუყვანია. გიორგიმ და გახუამ სხვა ხატებთან ერთად გატეხეს ქაჯავეთი, დაიპყრეს. იქიდან წამოიყვანეს ქალი სამძიმარი (ეს ის ჯელსამძიმარია, ზევით რომ ვილაპარაკეთ).

დაბრუნდნენ მესამე დღეს. ამ ხანში სული დაიცა გვამმა, ე. ი. აყროლდა, გაფუჭდა. გიორგიმ უთხრა: ჩაძვერი გვამში, მეპურყველე გახუაო. ჩასულა, რას იზამდა და ამდგარა გახუაი. წამოვიდეს სახლში, თან ქაჯავეთიდან ერთი ძროხა მოუყვანია. ე. ძროხა დაუკლია და შაუწირავს ხახმატის გიორგისთვის. მისი რქა საწყაოთ ქონიათ, ფუთზე მეტი ჩადიოდა. ძველები ამბობენ, ახლაც არის ხატშიო, მე კი არ მინახავს.

მერე დიდხანს უცოცხლია გახუას. ერეკლე მეფეს შაუცდენია, სული უზიარებია მეფისათვის. ამაზე ხატები გაჯავრებულან და გაუნებებიათ გახუასთვის. ისიც დარჩენილა ჩვეულებრივი ხევსურივით და ამიტომ მოკვდა, თორემ იგი არ მოკვდებოდა, უკვდავი იქნებოდა ხატებივით.

გახუა სამძიმარს იცნობდა. სამძიმრის ხატიც მეგრელაურთ გახუას ნასახლარზე არის აშენებული. სწორედ ეგრე არის.

გახუა მინდიას არ იცნობდა. მინდია გასახლებული ყოფილა. გველის ხორცი უჭამია. გამსუბუქებულა. მხრებს ქვეშ ტილი გამოსვლია. გველის ხორცის ჭამის შემდეგ გამსუბუქებულა, გაიქცისა, აიმ მთას გადაივლიდაო, დალლა არ სცოდნია. ბოლოს ქისტებმა მოკლეს.

მთხრ. ჯურხა გოგოჭური, ბუჩუკურთა.

ჩამწ. მიხეილ ჩიქოვანი, 1964 წ.

საჩალის წმ. ბიორბი

ხატია არის მაღალ მთაზე, რომელსაც საჩალე ეწოდება. იქ კვიცები უდენიათ, შეუწირავთ – წინათ. კლდე არის გაჭრილი, ბაგა არის ქვისა, ცხენები იქ მბიათ ძველ გმირებს: ამირანს, ბადრისა და უსუპს. ამაზე ლექსიც არის:

ამირან, ბადრი, უსიპი
ობლები დავიყარენით,
სახლ არ ვიცოდით, კერაი,
საჩალეს მოვიზარდენით,
ვინცა კა გვიყვა ობლებსა,
მუშაში დავეტანენით,
ვინცა ავ გვიყვა ობლებსა,
ზე ბანზე გავეყარენით.
სამნი ჩვენ, ცხრანი დევები
ბაზარზე შავიყარენით
ბალხს მოვხვდით, ბალხის ბაზარსა,
ბოლოში გავიყარენით,
ჩვენ იმათ ვერა დაგვაკლეს,
ფარს ქვეშ ჩვენ მოვიყარენით.

მთქმ. ჯურხა გოგოჭური, ბუჩუკურთა.

ჩამწ. მიხეილ ჩიქოვანი, 1964 წ.

• • •

ამირან დარეჯანის ძე ჩაივლის ყარაიასა,
ცოლსა უყიდის საკაბეს, დედასა დარაიასა.

ჯელსამძიმარი (ამას წარმოთქვამს ქადაგი):

მე ვარ ჯელსამძიმარი,
მე ვარ ქაჯის ქალი,
ვაჟერებ ჩემ ღილ-ქამარს
ოქროს თმიანი და ოქროს ქოშებიანი.

*მთხრ. ჯურხა გოგოჭური, ბუჩუკურთა.
ჩამწ. მიხეილ ჩიქოვანი, 1964 წ.*

• • •

ხეთის კარზე შევიყარენით
ხეთის შვილნი ყველა მხრისაო,
დაგვიგვიანდა პირქუში,
ოსტატი ყანიშისაო,
შუქიც კი მალე მავიდა
იმ ლალის იახსრისაო.

*მთხრ. ჯურხა გოგოჭური, ბუჩუკურთა.
ჩამწ. მიხეილ ჩიქოვანი, 1964 წ.*

კოპალა

კოპალამ კარატიონმა
ქოთან რა უყვნა ქვისანი,
დევისად დატაცებულნი
სავსენი ნავთის წყლისანი.

კოპალას ქვის ქოთან დაუტაცებიათ დევებისად, შიგ ნავთის წყალ
მდგარა, ცეცხლ იმით უჩენავ, უწვიან დევებ – მთქმელის შენიშვნა.

*მთხრ. ყუდია გიას ძე ჭინჭარაული, 64 წ. ს. კანაღხევი.
ჩამწ. დავით გოგოჭური, 1964 წ.*

ერთ განაძიებელ კაცს სათიბი ქონდა ველის გზაზე. ერთხელ წამოიდა ეს კაცი სათიბათ. რომ მოიდა მოვახშმების დროზე სოფ. სარჭვესთან, საურმე გზაზე სოფელ ბანჯარაში რომ გამოიდა, შეხედა, ამ საურმე გზაზე ერთი საშუალო ტანის ჩადრიანი ქალი ქვა გაჩერებული. ზვინის ჭერი დაუკავებია, ერთი ძირი გზის ქვედა კიდეში დუღვამს, მეორე ზედა კიდეში და ჩუკეტია გზაი. ამ კაცმა რო დუახლოვდა, ქალმა გზა არ დუუთმო. ახლა კაცმა დააპირა ჭერს ქვეშ გაეძრობიო, ამ ქალმა დუნია და არ დაანება გასვლა. ზეიდან გადავალო, მაინც არ დაანება. გულს მუუდა ამ კაცს და ფიშტო ესროლა. ხედავს, ტანზე ცეცხლი მეეკიდა და იწობა აი ქალი, გეეხვია ალში. გაღმა კარჩხალებში შეიქნა წივილ-კივილი. ამ კაცმა გამეიქცა სოფელში და რომ მოიდა მანთაძეებში, დეიძახა ნაცნობთან, სინათლე მინდაო. იმან გამოუტანა კვარი და წვეიდა. მიდის კაცი და ხედავს, დეენია თეთრიანი ქალი. ამ ქალმა ფეხი გადაადგა კაცს და წვეიდა. ამ კაცმა შეაგინა ამ ქალს, ეს რამისიმაღლე ქალი ყოფილაო. გაკუჭდა ახლა ქალი და დოუფშვნა კვარი კაცს და გაქრა. კაცი მაინც მოვა. წეინწევა კიდე და დეესიენ კატები. მეიცალა. ძლივს მიანია მის სოფელს.

ერთხანს მერე ამ კაცს მუნია ჯარში წასვლამ. საველედ რომ ყოფილან დაბანაკებული, ღამე უხდებოდათ წყალზე წასვლა. ორ-ორი დადიოდენ თურმე. ერთ ღამეს აი კაცი მარტვანე წასულა. ხედავს, დაწყობილი ცხენოსანი ესკადრელია მოადგა ამ წყალთან. ამ კაცმა მეთაურთან მივიდა და მიესალმა.

უფროსმა უთხრა, – მიცნობ თუ არაო, –

ამან უთხრა: – არაო, ვერ გიცანიო. ამ კაცმა უთხრა, ს. ბანჯარაში რომ ქალს თოფი ესროლე, ისო ჩემი დაი იყოო; მინთაძეებში რომ ქალმა ფეხი გადაგადგა და შენ შეაგინე, ისო ცოლი იყო ჩემიო. შენი ბედი, რომ ზდილობიანათ მომექეცი, თორემ გაგაქრობდიო. ახლა კი რაღაი ასე მიექეცი, მიპატიებია და სხომის არ გააკეთო ასეთი დანაშაულიო.

თსუ არქ. №16421

მთხრ. მუჰამედ მურადის ძე ტუნაძე, 58 წლის.

ჩამწ. მთვარისა კერესელიძე, სოფ. ჩხაკაურა,

ჩოხატაურის რ-ნი, 1973 წ.

ნარმოდგენები სულეთზე, ქვესკნალზე, სიმურზე...

არსებობს სააქაო ანუ სამზეო, საიქიო ანუ სულეთი და ქვესკნელი ანუ შავეთი, რაც იგივე ჯოჯოხეთია. უფსკრულში (ჯოჯოხეთში ანუ ქვესკნელში) გადის კუპრის წყალი (შავი წყალი). სულეთში გადის ბენვის ხიდი, უცოდველი კაცი უსაფრთხოდ გავა ბენვის ხიდზე, ცოდვილი კი კუპრის წყალში ჩავარდება და ქვესკნელში ტანჯვა მოელის. შავეთში წავა ცოდვიანი კაცი. საიქიოდან აგდებენ ავ კაცს ჯოჯოხეთში. ჯოჯოხეთში მიმავალმა ჯერ საიქიოში (სულეთში) უნდა გაიაროს ბენვის ხიდი. კარგები (კაი კაცთა სულები) კი როგორც მოციქულები (და ამიტომ ცოტანი) ისე მიდიან სულეთიდან ზეცაში.

სულეთი ნისლისფერია (არც დღეა სულეთში და არც ღამე), ქვესკნელი კი – შავი.

სულეთის მდინარე საიქიოსა და სააქაოს შორის მდებარეობს. სხვა ნარმოდგენით, ჯოჯოხეთისა და სამოთხის ზღვარია.

სიმური ჩვეულებრივი წყალია ხახაბოს ხატში. დიდი გუბეა, არც დააკლდების და არც გადმოდის ზევით წყალი. სიმური წყალი ჯვართ ენით (ხატის ენით) არის ჩვეულებრივი წყალი.

„უჩქევფავ სიმურ წყალია“ (ნანყვეტი ახსოვს) ან „სიმურ შავჩქეიფ“ ნიშნავს მარჯეში გასვლას (ძნელ ადგილს რო გახვალ ბრძოლაში).

თსუ არქ. №23958

მთხრ. ჩალხა ივანეს ძე გოგოჭური, 76 წლის.

ტარიელ ვაჟიას ძე გოგოჭური, 40 წლის.

გიორგი ქორიას ძე გოგოჭური, 14 წლის.

ქორია ჩალხას ძე გოგოჭური, 38 წლის.

სოფ. ჭორმეშავი, 1979, 15.VII.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

შენიშვნა: მოქმედებს სხვადასხვაგვარი ნარმოდგენა აქვთ სულეთის მდინარეზე.

სულეთის წყაროსა და ვეშანყაროს შესახებ

მდინარე სულეთისა არის, ქვესკნელისა არა. სულეთის წყარო, – ასე იტყვიან. წმიდაია სულეთის წყარო, სუყველაზე წმიდა. ალბათ იწმინდებიან სულეთის წყალში ზეცას მიმავალნი.

ვეშანყარო წმიდა წყალია. პირიქით არის, როშკას იქით. ეს ერთია, სხვაგან არ არის ასეთი წყარო. ვეშანყაროს დევები ვერ დაეპატრონებიან.

ისე სხვა წყაროებს კი დაეპატრონებიან დევები. არ ვიცი, რაზედ ჰქვია ვეშაწყარო. შაიძლების, რო ეს ერთადერთი ვეშა წყარო სულეთის წყაროდან მოდის. ორივენი წმიდა წყარონი არიან, მაგრამ სინმიდით სულეთის წყარო მეტია ვეშაწყაროზე.

თსუ არქ. №23957

მთხრ. ღვთისო ნადირას ძე ჭინჭარაული. 88 წლის. ხევისპერი.

სოფ. ჭიე, 1979.11.VII.

ჩამნ. ქ. ბეზარაშვილი

სიმურის შესახებ

სიმურში შამოვიჩქვიფე,
სისხლმა გამიბნა მწარიო.

თსუ არქ. №23956

აჰმარი

ერთ-ერთ ჩემ დედისძმა იროდის კვესონთ იორამის დედა ხყვანიყვ ცოლად... შვილ არ ხყვანიყვ ჩამ ცოლ-ქმართ. გე'გდვ ეს დიაც რაზე რაჲ, ვერა ვიც.. ჰიდ მე'ყვან აყოს თინაჲ. ორ ბიჭა'იც გე'ჩინად მემრ შე-ნაქოელთ ილონეთ აქვ საზამთროდ სამყოფლოჲ, სათიბებ ხქონიყვ, ვინც არ ნავიდოდ, თივას წამიღებდეს... გე'რეკნეს სოფლითაჲ მეტვირთულ თივისაჲ ქალ-კაცნ... ჩემ დედაიც იქ ყოფილიყვ გასათხოარ, დედამ იცოდის თქმაჲ ჩვენ არ გამოგეყვავ იროდიივ, რო მოვდიოდენტავ, ილონეთებივ, წამდინარა' შეგვეყარავ, თავადა' მიდიოდავ... უკვე თინა ხყვანდავ ცოლადავ. ნავიდავ, აგეურთის ძირ ერთ რა'იმ წყაროს სახელ იცოდის, ი'მ წყაროს-თან დავისვენეთაოდ ამოჩინდავ ჩემ ძმაივ ერთ დიიდ ტვირთ აკიდებულევ. მთელ თეთრ თვირთვილ ედვავ. გუ'ჯავარდნესავ, რა' ამბავიავ რა' მოგი-ვიდავ. ჯერევ კი ჳმა არ გაგვცაოდ მემრ გვითხრავ, მე რა ვიხილევ. რაივ. რა'იმ წყაროსთან რო ამოვჩინდივ, პატარხალ ეყუდავ. ვიფიქრევ, კაი სულ არ იქნებავ ესევ, მიუახლოვდიოდ ი'სრ გაქრავ რო ნადგომიც აღარ იყოვ... დაწინაურდავ თავის დიდ ტვირთითავ, ჳმას არავის სცემსავ. მოეითავ შე-ნაქოსავ, ოჩხარის ხალხ შეგვრეკესავ ჭამადავ მასპინძლებთავ. იროდი არ ჩინსავ. სიდაავ, რად არ მოდისავ. ჭამის ჭამაიც არა გექონდავ დაწყებუ-

ლივ რო თოფმ იჭექავ, გამოვიყარენტავ, სიღამ გავარდავ, რა'იმეაოდ ჩემ ძმასავ საძროხია'შიავ თოფ დე'კრაოდ უკვე მკვდარს მივასწართავ...

დავრჩივ იწროსავ, აყოს თინამ იცოდის, შემოდგომასავ ყანებ რო შე-
მოიდავ, არ მქონდავ ღონეივ... თავიოდ ჩარაივ.

ერთ ხელადა არაყ ნავილევ, დავდგივ ყანის თავშიავ, დავლიევ ერთ
ყანნივ: ყანავ, მოგიკლავ პატრონსავ...

• • •

აბა, დედას უფრო კარგ ეცოდინებ, ხკითხიდ. კვესოანთ დია'ცზედ
იციან, რო უკულმ დაბადებულ იყოვ. ერთხენაცავ ვილაც მწყემს მოდიო-
დავ, ჰიდ უცბად დეგ დიაც ძალლად მოსჩვენებია-დ' ეს ძალლ ჯამ კაცს
საშუალებას არ აძლევს, რო წინ ნავიდეს. ის ცხენ-მჭედარ ხან რა'ნაირად
ხან რა'გვერ გზა რო გე'ლვ. ვერ გა'ქვ გზაჲ. ამე'ლვ ხანჯარი-დ' გადექ-
ნი ამ მხედარსა-დ ტუჩში მერტყად გე'ჭრ. ველარ ვიც კაკანიასამ მეჩვენა
თუ დართლოს ჭიდსთან, ზუსტად არ მაჭსონს. მემრ ი'მ კაცს ეთქვ რო
ხვალევე თუ ვინ გამოიდავ სოფელშიავ პირშეხვეულივ, ისივ კუდიან იქნე-
ბავ, ძალლად მომეჩვენაოდ' ხანჯარ გადუ'ქნიევ. მეორე დღეს გამოჩენი-
ლიყუ კვესოანთ დია'ც ტუჩშეხვეული, რა'სამ ავარტყივ. სიბერით მოკვდ,
რამდენილაცა წელს დაბრმაულ იყვ ი'ს დიაცი-დ' ბრმა მოკვდ.

მთხრ. მანანა იორამის ასული თილიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

ეშმაკი

ეშმაკი შავი ქალის სახით არისავ, გრძელ თმებ აქვავ, კოჭებამდე
სწვდებავ. თეთრ კბილებ აქვავ, გრძელ ფრჩხილებ აქვავ. მიხაკო ყოფილ
არჭლოს ანდაქჩი, ჴევჩი გადმავედივ, ჴევს გადმავედივ და იქ ტაფჩი,
მეიდანჩი, იყვავ. მე ვთქიავ: „ეს ჯალაფთ გამავდებულ ხო არ იქნება?“
წინითით შამაუარევ, დაიფრუტუნავ და გაქრავ. რომ დაიჭერენ ეშმას,
ფრჩხილებ უნდა დასთალან, ხანჯლის ქარქაშში უნდა ჩაყარან. ეშმაკ ვე-
ლარ მიუდგებოდ იარაღს. ეშმაკ თუ მაგეჩვენებ, უნდა სთქვა თავისთვის:
„თავის რიგითამც დაილოცებითავ, თავის გზა გაქვთავ“.

თსუ არქ. №26136

მთხრ. ჭრელა მურღუევი, სოფ. არდოტი.

ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური

მარლა ცხენი

(თვალი აქვს კარგად მხედველი, ეშმაკებსაც ხედავს, გზასაც)

სახლში ვინე მარტუაი. ცეცხლსაგზე კერაჩი ალიპლიბდებ ცეცხლი და ჩაქრებ. უცებ დამიქშუნ რაღაცამ. გადმავხედ და ფანჯრისკე გავხედე. თვალბ მიყურებენ. მერე ავდეგი და ავანთ ცეცხლ, მაგრამ ეშმაკ არ მშორდებ. ავილი ნვერმატეხილ ხანჯარი. ვიფიქრე, ხანჯარს ვსტყებ და მავჰკლავ. ეშმაკ მარდია, თვალს მაჩვენებს და ავიშალ. როგორც ეშმაკი, ნათქვამია, მარცხენა ხელით უნდა დაიჭირავ. უცებ თვალ დავიჭირ მარცხენა ხელით და დაიკარგ ამის მერე. მე მშვიდად დამეძინ.

თსუ არქ. №26139

მთხრ. ლეგუა დაიაური. სოფ. მუცო.

ჩამნ. ნოდარ ზვიადური

• • •

ჯალაფთ მივდგომივარ, ეშმათ რო ეძახიან. ოთხნი, ხუთნი ყოფილან, შუა გზაში ჩასხდეს. ერთ კაცს ზედ გადაუვლავ ცხენით იმათზე. იმათ შამაუნყევევ, შენიც ნურა დარჩებისავ. ერთა ვაჟა ხყვანივ. რო მასულიყვ შინ, ბაღლ მკვდარ მავხელ. ემას ანდრეზს ვამბობ. მე ზედ წავსდგომივარ. დარაღეებივით სხედან თმაგაშლილები. აი არაყს ცეცხლს რო მაუკიდებ, აიმ ფერისები. ეგ მაქვ ნანახ.

თსუ არქ. №26213

მთხრ. თოთია ალუდაური, სოფ. გამარჯვება.

ჩამნ. ნიკო ზვიადური

• • •

მეს არის ნამდვილ ამბავ. ი'მამ დიაცს რა' ხქვიან, ვერ ვიც. ბუჩანთ ქალი. ერთხელ თუშეთ მოდელინიყვ, კახეთითაჲ სანამდ მანქანის გზა გამოდიოდ. ემანდ აბანოსთავ ღამე გე'თენ. ხყვანიყვ ხუთ-ექვს წლის ბიჭა'. დილა'ობას რო გამეღვიძ, აღარსი ხყავ ბაღლ. მთელ იქავრობა შეძრეს, გადია'ნც-გადმიანცეს და'თვალიერესა'-დ ვერ მოველეს, მემრ შორს მეცხვარე ყოფილიყვ ლეკის ბიჭი, ანა'მ იმისად ეძახ რო ხო არავინ გინახავთავ, იმასაც ეკვლი. მემრ ერთ მაღალა' ეხ-კდე ყოფილიყვ რო ი'ქ ადამიანის ასვლა ხო მეტა' გაჭირვებით ში'ძლებოდაო-დ' პატარა ბაღლი-

სივ ზო სუც ვერავ. ი'მ ლეკის მეტ ვერვინ ვერ ასრულიყვ კდებუ, შორითა ენახვად ი'მას ეძახ, ააქავ ი'ს ბაღლივ. ასრულიყო-დ' ი'მას ჩამე'ყვან. ააქ თუშეთ ამოსულიყვნეს, ნებიერა' ავად გახჷდომიყო-დ' მოხკედომიყვ ი'ს ბაღლ. ი'ს ლეკიც ი'მ შემოდგომას გადავარდნილიყოდ' მომკედარიყვ.

საოცარ იყოვ ი'მ ბაღლისივ ი'ქ ასვლაივ, ავქარმ ი'ყვანავ იმ კდებუავ ი'ს ბაღლივ, იმ ბუსურბანმავ ცოტა' ხნითა' აჯობავ ი'მ ავქარსავ, მაგრამევ ბოლოს მაინც ორნივ იძლიენესავ.

მთხრ. ლამარა ქარსამაული

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

წყლიდან ბარაქა

ვაჩეთ კაცი სათიბში წასულა, პაპა და თიბს. დაინახა, მზემ მაასწერა ეშმაკს, თიბს... ის კიდევა, ისიც თიბს. პაპამ აღერდი დაგრიხა და ფეხები შაიკრა, ეშმაკმაც ისე გააკეთა. არის ფეხებშეკრული. გაჰკრა ცელი პაპამ და გაჭრა. დაიჭირა პაპამ ეშმაკი, ფრჩხილები დააჭრა ორსავე ხელზე და ჩაყარა ხმლის ქარქაშში. ვერსად წავიდა ეშმაკი. საღამოზე წამოიყვანა სახლში. ეხლა რო მაიყვანა სახლში, პურს გამოაცხოზდა, ცოტა ფქვილს გაცრიდა, კარგად აცხოზდა, ქალი ყოფილა. წყალზე წავიდოდა; რძე რო ექნებოდა შესადღვები, ამოუპყროზდა, გამასწევდა სამჯერ და აავსებდა თულუხს, წყალს აადულებდა, გინდა ერთი ჯამი ყოფილიყო, ნახევარი კარაქი იყო, ნახევარი დოვი.

საბოლოოდ ის იქნა, რო ბაღლი ჰყავდა მათ, ქალი. უთქვამს: ქარქაშს გამოსწიე, ნითელ პერანგს ჩაგაცვამო. წამოყრილა ფრჩხილები, შაუსხამ ფრჩხილები, ბაღლი გაუკანრა, წავიდა ეშმაკი. ბაღლი დარჩა დაკანრული.

ვაჩეთ კარს მოხდა ეს ამბავი, ჩალახევს, კობაიძის სახლს ზემოთ.

თსუ არქ. №25530

მთხრ. მარიამ ჯუელაური, 77 წლ. ჭიდალედან.

ელიავ ზა, 27.VIII.82 წ.

ჩამნ. ზ. კიკნაძე

ხახანი

ქისტი ყოფილა, კაცი შამაკედომია. ლაშარის ჯვარს შეფარებია და ხოშარას გაუკეთებია სახლი. ჰგევანან ქისტს მისი მონაგარი. ერთი ქალი-ლა დარჩა, ხესავით არი გამხმარი (გამხმარი ის არი, ვისაც შვილები არა ჰყავ).

ხატი დაუხვეტავ მაგათ კაცს. არ ვიცი, სად მაიპარეს.

ხახათა დადალაურთა
მესამე ვინლა ეტანაო,
ბერ იყო ჩოლაგაურთი,
ფეჲ იმით შამაუხარაო.

II ვარიანტი

ხახანი, ჯალაბაურნი
მესამე ვილა ეტანაო?
ბერ იყო ჩოლაგაური
ცალფეჲ რომ შემოეხარაო.¹

აუკიდებავ ის ოქრო და ნასულან. ორწყალში რომ ჩასულან, ვირებად ქცეულან. დავეკლევდით ერთმანეთსა, ვირები ვიყვენითო, ზურგზე ბარგი. არც ჩოლაგაურთა ექნა საბოლოო.
ხახანი სულ გადავიდნენ, ხატის გამტეხნია.

თსუ არქ. №25515

მთხრ. ბაბალე მამიაური, ბეტიჩრდილიდან – 70 წლის. ხოშარა,
23.VIII.1982 წ.

ჩამწ. ზ. კიკნაძე

• • •

რო არ მრჩებოდეს ბალები, მეხუთე ომარ მყავ, ახმეტას გავაჩინ. სამ კვირა'ისა მოვანათვლი. 9-10 დღისა მყავ ომარიიდ' ნაკვეთს ვსთოვნავ. მთელ უბანს მუ'ამბი, რო ჩამას ეს ბალებე არ რშჩებინავ, მოვხპარო-თავ. შამილა'მ მიძახ' ახალ ამბავ იციავე: ჰაჟულა მომკედარავ. ვაევე, ვაევე, ვაევე... დავინყ ' შემებრალ. იმ ბაღლმალ არ გიტიროსავ, შევედინენტ, გა-დავხზადეთ აკავანსა-დ' აღარსი ომარი. ბაბულა'სა-დ' სირანა'ს მე'პარა-დ',

¹ ფეხი მოსტეხია

ეპროს კიდენ ნაკუნა'ების საროჩკა' ეკერ... ჩავედი-დ' უთხარ, რომევ, მომეცითავ, დავიჴსნივ, იმავ დღეს ზდობნიყვ სამ კოტორ, ფულ კი იმა-შივ მივეც სამთავ სამ სამ მანეთი, სუ ცხრაჲ. კოტორიც გამოვაცხევი-დ' დავხპატიჴ. აასრ დამრჩ ომარი.

• • •

ქალა'ს ვაჩენდევ (მეოთხე შვილსავ) მშობიარობის დროსავ თავადა' ვიყავივ, კარებსავ ერთ რა'მამევ ნიხლ ხერააო-დ'. არც დამრჩავ ის ცოდ-ვა-ჭირით გაჩენილ ქალაივ.

ეშმაკი

ერთი კაცი მივიდა ცეცხლთან, ამეისვა ღლიავში რაცხა და გაფრინდა. არ გასულა ორი საათი, მევიდა ისთოლე უკან. აი კაცი ეშმაკი იყო. ძროხე-ბს კლავდა და მერე, რომ შეჭამდა, აცოცხლებდა – მოუყრიდა ძვლებს თავს და დაკრავდა ჯოხს და მორჩა. საქონელი სამჯერ უკეთესი დგებოდა.

თსუ არქ. №15741

მთხრ. აღათი მეგრელიძე, 99 წლის.

ჩამნ. მ. მუავია, ჩოხატაური

• • •

ასზე მეტისა მოკვდა თილიეთ ხარება'. ჩემ დედა ასისა მოკვდ. იმის ნამბობ ვიც, გან ერთხელად' ორჯელა' უამბი, რო ჩემ მაამთილ ხარება'იდ კიდენ ერთ მალრაანის ტყეში ყოფილიყვნეს. შეხედად ნახ ხარება'მ, ჴვრელ შედის მიწაში. პატარა ჴვრელი, რო შეხედ შიგ, დიდად რალაცა გამოჩენი-ლიყვ დე'ხარ თავიდ' რა' წითლად საცრისფერა' თვალ ე'ხედ ერთ-რა'სამ. წინანდულ ხალხ ხო იც, სუ იარაღში შეტყეპილები-დ' ის ჴმალ ხქონდაჲ, ხანჯარი იმით ჴვრელ ჩამე'ნგრი ჴად დიდ კარებ გამოჩენილიყვ, დი'გმენს თურმე ერთ რა'იმ შიგ: ვეა'ვ, ჴენკება მოზდის. გამოქცეულიყვ. თან ჴმა-ლი-დ' თან თვალ ე'ხედად იმ თავის უკვენ დამრჩალ ამხანაგს ნასწყვეტე-ბიყვ. სისხლის მორევში ტრიალებდავ, ი'მ სიცრისთვალისნ ეწყვეტავ ჴად ეზენკავ. ჴმალ-ხანჯარ ამე'ნვადა-დ' აღმოსავლეთის მჴარესავ კუთხეში რო გავიხედევ, ხავსმოდებულ საარაყე ქვაბ იდგავ ოწროთ სამსვია'ივ. იმ ჩემ ამხანაგსავ იმ ქვაბით ამოთხრილ ოქროივ ჴელშიავ ეჭირავ, ნავალიოდ ჩემ

დედას აღარ გე'შვ, არაოდ არავ. თუშეთით ჩასვლით მე'რეკ ჴევსურებ'.
ეაზრ აეს ადგილ, მაგრ ველარ ენახ მე'რეკ ჴევსურები-დ' სუ დროშების
ბერტყვით ეყუდნესაჲ ი'მ ადგილასაჲ, ჟრიალითაოდ' ჴვარულის მღერი-
თავ. ი'სთა' საარაყე ქვაბ დგას ი'ქ თურმე რო სუ ოქროთ სამსვია'.

*მთხრ. ანეტა ალექსის ასული უჯირაული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ჯეილა'ებ დანაძლივებულებენეს, რო ყველაზე გულად კაც ისიაჲ,
ვინცაჲ ჴიდზე დი'ძინებსაჲ. ერთმ თურმე უთხრ, რომეჲ მე დავიძინებაჲ.
ჰოდა' ჩავიდ რო დაღამდად ზედ ჴიდზე დანვ. თურმე რო ნე'ძინ ამ კაც-
სად ეჩვენებ, რო მოიდნეს ეს ეშმაკებ, შემეხვივნეს გარშემოად ხან წიხლს
ხკერენ, ხან ასწევენად ვითამ წყალში აგდებენ, ჰოდა ეს კაც მაინც ჴმას
არ იღებს, ვერ აშინებენ. მემრ თქვეს, რომეჲ ი'ქ ერთ-ერთ უფროს ეშმა-
კიც ეტან, დორა'ისწეველის მოადგილე... თქვენაჲ ამას ვერ გა'ღვიძებთაჲ,
ეს ჴიდ უნდ გადავაყრაოჲ ი'მ უფროს ეშმაკმ უნდ დი'ტომოს რა'გვერ...
კრინტ უნდ დაძრას, ამა'ტრიალეს ეს ჴიდიდ პირქვ დადვეს, ეს კაც მაინც
ჴმას არ იღებს მემრ თქვეს რომეჲ ჩვენეჲ ამასაჲ ჴმას ვერ ამოაღებიებთაჲ,
სანამ დორა'ისწეველს არ მოვიყვანთაჲ... ჰოდა დაკარგულან ეს ეშმაკე-
ბიდ გასულ ხანი-დ' ამოჩენილ ჴევზე შუბლში ერთია' თვალიან, მზესავით
ანათებდაჲ ი'ს თვალიჲ. ამ კაცს უფიქრი, გათენდაჲ, ნასიპ ვერც დორა'ის
წეველს გუტეხიებაჲ.

*მთხრ. ტასო გულუხაიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე,
თუშეთი, სოფ. დანო*

• • •

ერთ რა'იმ კერპ კაც ყოფილიყვ ხახაბუს. ჩემ ქმრეულთ სოფელი. ეშ-
მაკებ არაო, არც არა მოჩვენებაიაჲ, არა გატეხილიყვ. თქვენაჲ სტყუი-
თაჲ. მემრ წასულ ის კაცი, ჩასულ ჴიდისკარ. ჴიდზე დანოლილ, მზა'თ
ხანჯარ ხქონიყვ. მოვიდესაჲ ეშმაკებიჲ, ხან გადა'ბრუნესაჲ ჴიდიჲ, ხან
გადმა'ბრუნესაჲ, ამომკრიანაჲ ჴელიჲ ადლშიაჲ: „აბარკული, ჩაბარკული,
შუაშია რალა კრულიჲ“. აწვალესაჲ. ტყავ სცმიყვ, მახუსკუნა'იანაჲ, მაინც
ვერ ამიჭკვავესაჲ. მემრ თქვესაჲ რო ამას ვერას ავიჭკვავებთაჲ. მემრეჲ
თქვესაჲ – დორა'ისწეველ მოვიყვანოთაჲ, ის ი'იჭკვავებსაჲ. ერთხანა' შე-

ვხედე ჴევ-ჴევად შუბლში თვალისანსავით გამოჩინდავ ერთ რა'იმ განათებულივ, მემრ კი რო წამოვხტიდავ... ამოწვდილ ხანჯარიან შინ წასულიყვ. შინ რო შევარდ, კარებში ტყავის კალთა დაშჩრიყო-დ' მეტა' დაშინებიყვ – ეშმაკებ დამეზიდნესავ, მემრ კი დაჯერებულიყვ.

მთხრ. ტირო ფორეს ასული ქოთილაიძე-თათარაიძე, 1977 წ. ქვ. აღვანი.

ჩამწ. ნანული აზიკური

• • •

იჩოანთ ბაკურ ყოფილიყვ მარჴე კაც, ხახაბუელ. სოფელსავ სამჯერ ხყვანდავ სოფლურად მოშორებულივ. ჯერ კდინის, მემრ ჴორცისი-დ' მემრ ყველის კვირა'ე, სამივ საეშმაკია'ი, მემრ დამარხვდებ, აღდგომის მარხვა დამარხვდებ. ი'შ ჴორცის კვირა'ეს ჩავეს არ მოხარშავენ, მხალს საერთოდ, ეშმაკების კვირა'ე აგვესევიანავ, დავგწყევიანავ, არ ხარშვენ. იმ შაბათ დღესავ ჴორცის კვირა'ის გაისევ ჩავე მეხარშავ ბაკურსავ, აბა მე მომეჩვენენაოდ' დამწყიონავ. ეჭამავ ის ჩავეივ, წასრულიყოოდ' ხახაბუს ჴიდზე განოლილიყოვ. მეტა' საეშმაკია' ჴიდ ყოფილ ი'ს, სოფლის გარეთ არ გადიოდეს. ი'შ კვირა'ეებში თურმე დი'ველთებდეს – დი'მორჩილებდეს – დი'ტომებდეს ეშმაკებ. ის ჴიდზე დანოლილიყვ. მოსრულიყვნესავ ეშმაკებივ ჴიდ მიაშბიანავ ათას რამეივ, ხან მაქუსულაიანავ, ხანავ თავ-თავქვევ წყალში ჩამკიდიანავ. ჩემ დედის მამისაჲ პაპა იყვ ის ბაკურ. არ გავსცივ ჴმაივ. ეს აბარკულივ ეს ჩაბარკულივ ეს რალა კრულივ. არ ვსციდივ ჴმაივ. მემრ თქვესავ რომევ ჩვენავ დორა'ისჴეველ მოვიყვანოთავ, თვარავ ამას ვერ ავიჭკვავებთაო-დ' ჩამჩუმ დალიესავ. მეავ იქავ ვწევა-რივ, მთელ ჴევ-ჭალა' განათდავ. ავიხედევ, ავიხედეოდ მომადგავ თეთრ ჯორზე შემჯდარივ შუბლში თვალისანივ. იმამაცავ რამდენ ჩამყუვლაოდ მაინც ვერ ამიჭკვავესაოდ' დენყავ რო სათუშო არემარეშაივ წილ ნუ ჩი'დოსაოდ ქალ სამოთხიც ხყვანდად' ბიჭ ხყვანდად ის მუ'კვდ.

მთხრ. სერო ქრისტეს ას. აბალოიძე, 1981 წ.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

ბითაო არღუნის ჩარღუნ

არღუნის ჩარღუნ ყოფილ დაიაურთ კაცი. ფიზიკურად ძლიერ ყოფილ და აღნაგობით გოლიათი. ჴყვანია ბევრ ცხვარ და ყოფილ ბითაო. ქისტებს იმის ცხვარ გაულალავ. გამაქცეულ ერთ მწყემს და შაუტყობინებავ არღუნის ჩარღუნისად. არღუნის ჩარღუნ წასულ მწყემსების ბინაზე. წყალ არ

ხქონი ბინაში. აუღავ შრატთან დიდ ქვაბი და დაუცლავ. მწყემსებს უთქვამ:
– ეეხლა დღეებივე, არღუნის ჩარღუნო, რომ შენ იმათ ველარ დეენევიც.

– ან ვზდღეებავ, ან სისხლად ვაქცევავ, – უთქვამ არღუნის ჩარღუნს.
იქით ქისტებ დაუნახავ შორით. მეხივით ჳმა ზდები. იქით დაუკიცლებავ:
გააჩერეთ ცხვარიც, რომელსაც თავის იმედ გაქვთავ, დააყუდეთ დელიმ-
ფარიც, ზედავ ცხრაკეც ნაბად მიაფარეთავ, თორემ თქვენ სისხლს დავლ-
ვრიც. გამაჴეითიით გაჴეითი უსრეევ ისარი და თავის დელიმფარ-ნაბდია-
ნად კაცი მოუკლავ. ქისტებ შაშინებულან და გაქცეულან.

*მთხრ. ვაჟა ზვიადაური,
ჩამნ. ნ. ზვიადაური, სოფ. არჴილო.
თსუ არჴ. №26039*

* * *

ყირათ ბენინათ ხყვა ვაჟა, ფერცხალნ არ ხქონდეს, ეეგეთა იყვ-ძვალ-
ფიცარ. სამის წლისა მაუკლ წითელამ. დედამ თქვის: აქამდე არ გამიგიავე,
ეეხლა გავიგოვე, ცოტაად დილა რო იქნავ. ანატორ ეკალდამაჩი ეყუდ
ჩონჩხი, მჴილ არ შაძვრებოდ, ეეგრ გამაჴვრეტილ მუცელ ხქონდ. ფი-
ცარძვალ იყვის აყუდებულ კედელზე.

სამის წლისა ხუთის წლისა მაინც გეგონებოდ, ზორბა მჴარ-ბეჴ, სქელ
კისერ ხქონდის, შავებ თვალებ, შავ თმაჲ. ჴიმ უნდა თუ ხითთ ას, არ ვიცი.

*მთხრ. ბუბიკა ჴინჴარაული,
ჩამნ. ამირან არაბული, ხახმატი. 1978 წ.*

ბეჴზე მკითხაოვა

თიკან-ბატკნის ბეჴს სამკითხაოდ იყენებენ. ბეჴზე დაინერება ოჯახის
თუ გვარის ბედი და უბედობა, სიკვდილიანობა მტრის მიერ, მიჴნაის
გადმოლახვა, ვაჴების გაჩენა, „ნაჴრევიანობა“ და სიმდიდრე-სიღარიბეო.
თიკნის ბეჴი უფრო სწორია, ვიდრე ბატკნისა, ბატკნის ბეჴი კარგია, მა-
გრამ თიკნის ბეჴი უკეთესია. თიკნის თუ ბატკნის ბეჴს მოხარჴვის შემდეგ
ხორცს რომ შემოაცლიან, გასინჴავენ – ბეჴზე ემჩნევაო კაცის სიკვდილი
და საქონლის ზარალი. იგებენ თუ.

თუშებ მოდენილიყვნეს მეტა' დიდ ფარებით, დაბინავებულებყვნეს ღამ, ცხვარ დე'კლ, ჳორც მე'ხარშ მწყემსებს, კარგ მოხარშეთავ, – ფარის პატრონს ეთქვ, – ერთივ ბექს ჩავხედავავ, რა გზა-მგზავრობა მოგვღამ-სავ. მიენვად ცეცხლისპირზე ბექ, კარგ მესუფთავა-დ' ჩე'ხედვა-დ', ბიჭე-ბოვ, ავიყარნეთავ, ჩვენ საქმე არაავ კარგავ. თავს გვეცემიანავ, აახლავევ. აყრილიყვნეს უცბად, გზა ე'ქცი იმათ, ერთ ბიჭ არ გაჰყოლიყვ, ბექზე ამოცნობილსავ რა' ჭკვა აქვავ, დაგვეცემიან არაავ ისივ. ის ბექ ცეცხლის პირზეავ დე'გდვ ფარის პატრონს. აეს ბიჭი, რომელიც თავადა' დამრჩა-ლიყვ, ეხში შემძვრალიყვ, მაინც იქნებ რა მოხდესავ, თქმით. არ გასულიყვ ბევრ ხანი-დ' მოყრილიყვნეს ლეკებ ცხენებით თოფ-იარაღში ჩატყებილებ. ამ რჯულძაღლებსავ გუ'სწრიავ, – დუ'ჯავრებავ ლეკების წინამძღოლს (ამ თუშ ბიჭს ლეკურ სცოდნი). ცეცხლივ ჯერ არ ჩანავლებულავ, აიავ აქვავ ბექიც ღვდიავ, გაჩხრიკავ ნალვერღალივ, ბექ ახლოს წი'ლოოდ' აიავ თქვაავ ბექ წუ'კითხავავ, აქ სწერავავ რო დავეცემოდეთავ, მაგრამ აქვავ ახლოსავ ერთ გუ'წირავავ, მოწელეთავ. გამოედივ, ცხვა გზა აღარ მქონდავ, ახლოს მოდივ, მითხრავ, ი'მ მეთაურმავ, მივედივ. შენ ფარის პატრონს უთხროდივ, მითხრავ: მაგარ ბიჭ ყოფილხარივ, რო ჩვენ დაცემა გი'გევ, მაგრამ უთხრიდივ, არც ნაკლებ ბიჭ მე ვარივ, მე შენ აქ ყოფნაიც გავიგევ. მა'ხტნესავ ცხენებსავ გაჯავრებულებიოდ ღამეს შე'რივენესავ.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ზემო ალვანი

თუშ მწყემს წუაებში ბექის გამოცნობაზა

ერთ თუში თურმე წუაებშია წასული მწყემსად. ჰოდა ბექის გამოცნო-ბა თურმე იცის კარგ. ერთ დროიც არის, მუჰკვდა თუ დაკლეს ერთ ცხვა-რიდ მოხარშეს. ხარშვას ბექიც განგებ შიგ ჩა'ყოლეს დაციწვით ალბათ წი-ნავ ნათქვამ ხქონდ, „ბექის გამოცნობა ვიცევ“, ამას ჩაღმა გამოიცნობსო.

ჰოად რო მი'ხარშ ეს ჳორც, ბექი განგებ ჩაღმას გადუ'გდეს ჰოდა იეხლ ბექს არც კინითად არც კბილით განაკანრ არ უნდ ეტყობოდეს, გა-მოსაცნობ ბექს. ამ ჩაღმამ ეს ბექი რაგვერც საჭირო იყვ, ისრ და'მუშა, შესაჭმელ შეჭამად გასანირ განირ. რო გახედ შიგ, თქვა რომავ ესევ ძაან ცუდ ბექიავ. იმაშინასევ ცეცხლში ჩა'გდვ, რო დინვესავ ავის მოლოდი-ნივ. ისრეა მწყემსებ აროდის ძვლებს ცეცხლში არ ხყრიან, ჩამეკიდნეს ეს წუაები, მაინც რა ღნახევ ემაგ ბექშიავ, ჩაღმა ჯერ გაჩუმებულებყვ კაიხანად მემრ რო შანუხესად უთხრ, რომევ ბექშიავ ბოლიავ, ე. ი. ვინვე-

ბითავ ჰოდა იგდეს ამ წუაებთ ჩალმაჲ. საათ არ გავად იტყვიან ეე ბიჭებო ჩალმამ თქვა ბოლიავ, დასცინიან ჟამას ნამდვილს ამბობენ... გავიდ ამასობაში თვე-თვენახევარიდ დინყვ დოლი. ერთ მშვენიერ დღესაც მინდორშია გასული მთელ მწყემსობაჲ... მინდვრითა გამოსხედესა და ეე ბიჭებოვ ბოლი. იქითა ძუძგეს ამ წუაებთ, ჩალმამ თქვაავ ბოლიაოდ თქვაოდ გამართლდავ. მივიდესად ნახეს, ფარებს ცეცხლ უკიდავ. რასალ გადა'რჩენდეს, რაკი ჩალმამ თქვა, ბოლიავ.

დააკოჭიება

ხატჩიით დროშას გამაილებდეს, თავზე შამაავლებდეს უფრის სულ ნა-მაყრილ ავადმყოფს, ზარ ების დიდ, შალებ დიდ, ქალაღიეებ, თავსაკრავეებ, შიბი. რაი კარგ იქნებოდ, ხატის დროშას შეაბამდეს. თავს მოჭრიდეს საკლავსადა საკლავს გარშემო მოუთრიდეს ავადმყოფს. მემრ მოკეთდებოდ, ერთ სანათლავ უნდოდ, ერთ ნელგამოვლილ სამკოჭავო. ეს ორივ საკლავ ერთად უნდ დეეკლად შემოეთრივ გარშემო ავადმყოფისად.

მთხრ. მზექალ ბაბუას ასული ნიკლაური.

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა. 1982 წ.

დააკოჭა

ჯვარში მიიყვანენ დასაკოჭავს, ვინც ჯშირად ირევ, ხიფათ მასდის, იმას დააკოჭიებენ. აკოჭიებენ აგრეთვე იმას, ვისაც უფერნ ხყვან დასეულნი. ჭედილა მიხყვანდ ჯვარში, ან სამ წლის მოზვერ. ერთ ბოთლ სასმელ მიხქონდ გასადიდებლად. ხუცესი როცა იხუცებს და დახკლავს ჭედილას, დასაკოჭავს დროშის ტარს დაუღირებენ თავზე და მხრებზე. იმას ყარაულ უნდა ედგას გვერდი, რომ არ ნამაფრინდას.

მთხრ. აგუნდა ჭინჭარაული, სოფ. მუცუ.

ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური

• • •

მართამ სადამ გვიაშბ თავის დედის ნაუბარ. დათვისაც ნყალზე-დავ თათნ ნავილენივ დასარეცხადავ. იქითა რო მოვედივ, მიჭერდიანავ. მკითხავს ეთქვავ, რო წყლის ქაჯს ჩამაუვლავავ. კიდევ კაივ რო იმ დრო-

სავე წინდავებ გადმაუყრავავ, თორე პირში რო შავონჩქრავ, აირეოდავ, სუ
ლრუად დარჩებოდავ. სანამ ლიქოკ არ დამაკოჭვიესავ, არ ვიყავივ გონთავ.

*მთხრ. მზექალ ბაბუას ას. ნიკლაური,
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

• • •

კისტან კარატულ ჯვარის – კოპალას ნიშ არ არსებობს. აქ დაკოჭვიე-
ბა ხვდებოდ თავად ხთიშობელსა და მთას, თეთრ თერგვაულში. ამ მხრივ
ეს ხატები ძლიერნი იყვნენ.

დასაკოჭვიებს მაიყვანდეს დღეობაში, ჯვარში. ოღონდ ქალებს მაიყ-
ვანდეს ისეთებს, ვინც ირეოდ, ეჩვენებოდ, ვინც სრულ ჭკვაზე აღარ იყვ.
დასომდეს დაბლა, თავზე თეთრ საკადრს (მატერიის ნახევს) გადაახვე-
ვდეს. ზედ იმაზე დაზდებდეს სანირს. გვერდზე საკლავს დაუყენებდეს.
ხუცესი იხუცებდ, მედროშე უფროს დროშას ააჩქამებდ და თავზე დააბერ-
ტყდ დასაკოჭავს. სამჯერ მოუტარებდეს დაკლულ საკლავს და დროშასაც
ტარით შამაუტარებდ ჳევისბერ. ხანდხან ქადაგობასაც მააყოლებდ. მერე
ადგებოდ დაკოჭვილი და უკულმ-უკულმ უნდა ევლ ჯვართანით, დროშაი-
სად პირ რო არ შეექცივ.

თსუ არქ. №26145

*მთხრ. გიორგი ჭინჭარაული, სოფ. კისტანი.
ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური*

ბოროლა

ერთ კუდიან ბებერ დია'ც ყოფილიყვ ხახაბოს. თურმე ქუმელაურ-
თითებ რო გავდითად' მალღ ციხეი მოსახვევში, ი'მ ციხეში ეცხოვრ ერთ
ცოლ-ქმართ. ჰოდა ეს კუდიან დია'ც მეტა' ბებერ ყოფილიყვ. თურმე მეტა'
ანვალეებს ხალხს, ჭირადა გამჭდარ. ი'მ ცოლ-ქმართ დაშინებად ციხე-
ში მოსრულიყვ. ი'ს ქმარ თურმე ციხისკ მიდისა-დ' გზაში შე'ყარ ბებერ
ციხისკარ. ამე'წვად ხანჯარი-დ' ეთქვ რო მოგკლავავ თუ არ დამშორდე-
ბივ. დამკარივ ეთქვად თავისთავს დახკრავავ. ამ კაცს გე'ქან ხანჯარი-დ'
ბარკალში ნე'შჭვ. უცბადავ ფრიალ მომეღინაო-დ' ბარკლითივ სისხლ ჩა-
მომდიოდავ. ავიდად ცოლს უთხრ, რომეე ი'ს კუდიან შემეყარაოდ, თავ
დავიჭერივ, მიმაქცავ, ის უნ დამეჭრაოდ'...

ში'ხვი ჭრილობა, ჭამეს, დანვენესა-დ' ბოხარშიითა ჳმა გე'გონ, ერთ
რაიმ ჩამოვარდავ ბანჯგვლიანივ, ნამოყრილიყვნესად სცემიყვნეს ამ ბო-

როლა'ს, ეუუუ, ებეგვ ერთ კარგ. გამე'გდვ გარეთ. პატა ხან გასულიყოფ ახლა თავგის სოროთა ამომძვრალიყვ. ამდგარიყვნესად (ახლ თავგად ამოდერ) კიდენ ეზენქ ჟეს თავგი-დ' მომაკვდავ გარეთ გადმეგდვ. იექ აღარ შემოხვიდე თავგიზდ ეთქვ, - თვარამეკ უკვე მოგკლავთავ. თავა ასრუ-ლიყვნესად ციხის ქონგურშიაოდ დე'ძინ. ცოტა ხანა გავიდად შემომძვრა-ლიყვ სარკმლითა, დე'ჭირ ამ ცოლ-ქმართა, ნე'ხვი ფლასში, შემდგარიყვნეს შეშებით, ჴვედებით, ეუუუ, ებეგვ, ჰოდა ქონგურაზეით დაბლ გადმე'გდვ. ამასობაში გათენებულიყო, მეორე დილა ხახაბოთა ეძახ რომეო-დ' ბო-როლა' მოკვდავ. წასრულიყვნეს თავის მომკვდარზეა-დ' ეთქვ, ეგეკ ბო-როლა' იყო, პირში ხინჭრიკვა' დავაჭერიოთაო-დ' ი'სრ დავლმარხოთავ პირქვევ. რო იტყვიან შე პირქვ დასამარხოვ შენავ, ეგენ პირქვ იმარხებიან.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

წყლის დედა

ის ქალი იყო ღორაშვილი მარო, ის მიყვებოდა ხოლმე: წყლის ქალი გეყავდა დაჭერილიო, ლამფის შუქზე დავიჭირეთო. დაიჭირა მამაჩემმა აქ მთისძირშიო. თმები ჰქონდა უგრძელესიო. ეს თმები რკინის ქვეშ მქონდა დამალულიო, ძალიან ძლიერი იყო, მაგრამ რკინისა ეშინოდაო. ბავშვები გეყავდა და იმათ სთხოვა, რკინა ასწიეთო. ბარაქიანი ხელი ჰქონდა, პანანა ცომი რო მოეზილა, იმხელა გახდებოდა რო მთელი დღე რო გეცხო, ვერ მოასწრებდიო. ბავშვებისთვისვე ეთხოვნა, გამოეღო თმები და გაქ-ცეულიყო. დაგვწყევლა საშინლადაო.

მთხრ. ნინო ტილაშვილი,

სოფ. მთისძირი, ყვარლის რ-ნი

• • •

წყლის დედა უმთავრესად ტყესთან ჩამომავალ მდინარეში ცხოვრობს. ის ხანდახან ტყეშიც ისვენებს. უმთავრესად წყლისძირას ცხოვრობს და ღამე ჩნდება. მდინარეზე ტანს იბანს. აქვს ოქროს კბილები, გრძელი თმა, თოვლივით თეთრი კანი და გრძელი, ძალიან გრძელი ძუძუები, რომელიც, ბევრი თქმულების მიხედვით, მხრებზე აქვს გადანყობილი.

წყლის დედა ძირითადად კაცებს იმორჩილებს და მათთან დანოლას ცდილობს, თუ არ ემორჩილება კაცი, შეიძლება წყლის დედა მას დაეჭიდოს კიდეც. შეუძლია დილაზე ეჭიდაოს და გამთენიისას ქრება, თუ ვერ დაი-მორჩილებს. ორლესული დანისა და ხანჯლის ეშინია.

ამლიონთ ქალი ორ. ერთ ამლიონი ყოფილა და ერთ ახიელელ და ჩადიან ჭალაზე. რო ჩადიან, ქალ შემოხვდ გზაში. ჩალისფერა ცხენი ხყვანოვ იმას, შაუკაზმავეზე ხურჯინი ხქონივ გადაკიდებულ და ნამტირალევ დიდად. დაუაზრესადა ეს ქალ კოჭუკულმართი, თანაც კაბიანი, ფარჩისა რალაცის კაბა, ისეთა კაბებ ჳევსურებს არ ეცვის. იმ ახიელელს უთქვამ რო ემ ქალსავ გაუპატიურება უნდავ. „სუ ემ გულითამც დახვალავ (უთხრი ქალმ), მე რო ორავ“. გასცილდნეს. დაბრუნდეს უკან, ამლას მოვიდნეს და იმ ამხანაგმ უთხრი რო ღამე ასავ ჩემთან დარჩიოდა დილა წახოლავ. ჩასაეს დღე იყოდა ამასაეს ღამეჲ. დარჩ ამლას. დილა სანამ ის კაც ლოგინშიით ადგებოდ, მტყობიას ვეძახდით, იმ ახიელით მტყობია მაუვიდ, შვილ მაგიკედავ, იმ უპატიურად მთქმელს. ალბათ შვილი ხყვა მკედარ იმ კოჭუკულმართს. იმისად ისი უნდ ეთქვ, რო „თავის რიგითამც დაილოცებოდა“ გასცილებიყვნეს. ეგი წესი, კოჭუკულმართს უნდა უთხრას.

მთხრ. მართა ბაბუტას ას. ნიკლაური, 1988 წ.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა

ეხმათა დანაქადნარები

ვეფხია'თ ბიჭებ დალი გომენარ დადიკურთის ზევამ. ხუთ ვეფხია'თა იყოდ' დანარჩენ ცხეებ. ჩვიდმეტ კაც დალი მოსრულ ზევამ. ერთ ფერდობის ზევამ ჩვიდმეტ კაც დალი –

ქორადალა'ში ამბობენ ჩამოტეხასა ცისაო,

შიგა ამბობენ დატანას ვეფხია'თ ბიჭებისაო.

მემრე ამბობენ დალუპვას, ვაი, დედას ივანისასა.

ჩემ დედა პატარა ყოფილიყო-დ' არ გამე'ყოლ, გადარშჩ, ერთ ძალღადარშჩ ცალფეწა', ყმუილით ტყეებს ეე'რი, ის ძალღიც და'საფლავეს.

ერთ კაცი გაგიჟდ.

ერთ თხაჲ.

ერთ ვირ გადარშჩ – ღრიალში სულ ამუ'ვიდად და'საფლავესავ. გადამრჩალ ბიჭ (კაცი) რო მოკედ, ორ კვირა'ით დაბნელდავ, დაბნელდავ, სვიოდ დაღამდავ მზიან დღეივ. სუყველა' გზაში დარჩავ, სახლში ვერავინ ვერ წავიდავ, იმათ ცოდვით, ცოდვამ და'ბნელ.

ზვავიდ' ღვარი ერთმანეთში მოვიდ. კუდიან ბებერ იყვ, იმას ეთქვ: მეაც ი'ქ ვიყავივ, იმათ დასალუჰად რო მინაი-დ' ქვიშა ვაგროვეთავ, 76 გოდორ შემახვედრესავ, მინის მიტანაივ. ერთ ციკნის ყურ შამახვედრესავ,

მარგინესავ, იმათ დალუპვაზე იმთვენ ხალხ ვიყვენთავ. ის გაინაწილეს თავ თავის კერძი.

*მთხრ. (ევეგენია) შესედო ბასხაჯაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე. ზემო ალვანი*

• • •

შინ შესვლიყვნეს ეშმაკებ ადამიანებსავით ერთ ვინა'მ კაცს. თურმე გარეთ ჩუფ-ჩუფებენ, მეტა' მარჯე კაც ეტყობავ, მეტა'ევ, ნუ შევალ-თავ. შევინეთავ-შევინეთავ, შესრულიყვნეს. დაღრევიყვ ეს კაც ხანჯრით. ერთ მე'კლ: - სართივ, სართივ! - სართივ ეგეგაო-დ' სამატიცავ, - ი'მ კაცს. ჰანუნტას რო აგიყვანოთავ, ჩანუნტას რა'გვერელ ჩაგიყვანოთავ (მარცხენით უნ დახკრასაო-დ', თანაც ერთია'ევ თვარ მეორე დაკვრაზე ცოცხლდებისავ ეშმაკივ). ჩაჩილ მაინც გადმოგიგდე, ჩაჩივ, ჩაჩივ. ერთ რა'იმ ჭლიკსავით ეგდოვ, ი'ს გადურეკევი მი'ტაცესაო-დ' გაქრნესავ. ი'მათ ჩაჩივ ი'ს ყოფილიყო. ი'ს მკედარიც ნი'ყვანესავ, ადამიანისფერა'ებ იყ-ვნესავ ქალ-ბიჭნივ.

*მთხრ. სოფო აბალოიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე. ზემო ალვანი*

ნაძრახნი ადგილები, ეშმათ თავშესაყრები

ტყრუშულათ ტარიელ მამივიდ, პირველ შემოღამებულ იყვ, თოფსთან: ჯაჭშიავ ჯიჴენ ვნახენივ. გამიკვირდ, იქ ჯიჴენ არავის უნახიან. ორ-სამ დღეს ხქონდა არ ვიცი და პლაშმოხურულმ ისევ შეღამებულზე მამიტან. მეორე დილით მამა-ძეთ ჯარებით ტყიდან შეშა მაპქონდ. შეშა რო მიეტან, ნასულიყვ ტარიელ ჴევს. ჴევიდან რო მოსულიყვ, სალამოზე როგორ ცუ-დად ორავ დეენყ', ძილ არ დეეძინ, ტკივილ მაქვავ რაღაცავ, არაყ ხო არ გაქვავ, მამასთან ასულიყვ. ერთ ჩაის ჴიქა ნამეესხა და დეელივ, ცოლისად ეთქვ, მზიასად რო მე არ მოვრჩებოდა დედ-მამათ კი არ უთხრავ. მეორე დილას ქალა მოვიდ, მზიაჲ. ხან ადგისავ ქალიკაიოდა, ხან დეეფშენიტი-სავ, ტარიელ მოკვდავ. ქალიკა ტარიელის დედა იყვ. ი მამას ტყრუშულას ქალებ გეეჩვენნეს იმ ადგილას. ვერ დაიმორჩილესა და ი ტარიელს ზუს-ტად იმ ადგილას ჴიჴებ, იქ ჴიჴეს რაილ უნდოდ.

*მთხრ. დავით მინდიას ძე არაბული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე.
1988 წ. ჟუთა*

• • •

ტყრუშულამ გვიამბის ე ჩვენ ბანზე: მოვდიოდევ გადმასაჩენაის იქითაჲ ცხენითაჲ. ზედ ვზიორავ. სთველ იყვა, გაზაფხული, აღარ მაჴსონს. სამ ქალებ მოვიდნესაჲ, აღვირს შემიტაცესაჲ ჴელიჲ, ჩვენთან წამედიჲ, ჩვენთანაჲ. ცხენს შემოვკარიჲ ფეჴებიჲ, გამოვღგლიჲჲ ტარებიჲ, წმინდა გიორგიჲ, შენ მიშველეოდა წამოვდიჲ. სწორის მაუბარ კაც იყვ ის, იმან ტყუილ არა იცოდის. ფხიზელამ გვიამბ ეს ამბაჲ.

*მთხრ. დავით მინდიას ძე არაბული
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე,
1988 წ. ჯუთა.*

• • •

ერთხენ კიდენ ანდრო ბაბომ გვიამბის ახალწლებში საჯარეს დაქუჩე-ბულთ:

ერთხანაჲ მეაჲ ზეთნაპირითა მოვდიოდევ, ჯამ ხნის კაც ვარიო-დ' ეშმაკებზეაჲ არაფერ არ მეჯერებოდაჲ. შულამე იქნებოდაჲ, მოვდივარიჲ თავადა'ევ. კოკანა'ის ჭალა'აჲ სტვენა გამეგონაო-დ' თან ჴმაურიჲ, ყურ არ უგდეჲ, ჩამოედიჲ ჴიდსთანაჲ, წინ გადამიდგაჲ ჴიდსთან რო მივედიჲ ერთ კუჭურა'იან დია'ციჲ: „ანდროჲ, ანდროჲ“. სამჯერ მითხრაჲ, ანდროჲ... შევხედეოდ მაღალა'ყელიან ფეჴებ ეცვაჲ (ჩითები) ი'მ დია'ცსაჲ, ის ფეჴებიჲ (ჩითებიჲ) მარცხენისიჲ მარჯვენაზე ეცვაო-დ' მარჯვნისიჲ მარცხენაზედაჲ. მაინც არ ავშჴკეაჲდიჲ, გამეგოჲ რო ეშმაკებისადაჲ ჴმის გაცემა არ ში'ძლებაჲ, რო ვერ ამიჴკეაჲვაჲ, სილა შემომკრაო-დ' ნაბდის ქუდ გამარეკებიჲ თავზე დახურულიჲ, იმის შემდეგაჲ ღამღუმთაჲ აღარც ნაპირ წავალიო-დ' აღარც სოფელ გამოალიჲ.

ი'სთა' იფიცის ი'მ ბაბომ როო, მართლ გე'რეკები ქუდი, მართლ.

*მთხრ. ტასო გულუზაიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ჩემ მამაჲ ქუმელა'ურთისკითაჲ მოდენილიყვ ცხენით, ცოკალთის ჴევში რო ჩამოსრულიყვ, ი'ქ დახვევნიყვნეს კატებ. ერთ ლაგან ხქონიყვ, იმით ეგერიენესა-დ', გზას არ აძლევდესაჲ ცხენსაჲ, შინ მოსვლითაჲ ერთა კატა

გვეყვანდისა'დ ი'ლოოდ კედელს შა'ნარცხავ, ის ი'ქ მოგვიკლავ, ი'მათ და-
შინებულმაჲ. ძლივა' ჴელად ეჭირ, შემლილიყვ.

*მთხრ. ფროსე ქააძე,
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ზემო ალვანი*

• • •

ემაგ ჭვრიტიანთ ლიზაჲ იოზის და იყვ. ქალებია' ყოფილიყვნეს
კვავლო მთას. სვიოდ სინამდვილეი, ჩემ თვალთ მიხილავ აეგ ამბავ. არც
არა კოლექტიობა იყვ ი'მაში, კერძოობაიყ იყვ ად თავისა დედულ-მამუ-
ლიყ იყვ. კვავლოს ჴაას თივის კრეფად წასრულებ შინის მომდინარა'ებ
ჯვართანას რო ჩამოსცილებულიყვნეს, ი'ქ დიდ ჴეჴ ძეს. იმ ჴეჴსთან რო არ
ჩამოსრულიყვნესაჲ ღამეი, ძროხაიყ მოსრული, ვირიყ ხყავ. ორ დებიმეაჲ
სამნი ჩამოსრულან ი'მ ჴეჴსთანა-დ ცხვებურა' ფერის ძაღლ გამომძვრალ
ი'მ ჴეჴის ძირითაჲ. ბოროლა'.

დადგ ერთ ნივილ-კივილ. ეს ხალხ მასაც – მოსაცუდებელა'ია-დ'
ნიე-კივიან, ჩემ დედამ თქვაჲ, აეგენავ ჭვრიტიანთ ლიზას ჴმაიაჲ. გამი'შალ
მთელ სოფელი, გატყად ჴმაჲ. სამარეთანისაჲ ჩამოსავლელა' აქვ, თან მო-
დიან, თან კივიანა-დ' ეს გამოშლილ ხალხ წინ შე'გებ: რა სჩადითავ. ის
ორნ გონზე იყვნესა-დ' ის უფროს ლიზაჲ გონში ვერა ჩა'გდეს, ვერ აგდე-
ბენ გონში, ვერ. შინ წი'ყვანეს ისთა' მჴარს ქვედ შედგმულ აეს ქალი. მთელ
სოფლის დია'ცებ ი'ქ დარჩნეს ი'მ ღამ, ი'მ ღამ კი არად მთელ კვირა'ეს.
დღეიდ-ღამეჲ სანთლებ უნთიან, ფუავ, ფუავ ფუავ, უქერის სანთლებ,
გე'გლიჯის თითოელა' ჯერ რომეჲ მე მიძახიანავ მაგრ-მაგრ ჩაცმულებიაჲ
კოჭებამდ კაბებიჲ ქალებსაჲ, ჩოჴა-ქათიბიჲ ბიჭებსაჲ, გამიტიეთავ ი'მათან
მნადისაჲ. არც ერთ ადამიანს არ აშტკვავდ, სანამ კახეთთ ღვდელ არ
მუ'ყვანესად' სანამ უყმურ არ წუ'კითხ მთელ წიგნ. სუ დამთავრად თუ
ახლაც არ აშტკვავდაჲ იმ ღვდელმ თქვაჲ, დაძალულ იქნებაო-დ' მე ვე-
ლარასაც ვერ უშველავ. და'მთავრ ი'მ ღვდელმ ის წიგნი-დ' აჭკვავდ. სუ
იამბეჲ უთხრ ის რა'იც ღნახეჲ, თვარ არ გეშველებავ იმ ღვდელმ ადგ
კმილ-კმილს, ადგად ბოლოს თქვაჲ, ვითომ ძაღლ ანა'შ იყოვ. დე'წყვ კი-
ვილი-დ' ნასიბ გუ'ტყდად დი'ტომესაჲ, იამბიან, მაგას არაიყ არ ეშველე-
ბაო-დ' ი'მ ღვდელმაჲ მა'რჩინ. მემრ იამბჲ რო:

ი'სთა კარგა'ებ იყვნიანავ რო თქვენავ სუ დუჴილითაოდ ფურთხვით
გთხარიანთავ – მეობნებოდიაანავ რო ემაგათ რას ხარიყ ატოლებულიყ,
მაქეზიანავ.

ზოგნივ აკაზმაზე შემსხდარებივ ხრიალითა' გე'ფარნიანავ, ზოგნ კა-
ტებზე ისხდიანავ ცხენებად ი'სენ ხყვანდიანაო-დ' მეტა' მომწონდესავ.

სანამ დაშინდებოდაც, სანაქებო ქალ იყო-დ' მემრეც ხო ჭკვიან დი'აც
დია'ცობას.

მთხრ. მარო განირიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

დაქიურთითაჲ ჭონთიოს დასთან წადენილიყვ ერთ კაც, ი'ქ ხყვანიყვ
ი'ს დაჲ გათხოილ. მემრ ი'ქ რო წავიდ, გძელ ბექივ იციან, ლამეი ი'ქ ერთ
კაც მე'ნი გე'იანთ ესტოჲ (აა'გრ მე'ჩვენ), სიითა მოდიხარივ ხკითხად ი'მ
ესტომ უთხრ, რომევე ფარსმითივ. ი'მ კაცმ უთხრ, მოდივ გავა'ზე შეგისვამ,
მეაცავ ჭონთიოს მივდივარივ. თურმე ვერ აყენებს აამ ცხენს რო სუ
ტოტებზე დგებ. ძალადა' ძალადა' შე'სვად' ი'სრ წასრულიყვ ჭონთიომდ
რო ცხენ ოფლში გაღვარულიყვ. ერთ გზა ჭონთიოს ზეობნისაკ მიდისა-დ
ერთ ქვეობნისაკ. ის კაც ზეობნელ ყოფილიყვ. ისთა' ცხენ ხყავ ი'მ კაცს
რო რა'გვერც წყალში ჩა'გდებად' ამოსთრი. ი'ს კაც ჩამაწდინა-დ' წავიდ.
ვითომ ესტოჲ სოფელში შევიდაო-დ' მე ქვემო გზაზე შევედივ, თავის დას-
თან წავიდა-დ ჭკვითა ში'შალ. მთელ სოფელ ი'ქ დე'ც. წასრულიყვნეს რო
სიდაავ ესტოიოდ: ქა, ესტოივ ქვაჭიდაავ ცხვარშიავ, – ცოლს ეთქვ. მაინც
მესამე დღეს მოკვდავ ი'ს ბიჭივ, გადი'ტანავ ავსულმაჲ.

მთხრ. მატრო სულაკაური
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ამოთენებაი – კიდევ უჩინაი. მეად ჩემ და პელაჲ ჩამოვეით ჴევშიად
რა'გვერც ამოუმართენთად უკვენ უკვენითა ერთ რაიმ ბაგ-ბიგით მოგვ-
დევს. ავეით ი'მ აღმართზე გულჩახეთქილებ. პელავ, – ვეჩურჩულებ, –
ვმა არ ამი'ლოვ, ვმა არ ამი'ლოვ, ემაგრ გადავრშჩენთ ფაცციას. თვარ რო
დაგვეყვირ, დაგვიტომებდეს.

მთხრ. მარო განირიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

კუდიანთი წუხრა

გაზაფხულზე არის კუდიანთი წუხრა. ყველას ჯვარ უნდა დასწერო: თივას, ჩალას, ცხვარს, საქონს, პურებს. ნახშირს შაისრევ და იტყვი: „ჯვარიმც გწერავთავ, ჯვარდაუნერიმც წურა დასჩებითავ“. სასმინაოდ მიდიან ხიდზე ან სხვაგან სადმე. ეშმაკებ ამბობენ ყველა ადამიანის ბედის შესახებ. სასმინაოდ წასულმ კაცმ ყველა განსაცდელს უნდა გაუძლოს: ქვის დაგორვილ ლოდებს, ხიდზე მწოლარეს უზარმაზარ წყალ გადაუელის, გველს მააჩვენებენ, ეშმაკს, ყველაფერს. მაჰყვებიან ყველაფერს, ვის რა მაუვ, ვინ ვისზე გათხოვდებ, ვის ვინ მაუკვდებ...

კუდიანების სულები ცოცხზე გადამჯდარები წავლენ აჩხოტის მინდორზე და იქ იკრიბებიან, აცხადებენ ადამიანის ბედ-ილბალს.

აჩხოტის მინდორ გაივსავ
კუდითავ, კუდივნებითავ,
შიგ სატანავ ჩემი დედაი
ძირეულიაის ბოძითავ.

ერთხელ ერთ ვაჟ ყოფილ სასმინაოდ. ბევრი რამე მაუჩვენებავ კუდივნებს, მაგრამ ვერ შაუცდენავ, ყველაფრისად გაუძლავ და უნახია აჩხოტის ველზე კუდივნებთან თავის დედა. მისი დედისთვის შვილის მოკვლა დაუვალეზიანთ კუდივნებს. დედას უარ უთქმავ, მე ვერ მავჰკლავავ შვილსავ, ოღონდ ხარებს დაუხოცავ და მარცხენა თვალს გამავსთხრივ. შვილ დაბრუნებულ შინ. ყველაფერი იცის. უცბად ხარებ გადმავრილ კლდეზე და დახოცილ. შვილ თურმე ატყავებს ხარებს და მარცხენა თვალჩი ბუზ აჯდებ. დაუჭერავ ბუზი. ხელს რო მაუჭერდ, დედის ჯარან ჩერდებოდესავ.. რო გაუშვებდ, ისევ ბრუნავდესავ. შვილს უთქმევინებავ დედისად, რომ მას კუდიანებისად მიუყიდავ სული.

კუდიანებთან ვინც დადიოდ ადამიანი, ისიც კუდიანად ითვლებოდ. ვინაც გატყვებოდ, კუდიან ვარივ, ის კვდებოდ. აჩხოტის მინდორზეით დაბრუნებულ სულები, თუ გვამს უძრავად ნახავდეს, ჩავიდოდეს შიგ.

თსუფა 26134

მთხრ. ჭრელა მურულუევი,

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური, არდოტი, 1983

სულეთი და ნერამნერელი

ადამიან რო მაკედებ, სულნ უფალთან წაველენ. იქ ასამართლებენ: თუ მაღლიანია, მაღლიანთან მივ, თუ ცოდვიანი – ეშმაკებთან.

ნერამნერელი სამ სალოცავი, სამ ანგელოზი. ისენ ხთისგან არიან გამაგზავნილნი და ევალეზ ახალდაბადებულთად ბედის დანერა. ისენ რა-საც დაუნერენ, იმას კაცის ძე არ მასჩებ. ისენ სამ წერას უწერენ ყველა ადამიანს. პირველსა და მეორეს თუ გადასჩ, მესამეს ველარ გადასჩებ.

თსუ არქ. №26048

მთხრ. ხეთისო მურლუევი, არდოტი

ეშმაკი. კუდიანთ ნუხრა

ეშმაკსავ თვალეზივ აღმა-ჩალმ აქვავ, ქალის სახით არისავ. ზოგ კაც-სავ ეშმაკ ხყვანიავ, მაგ: არხოტიონ უშიშასავ. მზე რომ მაუსწრებს ეშმაკ-სავ, ადგილზე შეშდებავ.

კუდიანთ ნუხრას კუდივნებ იყრებ ერთად. კაცთ ჯვარ უნდა დაენე-რას, ჯვარ უნდა დაენერას ცხვარ-საქონს, თორემ ჯვარდაუნერი ეშმაკე-ბს არხოტის მინდორზე მიხყავს და იქ კლავენ. კუდივნებ ცეცხლს ანთე-ბენ, წორცს ხარშავენ და ცეცხლზე ხტებიან. კუდივნეზივ შავ კატეზზე გადამსხდრებ დარბიანავ.

კუდიანთ ნუხრას არხოტის მინდორზე ეშმაკებ არჩევენ: ვინ მაკლან, ვინ გააბედნიერან, ვის რა მაუხდ-ნაუხდებ, ვინ ვის მაიყვანს და ა. შ.

ერთ ყმანვილს დედა ხყვანიყვ კუდიანი. იმას სცოდნი, რომ დედაივ კუდიანიავ. შვილს ბოძზე დაუმბავ დედა კუდიანთ ნუხრას. ღამით დედას ბოძ გაუგლეჯავ და გაუყოლებავ არხოტის მინდორზე.

ჯვარდაუნერ თუ ვინმე დარჩ კაცრიელი, კუდივნებ იმას ღვიძლს ამაა-ცლიან და შასჭამენ.

თსუ არქ. №26035

მთხრ. ილო მინდიკაური, სოფ. ხახაბო

კუდიანთ ნუხრა

კუდიანთ ნუხრას ჯვარ უნდა დასწერონ ყველას, – ნაწშირით ჯვრე-ბს გაუკეთებენ. კუდიანთ ნუხრას სასმინაოდ მიდიან. ჳიდზე უნდა დანვას მესმინავე და დაუგდას ყური კუდიანებს. ჳმა არ უნდა ამაილას. კუდიანებ ბევრ რამეს მააჩვენებებ: გველს, დათვს, დაგორებულ ქვებს. თუ არ

განძრ, მოისმენს იმათ საუბარს. კუდივნებ ამბობენ, ვინ ვის გახყვებ ცო-
ლად, ვინ ვის მაიყვანს, ვინ მაკვდებ, ან როგორ და ა. შ.

ზოგიერთ დიაც გაკუდივნებული, ფიცით არის შაკრული კუდივნებს-
თან. კუდიანთ წუხრას იმის სულნ წავლენ აჩხოტის მინდორზე.

დედა-შვილნ ყოფილან. ის ვაჟი დედისერთა ყოფილ. შვილ თურმე
ეჭვით გრძნობს, რომ დედა გაკუდივნებულია. კუდიანთ წუხრას დედა
ერქარის აჩხოტის მინდორზე წასასვლელად. – დანევივ, – დედას უთხრ
შვილმ. შვილ დანვ, მაიმძინარ თავი. დედამ გაიარ, შუა ბოდის ძირჩიით
რალაცა აილ, წაისვ ზურგზე და წავიდ აჩხოტის მინდორზე. შვილიც გაუდგ
უკენ. კუდივნებმ მას მაარგუნეს შვილის მაკვლა. დედამ უთხრ: ერთ შვი-
ლი მყავავ, ვერ მავჰკლავავ, თვალს კი გამავსთხრივ. თეთრ ჯარ ხყავავ,
იმას გადმაუგდებავ. ამის ტყავის გახდამი ბუზურად ვიქცევივ, თვალში
დავაჯდებივ და დანას ვაკვრევივბავ.

მართლაც გადმავარდ ის ჯარი. ტყავის გაჭდა დაიწყ შვილმ. დედა
იქვე ზის თურმე და ჯარას ძახს. უცებ ბუზ მავიდ და თვალზე აჯდებ.
შვილმ იცის ყველაფერ და დანას არ ხმარობს ბუზის მაგერიებაჩი. ბოლოს
დაიჭირ ბუზი. ჴელს რომ მათუქერს, დადგებიან ჴარანი.

დედას უთქმავ:

– გაუშვივ, შვილო, ცოდვაიავ.

შვილს უთქმავ:

– გატყდივ, თორემ შენ სულნივ ჴელში მიჭერიანავ. მაგკლავავ.

გამავარდნილ ის დიაც კარჩი და უძახებავ:

– გატეხილ ვარივ, კუდიან ვარივ.

თსუ. არქ. №26003

მთხრ. წიქა მურღუევი, სოფ. ანდაქი

საბნელო

აქ კიკიაგორს ვეძახით, კიკიაგორელი ყოფილ ვილაცა. ა გალმა კი-
დევ ბასხაჯაურებია, ბასხაჯაურებს ეტყვიან. ამ ბასხაჯაურებს ყოლიათ
მოკლული კიკიაგორელი ვილაცა. იმით იყო თურმე საბნელოში ჩამჯდარი,
რო არ გამადის გარეთ. იქ იმალება, თავს არიდებს.

დას ჩაუტომ ტანისამოსი ძმისა, რო ძმა ვეგონებ და მე მამელავენ
და ჩემი ძმა გამოვავ. ა იქ გამასულა, სამტრედეს ეძახიან, ეს ეპარება
მტრედებს. აცვია ძმის ტანისამოსი და ამათ მამა გამოვიდა: შვილებო,
დამეხოცენითო, თქვენი, ჩვენი მტერი მტრედებს ეპარებაო.

გამაჩნდნენ ეს შვილები და დაჰკრეს ისარი. თმა გარმაიშალავ, ქალის
თმაო.

მანამ ჯერ ქალი არ ყოფილა მოკლული. ამაზე წასულა დავა. ვერავის ვერ შეურიგებია ეს ხალხი. კაცის თავი იცინა რა ღირს, რჯულია ამაზე, ძველი ამბავი.

საბოლოოდ მოუყვანიათ ქისტები. ამ ქისტს შეურიგებია, უთქვია: კაცო, ეს წმლიანი ხელი, ეს ფარტენიანი და საიდან, აქ ნახევარია ფარტენა, იქა წმალი კი მეტია და დაწესებულია რო ქალი ნახევარ თავში გადის.

ამ ქალს ქვივებულია ჯავარა.

ძმას დაუთვალავ რო: ჩემო დაოო, მშობლებს კი ნუ ეტყვი იმასაო, რო ძმისად მოგკედი ფარებასაო. შარიგებულან საბოლოოდა ამ ქისტის მო-თანხმებით და ასე დაწესებულა 30 ძროხა ქალის თავი, 60 ძროხა კაცის თავი.

მთხრ. გიორგი ხახონის ძე ლიქოკელი, 44 წლის, ჭალისოფელი.

ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე

1974 წლის ივლისი

კუდიანთ ნუხრა

კუდიანთ ნუხრა თუ ჯვარდასაწერნ მარჩებოდეს კაცნი ან საქონნი (კაცნი ადრე აპაურებს იხსნიდეს), მაშინ კაცს თხაივით დააბლავლებენ და საქონს ხის ბეჭს გაუკეთებენ.

ადე, ფურო ბეჭედაო,
ხისა გიგდავ ბეჭადაო.

ერთ კაც დამრჩალ ჯვარდასაწერ და მისთვის ღვიძლ ამაურიდებავ, იმის მაგივრად ჩაუდებავ თხის ღვიძლი და თხასავით აუკიკინებავ.

თსუ არქ. №26115

მთხრ. ძილა მურღუევი, სოფ. არდოტი,

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური, 1983 წელი

კუდიანთ ნუხრა

კუდიანთ ნუხრას ოჯახს, ცხვარ-საქონს ჯვარ უნდა დაეწერას ნაწში-რით, ჭელში დანით. ჯვარს რასაც არ დასწერავ, ისევე კუდივნებს მიაქვავ.

ერთ შვილს კუდიან ჰყოლი დედა. ვაჟს სცოდნი ეს. კუდიანთ ნუხრას იმას თავის დედა ერთკეით სხვაკე მაუბრუნებავ ლოგინჩი. სულნ რო მა-სულან აჩხოტის მინდორზეით, ვეღარ ჩამოსულან შიგ და მამკედარ დედა.

აჩხოტის მინდორზე კუდივნებს უთვლიან, ვინ უნდა მაკლან. ერთისად შაუთვლავ – შენავ ქმრის ძმა უნდა მახკლავ, თივის ზვინზეით უნდა გად-
მააგდავ. ქმრის ძმას და ზალს კარგად თუ აჩნავ ერთმანეთი. ორჯერ უც-
დავ, ვერ გადმოუგდავ, მესამედაც გამასულან და გატეხილ, უთქმავ: – კუ-
დიან ვარივ. მე შენ არას გაგნებავ. ღმერთივ და კვირეი იყვნანავ შუაშიავ.
ვინც გატყდებოდ კუდივნობაჩი, იმას კუდივნებ ხელავდეს.

თსუ არქ. №26071

მთხრ. აგუნდა ჭინჭარაული,

ჩამნ. ნ. ზვიადური, სოფ. მუცუ, 1983 წ.

კუდიანთ ნუხრა

ამის შემდეგ მოვა კუდიანთ „ნუხრა“. მოდის აღდგომის წინა ხუთ-
შაბათს. აღდგომას ხევესურები „აწვსებას“ ეძახიან. კუდიან ნუხრა რომ
მოახლოვდება, ბავშვები მოიტანენ ბლომად ეკალს, დაარჭობენ ყველგან
თავისი სახლის მიდამოებში – საკომში, კარების თავზე, სანაგვეზეც კი.
ეს იმის ნიშანია, რომ ეშმაკი ეკალს ველარ მიეკარება და ველარაფერს
დაჰპატრონდება. ბავშვები მოიტანენ აგრეთვე ეკლის ოკებს (ოკი ჰქვია
ისარს, რომელსაც ჯერ ფრთები არა აქვს დანებებული). ოკებს თითო ბა-
ვში დაამზადებს ორმოც-სამოცამდე. დაამზადებენ აგრეთვე ცეცხლის
დასანთებ ნეშომპალას და ხუთშაბათი რომ დაღამდება, ყველას კარზე
დაენთება ცეცხლი. ამას ჰქვია „ჭიაკოკოლაობა“ ცეცხლს რომ დაანთებენ,
ოკებს ჩაანყოვენ ძირებით ცეცხლში და მოუკიდებენ. ცეცხლიან ოკებს
ისვრიან მშვილდებით და იძახიან: „გრიად გრის კუდიანთა, თავისა შასვი-
თა, შაჭამეთ“. ვითომ: კუდიანებო, ჩვენი არაფერი წაიღოთ, თქვენი შესვით
და შეჭამეთო.

კუდიანები, მათი რწმენით, არიან ეშმაკები. ასეთები ადამიანებიც
არიან. ხშირად იყო, რომ ვინმეს ძრახავდნენ – კუდიანი არისო. უფრო
ქალზე იცოდნენ, შვილები თუ დაეხოცებოდა – თვითონ გამოლვიძლა,
ეგ ვის შეირჩენს, ყველა ამოუწყდებაო. კუდიანი წყალში უნდა ჩასვა და
თითის ოდენა გამჭირვალე კუდი გამოუჩნდებაო. კუდიანი ქალია ან კაცი
(ქალები უფრო ბევრნი არიან კუდიანები). თუ გატყდა და სახალხოდ
თქვა: „გავტეხილვარ, კუდიანი ვარო“ – მაშინ აღარ დარჩება კუდიანად
და პატიოსანი ადამიანი იქნება. თუ ვინმეს კუდიანობაში ეჭვი ეპარებათ,
ცხვრის საპარსავ დუქარდს წვერით მისცემენ – ხელს ვერ მოკიდებს და
გატყდებაო. გამიგონია, ვილაცას კუდიანობაში ეჭვი ეპარებოდათ და ნათე-
სავებმა წყალში ჩასვესო. კუდიანები ვითომც ხალხის სამინელი მტრები

არიან, ადამიანებს ისე მოუწყობენ საქმეს, რომ ან თავს მოაკვლევინებენ ზვავით, წყლით ან ქვით თვითონ მოკლავენ. კუდიან წუხრას ყველას ემინიან კუდიანებისა და ველარ გადიან სოფლის გარეთ. ამბობენ, კუდიანები კუდიან ღამეს აჩხოტის მინდორში მიდიან, ყველანი იქ იყრიან თავს. შესხდებიან შავ კატებზე და თვალის დახამხამებაზე იქ გაჩნდებიანო. იქ მიმავალ ან მომავალ კუდიანს თუ შეხვდა გზაზე ვინმე, მისი საქმე ცუდად არის – გამოღვიძლავნო, – ვითომ ღვიძლს გამოაცლიანო. ამიტომ ერიდებიან ადამიანები ამ დღესა და ღამეს სიარულს. იტყოდნენ, ერთმა ქისტმა თქვა – ღამე ვინეკი და ღნავილით შავი კატა მოდიოდა ჩემსკენ, რომ მომიახლოვდა, დამბაჩის ჩახმახი ჩავარტყი თავში და მეორე დღეს ის დედაკაცი აღმოჩნდა თავგატეხილი, ვისზეც კუდიანობაში ეჭვი ეპარებოდათ. მერე გამოტყდა თავის კუდიანობაში და ჩვეულებრივი ადამიანი გახდა. გამოტეხის შემდეგ მან ბევრი რამ ილაპარაკაო: ერთხელ ერთი კაცის მოკვლა გვინდოდა ზვავით, ვიცოდით, საზვავე მთაზე რომელი გზით უნდა წასულიყო. წავედით კუდიანები და საზვავე ადგილებზე ბალახები დავარჭეთ, როგორც მთაში ზამთარში ხმელი ბალახი იცის – რომ მოვა ის კაცი, ბალახს ნახავს და საზვავე თოვლი არ ეგონებაო. შედგება თოვლზე, ზვავი გაუტყდება და მოკვდებაო. მოვიდა ის კაცი, ჩვენ იქ უხილავად ვიდექით და ვუყურებდით. ის კაცი ძალიან იღბლიანი ყოფილიყო და ჩვენს იმის იღბალმა ამჯობინა, ბალახები ნახა, მაგრამ მაინც არ მიენდო და თოვლზე ფეხი არ შედგა, ხელში ეჭირა არგანი (ჯოხი) და თოვლის სიღრმე იმითი გასინჯა. არგანი რომ თოვლში ღრმად წავიდა, თქვა: დიდება შენდა ღმერთო! თოვლი ღრმა არის და ეს ბალახები როგორღა ამოვიდაო. ახსენა ღმერთი თუ არა, გატყდა ზვავი, წავიდა მთელი არე-მარის თოვლი, ის კაცი კი გადარჩა, რადგან იღბლით გვაჯობაო.

თუ მამაკაცი კუდიანი არის, იტყვიან – იმ გვარის საქმე კარგად წავა, ხოლო თუ ქალია, ვაი იმ გვარისა, რადგან კუდიანი ქალები დაუზოგავები არიან და ნათესაობას სულ გაანადგურებენო.

ამავე კუდიან წუხრას თოფების სროლაც იციან და ამითაც ეშმაკებს და კუდიანებს აფრთხოვენ. შავ კატას თუ დაინახავენ, რომელსაც თეთრი ნიშანი არსად ჰქონდა, მაშინვე დაიჭერენ და გახურებული რკინით პირსახეზე დაშანთავდნენ – დასწავდნენ. პირშიც ჩაუდებდნენ გაშანთებულ რკინას – კუდიანია და უნდა დაიშანთოსო, იტყოდნენ: ერთხელ ერთი კატა დაშანთეს სახეზე და მეორე დღეს იმ ქალს ჰქონდა პირისახე შეხვეული, რომლის კუდიანობაშიც ეპარებოდათ ეჭვი.

ალ. ოჩ. ქართ. 135-137

• • •

სმინაობას რო ეძახიან კიდე, ზეგეც ეშმაკებისა არაა. შუალამეს გამოსრულიყვნეს, სამ ქალა'ებ დასმინა'დეს. ერთხელა'ევ ხრიალ დადგავ, ჩვენ ბიძოანთ სახლ ჩამი'ქცავ" (ჩემ დედამ – რუსუდან იცის თქმა). შეყრილიყვნეს შინ: დედოვ, ბიძოანთ სახლ ჩამი'ქცავ. ქალო, რა' ეშმაკებს ახყოლიხართავ, რა'მ დაგალივთავ. გამოეითავ ჰად ის სახლივ ფეკებზეავ იდგავ. მეორე ზაფხულიზდავ ი'ს ბიძო მოკვდავ, ი'მ სახლის პატრონივ. ემაგად იქნავ ი'ს მოლანდებავ.

მთხრ. მანანა თილიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

აღდგომის წინა ოთხშაბათს „კუდიანთ დღეს“ ვეძახით ჩვენ. იმ დღეს არც საკაცო ტალავრის მოქსოვა ვიცით, საქალოს მოვქსოვდით, ვითომ კაცივ სუ მგზავრიაოდა არამც რა დეხეხდვასავ. იმ დღეს, ოთხშაბათს, მზეგადადენას, შეშის ნაწშირ ავილიდით ჯელშიადა დავებჭდათავ ეხლადავ სახლივ, ყველა ოთახში, საძროხეში, ჭერში დავისრივიდით ი ჩამქრალ ნაწშირ, ყველა ჯვარდანერილიმც ხართავ მბილ-მაგარ, ქრისტემ დაგდვასთ ბეჭედ, დაგნერასთ ჯვარივ. მემრ მამაკაცებმ ბნელობის დროს ეგრ იცოდინან, აილიან ცეცხლიან ნიგზურა ჯელშიადა აწდიან მალლა ბანზე, აი, მიწურებ ბანებ იყვის მაში, დაფარებულებ არ იყვ, ჯელში დაიჭირიან ნიგზურა, ცეცხლიან ნიგზურაიდა ნაპირზე შემოუარიან ბანს, სამჯერ წალმ (როგორც წისქვილი ბრუნავს, ეგრ). დადგებოდეს იმ ადგილას, საითაც უნდა ესრივ, დაიწყებდეს მემრ „მილოცვას“ ეშმაკებისად: თფუი, დაგლახვრნასთ წმინდამ გიორგიმავ! თფუი, დაილახვრენით კუდიანებო, თავისი შასვით, თავისი შაჭამეთ, თავისა შაიოთხშაბათეთ, დიანთ და გამალვიძლეთ, ძმიანთ ძმაჲ, დედა-მამიანთ დედა-მამაჲ. ნუშცა რას გაიმარჯვებთავ ჩემის სახლისას, ჩემის სოფლისას, თფუი, დაგლახვრნასთ წმინდამ გიორგიმოდა, გაისრივიან ცეცხლიან ნიგზურაჲ.

მთხრ. ძილა ნადირას ასული ფიცხელაური-არაბულისა

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე. ჯუთა

ლებითოსთან ახლოს ცხოვრობს ერთი კომლი, გერმანე ჰქვია იმ კაცს. ის კაცი ჩამოდნა ღამის ოთხ საათზე ზუსტად, იმათ ჭერზე იწყება ბრაგა-ბრუგი. ხან ხარი დაუხვდება ბოსლიდან გამოყვანილი და ეზოში ისე ჩასობილი პალოთი, რომ ძლივს აძრობენ თურმე. ხან ფქვილს გამოიტანენ სახლიდან და მოუბნევენ ეზოში, ზოგჯერ დაინახავენ, რომ პეპლების ჯარი ფრენს იმათ სახლში. ჭერი დენითაც კი დაქსელეს, მაგრამ მაინც ბრაგა-ბრუგით აქვს გულეები გახეთქილი. დღემდე ეგრეა.

*მთხრ. ხათუნა გობეჯიშვილი
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა. 1988 წ.*

აღდგომა რო ას, ეგ ხო კვირაესა, ამ კვირათ უკან გადმადი და ოთხ-შაბათ ნუხრას ას, „კუდიან ნუხრას“ ვეძახთ. კრუაჲ ყოფილ სქელ, ბურჯ, ბრიყვ კაცი. ამ კრუამ (სმინაობად ვინც მიდის, უჩუმრად უნდა გავიდას) არც ვის უთხრ, რო საიმაოდ მიდიოდ, გალი ნაილ მკლავის სისქე, ნიგ-ზურაჲ ცეცხლმოკიდებული და ხანჯარ. დაჯდა და გარშემო რამდენზეაც გასწვდებ, წრე უნდა გაიკეთას. ეხლა დაჯდა ეს კრუაიდა მადეინ ჟღარ-ულურ, ბრიყვ კაცი ის მართლის მაუბარ, ჩამოვიდ მიწის ზეგ, ჩამავიდ თოვლის ზეგ, ქვა-ლორდ. მოხყვ ცეპში ეს კრუაჲ. ეხლად მეედინ ის რო ვაი ვაგლხივ იმის სახლსავ, იმის კარსავ და იმის სახელ, ვინც კვდების იმ სამ ნელში ამლაში. ვაი და ვაგლახივ იმის სახლსავ, ის კვდებისავ ემ სიკვდილითავ, წყლითავ, ზეგვითავ, ქვა-საგორავითავ. რაითაც ვინ კვდებოდ, იმას იძახდიან. ის იმ დღით კვდებისავ, ის იმ დღითავ. სუ ისმინ სმინაობაჩი კრუამ.

გახენისავ იმათ სახლსავ, ვისაც რა ელოდებოდისაო და ჩამეედინისავ ცრემლებივ კრუასავ. ჩამეედინისავ ცრემლებივ, არ კი თქვისავ, ვის რა ელისავ. სუ ასრულდავ სრუ სუყველაივ, რაიც გეეჩვენავ, სრუ სუყველაივ. იმ კრუაის ბოლო გათავდ იმ კაცისაჲ, ალბათ არ ვარგოდ იქ მასმენა, იმ ღამეს იქ გასვლა. ერთ ქალმ კრუაისამ თავ ჩამაიხრჩვ. ერთმ თოფ იკრ. შვილ (ბიჭი) დაიჭირეს ნელა ომში და დაიკარგ. კრუაისაჲ ძე აღარ დარჩ.

*მთხრ. მართა ბაბუტას ასული ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე. ჯუთა*

• • •

სმინა'ობ ნაის მარცხენა ჯელის თითნიკა'ით ნაცარ უნდა აგველო-დ' გვეთქვ:

ეშმაკო დამადექივ,

ანგელოზო, ამადექივ – პიდ წავინიით ურუმარა'ებოვ.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

სმინაობას გარებანდ ქუდ ეხურ ლეოსად ტოლიკა' ეხურ. იქ ჩოქ-მანაობას ის გარებანდ დუ'გორდ – ჭოდზე ჩე'ფარ კვინჩხებისაკ. მემრ ი'ქითებ ნავეით, ავილეთ გარმუნი. ტაშითა-დ' გარმუნით გადავით ომა-ლოს. დაღივებულიყვენეს ომალოელნ, ეს რა' მოვისმინეთავ ტაშ-ფანდუ-რა'ივ, ტაშ-ტირილა'ივ...

მთხრ. სანდრო არსენის ძე ბექურაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

შეთე ყოფილიყვ წისქვილში, ყვა' ეფქვია-დ' შუალამეი, ლუმლის გვერდზეა ნამოწოლილ ჟეს შეთეჲ. ჟეს ეშმაკებ მოიდნესა-დ' ხედავენ რო წისქვილში შეთეი. ჟამ ეშმაკებს ერთ პატარა ზალ ხყავ უზიანებ ჩაცმუ-ლი. ჟახლ უნდ რო ის შეთე დი'ტომონ რა'გვერ, პიდ შიშით ვერვინ შედის, აშინებს ჟეს შეთე ყველა'თ. ჟამ პატარზალმ ში'ნი, მე შევალევ, ჰოა-დ' შევიდ ეს პატარზალ. შუშანქალ უქვიან ი'შ პატარზალს, შეთეს ზძინავ, წამიხედად რა': წინ პატარზალ უყუდავ უზიანებ ჩაცმული, წამი'წვად ხან-ჯარი-დ' გადაფრინდ ჟეს დაშინებულ პატარზალ კართანაში. „თქვე მამა-ძალღებოვ, შეთეს ვერ დი'ტომებთავ, ვერავ“. ი'მამ რო შეთე ვერ დი'ტო-მა-დ' ი'გრ წავიდ, ი'შ ეშმაკებთ გულმოდებით შუ'მღერეს. წინავ გითხართ, შუშანქალოვ, შეთე მარჯე კაციავ, არ გაგვიგონ, არ დაგვიჯერ, ხანჯარიც ხო ბასრიავ, ნიგზურა'იც გასრიავ...

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

ნისქვილსამ ებედებოდესაჲ, ნისქვილში ყოფილიყვ შოშიათ დედაჲ. ჩა-
მოსაღველა' ხქონიყვ ი'ს ნისქვილ. შეშა ბევრიდ ცეცხლის სინათეზე უზ-
დავ. არ ყოფილიყვ ნაშინა', ეთერო ექვივნად ახალდედას ვეძახოდეთ, ჩვენ
დედის დედა იყვ. ცეცხლსთან ზისად აზდავს. ერთიანა' კატა შემოიდად
დაჯდ. ვა, ეს კატა სიითილ მოიდავ აქავ, ციც-ციცოვ თურმე ეს ჩემ ბებოჲ
ერთ მჟარეს კატა ფიცხდება-დ' ერთ მჟარეს ბებოჲ. ისხნეს ე'გრ დიდხან.
ეს კატა უცბად დიდდებ, დიდდებად იბერებ მონადა, ცხვებურადა. აუ,
რა'ს სჩადისავ, დავავლე ნიგზურას ჯელივ, უნ დავცკრავ, ეს რა' წყუ-
ლიაოდ' არ დახკრავ ნისქვილშიავ 3-4 სახელმ იძახისავ, „არ დახკრავ“. ვე-
ლარ დავცკრიდივ. რამდენჯერმე გამეორდავ მეს ფორმის ცვლიაოდ ააგრ
ვისხეითავ. რამდენჯერაც დუ'ლირევ, იმდენჯერეც ჯმებვი: „არ დახკრაოდ'
ამოთენებითა' დი'კარგავ ი'ს კატაივ.

მთხრ. გიგო თათარაიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

შინშის შვილ იყვ ჩემის დედისა, ვინც სასმინაოდ წავიდ კუდიანს
წუხრას. არც უნდა აზძრახდა და სული ნელა უნდა ამაიქცივ, სანამ წავას,
რო წავას, იქაც უნდა დასხდან ორნ ამხანიგნ ზურგ ერცხვისკედ, არ უნდა
გაიძრან. ჯერ ქვა – საგორავ ატეხილ, მემრ მინის ზვავ ატეხილ, მემრ
ატეხილ ქალ სასაუბროდ: გიორგიო – შენ ცოტან დღენი გაქვავ, არ იქნე-
ბივ დიდხანავ, დედაის შინშის შვილისად უძახებავ ქალს რასამ. იმ შინშის
ცოლს ლელა ექვივნ, დაღონებულ მავიდავ იქითავ, სერ-ფერიც სხვანაირ
მახყვავ, აღარც საქმეს აკეთებდ ყოფილამ, არც ხწნევდ, არც რას აკე-
თებდ, იჯდ, ჩახედევდ გულს. იარ და მოკვდ. ყანათ სუ ცხვათ ავწნევიებ-
დის ლელაჲ. არც გაიცინისავ, უნადინოდ იყვისავ სრუავ.

მთხრ. სანდუა არაბული

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა

ყუდია ხთისიკას ძე არაბულმ, ზეისტეჩოელმ, თქვის რო წინადადუთ მაოლაჲ ღამეჲ და დედაკაც ნამოდგავ გზის თავზედაოდა ჩამომძახავ, რო აი ამდებანს იცოცხლებავ შენავ (ზუსტად იმ დროსა დაღუპილ), თუ არ გჯერავავ განაევ, დილით რო აზდგებივ, ეგ პირნივ გვერდზე გექნებიანავ გამრუდებულნივ. იმას ლაშნი ხქონ გამრუდებულნ დილას. ზუსტად იმ ეშ-მაკის ნაძახებ აუსრულდ იმას.

*მთხრ. უნცრუა არაბული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

ნარისთავას ძახილი

ორ კაც ნასულას სანადიროთ კლდეებში. ეეხლა ერთს ჯავრი აქვს მეორისა. მივიდეს სანადიროს ეხში. დაწეეს. რომელმაც უნდა მაკლას ერთ ამხანავ, რო ჯობნის ნადირობაში, ვაშკაცობაში და სუყველაში, უთხრ ამან, რო შენ რო ვინ მაგკლევდაო, რას ვინ გაიგებდაო?

გაუცინებავ იმას. იმ ეხის კარებზე ერთ ნარის თავ ყოფილ ამასულ. ეთქვ, რო ჩემ თავსო ა იმ ნარისთავს ვაძახებებივო. გაუცინებავ იმასაც. დილას უყრავ წილ. კა ვაშკაც რომელიც იყო, იმას მიღრგებივ ზედ მისვლა ჯიჭვთაზედ. რომელსაც ჯავრი აქვ, იმას კიდეჲ – გზის შაკერა.

ეხლად ეს ეპარება ჯიხვებს. ის მეორე კიდეჲ იმას ეპარება. ესრივ თოფი და მაკლა. აილა და დაღმარხ ქეიშაში. ნამოვიდ შინ.

უთხრ მეპატრონემ, სა წავიდა ისივ? უთხრ იმან რო პურ გაგვითავდ და წამავიდ ისიო. არ მასულაო? – შანუხებულ ვითომ.

დაიკარგ უკვე ეს კაც. არც კარგ იციან ამის, არც ავ, უგერშ დაიკარგ.

გავიდა სამი-ოთხი წელი. ერთხელ მამკლავი და იმისი ცოლი კა-ლოობენ ძნას ჭარებით. იკალოვეს და ხვაივ დარჩა. ცოცხით ასურავებს ცალ-ცალკე. ამ ცოცხის წვერმა მოიყოლა ერთ ნარისთავი. ამ კაცმა გაი-ცინა. გადაეკიდ ეს ცოლი – რაზედ გაიცინეო?

– არაფერზეო, მამგონდ რალაცაიო.

– მაინც რა მაგგონდაო? – არ მაეშვა ეს ცოლი.

ამ კაცმა უთხრა, რო ის კაცი რო დაიკარგაო, მე მოგკალიო. ა, მაშინ მითხრა იმანო, რო ეხის კარ ნარის თავა იყოო და ამ ნარისთავს ვაძახე-ბინებ ჩემ თავსაო და აბა ამან რა უნდა იძახოსო?

უთხრ ესრ ყველაფერ იმან – როგორც მოკლა, როგორც დაღმარხა.

წავიდ-წამოვიდა დრო აქედან. და გააგდა ამ ქმარმა ეს ცოლი.

სწორედ ეს ქალი, მომკვდარი რომენიც იყო, იმისი ძმისთვის მოიყვანეს ცოლად. ამ ქალმა იმ სადამოსვე უთხრა ქმარს მის ძმის მოკვლის ამბავი.

ადგა ეს მოკლულის ძმა, ამოჭრა სანეხვე იმ სახლის წინ, სადაც ეს მკვლელი ცხოვრობდა და მოკლა ის ძმის მკვლელი, დილით გამოსული.

აძახებინა, მართლაც, თავის თავ იმ ნარისთავას ამ კაცმ.

თსუ არქ. №14091

მთხრ. გაგა გიორგის ძე ალუდაური. 20 წლის, მცხ. სოფ. ჯაჭმატში.

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1973 წ. იანვარი.

• • •

ზოგს, გინდ არ დამსხდარიყვნეს, მაინც მიზდიოდისავე. ჯიჯონანთ ვანოს ცოლსავე მეტა მიზდიოდისავე იმ კვირაეებსავე. დედამ რომევე საქმით რო ვიყვნიითავე ერთადავე ან მეჩეჩელა'ებშიავე ან სიდაოდ გარეთ გავინიითავე, იამბისავე, იამბისავე, იამბისავე, რო პირ არ გაჩერისავე რო არაფერ გაღგო-ნიყოვე.

ერთ ზამთარივე ი'მ სმინაობის კვირა'ებშიავე ვინაცავე ცოტა' გარეთ გავიდაო-დ ვინაცავე ყურ დუ'გდოვე, ჩილოსავე ბობეს ეძახიან ჩილოს იქისავე შემოსაჩენა'ს, ი'ქითივე ერთ დიაცის ჯმა მიზდიოდავე ყველა'თავე, მოკვდაო-დეაავე, მოკლესაოდეაავე ერთ დია'ც შემოალისაოდე სოფელში რო შემოავე, ი'ქ დი'კარგებავე ი'ს ჯმაივე. მეტა დაშინდავე სოფელივე. გავიდ დროი-დ' დი'კარგ ი'ს ჯმაივე ჰად ზაფხულ მოიდავე. ერთივე დიდო იყვისავე ი'ქ ცხვარშიავე, ის-მა'ილას ეძახოდესავე. მემრ ი'ს კაც ერთ მწერელტყვე პატიკოს შემა'კვდავე, თოფ გუარდავე. ის ცოლ შე'ფეთავე მოკვდაოდეივე მოხკალიოდეივე. სიაც ის ჯმა სწყდებოდავე, იმ ალაგას და'სვენესავე ი'ს მიცვალებულივე.

მთხრ. სალომე ბაკურიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

სმინაობაჲ

ჭორცის კვირავეს აშინებენავე, თქვიან: სმინაობაიავე, ეშმაკებიავე. ერთხენ გარეთ გამოვედით ღამ მეა-დ' სონაჲ სმინაობის ღამეს, მემრ დაჭენე-ბულებ შევიყარენთ, რომევე დაქიურთითა ტირილ მოდიოდავე. ერთ დიაც ნავიოდოდავე ტირილითავე. გაზაფხულის დროს ჭონთიოელ ქალ იყოდ ძმა მოხკდომიყო-დ' იმან გადიარ იქისავე ჯმით ტირილით.

ჩემ ბერდედამ მაგრ იცოდის, სმინაობას სუ მომდისაჲ წმაივ, ჩემ დედის დედამ. ჩემ დედის დედაჲ გიგოიძე თათარაის ქალ იყვ.

*მთხრ. თებრო პავლეს ასული აზიკური, 77 წ. ქვ. ალვანი, 1977 წ.
ჩამწ. ნანული აზიკური*

• • •

სმინა'ობა ხო თებერვალშია. მეა-დ' ტასო ნავეით. დედა არ გვიშვებდა-დ' მაინც ნავეით. ჩვენ თავის წყარო გვექონდის, იქ ვსხედვართ. მიჩუ-მებული-დ' მიზლუებული არეშარეჲ.

რადარ ერთიანად იობა'ანთ ჳიდ გატყდა-დ' სახურავ ჩაბრუნდ. ტასომ დი'კივლ, დედა გავიდა-დ' მუკლმოჭრილ ტასო შემი'ყვან. აპრილში ისი-დორეჲ, იობა'ის მამაჲ,მ წყალმ და'ხრჩვ.

*მთხრ. რუსუდან თილიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ერთხელ ჭეშოს ნავეით სმინაობ – ყველა'ნივ. მარტო ცულის ჳმა მო-დიოდ გალმ ტყითაი-დ' ჟრიალ, რა'გვერც ცხენების ფეწის ჳმაჲ, მითომ გა-მი'არესავ. ი'მ ზაფხულ დიდძალ შეშა იჭრ რადამე-დ' დიდძალ მგზავრმაც იდინ.

*მთხრ. სოფო აბალოიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

სმინაობაჲ არის ყველიერის წინა კვირავს. სმინაობაჲ იმას ხეჳიან რო ან პირველა გაჩენილ ვინ იყვ დაძმებშიად ან საბოლოოდ აამ სოფელ-ში ცუდ ამბავ მოხვდება თუ ქორნილ მოხვდება, ერვენებოდ იმათ. ჰოად' ნავეით ერთხენ ჟველურთ ბიჭები-დ' ქალები სოფლის ძირისკ, მემრ მე გამოეხვენ ი'ქითაჲ, დამეშინ. „ანგელოზოვ ამადექივ, ეშმაკოვ დამადე-ქივ“, კარებშიითა უკულმ უნდ გამოვსრულიყვენთ. სახელეჲ დავიქვივნეთ ეშმაკებისი-დ' ჳმა ამოღება არ ჳამდად ნავეით. შენავ უფროს ხარიო-დ' ყველა' გაგეგონებაოდ' დამეშინად იქამდინესემც რა'გვერ ვიყავი-დ' შინ გავეხვენ. მემრ თქვეს რომეოდ' დალაობის ჳმა მოდიოდავ, ვა ჩემს თავსავ,

დია'ც იძახოდავ. ჰო, იმ წელს გოდერძის ცოლ რომეა ნანოა, იმის პაპის ამბავ მოიდა, დედის მამისაა, ლუხუშაანთ გოდერძის ცოლ ნანოს პაპისაა. ცოლ-შვილ ჟველურთას ხყვანდად' თავა ცხვარში იყოდ' დარშინეს წვრილ ბალებ ი'მ კაცს. ი'მ კაცის დაა ტიროდ შტროლთას და ხყვანდ სალომეა. იმის ჯმა იყვ, ვა ჩემ თავსად ქვაივ. გორსავ თოფის ჯმაიო-დ' აბედნიეროსავ მე'დინავ. სამ ქორწილ იყვ იმ ზაფხულს ჟველურთას. არ გვეჯერებოდის ჩვენ, მაგრამ ყველ-ყველა' გაცხადდ.

*მთხრ. მატრო ქოლიკიძე
ჩამნ. ეთერ თათარიძე, სოფ. დანო*

• • •

დიდმარხვის ერთ რომელიმე საღამოს წინათ თუშები შეიკრიბებოდნენ ახლად მიცვალებულის ოჯახში, სადაც მიჰქონდათ წანდილი და სანთელი. აქ დეკანოზები მიცვალებულის შესანდობარს იტყოდნენ და შემდეგ ყველანი წანდილს შეექცოდნენ. ამავე დროს, მიცვალებულის სახლიდან ახალგაზრდა ქალები ჩუმად გაიპარებოდნენ, რომ ეშმაკებისთვის ყური დაეგდოთ და მათი ზრახვანი გაეგოთ. ქალები სახელებს იცვლიდნენ და სადმე მოშორებულ ხევის ჩირგვებში დაიმალებოდნენ. მარჯვენა ფეხს ფერფლზე დადგამდნენ და იქ განაბულები ისხდნენ. ღამის წყვდიადში ხმაური მათ ტირილად ან სიმღერად ესმოდათ და ამის მიხედვით წინასწარმეტყველებდნენ ამა თუ იმ ოჯახის ბედზე. რომელიმე ოჯახიდან ტირილის ხმა თუ მოესმოდათ, იქ წლის განმავლობაში ვინმე უნდა მომკვდარიყო. ცრუმორწმუნე სოფელს ეს სჯეროდა და განწირული ოჯახიც თავის ბედისწერას ელოდა.

მაკ. თუშეთი, 188

• • •

ერთხელ ჩვენ თინაი, ომაა'ნთ სვიმოს ცოლ ქეთოა, ხიზანა'თ კატოიდ' აბალოანთ ზალოა (ილოს ბებოს დედინაცვალ) ყოფილიყვნეს სმინა'ობ. გაღმ იმურკლითა მოგვედიოდავ მეცხვარის სტვენაივ, ცხვრის ბლავილიო-დ' ძალები ყეფაივ. ომაა'ნთ სვიმოანთითივ ჯერ ჩონგურის ჯმა გამე'დინაო-დ' ცოტა' ხნის მემრევ ტირილის ჯმა მე'დინავ. ქეთოს არ გა'გებიავ აბალოანთ ზალმავ ი'გრ შა'ცილავ. ი'მ სახლის პატრონსავ გონთ არ მიზდისავ, იციან. გაზაფხულისად' მაზლ მუ'კვდ ქეთოს სვიმოს ძმაა

თექვსმეტ-ჩვიდმეტ წლისაჲ. ი'მ ფანდურის კერაჲ მანამდ ლალად ყოფნა იყო-დ' ი'ს წმით ტირილ ი'მ ბიჭის სიკვდილად იქნ.

მთხრ. სოფო აბალოიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

სმინა'ობასავ მეავ დედამ არ მიშვისავ, მამიდა' გყვანდავ თავმოკლულ-ლიოდ' არ ში'ძლებოდავ. ი'მ მკვდარსავ საიქიოს ეშმაკებ და'შინებენავ. ააგრენ იციან, რომევ თავმოკლულსავ ეშმაკებ აცდენენავ. სტანჯავენავ.

ერთხენ ისხდნესავ სმინა'ობასავ ჩილოელებივ ჰად მემრ ააგრ თქვესავ რო ჩილოს წინ ლელითა რო ჩე'მართების, საყვიარას ეძახიანა-დ' საყვიარა'ითივ ერთივ კივილით ჩამოიდისავ, ჩამოიდისაო-დ' რა'გვერცევ ჭალა-ში ჩამოდიოდესავ, შესწყდისავ დია'ცის კივილივ, დი'კარგისავ. მემრ ერთ ბიჭს ეთქვ რო რა ალა-ბალავივ, ჩემ დედისფერადა'ევ წვრილა' ჯმაზე კი-ვისავ. თოთა'ნთ ნიკოლოზიავ აი აკრაკის ცოლისძმავ უცოლო ბიჭ ყოფი-ლიყვ. თოთა'ნ-ბექურიძეები, ჩილოელებ. ზაფხულის ი'ს ბიჭ მომკვდარიყვ. დედა კიდენ ი'მდროს სტუმრად ბელელა' ნასულ ყოფილიყვ ი'მ დროს, იქ ეთქვად სუ კივილით ჩამი'ლოვ ი'ს ტყეიოდ ჭალა'ითივ შორ მანძილიაოდ ი'ქითივ მით აღარ მოდიოდავ ჯმაივ. ჩამიტირისავ ი'მ დედამავ:

დედა მოგიკვდესავ, ჩემო ნიკოლოზოვ,
შორითივ ვიცნიდივ შენ ცხენის გრიალივ.

მთხრ. სალომე ბაკურიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

სმინაობა ნავლენავ აჩხოტის მინდორშიავ, დაქუჩდებიანავ ეშმაკებივ იქავ, რასაცავ ჩვენ ვეძახითავ, ვინც ყურს გვიგდებთავ თუ სთქვითავ, ქვადამც იქცევივ, ხედამც იქცევივ, კლდეთამც გადმალვარდებივ, თუ ჩვენ ნათქმებ სთქვიავ, გამავგაცხადენივ.

მთხრ. მზექალ ბაბუას ასული ნიკლაური
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ყუდო იყვის ჭეშოს, ტასოს ძმაჲ. ი'მამ იცოდის, რომეც დღისიც მომდისაო-დ' ღამეცავ, სმინაობას ნიადაგავ. ერთხენაც ეთქვ, რომეც ცირბევი-თავ ჳმითტირილით ამოჩინდებაო-დ' სოფელში შემოავ, წვრილა ჳმაზე ტირისავ. უჰა'ივ ტყუისავ, ყუდომავე, ტყუილ იცისავ, ქაა, არა ყურ ეგდვ. ი'მ ზაფხულის ჩვენ ზალონთ ნაშვილებ, ბოჭორნით მოყვანილ ობოლ ქალა' მუნამლესა-დ' ი'ს მოკვდ. ი'მ ქალა'ის ძმის ცოლ მოიდ ბოჭორნითაი-დ' ცირბევის ვაკითაჲ წვრილა' ჳმაზე ტირილით ჭეშოს შემოი-დ'.

დობილს ეტირ:

ღმერთო, ღმერთო, ღმერთოვ, დიდოოდ მაღალო -,
შენან ვერა იცი ცხვათ გულისტკივილი...

მთხრ. სოფო აბალოიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ჩვენ სმინა'ობის სმინა'ობასავ დედა გასრულ გარეთა-დ' შემოდიო-და-დ' გვითხრ, რო აბა გამოითალავ, ქალთვაკითივ ჟოყინ მოდისავ ხალხი-სივ. ქალთვაკეზე ჩამოიდ ჳმაურ, ამოიდ კვავლოს ი'ს ჳმაჲ.

ი'მ ზაფხულის ბოჯიაა'ნთ შაქრომ გუდაანთითაჲ მი'ყვან ცოკონთ ანიკოჲ. ბებოსთან იყვ გუდაანთასა-დ' ი'ქითა მი'ყვან.

მთხრ. რუსუდან თილიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

დედამ მითხრის: მზისწვერნ რო ამაჩინდებიანავ, ნახვიდივ, დაიმალი-დივ. სამკალზე ნამყოფ წავიდიდ და დავიმალიდ... დილას მზე რო ჯვართ დაუახლოვდების, იმ დროს მოთამაშენ გამადიანავ, დობილ - ჳავანნივ... დედამ იამბის: ჯლუნათ მიხეილის დას სანდუა ექვივნავ, სწორნ ვიყვნი-დითავ, ძალია გვიყვარდისავ ერცხვაივ. სოფლის თავში ჩვენ სახლ იყვავ, ბოლოში - იმათაივ. წყალზე წავედივ, კვირაჲ იყვავ, ადრეივ, მზემასვლის ხანივ. სანდუაივ ცხვარში იყვავ, ბაკშიავ და გამამესაუბრავ: ნამეედივ ჩემ-თანავ, რაწელუას ბატკანას განახვევავ, ურნატა მიქვიანავ, ჩემა ბატკანა

მყავავ. იმ დროს მედინავ იმის დედის ჭყვილივ: სანდუაო, სანდუაო, მო-
დიავ ჩქარადავ, სად ხარავ, რას აკეთებავ.

ურნატასთან ორავ, – უძახავ ქალამავ.

– მამინდავ ე ურნატაივ შენ საპირიჯსნოდავ, საქმეიავ შინავ, მეედივ, –
შამასწყიავ დედამავ... ნამვედივ მე ქვეავ, ნამვილივ წყალივ. დილა იყავ, მზემაივ. ი, ქალა ნავიდავ შინისკედავ, გავიყარენითავ თავ-თავადადავ. მემრავ, რო მაშუადღევდავ, ამლის პირდაპირავ, კოტში ააჩინავ ქალამავ ცხვარივ... მაში იძახესავ: წყემსივ ქვამ ნამილივ... ჭალაში რო მივედითავ, სრუ ნაგაბარ იყავ ჩამასულივ... დედაივ ჭკვაზეით გიჟდებოდავ, იძახდავ: მე დაგწყიევ, მე მაგკალივ... ი, ბატკანა საპირიჯსნოდ დაკლესავ, როგორც დედამ შაუთვალავ... ჯღუნათ მიხიელ წასულიყვავ კახეთში მკითხავსთა-
ნავ. მკითხავს ეთქვავ: პატარა გოგო მაგყვავ სისხლიანივ. გოგოივ სრუ უმწერლოდ ასავ მკვდარივ, არ სწერებიავ სიკვდილივ. დედას ისეთ დროს დაუწყევავავ, რო ვაკეზედავ მოთამაშენ ჰყვანიანავ ხატსავ გაყოლილნივ... ეხლა ხატს დაუმონმებავავ, – ამინავ, ტამ დაუკრავავ და დაუმონმებავავ იმის სიკვდილივ...

დედა სრუ მამთხილებდის წყევაზე, არ შეიძლებისავ. არც ვიც წყე-
ვა. საქონიც არ დამიწყევავა დედაისგან ორ პატარაობიდგე შაშინებული,
ეეგრ ჩამინერგ.

*მოხრ. სანათა მიხიელის ასული არაბული-წიკლაურისა,
ჯუთიდან გათხოვილი როშკაში,
იქიდან ჩასახლებული არხილოსკალოში.
ჩამწ. ამირან არაბული, 1979 წლის თებერვალი,
არხილოსკალო, დედოფლისწყაროს რაიონი*

• • •

ემმაკმ თუ შამაგწყი, როგორც არ უნდა შამაგწყიოს, შენავ არ უნდა
უძახ, თოფ ან რამე სხვა სხვას რამეს უნდა შამახკრ, მე რადავ, ემასავ. ის
ხეივ ერთ წელში მაინც გახმებავ. ნადირობად წასვლის დროს უნდა გაიბა-
ნას, შვიდ დღეს არ უნდა იყვას ქალთან ნამყოფ. მასანთონ უნდა წაილას.
საითაც სანადირო იწყებ, იქ ნადირ-მენადირეთ ანგელოზს უნდა მასთხოვ
მადლი. თუ მამცემთავ, თქვენ ნებითავ თუ არავ, არ მინდავ.

ჩხუბის სახით მეეჩვენებ, თუ მავერი, კარგად ას საქმეი. თუ მაშინებს,
მაშინ უკულმ მიდის საქმე. ან ქალებ ახლოს თუ არიან, მიყოლა შამიძლავ
და თუ შორს, ქვე არ. თუ არ გაძლევენ, არ უნდა მახკლ. არც ურჯულო-

სად მიყოლაი კარგი. საერთოდ, ნადირობა არ შეიძლებოდ ადრე. აკრძალულ ყოფილ ღვთისგან.

თსუ არქ. №26233

მთხრ. გიგია აღუდაური, სოფ. ხახმატი,
ჩამწ. ნიკოლოზ ზვიადაური

• • •

ჭონთიოთას ითიურიძეების ერთ კაცს ჯეესურის ქალ ხყვარებივ. ღამ მამისად ცხენ ეპარ ი'მ ბიჭსა-დ' ჭონთიოთა არდოტ დადენილიყვ. გათენებისად გარეე ჭონთიოს მოდენილიყვ. ი'მ ბიჭის მამაჲ თურმე შევალის ბაშტეში, ღნახავს ცხენსა-დ' გაოფლიანებული. თურმე უკვირს ი'მ მამას, რად ოფლიანიჲ აეს ცხენივ, რაი'მ მოზდისავ, თვალითამ არისაჲ თუ თებუორიკა'ებ აწვალეზენავ (ცხენს ფაფაროებ რო ჩე'ნასკეზებ, თებუორიკა'ებ უწნავენავ). ერთ ღამესაც ი'ს ბიჭ რო გარეე არდოტში წადიოდ, ღამ რო ქვაჯიდში ავიდ, გაღმითაჲ ეშმაკებს ერთკვადისად ეძახ: ითის წიქა'ივ ჯეესურეთში მიდისაო-დ ვაი მაგის შვილსავ, დაბრუნდესავ, დაბრუნდესავ თვარ ძეივ ი'ქ დარშეზავ. ჩემ დედის (მარიამის) მამამთილის მამა იყვ წიქა. დაბრუნებულიყვ ი'ს ბიჭ უკვენავ ი'მ ღამითაჲ. თავის ცოლსთან ბიჭ გაშჩენიყვ. ი'ს ბიჭ ი'მ დრომდ უშვილო ყოფილიყვ. ი'მ ბიჭს მამა დახყარაულეზიყოდ' შუალამისად დაბრუნებულ ბიჭ მოსრულიყვ. ააგრ იციან რომეე რო არ დაბრუნებულეიყვ ი'ს ბიჭივ ი'მ ღამეე გზაშიითივ, ი'მ ჯეესურის ქალსთანავ შვილ გუ'ჩინდებოდავ, ვერც ვინ გი'გებდავ ი'ს შვილივ ვისა იყოოდ ითის წიქა' დი'ლეოდავ. სვიოდ მართალი აეს ამზავი.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ერთ ბუხურელ კაც მოდენილ ცხენით ღამი. მწვაქეს გორზე თურმე გადმოჩინდა-დ' ეშმაკ მეჩვენ, ქალი. მწვაქეს გორის აქისაკ, გზაზე მოდის ჯვართქვეისაკე-დ' ახლა ის ცხენი უნდა დაუმთხვინოს, ძალლად იქცა-დ' უნდ გადმაგდოს. იმან კიდე გამა'ქან ეს ცხენი-დ' ძალლ გა'ლაჯვია-დ' მოკლ. და ჩარუხულან ყოფილან იქ, ჯიქიანთ სახლ სიაცა, იმათ იქის, ჯვართქვეისაკ. იმათ სახლ ყოფილ. და ერთიანად ერთ დროი ზამთარიადა ჩარუხულან ყოფილან გვარად, ჩარუხულათ ჩარუხამაი, – მაღლ, შუბლის

გორს რო ეძახიან, იქიდან ვილაცამ დაიძახა - და გამილაჭვია ცხენსავე, არც კი მე დავეყრიე კაი დღესავე, ცხრას ნაწაღებიებზე ზევესავე". იამ ჩარუხულათ ოჯახში ცხრან ყოფილან მალლა, იმ შუბლის გორიდან წამოსულა ზევეი და ის სახლი ჩარუხულათ წყაროს თავზე, ცოცაანთ ნასახლარაის თავზე ყოფილა ის სახლი და იმ სახლს მოხვედრილ ზევე, ბუხურთის ჯაას ცემულა-დ' ცხრა სული, ბაღლები, კაცები, ქალები სუ იქ ჩაწოცილან. იმაზედ არც ნასახლარა ეტყობ. ჯაგიათ წყაროს არ სმოდეს, ჯაგიათ საფლავიავ მალლავე.

მთხრ. იროდი ტომეს ძე ცოცანიძე, 78 წ. ქვ. ალვანი. 1977 წ.

ჩამწ. ნანული აზიკური

პონილა'ობაჲ

ჯორცის მარხვა რო შემოდიოდ, ი'მ ბოლო ღამეს იყვ პონილაობაჲ. ამი'ლებდეს მარცხენა ჯელის წიკუთ სამჯერ ან ცხრაჯერ ფქვილს, მარცხენითავე მარილს, მარცხენითავე მოზელდეს. ი'მას რო შჭამდეს, ი'მ ღამ ბედს ნახევდეს ან ი'მათ სახლ მე'ჩვენებოდ ან წყალს შა'სმევდ ან პურს შჭამდ ი'მათას, ვისაც ში'რთევდ, რა'გვერცედ რა მე'ჩვენებოდ. მე გავაკეთ ერთხენად' ვნახ რო სადედამთილოს ჯელებს ვაბანიებდ, მარჯვენა გვერდის კმილ ჩამომვარდა-დ' მეტა მტკიოდის ი'მავე სიზმარში. იმ ზაფხულ გავთხოვდი-დ' სადედამთილოჲ დედამთილად მექნად, ძმა მომიკვდ თერამეტ წლისაჲ. დედას უთხარ, რომევ კმილ ჩამომვარდაოდ' გტკიოდაავ მკითხად' ჰოავ უთხარი-დ' მომიკვდ ძმაი-დ' გულიც მომიკვდ. იმის წინასწარ მოხილვა არ ჯამ, რაიც გინერავ. არა ჯერჯს არ უნდ მიღმართვ...

მთხრ. მატრო ჭოლიკიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

კდინის კვირაჲჲ შურის კვირაჲჲ. ჯერ კდინის კვირაჲჲ, მერე - ჯორცისა, მერე - ყველის.

ჯორცის კვირაჲს, მთელ კვირას, შავ მატყლს არ აზდავენ: ეშმაკები დააშინებენ მკვდარ კაცითავე. ერთ მარტოკა დიაცს შავ მატყლ ერთვ, ერთ სხვა დიაც შესძრომიყვ და იმასაც შავ მატყლის ზდვა დე'წყვ. მემრინას არც იმას შე'ხედ, არც - იმას და მემრინას ეშმაკ შეკითხებულისყვ დედაკაცისად: ჯმელ ჯორც გირჩევიავ, თუ ნედლივ? დედაკაცს შეშინებიყო

და ეფიქრა, რა უთხრა, ნედლი რომ უთხრა, იქნებ მომკლასო და ეთქვა წმელივ; ეშმაკი ამდგარიყო და გარეთ მომავლისათვის ფეხებში შე'ხედ და უკულმ ფეწებ ხქონიყვ. დიაცს დაშინებოდა და ეფიქრ, ესევე ეშმაკ ყოფილავ და იმის საზდავაები (ტარიდ ჴერეული) სარკმელთ გადაეყარ და დანოლილიყვ შეშინებული. მემრინას ის ეშმაკ წასულიყვ და სამაროვნით მკვდარ კაცი ამეთხარ და იმის სახლის კარებზე ეყუდ. გათენებულიყვ. დიაც ამდგარიყვ და კარ გე'ღვ: მკვდარს შიგ ფეხვა გეყარ. მემრ შეშინებულიყვ და მეზობლები მიხვეულიყვნეს. ამიტომ ჴორცის კვირაეს შავ მატყლს არ აზდავენ.

სმინაობა იციან ელურსალეთობას, სულთკრეფას, ჴორცის კვირაეს, კდინის კვირაეს.

სმინაობა დამარხვების ღამეს დასხდებიან სოფლის მარჯვედა სადმე გზაზე ახალგაზრდები: ქალები ან ბიჭები. რომელ ოჯახსაც ან წყალდალეული ჰყავს ან ზეავდალეული, ან იარაღით მოკლული. იმის პატრონი არ დაჯდება (იმას მოგვაჩვენებავ და იმ მკვდარს შეაშინებენო, იმ ქვეყანაში აწვალევენო). ქალებიც და ბიჭებიც ერთად დასხდებიან. სახელებს ირქვამენ. ქალები: შუშან-ქალი, ცოცხის ჴილვაი, აკაზმაჲ, სამწერე, გეჯაჲ, გარაი, სოლი, გეჯურაი; კაცის სახელი ვაცი... დასხდებიან უმძრახანი, რომელი ოჯახიდანაც ტირილი მოესმით, იმათ მოუკვდება ვინმე საიდანაც მღერა – თამაშობა, იქ ღბინი იქნება და სხვა. სახელები სულ ეშმაკისა არის.

ერთ ადგილას სამ ქალს პირში ქვა ეჭირა და დახოცილიყვნენ.

სმინაობას კარებში უკულმა გამოდიან... დასხდებიან ან შუა სოფელში ან სოფლის ნაპირს 5-9 გათხოვილ-გასათხოვარი ქალები, ცოლიან-უცოლოვებ ბიჭები: ქალები მეტია. თუ ბიჭები არ არიან, ერთ ბიჭს გაიყოლებენ, გევეშინისო, უყურებენ, ღამე გაგვეგონება რამეო. ზოგი ამბობს დაფა-ზურნის ხმა გამეგონაო, ზოგი – დალაობა, ზოგი – წმით ტირილიო. სახელებს დაირქმევენ: გეჯურაი, შუშან-ქალი, სამწერე გეჯაჲ (სამწერე გეჯაჲ უწინ პატარა გეჯა იყო, ფურს შეუშვერდნენ ფსელს და იმით თავს იბანდნენ, თმა გაგვეზდებო. ფსელს მწერეჲ ჰქვიაან). ჩუმად ისხდნენ, ზოგს გე'გონების, ზოგს – არ.

ხიბალკუდიანობა ხორცით ალების ღამეს ბიჭები ისრებს წვერებზე ცეცხლს მოუკიდებდნენ და სოფელში ისროდნენ. ამ დროს იტყვიან: ხიბალ-კუდიანო, კაკალ-გულიანო, გაიჩარეთა (ამას ეშმაკებს ეუბნებიან).

ბოჭ. 324-326

ხანმატის ჯვარი ძაჯების სოფელში

გახუა ყოფილ წამებულ კაცი, ხთის ნათლული. ამას ამაურიდებიან სულნი, ისე დამავალას პეპელაის ალით. ხატს ამაურიდებავის იმისად სულნი. მემრ წასულან. ყოფილან ჯაჭმატური, გუდანის ჯვარიდ' სხვა ან-გელოზნი და მისულან ქაჯების სოფელში. ჯაჭმატის ჯვარ ბუზურაად გადაქცეულ, შასულ ქაჯების სახლში. თურმე ბუზის იქ. მემრ ერთ ქაჯს უთქომ, რო „ამ ბუზურამ რაც ქნასავ, ხვალ დილამ ცნასავ“. ის ქაჯ მჭედელ ყოფილავ. დასდევნებივან ამ ბუზურას – „ეს მავკლათავ, თორე გაგვაფუჭებსავ“. რო შასნუხდ, ეს ბუზურა შაძვრ ცხენის ღრუვში. მემრ მივიდ კოპალაი, შაღრივ ლახტი დ' გამანყვიტ ქაჯები.

იქით გამაილეს თეფშები, საკიდელი (მკლავის სისქე გვლარძები აქვ), ვერცხლეულობა. ქაჯებს გაცხელებულ რკინაი დ' ქურთემულე დაურევავ ანგელოზთად. ქაჯავითით ერთ ძროხის რქა მაულავა დ' ერთ სანყავ ჩამდინარ.

როსაც დაბრუნებულან, ერთ ხე მდგარ, იმასთან მისულან. ე სულნ თუ[რმე] ამაარიდეს გახუასა დ' გვამ ი ხეს მიხყუდეს. მესამე დღეს მასულან. გვამსავ სულ აუვიდაო დ' ვეღარ ჩასულ სული. მემრ უთქომ ან-გელოზებს: „ჩაძვერივ, მეპურყველე გახუაო, შიგავ“.

ის გახუა გოგოჭურ ყოფილ. მკადრე ყოფილ, ხთის წამებული.

თ. ოჩ. მით. 188

ბლოელი კაცის სამი შეძახება

იმ ოთხრქა-ოთხყურა ცხვრის პატრონს, ბლოელ კაცს, ასე უთხრა მადლიერმა იახსარმა: კაი სიკეთე მიქენი, ჩემს ყმათ ცხვარი რომ მიეცი ჩემს დასახსნელადო. შენ ერთხელ მიშველე, სამაგიეროდ მე სამჯერ გიშველიო. როცა ძალიან გაგიჭირდება, მაშინ შემოძახე და დაგიხსნიო.

ერთხელ ამ ბლოელი კაცის ოჯახს სისხა შეუდგა და დაღუპვაზე იყო მისი საქმე მისული. გადაინერა პირჯვარი ამ კაცმა და შესძახნა იახსარს: დალოცვილო იახსარო, შემოძახილზე ნუ გამინყრები, მომირჩინე ეს ავადმყოფებიო. გადამარჩინე ამ უბედურებას და მომავალ დღეობაში შენ კარზე მოვალ ზღენითა და სანთლით იჯახთან ერთად, თუ ცოცხლები დამირჩებიანო. მოესმა იახსარს მისი ვედრება. მიეშველა და იხსნა გაჭირვებისაგან ის და მთელი მისი იჯახი.

მეორედ ბედნიერი გაჩნდა და ამ ბლოელის ოჯახსაც შეუჩნდა. შესძახნა ბლოელმა იახსარს, იახსარიც მიეშველა და გადარჩა ბლოელის

ოჯახი სიკვდილს. ბლოელიც არ გადაუთქვამდა ხოლმე დანაპირებს: გადარჩებოდა თუ არა უბედურებას, მოჰყავდა საკლავი, მოჰქონდა სანთელი და ემსახურებოდა იახსარს.

მესამედ ბლოელმა ერთ უბრალო საქმეზე შემოსძახნა: ნამთიბლავი ჰქონდა ასახვეტი, ამ დროს საავდრო ღრუბელი გამოჩნდა ცაზე, ბლოელი შეშინდა, არ გაავდრდეს და ნათიბი არ გამიფუჭდესო. მოაგონდა და შემოსძახა იახსარს: დალოცვილო იახსარო, ნუ გაავდრებ, ნათიბს ნუ გამიფუჭებ და შენს კარზე სამსახურით მოვალო.

ამ დროს თურმე იახსარი ღვთის კარზე იყო შამხდარი რალაც დიდი საქმისთვის. თავისი სახელის ხსენება და შეძახება რომ გაიგო, დიდ საქმეს თავი დაანება და მოსაშველელად მობრუნდა. მოვიდა და, რომ დაინახა, დიდი არაფერი გასაჭირი ადგა ამ ბლოელს, განყრა იახსარი, შერისხა ბლოელი და ოჯახი სულ გაუნყვიტა. მერე ქადაგის პირით თქვა: იქ, ღვთის კარზე ძალიან დიდი საქმისთვის ვიყავი ასული, შემოძახება რომ გავიგე, ჩემს წესს ვერ გადავედი დ ამოვბრუნდი ღვთისკარიდან. მოვედი და რომ ვნახე, არაფერი უჭირდა, იქ კი დიდი საქმე დამრჩა გაუკეთებელი, გავუნყერი და ოჯახიანად ამოვწყვიტეო.

სომხოს გიორგი და უშვილო ქისტი

ერთი უბედო ქისტი ყოფილა, სახელად ძორა. მას ვაჟიშვილი არ ჰყავდა. ამის გამო ბევრს სწუხდა. ეხვეწებოდა ხატებს, ღმერთს, რომ ბედი მიეცათ, მაგრამ არ ეშველა.

ბოლოს ერთმა მკითხავმა ურჩია, სომხოს გიორგის საკლავი მიუყვანე და ბედი შეგეძინებაო. ქისტი ასეც მოიქცა. მიუყვანა დიდი ჭედილა და დაუკლა სომხოს გიორგის ჯვარში. ამის შემდეგ მის ცოლს ვაჟიშვილი შეეძინა, რომელსაც ძუბერი დაარქვეს. მანამ ძუბერი გაიზრდებოდა და დაცოლშვილდებოდა, მშობლებს ყოველწლიურად მიჰყავდათ იგი სომხოს გიორგიში და თან ერთ ჭედილას გააყოლებდნენ დასაკლავად. როცა წამოიზარდა და დაცოლშვილდა, ძუბერი თავისი ცოლ-შვილით თურმე ყოველთვის მოდიოდა ამ სალოცავში და მოჰყავდა საკლავები. მისი ჩამომავლობა ისე გამრავლებულა, რომ ერთი დიდი გვარი გამხდარა. მთელი ეს გვარი პატივს სცემდა და ემორჩილებოდა სომხოს გიორგის. იტყოდნენ, ჩვენ სომხოს გიორგისაგან ვართ გამრავლებულებიო.

ქადაგობის დროს ქადაგები იტყოდნენ გიორგის სიტყვებს: „გიორგი ორ მე, ჴმთან-ჴმლიანი. მე მაქვს ძალია დ' შაძლებათ. მე რჯულისანსაცა დ' ურჯულოსაც ბედს ვაძლეე, უბედურს ვაბედნიერებ“.

ალ. ოჩ. M 18, რე. 12

ქისტები ანატორის ჯვარში

ანატორის ჯვარ რეჯულიან-ურჯულთ სალოცავი ას. იქ ქისტებ მავი-
დიან.

ჩემს ბავშვობაში ანატორის ჯვარში ქისტ ხუცეს მადიოდის, ბახაგა
ექვივნ, სახანოც იყვ, მთის იქით ქისტეთიდან მადიოდის. ბახაგა სანთ-
ლითაც, საკლავითაც, ბაჩაყურებითაც ჯვარს ადიდებდის. მემრ ქისტებ
მოხარშულ ხორცსაც, ბაჩაყურებსაც ხალხს ურიგებდენ, ჯვარ გაადიდიან.
ბაღლებს გვიხაროდის ქისტების მასვლა ჯვარში. ბახაგა ხუცობდის: –
ანაქორინ ნა წეიმ ბარა! – გწყალობდასთ ანატორის ჯვარიც.

ანატორის გაღმ, მთის წვერს, ანატორის კუჭას ვუძახთ. იქ ეკალდამა
ყოფილ, ინახებოდ ოქროს ფანდურ, ოქროს ლარებიან. ეკალდამას ჯდე-
ბოდის მტრედ. – ანატორის ჯვარიაც, – ამბობდნენ. მარტუაი ქისტ ბახა-
გა ადიოდის იქ. ვერც შატილივნებ ავიდიან წრიაპით. ჯვარ არ უშვებდის,
ჯვრის ადგილ ყოფილ. ბახაგა მარტუა ადიოდის ეკალდამათას. ბახაგას
მტრედ აფრინდებოდის მხარზე. მტრედ კლდეთას ავლევდის. დიდ მონმინ-
დარ კაც იყვის. ბახაგას მტრედ ჯვრის დროშით ქისტეთში მიჰყოლებავ.
იქაც იხუცებდის: – ბასმილაში რაჰმანი, ანაქორინ ნა წეიმ ბარა...

– ანატორის ჯვარიაც, – ეუბნებოდის მტრედზე ქისტებს და ისინიც
ილოცვიდიან.

ქისტებ ხევსურ ხუცესებსაც ავლევდიან ქისტეთში და ახუცვინებდიან,
დაალოცვიდიან, ჩემ პაპა გიგიაიც ხუცეს იყვ, შატილიონ, მიჰყავდათ ქის-
ტეთში და მათ ბინებზე ხუცობდის.

*მოხრ. მზექალა (ჩორეხ) აბას ასული ჭინჭარაული
ჩამნ. ხეთისო მამისიმედიშვილი, შატილი, 01.12.1995.
თსუფა 30000*

თას-განძის გატანა

მემრე შადგა კოლექტივი, გაჰქონდათ ხატშითა თას-განძი, იჭერ-
დენ ჭევისბერებსა. ჩემი ბიძაი დაჭერილი იყო, ნიკო. სადა გაქვთო ხატში
შანირული ვერცხლეული, აი, თასები, ჯვრები...

რო დაიჭირეს, მოგვედებოდიო, მარა რაღას ვიქმოდო, საცა ცოტა
იყო, შვიდი-რვა თასი იყო, იქ ვასწავლეო. ნამოსულან მემრე და ერთი
ჩვენებური ახალგაზრდა ბიჭი იყო, ლოსეურაშვილი, მაჩხურათი. დაუგ-
დავის, რო მოიტანე ქარჩიო და ამოგვითხარეო. ამაუთხარე იმასაცა და,
რაღა იქნებოდა, წაიღეს ის თასები და მემრე ის ბიჭი სულ დაცივდა, სულ

დაცივდა. ბიძაშვილთან იყო, დედ-მამაი არ ჰყვანდა და, რო გაუჭირდა, იმანაც თავი მაიკლა.

მემრე ი ბიძაშვილმა დამარხა, საცა თავ მაიკლა და ვისთანაც იყო, თავისებთან. „რად გინდათო, სუფრას რო მიდგამთო, მე ესენიო არას მანე-ბებენო, ეშმაკებო, შემოჭამენო. ჩემ უღირს ჭელიო იქ ნუმც ჩანვდილაო“.

მთხრ. მარიამ კოჭლიშვილი,

ჩამნ. თინათინ ოჩიაური, შუაფხო, 30.06.1995.

თსუფა 29716

გადამოცემა კვირას საღმთოს დანესაგაზა

როცა ჭირვეულობა გაჩნდებოდა, მაშინ დაუნესებიათ საღმთო. წინათ ხო ტყვეები უფლევავ ლეკებსა. ტყვე ყოფილა აქით დაჭერილი, აჭადელი კაცი. მამუშავებდნენო. ტყე იყოო. იმასა ვჭრიდიო. კაცი გამოჩნდაო, მოვიდა და მითხრაო:

- ბიჭო, რადა სჭრი ტყვეებსაო, ჩემია, რად მიფუჭებო.
- რა ვქნაო, ტყვე ვარო და მაჭრევიწებენო.
- ტყვე ხარო? არ გინდაო, რო სახლში წახვიდეო?
- აბა, როგორაო?
- რას მამცემ, რო გაგგზავნოო?
- რა მაქვს, რა მოგცეო.
- ფირფილა ხარი რო გყავ სახლშიო, ის მამეციო.
- სახლ-კარსაც მოგცემო.

ხარის რქა ეჭირაო. მითხრა: ჩახედეო.

ჩაეხედეო და ვნახე აჭადის მთაო, ჩვენი ქოხიო. ჩემი ცოლი მატყლს ასთავდაო, დედაჩემი ტიროდაო. მემრე უთხრა იმ კაცმაო: შაკმაზე თეთრი ცხენიო, ერთი თამაქო წაილეო და ცხენით იარეო. რო დაგილამდებაო, როცა დასდგებო, იქ ცხენს რო მოხდიო, წყალი დაასხი იმ თამაქოსაო და მაათრივე, სადაც შენა და შენი ცხენი სდგეხართ სიმურგვლივაო.

ისე ვქენო. რო გათენდაო, მთელი ესე იყო გველი (ხელით აჩვენებს - თ. ო.) წამომდგარიო და თამაქოს ველარ გადმოსულიყვენო.

წავედო. იმ კაცმა მითხრაო:

- რო მიხვალო, ის ხარიო ლაშარს დაჰკლოდიო, ჩემი ძმობილია ისიო, ლაშარის ჯვარიო. სუ კარგად ვიარეო, გამიყვანა ცხენმაო. დავკალ ხარიო, საღმთო ვქენიო. მემრეო აჭადისკენ მივდიოდიო, საკვირაონია იქა, და ზემოდან გადმოჩნდა ისეე ის კაციო.

- ვერ მიცანი? - მითხრაო.

– კია, შენი ჭირიმეო.

– შენ რო წარი დაჰკალ, ესლა ის ხარი ჩემთან არიო. ესლაო ფშაველთ გამაუცხადეო: მე კვირა ვარო, აჰკვეთონ ერთი დღეო და ქნან სახმთოო კვირას სახელობაზეო. აი, ამაზეა დანადებო.

მთხრ. ბიჭურ ბადრიშვილი

ჩამნ. თინათინ ოჩიაური, შუაფხო, 6.08.1967.

თსუფა 30065

იახსარი ნანადის ტბაში

იახსარი ანგელოზი იყო და ანგელოზად ჩამოვიდა ციდამ. სადაც დღეს შუაფხოში საყდარია, იქ დევების სადგური იყო. სახელად ამ ადგილს ერქვა ავისგორი. იახსარი გადის პირდაპირ და ჟლეტს დევებს ლახტით აქაც და სხვაგანაც. გადაურჩა მხოლოდ ერთი ცალთვალა დევი და გაიქცა. დევი ახადს ნანადის ტბაში ჩავარდა, იქ უნდა დამალულიყო. იახსარი ტბას არ შეუშინდა და თან ჩაჰყვა ტბაში, სადაც მოჰკლა ცალთვალა დევი. სისხლი დევისა ამოვიდა მალლა ძირიდან, გადაეფინა ტბას და მთლიანად დაჰფარა, გაება ზედ აბლაბუდასაებ. იახსარი, რადგან წმინდა იყო, ანგელოზი, ღვთის შვილი, ვერ ამოვიდოდა მალლა, რომ დევის სისხლი არ მისცხებოდა და არ გაუწმინდურებულებოდა. დარჩა იახსარი ტბაში. ხალხმა გაიგო ეს ამბავი და დიდად შესწუხდა. ქადაგის პირით ხალხმა ღმერთს შესთხოვა, ესწავლებინა მას ხალხისათვის საშუალება იახსარის ტბიდან განთავისუფლებისა, ამოყვანისა. ღმერთმა ქადაგისავე პირით გამოუცხადა, ეშოვნათ ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარი და იმის სისხლით გაენათლათ ტბა, ე. ი. სისხლი ამ ცხვარისა ჩაელეკათ ტბაში, ანუ შიგ ჩაეკლათ ცხვარი. ფშავეში ბევრი ეძებეს ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარი, მაგრამ ვერ მოიძიეს. ბოლოს ხევსურეთში აღმოჩნდა ეს საოცარი ცხვარი. ღვთის ბრძანებისამებრ, წაიყვანეს და ჩაკლეს ცხვარი ნანადის ტბაში. მაშინვე ცალი პირი ტბისა გაიხსნა და იახსარი მტრედისფრად ამოვიდა ტბიდან, შემოჯდა ტბის ქვაზედ და დაიწყო მხრების ბლერტა, სწორება. ეს ამბავი თვით ხალხურ ლექსშიაც ნათლად არის გამოსატული...

აი, ლექსი იახსარზედ:

ღვთის კარზე შავიყარენით

ღვთიშვილნ სამოცდაცხრანიო;

ქვემოთ, ბოლოში ჩამოვჯე,

მე, ხატი იახსარიო.

გადმოდგეს სასწორ-ჩარექი,

კვირავ, გვიჭირე თვალიო.
ჩამაირიგეს ღვთიშვილთა,
ვერვინ გაუგდო ქარიო.
გადავხე, ერთი ავნიე,
ღმერთო, შენ მამე ძალიო.
სამოცლიტრიანს რკინასა
ქვეშ გაუვლიე ქარიო.
ავისგორს შამამიკიდეთ
ჩემი პატარა ზარიო.
დაჰკრან, ხმა ახადს მივიდეს,
იქ დაინერონ ჯვარიო.
დეეს მაუქნიე საგმირო,
კლდეს მათფარა თავიო.
კლდე ოთხად გავანათოსე,
დეეს გამოვსთხარე თვალიო.
ნანადას ტბაში ჩავარდა,
მიძრნა და მოძრნა ტბანიო.
ღვთისაგან ვიყავ შათვლილი,
თან ჩავყე იახსარიო.
დევი მოვიგდე ტბაშია,
თავს დავამტვრიე ფარიო.
ამოსვლით ველარ ამუელ,
სისხლით შამიკრა წყალიო.
ხატი დაგვრჩება ტბაშია,
შანუხდნენ ჩემნი ყმანიო.
მაიყვანეს და ჩამოკლეს
ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარიო.
ღვთისაგან იქნა ბრძანება,
მემრე გაიხსნა წყალნიო.
შამოვჯე ბელლის ქვაზედა,
შამოვიბერტყენ მხარნიო.

ვაჟა, 80

ახალჯვრის დაარსება დანოში

წინავე დანოელებს სოფლის თავში ჯვარ არ ჰყვანივ. მემრ მე'ამბე, რომევე აშტოთაჲ გამოვიყვანოთაჲ, სოფლის თავშიითაჲ კარგადა' გვიპა-ტრონებსაჲ.

ერთ ტრედ დე'ჭირ დანოელებს. გე'შე ისი აშტოთაჲ. ეს სიაც დაჯდე-ბაჲ, იქ დავანესოთაჲ ცხეა ჯვარიჲ. ის ტრედიც სოფლის თავში გორზე დამჯდარიყჲ. ჯვარ კიდენ ჯარ გამე'ყვან აშტოთაჲ: ერთ კაცს დროშა' გე'დჲ მხარზე, სანთელ-ზედაჲჲ ე'დჲ. ერთ ბებერ დი'აც უკვენ გახყოლივ ტყავის კალთა'ების ბარტყუნით: „გამოქში, გამარჯვებულოვ, გამოქში, გა-მარჯვებულოვ!“ იმ დღითაჲ ხყავის დანოელებს ახალჯვარ.

მთხრ. სტეფანე თათარაიძე, დანო.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

სამას სამოცდასამი წმ. გიორგი

სამას სამოცდასამი წმინდა გიორგი ყოფილა. ის ქაჯებს ტყვედ ჩა-ვარდნია. უთქვამთ, ეს წმინდანია და უნდა გამოვცადოთო. სამი დღე და ღამე ნისქილის ბორბალზე მიუკრავთ, ისე ტანჯეს, ვერ მოკლეს. სამი დღე და ღამე საკირეში ჰყავდათ ჩაგდებული, არ დაინვა. მემრე სამას სა-მოცდასამ ასოდ დასჭრეს. ეხლაც არ მოკვდებაო? შაიმოსა სუყველა ან-გელოზებად და გაფრინდენ და ყველა იმას თავ-თავისი სახელი ჰქვიათ და ყველანი წმინდა გიორგის ნაჭრები არიან და იმისი მოძმეებია კოპალა, ლაშარი, ხახმატი, ლალ იახსარიც. შეიძლება ერთის ნიში ათგან იყოს. ყვე-ლაზე პირველი წმინდა გიორგია დაჭრილი, მერე კოპალა.

ბოჭ. 425

პირქუში და იახსარი

პირქუში ხევსურეთშიც არის სოფელ ბაცალიგოში და ფშავეში სოფელ ახადშიც. რაკი ერთი სალოცავი ჰქვიათ, ახადელებს და ბაცალიგელებს ძმობაც ჰქონიათ. ჯერაც ერთიმეორეს ბიძაშვილს ეძახიან.

პირქუში პირველად იყო კაცი, სახელგანთქმული მჭედელი და ამასთან ხთის მლოცავი. ხვთიდან ჰქონია გავლენა დევ-კერპთაზედაც.

უკანაფშავეში მდგარა ერთი თავადი და დევები თურმე ავინროებდნენ მას. ისინი მდგარან უკანაფშავის სოფლის შელმა ხევზე წყაროსთავს. წყ-აროსთავი მოხერხებული ადგილია საარსებოდ და აქ დადგომა სდომებია

წყაროსთაულს, მეგრამ დევებს არ გაუშვიათ. ამ დროს პირქუში იორზე მდგარა. ნასულა ეს თავადი, პირქუშისთვის მშვილდ-ისარი გაუკეთებინებია და ზროიანი ისრები. პირქუში თვითონაც გამოჰყოლია. იქ, სადაც დევები მდგარან, ახლო ერთი პატარა გორია, მაშალოსგორს ეძახიან. მოჰპარვიან მაშალოს გორიდან წყაროსთაული და პირქუში და ისრებით ეს დევები სულ ამოუწყვეტიათ. მას შემდეგ წყაროსთაული წყაროსთავს დამდგარა და ხთიშვილად გადაქცეულა. ახლა ასე ახსენებენ:

თავადო წყაროსთავ წმიდაო გიორგიო,
დევდელაბერთ ამომწყვეტო.

აღ. ორ. ფშავი 155-156

ღმერთი

ღმერთი ხატების უფალია. ხთიშვილთ იმით ეძახიან, რომ ისენ ხთისგან არიან.

- ფშაველებსაც ლაშარის ჯვარიც
ნეტა არ დაუბერდაევ.
- ამბობენ დაბერებულსაც,
ნეტა არ მაუკვდებაევ?
- ვინა თქვა ხატის სიკვდილიც,
ნეტა არ გაუწყრებაევ!..

ქრისტე ღმერთ თურმე დადიოდ კაცთაზე. ნაჯღანა წუხრას ყველამ ჯორც ჩადგ ქვაბში. ერთ გლეხ ყოფილ, რომელსაც ჯორც არ ხქონია და ჯღან ჩასხნ ქვაბში, ქრისტე ღმერთი ძონძ-მანძებში გამოწყობილ მივიდ მდიდარსთან, რომელსაც ქვაბში სულ ღუმა-ჯორც ჰქონდ მახარული. მდიდარმა არ აჭმი ჯორცი. მერე ღარიბთან მივიდ. ღარიბს შარცხვ, ჯღანებ ვერ ამაიტან სტუმარსთან. მაშინ ღმერთმ ღარიბს ქვაბში ჯღნებ რომ ხქონდ, ჯორცად უქცი, ქალ რომ ენვ აკვანჩი, ის ვაჟად უქცი. მდიდარს ვაჟ ხყვანდ, ის ქრისტე ღმერთმ ქალად გადააქცი. ჯღნებ რომ ენყვ ღარიბს ქვაბში, ამიტომ ეძახიან ნაჯღანა წუხრას.

თსუ არქ. №25985

მთხრ. თ. ზვიადაური, სოფ. არჭილო

შენდა სადიდოდ, სამთავრო-გასამარჯვოდ იყვას, გიორგი მახკოს წვერის ანგელოზო, მაყენებული ე სამეშველო სახელიანი, მახრილ ჩოქი, მათხოვილ მადლივ. შენ შენ მარიგე ღმერთ გადიდებსა, არ მაგინყენს, არ მაგიძულებსა, შენის დიდის შაძლება-გადენისადავ შენ მახვენურსა (სახელი), ამის თავ-ჯალაფობასა ნუ მაინყენავ, ნუ მაიძულებავ; რასა მწარზე, გულზე გეძახდასა, უშველე, დაეწმარე: გამაიხსენიე ბირკელ-ბალინჯჩიითავ, ავადობა-სნეულებაჩიითავ, გეხვენება-შაიხვენენი, შენ ჯელი-რიგ არ დაუყრავ, შენ შენს წყალობას ნუ დახყრივ, ნაქადებ არ უმტყუნებავ, ნაძახებ გაუგონეთავ, აგრემც გაგემარჯვებათავ. პურს უმატეთავ ამათ ყუდროს კარჩიავ, ნულს უმატეთავ. კაცსა-დ' კაცრივლობას უმატეთავ. ამათ ყუდრო კარიდან თუ ვინმე გადიოდასა მგზავრივ, მემგზავრივ, მემტერივ, მენადირივ, გახყენიდითავ, გაუმარჯვიდითავ, სავნებელს მაცილიდითავ, სარგებელს მიაგანიდითავ, შინ მშვიდობით დაუბრუნდიდითავ, შინაურობა მშვიდობით დაახვედრიდითავ. სხო ხთიშვილნი თუ რას უჩიოდან-უნყრებოდანავ, შუა-უდგიდითავ, მადლი-დ' ხოიშან მათხოვიდითავ, თავად გულწალმ და პირწალმ დაუბრუნდიდითავ; ამათ თავისად შამაქცეულსა ლალ მტერსა, მწარე სიკვდილსა თავად შაუქციდიდითავ, გზა უკულმ გადუქციდიდითავ, სხოთ ადგილ-ალაგ მიაწავლიდითავ, თქვენ უხედავ-ურწმუნო ხორციელზედა გადაილიდითავ, სნეულ გეძახდასთავ, იმათ ყუდრო კარიდანავ სამეშველო სახელიან აილიდითავ, ხთის კარზე მაიწმარიდითავ, დამდგარი ეგ ზამთარი-დ' ზამთროივ მშვიდობით გადაჰყარიდითავ, გაზაფხულ მშვიდობისა მალგვარიდითავ, ჯარ წალმ გაუმართიდითავ, ჯარისა-დ' მწრის ნამაშვრალსა ჯვარ დაუნერიდითავ, ბარაქა დაუტანიდითავ, სთველი ლალიან-ბარაქიან დაუყენიდითავ.

დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელსა, დიდება მზესა, მზის მყოლ ანგელოზთა, დიდება დიდს კვირიკესა, ხთის კარზე მეკარვესა. დიდება-გამარჯვება შენდა, ნადიდებ-ნაწსენებ ანგელოზნო, გიორგი მახკოს წვერისაო; რასა მე ჩემ დიდება-წსენებას დაგაკლებავ, შენ შენს წყალობას ნუ დააკლებავ (სახელი) ამის თავ-ჯალაფობასა, ისმინე, გაიგონე, ილირსე, შაინირე. ათასიმც მადლ გაქვავ. შამაძახილზე ნუ შამისანყინდებივ, ზღენითა-დ' სანთლით გადამაწდიე.

მთხრ. თ. ზვიადური, სოფ. არჭილო

არჭილოს ხატები და მათი ისტორია

არჭილოში არის ერთი ხატი. მას ხუცობისას ასე ახსენებენ: თეთრო წმინდა გიორგიო, მახკოს წვერისაო. წინავე მთის წვერზე ყოფილ ნიში. მემრე იქით ერთ ქვა წამაულავ და ჭალაის ცოტა ზევით აუშენებავ კოშკი.

სოფლელებს სცოდნი, რომ იქ წვერზედავ ხატიავ, მაგრამ ვერვინ ბე-
დავდ იქ ასვლას. ერთხელ ჯიხვთ ახყოლი ბოსელაის შვილი – გუგო. იმას
უთქმავ: სუ ცეცხლ ამერტყავ, იქ რო შავჭედივ. გონება დავკარგევ. გონთ
რო მავედივ, ქვენ ქვიშაში ვეგდივ. მემრ მიხვედრილან, რომ აქ ჯვარნიავ.

მთხრ. თ. ზვიადაური, სოფ. არჭილო

გუდანის ჯვარი

მეფე ერეკლეს და გუდანის ჯვრის საუბარი გვესმოდაო...

გუდან ყოფილან ოთხ ძმან, ისენ გაყრილან. ერთ ბლოს წასულ, ორ
ადგილობრივ დამრჩალ, მეოთხე ძმა არდოტ წამასულ. მურღუევები ჭინჭა-
რულთ გვარის განაყრებია. არდოტ გადმასულ ჭინჭარაულს შვილისად
მურღვა დაუქვივნებავ. ის მძლე კაც ყოფილ. მურღვას გუდანის ძირით
ქვა აუტანავ და ბელის კარ დაუდვავ საგვარეულო სკამად. იმას უთქ-
მავ: არდოტით ხალხ რო მავავ, ეს სკამივ იმათად იქნებავ. არ მინდავ ჩემ
სახელის წსენება რომ აღარ იყოსავ, ამიტომ ჩემ შვილ-ბოლოსავ ჩემ სახე-
ლიდან მიეცითავ გვარივ. აქედან არის მურღუევების გვარი.

• • •

თუშეთში ქადავ არ გყვანდ, მეგ ფშაური უფრო, ჭევსურეთშიაც არის.
ხოლოთ ძალიან სწამდ თუშებს ჭევსურების ქადაგი-დ' ჭევისბერი. თუშებს
„ჭევსურთ მოეს“ დროს ავადმყოფ მიჰყვანდ დასაკოჭად. დაკოჭვას აასთა'
წეს ხქონდ: ავადმყოფს და'წვენდეს, ჭევსურთ დეკანოზ ი'ლებდ ორივ
დროშას, კარატის ჯვრისასა-დ' ჭავმატისასაც. გადახრიდეს ავადმყოფი-
საკ დროშაებს, ეტყოდ დეკანოზ: – დიდება ღმერთსავ, მადლი ღმერთ-
სავ, ღმერთო წმიდაო კარატის ჯვარისაო, ჭავმატისაო, შენ განდევნევ
ავ სულებივ (სახელ ავადმყოფისა) ტან-ტომავშიითივ, დი'ცავ, დი'ფარევ,
ულხინევ ტანსავ... სამჯერ იტყოდეს ამ ლოცვას.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

– დედა მარიამი გაგიგონია? – მეკითხება სონა. – კი მეთქი, – ვე-
მოწმები.

– ჰოდა, დედა მარიამი, თურმე, ყოველთვის ლოცულობდა. ცისკრისხანს
დგებოდა, პირს იბანდა, პირჯვარს ისახავდა და მამალი რომ იყივლებდა,
მერმე დაწვებოდა.

– რათა შვები, დედა მარიამო, აგრეთ? – რათაო და გამთენიის ხანს
ცა გაიხსნებო, უფალი ზარებს დარეკავსო, ამ დროს ყივის მამალიო. მეც
უფალს ვხვდებო.

*მთხრ. სონა ბექაური, 45 წლის,
ჩამწ. თინა ჩხაიძე,
1977 წლის 24 აგვისტო,
თეთრიწყაროს რაიონი, სოფ. დრე*

ოძროს ხმო

ეს ამბავიც არი იმ ხატზე (სახელის თქმას გაურბის, თვალთ მა-
ნიშნებს ზენ ხატისაკენ – ბელლის კარისკენ – გ. ჯ.). კიდევ ეს მაწნავსაო,
მაწნავი წნავს ამ ხატის გაჭეით. მოვიდა საწნავზე ეს მაწნავი და გააჟლია
9-10 კვალი და ქვაბის ფსკერან იქნეს. – რა ამბავია ესი? მიიხედა, ჩახედა
და ქვაბის ყურშიგა საწნისია გუთნისი გაცმული და ახვდა გონი. თქვა ი
კაცმაო, რო შიგ ქვაბ იყოო და ამ ქვაბში წითელ ბოჩოლა ინვაო, მაში და
გაბჟოთებულა ე კაცი, ეს წარნიც არეულან. ამ კაცს აღარ აწსონს. გონთ
რო მოვედი, თქვისა იმ კაცმაო, – აღარც ნაწნავ იყო, მე რომენშიც ვხვწე-
ვდიო და აღარაფერ კვალეზ აღარ აჩნიყოო და ეს ფეწიო, ფეწსაცმელიო
გუთნის საწნისზე მქონდა გაცმულიო და გამავეთარე წარებსაო და თაო-
დაც იქ იდგესაო და მაშინ ჩავარდი გონზედაო.

*თსუ არქ. №23111
მთხრ. გიგია ქინჭარაული, 63 წ. სოფ. გუდანი,
1978 წელი, 1 თებერვალი, ჩამწ. გიორგი ჯაფარიძე*

• • •

ხოშარაში ვიყავ დღეობაში კოფა მგელაშვილთან. წამოვედი ნასვამი
ახადისკენ. დაღამდა ტყეში, დამეძინა... – ადუო, – დამიძახა წმინდა ხმით
უხილავმა ძალამ. ავდექ დაშინებული. წამოვედი. წინ შუქი მოდიოდა, ტყეს

რო გამოვცდი, მერე გაქრა... მე ასე მითხრა მკითხავმა: შენი მოსახელე ლაშა გიორგი დაგეხმარაო. დაილოცოს იმისი მადლი.

*მთხრ. გოგი გორელაშვილი
ჩამწ. ამირან არაბული, ახადი, 1986 წ.*

ჯაჯმატი

ეს ყოფილ ეგრ, რო ე გაღმ რო გზის თავზე კედელი, ციხე დანგრეულ, ერთ კაც ყოფილ, ბუნოელა პქვივნებულ. ღივა ყოფილ მეორე, ჩვენ კაც, გაღმით. ეგ ორ კაც ყოფილ აქ.

მემრ მტერ შამასევი, აყრილან, გამასულან და ეხლა რაშიაც სალუდეა, მაგაში დასახლებულან.

წინათ ხო ყვერფ – ცეცხლ ვიცოდით. ასეთ ყვერფ პქონებივ იმათაც. ამასულ ერთ ხეი. ყვერფზედ ამასულ. მაუჭრავ, კიდევ ამასულ – მაუჭრავ. მესამედ ამასულ, მიმხვდარან, რალაც საქმეაო. მემრ წამასულან და ამ ფუძეს მოსულან, სადაც მე ვარ. ის ყოფილ მემრ ჩემ მამა-პაპა.

მემრ მოსულ ერთ ბალდი ლიქოკიდან.

– სად მოხვალო? – უთქომთ.

– საჯამაგიროდო, სამწყემსოდო, საქმეს ავიჩენ-გავიჩენო.

– დარჩ ჩვენთანო!

– დავრჩებო.

დამრჩალა. ყოფილან ერთად. მემრ გაყრილან თავ-თავათ. ერთს დაურქმევავ ბაჩიქაურობა, მეორეს – ღივაობა...

ალექსაურები – თუშეთიდან მასულები.

ფერაულნიც – თუშეთიდან მასულები.

ფშავიდან – ყუდიანია.

*თსუ არქ. №14085
მთხრ. გიორგი ჩალხის ძე ალუდაური, მცხ. ხახმატში.
ხატის დეკანოზია, 80 წლის (ჩალხთ გიორგი).
ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე*

შუაფსოს დღეობები

1. ახალი წელი
2. აღდგომა
3. პეტრე-პავლობა
4. წმინდა გიორგის დღეობა
5. იახსრობა

ჩამოთვლილ დღეობათაგან აღდგომა მოდის მაისში ან აპრილში. 40 დღის შემდეგ იწყება ამალღება. პეტრე-პავლობის მარხვა გასტანს სამ კვირას ან ოთხკვირანახევარს. წმინდა გიორგის დღეობას ძირითადად გოგოლაურთაში იხდიან. იგი აუცილებლად კვირას უნდა იყოს. მას თან ერთვის თამარ მეფის დღეობა. მერე მოდის იახსრობა. ხან 6 ივლისს, ხან 4 ივლისს ეწყობა იგი. წინათ იახსრობას სოფ. ახმეტაში მიდიოდნენ. იქ ყველა ანგელოზის მარნებია. მათ შორის იახსარისაც. მას თავისი მსახურები ყავდა, რომლებიც კოპალას ვენახსაც უვლიდნენ. სერობის დროს, ანუ იახსრობას აქედან წავიდოდა დეკანოზი დროშით სამი დღით ადრე დღეობამდე ახმეტაში ღვინის საკითხის მოსაგვარებლად. ღვინოს ცხენებს აჰკიდებდნენ და ტიკებით მოჰქონდათ აქ. ხაშარის ხეობას ამოსცილდებოდნენ, მისურაულზე გადმოვიდოდა მლოცავი, აქედან იახსარის სამლოცველოზე, კარატეზე ჩამოდიოდნენ. იმ ღამით იქ დაიძინებდნენ და მერე გამოსწევდნენ აქეთ. ამ დროს შუაფხოში უამრავი ხალხი მოდიოდა 5 სთ-თვის, საღამოს დროშა აღგებოდა და კარატესაკენ შეუყვებოდა. საერთოდ, პირველად იახსარობა მოდის, ხოლო იმის სწორზე აუცილებლად კოპალას დღეობა იმართება. ამ დროს ბარიდან უამრავი ხალხი ამოდის მთაში.

თსუ არქ. №15139

მთხრ. იოსებ პეტრეს ძე ელიზბარაშვილი, 62 წლის.

მცხოვრები დუშეთის რ-ნის, სოფ. შუაფხოში, წერა-კითხვის მცოდნე.

ჩამწ. ბეჟან ხარაიშვილი, 1973 წ. ივლისი

• • •

„ქაჯთა წყაროს“ ეძახიან სნოში, გზის ძირა პატარა წყალი. „კუდიან წუხრასაც“ იქ იყრებიანავ, – იამბიან იქ ერთდებიანავ, – მოხვევებმ თქვიან. იმ გზაზე იმ ღამეს არ გავიდიან –, ემინოდის მოჰვევებს.

• • •

ჯუთაში „წყარუაყურზე“ იციან საეშმაკეიაგ. აი, მართაის წისქვილის თავში ძეს ერთ ქვაბ. ჩვენ მამიდა ლელამ იცოდის, რო ემაგ ქვის ძირშიაგ „მოჯალაფენი“ სხენავ, ჳმირად მინახიანავ, ცეცხლის გარშემო სხენავ. მოჯალაფენი – კუდიანების ოჯახ. ბავშვებიც ხყავავ შემომსხდარნიგ.

მთხრ. ძილა ფიცხელაური, ჯუთა.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

შარვან რო კერივი, ტყენ რო არიან, იმაშიავ, მინის ძირავ, ოთახ ასავ გაკეთებულევ და შიგ ჭედილა წევსავ, – იცოდინ თქმა.

*მთხრ. სანათა არაბული-ნიკლაურისა
ჩამნ. ამირან არაბული, არხილოსკალო*

მოკვეთილა და ჯოჯოხეთა

ფშავის სოფელ გომენარში (დუშეთის რაიონი) არის ტოპონიმები: ჯო-ჯოხეთა და მოკვეთილა. ეს ადგილები, ხალხის რწმენით, ეშმაკებითა და ქაჯებითაა სავსე. მოკვეთილაზე უნინ თემიდან გაძევებულ, თემიდან მოკვეთილ ხალხს უცხოვრია. ამიტომ დარქმევია ამ ადგილს ეს სახელი. ჯო-ჯოხეთა არის უსიერი ტყით დაფარული ბნელი ხევი და თავისი შემზარავი სანახაობით მართლაც ჯოჯოხეთს მოგვაგონებს. როგორც კი შეღამდება, მოკვეთილასა და ჯოჯოხეთაზე ატყდება ერთი ალიაქოთი. ისმის გადაძახილები გორიდან გორზე, ერთმანეთს უხმობენ ავი სულები, ეპატიჟებიან ქორნილში და ა. შ.

*მთხრ. მოსე პავლეს ძე მახაური, დაბ. 1917 წ. სოფ. გომენარი
ჩამნ. ტრისტან მახაური, 1996 წ. თებერვალი*

ერთხელ სანდუა ყოფილ ბებერასთან გადავლილ საფეხვნავად. დები – ხიტალიონთ ქალები. დაბნელებულა და წამასულ ეს სანდუა შინ. უნდა გამაიაროს წყარუაყურეზე. მისულ ამ წყარუაყურეშიადა თოთიათ სახლთ აქათი უკვე უნდა გავსცილდავ წყარუაყურესავ, უცბადავ ცხენების თქარა-თქურ დადგავ, დოლ თუ ასავ, ბევრა ცხენების ფეჯის ჳმაივ, გვერდზე ჩამირბოლავ თქარა-თქურმავ, ყურებ გამიჭედავ, გამცილდესაოდ' შორითა მამდიოდისავ ცხენების ფეჯის ჳმაივ. თანდათან მიწყდავ... დაშინებულ სანდუა კიდევ შინისკენ რბოლით ნასულ.

*მთხრ. მზია არაბული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

• • •

სოფელ ვესტომთას სოფლის ნაპირში არის პატარა ნაფხვერა', სადაც ღამ ერეგნებოდეს, რაილ აღარ: ცხენიან კაცი, უბე-ფარაგა'იან პატარზალი, ბებერი მურია' სახიანი – რომელსაც სახე არ ეცნობოდ, გააღულპირიან, ერთხენაც მთვარე ყოფილიყვ, მთვარიან ღამეჲ, ი'მ ნაფხვერა'სთან რო შამოსრულიყ ჩემ მამაჲ, ცხენ დამსთხოლიყო-დ' ფრუტუნ დე'წყვ, ჰაჩო, ცხენოვ, რა ჭირ მოგივიდავ? გზის ბოლოთაჲ ნაფხვერა'ითა გამოსულიყვ უბე-ფარაგა'იან ქალი. ი'მ ნაფხვერა'ს რო გამოსცილდ, გაქრ ი'ს ქალ. შინ რო მოსულიყვ, შე'ხედ დედასა-დ' თმა ყალყზე დამდგარს ქუდ მეტა'-მეტა' მალღ ხურვიყვ.

*მთხრ. ლამარა ქარსამაული
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ვახშამთ უკან მიდიოდა გოგოთურეთ კაცია. სნოს ქაჯთა წყაროსთან შახვედრიყვენენ ეშმაკები და უთხრეს:

ნუხელ ვჭამეთ ფუშრუკიო,
ვახშამთ უკან მოარულსა
ასე უნდა ფუნდრუკიო.

მემრე კაციას ნაელექსა:

ეხისაო, მეხისაო,
წინდაი მეცო მეშისაო,
წმინდა გივარგიმ დასწყევლოს
ეშმაკების ფეხისაო.

და ეშმაკები გამქრალიყვენენ.

*მთხრ. ლევან გელაძე, 24 წლის,
ჩანერ. ყაზბეგის რ. სოფ. გარბანში, 1965 წ.*

• • •

წინავ ააქ, თუშეთ ერთ წისქვილ ყოფილიყვ. ეშმაკების შიშით ღამ ვერავინ მდგარიყვ ი'მ წისქვილში, ერთ დია'ცს საღამოხან საფქვევ ნახ-ქონებიყვ ი'მ წისქვილში. გზის ძირითაჲ ეშმაკს ეძახ: ჰაშურა'საღ უთხრი-

დივ, ჰაგუნდამაც ბიჭა' გაგიჩინათა. ი'მ დიაცს ნისქვილში წასვლამდ დაღვინეებიყოც რო, ი'მ ეშმაკს ააგრ ეძახ. დაღამებულიყვ, დამჯდარიყვ ეს დი'აცი-დ' აზდავს თურმე, მემრ მოღგონებიყვ ი'ს ნაძახებ. თავისთვის წმამალ ეთქვ: ანამეც ი'ს აგუნდა' ვინაავ, ან ჰაშურა'ივ, მე რო მიძახესა, რომეც ახარიდილავ, ბიჭა' გაგიჩინავ. ი'მას რო ეს სიტყვა დე'მთავრ, ნისქვილის საღორეშიითაჲ ერთ გაზეკილ გუდა ამე'რეც, ამე'ძახ შიგითაჲ: გუდა მახარობელსავ. ი'ს გუდაჲ ი'მ დია'ცის ჭამიან გუდასთან დაცემულიყვ. წამოარდნილიყვ დაშინებულ ი'ს დიაც, თავის გუდა გონებით ი'მათ გუდისად დე'ვლვ ჴელი. გაქცეულიყვ შინისაკ. პირს მუ'უკრავა' ყოფილიყვ ი'ს გუდაჲ, შინ რო წასრულიყვ, ენახვა-დ' რა'ს ხედავს, ეშმაკების გუდა ხქონიყვ, ჩე'ხედ შიგ გუდაში, გუდის რამდენ ნაწილიც ჴელში სჭერიყვ, ი'ქ კიდე ცოტა' ოქრო დამრჩალიყვ, დანარჩენ ოქრო გზაში დახყრიყვ. რო არ დაშინებიყვ, მთელა'ივ გუდა ოქროჲ ი'მ დიაცს დარშჩებოდ სამახარობლოდ.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ფასანაურში რო გავიდოდით-კე, გვეტყოდნენ-კე, აი, იმ ქვებთანა, დევის პინებთანა, არავინ დაგხვედრიანაო. ძალიან შიშობდიან-კე იქ გავლასა ძველები.

*მთხრ. მელი ივანეს ასული ბურდული, 76 წ.
ჩამწ. ლალი ნიკლაური, სოფ. მაქართა, 1982 წ.*

შენწყეული ადგილი

სოფ. ბეტისჩრდილი (ხოშარაულები, ჩუტიშვილები, ბეკურაშვილები) შეწყეული, დარისხებული ადგილი იყო. ხალხი იხოცებოდაო ბეტისჩრდილში. წელსაც მაგ ადგილის სამრისხველო იკვლის გუდანსაო.

ხოშარაულთ ხვეისბერებისთვის წაურთმევიათ ეს ადგილები და ამიტომაც იკვლოდა გუდანში მისი სამრისხველო.

*თსუ არქ. №25513
მთხრ. ბაბალე მამიაური, ბეტისჩრდილიდან – ხოშარაული, 70 წ.
ხოშარა, 23.VIII.1982.
ჩამწ. ზ. კიკნაძე*

• • •

დუმაცხოს იყო ქორწილი. წამოიდნენ ნეფიონი და აი, მაქართის ძირა, გარსიანთ მამულის ბოლოზე დახვდნენ დევები, ცხენებს აღარ უშობდნენ. აუქცივეს გზა და სხვა გზით წავიდნენ. ჩვენი ლეო ყოფილიყო ნათლიად. მოვიდნენ დუმაცხოშია. შინ რო შავიდნენ, შუქზე რო მივიდნენ, მოკვდა ეს ბიჭი, ნეფე. დარჩა პატარძალი მარტუაი.

აი ეგრე, იუდანი რო დახვდებოდნენ, არ შაიძლებოდა შუქის განათება. იმ იუდამ მოკლა.

თსუ არქ. №25208

მთხრ. მელო ივანეს ას ბურდული, 76 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური. სოფ. მაქართა, 1982 წ. 21 იანვარი

• • •

არიან აქ დევები, წინავა ყოფილან. ჯამიც არის იქ დევებისა, დევის პინები, შირიმის ქეებიც არის, სასაფლაოებიც იყო.

ბაჩიკელას შემოუვლია ღამე. მანდ თორღანთ ჯალაბაურს ჯვარი მაუხელავ, სახლში მიუტანია, ღამე დაუძახია ბაჩიკელასთვის. ჯვარი რო იპოვა ჯალაბაურმა, მაიტანოსო, არ შევარჩენო.

თსუ არქ. №25211

მთხრ. გიორგი ნიკლაური, 82 წლის. სოფ. ლუთხუბის მკვიდრი,

ჩამწ. ლალი ნიკლაური. სოფ. ლუთხუბი

ღვეჯის პინები

პინებთანა რძე მოჰქონებია მთიდანა მიღებით. იმაში უყენებიაო და ორი პინა იყვის-კე იქ, სხვა კი არა იყვის და – ტყუილია ეგა, კაცო! რო ვერვინ იცის, არა, ზოგი რას გამაიგონებს და ზოგი რას. სადღაც ზევითა ყოფილა, საქონელი უწველავა და მემრე მილში ჩაუსხამა და იმ პინებზე ჩამოდიოდაო. ან მილში რა ჩამოდიოდა ან იმაში რა დაეტეოდა?! გამო-გონილია და – ეს არ ვიცი, რატო იყო დათლილი პინა და მაგისი გამგე არავინ არ არი. და დევის პინებს იმიტომ ეძახიან.

თსუ არქ. №25573

მთხრ. ალექსი ვაყიკას ძე ნიკლაური-ბეჟენიანი, 86 წლის.

სოფ. მაქართა, 6.2.82.

ჩან. მაგნიტოფონზე ზ. კიენაძის მიერ

დევაზის ძეგლი

აი, ეხლა ხო ი ტარიელი მოანგარიშედ იყო იქა. ე ბეჩავი ჰყვანდა. ვილისით დადიოდა ბეჩავი, შოფერი. მანდიდან წავიდენ ღამე, მაქართიდან. იქ რო მოვედითო, შუქია და თამაშობა არიო. ხალხია. ბინებიო, როგორც ხატობაში ადგილ-ადგილ ბინები, ზოგი სხედს, ქეიფობსო. და ეს ქალრ-ძალი და ახალგაზრდობა პირდაპირ გზაზე თამაშობდენო. რო მივედითო ჩვენო და ყველა მობრუნდაო და გადაგვიდგნენ წინაო. დაიწყეს ლაპარაკიო და გაიგონესო და ფინთი ლაშ-პირი გააღესო, რო გაიცინესო, უშნო თავ-პირი დაუჩნდა. შაშინდა და: „გაიარე, გაიარე, შე სულელო გაიარე!“ შოფერსა „გაიარე“. „როგორ გავიარო, წინ ხალხი დგას...“ გაიარა და ხელათ გაქრა. დააგდეს ადგილი და...

მთხრ. გიორგი გიორგის ძე ნიკლაური, 81 წლის,

სოფ. ლუთხუბი, 31.1. 1982.

ჩან. მაგნიტოფონზე ზ. კიკნაძის მიერ.

გულდამყარი

ხატების კავშირი ერთმანეთთან

ბევრ მოქადაგისად უძახებავ, რომ იმ დროსაც ადგილზე არ ვიყავი და ვერ გიშველე, სტუმრად ვიყავი.

ადრე თქვიან: ჯარჯ-გირკალივით მიდისაც ცეცხლისფერივ. მამაჩემმ თქვის: ხიდოტანზეით გადმაჩინდავ, ალბათ ჴონისგორული იქნებოდა და სომხოს გიორგისთან ჩამაეფარავ. სკივებივით ბურჯლუმს ღალავდავ.

ქისტათ დედამ – თარუამ იცოდისაც: თუ ქეიშა-ბალახთ თაობას ვინმე ნავავ, შიშ არ უნდავ ეშმაკისადავ, სუ ხატ-ანგელოზთ უჭერავავ.

მთხრ. თ. ზვიდაური, სოფ. არჭილო

ხატებისა და მათ ყმათა ურთიერთობა

ყმები ვალდებულნია შეასრულონ ჯვართ შემონათვალი. ჯვარ აქა-დაგებს მკითხავს, ე. ი. მკითხავი არის ჯვართ მეენე. ჯვარი აცნობს ქადაგის ენით თუ უწმინდურობაა სოფელში ან თუ რაიმე ზარალი მაგდის ოჯახში. ჯვარი იმას ათქმევებს, რაა საჭირო, რა უნდა გააკეთე ჯვარჩი, როგორ უნდა დაიცვა სინმინდე. ხატის ყმა დახკლავს საკლავს, რასაც ჯვარ შეუთვლის. თუ სოფელჩი ხევისბერ არ იყვ, მაშინ საკლავს პატრონ შაუსახელებდ.

შასახელება: შენა სადიდოდ, შენა გასამარჯვოდ იყვას (ჯვარის სახე-
ლი) მოხრილის ჩოქით, მათხოვილის მადლით, მაყენებულის სამსახურით,
ხთის წესით... (გრძელდება ხუცობა). ვინც უსახელებს, ის საკლავს უდგას
მარცხენა მხარეზე. საკლავ პირით, თავ-რქით მზე ამასულისკე უნდა იდ-
გას. შამსახელებელი ბენვთ ააჭრის რქათ შუაჩიით შასახელებულ საკლავს.

ყმან ვალდებულნი, დაიცვან სინმინდე. არდოტ გორზე არ შაიძლებოდ
სამრელოშიით შემოსულის ავლ-ჩავლა, ვიდრე 12 დღე არ გავიდოდ. მზენ
რო ჩამადიან გორზე, ან გადიან, მაშინ ავლა-ჩავლა არ შაიძლებ.

წინავ ავლა-ჩავლის დროს ჩოქ მაუგდიან, მადლ მასთხოვიან სომხოს
გიორგის და მემრე წავიდიან.

თსუ არქ. №25997

მთხრ. ნიქა მურღუევი, სოფ. ანდაქი

ხთიშვილთა შესახებ

ხთიშვილნი ზეცისანი არიან. ცხრანი უნდა იყვნენ. ერთი ქალი ყავთ –
სამძიმარი. მეცხრე თუ მეათე უნდა იყოს სამძიმარი (კარგად არ ახსოვს).

დეკანოზი ხატობისას ლუდიან თასზე სათითაოდ ახსენებს ყველას.
რამდენიც ხთიშვილია, იმდენ თასს დადგამენ. ყოველ თასზე ერთი ხთიშვი-
ლი ხსენდება.

თსუ არქ. №23979

მთხრ. გიორგი გაგას ძე ნიკლაური, 59 წლის. სოფ. როშკა, 12.VII.1979.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი

• • •

ერთხანავ ერთ მკითხველა'სთან წასრულიყო ერთ კაცი. იმისად
ეკითხვია, მეავ დოჭუს ციხეზეაც ვყოფილვარივ, იქ პურ მიჭამავაც. იმას
ეთქვ, იმ დღითა შურ ავიღევ იმ მკითხველაზეაც. იმ ციხეზეაც პურ რაგ-
ვერ იჭმებოდავ, დიდ საშიშ ციხეებ იყო. იქავ ლამევ გაფრენილსავ პურ
გვიჭამავისავ მავან-მავან დროსავ. ვინცა მკითხველაებია, სუყველანივ
წამებულთია, ააგრ მითხრავ ი'მამამ.

მთხრ. მარუსა ესტატეს ასული ნიქარაიძე-ხაბაიძე, 60 წლის,

სოფ. ქვ. ალვანი, 1972 წ.

ჩამწ. ნანული აზიკური

ბაღლები, ჩვენ სწორედ, ომალოს ინტერნატში ღამიანად უნდა ჩავსულიყვნეთ ცოტა წყალ ამოდიოდისად სოფლებს რო არ მე'სწერ, ჩვენ უნდა ამოგვეტან, თვარ ხიბრებით მოღება მოგვინდებოდ. ინტერნატის გვერდზე ღობე რო მთავრდებოდის, ი'ქავ გვერდზე ერთ ბილიკ ჯევისკ ჩადიოდისად მალლითა ხატ ჩამოგვხედავდის. ი'ს მონა ჯევი, პატარაჲ, მაგრ ეშმაკთ თავშესაყარი, გონადაც ვერვინ მოვ, ი'ქავ ხატ ჩახედავს, მორიგეებ ბიჭებ ამდგარან, ზეზვა'იდ ის მეორე ბაღლიდ ვინ იყვ, აღარ მაჯსონს, უ'ლი ვედრებიდ ი'მ ჯევი უნდა ჩავიდნენ, უჩინა'ი, გა'ლეს გარეთ გასაჲალა' კარებ, ი'ქავ კარებთან ნათხარა' ჩაღრმავულ ტაფია იყვ, წინამ რომელ მიდიოდად, შეხედ, თვალ წუ'ვიდად არაის იქ არ ყოფნას ტაფია'ითაჲ ორ დიდ რქა ამოჩინდ, ი'ს ადგილ განათდ მქრქალად, ი'სრ რო ის რქებ უჩინდ. გაჩერდად ხედვა დუ'წყეს, ხედავენად თავ ამოიდ, ჯერ ხო რქებ იყვ, მემრ თავ ამოიდ. ხედავენად ფეჯებ, წინა ფეჯებ ამოდგ, ესენ გაკვირვებულებ ხედვენად ჯარი, თეთრ ჯარ, უცბად ამოხტ მთლიანად ეს ჯარი, დი'შქვრინ, ნახტომ გა'კეთად გამე'კიდ. ამათ კიდე ეს ვედრებ რო არ ღრეკესაჲ, მეორე დღესა' ვიკვლიეთ ი'მათ დაფანტულ ვედრებიდ ეზოში შემი'ყარნესად მოზდევს ეს ჯარი, დაგვენევ-დაგვენევაოდ ინტერნატის კორპუსის კარებში შე'ყარ, შა'ცილა-დ' რო დი'ღრიალეს გვიშველეთავ, ი'მ წუთში გავინეს მომვლელებიდ რა'ის თეთრ ჯარ, მემრ მოხუცებთ მასრ ახსნეს რო ი'მ საეშმაკია ჯევი მონა რა'იმ ელოდებოდა-დ ხატმ – ჯარმ თეთრმ არ ჩუშვა-დ' უბედურებისგან დი'ფარავ – ხატმ არ გუ'შვ ბაღლები.

მთხრ. ლელა თათარაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, 11 დეკემბერი, 1996 წელი

დიდი ვარ ლაშარის ჯვარი,
ცასა ვკიდივარ შიბითაო,
წმელგორზე მიდგა ბერ მუხა,
შასაჯდომი მაქვს კიბითაო.
ბევრ-ბევრა ემუქარება,
ვერა სჭრის ჩემი შიშითაო,
მამიჭრა აფციაურმაო,
ამოსაგდებმა ძირითაო.
ჯერ დავლევ შვილიშვილითა,
მემრე ქალ-ქალიშვილითაო,

საყელს უკუღმ ჩაუდებ,
რო საცნობ იყოს იმითაო.

აფციაური აქ ვერც გაივლის. წელნადშით თურმე შიგაით ერჩევიან
და იწოცებიან აფციაურები. ბოდიში თქვენთან, აფციაურს კატა დაუკლავ,
ი სისხლი მაუცხავ და მემრ გაუჭრავ ცულს მუხა. ეს ამბავი არ არი ნაწსე-
ნები ლექსში, როგორ მოჭრა, კატის ხსენება არ შეიძლება ხატთან.

ჯარ-ცხვარია ყველაზე წმინდა ცხოველი.

ცხენი გრძნობს ყველაზე მეტად ავსულის სიახლოვეს

მთხრ. კოლა ჩოლოგაური

ლუხუმი

ღმერთმა დასწყევლნას ეშმაკნი,
მამცდენნი კაის ყმისაო.

ლუხუმ კლდეთ გადაუგდავის,
მუხლი მასტეხეს მგლისაო.

დატეხა თოფის ყონდაყი,

არტახ დააკრა ხისაო,

იმას გველ შამაშჩევეია,

მკურნავი ნაჭრევისაო,

მაკვერნ წყალს დაულევეიან

იღბალი ლუხუმისაო.

თსუ არქ. №13919

მთქმ. ელისო ჭინჭარაული, ბარისახო,

ჩამნ. მიხეილ არაბული

იაწსარი

ხვთის კარზე შევიყარენით

ანგელოზები თავნია.

გარმოდგეს საწონ-ჩარეჟი,

კვირავ, დაუგი თვალია?

ეზიდებიან იმასა,

ვინაც რო ძალიანია.

ქვე-ქვე ბოლოსკე მე ვზივარ,

ყველას ჩემზე აქვ თვალია.

ერთმანეთს ეუბნებიან:

„აილებს იაჭსარია“.
 ავნიე სანონ-ჩარეჟსა,
 – ღმერთო, შენგანა ძალია.
 ხუთი მავსთხოვე კვირასა,
 გარმაიმეტა სამია.
 სამოც ლიტრასა რკინასა
 ძირს გაუყარენ ქარნია.
 დევებს ხქონია ქორწილი,
 უჩქვეფავ სიმურ წყალია.
 ცხრათავ ხყვანია დედაი,
 ცხრა შვილთ გამზრდელი ქალია.
 სალუდე ქვაბი თავს ეცვა,
 აიმან შემდვა ზარია.
 დაებრუნდი უკან, ამბობდეს:
 „შაშინდა იაჭსარია“.
 მაშინ კი გადაუფრინდი,
 გამაუცვალე ჟამია.
 ლახტი ვესროლე საკემიდან,
 ზედ გამავხურე ბანია.
 ერთ კიდევ გამამივარდა,
 არ მიუბრუნე თავია.
 საგმირო წამავიმალლე,
 კლდეს მათფარა ტანია.
 კლდე ოთხად დავანაფოტე,
 დევს წამავსთხარე თვალია.
 კარგად სცოდნიან მაგასა
 აბუდელაურ ტბანია.
 წავიდა-დ იქ ჩამეხვეწა,
 თან ჩავხყევ იაჭსარია.
 იქიდან ველარ ამავე,
 სისხლმა გამიბნა მხარნია.
 ეძებნეს ჩემთა მოყმეთა
 ოთხ-რქა ოთხ-ყურა ცხვარია,
 მაიყვანეს და შიგ ჩაკლეს,
 ღმერთო, დასწერე ჯვარია!
 შამავჯე ბროლის ქვაზედა,
 შამავიბერტყენ მხარნია.
 ჩავხენე ჩემ ნაჯდომშია,

ჭრელად მამრჩალან ქვანია.
ამანდით კარატემდინა
შიბ თოკზე გასავალია.
ეგ ეგრე გამავიარე,
არვინ მამკიდას თვალია.
ავისგორ ციხეს აგებენ
ჩვენს ძირა ცხრანი ძმანია.
ცხრანივ ქვას ეზიდებიან,
კარავს ვერ შასდევს თავია.
მე კი მარტუამ ავილე,
შაუდევ კარის თავია.
ერთმანეთს ეუბნებიან:
„ეს ჩვენზე ძალიანია“.

ქ.ხ.ბ. I, 134-136.

დევეზის ქორნილი

წამავალ სანადიროდა,
ჯიხვებს დაუნყებ ჭერასა,
შამავხვდი დევებისასა
ვაი-ვაგლახსა, მღერასა,
ახალ-ზალ მაუყვანავის,
აქორწინებდეს ბერასა,
მიაც იქ დამიპატიჯეს,
უყურეთ ბედისწერასა!
უძახეთ ახალ-უხლებსა,
ნუ ვის გასწირავთ, ყველასა.
ნუ აწვევთ ბოდახველებსა, –
ითრევენ ძაღლის ენასა.
მავიდა ახალ-უხლები,
ზოგ მე დამიწყებს ბღვერასა;
„ეს საითაღ ვინ მასთარეთ,
ჩვენებსავით რომ ვერ ასა?“
მასპინძელ გაუჯავრდების:
„ქორნილ უხარის ყველასა“.
ერთ რაიმ რქიან მავიდა,
კუდი ღბავ, როგორც მელასა.
თვალ უზის შუა შუბლშია,

საცრისოდენ კი ვერ ასა,
 მეორე – კუჭულაშია,
 უკენისკენაც ხენავსა.
 იქ რაიც ჭურჭლებ ჩამადგეს,
 აქ მე ვერ ვათქმევ ენასა.
 „დი-დიდებ ყანნებ მაგვართვი“, –
 ეძახდეს მამასწვერასა.
 „შაუნდნას ჩამავლეული,
 ვინც რო დააკლდა ბერასა.
 მაილით სამამკვეთროი,
 ვერ ხკმარობს მამლაყვერასა“.
 ერთ ჯიხვის რქა კი გადასვა,
 ვხედავ: გუნებას ვერ ასა,
 გადაინურნა ჭურჭელნი,
 დაცალნა, დახკრნა კერასა;
 შამახკრა ჭიბიხოელმა:
 „ეხლა გიტირებ ყველასა“.
 „დახკარით“, მყოლებ იძახან,
 ჭერნ აუყუდნათ ბერასა“.
 მე რომ მაგათ შულლს შავესწარ,
 მაგათ ფარ-ხმლების ჯღერასა,
 ერთურთისაკე ზიდილსა,
 მაგათ ქურების ბერვასა,
 ერთ რაიმ ნიგუზს იბრუნებს,
 სხვა ეზიდების კერასა.
 „რაიც რო შასვით, შაშქამეთ,
 ცეცხლად მაგიქცევთ ყველასა“.
 დადგა ქალების ნკმუტუნი,
 ვერ ვიჭერთ მამასწვერასა.
 ერთ რამამ სახნის მაილა,
 ჩადვა ქაქეშჩი, ლბერავსა,
 სხვამ დასცა წიხლი იმ დროსა,
 თავ შაუგლივა კერასა.
 ნამამხტარმ ნამოიყოლა,
 გაშანთებულ კი ვერ ასა,
 ლაშთა ზდვა გაბრუნებული,
 ცეცხლი მაედვა ენასა.
 ხანჯალთ დაინყეს პრიალი,

ბებერსაც გვიკვლენ პელასა,
მე კი სარკმლიდან გამაფცვერ, –
დევებს ვეკვლევი ვერასა.
ეგ თქვენი გამარჯვებისა!
სრულ მართალს ვამბობ ყველასა.

ქ.ხ.პ. II, 82-84

თორღვა

ობლობით ამაიზარდა
თორღვა ძაგანის გვარიო,
ამაეს ამაიყოლა
ნავთი და ნაკვერჩხალიო,
დიდებულობა დაუთქვეს,
ბეჭებს უნახეს ჯვარიო, –
მარჯვნივ მზე წერებუღიყო,
მარცხნისკე მთვარის ნალიო
– მშავლებ, უმატეთ ბეგარსა –
თითო ტარიგი ცხვარიო,
თითო ნაცრიან ტომარა,
მთაზე დავყარო მშრალიო;
საკარგყმით შამიკრიფიდით
ლალის არწივის მხარიო. –
– „ვინც შენ ეგ მოგცას, თორღვაო,
მამა წაუნყმდეს მკვდარიო“.
ამაინვადა ჩოთამა
ისარი მჭვარტლიანიო,
გულსა ხკრა, სუკსა უნია,
დაეცა ძაგანის გვარიო.
– „ჯაჭვი რა უყავ, თორღვაო,
ქაჯების ნაჩუქარიო?“
– იელოვანზე გავწირე,
გაცურდა, როგორც წყალიო.

ქ.ხ.პ. IV, 173

დევებთან ბრძოლა შეუძლია ფუძისანგელოზს. დევმა რო მოსტაცა კოპალას ქვა, იქ დაუგდებინებია, მიგრიაულთას რო წყდება.

დეკანოზებმა თქვიან: მეცხვარე ყოფილა საზამთრო ბინებშია მარტოკა, ხორცი მოუხარშია ქობში, ეხლა პური უნდა ჭამოს და რალაც უზარმაზარი შევიდა ქოხში და ქობიდან ყველაჲ ჭამა, იმან მემცხვარემ დაიძახა: მიშველეო, მთაში რო დიდ სალოცავს იტყვიანო, სახელი არ სცოდნია. ბევრმა ხანმა არ გაიარა და დაანთო და ადგილზე დანვა ეს დევი. მემრე ხევსურულად ჩაცმული ერვენა სიზმარში ამ კაცსა და უთქვია: – ნუ გეშინიაო. მეორე დღეს გაიღვიძა და ყველაზე კარგს ცხვარს ყური დაუსერა. ცხრა წელი ვერ გაუგია, რომელ დღეს იყო ხატობა და ცხრა ცხვარი მიუყვანია მერე. უფრო თუმს ამბობენ მაგ კაცსა.

თსუ არქ. №25214

მთხრ. გიგა ბასილის ძე ნიკლაური, 77 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, სოფ. ლუთხუბი. 1982 წლის 31 იანვარი

ლთიშვილნი

აბა, ღამე მზე კი არ იყო და ის ლთიშვილნი გადადიოდნ. შვილო, აი, აქ ასობით და ორასობით ხედავდა მთის ხალხი, საცა ახლა წისლებია. დრო იყო, შვილო, რო ისე გააშუქებდა, რო მთელი სხივი სრუ გაშუქდებოდა და საცა ისეთი ალაგია, რო ვერ მიდის ხალხი, იქ ჩამოვიდოდა და დაენთებოდა!

თსუ არქ. №14975

მთხრ. ბიჭურ ბადრიშვილი. 92 წლის, შუაფხოველი ხევისბერი.

ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე, ს. შუაფხო

ხატების კავშირი ერთმანეთთან

ღმერთმ გაუმარჯვას მაგათ ძალას, დარბაზთ წვერზეით ჴონეს მიდის, მახკოს გორზეით დარბაზთან გამადის, ჴონეური მახკოსგორ მიდის. ისენ ერთმანეთს ესტუმრებიან. თავად ცეცხლისფერი როცა გადაივლის, ფრთები და კუდი სუ ცეცხლის ბურჯლუმს შლის.

მთხრ. ნიქა მურღუევი, სოფ. ანდაქი

ნათლობა

ბავშვს, ნათლობის დროს, მირონს მოუსვამს ნათლია და ეტყვის სამ-ჯერ: შვილ დედა – მამისაივ, ნათლულ ჩემივ. ქრისტიანიმც იქნების. ბავშვს წყალში აბანავენ და მირონს მოუსომენ, მირონით ხატებს გაუკეთებენ შუბლზე, მწერებზე, კელის გულეებზე, მუხლებზე, ფეხის ტერფებზე.

თსუ არქ. №25988

მთხრ. თ. ზვიადაური, სოფ. არჭილო

• • •

ერთხან მე ვნახ ცეცხლ. ძაუგიდან მოვდიოდ, ავტობუს გაფუჭდა და დამიღამდ. შემოდგომა იყვ, გვიან ამოვედ აჩხოტა და ფეწით ამოვხყევ გზას, საბარგო მანქანა რალაცა მომენივ, იმან ამომიყვან სნომდე. ისევ ფეწით წამავე. შუალამე გადასულ იყვ. კარკუჩას რო გადმოვსცდ, „სახვე-ვნივ“ ვიცით, იმის თავზე ძალია დიდად განათებულს ვხედავ, ვფიქრობ მეცხვარეიავე ნეტარავ, დავფიქრდ, აქ ვისად რა უნდავ, ცხვარ წამოსული ასავ კაი ხნისაივ. მაოლ, ვფიქრობ, დავბრუნდ, ვის მიუდგ. მოვდივარ, უყურებ, რო მაგრა განათებული დიდ ადგილზე, მაგრა განათებულ...

მაინც გამოვავრძელ გზაჲ, მოვახლოვდი და გაქრ ის ნათელივრობაჲ, სუ მთლად ჩაბნელდ. იმაში მე რალაც მეხედვებოდა და ვერ გავიგი. ზუსტად იმის მოპირდაპირედ მოკედ ჩემ მამის ძმისშვილ ალექსანდრე რამდე-ნიმე ხანში.

მთხრ. დავით მინდიას ძე არაბული

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 1988 წ.

• • •

დედას ენა მახუთის, ის ვერას იგებდის და მე დავშინდიდ. იმასთან ვწეებოდი. ერთხან მეაც მამხუთ ენაჲ, მეტად კი არ. სთველ იყვ, სთველ, მთვარიან ღამეჲ, სინათიან ღამეჲ, ჰოლედა ჩვენ ცხვარს ემა წისკვილებსთან ვაყენებდით. ე კაცმ იცოდის ი ცხვრისად წოლაჲ, ეს გაღმ გაიყოლესადა მე ვენევ ი ცხვარს წისკვილსთან. გზის თავში. დაბლა ცხვარი დვას, დანო-ლილ ცხვარი, დღესავით ღამეჲ, სწორად ჯდომა მამწყინდა და მივწევ, მივწევ და ბორცვზე მივდევ თავ, ნუ დავიძინებავ, იმას კი ვფიქრობდ, ზო-გისა არა დამეჯერების, მე თაოდ რო არ გამჩვენებოყვ. მძინავ და ძილში მალონებს რაიმ, დალონებული ორ ი, ძილში – ძალიან მძიმენ სიჰნ, ზლა-

ვებ რო დაესხმიან ზედ, აი ისეთა მანვეს. მაუ, მაუ, მაუ ენამოხუთვილს გამელვიძ, ვეცდებ, ვეცდებ გავიღვიძოდა ერთბაშად გამაწსენდ ძილში, ღმერთო მიშველეოდა გავატყერ თვალნიდა გავიღვიძ. ავქარ მიუსევავავ, მკითხავს ეთქვ თორღვას, თან დროშასაბძანაის ახლოს ვმჯდარიყავი და ნავიყვანეთაც ღალანგურში კურატი. ის კურატი გამაიქც, კაცებმ ვერ დაიჭირესა და ჩემთან მოსულ გადაიქცა და დავიმორჩილეთ.

მთხრ. ძილა ნადირას ასული ფიცხელაური

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 1988 წ.

• • •

ბაძიას ნაუბარ მაწსონს ღამით დენაზე რაიმ. სამნ ვიყვენითავ, უთურგათ ბერღია მეტანავ ერთივ, ერთ ვინამ კიდევ სხვაივ, სამნ ვიყვენითავ, სამნივ. ჯვარშიით მოვდიოდითავ შინისკედავ, ბაკურწვევისკედავ, დაღამდავ, ღამით მოვდითავ. ბნელიავ ძალიანავ, ი ჩემებ ამხანაგებ კი ვერას იგებენავ, მაგრამ ჩემ ცხენის ყურებზეავ ორზედავავ სანთლებ აინთისავ. შინას რო მიუახლოვდითავ, ბერღიას უთხარივ, რო რაიავ ესივ? ეგივ შენ სალოცავიავ, – მითხრაოდა რაღაცას გარიღებსავ, ეშმათავ, ავქართავ, თავის სალოცავ გპატრონობსაოდა თან გყვებისავ. ქოო კარგად მაწსონს, ქოო სწორად აინთიანავ ი სანთელნივ.

მთხრ. ძილა ნადირას ასული ფიცხელაური

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 1988 წ.

• • •

გუდაანთას მოხჯდ ღევ ამბავ კიდენ. იქ ცხოვრობდ ჩემ ბერდედაჲ (დე-ღის დედაჲ) ტირო იჭირაული. მაწსონს ი'მის ნაამბობ. ერთხელავ ღამევ თავადა' დავრჩივ, კარგ მახსონსავ, ი'მ ღამევ კორით კარებ დავკეტევ აღბათავ შუალამე იქნებოდავ, კარების ჳმა მომეღინავ. დინჯად რაღაცა შემოვიდავ, მოვიდავ ჩემ ტახტსთანავ, დამყნოსავ, დამსუნავ, მემრევ ჩუმად ამოძვრავ ტახტზეაო-დ' ზედ დამანვავ გულზეავ, გაძვრა მინდოდაო-დ' ვერ ვიძროდევ. უდერა ხან ზედ მეწვავ, ძახება მინდოდაოდ ჳმას ვერ ვიღებდევ. რა'გვერც იყოვ ავდექივ, გამუ'ძვერივ, გარეთ გამოვიდივ, მაწსონდავ რო მასთა' დროსავ გირკალ ი'სრ უნდ დი'ჭიროვ, რო მარცხენა ჳელის ჳიგვის ფირჩხილ შიგ ჩაღმალოვ. ი'ს გირკალ ავიღევ, გარეთ გაი-სევ მაწსონსავ რო კარებ გავიგულევ, ი'ქავევ ძროხებ მეზნესავ კალოსავ,

გირკალ ავიღო-დ' უნდ შემოვსულიყავივ, სანამ კარებთან მოვიდოდე, გავიგე რო კარებ გი'ლოდ შიგითივ შავ რაღაცა გამოიდავ, მაღალა იყოვ ქალსავითე, ადამიანსავითე, მაგრ სახე ვერ შევატყევივ. ი'ს გირკალ რო მიუშვირე, გაქრავ, ველარაფერ ველარ ვნახე.

*მთხრ. ლამარა ქარსამაული
ჩამნ. ეთერ თათარიძე*

• • •

ერთ თებუორიკა ხყვანდ გირეველთ დაჭერილი. ერთ კაც მომკვდარიყვ ფარსმას. თებუორიკას ეთქე ტირილად ნამოალაუბისად, მეაცალ მოვალეი. არავ, შეგვარცხენავ. რას შეგარცხენათე ქა, მოალიო-დ' დავჯდებივ. ერთხენაც ერთ ჳმამალ გე'ხახან თებუორიკას. მემრინას მოის თურმე დე'ხვიენეს – ქალო, გამეცინებოდ მა რაივ, ერთ კოჭლ კაც შემოჩინ-დაო-დ' ემაგის ფერასამ მაინც ვერ შევირთავაავ – გი'ფიქრავ მომკვდრის ცოლმა.

*მთხრ. მაშო დემეტრეს ასული გიუნაიძე-ცოცანიძე, 68 წლის.
1977 წ. ქვ. ალვანი.
ჩამნ. ნანული აზიკური*

• • •

საყურაანთ ხყვანიყვ თებუორიკა'. დღის თურ ქსელს დი'ქსვენ ჰად უკულმ ამა'კვრენ თითებს, ქოჭ-გარას უკულმ და'ყენებენ, გათენდება-დ' ქსელ გასაჭრელა' აქვ. ერთხენაც ტირილად ნადენილიყვენესად' (ცხვა დროს თურმე არ ნახყვანდ ტირილად, შენავ შეგვარცხენავ, ველარა ექნ, წე'ყვან თებუორიკა – ტირილ-ყვირილი პიდ შემოჩინდ ერთ კოჭლ კაც (კაცი მომკვდარ, ვისიც ტირილად არიან), გი'ხახან ამ თებუორიკა'მ, სვიოდ გადაბრუნდ სიცილით, ყჯიგენენ, ძლივა' და'ჩუმეს, გამოიდნეს მო-ტირალნი-დ' უჯავრდებიან ამ თებუორიკა'ს, შენ რა' ჩემ ჭირ გაცინებდავ, ხალხ ტირილს ილეოდავ, რა'გვერ არ გავიცინებდე: „ქმარივ ი'ქ ედვაგ გაძაბულივ, პიდ ი'მ კოჭლ კაცს შეხედავ მკედრის ცოლმაჲ მასთა'იმ კაცს მაინც ველარ შევირთავაავ“. ემნარ, დავგვმორდივ, მოგვმორდივ, ფირჩხილ ხქონიყვ მოჭრილ ი'მ თებუორიკა'ისადად თუ არ მისცემდეს, ვერ ნავიდოდ, ქალს გადახკიდებიყვ, ჳმლის ქარქაშივ თავ-თავქე მა'ბრუნეე რო ფრჩხი-ლი გადმოარდესავ, ვერ შე'ცდინ. ქალი, ბიჭა' ხყვანიყო-დ' ახლ ი'მას გა-დახკიდებიყვ, მა'ბრუნეე თავ-თავქეუო-დ', ი'მ ბიჭა'ს დე'ბრუნ, თებუორი-

კა'ს დე'წყი: „ბიჭებიმ სახელიანებ გყვანანთაო-დ' ქალებიგ უსახელონიგ“. გირევში აღდა'ურიანებზე იციან სვიოდ მეს თქმაჲ.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ჭონთიოელ სულთანელთ დათოსავ ოთხყურიან ცხენ ხყვანიყოვ. ერთ თებუორიკა' ქალ ევალეზ ი'მ ცხენის წართმად. შუიან – კარსიან სახლებინ იყვის, ცოლ შიგის წევსა-დ' ქმარ გარეთის. გამოიდ ცოლი-დ' ი'მის ქმარს-თან ქალ წევსა-დ' კონლებ დაბლ უწყვი, შვეიდ, კარაქ გამი'ლო-დ' თავი-თა ბოლომდ გუ'პოხ თმებ ი'მ თებუორიკას. იმათ ვერაფერ ვერ გი'გეს, ი'მ თებუორიკა'მ ჰკითხ ი'მის ქმარს რო რა' დავამადლეე ი'სთა'იგ შენ დია'ცსავ რო თმებ დამიპოხავ, რა' საქმეიც აქვავ, გუ'კეთებავ. მემრევ ი'მ ქმარს ეთქვავ, რომევ დახლა' დაქსულ ქსელ აქვოად', სოფლისპირავ ერთ ყანაიგ მოსრულიგ. მემრ ეთქვავ, რომევ ი'მ ქსელშიავ ბექ შედვასავ უკულ-მეო-დ' ი'მ ყანაშიავ ულო დადვასავ უკულმევ. ის ეშმაკ აღარც მოსვლიყვ მემრ. ერთ დილა'ობას გასრულიყო-დ' ქსელ დახვედრიყვ გასაჭრელაი-დ' (მომრჩალი), ცხვა დილა'ობას გასრულიყო-დ' ყანა დახვედრიყვ დასერკულ (ადგილ-ადგილ დაბულულა'ებულ), მომკილ.

მთხრ. მატრო სულაკაური

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

რავი, რამდენ წლისა ვიქნებოდ, ექვსის-შვიდის წლისა, წამლალეს წყ-ლის მასატანად, დაბნელებულ იყვ, წაბნელების პირ იყვ, ზამთრობით წყ-აროზე წყალ მადის წერილად, ჭურჭელ გვიან ივსების. თანაც ეშმაკიანი, მეშინის, მიმჯდარი ორ წყაროსთანადა ვავსებ წყალს. პოდა ვზიორ ჩემ-თვის და ველოდებ ავსებას, უცბად ჯმა არ გამეგონა: „ავ, ავ, ქალავ, შენ ხარა?“ ისე მაგრა შავშინდ, რო კინალ წყაროს მიღზეად შავჯე. შავხედედა და ბებერაი დგას, გოგათ შალიკოს დედაჲ, თავშალი ხვიაგ ფესვიან, ტე-ლეგრეიკა სცვავ, ალაგ-ალაგ ბამბები აქე ამოჩურთვილები. ხო არ გეშინი-სავ, მკითხ ამ ბებერამ, არავ, უთხარ, გამომართე ე საწყლეი და გადაისხ თავის საწყლეში, ხო არ გინდავ შინ გაგაცილებავ, არავ უთხარიდა რა არ მეშინის, მაგრამ არ ვტყდებ. ჩაიარ. ორ საწყლეი ხქო იმისადა ჩაიარადა ერთ ხო ჩემშიით გადაისხ, ერთ საწყლეში არავგშიით ამაკრიფ წყალ. მე იქ

რალა მაცდევებდ წყაროს წყლისად, მეც არაგვშით ამავეკრიფ წყალი და გავიქეც შინისკედ, ვხედნ იმას, რა'იც გზით დადიან გაღმავრებ, იმ გზით წავიდადა გადევფარ ვითამ ბებერაჲ. შიშისგან დავმუნჯდი, ალბათ ცუდ ფერიც მედოდა შინ რო მივედ, ერთი-ორი საათის მემრ ძლივ ამამალეებიეს ხმაჲ. მერე უამბ ჩვენებს, ბებერა მავიდაოდა ჩემ საწყლემიითავ წყალიც გადაისხავ, შამაშინავ. მემრ ჩვენებს ეკითხ ბებერაისად' რაად შააშინევ ან წყალ რაად გადაისხივ ქალაის ჭურჭელშიითავ. რას ამბობთავ, ბებერას, შებინდებულზე წყარუაყურეში წყლის ასაკრეფად რაიდ წამიყვანისავ, დაჯელთულეხ ხართაევ?

*მთხრ. მზია ალექსანდრეს ასული არაბული
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე. ჯუთა*

• • •

ერთ მეცხვარე თურმე მგზავრად მიდის ფართ. შემა'ლამდ. ერთ კაი ვაკე ადგილას გა'ჩერ ფარაჲ ლამის გათენებად. ჭამა ჭამ, დანვად' დი'ძინ. შუალამეგადასვლით ეჩვენებ რო დათვ მოდისა-დ' ეზიდებ. დათვინაავ, წამოდგების, აგდებსა-დ' დათვ არ ერიდებ. ფარას შეხედავს მშვიდად, ცხვარ არას მთხვებ (ცხვარმ დათვზე მთხოლა იცის). ჩახჭდ რო ეჩვენებ. ხან რა'გვერ იგდებიებს, ხან რა'გვერედ' ვერა-დ' ვერ გაგდვ. ამუ'ლი ხანჯარი. ხანჯრისა ბოროლა'ებს ეშინის. ხანჯრის წვერით გარშემო შემი'ხაზა-დ' შუაში დაწვად ამოწვდილ ხანჯარ თავსთან დი'დვ. თან დაწოლის წინ თქვაჲ: „ადგილის დედაოვ, შენ სტუმარ ვარიოდ შენ შემინახევ“. დავწევივ, დავიძინევ, ძლივა' მაღლ დამემართავ, ვაის ვაგლახითავ მთელ ღამე გავათენევ. ის დათვ დი'კარგავ. მეორე დილა გათენდაო-დ' ერთ ბებერ დია'ცს ეცხოვრავ იქ ახლოსავ, ი'მისად ეკითხავ წუხრივ ააგრ ააგრ დამემართავ, ი'მ დიაცს კიდენ უთქვამავ, რომევ აეგ ადგილივ დანყველილიავ. ვისაცავ მანდ შემთხვევით ღამე უთენებავავ ერთიცავ თავის ჭკვაზე ვერ დარჩავ. ემაგ ადგილშიავ ნაწილიანებთავ ერთმანეთ დანყვიტესავ ჰოდ ი'მის შემდეგ დანყველილიავ აეგ ადგილივ, შენავ თუ გადარჩივ, რა'იმ ბედ-წერისა ხარივ. ის ადგილის დედამ გადა'რჩინა-დ' ხანჯრით შემოხაზულმ. ხანჯრით შემოხაზულამდ მოვიდისაო-დ' ი'მის შიგისკ ველარ შემობედისავ ი'მ დათვმავ.

*მთხრ. ექვთიმე თავბერიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, დანო, 1984*

ცოლ-ქმარნი ცხოვრობენ საბოსლოში მარტუანი. ცოლ სადამ იყვ ნა-სულ. მოვიდ ე ცოლი და ხედავს, იმის ქმარსთან ქალი ნეცს, ოქროს თმე-ბი აქვ ბანზე დაწყობილ. ადგ ე ქალი და ეს თმა აუკეც. ერბო წაუსვ, ის თმებ დაუხეივა და ჩაუნყვ ტახტში. ემ ქალმ ისეთ კარგებ გაუკეთ ემ ცოლს, იმოდენ არგ, იმოდენ არგ განა, რო წამოსულან თავის სოფელში, ის აღარ წამახყოლიყვ. იქავ დარჩენილიყვ. ქსელს რო დაიქსავდ ეს ცოლ, ის თურმე დღეში გაუჭრიდ – მოურჩებოდ ყოფილამ. ერთ დღესაც ერთ ქალს უამბობს ეს ცოლი, ეგრ იყვავ ესივ. იმან მარგავ ესიცავ-ესიცავ. რო ეს არ ეუბნებივა იმ ქალს, მთელ დახკარგ იმ ქალმ, რაიც იმისგან ხქონიყვ ნარგენ, ყველაის ბარაქა დახკარგ.

*მთხრ. მართა ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

ამას ხყვების რაინაულ ვარლამა (კურეტი): სანადიროდ მივდიოდევ ემანდ უკანა ფშავში სადლაცა. ერთ ფშაველ კაც შემხვდაოდ' მითხრავ, სი მიდიხარიოდ სანადიროდავ, – თითით ვანიშნევ ემაგ ჴევზეავ, მითხრავ რომევ შვილოვ ემაგ ჴევსავ ჩვენავ ეშმაკის ჴევს ვეძახითაო-დ' ნუ წახვავ, ეშმაკებითაავ ეგ ჴევივ სამსვიაივ. მეავ არ დუჯერევ, წავედივ. ერთ ნა-დირ მოვკალიო-დ' ჩამოედივ. ფიჩხ მოვკრიფეო-დ' დაღამდაცავ. იქ უნდ ვათენოვ. ავანთევ ცეცხლივ, მწვადებს ვსწვავევ. ერთ რალაცა ჟავ-ჟივ გამეგონავ... ჯერ ყურ არა უგდეო-დ' ეს ჟავ-ჟივივ თან-თანა'ევ ახლოს-ახლოს მოდისავ. ზოგთ მიძახიანავ ვაარლამაავ... მწვად აღარაფერ დაგრ-ჩაავ, ჩვენაცად მოალთავ... მეავ ჯერევ ხალხ მეგონავ, მივიხედვოდ, მო-მაგონდავ ი'მ ფშაველ კაცის ნათქვამივ, მემრია მომაგონდავ აცა თუ ეშმაკებსთან არ მაქვავ საქმიევ. ზოგივ აგრ მიძახოდისავ ერთილავ ჩვენ-დაც მოხკილიდევ, ვარლამაავ... მეავ გამგუარია' ვზივარივ, ძალადა'ევ თავს გონს ვიტანავ. ჴმავივ ახლოს-ახლოს მოდისავ, ზოგ კდისთავითა ჩამომძახი-სავ, ზოგ ხეზეითაივ. შეთეს ეშმაკებისა გამაჴსენდავ, კინიმწვარა'ისივ. მე განავ შეთეზე ნაკლებ კაც ვარივ. ვიფიქრევ, რო იქნებ ე'ქ ცეცხლსთანამც მოვინენაო-დ' მემრ ვიცივ [ან დავხანჯრავევ, ვთქვიდივ...]. მანვალესავ, ჯაგრეზედაო-დ' ჴმას რა გამაცემინებდავ ვათენებამდე. ძლივა გავათენევ ის ღამეიოდ მეორე დღეს ავდექიო-დ' წამოვედივ. მონადირეებ შემეყარე-სავ გზაზეაო-დ' ჩემ ძმაკაცებ იყენესაო-დ' უთხარივ, ეგრ-ეგრ დამემარ-თაო-დ' ემაგ ჴევზე ნუ წახვთავ, მითხრესავ დუშელებ იყენესავ, ჩვენავ

ექვს კაც ვიყვენთაოდ ცოტა არ ჩავგიჟდენთავ, შენავ მართლ გულად კაც ყოფილხარივ, რო თავადაევ ი'მ საეშმაკია' ჴევში ღამე გაგითენებავავ.

გაბურთ ეშმა

ალერდს აბრუნებს გაბური და იხევეს ფეჭხედ. იმ ეშმა ქალმაც ფეჭხე დაინყვ ალერდის ხევეამ. იმ გაბურმ ორივ ფეჭ გასწავადადა ორხეავ დაინყ ხევეამ. ამ კაცმ ჩქარა გაიძვრინ ის ალერდიდა იმ გაბურს ფოლადის ცელი ხქონივა და იმას ხისა გაუკეთებავ. მზემამსწერალ ეშმასავითავ იციან, თუ მზე მაასწრობს, ის გამოცხადდების, საფარველს ველარ დაიდებს. ის ველარ ჩაქრების, სანამ მზენ არ გადავლენ. მივიდ ეს გაბურ, დასჭრ ი ფრჩხილები და ჩაყარ ხანჯრის ქარქაშშია და წამაიყვან შინ ცოლად. ის ფირჩხილებ ჩაყარ კაცმანაკლავ ხანჯრის ქარქაშშიადა შადვ ის ჴერშია და იმას ჴელს ვერ მიახლებს ის. ჩვეულებრივ საქმეს აკეთებდ, რასაც სხვები აკეთებდეს. ღალას რო გადაასხამდ, წავიდოდა ეს გაბურთ ეშმა, ჴიდზე ყოფილამ დანვებოდ, კრუშკაით ქაფს მაჭდიდ წყალსა და ამ სადღევებელთ ღალაში ჩაურევდ იმას და პირდაპირ კარაქით აივსებოდა ის სადღევებელნ. სადლაც წავიდეს ის ჯალაფნ. ქალი ხყვანდ პატარა, ის ქალაი და ის მანირნეს შინ. იმ ეშმამ უთხრ იმ ქალს, რო მალლა რამე დაიდგიოდ ჴერშიითავ ის ხანჯარ ჩამაილივ, ჩამაატანივ. ი ქარქაშ მააბრუნევ. მააბრუნ. კარგა გაბერტყევ. გაბერტყ ი ქალმ ი ქარქაშ. ჩაინყვ ი ეშმამ ი ფრჩხილებ. წასელის წინ უთხრ ი ქალს რო ქალნიმცევ მაუმცდარონი ხართავ შეღმათევივ (შელმანი ხქვიან იმათ, შელმ ცხოვრობდეს), ნუმცამც გასთავდებითავ კაცნივ ქვეავ, ნუმცამც გაღბევრდებითაო და წავიდ. სინამდვილეში სუ კავბ ქალები ხყვან შეღმათ. კაცნ კი არას ბევრდებიან.

მთხრ. მართა ბაბუტას ასული ნიკლაური

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 1988 წ.

ეშმაქალის ამბავი

ხანდოში მომხდარა ესეთი ამბავი: კაცს უთიბნია და ტყის პირ გამოიდა და ქალი სთიბს. ქალია, ქალი, სთიბს და გაიგო, რომ ეს არ არის ადამიანი, ქალია. ადგა ამ კაცმა და სთიბს, სთიბავს ისიცა. უყურა, უყურა, რაც იმან გააკეთა, იმ კაცმა, იმ ქალმაც ის გააკეთა. ბოლოს ადგა, იმ ბიჭმა დაგრიხა თივის აღდახი, ბალახი დაგრიხა მაგრათა და ფეხები დაიბა. ემანაც ესე გააკეთა, ამ ქალმა, ფეხები გაიბა. ალბათ ჴქვიანი კაცი იყო. ცელი ამოუსვა ამ ბალახსა, ამოუსვა და ამოსჭრა ეს ბალახი, განთავისუ-

ფლდა ეს კაცი. და ეს ქალიც უსვამს, ხის ცელი აქვ, რას გასჭრის. დაიჭირა, დაიჭირა და წამაიყვანა სახლში. ქალია, ქალი. სახლში ჰყვანდა ისე. მაგათი ჩამომავლობა ფასანაურში არიან, მაგათ ოჯახში ყოფილა ეგეთი ამბავი. იყო და იმას თმები დააჭრა, ამ ქალსა, და ქარქაშში ფრჩხილები ხმალთან შეინახა, ხმალ სადაც არი, ეს ფრჩხილებიც იქ ჩაყარა... ჰოდა, ის ხმალს ვერ მიუდგება, არ შეიძლება, ხმალ აშინებს მაგას, როგორც გადმოცემა არი ძველი, ხმალს ვერ უდგება. ჰოდა იყო, რამდენიმე ხანი იყო, დიდხანს იყო ის ქალი იმათასა და ის ოჯახი ისე გამდიდრდა, ისე აშენდა, რომა არ შეიძლება მეტი, არც ვინ ავად გახდებოდა იმათი, არც არაფერი გაუფუჭდებოდა, წყალზე რო წავიდოდა წყლის მოსატანად, – წყლის თულუხები იცოდენ წინავე – თულუხსა ხან მამაცილოდო წყალსაო. რათ აკეთებო ეგრეო, ეტყოდენო და... სუფთა წყალი უნდა ავილოო. კარგათ იყო ის ხალხი. ბოლოსა ბავშვი... უთქვია, რომა: აბა, ის ჩამაიღე, ის ხმალი და წამოჩეჩეო; წამოჩეჩა და ფრჩხილები წამოსცივებდა, ფრჩხილები, თავის ფრჩხილები, აკრიფა ისინი და რო აიღო, თავისი რაც იყო და წავიდა მემრე და უთხრა: ვერაფრით ვერ გაგიქჩერებთაო, სულ კარგად მექცეოდითო, კარგი ოჯახი იყავითო, ჩემთვის კარგები იყავით და თქვენ ცეცხლსაო სინთლე ნუ ექნებაო. მაინც იმით დასწყევლა. მეტი არაფერი არა თქვა და წავიდა ეს ქალი. ეგ გამიგონია მე. ეგ წამდვილად მართალი იყო. ხანდოში მოხდა.

(ჩიკრიკიანები არიან ეგენი გვარად).

მთხრ. გოგა ბასილის ძე ნიკლაური, 77 წლის. სოფ. ლუთხუბი.

ჩამწ. ზურაბ კიკნაძე, 31. I. 1982

თეზორიკა და ხის ბეჭი

პირიქით ერთ დედისერთა, მეტა' ლამაზ ბიჭს ეცხოვრ. ერთ ღამეც ატეხილიყვ, მევე მეტა' მამიდა' მომაგონდაო-დ' ი'მის ნახვად უნდ წავიდევ. არავ, -დედას, -მონა' კვირაეიაო-დ' მონა ჴევ გაქვავე გასავლელივ. არ გე'გონ მაინც, შე'კმაზ ცხენიდ წასრულიყვ. მემრ ეამბავ, კარგა მანძილ გავიარევ, მშვიდ ღამე იყოვ, უკუნევ, ი'მ საეშმაკია' ჴევისკ რა'გვერც გადავბრუნ-დიო-დ' ფერდაზეითივ ჟრიალ გამეგონავ უბიანისიო-დ' შევხედეოდ გზის თავზევე უბიან პატარზალ დავლანდე. სი იყავევ, სი წახვავ, – უთხარივ. აიავ, გამახედვიავე ჴევისკევ, – ა'იქ მივდივარივ. კარგადა'ევ მანძილ იყოვ ჴევამდეო-დ' ჩამოვქედივ ცხენითივ პად ზედ შეჯედივ, უთხარივ, მე ცხენით ხო არ ვივლიო-დ' ქალს ფეჭით ხო არ გატარებავ. უარ არ უთქვამავ. უზანგ დუ'ჭირევ, ცხენ ფრუტუნებსავ, ძლივა' ვამაგრებავ, უზანგშიავ ფეჭ

შედავ, წინ კოჭიო-დ' უკვენ თითებო-დ' ჩახვდივ, ვინც ამეტოლავ. არ გავიტეხიევ. შემატყვ კიავ, რო გუ'გევ, ვინც იყოვ. მიუახლოვდითავ ი'მ ჴევსაო-დ' გაუიკუიკებულთავ იქავრობაივ. მითხრავ, შენავ დედისერთა' ხარივ, არ მემეტებო-დ' ახლ რა'საც გეტყვივ, ყურ დამიგდევ-დ' ი'გრ მი'ქცივ, რა'გვერც დაგარიგებავ. ახლავ ემანდ რო წავალთავ, მოგეხვე-ვიანავ, ყურ არ უგდოვ. რამდენიც გინდ გიამბონად', რა'იც გინდ გკითხო-ნავ, ჴმა არ გასცევ. რა'იც ი'ქ მოხვდება, არ გი'კვიროვ. ის დი'წსომევ: ჴოორც ჩამა'ტარებენავ ორ ქალებივ, მესამე მე ვიქნებივ, იმათ მონვდილ სინითა არ ი'ლოო-დ', ჩემ მონვდილითა ი'ლიდივ. ძვლებს ერთად დახყრია-ნაო-დ' შენაც ი'მათან და'გდიდივ. მიახლოვდენსაცად მე'ხვი მთელ ხალხ. ცეცხლ ანთი, დორა'ისწეველ ზის ი'მ ჯეილ-ჯუილთ სათავეში, შუბლში საცრისთვალთან-გაბამბლულ. სი ნახვავ, რა'ს სჩადივ, რაგვერ ხარივ?.. ჴმას არ სცემს. მიიპატიჯეს, თავის ჯარში ჩასვეს. დორა'ისწეველმ ჴელ-ჴელს შემოხკრ, სამ მარდ ბიჭ მოიდესავ ბძანა-დ' სამ შავჩოხიან ჯეილ გადმოფრინდ ჯართათ. ახლ ნახვთავ, - უთხრ დორა'იწეველმ, - ამადა ამ სოფელშიავ ამადა-ამ ბოსელში შეხვთაო-დ' ასთა' ჴარს გამი'ყვანთავ. ამ ბიჭმ უნდ დი'ყვიროს, ეგ ჴარ ხო ჩვენიაო-დ' მა'გონდ ი'მ პატარზლის ნათქვამ, რო რა'იც გინდ გაგიკვირდესაო-დ' გაგეჯავროსავ, ჴმა არ ამი'ლოოდ თავ ში'მაგრ, აღარა თქვა. გე'ფარნეს ის შავჩოხიან ბიჭები-დ' წამისხანზე მოიდენესა-დ' ამ ბიჭიანთ ჴარ მი'ყვანესად დორა'ისწეველის თვალწინ ჩამოხყუდეს. დაკალთავ! - უბძან. დაკლ-მოკლეს, დაშჭრეს დი-დიდა' გალოებადად, ჩაყ-მოყარეს საარაყე ქვაბში. წამისხანზეავ მოხარშე-სა-დ' ჩამა'ტარეს სინებით. ეხენებთან ამ ბიჭს, ი'ლეო-დ' არ იღებს. ჩა-მა'ვლი ი'მ პატარზალმა-დ' ი'ღვ ერთ დიდ ნახა'ი-დ' ბეჭის ძვალ გამოდგ. გამოხრა-დ' ხედავს, ყველა'თ ერთგან დაყარეს ძვლები-დ' გულში იფიქრ, ყველას ხო არ უსრულებავ ამ პატარზალსაო-დ' ეს გამოხრულ ბეჭის ძვალ, თავა რა'იც ლოდზე იჯდ, ი'მის ქვეშ ამოდვ. პაბაავ, - დორა'ისწე-ველმ, - ჩაყ-მოყარეთავ დიდ ხაკშიავ, შებ-მოხერტყეთავ ე ძვლებივ. ჩაყარეს, შებ-მოხერტყესად' ფეჭზე და'ყუდეს ამ ბიჭიანთ ჴარი. წამოდგ დორა'ისწეველ, შემოუარ ჴარს გარშემო, ჴელ გადუსვა-დ' თქვა: ამასავ ბეჭის ძვალ აკლიავ, იკვლიესად' ვერ მოწელეს. აბაავ, ხისა გათაღეთავ ჩქარადაო-დ' ჩუდგათაო-დ' გამოთაღესავ ხის ბეჭიო-დ' ჩუდგესავ ჴარსავ. აბა, ი'მავე ფეჭმარდ ბიჭებთ, ი'ქავ წი'ყვანეთავ. გა'ფარესავ. დამთავრდავ პურობა - ვაჭშმობაივ. ბძანავ დორა'ისწეველმა: დავიშალნეთავ, გა'ცი-ლეთავ სტუმარივ. ჴიდამდ გამოგვყენესავ ყველა'ნივ. ი'მავე პატარზალს შეხვდავ ჩემ გამოცილებაივ. კარგ იყავივ, - მითხრავ, რა'იც აქ ღნახევ, სანამ ცოცხალ ხარივ, არვისთან დაგცდესავ, თვარ საქმე შავად წავი-ვავ. დამემშვიდობავ. წასულიყვ ი'მ ლამ ის ბიჭ მამიდა'სთან სტუმრად.

მოსრულიყვ მეორე დღეს, შინ შე'ხედ საღამოხანად იმათ ჯარ უვნებელ შინ შემოჩენილიყვ. მთელ წელს ეთმინ, ეთმინა-დ' ერთ დღესაც ეთქვ, მეავ შიშით მომეჩვენავ, თვარ ჩვენ ქორა' ჯარივ თავის ჯანზეაავ, ამა-სავ ხის ბექ რო ზდგმიყოვ, გან იცოცხლებდავ. თავის დედიზდ ეძახა-დ' დანვრილებით ეამბვ თავითა ბოლომდ. დე'თავ ამბის მბობაიდ ნებიერა' გადავარდნილიყოდ სულ ამოსვლიყოვ, ამოთავებულისყოვ. ი'მის საქორწილოდ დასაკლავა' ი'ს ქორა' ჯარ ი'მის თავზე მოზდობნებიყოვ. დე'კლად მართლ ხის ბექ ამოშენიყოვ იმ ჯარს.

„არ ჯამ“ ბექის ძვლიზდ ჩახედვაა.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

ზემწოლელა

ლოგინჩი ნანოლი ან მძინარ-შუშარა უცბად გაჰქვავდები, მაგხუთავს ენას, თითქოს იხრჩვები, ოფლჩი იბანები კაცი. არც გლვიძავ და არც გძინავ, ისეთ მდგომარეობაში ხარ. ღამით ზოგჯერ 4-ჯერ, 5-ჯერ მამივლიდ. თუ ზემწოლელა განუხებს, ლიქოკ უნდა ნახვიდ და დაეკოჭვივ. მივ, საკლავს მიიყვანს. გამავ, ვისაც დროშა ღბარავ, ქიჩილა უნდა დაახურ და დროშის ტარს დაგადებენ თავზე. კაც რო ჭკვით აირევ, მიზეზით გასხვაფერდებ, ის უნდა მიაბარონ ლიქოკ. წაიყვანენ საკლავს და ეტყვიან ხუცესს: მისაბარე-ბლად დასაკლავიავ. მერე ის ხატი მფარველობს და შველის.

მთხრ. ქრელა მურღუევი, სოფ. არდოტი.

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური

• • •

რო ვსახლკრობდით, მაღლ რო ვადგამდით, ანეტოანთ შინ ინვ ჩემ დედაა, ქააძე შიოანთას, ზეის კუთხეში, რა' ვიც მე, მონა ფუძე აქვავ, იციან, ჰიდ ი'ქ ინვ ღამედ რაღაცა დამანვავ, – ჩემ დედამ, – დამანვავ, დამანვად': – დასწყევლოს ღმერთმაო-დ' ერთ რა'იმე კრაოტის თავზე გადაწდავ, რაღაცა გადი'ბღლარძავ ბალნიანსავითევ. რა'გვერც ამოვთქვივ, რო დასწყევლოს ღმერთმავ, იმ წუთში გადიბამბლელავ. ი'მ ანეტოს იმ ოთახში ბიჭა' – შოთა ეწვისა-დ' შიმ ჩუარდ ი'მ ბიჭა'სად ქვეით ოთახში წევს მისყამ, ემაგ ოთახში აღარ დავწევბივ.

მთხრ. მარგო ნიკოს ასული თავბერიძე-ჭიჭიაშვილი

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, სოფ. დანო

• • •

ბადიათ კარში იდგა კლდე, რომელსაც მზის ჩასვლისას გვარიდებდნენ მშობლები. თუ ვინმე ბავშვი ამ „აკვეთილ დროს“ – „მზისწვერთ“ დროს დაჯდებოდა ამ ქვაზე, აუწევდა ძალიან მაღლა სიცხე. შეუსახელებდნენ საკლავს, ხატის კვრივში ქუდებს შეჰყრიდნენ და აუცილებლად დაჰკლავდნენ სამეშვლოს. ამ დროს ეშმაკეული ებრძოდა – ბობოქრობდა. ამბობდნენ, იმ კლდესთან ეშმაქალა ცხოვრობდა, ყვითელთმიანი ლამაზი ქალი...

ვილაც ასაკიანი კაცი მოდენილა ჭოლიკაურთ უბნიდან, ცოტა ნასვამი და მთვარის შუქზე უნახავს, ლამაზი გოგო ზის კლდეზე ფეხებჩამოშობილი. მიახლოებულს უკითხავს: „მამაის ქალო, ვისი ხარო, აქ რატო ზიხარ, გამოგადგესო?“ და ხელში არაფერი შემრჩაო... გაქრაო...

ნასვამ მამაჩემს დედაჩემისთვის ნაურთმევია ჩემი თავი, აბაო, მე დავჯდები ჩემი ქალით ამ კლდეზე (რო არ გვინდოდა და მაინც გაჩნდაო, ასაკოვნებს შევეძინე ჩემს მშობლებს, ჩემი და-ძმები უკვე დიდები იყვნენ, მე რომ დავიბადე). დამჯდარა მზის ჩასვლიდან ბნელებამდე ჩემთან ერთად. მოსულან მოხუცებიც, ახლებიც (ქალები) ჩვენთან სახლში, რო მე უეჭველად ავად გავხდებოდი... დამძინებია გემრიელად... ბიცოლარემ ძილას (როშკიონს) ლამფაც ჩაუქრია და ანთებული ფეჩის კარებზე ჟეშტი მიუფარებია, მე გავუტიტვლებივარ და „ჭერზე შუქი დადიოდა, ქალადან ასული შუქიო“, – ესეც მამას დამგავსებიაო, უთქვამს ჩემ ბიცოლას. არავინ მომეკაროთო, უთხრა, როცა იქაურობას აბნელებდა და მძინარეს მაშიშვლებდა თურმე...

ეს ძილა როშკიონი ქალი იყო გრძნეულივით, ხან ძაან თბილად შეგხვდებოდა, გაგიშლიდა თუ რამე გააჩნდა, ხან ზედაც არ შემოგხედავდა მაგასთან შინ მისულს...

*მთხრ. აშექალ (ქეთო) ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, 2015 წ.*

• • •

ეს მურთაზა'ის ცოლ შევიდ ნისქვილშია-დ' დაფქულ მი'კითხა-დ', ი'მ ეშმაკმ თუ ჯელ დუფარა-დ' აკლი რა'იმ, ჩხუბობს ეს მურთაზა'ის ცოლ: ქალ, სი ნავიდავ აქითაივ საფქვაივ, ეს რა' ამბავიავ. ი'მ ჩხუბში ი'მ ფაცერშიითა თავ ამოყვ ქალმად ამოზძახ: ილაკლაკ თექლე, ილაკლაკევ...

*მთხრ. მარო განირიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

ბოსელაა'ნთ ექთოი-დ', ლუხუმაა'ნთ სარდო მოდენილან ჩილოთებ. მწურს რო მოსულანა-დ ეს სარდო უჯავრდებ ცხენსა-დ' არ ემორჩილებ ცხენ. ღამეი. შუ'ჯავრდად წინ ლეგად ჩაცმულ ადამიანმ ჩუ'არ. არა თქვა, ერთი ექთომაც ამი'აროსაო-დ' რა'სამ ნახავსავ. ამოი-დ' ეს ექთოიცა-დ' ეკითხებ სარდოს, კაცოვ, შენ რამე ნახეა? ვერ გითხარი, – მითხრავ, – რო დამცინებსაო-დ' იმასაც ლეგა სამოსიან ადამიან დაღლანდვიყვ. მაიცაო, ეთქვ ექთოს, ჩასულიყვ უკვენა-დ' ორჯელ ჩე'ვალ ტყვიამ. დართლოს მოეითაო-დ' მეობნება, რო აღარ გაგიშვებავ დანოსავ, მართლ რამე არ გვყვანდესავ აყოლილივ. მაინც მოსრულიყვ დანოს სარდოი-დ' აღარაფერ კი მოშჩვენებიყვ.

მთხრ. ექვთიმე თავბერიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

მესეფი გაზაფხულზე მოდის, შემოდგომაზე მიდის ზღვაზე. ის ყველაზე საშიშია. ქაჯს გავს. მესეფი მწყემსებს ემტერებოდა, მონადირეებსაც ეშინოდათ მისი. მესეფს რავარიც უნდოდა, ისეთ ამინდს დააყენებდა. მოსავლის მიღება მის ხელში იყო.

მთხრ. ნინა ბასილაია, 70 წლის.

სოფ. სალხინო, გეგეჭკორის რ-ნი.

ჩამწ. ც. კარგარეთელი, 1972 წ.

ჭინკა

გუბაზოულზე ბოგა იყო გადობილი. მამა ხშირად იტყოდა, ბოგაზე რომ გადმევიდოდიო, დევინახავდი, იყო ვინცა დასკუპულიო. ვიტყოდი, ვინაა აი ბალანაო. თმამი ქონდა გადაშლილი და რაფერც კი დამინახავდა, იმნუჩი ბოგის ქვეშ შემუარდებოდაო.

ჭინკა მავნე არაა. მარტუა ცხენს რომ ფაფარი დეეპნებოდა, იტყოდენ, ჭინკას ნაქნარიო.

მავნე და კუდიანი კაცია, შეგიჩთება, შეგაშინებს.

მთხრ. ეროდი კვაჭანტირაძე, 63 წლის. ნაბელავი, 1973 წ.

ჩამწ. თინა ჩხაიძე

ძველად ყოფილა ერთი მონადირე, სახელად საჩინა. მას იჩოპინტე ჰყოლია ძმად გაფიცული. მაგრამ თუ ქალი იყო ნადირთ მწყემსი, არ მოაკლევინებდა ნადირს. მონადირე საჩინას მწყემსი ქალი ეჩვენებოდა თურმე, ხან ხევსურული ტანისამოსით, ხან კი კაბით (ქართული ტანისამოსით). ის ამბობდა: ხან სულ არ მეჩვენება მწყემსი ადამიანის სახითო. ვნახავ ჯიხვის ანდა ჯიხვის რომელიმე ნაწილის სახით. მაგ. ტყავს, ხორცს, რქას, ან სხვა რამესო. იტყოდა თურმე, სადაც არ უნდა იყოს ნადირი, სულ ყველგან ჰყავს თავ-თავისი მწყემსიო. ოჩოპინტესაც ესმოდა თურმე მისი საუბარი და მასაც ოჩოპინტესი. ბოლოს მაინც გასწყრომია საჩინას ოჩოპინტე, რადგან მას ძალაუვნებურად მოუკლავს ნადირთ წინამძღოლი „წარჯიხვი“. ნადირთ წინამძღოლი რომ იყო, მას ეს ამბავი ასე გაუგია: მოკლა თუ არა ჯიხვი, მოესმა თურმე ოჩოპინტეს ძახილი: „წარმამიკლეს, წარმამიკლესო“.

საჩინას მაშინვე გაუსინჯავს მოკლული ჯიხვის თავზე ბენვი და შიგ იფქლის მარცვლები უნახია, ამით გაუგია, რომ ეს „ხარი“ ოჩოპინტესი იყო. ამის შემდეგ ოჩოპინტეს საჩინა დაუნყევლია.

მას. 114

• • •

თურმე სანადიროდ წასულ მონადირემ გახედად სამ ჯიხვებ წვენან, წარები. თურმე ძაან ბრიყვად იქცევია, არ გარბიან. თურმე ათვალღირებულად არჩევს, რომელიც ყველაზე დიდ დიდი კაი. ამა'რჩია-დ' ასრი. მოკლ ეს ჯიხვიდა' უცბად ქალის წმა მე'დინ: „შენავ ხო წარებშიავ წარ ამირჩიოდ შვილებშიამცევი შვილ აგერჩევაე“. თურმე მივიდ ეს მონადირეიდ რქების შუაშიავ ი'მ წარჯიწვსავ ბზეიო-დ' ქერის მარცვლებ ხქონდ ჩამრჩალივ ახალ კალონალენ წარისავითევი. გა'ტყავ ამ კაცმ ეს ჯიწვ, იკიდა-დ' შინ-მისულს უფროს ბიჭ დუ'ხვდ მკედარ.

ნადირთ მწყემსი

გუროს ყოფილ ერთ კაც, ხქვიენები გეჯა. ის ნადირობად ყოფილ წასული. მაუკლავ ორ ჯიხვი. ღამით ეხში ყოფილა და ძახილ გაუგონებავ: „წარნ გამავყარენივ კალოჩიითავ, სად წავიდესავ, ხო არ გინახავავ“. მეორემ უძახავ: „ეხში რომ არისავ, იმანავ დაწოცნავ“. „რა ვუყვათავ“, უძახავ პირველმავ. მეორემ უძახავ: „წყალში ჩაურიათავ მამკლავივ“. წყალ

მამწყურდავ მაგრადავ და წყლის დასაღვებად წავედივ. ერთ მათარიაც გადავღვარევ, მეორეიც გადავღვარევ, მესამე დავლიევ. მავედივ ეხში და ისევ შამამწვდავ ძახილივ: „რა უყავივ“?.. „ვერაფერ ვერ უყავივ, – უძახავ მეორემავ, – ხთის ნილ დალიავ“. მეორე დილასავ ჯიწვნ რომ გავატყავე-ნივ, ერთ ჯიწვსავ რქათ შუაჩიითავ სამ იფქლის მარცვალ ამავეარიდევ. ამის შემრევ 3-ჯერ ავათავევ აზარივ, 3-ჯერ დავღმარხევ თოფივ.

მთხრ. ჩუა გოგოჭური, სოფ. გიორწმინდა

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური

სინდიურისძე

სინდიურისძე ყოფილა სახელგანთქმული მონადირე. ის როცა სანადი-როდ წავიდოდა, ხელცარიელი არ ბრუნდებოდა. თუ შეხვდებოდა „ნადირთ ფარას“ (ჯოგს), ყველას განყვეტდა, არც ერთს არ გაუშვებდა ცოცხალს. ერთ-ერთი ნადირობის დროს სინდიურისძეს შემოჰყრია „ნადირთ ფარანი“. მას ყველა დაუბოცია, გარდა ერთისა, რომელიც ვერ მოუკლავს, რადგან ტყვია არ მიჰკარებია. სინდიურისძეს ამ ჯიხვის ჯავრი ჩაჰყოლია. დადიო-და თურმე, რომ როგორმე მოეკლა. სოფელს გაუგია მისი გასაჭირი და ურჩევიათ – ნუ დასდევ იმ ჯიხვს, თორემ მოგინელებსო. მას მაინც არ დაუშლია და ყოველდღე დასდევდა თურმე. ამ დევნაში ჯიხვი „ჭიუხის კუჭულაზე“ (წვერზე) ასულა, სინდიურისძეც აჰყოლია და დიდი წვალეების შემდეგ მოუკლავს. ამის შემდეგ მას გზა დაბნევია, უკან ვერ ჩამოსულა, იქ დარჩენილა და მომკვდარა. ეს ჯიხვი ნადირთ მწყემსი იყო. სინდიუ-რისძე ეშმაკებმა გაიტყუეს, რომ იმისი სული ხელში ჩაეგდოთო. მეორე ნელს სხვა მონადირეს უნახავს სინდიურისძის ძვლები ჭიუხის კუჭულაზე.

მ. ბალ. ნ. მაკ. 115

ოჩოკოჩი

ოჩოკოჩი იყო საოცრად ბანლიანი, წინ კუზივით ქონდა ძვალი ნა-მოზრდილი, მოკლე ხელებით. ამბობდნენ, რომ ოფუცხოში ტყაშიმაფა და ოჩოკოჩი ცხოვრობსო.

ტყაშმაფას ჩვეულებრივი (შინაური) კაცი უყვარდა. ხოლო ოჩოკოჩი ყოველთვის ტყაშმაფას მისდევდა და შინაური კაცი სძულდა, ერწოდა მას, რადგან ფიქრობდა, ტყაშმაფას თავს მართმევსო.

მთხრ. სარდიონ წულაია, 75 წლის, სოფ. სალხინო.

ჩამწ. ლეილა კიკილაშვილი

• • •

გუროს დობილნი ორსავე ჯვარში არიან. ჯვართ მაცილებით კოშკი აგებულ.

თავდლეობებში (ათენგენობა, წელნადნი) მივდით დობილჩი, სადობილოებ მიგვაქვ. თიკანს დავკლავთ დობილთად და შავეხვენებით: „მეზღვნე ხალხს ნუ გამაგვაცოლებთავ მებალინჯეთავ, დობილ – მჟავანანო“. დობილნ ძალიან ესევინ კაცს. სიზმარში გველისა და ძაღლის სახით ერვენებთან. მზის ამასვლისა და მზის ჩასვლის დროს დობილთ ახლოს არ უნდა გავიარათ. ამ დროს მზენვერვა ხქვიან. ხთისშვილნ უბრძანებენ დობილთ: ვის რა ავნან, ან არგან. შალმ გუროს დობილთ ხუცობისას ასე აჰსენებენ: „გიორგის ლაშქარნო და დობილნო“.

კარატის ჯვარში აჰსენებენ: „შუბნურის ლაშქარნო“, „ნმ. გიორგის ლაშქარნო“.

*მთხრ. ჩუა გოგოჭური
ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური*

• • •

ალვანელ ქალმ მიაშვ (არ მაქსონს, ვინ): ცხრაკარაში ვიყვენთავ 9-10 ქალებივ. შემოჩნდავ ერთ ვილაც ჩამონენილ, ჩამოძონილ კაცივ, გუდა ეკიდავ. დავაბანიეთავ პირივ. ჭამა ვაჭმიეთავ, ღვინოიცამ და'ლევიესად წასრულიყვ. გამოსავალაში ერთ ფეხ ჩადგაოდ გაქრავ. ერთკვადსაია ვხედიდითავ.

*მთხრ. ნ. ორშოიძე
ჩამნ. ლელა იჩუაიძე*

• • •

ხთიშვილნი მავნე კაცთ მიუსევენ დობილთ. დობილნ ერვენებთან წერილ ყმანვილების სახით, გველის სახით. სადობილო იყვ 15 წერილფევა, ისენ უნდა დაეკლ. თიკან თუ არ გექნებოდ, მაშინ სამჯერ 15 სადობილო გინდოდ.

კისტან ყველა ჯვარჩი არიან დობილნ. ყველგან ჰსენდებიან, გარდა თეთრი თერგვაულისა.

*მთხრ. გიორგი ჭინჭარაული. სოფ. კისტანი.
ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური*

მამახურა

ის იძახებს კარზეით: კიბლეო (ე. ი. სახელს), გამაგადვიძებს მძინარეს. თუ დაუძახე – რა გინდავ? – შენ თავ მინდავ! – დაგიძახებს. უნდა უძახას კაცმა: პაო, ან ხმა არ გასცას.

*მთხრ. კიბლე მურღუევი, სოფ. არდოტი.
ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური*

• • •

თურმე მამაჩემი მოდის ცხენით ლეზიდან. ვხედავ, გარშემო არაფერი არაა, თუ არადა რაღაცა მხვევს ხელს, რომ ლამის გამაჩეროს, მივიხედავ და არაფერიიო. მოვედი შინ. მე კი არაფერი და ცხენი მოვიყვანე, გავაჰქონდა სუ გადასერილი სისხლიანიო. არ ვიცი, რაღაცა ეშმაკეული კი ამყვა და ცხენს მივწო და გადავჩიო.

*მთხრ. ხათუნა გობეჯიშვილი, 1988 წ. ჯუთა.
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

მამახურა

მამახურა ხევსურების თქმით სოფელში ღამე ჩამოივლის და მძინარე ოჯახს საკომიდან შესძახებს. მამახურა ოჯახის რომელიმე წევრის სახელს ორჯერ დაიძახებსო. თუ მძინარემ პასუხი გასცა, „რაიავ“, მამახურა მას დასწყევლის და ის კაცი მოკვდებაო. მამახურას მხოლოდ ორჯერ შეუძლია დაძახებაო, მესამედ დაძახების ნება მას არა აქვსო. ამიტომ ღამე სტუმარმა ხევსურს სამჯერ უნდა უძახოს, თორემ ხევსური მამახურას შიშით მას ხმას ვერ გასცემს.

ს. მაკ. ხევს. 220

ყორანი

სანადიროდ მიმავალი მონადირე თუ ყორანს დაინახავდა, კარგი ნიშანი იყო, უსათუოდ მოკლავდა ნადირს. თუ ყორანის ყეფას გაიგონებდა, დაიძახებდა: გაგიმარჯვას ღმერთმაო და როცა ნადირს მოკლავდა, ყორანს ხორცს გადაუგდებდა.

მ. ბალ. ნ. მაკ. მას. 110

ბუკნაჭოტა

ერთ ბუკნაჭოტა' გვეყვანდ შემოწყეული. თოფის მუშკა'ზე ქაღალდებ დავაკარ. ჩვენ ბაკის ძირში ვწვებოდით, სადაც ი'ს ბიკნაჭოტა' ჯდებოდის, ემაგას მოვხკლავავ, — უთხარი. მე ვერ გავიგე, რო ვასრიედ ნავგურა'იძე ტატეს ენახ, რო ჩამოარდავ დაბლავ გი'ქცა-დ' ერთ ფეჰი-დ' ერთ მყარ მომეტეს. ხაკებ ეყარ ი'ქა-დ' იმის ბანარს გამოაბით. დილა ვნახოთავ, რა'იმ ერისი-დ ფერის ფრინველია. მეორე დილა ვნახეთ დაბამბლელული, ავიღ, ბანარზე გამობმულ გამოვლელიჯე-დ' დავახეთქ მინახე, არც აახლ მოგეშორდებია; მეხუთე დღეს წერილ მომივიდ დედის გამოგზავნილ, „დღის გი'გებავ, დღის წამოდიო-დ' ღამ გი'გებავ, ღამევე, დია'ც უკანასკნელში გყავავ“. ამოედი-დ' ერთ კვირაში მომიკვდ. ჯეჰერას მე დავეშჩვი ლელაჲ.

*მთხრ. სტეფანე სოლომონის ძე თათარაიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

„გავლილს“ რო იტყვიან, ძუძუს ბავშვებს ერჩისო. კისრის არეში ან გულის არეში ხუთივე თითს დაარტყამს და ემჩნევა ხუთივეო.

მყვირალი

ზოგ ბაშტეში მყვირალი, მყვირალივ ახლადმოგებულ ბოჩოლა'ს ღგავავ. ძროხამ თუ ნახოს, ყვირილს მოკვდებ, იღრიალებს, იღრიალებსა-დ' მოკვდებ. ქუიანთ ბაშტეში ქუის ცოლს ენახვ (კდეზე აშენებული ის ბაშტეჲ): ღრიალ გაღგონიყვ ქუის ცოლს ძროხისაჲ, ჩასრულიყვ ბაშტეს, მყვირალივ კდეზე ებღატებოდავ, ძროხაივ გულგახეთქილ ღრიალებდაო-დ' ი'ქავ მომკვდარიყვ.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

დათაშვილები იყვნენ. ის კაცი ტყეში წასულა. ხევზე გაუვლია, დაუნახია, რო ვილატ ქალი თმას ივარცხნის. მიპარვია უკნიდან, ჩაუვლია თმაში ხელი და ეს ქალი დამორჩილებია. იმ წუთში თმაში ხელს ჩაჭიდებ თუ

არა, გნებდებოდა. თურმე დაჰყოლია. დღისით დაუჭერია. ფეხები უკუღმა ჰქონია, ოქროსფერი თმები. რასაც ეტყოდი, უკუღმა უნდა გეთქვა. მიიყვანა ეს ქალი. მოაჭრა ეს თმები და ამოდო რკინის ქვეშ. ვერ აუდიოდენ თურმე პურის ცხობას. ყველაფრით საგსენი ყოფილიყვნენ. ცოცხით გამოუკრია თმისთვი. მომავალ პურის მკამდე შიმშილით ამოიხოცეთო. ცომი ჰქონია მოზელილი და ცხობას ველარ აუდიან. ნასულა ეს კაცი და ეძახის ხევის პირზე: მარტო გვასწავლე, რა უყოთ იმ ცომს, ცხობას რომ ველარ ავუდივართო? შავი ქათამი გადააფრინეთ მაღლიდან ცომსა და სუ გაქრებო. გადააფრინეს და დარჩნენ ლატაკები.

მთხრ. ნინო ტილაშვილი, ყვარელი, სოფ. მთისძირი

• • •

ერთ დიაცს ჯორცის კვირა'ეს ესაქმ. მემრ ერთ დიაც შეზძრომიყვ, მეაც შენთან ვისაქმებავ. გამოდის გარეთ, შეხედ მასპინძელმა-დ' რა': უკულმ ფევებ აქვის. ი'ქ შინ ხკითხ, რომევ ნედლ ჯორც გირჩიავაჲ ან ჳმელიჲ? ჳმელიჲ, – უთხრ მასპინძელმ. მემრ ნავიდა-დ' ი'მ დია'ცმ რო შატყვ, რო ეს უკულმფეჳიანი, დე'კ-მეკეტ კარებები-დ' დანოლილიყვ. მე'ტან ჩქარადაჲ უკვენ, რომევ გამილეჲ კარებიჲ. არ გე'ლვ. ნასრულიყო-დ' დილა რო კარებ გე'ლვ, იმ დია'ცს ქმარ ხყვანიყვ მკვდარ, ი'მის ჩონჩხ მე'ლო-დ' კარებზე მე'ყუდ. იმ ჩონჩხს რეხვიაა შუუბან გე'ყარ, გახეთქიჲ ი'მ დია'ცს გული-დ' მომკვდარიყვ. ნედლიჲ რო ეთქვაჲ, ნედლ ჯორც მირჩევიავჲ, ბიჭა' ხყვანიყო-დ' ი'მას მუკლავდაჲ.

*მთხრ. სოფო აბალოიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ახტანში ერთი გოგო ცხოვრობდა, იწყებს სონა, ქეთინო რქმევია. იგრეთი გულადი ყოფილა, შუალამისას მთაზე ავიდოდა და ჩამოვიდოდა, მარტო ცხოვრობდა.

ერთხელაც ბიჭებს შეუგულიანებიათ, თუ მართლა გულადი ხარ, დაღამებულში ეკლესიაზე წადი, სამჯერ კანაფის ძაფი შემოავლე, სოლი კარების წინ ჩაარჭე და ჩამოდიო. მერმე ჩვენ ავალთ და ვნახავთო.

სოფელს თურმე ეკლესია გაღმა მთაზე ჰქონია, შუაზე ხევი ჩამოუდიოდაო.

ნასულა ეს გოგო, გადაუვლია ხევი. ეკლესიისთვისაც სამჯერ შემოუ-
ვლია და კარების წინ ჩაცუცქულა სოლის ჩასარჭობად, გაღებულა ეკლე-
სიის კარები, იქიდან ვილაც გამოვარდნილა და ამ ქეთინოს დასჯახებია,
შიშისაგან ფეხზე წამოვარდნილა ეს გოგო და უცაბედად ამ ვილაცის ქუდი
ხელში შერჩენია. ის კი გაქცეულა. წამოსულა ის გოგო ეკლესიიდან, სახლ-
ში მოსულა, თმები ცოტა შესჭალარავებია.

მეორე ღამეს, ზუსტად იმ დროს, რაღაც საზარელ ხმას დაუძახია:
ქეთინო, ქუდი მომეცი! გასულა ეს გოგო გარეთ. – აჰა, წაიღეო, მაგრამ
ქუდი არავის გამოურთმევია, მეორე და მესამე ღამესაც ასე განმეორდა.
დროული კაცები ღამეს ამ გოგოს სახლში ათევდნენ, მაგრამ შიშისგან
თავს გარეთ ვერ ჰყოფდნენ.

ბოლოს ამ ხმას უთქვამს, იქ მოდი, სადაც ეს ქუდი მომხადეო და გა-
მოგართმევ და კიდეც ჩამოგეხსნებო.

მართლაცდა, მიდის შუალამისას ეს ქეთინო ეკლესიისკენ, უკან ხალხი
მიჰყვება. მისულა კარების წინ, ერთი უკივლია და გამქრალა.

მოცვივდნენ სოფლელები, ყველაფერი გადაუჩხრეკიათ ირგვლივ, მა-
გრამ კვალსაც ვერ მიაგნეს თურმე.

მთხრ. სონა ბექაური, 45 წლის.

ჩამწ. თინა ჩხაიძე, თეთრიწყაროს რ-ნი, სოფ. დრე

ხაბჯუ

ხაბჯუ მონადირე თურმე კლდეზე მიდის. უცბად კლდე გამოქვაბუ-
ლად იქცა და განათდა. გამოვიდა გოგო შიგნიდან და შეიპატიჟა ხაბჯუ.
იმ ღამეს იქ მოასვენეს, ცხვრის ხორცი აჩუქეს და დილაზე გამოუშვეს.

მთხრ. ვიბლიანი ბადრი ბიძინას ძე.

სოფ. ჭუბერი, ქვედა ლახამი, მეტეხის რ-ნი.

ჩამწ. ბ. აბაშიძე, 1982 წ. ივლისი

• • •

მჩეჩელნი ღამის განმავლობაში სამჯერ ჭამენ პურს და ისვენებენ. ამ
დასვენების დროს ქალებიც მღერიან და ზოგჯერ ცეკვავენ კიდეც, პირვე-
ლად როდესაც სჭამენ – ამას ეძახიან ვახშამს. მეორედ – ვახშამთ უკენას
ან საშუალამოს, მესამედ კი საპირბენვეს. საპირბენვე ყველამ უნდა ჭამოს,
თუნდა არ შიოდეს. წესის მიხედვით ყველამ თითო ლუკმა მაინც უნდა
შეჭამოს, რადგანაც ამაზე თქმულებაა დარჩენილი, რომელიც თითქმის

ყველამ იცის: თურმე ერთი დედამთილი ძლიერ ძუნწი იყო. რძლებს ბევრს ამუშავებდა. ღამეს თეთრად ათევდნენ. რძლებს ძალიან მოუნდებოდათ ძილი, რადგანაც ღამე დიდხანს ფხიზლობდნენ და დილით ისევ ადრე იღვიძებდნენ, იმიტომ, რომ ხევსურეთში სირცხვილია გვიან გაღვიძება, რძლის წოლა და ძილი გვიანობამდე. გარდა ამისა, რძლები ახალგაზრდები იყვნენ და ვახშმის გარდა პური კიდევ შივდებოდათ. დედამთილი კი მოხუცი იყო და არ შივდებოდა. არც ფიქრობდა რძლების შიმშილზე და ძილზე. ამიტომ რძლები სულ ნატრობდნენ, რომ მათი დედამთილისათვის ღმერთს ან ეშმაკს ჩაეგონებინა, რომ რძლებს პურის ჭამა უნდოდათ. ერთ საღამოს ბებერმა ჩვეულებრივად დასვა რძლები, თვითონაც დაჯდა და დაიწყეს მუშაობა. რძლებს ისევ მოშივდათ, მაგრამ დედამთილმა არ უთხრა, პური ჭამეთო. თვით რძალი კი, ხევსურეთის წესის მიხედვით, საჭმელს ვერ მოითხოვს, მანამ დედამთილი ჰყავს დიასახლისი და თვითონ ორი-სამი წელი არ შესრულებია, რაც ქმრის ოჯახშია. ამ მდგომარეობაში რომ იყვნენ რძალ-დედამთილნი, უცებ საკვამიდან (სარკმელი) ვიღაცამ დაუძახა დედამთილს და რძლებს:

ზალნო, ზალნო, ზალბარიკნო, დედამთილო ცალბარიტო,
საპირბენვეს რად არ აჭმევ, ორნივ შვილნიმც გაგინყვიტნა.

ხალხს ეს სჯერა და ეშინია, საპირბენვეს გარეშე არ დარჩნენ მჩეჩელნი. ასე ეტყვიან: ჭამეთ, თორე შანყეულიავ, იციან, არ ვარგავ საპირბენვეს უჭმელობაივ“.

ნ. ბალ. 145

• • •

აი, კატუაი ჰყვებოდა ერთ ამბავს: თურმე ბიძამისს ტყეში ერთი საშინელი სახის კაცი უნახია. ისეთი საშინელი თურმე, ენა და პირი ვერ იტყვის. დამსხდარან, პური ერთად უჭამიათ. იმ კაცს უამბნია თავისი თავგადასავალი: მეო ღამისა მეხრე ვიყავიო. ერთ დღესაცო, ხარებს რომ ვყარაულობდი, სიბნელეში ორმოში ჩავვარდი. ვხედავ, უამრავი ხვრელია და სისინი ისმის. ხვრელები კიაფობენ. თმები ყალყზე დამიდგა. ცოტაც და გული გამისკდება, ამ დროს ფრთების შრიალი და ძლიერი სისინი გავიგონე. როგორც რომ ნათლის სვეტი, ისე ჩამოუშვა კიბე ზემოდან და დიდმა გველმა ზეითკენ ამამიყვანა. დავჯე, ცოტა მოვსულიერდი, მოვიხედე, ისიც იქა ზის. ავდექე, გზას დავადექე. ისიც შორიახლო მომყვება. ერთ წყაროსთან ჩამოვჯე, გულში ვთქვი: რალა ორმოში და რალა ამისგან სიკვდილი – მეთქი ვზივარ, არ ვინძრევი; ისიც აგრეა.

მოანია გამთენიის ხანმა და ძალაც მომემატა. გავიფიქრე გულში, მოვკლავ და გზა გამითავისუფლდება-მეთქი. ამის გაფიქრება ძლივს მოვასწარი, რომ მომიტრიალდა და ფუიო, ისე შემომაფურთხა სახეში, თვალთ დამიბნელდა. გატრიალდა და გაქრა.

ერთხანს რეტდასხმული ვიჯექი. მერე ავდექი და წამოვედი. ვხედავ, ვინც გზად მხვდება, გარბის, მოველ სახლში, დედამაც ვერ მიცნო, გულნასული დაეცა.

წაველ მკითხავთან. – შე დალოცვილო, – მითხრა, – ხატი გაგწყრო-
მიო. იმან გიშველა, ორმოდან ამოგიყვანა, გზაშიც გდარაჯობდა, არაფერი
დაემართოსო, გათენებას ელოდა; ის თავისი გზით წავიდოდა, შენ შენით.
შენმა უმადურობამ გაარისხა და იმიტომ შემოგაფურთხა, რა უმადურები
არიან ადამიანებო. მას შემდეგ ტყეში გამოვიხიზნე, ვერავის ვეჩვენებო.

მთხრ. სონა ბექაური, 45 წლის.

ჩამწ. თინა ჩხაიძე, თეთრიწყაროს რ-ნი, სოფ. დრე

• • •

ჩვენ ნასახლარ იყვ გზისძირჩი. გველ შაშჩვევივ ძროხებს, ეეხვეო-
დიან, სწოვდეს, ცალია ცურები ხქონდავ მთელ საქონსავ. გიზალია დაჰყა-
რაულებივ მთვარიან ღამით. მავიდავ გველივ, გარეთ ნაბამ ძროხას ფეკზე
აეხვიავ, დაეიკიდავ ცურზედავ, გამანოვავ. გიზალიას თოფ დაუკრავ. ერთ
ვედრა ზისცვარ გამავიდავ გველშიითავ.

მთხრ. ანიელ ალუდაური

• • •

გოგრულთას ხაბა'თ იორამიანთ (ცოლს ანიკო უქვიან) ეზოში ერთ
გველ ხყავ. თუშეთ რო ამოვ ანიკოა, სიბს ახჭდისა-დ' შიგ წევს, ეზოში რო
წამოწნებ, ის გველიც გვერდს დუ'წვებ, ი'მ გველის საწოლა'სთან სუ ზიან
ჯამ უდგას ანიკოს. სვამს ი'ს გველიც, არავის არაფერს ერჩის, ამბობენ
ფუძის გველიავ... ანიკოა გუთანა'თ ქალი.

მთხრ. ნანო ხაბაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ოქროს ტაბაკი, ჯმალი... ქაჯავით მატანილია ტაბაკი, ზედ ქაჯე-
ბივ გამახატული. ციხეში იყვარსოტის ჯვარის თას-განძ შანახულ.

მთხრ. თარუა ბალიური
ჩამნ. ამირან არაბული

• • •

წამამიყვანა გიორგიშო,
მე ხომ ქალ ვიყავ ქაჯისაიო,
მამანათელინა ქრისტე ღმერთსაო,
გაგვე წორციელთ სალოცავიო.

მთხრ. მარიამ (ძილა) ფიცხელაური, სოფ. ჯუთა.
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

• • •

დადანთ მოსე გამოსულიყვ ცხერის თვალმოვლებად, ი'ს ცხოვრობდ
მაქ, სოფლის ბოლოში. ი'მ ცხვარს თვალ მა'ვლო-დ' უკვენ ორ კაც მოზდე-
ვს: ერთ ცოტა' დაბალა', ერთ ცოტა მაღალა'. ი'ს კაც რო დადგებ, ი'სე-
ნიც ივლიან ორნივ მწარდამწარ, ერთმანეთს არ შორდებიან. თავის სახლის
კარებს რო მიახლოვდ, კარებში გაგორდა-დ' გულ წუიდ. ი'სენ დი'კარგნე-
სად ი'ს მკვდრებულად შეთარეს.

მთხრ. მამო ცაძიკიძე, ფარსმა.
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

• • •

ერთ მონადირე წავიდა მთაში, წავიდა, იარა, იარა და ვერაფერს ვერ
შახვდა. დაუღამდა კლდეში, ერთი ხე არი ამ კლდეში და მივიდა, აიყარა
თავის ფარ-ხმალი და დაანყო ამ ხის ძირა, დაინერა პირჯორი; – ფუძოო,
ამალამ შამინახეო და დანვა, დანვა და არ დასძინებია. ჯერ გაღმა ქა-
რაფებია, კლდეები. ამ ქარაფებიდან კივილი მაისმა: – ქორწილი გვაქ და
წამოდიო; – არაო, ამანათი მყავსო შამობარებულო და ვერ გავანებებო
თავსაო, – იქიდან, სადაც ბიჭი იყო, რამანმე გასძახა.

ბიჭმა თქო, რო მართლა არა ვყოფილვარ მარტუაიო, კიდეც მიწა ის ბიჭი, მაინც არ დეეძინა. მეორედ დაიწყო ისევ კივილი, ისევ იქიდან: – წამოდიო, ქორნილი გვაქ და წამოდიო. ისევ ის დაუძახა: – არაო, ამანათი მაქ შემობარებულიო და ვერ გავანებებ თავსაო. გაჩუმდა მესამედ კიდე და ისევ ის დაუძახა: – წამოდიო და ეგ შენი ამანათიც წამოიდექო და გამეცეცხადა მემრე: – ადექო და წავიდეთო, ნუ გეშინიაო. ამოიჩურთა ილღიაში და წავიდა ისე. გზაზე როცა მიდიან, მაშინ უთხრა: – ავზე ნუ აჩქარდები და კარგზე ნუ დაიგვიანებო. მივიდნენ, გველო კლდე და ჩავიდნენ შიგართა, ამ ბიჭმა წამოათოლიერა და იმისი ბიძაშვილი ზის კარზე და მხარიდა თოლი, ვითომ ვერ იცნობს, ჰოდა წავიდა და მითომ არ იცნობს, სადაც ის ხაზეინი დაჯდა, ვინც წაიყვანა. იმასთან დაჯდა. ვინც წაიყვანა, იმან უთხრა: – მინამ მენ არ გეტყვიო, სანამ არ აიღო არაფერი ლუკმაო, შამოგეცალებიანო.

მორეკეს ფსიტები, დახოცეს ისეები და მოხარშეს, ხორცი ჩამოყარეს სუფრაზე, ერთხელ უთხრეს ამ მექორნილეთა იმ ბიჭსა – რატო არა სჭამო. იმ ხაზეინმა უთხრა: – ეხლაღა ჭამაო, მეორედ უთხრეს: – ჩვენს მასპინძლობას რატო წუნობო. ხაზეინმა უთხრა: – ეხლაღა ჭამაო. მესამედ უთხრეს: – აილე პურიო. ადგა, ხაზეინმა აიღო ბეჭი და მისცა, ჭამეო, დართო ნება. ბიჭმა გამოხრა, მოაჭამა ჯორცი. გამოხრული ბეჭი ჩაიდო ჯიბეში. მეორე აიღო, თავისმა ხაზეინმა მიანოდა, – შეჭამეო. ისიც გამოხრა და მეორე ჯიბეში ჩაიდო. მამრე მოკრიბეს ძოლები, მოკრიფეს იმ ფსიტების ტყავები, დაანყვეს ზედ ძოლები. ამ ბეჭებს ეძებენ, ეძებენ, ეძებენ. ველარ იპოვეს. გათალეს ხის ბეჭები და ის ხის ბეჭები ჩაანყვეს იმ ბეჭების მაგიერ. გადახვიე-გადმოხვიეეს ეს ტყავები. ფსიტები წამოფრინდნენ და გაიქცნენ. ეს ამანათის ხაზეინი შეეკითხა უფროსს: – ეხლა ამან რა ქნასო, ამ ბიჭმაო. – ერთი ფსიტი მოკლასო და ეყოფაო. ხაზეინმა თქო:

– ღამე დგომით არი, ერთი ვერ ეყოფაო.

– კარგი, ორი მოკლასო, გააბას და გადაიკიდოს მწარზე და ნაილოსო სახლშიო. ამოიჩურთა ილღიაში ის თავისმა ხაზეინმა და გააქროლა იმ კლდეებზე, ამ ხესთან მიიყვანა და უთხრა, რომ ახლა დაიძინეო, ნუ გეშინიაო. დაიძინა ამ ბიჭმა. მეორე დილითა მზემ გამააღვიძა, აიარ-გამოიარა და მოკლა ორი ფსიტი, გააბა ის ფსიტები, გადაიკიდა მწარზე და წავიდა სახლში. მივიდა და ნანადირევი მიიტანა სახლში.

– დედა, პური მშიანო.

– დედა მოგიკედეს შეილო, რაღა გაჭამოო, მარხვა არიო.

– რაღს მარხვა არიო.

– შენმა ბიძაშვილმა გუშინ თავი მაიკლაო.

ხელი ხელს გაეკრა, ეს ქალი ეშმაკებისას იჯდა პატარძლადაო. ამ ქალს როცა ყველაფერი გადაუხადეს, მერე დაატყავეს ფსიტები, დაემა-

ტიუა ხალხი. მოხარშეს ამ ფსიქების ხორცი. ის ხისბეჭიანები ორივე იმან დაიჭირა. რო აჩვენა, ჯიბიდან ეს ბეჭები და თქო: – ესე იყო, ეს ქალი იყო იქ დედოფლადაო. ძვლის ბეჭები რო აჩვენა, არ დაუჯერეს, ხის ბეჭები რო აჩვენა, აი მაშინ დაიჯერეს, მართლა ასეთი ამბავი ყოფილაო.

მთხრ. მარო ნიკლაური ისაკის ასული, 62 წლის.

ჩამნ. ლალი ნიკლაური, სოფ. მაქართა. 1982 წლის 3 თებერვალი

• • •

ჩემ დედიანთას ჩემ მამიდა'ის ქმარ მოსრულიყვ, ჯიჯვის ჯორც მე'ლო-დ' მემრ ხინკალ გე'კეთ ი'ქა-დ' ეჭამ. ახლავ ნულარ ნახვავ, – ჩემ დედას დე'წყვ, – უდროოს დროიავ. მაინც წასრულიყვ ცხენით. ძარღუნა' ჯევი საეშმაკია'ი: მემრ მიდის, მიდისად გაღმითამ გამომე უძახ: თავა-და'ეავ! თავადა'ევი მიდისა-დ' მიხედა-დ' გატყეპილ უზიან ქალ დგას. პატარხალ ნავიდა-დ' ცხენის გავა'ზე შუჯდ – გზის თავ დამდგარ პატარხალ არ და'ყენა-დ მაინც შუჯდ. მემრ რო გავარდ, ეს ცხენ ოფლში გი'ბანა-დ' რა'გვერც იქნ, ხანჯარ ამი'წვადა-დ' გადუხტ ი'ს პატარხალი-დ' დი'კარგ. აეგ თურმე მაგარ კაც ყოფილიყოდ ვერ დე'ტომ...

მთხრ. ეპრო ღუზარაული

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

• • •

თავებრთ ესტატე ყოფილიყვ სიქოეტითაჲ ომალოს წასრული. მემრ ხვენნიყენეს, ჯორცის კვირიაკეიავ, მონა კვირა'ეივ, ნულ ნახვავ. ვაჟშობას მაინც გამოკიდებულებიყვ ომალოთაჲ. ჩამოსრულიყვ კინლურთ რუე, ხიბრეტის ჯეე განათებული რო ჩახჩახ ედგავ მთელიო-დ', გე'ხედა-დ' რა' ქორწილი: ქალსად კაცს სუ ჟრიალია' უდგ, სუ ოქრო-ვერცხლში გამოწყობილები. კინლურთას რო „კდეო კარიე“ არის (დიდ ქვაჲ), ი'ს კდე გადებულებიყვ, ჰად ვისა'მ ეძახ: „მოდისავ, მოდისავ, ესტატე მოდისავ!“ დაზდენებეიყვ მემრ ი'ს ქორწილის ნუზლ თავის ცეცხლიანად, მორბის ესტატე, ი'მ კდეს ვერ ასცდებ, ი'ქის უნდ ამი'აროს, ენევიან უკვე მექორწილები, ამი'წვად ხანჯარ, იქნევსა-დ' უკვე მონეულები, ზედ ეყრებიან სვიოდ, ი'მ პატარხალს გაღრეკებენად დუყუდებენ წინ, მუქნევს ხანჯარსა-დ' გაქრებ ი'ს პატარხალი. მიახრნი თავის ბოსლამდ, უძახ თავის ცოლ-შვილთ, კარებ გამიღეთაო-დ' რო შევიდ შინ, მკედრებულად დე'ც, ი'გრ გაგიუბულებიყვ

რო ხან თურ ფანჯრებში ერეებ, საკმევებს დუ'დებენა-დ' აღარ თურმე
წავ ი'ქის ი'ს კაც. ი'სრ დაავადდ ემაგის შემდეგ, რო ი'მავ ავადობამ მოკლ
ბოლოს. თავებრიძე არსენა'ის მამა ყოფილიყვ, აეგ კაც გაგიჟებული, ოთა-
რის პაპაჲ.

მთხრ. ტასო გულუზაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

ლაშქარ-მწევარნი

ზოგ ხატს ჰყავდა ლაშქარნი და მწევარნი. უპირველესად ყოვლისა,
მათი მოვალეობა იყო რაც შეიძლება მეტი ზიანი მიეყენებიათ ადამიანე-
ბისათვის, მაგრამ დახმარებასაც უწევდნენ იმას, ვინც შორს იყო სადმე
წასული და გზაში ხიფათი მოელოდა.

ლაშქარ-მწევართ ლოცულობდნენ იქ, სადაც მათი ნიში იყო. ხევ-
სურულად ლაშქარ-მწევართ საფლავი. ეს საფლავები ხატის წმინდა ად-
გილების ფარგლებშია. აქ ან ნიშია აგებული, ან რამე ნიშანია დადე-
ბული. მსხვერპლად უკლავდნენ თიკანს და ბატკანს. დაკლულ თიკანსა
და ბატკანს მუხლებში მოაჭრიდნენ წინა ფეხებს. ფეხებს სტოვებდნენ
საფლავზე. დაკვლის შემდეგ (დასაკლავს ენოდება ზღვენი) ამავე მიზნით,
ლაშქარ-მწევართა საფლავზე ზოგჯერ ღამისთევაც იმართებოდა. ღამის-
სათევლად მეხვეწური გამოხდის ლუდს. გამოაცხოვს ქადას, ნაიყვანს ზღ-
ვენს და საფლავზე მართავს ქეიფს. ქეიფი იწყებოდა ხუცესის ლოცვით,
თას მახსენებით. სუფრაზე იმდენი თასი უნდა იდგეს ლუდით საესე,
რამდენიც ღვთისშვილია ხევსურეთში, ე. ი. ხატი. ყოველ თასზე ასახელებ-
დნენ რომელიმე ხატს ან ჯვარს. ყოველ თასზე დაანთებდნენ სანთელს.
ამით იწყებოდა ხუცობა – თას მახსენება. ხუცესი პირდაპირ მიმართავ-
და იმ ხატს, რომელთანაც ითვლებოდნენ ლაშქარ-მწევარნი, და სთხოვდა
დახმარება გაენია გაჭირვებულისათვის, რომლისთვისაც იმართებოდა ეს
ღამისთევა.

ასეთი რამ უფრო ხშირად ხდებოდა ძენგლის დადების სახით. ძენგლი
არის ადამიანის მიერ ნაკისრი ვალდებულება, რაიმე დანაშაულის სამაგიე-
როდ. ძენგლის გადახდა ღამისთევის სახით იცოდნენ წელიწადში ერთხელ,
ან რამდენიმე წელიწადში ერთხელ, იმის მიხედვით თუ როგორი პირობა
ჰქონდათ დადებული. ძენგლს სდებდნენ უფრო ხშირად იმ შემთხვევაში,
თუ ხატს მოჰპარავდნენ რამეს ან სხვა რაიმე დანაშაული ჩაიდინეს მის
წინააღმდეგ. ძენგლს ივალდებულებდნენ მაშინაც, თუ რამეს სთხოვდნენ
ხატს.

ამრიგად, ძეგლის დება უმთავრესად სასჯელია. ეს სასჯელი უვადო იყო და თაობიდან თაობაზე გადადიოდა. სასჯელს ადებდა ხალხი. ხევსურს შეეძლო არ მიეღო ეს სასჯელი. ვინც მიიღებდა, იმას ეწოდებოდა მეძენ-გლე. ძეგლი უბრალო დანაშაულებისათვის არ დაედებოდა ადამიანს.

თედ. 31-32

არაყი

ეს არაყი ეშმაკმ გამოხადა პირველად. ღმერთის გამოსდილ კი არ ას. ქვაბნი ხქონ დადგმულნ გამოსახდელად და პირველად რო ჩამეედენ, ჩამოიარა ქრისტე ღმერთმა, დაუძახა ეშმაკს: „რას აკეთებავ?“ – „არაყს ვჭდიავ, ნახე აბა, რა გავაკეთევ“. პატარა ყანწ გაუყსა და მიანოდა და და-ლია ეს ღმერთმ. კაი გუნებაზე შავარდა. მეორე ყანწი და მესამეც თაოდ დაავსებოვ. ლილინის ხასიათზე დადგა და უთხრ ეშმას: „ვინც სამს შასომ-სავ, ჩემი იყვასავ, ვინც მეტსავ, – შენივ“.

მთხრ. პეტრე გოგოჭური

ჩამწ. გოდერძი არაბული, ატაბე, 1985

• • •

ნასვამ ჯუთელ მამდინარას შელმით, ძალია უჩინ ღამე ყოფილ. წყა-რუაყურეში რო მასულ, წინ სამ ეშმა შამახყრივ; ქალების სახით ქვე ყო-ფილან. ხქონივ კოჭებამდე გრძელ თმები. თვალეზ არცერთს არ სჩენივ, – თმებ ეფარებოდ თურმე. თეთრებ, დიდებ კბილეზი ხქონივ, ეშვებოვით. ნასვამ ჯუთელ გაჩერებულ; ეშმაებოც დამდგარან. სანამ სოფელელებისად არ უძახებავ და ყვირილ არ დაუნყავ, არ მაშორებოვან. მემრ კი უკვალოდ გამქრალან.

მთხრ. მზექალ გიგაური, 78 წლის. 1983 წელი.

ჩამწ. გოგიტა არაბული

• • •

თუ ეშმათ შაუნწერეს ქაჯებს ღმერთსთან, მაშინ სეტყვანი და ცუდ წელ იქნების და თუ პირიქით მოხდა, მაშინ კარგ წელ იქნების.

არაყ ეშმაკის გამახდილ-გამაგონებული.

ლმერთს სამ დაულევავ და იმაად იციან ეგ, რო ლმერთივ სამობით არისავ.

*მთხრ. პეტრე გოგოჭური, სოფ. ატაბე.
ჩამწ. ნიკოლოზ ზვიადაური*

• • •

ერთხელ ირაკლი ხვისტანი სანადიროდ ყოფილა. მოუკლია ნადირი. შესულა გამოქებაბულში, შეუწვია გულ-ღვიძლი და თან არაყი მიუყოლებია. ამ დროს გამოქებაბულში შემოსულა ნადირობის ქალღმერთი დალი. დაუთვრია ირაკლი და რო მიდიოდა უკან, თან იძახოდა: ირაკლი დავათვრე, ირაკლი დავათვრეო და წასულა.

*გაგონილია ირაკლი ხვისტანისაგან.
მთხრ. თამილა ხვისტანი. იფარი, 1984 წ.
ჩამწ. ო. მესხიშვილი*

ჯარის ბეჭ

ყოფილიყვ ორ ძმობილ – ერთ კუდიანი-დ ერთ უკუდოა'. უკუდო ძმობილს ეთქვ კუდიანისად, რომევე შენზედ ამბობენავ, კუდიანიაოდ ერთხენად მეაც წამიყვანიდივ, სიაც შენ მიზდიხარივ. კუდიანს წე'ყვან ღამ, ი'ქაი'ა სოფლის გვერდზეა-დ რა'ს ხედავს, მთელ თურ ეშმაკებითა-დ კუდიანებითა ის ადგილ სამსვი'ა, დიდ ჩოჩქოლ ხქონი. სოფელშიითა დამბულ ჯარ ე'შვად მე'ყვან. ხელათ დე'კლ, დე'ჭრ ასო-ასო მე'ხარშა-დ ჩამე'რივ ჭამად, თან ეთქვ, რო ძვლებივ არავინ გადახყართავ. უკუდოა' კაცს ეჭამ ჭორცი-დ ბეჭ დე'მალ. ეშმაკებს შე'კრიფ ძვლები-დ ბეჭ დახკარგვიყვ. ეკვლი, ეკვლია-დ რო ველარ მე'ჭელ, ხისა გე'კეთა-დ დე'დვ ი'მ ძვლებსთან. მემრ თითო-თითო თურ წავ იმ ძვლებსთან. დახკრავს საჭრესა-დ ადექივ ეტყვის. ყველა'თ რო დე'კრ, შეძრულიყვ ჯარიდ ნელნელა წამომდგარიყვ. ჯარ მეტა' გამწდარ ყოფილიყვ, წე'ყვან ი'ქავ დე'ბ. უკუდოა' ძმობილს გე'ხედვად იმის დედაიც იქ ყოფილიყვ, იმის დედაიც თურ კუდიანი. უკუდოა' ძმობილ თურ კუდიანს ეფარებ, დედამ არ მნახოსავ.

კაცს რო ხკლავენ ეშმაკები-დ კუდიანებ თურ წილებს ხყრიან, რომელსაც შეხვდებ, იმამ უნდ მოკლას. ახლ თურ წილებს ხყრიან, იმ უკუდოა' ამხანაგის მოკვლაზედ. უყრი ერთხენ წილები-დ დედას შეხვედრი. არავ – ეთქვ, – თქვენავ მონადა' ხყარეთავ წილივ. ეყარ წილ მეორედა-დ ი'მასავ შეხვედრიყვ. მემრ ეთქვ დედას, რომევე მოკვლად ვერ გავიმეტე-

ბავ შვილსავე, მაგრამევე მავან დროსავე რო ცხვრის პარსვად ნავალისავე, აქნეულ დუქარდს თვალში მოვახვედრებავე, დავამახინჯებავე, აამას თურმე ყველა'ს ყურს უგდებს იმისივე შვილ. იქითან დაშლილიყვენსა-დ ნასრუ-ლიყვენს თავ-თავის შინ.

უკუდოა ძმობილ თურ ცხვრის პარსავდა, მე'ლვე დი'აცს ჭამაჲ. მოსრუ-ლიყვე დედაი-დ აამ კაცს ერთ ბუზვე დაუჯდომიყვე, ბზუის თურ მეტა'. რო გამთხვენა უნდ. დაზდებს დუქარდსა-დ ი'გრ უქნევს ჴელს, თან ეობნების: „აქშა, ბუზვე, თვარ მოგკალივ“. დედა თურ ეობნების სიცილით, ბუზვიზდავე აგრ თქმა რა'გვერ ში'ძლებიასავე. ბოლო-ბოლოს დე'ჭირ ბუზი-დ მე'კელ. ბუზვის გაჭყლეტაი-დ დედის მოკედომა ერთ ყოფილიყვე. თურმე ი'ს დედა ბუზვად ქცეულ დაღბზუოდ.

აზიკ. 92-94

• • •

თუ გინდ, რო ეშმაკებთ უჩინ-მაჩინის ქუდ მოგცენ, უნდ მოხჯელვე ულიშნო შავ კატაჲ, ერთიც ბენვე თეთრ არ უნდ იყოს, ი'ს კატაჲ ხაკში უნდ ჩასვე (ულიშნო შავ კატაივე ეშმაკების საჯდომიავე, იცინან). უნდ ნახვიდ უღრან ტყეში, ი'სთა' ადგილას, სიაც არც ძაღლის ყეფა მოდისა-დ' არც მამალა'ის ყივილ, ი'ქ უნდ ნი'ყვანავე ი'სკატაჲ, ნი'ლვე შეშაჲ, ქვაბ, წყალ, ხანჯარ. გზაზე რო წადიხარ (ღამ უნდ წავიდეს) ეშმაკებ მოგეჩვენებიან, ზოგ მამად იქცევე შენი, ზოგ ძმად, დაგინყებენ, რომევე რა'ს სულელობავე, იქ სი წადიხარივე, ეგენივე სუ ტყუილიავე, არც ყურ უნდ უგდვე იმათ, არც ჴმა უნდ გასც, იმ უდაბურ ტყეში რო წახვალ, ხანჯრით უნდ შემოხაზვე ბორცვე, ი'გრ რო ხანჯრის წვერ სუც მალღ არ ამოფრინდესა-დ', შემუხა-ზავა' არ დარჩეს მინაჲ. ი'მ შემოხაზულის შიგისავე ეშმაკებ ვერ შემოვლენ. თუ შემუხაზავა' დარჩეს ადგილი, თავვეებადა-დ' ჭიებად იქცევიან პად მაინც შემოძვრებიან. მემრინას უნდ იძახვე: ეშმაკებოვე, თქვენ საჯდომ ცხენს ვხკლავავე, თუავე უჩინ-მაჩინის ქუდს არ მომიტანთავე. მოვლენ ბვერ ეშმაკები, ზოგ ძროხის ჩლიქს გადმა'გდებს, აესევე უჩინ-მაჩინიავე, ზოგ უბრალოა' ჩაჩებსა-დ' ქუდებს გადმოხყრის. რო არ მოგატყუონ, სარკე უნდ გქონდესა-დ', ი'მას რო ჴელში ი'ღებ, ჩახედავე, თუ მაინც გატყუე-სად არ მოგცეს, მემრ დაკალ ი'ს კატაჲ, მოხარშ ი'მ კატის ჴორც, რო მთ-ლიანად ჩაფლავდეს, ძვლებ რო თავთავადა' დი'შალოს. იმ კატის ძვლებში ერთ-ერთ ძვალ უჩინ-მაჩინისაი, ცეცხლის სინათეზე სარკეში უნდ ჩახედევე, როდისევე შენ თავს ვერ ღნახავე სარკეში, ის ძვალ იქნებ უჩინ-მაჩინისაჲ.

მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

* * *

პირველა' რო გაზაფხულ ოფოფა'ს ღნახავ, ი'ს ოფოფა' უნდ დახკლ, წყლის პირზე წახვიდ, ბუმბულ წყალში უნდ ჩახყარვ იმ ოფოფა'ისაჲ, ერთ-ერთ ბუმბულ საყვარობელი. იმ ბუმბულს წყალ ქოქევსაკ არ წი'ლებს, ზეისაკ წი'ლებს. ის ბუმბულ იქნებ საყვარობელი (საყვარობელი ი'ს არის, რო ტანზე ში'ნახოდ' ყველა'თ უყვარდ).

მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

* * *

ასოც წლისა მოკვედ ერთ შა'ოანთ ბებოჲ, თვალეზსაც ი'გრ უჩინდ, რა'გვერც სარკეი-დ', ჳკვა-გონიც ისთა' ხქონდ, აი რა'გვერც ახლ შენ.

იმ შა'ოანთ ბებომ იცოდის, კუდიან ბაღლ რო დი'ბადებავ, დედაივ ტყეში უნდ წავიდესაო-დ' იძახოსავ, „ქვანო, ხენო, კდენო, ჩემ შვილივ ჯასთა დი'ბადავ, ნუმც ვისამ ენით, ნურც ჳელით, ნუმც წყველით ავნებ-სავ. ქვათადაოდ ხეთადამ იქნებავ იმის წყევაივ“.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

* * *

მიცვალეზული რომ ვინმე იქნებოდ უპატრონო, ან მტერ, ვთქვათ, მო-შურნეი და ის რო მოკვდებოდ, ვითომ ის გამინრივლდებისავ და მავნედ გადაიქცევისავ, ეშმაკადაო. იმაზე ალბათ დარდობდეს და გამინრივლებას იმას ეძახდეს, სამავნეო საქმეზე რო დადგებოდ. მავნე ადამიანი, რომელიც არი ცუდის ენისა, მწყევარი და რაღაცნაირი – მინრივლად გადაქცეულაო. მინრივლს ეძახდეს იმას, რო მითომო სულწმინდა გამინრივლდებოდ, გაუმ-მაკდებოდ, სამავნეოდ აეკიდებოდ ოჯახსაც, სხვა ვინმეს და დანარჩენად – მინრივლიაო, ქვესკნელმავალიაო, მინიმინ მძრომელიაო. მინრივლს უფრო ეტყოდეს მინაში მძრომელს, ქვეშქევებს და ძალიან გაქნილს, ქაჯურად განვრთნილ ადამიანს ეძახდეს. ეს მინრივლიაო, იტყოდეს, მაგას ვინაღ უგდებსავ ყურსავ.

მთხრ. ხთისო ივანეს ძე არაბული, 68 წლის, ჩხუბიონი.
ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1979 წელი, ივლისი

კაც რომ მაკვდებოდ კაცის შაუსნრებლად, ლიქოკით მახყვანდ დრო-შა. კოპალას რომ მაიყვანდეს და მანაკვდავში რომ მაგიდოდეს, ბანზე შაჯდებოდეს, ჩოქს მაუგდებდეს დამხვდურები. შინ ჯვარის შაბზანება არ შაიძლებოდ. ერთ ღამეს გაათენებდეს და მეორე დღეს უკან გაბრუნდებოდეს. ჯვარიონთ, კოპალას მყვანის დროს, საკლავს მიაგებებდეს, დაჰკლავდეს დროშათ სანათლავად, წყალობას ეტყოდეს ოჯახს.

მერე ჯვარიონთ ან ერთ ჭედილას გააყოლებდ თან, ან სპილენძის ქვაბს.

თუ ველზე ვინმე მაკვდებოდ და ვერ მახველავდეს, ან ზეგვით იყვ მამკვდარი, ან წყალში იყვ ჩავარდნილი, მაშინ ჯვარიონნი მიხყვანდეს მიცვალებულის მასაძებნად. თუ თოფის ტყვიით იყვ მაკლული, თავიც რომ მაეკლ, მაშინ არ მახყვანდ ჯვარი.

მკვდარს როცა დაასაფლავებდეს, მერე კლავდეს საპირისწინოს (მხოლოდ დიდ მარხვაში არ იკვლოდ). მანამდე ოჯახის წევრებსა და ახლო ნათესავებს არ ხქონდ ხორცის ჭამის ნება.

წყლით დაღულ ვინც იყვ, მოწველვამდე დახკლავდეს შემთხვევის ადგილზე, ჭელუკულმ გადაგდებდეს წყალში საფარველთ საჭდელად. დახკლავდეს შავ თიკანს ან შავ ქათამს. თეთრ ბენვ არ უნდა ხქონიყვ.

მერე ხარჯებ გაიმართებოდ, სამი კვირის ან ხუთი კვირის შემდეგ. ლუნი არ უნდა ყოფილიყვ.

საქნარ დღეს ტალავართ გაშლიდეს, ცხენებს გარშემო შამაავლევედეს სამჯერ და წავიდოდეს ან დედულთას ან დასთან, ან ცოლეურთას ანდა ყველგანაც – თუ ეს მოსახერხებელი იყო.

ცხენტაბლას დალოცავდეს ასე: „სამ დღესავ, რაც დღეს შენ დოღში ერევივ, შენ განკარგულებაჩიამც იქნებავ. თუ ვინმე უცხენო იყვასავ და სჭირდებოდასავ, თავის ნებითამც გასცემავ. ქვეითაიმც ნუ იქნებივ...“

ტაბლას ულოცავდეს ისევე, როგორც ცხენს. იმ განსხვავებით, რომ ერთკან ტაბლაა და მეორეკან ცხენია.

რიგების წინა დღეს, მეპურეთ ნუხრას, ფაფა იდულებდ. ერთ ლუდიან სანდეს, ერთ ჭელადა არაყს დასდებდეს სახელს, შანდობას ეტყოდეს. ხალხ რო ჯარზე დასხდებოდ საპურედ, მასპინძელ გავიდოდ, გაიტანდ ერთ სანდეს ლუდიანს და ხალხს ეტყოდ: მე დიდ მადლობელი ვარივ, საქმეივ და ოჯახ დასთმითავ, მეაც დამაფასეთავ, მკვდარიცავ. თუ ძველ მტრობა-ნანყენობა ვინმეს გაქვთავ, დღეს მე მაპატიეთავ და ხვალის დღეს გაუსწორდითავ ერთმანეთსავ. ზემდეგებ წაიღებდეს იარაღს. სტუმრებ თვითონ აიყრიდეს იარაღს, ხმალ-ხანჯარს და დახყრიდეს მასპინძლის წინ.

მშობიარობაში გარდაცვლილ ქალებს და ბავშვებს ცალკე სასაფლაოზე ასაფლავებდეს. ბავშვებს ერთ საფლავში ასაფლავებდეს, ქალებს 2-3 საერთო საფლავში.

მთხრ. თ. ზვიადაური, სოფ. არჭილო.

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური, 1983 წელი

• • •

თუ ვინმე ველზე მაკვდებოდ კაცის ძის შაუსწრებლად, მაშინ ლიქოკით ჯვარს მაუყვანდეს. თუ თავის ლოგინჩი მაკვდებოდ და კაც არ შასჩებოდ, მაინც მახყვანდ ჯვარი. ნება არ აქვავ მკვდარსავ, არც დალოცვილ ცხენი და ტაბლა მიუდისავ, მანამ ჯვარს არ მაიყვანენავ, უფერნ არ აძლევენავ ნებასავ, – ამბობდეს წინავ. მკვდარს მარხავდეს სამშაბათს, ხუთშაბათს და შაბათს.

მკვდარ თუ არ იჯელებოდ, მაშინ შავ ქათამს ან შავ თიკანს კლავდეს სულისად საფარველის ასაწდელად და ქელუკულმ აგდებდეს წყალში, თან თვალებს დაიმწუხავდეს – უფერთ ამორებსავ ისივ.

თუ მკვდარს ვერ იპოვიდეს, მაინც გაუკეთებდეს ხარჯს. რამდენ დაიკარგ ცხენჩი ან ჯარში, ხარჯ მაინც გაუკეთეს. მარტო ამ ჯეობაზე წყლით 4 კაცი დაკარგულ უგერმად. იმისად ხარჯს აკეთებენ, საფლავის ზომამინას მოუზომავენ.

მთხრ. ბ. მინდიკაური, სოფ. ხახაბო

• • •

მთაში სტიქიისაგან დალუპულ კაცს ეშმაკები პატრონობენ, მისი სული ეშმაკებს უჭირავთ. ამიტომაც საჭიროა სულის დახსნა. სულის დასახსნელად კი განსაკუთრებული რიტუალი უნდა გაიმართოს. ზვავში მოყოლილ ან წყალში დამხრჩვალ კაცს შემთხვევის ადგილას უნდა დაუკლან შავი ქათამი ან შავი თხა. დაკლული მსხვერპლის თავი კი უკულმა (ხელუკულმა) უნდა ისროლონ ზვავში ან წყალში.

ჩამწ. ტრისტან მახაური.

ფშავი

ხევსურეთში ჟამიანობა რომ ყოფილა, მაშინ მოსულან ჟამნი ხახაბოში, მაგრამ გიორგი წყაროთგორულს ვაკეს არ გადმოუჩენინებია თავი ჟამთათვის.

ერთი ხახაბოელი კაცი თურმე დაჰყვებოდა ჟამთ. საფარველდადებული, როგორც ჟამნი დადიოდნენ. ამ კაცს ჟამიანობის შემდეგ ასე უთქვამს: „ჟამთ ერთი თეთრი ჯორი ჰყავდა და მასზე ხან ერთი შეჟდებოდა, ხან მეორეო“. ერთხელ ამ ხახაბოელ კაცს თურმე ნააყვანინეს ეს ჯორი გორის იქით დასაბმელად და უთხრეს: „არ გაბედო და ზედ არ შეჟდე, თორემ გაენებსო“. ეს კაცი ძალიან ეშმაკი იყო და იფიქრა: „რაც გინდა მომივიდეს, შეეჟდები და გავიგებ, ამ ჯორზე შეჟდომას ეგ ჟამნი მე რატომ მიშლიან და თვითონ კი სხდებიანო“. გორს გალმა რომ გადავიდა, შეჟდა ჯორზე და დედამინაზე რაც რამე იყო და სადაც რა ხდებოდა, ყველაფერი დაინახა. კაცი რომ დაბრუნდა და ჟამთან მივიდა, მათ ყველაფერი იცოდნენ, მაგრამ არ უსაყვედურიათ, მხოლოდ ჰკითხეს: „რომელი შვილი გყავს ყველაზე კარგი და რომელი გირჩეენიაო“. კაცი მიხვდა, რატომ ეკითხებოდნენ და თავისი შვილებიდან უარესზე უთხრა: „ეს მირჩეენიაო“. ეს შვილი კოჭლიც იყო და ისედაც ჩამორჩებოდა სხვა შვილებს და მამამ ეს უფრო გაიმეტა დასასჯელად. ჟამთ გიორგი წყაროთგორულისთვის უთხოვნიათ ნება, მოეკლათ მისი ერთი ყმა ღალატისთვის. წყაროთგორულმა მისცა ნება. „ოღონდ კარგი და მეომარი ყმა არ მომიკლათ, რომელიც თავისთვისაც ვარგა და ხალხსაც გამოადგებაო“. ჟამნი ამდგარან და უკრავთ ისარი თავის გამყოლი კაცის კოჭლი შვილისთვის. გამობმია ნაისრალში, ზედ გულზე მუნუკი და მაშინვე მომკვდარა. სხვას ხახაბოში არავის უზარალებია. გიორგი წყაროთგორულს ღვთისგან ჰქონია მოლოცვილი, რომ მის საყმოში მავნებელ ღვთის იასაულთათვის ნება არ მიეცა, ხალხის ხოცვით დაებეგრათ სოფელი.

ჟამთ რომ დაჰყვებოდა, ის კაცი თურმე იტყოდა: „ჟამნი რომ ისარს ისროდნენ, ვერავინ ხედავდა, მარტო ჟამნი და მე ვხედავდითო. სადაც ისარი მოხვდებოდა ადამიანს, იქ მუნუკი გამოუფიდოდა და ერთ საათში მოკვდებოდაო“.

ალ. ორ. M 18

ჟამთნაისრალი ანატორელი

შატილ დაუსეტყვავ. შატილიონნი ქისტეთ წასულან პურობად. მივე-
დითავ ერთკანავ, – თქვის ჩემ პაპამ, – საქონ იყვავ იქავ. პატარა ბაღლ
უვლიდავ. გამაიარავ იმანავ და ჩვენებურად აჩქამდავ. იმან თქვევე: „მეავ
ანატორელ ვარივ. ჟამთავ ყველა განყვიტესავ ანატორ[ს]ავ. მარტო მე
დავრჩივ. ქისტებმ წამამიყვანესავ. თავში ჟამთნაისრალი მჭირდავ, ჭია
მესხდავ. ჩვენ სოფელსავ ევხლადაც გავიგებავ, რომ ვნახავავ. იქავ სამ-
ჯერ მადიოდავ მზეივ“. წამავიყვანეთავ და გორზე რომ გადმავჩინდითავ
ანატორის გაღმავ, თქვევე: „აი, ისიავ ჩემ სოფელივ!“ ჴელ განვადავ ანა-
ტორისკედავ.

იმის შვილბოლოი ანატორელნი და სისაურობით ინერებიან.

თსუფა 29080

ჟამნი

ზვიედაურთ მამა-პაპა პირველად მცხეთით წამასულ და დამდგარ
მუქუს. იმის შვილებს ხქვივნები ერთს გიგა (გიგაურნი), მეორეს – წონკა
(წონკოლაურნი), მესამეს – ზვიედა (ზვიედაურნი).

ზვიედა წამასულ არდოტ და დასახლებულ სოფელთგორაზე. სოფელ-
ში არ მაუშევ მურღვათ. ზვიედა კუდიან ყოფილავ, თქვიან. კუდიანთ
წუხრას ჩამავიდოდ და ხიდზე დანებოდ სასმინაოდ. ერთხან ეშმაკების
ნაძახინარ გაუგონავ, რომ ამა და ამ დროს ჟამნ მავლენავ საყდართთა-
ვისასავ. ზვიედას ეს სცოდნივ და საკლავ მიუგებებავ. ჟამთავ ერთ თეთრ
ჯორ ხყვანდავ და ისრიან ხურჯინებ ეკიდავ. ისრებ ზოგ შავთბიან იყვავ,
ზოგივ – წითელთბიანივ, ზოგივ თეთრთბიანივ. იმას შინ მაუყვანიან ჟამნი.
ჟამთ უთქომავ ზვიედაისად: ჯორ ბალახზე დააბივ, ოლონდ ზედ არ შასჯ-
დავ. ზვიედა მაინც შამჯდარ ჯორზე. როგორც წყლიან ჯამში ჩახედებ,
მთელ ქვეყანას ეგრე ჩავხედევ, თქვისავ ზვიედამავ.

ჟამთ უთქომავ: რატომ შასჯედივ. თქვენ რომ იტყვითავ, ჟამთ დავე-
მალეობითავ, სად უნდა დავგვემალნათავ?

ზვიედას დილით რომ გამაუშართებიან, ჟამთ უთქომავ: რომელ შვილ
გირჩევავ? ზვიედას უთქომავ: კოჭლა მირჩევავ და თან მეზრალეებავ. წინ
მიდგნესავ, როცა შამეკითხნესავ და შემდეგ ვეღარ გავიგივ, უკენ როგორ
მამეცქნესავ, თქვისავ ზვიედამავ, ისარ დეეკრავ და მავკლავ ჩემ შვილივ.
მერე გასულან საყდართან და იქით აუტეხავ ისრის სროლა. არდოტ სიპე-
და ხქონივ სახლებს დახურული. ქუდს რომ გააგორებდივ, წყალში ჩადიო-
დავ. ამ სიპედაზე წკრიალ მახქონდისავ ისრებსავ. მაშინ დაუნყავ ისრით

დაჭრილ ხალხსაც აკლდამისკე სიარულივ. ვისაც შეეძლია სიარული, ის თავად მიდიოდა აკლდამაში და იქ ეგებებოდა სიკვდილს.

ერთ მურღვათ კაცს ჟამთ დროს ტანისამოს გაუხდავ და ტიტველა გაქცეულ ხონისკე თავის შესაფარებლად. ის ჟამნი ხოთით ყოფილან და ხონეს ჯვარს არ მიუშვიან. მურღვათ კაცს ანთა ხქვივნები, იმაზე ლექ-სიც არის:

ანთა გავარდა ველთაო,

ტიტველთ გაიქნევს ყვერთაო.

მურღვათ რომ იზარაღეს, მერე გასულ ზვიედა სოფელთგორზეით არდოტში. ზვიედას შვილებს უგებავ ზვიადაურთ ციხე. ზვიედა ლექებს-თან ყოფილ წასული. ისენ უნდა მეეყვანნესაც ციხის ასაგებად. მასეეს (მოსვლისას) ხიდოტანზეით ჩაუხენებავ არდოტ და უთქმავ: დაუნყავავ ძაღლის ლექვებსაც შენებაივ.

მთხრ. თ. ზვიადაური

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური, არჭილო, 1983

ნითელჩაქმეპიანი ჟამნი

ჟამზე ასე იტყოდეს რო, ამლასავ ბახათ ქვითკირში იყვნესაც სტივინივ. ჟამ ქალაქში რო გაჩინდებოდ, ამლას სტივინ აძრახდებოდესაც. ჟამნი პატარა ბაღლებივით იყვნესაც, ნითლებ ჩექმებ ეცვავ. მშვილდ-ისრებ ხქონდავ.

მთხრ. თათარა ივანეს ძე ნიკლაური

ჩამწ. თინათინ ოჩიაური, სართიჭალა, 1974

მგელა და ჟამნი

მგელამ თქვისავ: „ჟამნი რო მოვიდნენო, ვითასაც ისარ ესრივიანავ, სადაც მახვდისავ, მე ვხედვედიდო დ' მემრავ აიმაში გამაებისავ ჟამიო დ' მაკლისავ. მაშინ ბევრს იზარალებდავ ახიელაივ. მწევარნ მავშველნე-საო დ' ახიელასავ ბევრ ისრებ არ ასრევიესაც. ჩამამდინართავ მწევარნ დახვდესაო დ' უკენ დააბრუნნესაც“.

ისეთ რწმენა არსებობს, ვითომც მგელამ და მწევართ ჟამნი ერთიმეორის დახმარებით არ შემოუშვეს ახიელში. ამბობენ, ჟამიანობას ჭირი ყოფილა და ხალხი დაუხოცია ბევრი, მგელას გვარისა (ჯაბუშანურნი) კი არავინ მომკვდარა. მგელას ჟამთათვის უთხოვნია, რომ მისიანი არავინ მოეკლათ. სხვა ხალხი კი სულ განადგურებულა, სოფლიდან გახიზნულა

და შორს, მთაში დასახლებულა. დღესაც ეტყობა მათი ნაბინავარი, რომელსაც ნახიზნარს ეძახიან. ხალხი რომ დაბრუნებულა, ზოგიერთ სახლში ორი-სამი მკვდარი ყოფილა დაუმარხავი, ზოგი კი ერთ ღილღველს და ერთ არხოტიონს დაუმარხავს. იმ არხოტიონს გამოსვლია ჟამი ბარკალზე, ხის ჩხირით გაუხეთქია და მომრჩალა. მეორედ აღარც შეხვედრია. იმ ქისტს სულ არ მიჰკარებია ჟამი. იტყვიან, სახლები თავდანებებული იყო, რაც უნდოდათ, ჭამდნენ და მკვდრებსაც მარხავდნენო. იმ ორ კაცს უთქვამს: „სხვა ყველაფერი ვჭამეთ და, მოდი, ერთი ერბოს ფაფა გავაკეთოთ და ვნახოთ, როგორი იქნებაო“. მოხარშეს და გამოუვიდათ ხავინი. მანამდე ხავინი არ იცოდნენ და ამის შემდეგ იწყეს ხავინის კეთებაო.

ჟამთ მგელა ხედავდა, სხვა კი ვერავინ დაინახავდაო. ისინი ფარული რაღაცა ადამიანის მსგავსი არსებანი ყოფილან. მშვილდისრები ჰქონიათ და ისრებს ესროდნენ ხალხს. ისარი სადაც ვის ხვდებოდა, სწორედ იმ ადგილზე გამოუვიდოდა ჟამი და ხუთ წუთში გააქრობდა ადამიანს. მგელა რომ მათ ხედავდა, ეს მათაც იცოდნენ და, როგორც წმიდა კაცს, არაფერს ეუბნებოდნენ. მგელა საუბრობდა კიდევ მათთან. ისინი ღვთის ბრძანებით ყოფილან მოვლინებულნი არხოტს. ახიელში კი ხალხს მგელასა და მწევართა წყალობით ბევრი ზარალი არ მისდგომია.

ალ. ოჩ. არხოტი, 121-12

თეთრწვერიანი მოხუცი

სალამოხანს სამუშაოთ მოსვლით დედამ მითხრა: „წე'დივ, ჴევშიით წყალ გადმი'ღევ“. ღამეი, შეთვალისკიდებულ. დავადექ ჴევის გზას. გავიხედე დ' რას ვხედავ: ჴევის პირზე ორ ხნიერ ადამიან დგას. რაგვერც იმათთან მივედ, მითხრეს: „ცხვა გზისაკ წე'დივ, იქითა წი'ღევ წყალივ“. აბა, მე რაილ ვიცოდ, რო ისენ ეშმაკებ იყვნეს. მეაც იმ გზას დავადექ, რომელზეაც მითხრეს. გამოვხედე დ' რას ვხედავ: მოვიდ ერთ თეთრწვერა მოხუცი დ' ამ ორ მოხუცს ჴელ ხერაა დ' წყალში გადაყარა დ' მიძახ: „წე'დივ, იქ სი მიდიხარივ“.

მე დამეშინა დ' გაქცეულ წავედ შინისაკ. ავიხედ მაღლა დ' ის თეთრწვერიან მოხუც ჴელებგაშლილ ზედ გადაფარებულ მომდევდ. რაგვერც თავის სახლს მივახლოვდით, მითხრ: „შენ დედას უძახევ, რო ნაკვერჩხლიან ხე გადმაგდოსვ“. მეაც უძახ დედასა დ' გადმაგვდ ნაკვერცხლიან ხეჲ. გავიხედე დ' ის თეთრწვერიან მოხუც გამქრალი. შევედ თუ არ ბინად, მეტა' ავად გავჭდ. ჩემ დედიანთ ხან ვინ მი'ყვანესა დ' ალოცვისა დ' ხან რა მინამლეს. მემრ მკითხველა' მიყვანესა დ' იმან უთხრ: „ავექარ დასცემიაჲ“.

ის თეთრწვერა მოხუც რო არ ყოფილიყო, აუცილებლად მოხკლევდესავ. ღმერთ დაშველებიავ, ღმერთივ“.

მთხრ. თამარა გოთაიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

დობილნი

არდოტ დობილნი არიან ცალკე, ჯვართ მაშორებით. ყველა ჯვარს საკუთრივ ხყვანდა დობილნი. ხევისბერი ასე ააწსენებს: და-დობილნი, ციხე-კარის ანგელოზნი, მოლაშქრე და-დობილნი, მარიემ წმიდაო.

თუ ჯვართ წინაშე ყმათ ექნებ უწმიდურობა-მირეულობა, არ რაიმე შანაცოდვარი და არ ასრულებს ჯვართ შამანათვალს, მაშინ და-დობილნი გაუჩენენ სახადს, წითელას, მიუსევენ მებალინჯეთ. ეს შეიძლება სიკვდილითაც დამთავრდეს.

მთხრ. ხვთისო მურღუევი, სოფ. არდოტი

• • •

ერთ ზაფხულ შავ ჭირ გაჩინდ არხოტ... არავინ იცის, მართლა შავ ჭირ იყვა თუ სხვა რაიმე საჯად... ეეგრ კი თქვიან... ქუნთრუშასავით დააყარის, ჩაალოგინის, ხალხს ჯოცდ...

მანგიან იყვნეს ერთ ოჯახ, ჩვენ სოფელში... გვარად გიგაურებ... იმათ შახვდ პირველად... სამნ დაივოცნეს იმ ოჯახში – თავად მანგია, ოჯახის უფროს, კიდეც ელენე და მზექალ...

კარებ ჩაკეტეს მანგიათ... არავის არ უშობდეს შინ... ნუ ვინ მახოლ-თავ... ჩვენ მაინც ვიწოცებიითავ, ჩვენის გულისად სოფელმ ჭირ არ გაიჩინათავ. აღარავინ მიდიოდ მანგიათას... არავინ იცოდ, ცოცხლებ იყვნესა, მკვდრები, აღარც წყალ ექნებოდ იმათ, აღარც პურ, ნიადე... ერთ კვირაეს კარჩარაზულნ იყვნეს, კარში არ ჩინდებოდეს. გადამდებ იყვ ის შავ ჭირ... ყველას გადაედებოდ...

ჩემ მამა შინ არ ყოფილ... რო მასულ სოფელში, უთქვამთ: ეგეთა საქმეიავ, აბაისძეო, ჭირ გაჩინდავ... მანგიან იწოცებიანავ...

„რას ხქვიან, იწოცებიანავ“, – ჩემ მამას... უძახებავ თავის ძმა ადუაი-სად, „ჩქარა ადუაო, მეედივ აქავ“... წასულან ჩემ მამ-ბიძან... აი, მანგიათ ჩაკეტილნ კარნ თავის კარასტიან-ჩარჩოიანად დაუგლეჯიანა და დაუსრე-ვიან... მიულავთ საქმელ, სასმელ...

„რას სჩადითაჲ“, – დახვედრიან გიგაურებ... „გეხვეწებითაჲ, აბაისძეო, ნუ შამახვთაჲ, ნუ მახვთაჲ ჩვენ ახლუაშიაჲ. ჩვენის გულისად რაად უნდა ჩაიგდათ თაჲ ხიფათში, ჩვენის გულისად რაად იწოცებითაჲ...“

ვინაც მავკედებითაჲ, თაო გაუთხრითაჲ ერცხვასაჲ სამარესაჲ, ექჲ დავიმარხებითაჲ... ნუ მახვთაჲ სოფელიჲ, ნურც საფლავ-სამარეში ნაგვიღებთაჲ... ჭირიჲ თუ გადაედევაჲ სოფელსაჲ, მთელ სოფელ ამასწყდებითაჲ...“

ეესრ შახვენნიან მანგიან ჩემ მამ-ბიძას...

„თუ ღმერთისგან განირული ორავ, შინაც მავკედებო-დ, თუ არავ, არც აქ რა მამივავ“, – უთქმევ ჩემ მამას, – მე შინ რაჲლა დავჯდავ, როცა ესე გიჭირსთაჲ, მარტუანიჲ თავის მკედარს კერიაზე ღმარხავთაჲ, მავკედავ თუ მავკედებიჲ. მანგიაისად ველარა უშველავ. ორან ქალან გამაუყვანინან, გადარჩენილან აისუან, აღარ დაჯოცილან.

იმავ წელს ამლიონთაც გადასდები ჭირ... ჩაჩაურთ გიგიან გაჯდილან აოდ... გიგიას ჩვენ მამიდა ხყვანდ ცოლად – ნანუკ. ორნ ვაჟნ დაუჯოცნ ჭირმ იმათაც – ორ ვაჟკაც, 17-18 წლისებ: ილიკოი-დ ქორძო. არც იმათთან მიდიოდ სოფელ...

იქა შაუმტვრეევაჲ კარ ჩემ მამ-ბიძათ... მიხპატრონებიან იმათ ოჯახსა და სახლ-კარს... „ორ მკედარ ვაჟ ესვენისაჲ ქაზდარშიაჲ“, – თქვის მამამ... ჩემ მამიდა ნანუკ თუ უჯავრდებოდ ქმარს:

„... რას იკუნეებიჲ... ადეგიჲ, პირ ქვე გაიპარსევ, ე ტალავარ ქვე გამაიცვალევ, ტყავიჲ ქვე ჩაიცვიჲ, ბუხრის ქუდ ქვე დაიხურევ, გაედიჲ კარშიაჲ. ჩვენ მეტს შვილ აღარავის მახკვდომიაევ, რაჲლადაც წესიაჲ, ისრ მიეგებევ, ჭირის მწყენელ თუ ვინ მავავ (სამძიმარზე ვინც მოგივაო), მეავ ერთ საკლავიდ კელაპტრებ მამილიჲ. ე ქალას შამავევლებიოდა სალოცავს შავეხვენებიჲ... ერთა ქალა ხყვანდათ კიდეჲ ცოცხალ.

წინავ ეგეთა წეს იყვ, მამიდ, აოდ რო გაჯდებოდ კაც, თუ ვის ძალია გულ სტკიოდ, იმას შეენაცვლებოდ, ღმერთს შეეხვენნიან, ჩემზე გადმაილიჲ ეგ აოდობაიჲ, ეგ გამაარჩინევ...

აოდ მყოფს ქაზდარში დაანვენდეს, მირგვლიჲ შამავლა უნდოდ მუხლისჩოქით 3-ჯერ, ვინაც ღმერთს ეხვენებოდ, ჯელში კელაპტარ უნდა დაეჭირ. მარჯვენას ჯელში... მეორე ხელით საკლავს შამავევლებდ, ღმერთს შეეხვენებოდ: ეს გაათავისუფლევ, ამის კვალად მე შამყარევ ამის ჭირიო-და სენიჲ...

ეგრ უქნავ ჩემ მამიდურ ნანუკას... „დიდო ახიელის სალოცავო, დიდო არხოტის სალოცავო, ამ ქალას ნულარ მამიკლავავ. ჩემზედ გადმაილიჲ მაგის აოდობაიჲ, ეგ გაათავისუფლევ, ღმერთო დალოცვილო, დედა-შვილობის გამჩენო, მე შამყარევ მაგის კვალადავ“.

აი, ქალაივ უგონოდ ნამყოფ ინვისავ ლოგინშიავ, ქოო მამაკედავივ. ხედ გადაქცეულ იყვავ ნანუკივ, არცარას ტიროდისავ. ბრუნევედისავ მუჭლისკერიტაოდა ჯვართ შასძახდისავ...

ჩემ მამაიც იქ ყოფილ მაშინ... დაჯოცილ ვაჟებ დაუმარხავ სოფელს, სამის დღის მერე ქალას გამაკეთება დაუნყავ. ნანუკ კიდე აოდ გამხდარად ჩალოგინებულ... ცოტა ხანში ქალა გამაჯანმთელდ, ერთ კვირაში მამიდურ ნანუკ დალუპულ.

იქ არცრა ექიმ იყვ, არცრა წამლებ, აოდობაში მარტო ჯვარ-ღმერთ იყვ პატრონ, გამაჯანმთელებაიცა და მაკედომაიც ხატ-ღმერთის საქმე იყვ...

ჩემ მამას არცრა ჭირ არ შახყრივ მაშინ, ბევრა დაიჯოც... ბიძა ადუა კი დაავადდ და იმის მემრ დიდხან აღარ იცოცხლ.

მთხრ. ბაბაღე გაბური

ჩამწ. მანანა გაბური

მწეპარნი

მგელამ თქვისავ (მგელა, ხევესურების რწმენით, წმინდა კაცი იყო) – ჟამნი რო მოვიდწენო, ვითასაც ისარ ესრივიანავ, სადაც მახვდისავ, მე ვხედევდიო-დ მემრავ აიმაში გამაეებისავ ჟამიო-დ მაკლისავ. მაშინ ბევრს იზარალებდავ ახიელივ, მწევეარ მაეშველწესაო-დ. ახიელასავ ბევრ ისრებ არ ასრევიესავ. ჩამამდინართავ მწევეარ დახვდესაო-დ უკენ დააბრუნწესავ.

აღ. ოწ. ქართ. 121

წერა-მწერალტა და ჟამთა შესახავ

სამნი ყოფილან ჟამნი, კაცნი იყვენწ. ერთი კოჭლი ყოფილა. ცალტბა ისარი ჰქონია კოჭლს. კაცს კლავდა იმით. სადაც რა ჭკუაში მოუვიდოდა, კლავდწენ.

სამნი ყოფილან წერა-მწერელნიც. მესამე მუნჯობდა ამ სამიდან. ამ სამთა ბჭობისას (კაცის ბედს რო წყვეტდწენ), ეს მესამე რასაც იტყოდა, ის იქწებოდა. სამ დღეს მშობიარე ქალი თუ არ დაიძინებდა, გაიგებდა, რას დაუნერდწენ წერა-მწერელნი ბაღლს. წერა-მწერელნი ფრინველის სახითაც შვიძლებოდა ჩვენებოდწენ კაცს.

მთხრ. გიორგი გაგას ძე ნიკლაური, 59 წლის.

სოფ. როშკა, 1979, 12.VII.

ჩამწ. ქეთევან ბეზარაშვილი

• • •

მგელამ თქვაო, რომ ერთხელ წელნადში გავხედე და თოვლზედ ერთი მწვეარი იჯდაო, ყელზე ოქროს შიბი (ძენკვი, ჯაჭვი) ედვა, პირი (ტუჩი) ჩაგრძელებული ჰქონდა, იქით-აქეთ ქანაობდა და იმ თოვლს ღარავდაო. ვითომ მწვეარნი ორნი არიან, მწვერების მსგავსნი და ყელზე ოქროს შიბე-ბი ახვევიათ. მტრებთან ბრძოლაში სისხლიანი ბრჭყალები აქვთ და მუდამ მზად არიან საბრძოლველად, მიქიელის ტახტის ყმათათვის დასახმარებლად. ლაშქარნი კი ბავშვების სახით არიან, რომელთაც უფლება აქვთ ადამიანს მუწუკები გაუჩინონ, ავადაც გახადონ და სასიკვდილოდაც მიიყვანონ საქმე. და აი, ალების სწორზედ დღესასწაულობენ ლაშქარ-მწვეართ დღეობას.

ალ. ორ. 122

• • •

ჯადუელ კაც იყვ ერთ, დამწვარა. ის ყოფილას მესამე დღემდე მკვდარ, მემრ იქავ გაცოცხლებულ.

ჟამთ რო ძახნილან, იმათ უყოლებავ გახუა. იმისად სულნ ამაურთ-მიან ჟამთ, გვამ დარჩ ერთ ადგილზე, იმათ თან გაუყოლებავ. ღულისთავ გადავდიოდითავ, მგელნ დეერივნესავ, დაუდგავ ნიკუივ. – გვიშველევ, გახუაო, შენ გამარჯვებასავ. დაუშინებიან მგლები. პირიქით არხოტისკე მივდიოდითავ. ბლოს ბექის თავზე ყანა იწვნოდავ, დაბლა დავსხეითავ, აბა, ხედნეთავ, ერთივ ჩქარა პწნევდავ. ვხედნეთავ აიმ მაწნავთავ. შავთბიან ისარ ესროლავ, ცოტა ხანმ გაიარავ, ჩამაიარავ, ბექის თავზე დანოლილ მამკედარ. ვისაც შავთბიან ისარს დახკრევდესავ, არ რჩებოდავ, ვისაც თეთრ ან წითელ თბიანსავ, ისენ რჩებოდესავ.

ჩაედივ, მჭამელ გახუაო ე გვამშიავ, – უთქომ, რო დაბრუნებულან, ჩასულ, გამიჭირდა კიავ, თქვაევ.

გახუა ქადავ – მკითხავ ყოფილას ხატისა, იმაზედ ხყვანივას აყვანილ.

იაწსარიც ყოფილ, ჯაწმატის ჯვარი, სამძიმარი და გიორგი. ჯაწმატის ჯვარში მაუტანავის იქით წამატანილ ვეშ-ბეგარ.

მთხრ. ბერდიჯა ნიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული.

არხილოსკალო. 1979

ქალთვაკეს მემცხვარეებს ენახე მტკაველისტოლა კაც. ქოქვესაკ მო-
დენილიყვ, მაგრამევე არც კი ეტყობოდავ რომაივ. მემცხვარეს ეკითხ, სიდ
ნახვავ, – დართლოს დალევადავ – ეთქვ. – მემრ მაგთა' რომით როდის
ენდ ჩახვიდევ დართლომდინასევ – ეთქვ მემცხვარეს. – როცა გინდ ჩა-
ვიდევ, სამს წელს ხო ჩავალივ.

მართლაც სამ წლის მემრ მოღრევიყვ დართლოელთ ჭირი-დ სუ დაჯო-
ცილიყვნეს. დართლოელნ ისთა'ნ ყოფილიყვნეს, რო სტუმარ რო მუვიდო-
და-დ ფაფაში ერბოს ჩუდებდეს, სტუმარ რო აღარ შჭამდ, ერბოს გა-
დასწურევდესა-დ ჯალაბთ ისთა უერბოა'ს აჭმევდეს. ზეს ან ცხვა რას ხო
არ აჭმევდეს ჯალაფთ, სველის მეტს არაფერს აჭმევდეს. დართლოელნივ
ჯალაბთ ცოდვამ განყვიტავ, იციან.

აზიკ. III

თვალის შავდება

შატილიონ კაც ყოფილ და ერთხელ იმას წისქვილში უთქვამ სხვე-
ბისად: აბა, მიყურეთაევ, ე წისქვილნ რას იზმენავ. უყურავ, უყურავ და
წისქვილთ ქვანივ შუაზე გადაიყარნესავ, ე. ი. ორად გაიყო მთლიანად.

მთხრ. გიგია აღუდაური, სოფ. ხახმატი.
ჩამნ. ნიკოლოზ ზვიადაური

ქაჯავეთის წელი

ეს ასი წელი ქაჯავეთის წელიაო, სატანის ხელში ვართო, „ღმერთი
მიუფლული არისო“, ე. ი. იმ ძალას ვერ ხმარობს, რაც აქვსო, არ ერევა
ჯორციელთ საქმეშიო.

ერთმანეთს დაუთმეს და-ძმაო. „ღმერთი კაცია, ის ეშმაკი ქალია“.

მთხრ. ნინო თუთლაშვილი-გაბიძოური,
ნარმოშობით ხოშარელი, 65 წლის.
ქმოდის გორი, 12.VII.81.
ჩამნ. ზურაბ კიკნაძე

ქაჯი და ეშმაკი ერთი და იგივეა. ეშმაკი კოჭუკულმართია, პატარაა, მანჭია, თმებს ათრევს მიწაზე. კაცსა ჭკუით ეშმაკი ჯობს. წასულა ბისოელი კაცი. ჩასულა ჭალაში და ეშმაკისთვის უნდა ესროლა. თვითონ დაიკრა ის თოფი, კაცსო, ცოცხალს მოუსწრეს და ეგრე უთხრა:

ქაჯებს მზე თუ მოასწრებდა, ადგილზევე დაადნობდა სანთელივით. ნათქვამია: „რა მზემამსწერალი ეშმაკივით ყუდიხარო“.

ქაჯი

მე ქაჯი შამხვდა. შენ ის არა ხარო, ლურჯას ცხენს რო აჭენებდიო? როდის მყვანდა ეს ცხენი, აღარც მახსოვდა.

ქაჯი და ეშმაკ ერთი. კოჭუკულმართია, ბენინუა, მანჭია, ყვითელს თმას ათრევს მიწაზე. შეიძლება გვერდით დაგინევს, ხმას არ გაგცემს. შეიძლება დაგწყევლას.

იმან ერთი დაგიმისნოს, იქამდე მიგიყვანს, რო გადაეყრები მაინც იმ საქმეს.

ადრე თურმე ზეპირად დადიოდეს ეს ქაჯნი. „რა მზემამსწერალ ეშმაკით ჰყუდიხარო“ – ერთ ადგილას რო გაჩერდება კაცი, იმას ეტყვიან. ეშმას თურმე მზე აშინებს. თუ მაუსწერა, როგორც სანთელი, ისე გადნების.

მთხრ. ლუკა ჭინჭარაული

ჩამწ. გიორგი ჯაფარიძე, სოფ. ჭიე, 1978 წ.

ჭინკა

ჭინკა ცხენზეა შემჯდარი, ბევრი გზობა შეხტა ჩემ ქმარს. ძალღივით იყო, აბა, კაცივით ხომ არ იქნებოდა. ლაპარაკი არ იცის ჭინკამ. დეენახება კაცს, თვარა კი არ კპენს. ტყისაა.

მთხრ. ბაბინე სიხარულიძე-კვაჭანტირაძისა, 90 წლის.

ჩოხატაური, ნაბეღლავი, 17 ივლისი, 1973 წ.

ჩამწ. თინა ჩხაიძე

• • •

ჩემი სიმუარი იტყოდა – ჭინკამ ქუხნედან გამეიტანა მისი კაბალახი და თოფი და ერთი თვე არ ჩანდა. ორი თვის მერეო ხის წვერში დევინახე ჩემი კაბალახი და თოფი გადმოკიდებული ჩემ ეზოშიო. ჩემ სიმუარს დაი ყავდა და იგი დაავადყოფა ჭინკამ. აშინებდა და შეიქნა კუნტი. ჭინკე ქალიც არის და კაციც.

*მთხრ. ბაბორა დოლიძე-კვაჭანტირაძე, 60 წლის. სოფ. ნაბელღავი.
ჩამწ. ქსენია სიხარულიძე, 26.VII.73 წ.*

• • •

ჭინკები ერთად დადიოდნენ უწინ. კიჟინ-კიჟინით იარებიან იგინი.

ერთხელ ერთი კაცი კილამას გადარია ჭინკემ. ხან ქალივით მეგეჩვენება, ხან კაცათ, ხან კურდღლათ და ვინ იცის, ხან რათ არ მეგეჩვენება.

ამ კაცს ქალათ გემეელანდა. ტყეში, ქოხში ჯდანა აგი კაცი მისდა. ქალმა მევიდა და დუჯდა თურმე კაცს. მეინახულა თვალები კაცმა, ამეისვა ხელი – თვალი ხომ არ მატყუებსო – ხედავს, მართლა ჯდანა ქალი. აი ქალიც ისობს ხელს თვალში, იხოცამს თვალს.

ა, კაცმა საქამრეზე დეიდო ხელი, აი ქალიც საქამრეზე იდობს ხელს. რასაც ეს კაცი აკეთებს, აი ქალიც იმას აკეთებს. მივა აი კაცი, წურთებს ცეცხლს, წურთებს აი ქალიც. გადახტა აი კაცი ცეცხლზე, გადახტა აიც. წეეკიდა თმებს, მეედვა თურმე ცეცხლი, მეებირდლილა თვალთ და მაშვინ გეიქცა ტყისკენ კიჟინ-კიჟინით. აი კაცმა კი გეიგონა, კარჩხალებში სხვე-ბმაც რომ ატეხეს კიჟინი.

*მთხრ. ელენე სიხარულიძე-ელენტი, 75 წლის.
ჩამწ. მთვარისა კერესელიძე, ჩოხატაურის რ-ნი სოფ. ნაბელღავი, 1973 წ.*

• • •

ყოფილა ერთი აკაკი, მონავალა გზაზე. მოსული ყოფილა, თან მთვრალი ყოფილა. გზაზე დაღამებია. ბევრი ჭინკები. ცხენით ყოფილა. თურმე ის ჭინკები დასევეებიან იმ კაცს და სვანურად ეუბნებოდნენ, ჭიშხამბერ, ჭიშხამბერ, ჭიშხამბერ (მნიშვნელობა სიტყვის არ ვიცი, მგონი სვანური უნდა იყოს). ერთი ყოფილა სულ პატარა თოჯინის ხელა. აკაკის არ შეშინებია და მაინც მიდიოდა. გამოკიდებიან ეს ჭინკები. ბევრი გზა რო გაიარა, ალბათ დაიღალა, პატარა მაინც გამოკიდებია. მიახთა თურმე

ცხენზე, მერე აკაკის ზურგზე. სოფელს რო მებალოვდენ, აკაკის ხელები უკან გაუნევია, აუყვანია თავს ზემოდან და დაუჯენია მუხლებზე. ჭინკას ქონია თეთრი ნანწავეები და დიდი ფრჩხილები. შემდეგ წამოუყვანია სახლში. პირველად არ შესულა სახლში და ეზოდან დაუძახია თავისი ცოლისთვის, გარეთ გამოდიო. როცა გამოსულა ქალი, დინახა პატარა ჭინკა. შეუყვანიათ სახლში, შეუჩვევიათ, თან თურმე ყველაფერს ასწავლიდნენ. ფრჩხილები წააჭრეს, რო არსად წასულიყო, გაუხვევიათ ცხვირსახოცში, აუტანიათ სახურავზე და იქ შეუნახიათ ხვრელში. რო ვერ მიეგნო. ერთ დღეს სამუშაოდ წასულა ყველა და ჭინკა სახლში დაუტოვევიათ. ამან იცოდა, რო ჩემ მეთი არავინ არისო და დაუნყია ფრჩხილების ძებნა. ყველაფერი გადმოუტრიალებია და ბოლოს მიუგნია. რო მიაგნო, გაუკეთებია ფრჩხილები და წასულა. რო დაბრუნებულან, არ დახვედრიათ სახლში ჭინკა, უძებნიათ, მაგრამ ვერ უპოვნიათ.

(გაგონილი აქვს ბიცოლასაგან)

მთხრ. ნინელი ხაჭვანი, 16 წლის. მესტია. სოფ. იფარი, 1984 წ.

ჩამწ. ოსანა მესხიშვილი

ჭინკა

ჭინკა (ჭინკე) ყოფილა თავზე ოდნავ დიდი ზომის ნაცრისფერი ცხოველი. ის ბინადრობსო ტყეში, მდინარის სიხლოვეს და ღამდამობით აშინებსო ცხენებს და ხალხს. ჭინკა დაუძახებს კაცს სახელს და თუ გამოეხმაურე, ქვას გესვრისო, ცხენს ფაფარს და კუდს უწნავსო და არის კიდეც ასეთი თქმა („მუჭო ჭინკე შორო უშიხუნია თომა“).

მთხრ. ცაავა კაკო, 78 წლის. სოფ. სალხინო, გეგეჭკორის რ-ნი.

ჩამწ. რუსუდან ცანავა

ჭინკა

პატარა ბავშვივით იყო, შიშველი, ნაცარში ჩხირკედელაობდა ყოველთვის. მოსავლის დიდი მტერი იყო. მათ მესიფი ერქვათ. ცხენებს კუდს უფსკვნიდნენ.

ლუკაია კალანდიაშ თქვა: ღამით გამეღვიძაო და ვხედავო, ნაცარში ჩხირკედელაობენო, წინ ჩემი საჭმელი უდევთო. მე მითხრესო: დაიძინე, დაიძინე, ლუკაიაო, მერე იგორავეს, კატად გადაიქცნენ და უცებ გაქრნენ.

მთხრ. სარდიონ თედორეს ძე წულაია, სოფ. სალხინო, 75 წლის

• • •

ჭინკას ხანჯლის ეშინოდა საოცრად. ერთხელ მე ბანძიდან მოვდიოდი. შუალამე იქნება. უცებ ცხენი დაფრთხა და გაჩერდა. მე გუმანით მივხვდი, ჭინკა იქნება-მეთქი. ძველი კაცისგან გამიგია: ხანჯალს თუ ამოიღებ და აჩვენებ, იმის ბუნდლას ვერ ნახავო. მეც ჩამოვედი ცხენიდან და ხანჯალი მოვიქნიე. ცხენმა გზა გააგრძელა.

მოხრ. თომა მაქსიმეს ძე ცაავა, 96 წლის, სოფ. სალხინო

• • •

ჭინკა ძალიან პატარა ტანისაა. ჯდება ცხენზე და ცხენიდან არ ვარდებ. ცხენი მირბის. ის ფაფარს „უპნის“. ისე დაუნნავს ამ რბოლაში, რომ მასში, როგორც ავჟანდაში, ფეხის შეყოფა შეიძლებოდა.

ჭინკები აწვალუბენ ადამიანებს, ინვევენ, ახელუბენ. ხან ურემზე შეუხტებიან, ხან წისქვილში ფევილს უჭამენ, ხან ნაცარში იქექებიან და ჩამქრალ ცეცხლს უნთებენ. თუ კაცი შეუტევს, გაიქცევა. თოჯინის ხელა არსებებს თმები გაშლილი მინაზე დასთრევს.

• • •

დოჭუს ყოფილიყვ ერთ დიაც კუდიან. დოჭუელებ მოსულიყვენეს კახეთით, თაე-თავის ჭალა აქვ დოჭუელებსად' ბარს ეძახიან: ხოსია'თ ბარივ, აბულიანთ ბარივ... მემრ ი'მ კახეთით მოსრულ მამას ეთქვ, რომეე ზეს ცხენებზე ბარს ჩარეკევ, ერთ-ერთ ბიჭა'ისა-დ'. წასულიყვ ი'ს ბიჭა ცხენე-ბით ჭალა'ისაკ. გოგრუელებს კიდენ ჭალა' შემა ეჭრ. დამსხდარებ ყოფი-ლიყვენეს იმ დროს, ი'მ ბაღლმ რო ცხენებ ჩა'ჩინ. ეცვნე ი'მ გოგრუელთ: ერთ დია'ც გამოიდავ დოჭუთივ, ნახევარ ადგილ რო ჩამოიდავ ი'ს ბიჭა'ივ, ხედავენავ რო მგელ გამე'დევენავ იმ ცხენ-ბაღლს. გე'ხვი თოკებში ცხენე-ბი-დ' ბაღლი-დ' დე'სრულ ი'ს ბიჭა' ი'ქავი. გახკივიან გოგრუელ კაცები-დ' ვერ გა'გონეს სოფელ-დოჭუს. ი'ს მგელიმ სი წავავ ხედესა-დ' საც გამო-ჩინდ ი'ს დია'ც, ი'ქ ავიდ ი'ს მგელ ვაგ-გამოგორდად ი'სივ დია'ც ვინც თავითა ნახეს, წამოდგად' სოფელში შე'ფარ.

ღმერთო, ჩვენ სულიმ იქ ნუ ჩე'რევ, უცოდვონიმ ვიქნებოდით ჩვენ ზეს დია'ც რო მოკვდ, იამბიან საფლავით გმინვა მოდისავ. უბარესავ ი'მ დია'ცის შვილსავ. ჩამოიდავ, ლეკებ მი'ყვანავ, სამარე ამათხრიავ, პირში

ხინჭრიკვა' დაჭერიესავ ი'მ მკედარსავ ჰად პირქვ ჩა'მარხვიაჲ. თუ პირქვ ჩი'მარხავ კუდიანიჲ, გმინვა შეწყდებო-დ' შე'წყვიტ გმინვაჲ.

*მთხრ. ტასო გულუხაიძე-თათარაიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

თოიანთ ლეომ იამბის, რო ერთ ქისტ იყოჲ ემანდ ჭონთიოსავ წყემ-სადაჲ, იმამ მიაძბავ: ჭონთიოს წინაჲ ერთ ქალ გამოიდაჲ, მადოლის გორ-გორ დე'შვავ, პირდაპირ წყლისპირზე ჩამოიდაჲ. ქისტ ხედავს (დეკებში ვარიჲ გადანოლილიჲ): ჩამოიდაჲ ეს ქალიო-დ' გი'ჴადაჲ, სუ დედიშობილა' გაჯდაჲ ეს ქალიო-დ', ეს ტანისამოსიჲ სუ კდეში შა'წყოჲ, ბანა'ობს თუაჲ ვიფიქრეჲ (სუ იფიცისაჲ ი'მ ქისტმავ). შა'წყოჲ ი'ს ტანისამოსიჲ კდეებშიაჲ, ლამზე გაგორდ-გამოგორდაო-დ' მგლად ადგავ. ალაზანს გამოარდაჲ ეს მგელიჲ, ამოიდაჲ, ერთ ჩემ ჭედილა'ს და'ვლოჲ კმილიო-დ' ჭამა დუ'წყოჲ. მეაჲ დეკებითა წამოვხტიჲ (ვერ მნახავ), დავეშვიჲ დაღმართუაო-დ' ი'ს ტანსაცმელეჲ დავსტაცეო-დ' ჩემიჲ ადგილას დავწვიეჲ. ამოედიჲ, უკეჲ შე'ჭამაჲ ი'ს ჭედილა'იო-დ' სისხლიან ყბებსაჲ ბალახებზე ინმედდაჲ. ვფიქრობაჲ, ეს რა' მეჩვენებაჲ, რა' ამბავიაჲ. ერთ ვნახავაჲ, ეს ტანისა-მოსეჲ ხო ჩემ წელშიაჲ. ჩავიდაჲ, ი'მაჲ შლამზე გაგ-გამოგორდაჲ, ქალიჲ ადგავ, დედიშობილა' ქალიჲ. მივიდაჲ, ტანისამოს უნდ ნახოსაჲ. ტრიალებ-საჲ, აქის-იქის იბრუნებსაჲ თავსაჲ, იხედაჲ, ი'ხედაოდ ჩემთან ამოიდაჲ (მე წამოვდექეჲ დეკითაიჲ): შემ მამაძაღლოჲ, შე წყულოჲ, რალა ჩემ ჭედილ შეშჭამეჲ. იტირაო-დ', ივაგლახაჲ, მეაჲ ღვთისგან მაქვაჲ ნარგენიჲ, ბევრ იტირაჲ, მივეცია'ეჲ სამოსებიჲ. ადგაო-დ' წავიდაჲ სოფელშიაჲ იმაჲ ქა-ლადაჲ, რაგვერთა'იჲ გამოიდაჲ სოფლითიჲ. იფიცისაო-დ' ირისხისაჲ, ი'ს ქისტეჲ არც მატყუარა' იყოჲ; იცოდინა.

*მთხრ. ექვთიმე თავბერიძე, 1982.
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ს. დანო*

• • •

ერთხელ ჩემ ბიძის ცოლ ფროსე აჭა'იძე წასრულიყჲ ვესტომთას ვი-რის ადგილცვლად დღისი. შოა-დ' დავვიანებულებიყჲ, აღარ მოსრულიყჲ. წასრულიყჲნეს კვლევნად, ი'ქ მე'წელ იმ ნაფხვერა'ის იქისაჲ, წყაროს თა-ვზე, ფეჭმოტეხილ. ეკითხ მიზეზ, რად ააქთა' ხარიჲ, ეთქვ რო თეთრ ძაღლ

გამომიღგავ კუჭურა დახურულივ, მეტა' დამეშინავ, გავჭენდივ ჰიდ ფეჲ მომტყდომიყოვ. გონად რო მოედევ, ააქ ვეგდევ ჰად აღარავინ აღარ იყოვ.

*მთხრ. ლამარა ქარსამაული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

სამგზავროზე მივდიოდით ჯუთელ დედაკაცებ, ლამიანად გავედით ჯუთით. ჩვენ ტოტია (ძალღ) გამოგვეკიდავ (მე ჩვენი მგონავ), ის უფერ ყოფილიყვ. ეკოხ ქვებით, შინ დაბრუნდივ, აქ რას მოგვდევა. დარჩ შორად, ჯაჲსთან მივედით, ტოტზე ნევს ჩვენ ძალღ, თეთრ ტოტია, ქვებს დაუვლ ჴელ, გამაჩერ თამრომ, ჴელნ დამიჭირ. გადავიარეთ, ლალანგურის ნმინდა გიორგი დაგვეშველ. ლოცვა დაიწყეს დიაცებმ, დიდად სიმირგვლივ განათდ. იმის მემრ ამყვ უფერი. ლამ ხან ყელში მიჭიკეს, ხან რაით მაშინეს, რამდენიმ საკლავ დავკალი და დავმშვიდდ.

*მთხრ. ლალი თათარას ასული არაბული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

• • •

შუქიას დედამთილმ იცოდის: მეაოდ ჩემ ძმა სვიმან მოვდიოდითავ ღურღლუთავ. ჴიდ იყვის, აი როგორც ექ. ჩვენავ ჴიდისას გამავდითაოდა ნყალს გამაჲდავ ცხენზე მჯდომარე ქალივ, ნამაგვიმჴრისულავ, საფარათ ბაბაღიავ, – უთხარივ. სვიმანავ უთხრავ, რო ე თხორებს ვერ ნამაგვიღე-ბაევ (თხორებ მოგვექონდავ). შამახკრავ აი ცხენსაოდა გამაეფარავ. ჴმა არ გამაიღავ. მოვედითავ ამღასავ, ვიკითხულეთავ. აბაავ, თქვესავ, აქ არავის გამაუვლაავ, არავ.

*მთხრ. მზექალ ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

აი, ბებერამ გვიამბ, რო ესაჩუსავ ლამით ჩავიარევ სახლძირავ, ორ ნერილა მოვმკევივ, იქით რო ამავიარევ, რო დავისვენავ, თენდებოდავ, სახლში რო შამავჴედივ. ჩემ წინავ ციცამ გაიარავ. ჩამეჴოცნესავ ფხენიო და იქავ დავჩივ. არ მქონდავ გასაჩუჩავივ. თენებით დაუწყევ ძახილივ:

მამეშველეთავ! ბოიგრის ცოლ იყვავ მკითხავივ. იმას შამეეთვალავ: უფრს ავ სულ ნამაუყრავავ. სამეშვლო შაუთქვანავ. შაუთქვითავ სამეშვლოივ. შაუსრულეთაო და მეშველავ.

*მთხრ. სანდუა არაბული
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ბაჩაკო იროდი დე'შინ დანოსკით მომოალა' კვავლოს ამოის. იმ ჯურჯე-ვა'ში სანამ ამოჩინდებოდ, სოფელ ჯეეს გამოსულს, იმ ჯურჯევა'ში მოღგებებიყვ უბე-ფარაგა'იან პატარხალ, ავშქკვავდივ, რომევ ვინ ხარივ, რა' ხარიო-დ' კარგა' ალაგასავ წინ მიმიძღვებოდაო-დ' მემრ დი'კარგავ. იქითავ ვმა არ გამცავ. იმ ღამეს კი მთელ ღამეს ჯელად ეჭირ ი'ს კაციდ მემრ გონად მი'ყვანეს. იამბის, კი არ მალის, აგარ-აგარ იყოვ. თავის პაპის ძმას გაღგონიყვ ი'მის ღრიალი-დ' სანამ მეტა' გარდას გადავიდოდ, სანამდის შინ მე'ყვანა-დ' უშველეს. ის თავა რო აშქკვავდავ, იამბიან, მით გუ'ტეხავ ნასიპივ, ჰად მით დაშინდავ. რო არ აშქკვავებიყოვ, ნასიპს ვერ გუ'ტეხდავ, ვერავ.

*მთხრ. მარო განირიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე*

• • •

ერთ კაც თავადა' დამრჩალიყვ, ყველა'ნ დახჯოციყვინეს. რას იზმოდ, დღეიდ-ღამე თურმე თავადა' შეძვრება-დ' გაძვრებ შინ. საღამ-საღამოს მოსვლა შინებიყვ. თურმე შებინდდებ თუ არა, აეს კაც ბოხარსთან დაჯდებ. მე'დინებ გრიალ, ციცხლ ანთებულიც არ აქვ რო ჩამი'ყრებიან ბოხრითებ ორ კატებ, ეხვევიან ამ კაცს ყელ-ყურზე, ჯელ-ფეშში, ამოსუნთქვის სა-შუალეობასაც აღარ აძლევენ. იყრევიებს თურმეა-დ' სანამ გულს არ იკანებენა-დ' აამას ღონეს არ გამაცლიან, არ ნავლენად მემრ ბოხრისევ აძვრებიანა-დ' გაქრებიან. იფიქრ შენუხებულ ამ კაცმ, რა' ვქენეავ, რა' უშველოვ თავსავ. მი'ფიქრ. ერთ დიდ ხაკ შემა'კრ ამ ბოხარს საღამოხანა-დ' ლოდინ დინყვ. დადგ ხრიალ-გრიალ (იმ ხაკს სახმუნ გუკეთ) ჩამი'ყარნეს ორნივ კატანიდ შიგ ხაკში ჩი'ყარნეს. ამ კაცმ სახმუნ მუ'ჭირად ორნივ კატან ხაკში მა'მწყვდი. გამე'ღვ ეზოშიად' დიდ რიკნაით გულისკანებამდ ეუეუ ი'ს კატები-დ' რო ეფიქრ ახლ კი აღარ იქნებიანავ ცოცხლებივ, ხაკიზდ პირ მე'ვსნად' ღაცა'ობით თავ-პირ ჩალენილ გავა'ათრეულებ გამომძვრა-

ლიცენსიად წალასლასებულებს. გასულიყვ პატა ხანი-დ' სოფელში ჳმა გატეხილიყვ, ი'მად ი'მ ოჯახსავ ქალებ ეჭოცებაჲ. ორთიე ნახვად წასრუ-ლიყვ ი'ს კაცი-დ' ორთავ ზურგ მე'ბრუნ ამ კაციზდ თავპირდალენილე-ბსად წელმონყვეტილებსად ორნიე დაჭოცილიყვნეს. ი'მ დლითა დე'სვენ ბეჩავ კაცს. ი'ს ქალებ სჩვენებიყვნეს კატებადა-დ' ი'მათ ენვალ.

მთხრ. ტასო გულუხაიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

• • •

მძახლები იყვნენ. ერთ დღესაც ერთ მძახალს დააკლდა ძროხები. ჭიორლები არიან ეს მძახლები. მოადგა ქალიშვილის დედამთილი და უთხრა, წამომყევი, შენი ჭირიმე, ძროხუკეები მყავს დაკარგული და მე-შინია, ღამეა, ღებითოს გადასვლაო. გაყვა ეს მძახალიც, სოფელს რომ გადავცდითო, ამომისვა ჩემი ქალიშვილის დედამთილმა ილღიებში ხელი და გამაფრინაო. მივედიო ერთ ადგილსაო, დაგვიხვდა ბევრი ხალხი, მაგრამ სუ სხვანაირებოო, გრძელეშვებიანებოო და ფეხებშებრუნებულებოო. ერთი იყო ყველაზე დიდი, რომელსაც ძალიან დიდი ეშვები ჰქონდაო. ეს ხალხი იმას ესეოდა და პატარა კენჭებს ესროდნენო. მძახალმა გამაფრთხილაო, რომ მაგას ქვა არ ესროლოო არაფრითაო, მაგრამ მე ისე ვიყავი გაბრაზებული, რომ ავიღე ერთი დიდი ქვა და დავთხლიშე ეშვებშიო. ძალიან დიდი მადლობაო! – დამიძახა იმ გრძელეშვებამაო. ამოვედიო, უცებ ღებში მოვხვდიო. გავიგე, რომ ეს სოფელი ღები იყოო, უცბად გადამაქცია კატათო, პატარა კატათო. დამედევნენ ბოვშები, დამიჭირეს და ყურე-ბი დამაჭრეს და ფეხი მატკინესო. იმ დროს მე ადამიანის ჭკუა მქონდა, კატისა კი არაო. ჩემი მძახალი, მე რომ მაჭრიდნენ ყურებს, დამალული იყო და რო მანვალეს და მორჩნენ, მერე გამორჩნდაო და ისეე გადამაქცია ადამიანათო. მიმიყვანეს ღების საავადმყოფოში, იქიდან გამაპარა, ჩავედიო ჭიორაში და ჩემი უფროსი შვილი მკვდარი დამიხვდაო. მძახალმა მითხრა, არსადა თქვა, რაც მოხდა, თორემ ერთი ხომ გაგაფრთხილე, ქვა არ ესროლოო. დიდი ქვა ესროლე და დიდი შვილი მოგიკლაო... იმის სიკვდილამდე ვერა ვთქვი, მძახლის სიკვდილამდეო და ეხლა ვამბობო. ეს ქალი ეხლაც ცოცხალია, ყურებდაჭრილი და ამბობენ, რომ ღამე ძილში კატასავით კრუტუნებსო.

მთხრ. ხათუნა კარლოს ასული გობეჯიშვილი.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 17 აგვისტო, 1988 წ.

ერთ ღამეს მსხდარიყენეს ჯალაბობაჲ, საქმის ღამესა-დ' ესაქმ. ერთ თაგვ გამოძქვრალიყვ ცეცხლიდან. ის თაგვიც სორსალითავ, სორსალითავ, სორსალით ზისავ. ერთხენა'ევ კოლამავ ჯოხ დახკრავ, არც მოკვდავ ი'ს თაგვიც, არც დარჩავ, სორსალითავ ზისავ. რა'გვერც მოკვდავ ეს თაგვიოდ სხვა ბიჭა' შედგავ, რო რა ავად ვარივ. ის კოლაივ კიდე ცრემლით იხვას-რებაჲ. ი'მ პატარა ბიჭა'სავ ღებიება და'წყებიო-დ მოკვდავ. ვერავინ ვერა გვიგველაჲ.

მალლითა ჩამოარდაჲ ყავრეებითიო-დ' ი'ქ ეყუდისავ მასთა' სორ-სალ-ტორტალითავ. ი'მ კოლას ენა ჩაღვარდნიყოოდ ძლივა ენა ამედგ.

მთხრ. მატრო თავბერიძე

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

კუდიანი დედაკაცი

ერთხენავ ცხენებში ვიყავივ, იცოდის ერთ ბებერ კაცმ. კარგადა' და-ღამებულ იყოოდ ჯერ კი არ დამძინებოყოვ. ბუნკნარიან რალაცა ადგილ იყოვ. ცოტა' ხანა გამოიდაო-დ ერთ დია'ც გამოჩინდაჲ სოფლისკითაივ, მთელა'ივ გატვრელადაჲ, მინაზე აგორდაჲ, მგლად იქცაო-დ ქოქვესაკ გი'ქცავ. ქოქვესკითაივ მე'დინავ ძაღლების ყეფაიო-დ თოფების ჭლაივ, ხალხის ყვირილივ.

ი'მ დია'ცმავ რო ტანისამოს გი'ჯადაჲ, ჯაგში დამალავ. მე ვიფიქრევ, მოდი ჩამ სამოსებს მოვხპარავავ, რაგვერ ვერ გავიგებაჲ, ვინ იყოვ. ავიღევ სამოსებივ, მოვიმარჯვევ ხანჯარიო-დ მასთა ვხყუდივარივ მგლის მოლო-დინშიავ. პატა ხანა რო გავიდაჲ, ქოქვესკითა გამოჩინდაჲ ენაგადმოგ-დებულ მგელივ. იმ ადგილსავ მოიდაჲ, სიდაც სამოსებ განირავ, გარევ აგორდაჲ, დია'ცადაჲ იქცავ. იველიავ სამოსებიო-დ რო ველარ მოჭელავ, გაგორდაჲ მინაზეაოდ გარევ მგლად იქცავ. მოვიდაო-დ დამირბინავ. ხან ერთკისკითა მომვარდებო-დ ხან ცხვაკისკითაივ. მე ხანჯარს ვიშველიე-ბაოდ ახლოს არ უშვებაჲ, თან გულს ვიმაგრებაჲ, კაც არ ვარიიავ, ამამ რა' უნდ მიზასავ, ვეობნებივ, რო სუ ერთიავ, არ მოგცემავ, სანამდ არ გამომეცხადებივ, ვინ ხარივ. დიდ ბრძოლის მემრევ წავიდაჲ ცხვაკისაკეჲ, მინაზე გადატრიალდაჲ, დია'ცად იქცაო-დ სარცხვენელზე ჴელდადებულ მოიდაჲ, მითხრავ, ხო გამოგეცხადევ, მაგრამევ თუ შენ თავისად კარ-გა' გინდაჲ, არსიდ სთქვაჲ. სიბერის დროს იმ კაცმ თქვის, ის დია'ცივ აახლაც ცოცხალიავ, დაქორწილებულ შეილებ ხყვანანავ.

პაპაჩემი წასულა თურმე, ხარები ჰყოლია მიბარებული, ისინი დაუკარგია და ღამე წასულა საძებნელად. როცა უპოვია და მოჰყავდა სახლში, უკან წკმუტუნ-წკმუტუნით მოსდევდა რალაც თურმე; მოუხედა და დაუნახია ადამიანის მსგავსი, კაცის სახისა. სახლის კარებამდე მომყვამ და დაღამდებოდა თუ არაო, როგორც გარეთ გამოვიდოდიო, თვალწინ ამესვეტებოდაო. არავის თურმე არ უმხელდა. ღამე შიშით ველარ გამოდიოდა თურმე. მერე წამიყვანეს მამიდასთან სხვა სოფელშიო, რო დაბინდდაო, მამიდამ მითხრაო, რო შვილო, გადი გარეთ, წყალი შემომიტანეო. კარი გავალე თუ არა, თვალწინ გამომეცხადა ის კაციო. გაუტყდი მამიდას, გარეთ ვერ გავალ, გარეთ ეშმაკი დგასო. გამოვიდა, მიიხედ-მოხედაო, აბა, სადა დგასო? მერე ისევ გამოვიდა პაპა, ისევ თვალწინ დაუდგა ეს ეშმაკი. მეორე დღეს წირვა იწყებოდა იმ სოფელშიო. მამიდამ იცოდა, რომ იმის მეზობელი წირვაზე უნდა წასულიყო და სთხოვა მამიდამ მეზობელსაო, რომაო, ასეთ-ასეთი რამე ელანდება ჩემ ძმისშვილსაო, ხოდა წირვა რომ დამთავრდებაო, ისე რო იმან არ გაიგოსო, იმის თავზე გაისროლეთ თოფიო და რომ დამთავრებულა, ნამდვილად ამ მეზობელს უჩუმრად გაუსროლია თოფი. პაპაჩემი გულწასული გადავარდნილა და იმ დღიდან დაკარგვია ის ეშმაკეული.

მთხრ. ნინო ტილაშვილი, ყვარელი, სოფ. მთისძირი

გველეშაპი

არდოტ ჭაუხით გამასულ გველეშაპი, ჩამაუვლავ ბაიტის ჯეფდიჟევ. წინ მძივს ისრევს და გზას ინათებს. წყალდიდობის დროს იცის გამასვლა. ჩაუვლავ ანატორ და გაჩერებულ ქისტეთისკე. მორს მახვევივ. მწარიათ თამარს მახპარეს ორ ფური, მომავალს ენახ მორზე მახვეული. „ისე შავიზარევ, რო შიშითავ ცაში წავედივ“.

მთხრ. ძილა მურღუევი

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური, მუცუ, 1983

ქალუნდაური და გველი

ნანილიანი მამუკა ქალუნდაურის დაკრძალვის დღეს თავანული გველი გამოჩენილა, რომელიც ცხედარს მიჰყვებოდა ნანილის ხელში ჩასაგდებად. ერთ ხეცურს ხმალი უშიშვლებია და გველისათვის თავი მოუჭრია.

მთხრ. კვირია არაბული

ჩამნ. ტრისტან მახაური, სოფ. გომენარი, 1980

გველუხაი

ნია-ლვარ უნდა ასტყდეს, გველუშაპ რომ გამოდის მინიდან და მიდის, ნიალვარს მიჰყვება. ის ზღვაში მიდის და თან მძივს მიისრევს წინ. იმით გზას ინათებს, იმ მძივს მიხყვებ.

მთხრ. თ. ზეიდაური, სოფ. არჭილო

• • •

ჯერ ცირმაშტით მოის მცურავს გადუქრ გზაჲ ევაზდ, წინ ჩე'სრიალ, ქალების შუაზედ მოდენილიყვ. იმის წინ ჩე'სრიალ მცურავს. ერთ ქალსაც ვერ ენახ. იმას შე'კივლა-დ' გამქრალიყვ ი'ს გველ. ქალებ საკარიო შემოღებით წასვლად ემზადებოდეს, მოიდ შინ, მოიდად დი'წყვ, იმის საშველ აღარა გამოიდ. ჭემოს წაის საქვეითოზე წადენილიყვნეს. ი'მაშიც ქალების შუაში მოდენილიყვ-დ' საცერსავით რა'იმ თითბეჭედა'სავით წინ სახეზე ეყენ შუქიდ თურმე: რა'იავ რა'იავ, ესევ, თქვენ ვერ ხედავთაჲ, ეს რა' მომდევსაჲ. ვერავ ვხედავთაჲ ჩვენაჲ, ი'მაშიმ გადაგდებად იყვნია-ნა-დ' ეშველებოდესაჲ ბაჩაკიანთ ბოსელთაჲ სვილ ვბერტყეთა-დ' ყარტე-ბის ნაბრების ჩამოღებასაც კი გვიშველ ევამ (კვავლოს ჯა'ითიც გვილი ჭინჭველა'ნასვილართანითაჲ ყარტის ნაბრებ ზურგით, ეეჲ) ბერდედთანთ ბოსლისკარ გაგორებულებიყვ-დ' ველარ ე'კიდ ტვირთი. რად დი'გვიანევ, ქალოვ. წუედი-დ': – ქალო, ველარ ვდგებივ, ტვირთს ველარ ვიკიდებაჲ. ი'ს ტვირთ მე გამუტანე-დ' თავა გამოიდ. ში'შალ ეს ამინდებიც ი'მ ჯელად, ზამთრისპირ თოვლებიც მოიდ. ი'მ თოვლებში მატყლებ დავრეცხეთ მეა-დ' დედამა-დ', ევას ი'მა'ების თავ აღარა ხქონდ, მეტა' მუწლებ სტიკიო-დიან. საზამთროდ შეშა არ გვქონდის მოღებულ, დიდოებს მოვაჭრევიეთ დართლოს წინათ. თოვლ მოვიდ, ი'ს შეშა თოვლმ დამალ, საკარიო მორჩო-მით ჩავხედეთა-დ' ზევაგებ მოსრულიყვ-დ' აღაზან დანყვეტილ, თოკებით რა'გვერმე უნდ გამოვათრიოთ ი'ს შეშაჲ. ეს ქალ შინ გავწირეთა-დ' ჩვენ

სამწიფე შეშის ყრად წავედითა-დ' მარგალიტოს უთხარო, რო ვირებ ჩამოლ-
რეკიდივ. ჭრუტ წყალიც არ მოდის, ჭრუტ. გავეით გაღმ. ერთ საუენ შეშა
გამოაცილეთ ალაზანს. ი'მ ღამ გამოღვლიჯ. შინ ამოსვლით ტირილით
დაგვიხვდ ევაჲ, რო დაგვიგვიანდ, გამოძვრალიყო-დ' ორითა-დ' ოთხით
ი'ს ჩვენ ნაჭყევაჲ' მატყლებ ეკრიფა-დ' ეხოტრ, ტიროდ რო ამოედით.
ი'მ ვირებით ცო-ცოტა' აკიდებულ ტვირთებიც ამოაყოლეთ, დართლოს
დაგვიდიოდ მარგალიტო სკოლაში, ი'მ ქალა'ის წილ შეშაიც ნუ'ტანეთ
დართლოს სკოლას.

ი'ს დღე არაფერი-დ' მეორე დღეს ველარც დე'ყუდ ფეჭზე. დედიანთ
დაბლ გომურში ნამყოფებს ბეგვა გაღვონიყვ, ფოფხვაიც. ამოსრულიყ-
ვნეს, შესრულიყვნესა-დ' რა'გვერცელ ჩე'წვინ ლოგინში. ჩავედ დედიანთ
ბოსელშია-დ' ყველა'ნ ნატირებები. რად სტირითავ? რად ვტირითაოდ ევას
მუწლებ ჩე'წოცაო-დ' ველარ დგებაჲ ფეჭზეაჲ.

წყლულად ექც ფეწები-დ' სისხლად დი'ჯურა-დ' სანთელსავით დარჩ.
ი'მ მცურავს დაღბრალდ. ევამ ი'ქითა ი'ტკიც მუწლები-დ'.

ჯაჯ-მაჯებშიან სულ უნ ამოგვსვლიყვ, მთელ ზამთრის ი'ს ტარ უნდ
გებრუტუნ.

ჭაპ-ჭუპითა ქალისი-დ' კაცის ჩითებ ავდარში. ქსელს ჩამობღატულებ.

სულაძე იყვ, მფრინავ. დი'წვ თავის თვითფრინავით. იმამ გან ტყულა-
და' თქვაჲ: ჯოჯოხეთი ხალხი ხართო და ჯოჯოხეთი ბარგი გაქთო! წმელ
კალტი-დ' პურ, ათ-თორმეტ დღეს აეროდრომზე სხდომაჲ თავის ქვაბ-
ჩალხანა'ით.

მთხრ. მარო განირიძე

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

მონადირის ამბავი

ერთმ შარაწვეელ ფშაველმ მიაბ: ირმებზე დავდიოდივ, ვწოცდივ ირ-
მებსაჲ. ერთხელ წავედივ, ჩაუჯედივ ირმებსაჲ, იმაზე უნდა მასულიყვნე-
საჲ და ქალის კივილ გავიგონევ. დაიკივლ ქალმაჲ და ირმებ შაბრუნდესაჲ
და სხვაზე წავიდესაჲ.

იმ ღამესაჲ სიზმარ ვნახევ. სიზმარჩიავ ი ქალ მავიდაჲ და მითხრავ:
საქონელს რატო მინიოკებ? თუ გინდაჲ, – მითხრავ, – ნამეედ ეემ გორზე-
დაჲ, ნიფელ რო დგასაჲ, იმ გორზე დაჯედივ და წერისწერ იქ მაგივალ-
საჲ. ავდეგივ იმ ღამეს დილიანადაჲ, წავედივ და დავჯედივ იმ გორზედაჲ.
მზას თოფ მიჭერავაჲ, აბა, გაცხადდებაჲ თუ არაო. უკვე რო შათენდაჲ,
ლენა-მტვრევა დადგავ და მავიდაჲ ერთ უზარმაზარ ირემივ, ქორბუდაივ.

დამინყავ ყურებაივ. დავხკარივ თოფივ. დაკვრა თოფისაო და დაიბლავლაჲ:
„მე რადაო და ამასავ“ დავიბრუნეო ის თოფივ და წიფელს შამოვხკარივ.

თოფ წიფელს შამოვხკარივ, ცოდვა გადასულიყვ წიფელზე. ჰოდა, ავი-
ლივ ისივ, გავატყავევ, მოვიწმარეთავ. მერე იმას უყურეო და გაჰმავ ის
წიფელივ მთლიანადავ.

მამაჩემს ვუამბეჲ ყველაფერივ და მას დღე, ის დღეო და სანადიროდ
ალარ გამიშვაჲ: თავს მოვიკლავავ, თუ ნადირობას ნახვედივ. დავანებე
თავი.

მთხრ. აპარეკა ალუდაური

ჩამწ. გოდერძი არაბული, ხახმატი, 1985

ნადირთ მწყემსი

ნადირთ მწყემსი ლამაზი ქალის სახით ეჩვენებ მენადირეს. ხან
სიზმარში გამაეცხადებ, ნადირობად წასულს გაეჩვენებ, რომელიც
გააფრთხილებს, რომ არ ინადიროს, ან ინადიროს. 100 ჯიჴვ თუ მახკალ,
იმას აზარ ხქვიან. მერე თოფ უნდა დაიმარხოს ხუთი წლის ვადით. ამ ვა-
დის გასვლამდე არ შაიძლებ ნადირობა.

მთხრ. ილო მინდიკაური, სოფ ხახაბო

ნადირთმფარველი და ხვთისო საფარაშვილი

ფშაველის წარმოდგენით, ნადირსაც ჰყავს თავისი მფარველი არსე-
ბა, რომელიც კლდეებში, ჭიუხებში, ძნელად მისასვლელ ადგილებში ბი-
ნადრობს.

მალაროს მთაში (სოფელ მალაროსკარის ზემოთ) ცხოვრობდა ფშავე-
ლი კაცი ხვთისო საფარაშვილი. იყო განთქმული მოლექსე, კარგი ხელო-
სანი და საუცხოო მონადირე. ერთხელ ის ჭიუხებში ჯიხვზე სანადიროდ
წასულა. ნადირობიდან დაბრუნებულს მეზობლებისთვის უთქვამს: ჯიხვე-
ბის ნაკვალევს მივაკვლიე და როცა მივუახლოვდი, დაფრთხენ, შორს გა-
დაიხვეწნენო. რაღაცა ძალა მეუბნებოდა: მიდი, ბოლომდე მიჰყევით. მეც
გადავყევ, ისევ დავლანდე ხარ-ჯიხვი, ამოვიღე მიზანში, ვესროლე და აკი
არ დავაგორეო!

ამ ამბის შესახებ სოფელში მორწმუნე ქალები ამბობდნენ, ნადირთა
მფარველს ხელი გაუმართია მისთვისო.

მთხრ. მართა გორელაშვილი

ჩამწ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980

გომენარში მცხოვრებ ერთ კაცს ეშმაკი ჰყავდა შეჩვეული. ეშმაკი ულამაზესი ქალის სახით ეცხადებოდა და მუდამ ეუბნებოდა: ხომ ხედავ, მე როგორი ლამაზი ვარ (მართლაც ულამაზესი ყოფილა, ოქროსფერი თმები ჰქონია, ფანჯრიდან ერვენებოდა თურმე), შემირთე ცოლად, შენი უშნო დედაკაცი კი გააგდეო. მართლაც ამ კაცს რალაცა მოუვიდა, მივარდებოდა თავის დიაცს, ერთ გემოზე მისტყეპავდა და ლამაზი ქალისკენ წავიდოდა, მაგრამ ის მაშინვე უჩინარდებოდა. ასე მეორდებოდა ყოველლამ. ბოლოს ის კაცი გაგიჟდა და საგიჟეთში დალია სული.

ჩამნ. ტრისტან მახაური, ფშავი

ერთხელ რაჩხას მთიდან მოვერეკებოდით საქონელსო. საშინელი სიტყვა და გრგვინვა იყო. წყაროს მხრიდან ქალის კივილი შემომესმა. მე თან მქონდა კაყის თოფი, თან მახლდა ამხანაგი ხუხუ. ამოვეფარეთ ერთ ხეს და სანახაობის მოლოდინში გავიტრუნეთ. უცებ ჩემს წინ გაირბინა ქალმა და თქვა (მე ვერ მხედავდა): – ქუჩუია, უკან კაცი მომდევს და იმას თოფი ესროლეო – და გაიქცა.

დავინახე, უკან კაცი მოსდევდა, ოჩოკოჩი, გინებითა და ლანძღვით. როცა მომიახლოვდა, თოფი ვესროლე.

ააჰ ქუჩუ, – თოფი შენ მესროლეო? მე მას მაინც ვცემ საკადრის პატივსო.

ცოტა ხნის შემდეგ გზა გავაგრძელეთ. საქონელი გაჩერდა და ვერაფრით ვერ გადავადგმევინეთ ნაბიჯი. წავედით წინ და წიფლის ხის ძირას ვნახეთ, ეგდო თმაგაშლილი ქალი. ხუხუს ვთხოვე მოეტანა უხმარი ქვაბი (კოტო). ხუხუმ მოიტანა ქვაბი, იქვე ახლოს ვნახე შავი თხა, ჩამოვწველე და თმები ჩამოვბანე, შემდეგ კი ხუხუს ვთხოვე, ჯოგში მოენახა შავი ძროხა და იმის რძე მოეტანა. ძროხის რძითაც რომ ჩამოვბანე თმა, ქალი წამოჯდა: ქუჩუია და ხუხუია, საითაც წახვიდეთ ყველგან წარმატება მოგცემოდეთ. თქვენი ნასროლი ტყვია ნადირს არასოდეს ასცდენოდეს და საქონელი არასოდეს დაგკლებოდეთო – ეს თქვა და დაიკარგა.

მთხრ. გაჯა კალანდია, 62 წლის, ტალური.

ჩამნ. თინა ცანავა

ტეხურის ნაპირას დიდი ტყე ყოფილა. ამ ტყეში მოდიოდა თურმე მოქმელის ბაბუა. უცბათ ტეხურიდან ამოსულა გრძელთმიანი, ლამაზი ქალი და დაუძახნია მისთვის: „სიღო, მომიცა ართი წუთის“. ეს კაცი შეშინებულია და ძალლი მიუგდია მისთვის (ძალლის ეშინოდა ძალიან), ტყაში მაფაც მიფარებია თვალს.

მოხრ. ნანავა ლიანა, 47 წლის. სოფ. სალხინო, გეგეჭკორის რ-ნი, 1971 წ.
(წერა-კითხვის მცოდნე)
ჩამწ. რუსუდან ცანავა

ტყის ქალი (ტყაში მავა)

ტყის ქალი იყო დიდთმიანი, იცვამდა თეთრად. იგი ტყეში დადიოდა. ხშირად აშინებდა ხალხს. თუ ვინმე არ მოეწონებოდა, მისი საქმე ცუდად იყო. ტყის ქალი მას ან დაამუნჯებდა, ან დააყრუებდა, ანდა ჭკვაზე შეშლიდა. ზოგჯერ შიშველიც დარბოდა ქვებზე და ხმამალლა ხარხარებდა, ხანაც გაბმულად კიოდა.

ერთხელ ერთი ქალი ტყეში მიდიოდა. დაინახა ტყის ქალი. დიდთმიანი. შეეშინდა, შემჭამსო და ჯოხი ესროლა. ტყის ქალმა ის ჯოხი დაიჭირა და უკანვე ესროლა. მოხვდა ამ ქალს ის ჯოხი და ქალიც ამის შემდეგ კუდიანად გადაიქცა. ამიტომაც ტყეში ხშირად ერთად დავდიოდით სამუშაოდ, ვინც ცოტა უფრო ყოჩალი იყო, ის მართოც დადიოდა, მაგრამ შიში მაინც ქონდა.

მოხრ. ბასილაია კოსტა ლუკას ძე, 80 წლის.
სოფ. სალხინო, გეგეჭკორის რ-ნი.
ჩამწ. შოენა კვანტალიანი, 1972 წ.

ტყაშმაჟა

მთისკენ წაგრეკეთ საქონელი. ამას ჰქვია დიდი კარე. აქ მირეკავენ ცხვარს, თხას, საქონელს. ცეცხლი დავანთეთ. ორ ბიჭს (ერთი იყო 18 წლისა, მეორე – 13-14 წლისა) ვუთხარი, რომ საქონელი შემოეკრიბათ ერთ ადგილას. ერთი დაბრუნდა, უფროსი კი არ დაბრუნებულა. ვკითხე, თუ სად წავიდა მისი ამხანაგი. მან გვითხრა, რომ სამი თხა დარჩაო იქით და იმათკენ წავიდაო.

ის ბიჭი არ ჩანდა. ვეძებეთ, მაგრამ ვერ ვიპოვეთ, მშობლებთან გავგზავნეთ კაცი, მაგრამ არც იქ მისულა. რამდენიმე დღის შემდეგ დაბრუნდა ფეხშიშველი. საჭმელი დაუდგით, მაგრამ ხელი არ ახლო. ორი დღე ეძინა. მეორე დღეს შუადღისას გაიღვიძა. საჭმელი შეჭამა და ისევ დანვა. ერთი კვირა ასე იყო, მერე გამოცოცხლდა და თქვა: სამი თხის გამოსარეკად წავედიო. უცებ წინ ვილატ გოგო ამოჩნდაო და მითხრა: ეს თხები ჩემიაო. მერე ასმანსხვარის კლდესთან მიმიყვანაო... მერე გამიშვაო.

ის ბიჭი ორი წელი ვერ იყო კარგად, არეული ჩანდა. მერე გამომჯობინდა.

გაჭედითან იყო ადგილი რაჩხა (ადგილი, სადაც მთელი ნადირები იყრიდნენ თავს. იქიდან ისმოდა რქების რაჩხუნის ხმა). აქ ქურუია სხულუხიამ მორეკა საქონელი. გაისმა გრგვინვა-ჭექის ხმა. წყურგილედან მობლავის საქონელი. ქურუიას ახლდა ხუხუიაც. მათ კაჟის თოფი ქონდათ. უცებ ქალმა ჩამოირბინა და იკივლა: ქურუია, უკან რომ კაცი მომსდევს იმას ესროლეო! ესროლა ქურუიამ, მაგრამ დაჭრა თუ არა ის კაცი, ვერ ნახა. ხმა მოესმა კაცის: მე მაგას მაინც ვერ გავუშვებო.

მეორე დღეს ქურუიამ და ხუხუიამ ნახეს, რომ ხის ძირში გაშოტილა გრძელთმიანი ცირა. ქურუიამ თქვა: ბოჭკა წულაიას სახლიდან უხმარი ქოთანი მომიტანეო. მოუტანეს. მონველა შავი თხა და იმისი რძით დაუბანეს თმა. მერე შავი ძროხა მონველეს და ისევ დაუბანეს. ცირა გაცოცხლდა და თქვა: ქურუია და ხუხუია, საითკენაც პირი იბრუნოთ, ყოველმხრივ გამარჯვებული იყავითო, საქონელი გაიმრავლეთო.

როცა კაცი ტყაშმაფასთან იყო, სხვასთან კავშირი არ შეიძლებოდა.

*გეგეჭკორის რაიონი. ტეხურის და ცხენისწყლის ხეობა.
ჩამნ. ლეილა კიკალიშვილი, 1973 წელი*

• • •

თურმე სოფელში იყო ერთი მონადირე. ამ მონადირეს ბედი ძალიან სწყალობდა. სანადიროდ წასული მუდამ დიდი ნანადირევით ბრუნდებოდა უკან. ცოლმა იეჭვიანა, სადღაც ჩემ ქმარს ალბათ ტყაშმაფა სწყალობსო. ერთ დღეს ქალმა დაინახა: სასიმინდეზე წამოწოლილან ტყაშმაფა და მისი ქმარი და ნებივრობენ. ტყაშმაფას ჩამოშლია თმები და მიწას სწვდება. ცოლმა იწყინა ქმრის ღალატი, მაგრამ ისიც გაიფიქრა, რომ გაჯავრებითაც საქმეს ვერ უშველიდა. შევიდა სახლში, გამოიტანა ქოთნით რძე და ტყაშმაფას თმები ჩამოხანა. ტყაშმაფამ როდესაც გამოიღვიძა, მიხვდა მონადირის ცოლის გაკეთებულ საქმეს და მონადირეს უთხრა: დღეის შემდეგ

განთავისუფლებ ჩემგან, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს ნადირობაში, შენი ნასროლი ტყვია ნადირს არ დასცდენოდესო და გაქრა.

მთხრ. სარდიონ თედორეს ძე წულაია, 74 წლის.

ჩამწ. თინა ცანავა, სალხინო

• • •

ერთ დროია და, შემოდგომის დრო, თოვლ იყვ და ნავედ სანადიროდ. წვერზედავ ვნახენ ჯიჴენ – მალლად. იქ გასასვლელ არ იყვ და ჭალიდან მოუარე. ქვენ მამინდ ჩავლა და იქიდან ამოვლა და იქ წვერზე დამილამდ. იქ ვიპოვე კლდის ნაპრაღა, ი თოვლ არ იყვ და იქ ჩავეყუდე ფეჴ და ფეჴ ნაბადში გახვეული და თავ ზეთი მქონდ დამრჩალი, ჩემს თავ ქარაფ იყვ ერთ, უზარმაზარ. ჩამძინებიყვ დაღლილს და სიზმარი მენახ: ვითომ ვილა-ცამ გაღმიდან დაიძახა: „გამედივე ჩემთანავ!“ და ის ჩემ კვალად მეორემ უპასუხ: „სტუმარი მყავავ, ვერ ნამოლავე“. ავიხედე და ვითომ მე მეგონა მღვიძავე და გარმანვა ერთ ბალნიან კაცი მკერდამდე, ჩამამხენ. მინდა ეს ხელებ გავამოძრავ, მაგრამ ნაბადში ვიყავ გახვეულ. მერე თავ გავამოძრავე, გავიღვიძ, და ალბათ, მართლა გავამოძრავე: კლდეს მივარტყი და გამამღვიძ. მაშინ ვთქვი, რო, რაც ხარ, დამანებე თავიო და იმის მემრ ჩამეძინ, იმ დღეს ვერაფერ ვერ ვინადირე. ალბათ რახან ის კაც გავლანძღე გამაღვიძებულმა და დავემუქრე: თოფით დაგეტანებიო. ვერაფერ ვინადირ.

მთხრ. პეტრე გოგოჭური, 41 წლის.

ჩამწ. გოდერძი არაბული, სოფ. ატაბე

• • •

ორ ძმან ყოფილან. იმ ერთ ძმას გაუგავ, რო მეორე ძმა ნადირთ მწყემსთან დავიდოდ. ცოლ-შვილიან ყოფილ, მაგრამ მაინც ნადირთ მწყემსთან თურმე ცხოვრობდ. ერთხელაც ორნივე წარსულან სანადიროდ და უნახიან, რომ ნადირთ მწყემსი და მისი ძმა ერთად იძინებენ. საფარველების მდებელ მახსნილ ხქონი ნადირთ მწყემსს და ველარ დაუფარებავ უცბად და ერთად მწოლარენ უნახიან.

ნადირსაც თურმე ბევრს ახოცვინებდ.

მთხრ. სამუკა ზვიადაური.

ჩამწ. ნიკოლოზ ზვიადაური, გარდაბნის რ-ნი, სოფ. გამარჯვება

ერთ მონადირე წასრულიყვ სანადიროდ. ზდი, ზდია-დ ვერ მოკლ, სუ უცდების. რო დაღამებოყვ, იქავ დაწოლილიყვ. რო დაწოლილიყვ, პირჯვარ გადუ'წერა-დ ეთქვ: „ადგილის დედაოვ, დამიფარევ, შენ გებარებოდევ“.

შორს სიდა'შ ცეცხლ გამოჩენილიყვ. ი'ქითან თურ უძახიან ადგილის დედას: „ადგილის დედაოვ, მოდიღავ, ჩვენთან მოდივ“. არავ, ვერ მოალივ, სტუმარ მყავისავ, თურ ეს უძახის. ისიც მი'ყვანეო-დ მოდივ, ეძახ იქითა. წასრულიყვენეს, მისრულიყვენეს. მონადირეებ ყოფილიყვენეს, ნადირების პატრონებ. ნადირებს თურ ერთ წელს ქალებ ხპატრონობენა-დ მეორეს წელს ბიჭებ. ბიჭების წელსავ, იციან, ნადირ მეტა' იწოცებავ, ბიჭებ ბრიყვებიავ, გონთ ყურს არ უგდებენავ. ქალების წელს კიავ სუც ნადირ არ იწოცებავ. მონადირეებს მე'რეკ ნადირ, დე'ჭირ ერთი-დ დე'კლ. მემრ ერთ მონადირეს ეთქვ, დღესავ ერთ მონადირემავ მეტა' ზდიავ ნადირსავ, მაგრ ვერ მოკლავ. თოფს რო ასრევდავ, რკინის ნიჩაფს ვახვედრებდევ ტყვია-საოდ ვაცდენდევ. მე'ხარშ ჯივ, ეჭამ. მემრ ძვლებ დე'გროვად ერთ ბეჭ დახკლებიყვ. ი'მ მონადირეს დე'მალ. ეკვლი, ეკვლია-დ რო ველარ მე'ველ. ხისა გამე'თალა-დ დე'დვ. მიერტყ-მოერტყ წეპლაი-დ ცოცხალ ჯივ ნამომდგარიყვ.

მემრ მეორედ რო წარულიყვ ის მონადირეჲ, ი'ს ხის ბეჭიან ჯივ მე'კლ.

აზიკ. 95-96

• • •

ბიძა მყავდა მონადირე. დალი შემოეჩვია. ცოლი ყავდა. დალი ხელს უშლიდა. დალის უთქვამს:

– ოჯახს გარეთ ქალთან არ უნდა გახვიდე, თორემ მოგკლავ.

წასულა ბიძაჩემი სხვა ქალთან. მერე წასულა სანადიროდ სანყალი. იმ წუთსვე დაუღუპია დალს. ჩამოიყვანეს სანყალი მკვდარი.

მთხრ. რომანოზ იოსების ძე ხაბუღიანი, 85 წლის.

ჩამწ. მარინე ბეჭიტაძე. 19.VII. 1970 წ.

დევის სისხლი

ვისაც მართებს დევის სისხლი, იმ ხალხსა სტანჯავენ. დევები თვითონაც ხორციელებია.

დევის თავი ემართა შუშანათა. ბალიურთ ჰყვანდა ბულალურთაში მოკლული. ფაცერი სდგმიათ. იორზე თევზი იცის. იმ ფაცერთან მაჰქდომია ბალიურსა და იქ მაუკლია.

შუშანათ მასდევს დევის თავი. აბუდეღაურზე შუშანათ კაცს რო მიუტანია დროშა, დაუკრავ ტბისთვი დროშა, – მე დავკარი დიდო იახსარო და შენც დაჰკარო.

მე რალა დაკვრა მინდოდა, – დევს უთქომ, – მეორედ მაგან რომ დამკარო. იმის შემდეგ თავი დეედევა დევისა.

ცხვარი ჰყოლიათ შუშანათ მთაში. ღრუბელი მოიდაო და დაბნედილა შუშანათ ხალხი სუყველა. მარტო წყემსი დამრჩალა. რომელიც კაი რძალი ყოფილა. ის გაგიჟებულა. ქათამს შემოვაველებდით, ყივილი დაინყისო, ციკანს რო შემოვაველებდით, კიკინი დაინყისო.

პეპრუნუნუნ პირქუშაო, – იძახის ქალმაო, რომენიც კაი რძალი იყო, ვერ გამოგიჩიო?! იმის შემდეგ მასდევს მაგათა.

მთხრ. ბიჭურ ბადრიშვილი

ჩამნ. თინათინ ოჩიაური, შუაფხო, 24.07.1952

კოჭლაურა

ახმეტაში იახსარის ვენახში ქვევრი იყო ამოჭრილი ერთი კოჭლი კაცისგან, ამიტომ ამ ქვევრს კოჭლაურა ერქვა.

იახსარმა რომ დევები ყველგან ამოწყვიტა, ნახა, რომ ეს კოჭლი კაცი დევებს ჰყავდა დაჭერილი და აკეთებინებდნენ სხვადასხვა იარაღს. იახსარი მივიდა ამ კაცთან და უთხრა: „დევების პატიმრობიდან დაგიხსნი, თუ ერთს კაჟის ქვევრს ამომიჭრიო“.

კოჭლმა პირობა დაუდო: ოღონდ იმათ ხელიდან დამიხსენი და ისეთ ქვევრს გაგიკეთებ, რომ იმისი ცალი ქვევრი არც აქნობამდინ გაკეთებულ იყოს და არც ამის შემდეგ ვისმე შეეძლოს იმისთანა ქვევრის გაკეთებაო.

იახსარმა დევების განყვეტის შემდეგ ეს კაცი დააბინავა ახმეტაში. გამართა კაცმა სამჭედლო და ისეთი იარაღები გამოჭედა, რომ ხესავით ჭრიდა. ეს კაცი იახსარმა თავის მარანში დააბინავა და სიკვდილამდე იქ ცხოვრობდა და პატრონობდა ვენახს.

ალ. ოჩ. ფშავი, 64-65

როგორც ანგელოზივ ღვთის წინაშე, ეგრევე ეშმაკივ. ისინივ თანაბარ უფლებით მიდიანავ. ღვთით აქვ ნება და მიდიანავ.

სოლომონ ბრძენმ თქვისავ: ლოცვითავ სამჯერ გავათაენივ ეგენივ. სამჯერავ თითოივ გადამირჩავ. მესამედაც რო გავათაენივ და ერთ კიდე გადამირჩავ, მაშინავ ღმერთს შავსცოდევ მეავ: ეგენიცა ღმერთის გაჩენილ ყოფილანავ. პოდა, ეს არ უნდა გამეკეთავ. დევ რო კაცს შეეგმის, იმას უფლება არა აქვ, რო მეტის ძალით შეეგას, რაც კაცს ძალი აქვ. ხოლოდ თავად თვალში თვალ უნდა გაუყარასავ და ისრ შეეგასავ. არ შაიძლების, არ უნდა იხმარ იარაღი. დევს ხკვლენ, როგორ არ ხკვლენ, ხოლო თავ ედების იმათაი და არც მეეშობისავ, იმათაში მაინც მახკვლენ ვის.

ერთ კაცს დევი გასძმობილებივ და ძმად გახფიცვია და უთქმავ, რო წეედივ ეხლადავ, შენ დიაცს ხავინ ადულებიევ და ის წამამიტანევ. ხოლო თუ გკითხასავ, რაად გინდავ, სად მიგაქვავ, არც უკულმ მიხედავ და არც ის უთხრავ. გამასდგომივ ე ცოლ, რო ადულებივ ი ხავინი, აი ეშმაკ როა დიაცი: „სად მიგაქვავ, რაად მიგაქვავ, მაბრუნდიო“ და მაბრუნებულ და „თავი დამანებო“, უძახებავ ემ კაცს. ნასულა და, მე რო მივედივ, საცა პირობა გვქონდავ, აიქიდანავ იქითავ გორზე გავარდავ. „დადლო დადლის ძეო!“ – მიძახავ, კალთაში დამალულ სახნის-საკვეთელ გამაილავ: „დიაცის ენამავ აეს სახნის-საკვეთელ დაგაცდინავ“. დაიმაღავ აისივ და დაიკარგავ. ალბათ ის სახნის-საკვეთელ ისეთა იყვავ, რო იმით დახნულ-დათესულ აღარ გათავდებოდ. იქნებოდ და იქნებოდ.

მთხრ. აპარეკა ალუდაური

ჩამნ. გოდერძი არაბული, ხახმატი, 1985

დევები

დევები სახით ადამიანს ღვან. ტანად უფრო დიდებია და მთელ ტანზე ბარდლი ასხია, ლექსშიც ასე ამბობენ: „მეც ვნახენ იმის ძუძუნი, ბარდლლ ესხა, როგორც მელასა. წელთათობას კი სრუ ესხა, ვინ შინჯავს იმის ქვენასა“. ღონე ძალიან დიდი აქვს, მაგრამ კაცს როცა შეეგმის, ძალს უწონს. დამბადებელისაგან ნება არა აქვს, ვისაც შეეგმის, იმაზე მეტი ღონე იხმაროს. დევისთვის შემბმელ კაცს რაც ღონე აქვს, დევმაც იმდენი ღონე უნდა გამოიყენოს, რომელსაც ებრძვის, რამდენი ღონეც ამ კაცსა აქვს. დევები ეშმაკებთან შედარებით უფრო დინჯი და მშვიდი არსებანია. კაცისათვის გაფიცვა-გაძმობილებაც იციან და მოსისხლეობაც. თუ დევი მოკლა კაცმა, მერე იმის გვარს ყოველთვის ეშინიან, დევის სისხლი

გვმართებს და არ შეგვრჩებაო. მართოები და ნამეტნავად ღამით არსად წაელენ. დევეები თავის მოსისხლეს ბანზე გაეყრებიან ღამით და სახლი სულ დაიძვრის. დევი თოფიან კაცს ვერ ებრძვის. თუ თოფიანმა კაცმა დევი შორს დაინახა, ტყუილადაც რომ გაისროლოს თოფი, ტყვია მაინც მოხვდება და მოკლავს. დევი ტყვიისათვის უკლო არისო, იტყოდნენ და ამიტომაც ეშინიან იარაღიანი კაცისაგანო. დევმა კაცთან ბრძოლაში მისი მოპირდაპირის ძალით უნდა იბრძოლოს, მაგრამ დევის ნაბრძოლს მისი ნახელრები ლურჯად ეტყობოდა, სადაც ის ხელს მოკიდებდა, ნათითრები სულ გალურჯდებოდა. ან თუ სილას შემოკრავდა, ისაც კარგად დაეტყობოდა. დევმა კაცისათვის გაფიცვა, გაძმობილებაც იცოდა. თუ დევი კაცს გაუძმობილდებოდა, კაცისათვის სასარგებლო იყო. ბევრ რამეს გააგებინებდა და ხელს შეუწყობდა ცხოვრებაში. დანდობაც ძალიან იცოდა, რომ ძმობილს თავის დღეში არ უღალატებდა და მისთვის თავს დადებდა.

ალ. ოზ. M 15 რე. 16

დევის ქალი

შალვას რო ვამბობდით, იმ შალვას ჰყოლივ დევის ქალი დაყვარებულ ი. ერთ დროია და აწდა მალლა სახლში შალვას ცოლი და ნახა თმის ნაჭაპნ გარმასულნი და მინაზე ჩამასულნი კრაოტის თავითით. გულში გაუკვირდ იმ ქალსა და ჩამაწდა და აიღა ერბოი და ნაჭაპნი დაუპოხნა და აკეცნა და ჩაუსვენა თავისი ქმრის გვერდით. გამეფევიძა დევის ქალსა და უთხრა შალვას, რო შენ ცოლს რა უფრო ანუხებსო. უთხრ იმ შალვამ, რო ჩემ ცოლსა ქსელ აქო ყდაზე დამრჩალი და ემანდ ვაკენივ დასამკალიო. „ყანასა ულონი უკულმ დასხნასაო, ქსელ კიდევ უკულმ განირასაო“. იმ ღამეს ყანაც მაუმკავ დევეებს და ეშმაკებსა და ქსელიც მაუქსოვავ.

იმაზედ ჩამამრჩალ ვართო, თქვის მამამთილმა, უკაცური ვართო, რად ეს არ უთხრა შალვამაო. ამათ კაცი არ გაბეგრდება.

მთხრ. ბუბიკა ჭინჭარაული

ჩამწ. ნანა ზურაბიშვილი, ხახმატი, 1986

კვირიკა ლიქოკელი და გველი - მუხნური

ერთხელ სოფელ კარნაულთაში მცხოვრები კვირიკა ლიქოკელი გზად მიდიოდა და ნახა კვათის (ადგილის სახელია) ბოლოს მწოლარე გველი. ძალიან დიდი, დიდი თვალები ჰქონდა. კვირიკამ თურმე სამი ქვა ესროლა,

სამივე მოარტყა და იმან კი ყურიც არ უგდო კვირიკას ქვის სროლას... კვირიკამ ქვების სროლას თავი დაანება და შინ წავიდა. არ გასულა ერთი კვირა, რომ კვირიკას სამი შვილი მოუკვდა, ორი ვაჟი და ერთი ქალი. ხე-ვსურებმა ეს ამბავი მიაწერეს გველისათვის ქვის სროლას. ამის შემდეგ ლიქოკლებმა თუ დიდი გველი ნახეს, ყველა შუბნური სალოცავი ჰგონიათ, გველს არ კლავენ და აქ გველები თურმე საშინლად გამრავლებულა...

შუბნური კოპალას ემორჩილება და მისი განკარგულებით ძალიან ეხმარება კოპალას და მის საერთო ყმებს. თუ სადმე ვინმე ლიქოკელი კაცი განსაცდელში ჩავარდება ან შუბნურს შამოსძახებს (ახსენებს) და ან კარატის ჯვარს, ისინი მაშინვე გასცემენ განკარგულებას, ან მწევართ დაახმარებენ ან გველისფერს.

ქართ. მით. 16

დავი

ნაბადნამოსხმულ კაცის სახითაა. დიდი ყურები აქვს და სახეზე ჯშირი ბალანი. თოფ რომ გააგდ ნებისმიერ მიმართულებით, დევს მაინც მახვდებ. ტყვია რომ მახვდებ, დევს ცეცხლი წაეკიდებ და მთლიანად დაიწვებ, მხოლოდ ყურნ მარჩებიან. მკვლელმა ყურებ უნდა შაინახოს და თან ატაროს, თორემ დევებ მახკლავენ, თუ დახკარგ. დევს ერთი ტყვია უნდა დახკრ, თუ სამ ტყვიას დახკრავ, ისევ გაცოცხლდებ.

მთხრ. ილო მინდუკაური, სოფ. ხახაბო

• • •

ერთ, ყველ-ყველა' რო დე'ჯერებოდ, ისთა კაც კვავლო მთას წავიდ. მეავ წისქვილის ქვებ უნდ მოვჭელოვ, - ი'მების კვლევანად, მიწის კუჭს ავიდ, მე'წელ წისქვილის ქვები. უცბად სამალავს მიადგ, მიჩიჩქნ-მოჩიჩქნ, დათხარ-მოთხარ იქაერობა ამ კაცმ, ახჯად დიდ სიპს, კიბეიცა ჩასასვლელა, ღრმად. ჩაჯდ, დიდ გამოქვაბული, კოდებ დგასა-დ' ფულებ, ოქრო-ვერცხლ ხყრი პირამდ. საჭამია' გუდა ხკიდავ, მი'წსნ, ა'მსვ, უცბად გახედა-დ' რა'ს ხედავს: შუბლში საცრისთვალთან ზის. დე'შინ, ამორბის კიბეზე უკ-უკ, გუდას პირმოწსნილ აქვა-დ' ეყრების ფულებ, ედებ ფეჭებზე გუდის სამწრეებ, ამოვიდ, მორბისა-დ' ერვენებ, რო სუ ი'ს კაც მოზდე-ვს, გამორბის, მოვიდ სოფელში, უთხრ, მაგრ-მაგრეავ საქმეივ, წავიდნეს სასწრაფოდ. ოქრო-ვერცხლიც ანახვი გუდაში დამრჩალი, ავიდნეს. აეს

კაც ეობნებ: დოსტოვრივ აქაავ, აეს ადგილიავ. იკვლიეს, თხარეს, მაგრ
ვერ მოწელეს. ააგრ გუქრ თვალსა-დ'-ჭელს შუა სამალავ...

მთხრ. მარო განირიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, დანო

• • •

ქშუტუნებენავ ე წარებივ, წარი-დ ცხენ იგებსავ უფერსავ. მამამ თქვის,
წარებ აღარ გამოდიანავ. ტანიეს ვართავ, საბოსლოსავ, წარებ როსა აღარ
გამოვიდად, გარეთ გამავხედევ, რად არ გამადიანავ. კაც გამაჩინდავ შა-
ენაბდიანივ წერელითავ (ხევიავ), გაიარავ ჩალმავ. აი, რო ჩავიდავ სახვე-
ვათავ, ეგრ გაიწმარავ, რო სუ გაუწმავ გაწეით-გამაწეითივ. დევიავ, -
ვთქვითავ ეგივ.

მთხრ. მზექალ ბაბუას ასული ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა

• • •

ხახმატის ჯვარს აბულის წვერი მოსწონებია სამყოფლად. გიორგი
ბოსლოენისას დევისთვის უთხოვია ეს ადგილი, რომელიც აქვე ბატონო-
და. დევს უარი უთქვამს, მაშინ ხახმატის ჯვარს მათრახით მოუკლავს იგი,
ყურები მოუჭრია და ხახმატის ჯვარში მოუღია. ყურებს XVIII საუკუნეში
აბრძანებდა და ხალხს აჩვენებდა ჟულაკ გამღივარაული. ჟულაკის სიკვ-
დილის შემდეგ ეს ყურები დამარხულია აბულას ერთ ადგილას, სადაც
ათენგენობას ქადებს ხუცობენ.

მთხრ. გაგა გიორგის ძე ალუდაური, მცხოვრები
სოფელ ხახმატში, 20 წლის.
ჩამნ. გვანცა კობლატაძე, 1973 წ.

• • •

ყოფილა ერთი მოხუცი ქალი...

ეს ქალი არ ყოფილა მშიშარა. თან უყოლებია პატარა ბავშვი. შუალამე
რო ყოფილა, ქალს გაუხედია წისქვილის კუთხეში და დაუნახია: ვილაცას
გარედან ფრჩხილები შემოუყვია. ქალს ჩაუქრია სანთელი. მერე ამდგა-
რა და ხელმეორედ კიდო აუნთია. კიდო ჩაუქრია. სიბნელე რო ყოფილა,
შემოსულა უშველებელი დევი. ყველგან თმა ქონია. უთქვია ქალისთვის,

წამომყევით. ქალს ალბათ შეეშინდა, რო დეინახა იმხელა დევი და უთქვია: მერე ეს ბავშვი ვის დავუტოვოო. დევს უთქვია: ბავშვი ნუ გენალვლებოო, რო დაბრუნდები, ისევ მძინარე დაგიხვდება, როგორც ეხლა ხედავო. ქალს ალბათ ერიდებოდა კაცთან წაყოლა, თანაც ბავშვზე ფიქრობდა. დევს დაუძალებია და მაინც წაუყვანია. თვალის დახამხამებაში აღმოჩნდნენ უღრან ტყეში, სადაც ყოფილა ერთი ქოხი. რო შესულან იმ ქოხში, ყოფილა ნათლობა. დევს ყოლია პატარა ბიჭი და იმის ნათლობა ქონია. ის ბავშვი უნდა მოენათლა ამ ქალს. რო დამთავრებულა ნათლობა, დევს გაუცილებია ქალი წისქვილამდე და ბევრი ოქრო და ვერცხლი მიუცია. რო შესულან წისქვილში, ბავშვი ისევ მძინარე დახვედრიათ. წასვლისას დევს უთქვია: კარგი ფეხი დამეტოვოსო და ბარაქა მოგცესო. მერე წასულა ქალი თავის სოფელში. რო ტვირთავდნენ სიმინდს, სიმინდი თანდათან უამრავი ხდებოდა. ბარაქა მიეცა. ეს ოქრო, რომელიც დევისგან აუღია, თავის სახლში დაუტოვებია. ახლაც ამბობენ, იმ სახლში არისო ის ოქროო.

(გაგონილია ნინა დადვანი-ხაჭვანისაგან)

მთხრ. ნინელი ხაჭვანი, 16 წლის, მესტია, სოფ. იფარი, 1984 წ.

ჩამწ. ო. მესხიშვილი

• • •

მთიბელი მთაში იყო, იქვე იძინებდა, წყალი თუნგით ჰქონდა. ამას დევი ჰყავდა ძმადნაფიცი (დევი იმას უძმობილდება, ვისაც აქვს დიდი ხნის სიცოცხლე). ამ კაცმა, დაღლილმა, როცა დაიძინა სამუშაოს შემდეგ, მოცურდა გველი და ჩაძვრა წყლიან თუნგში. დაახლოებით 20 კმ-დან დევმა უკვე გაიგო, რომ ამ წყლით იმის ძმადნაფიცი უნდა მოინამლოს. ადგა, წამოვიდა, რომ მოასწროს, სანამ კაცი გაიღვიძებს და წყალს დალევს. მართლაც მიასწრო. დილას, როგორც გამოვიდა ნაბდიდან, აიღო თუნგი და დევმაც ხელი დაუჭირა – თავს რაზე იკლავო. კაცს გაუხარდა დევის ნახვა. დევმა დაღვარა წყალი და გადმოყვა გველიც.

მთხრ. კვირია მგელას ძე გოგოჭური, 42 წლის, სოფ. ატაბე.

ჩამწ. აზა მდინარაძე

არხოტში ცხოვრობდა ორი ძმა, ერთს ერქვა უშიშა, იყო კარგი მეომარი და მონადირე. ღარიბები იყვნენ, ობლები, გაჭირვებით გაზრდილები. სოფლის ფასი ვაჭრატები დადგნენ, უშიშა გამოირჩეოდა. დადნაფიცი ჰყავდა ეშმაკი (თქმულებაა, რომ ეშმაკს ჭამს მხოლოდ მგელი, სხვა ვერაფერი). სოფელმა მოიკვეთა იმიტომ, რომ თუ მოსისხლე იქნებოდა ვინმე, უშიშას ვერავინ სჯობდა და ჭრილობის შეფასებისას ამის მხრიდან იყო დრამა მისაცემი – ბიძაშვილები აძლევდნენ (მამისშვილები, რომლებიც გაყრილები არ იყვნენ მასთან). შეწუხდნენ ეს ბიძაშვილები ამდენი გადახდით, მოილაპარაკეს – მოდი, მოვიკვეთოთ, გავღარიბდითო, დღეის შემდეგ ჩვენ აღარ გადავიხდითო და აღარც პასუხი ვაგოთ მაგის დანაშაულზეო. ეგ თავისთვის იყოს, ჩვენ – ჩვენთვის ვიქნებითო. უშიშაც ადგა და წავიდა: არც ცოლი მყავს შესანახი და არც შვილიო, ერთი ცარიელა გუდა მკიდია და ხან პირალზე მოვაბრუნებ, ხან პირთავქეო. ამ დროს სვავმა გადმოიფრინა (სვავი ეტანება ლეშს და თუ სოფელს გადაუფრენს, იქ აუცილებლად ვინმე მოკვდება).

შეკრებილთაგან ვილაცამ თქვა: უშიშა აქ რომ იყოს, სვავს არ გადააფრენდაო. სოფლის ბოლოს სვავს უშიშამ ესროლა (თოფში ჯერ ნამალს ჩადებდა, მერე – ტყვიას, მერე ქალაღს. – ეს იყო ტალ-კვესიანი თოფი). პირველად რომ ესროლა, სვავმა ფრენის მიმართულება შეცვალა, მეორედ ფრთები ჩამოყარა, მაგრამ არ ჩამოვარდა (დაიჭრა), მესამედ კი – ჩამოვარდა. ასე სწრაფად ტენიდა თოფს უშიშა. მამისშვილობაში უფროსმა, ვინც მისი მოკვეთა ითავა, თქვა – ამისთანა კაცის მოკვეთა ცოდოაო და მოაბრუნეს. ცარიელი სიტყვით კაცი აღარ მობრუნდებოდა და 1-2 ახალგაზრდა დაადევნეს საკლავით (ბატკნით ან სხვა რამით) და სთხოვეს – მობრუნდიო. მობრუნდა უშიშა ბიძაშვილებთან.

უშიშას ჰყავდა დადნაფიცი ეშმაკი ქალი. უშიშა სათიბლად იყო მთაში, დაინახა, ეს ეშმაკი მორბის და უძახის: ძმაო, მიშველე, მგელი მომდევს შესაჭმელადაო. უშიშამ ესროლა მგელს, მოკლა კი ქალი. მერე მგელიც მოკლა.

მთხრ. კეირია მგელას ძე გოგოჭური, 42 წლის, სოფ. ატაბე.

ჩამწ. აზა მდინარაძე

ცხენით მოდიოდნენ გაგაი და განაი. ხახმელაში რომ მოსულიყვნენ, შამოპყრიყო დევი. დევს ეთქო გაგაისათვის: „ჩამოხე, ძალა ვსცადათო“.

ჩამომხდარა გაგაი და დაუკრია ხმალი დევისთვის. ერთი დაუკრია დევს და უთქმია: „მეორე კიდავ დამკარო“. გაგას კიდეც დაუკრია. დევს ორ დაკერაზე ერთი ჭრილობა უმთელდებოდა. გაგას რო მესამედ დაეკრა, ღმერთი დასწყევდა და მთელი იმისი ოჯახი დაილუპებოდა. გაგაი გულთმისანი ყოფილიყო და იმიტომ აღარ დაჰკრა მესამედ.

*მოხრ. ლევან გელაძე, 24 წლის, სტუდენტი.
ჩანერილი ყაზბეგის ე. სოფ. გარბანში, 1965 წ.*

• • •

მგზავრობიდან დაბრუნებულია ჭოლავი შინა, ჩამამხდარა ხის ძირ, დანვალილა და მუცელი ჰგვრემდა.

მასთან მისულა დევი და უთქმია: „ჭოლავ, წამოდი, ქორნილში გი-
ძახიანო“. ჭოლავ უთხრა: „ვერა ვარ კარგაო“. მეორედ მოსულა დევი და უთქმია: „წამოდი, უშენოდ ქალს არ ათხოვებენო“. შემჯდარა ჭოლა ცხენზე და წასულან. როცა დაუნახია ჭოლას, რო დევი აკვანს არნებდა, ჯერ ერთხელ დაუკრია ჭოლას ცხენისთვი, მეორედ დაუკრია, გადაფრე-
ნილა და აკვანი დაუმტვრევია. დევმა დასწყევლა: „ნურმც გამრავლდები-
თო“. მართლაცდა სუყველანი ამოსწყდნენ, ერთი რძალი-ლა დარჩა. ეხლაც არის ის ქალი ჩვენ მეზობლად. თუ გნებავთ, გაჩვენებთ.

*მოხრ. ლევან გელაძე, 24 წლის.
ჩანერილი ყაზბეგის რ. სოფ. გარბანში. 1965 წ.*

• • •

მაშვნს ჭედილა დააკლდა და წავიდ იმის მასაძევად. მაშვნი ბლოელ იყვ. წავიდა და მოწელ ეს ვერძი (ვერძივი ვიციტ ჴევსურეთ ჭედილზე). შავ ვერძი ხყვანიყვა და შავ მაწელა და აიყვან ის ვერძი და ორ-ორ ფევიტ კისერზე შემაიდვა და როგორ დაგძძელეზიანავ ე ყვერნივ, ჩემო ვერძოვ, — უთხრ მაშვნმ ი ვერძს, ქვე გედიდნესაევ, მაშვნოვ, — ჴმა გასც ე ვერძმ. ჩამაიდ ე ვერძი, დააბერტყა და ჩასც ორჯელ გულში ხანჯარ. „დამისამევ“, — უთხრ ი ვერძმ. „წმინდა სამეზამ დაგისამოსავ“, — უთხრ მაშვნმ. დევებს-

თან მეომარ ხატი სამება. ბლოს ქვეითა ეს ხატი. არ დაუსამა და ნამოვიდ შინა და დადგა ბანის ჭრიალ. დაღონებული. მაადგნეს დევებ. დადგ ჭიჭინ, ველარ გამოდიოდ მაშენია კარებში, იმათ მთაჩი ყოფილას თავის შვილებით საკრფეზედა და იმათ შუ ნამყოფ დევმ მაკლ.

მთხრ. მართა ნიკლაური, ჯუთა.

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

მოწნავი ყოფილ. წარები ხყვანივ შამბულ გუთანში. ჯეესურეთ, ხორ-ნაულთას, ერთიანად წყალ-ღვარ არ ატეხილა იმაში. შაუძახნებავ, რო შენ მიშველევ, კოპალაოვ, მინა-თიწანიც შენ იყვნანაო და წარი და წარ-ულელნიცავ. მაგარ ხატი ას ის ლიქოკ. დაულახტავ იმ ჯვარს. ნამა-სულას ცეცხლი და სრუ დაულახტავ ი დევნი და გაუშრავ ი წყალ-ღვარნი. დედროვანი ი ყანაზე არ გავივლიდით. წარნიც ცოცხლად გადაურჩენიან, გაუსახლებავ ი მოწნავ კაცს, იქ ხატში დაუკლავადა ი ყანაიცი ხატისად მიუცავ. თუ მახწნევდ, ლუდს ადულებდ ხატისად.

მთხრ. სანდუა დავითის ასული არაბული, 67 წლის.

ჩამწ. ამირან არაბული

ჯიხვეპის მწყემსი და ხუტა ხუციშვილი

პაპაჩემი იყო მონადირე და მთამსვლელი, ხოცავდა ჯიხვებს. მისგან გამიგონია ასეთი გადმოცემა: ძველად ერთი მონადირე ხუტა ხუციშვილი ბეთლემის გორაზე წასულა სანადიროდ. იქ ჯიხვები უნახავს. ერთ-ერთი ჯიხვი მიზანში ამოულია, მაგრამ უცბად ამ ჯიხვებს ქალი გადაფარებია მანდილით. მონადირისთვის დაუძახია: – ნადი, თორმეტი ჯიხვი შეგხვდება და ერთი, რომელიც ყველაზე დიდია, შენი იქნება, ხოლო სახლში შვიდი რომ გყავს (შვიდი შვილი ყავდა ხუტას), ერთს მე წაიყვანო.

ნამოვიდა ხუტა გაოგნებული. ხედავს, ნაპრალზე მგელია თავქვე ჩაყუდებული. გაბრაზებულმა მონადირემ მას თოფი ესროლა. მგელი ნაპრალეებში გადაიჩეხა. როცა ოფარეჩში (ადგილია სამების ახლოს) მოაღ-ნია, ტყიდან ფაჩი-ფუჩის ხმა შემოესმა. ჯიხვები გამოვიდნენ. წინ ბელადი მოუძლოდა. ხუტა ჩაუსაფრდა და ეს მეთაური ჯიხვი მოკლა. მეზობლებს შეატყობინა და მოკლული ჯიხვი მარხილით ჩაიტანეს. სახლში ქალიშვილი ავადმყოფი დაუხვდა. ხუტა მიხვდა თუ რაშიც იყო საქმე და ცოლს უთხრა:

არაყი გააკეთეო. ორი კვირის შემდეგ ქალიშვილი გარდაიცვალა, ეს ამბავი ნადირის უფროსს დააბრალეს.

ბეთლემის ახლოს არამც თუ ჯიხვის მოკვლა, თოფის სროლაც არ შეიძლებოდა. მხოლოდ ქალიშვილის დაკრძალვის წინა ღამეს ხუტამ მეზობლებს გაუმელაენა, რაც მას გადახდა.

ქართ. მით. 42-43

ყარამან ყოფილ, ის ბრძოლივ დევებს

მჭედელს სადაც ყოფილან, დევის სკამთ ვეძახით, იმის ქვენა, კარგა შორსა, ამავვაფულ ქვა. პირდაპირ ხორნაულთას უწნავ ყანა. პირდაპირ ვინ პწნავ ყანასავ, ნაგაღებინებ ღვარასავ! - უძახებავ. გამამსქდარ იქით და ჯარ-მაწნავ ნაუღებივავ.

იაწსარის ლახტით აუყრიან დევენი. ზალ ხორნაულთას დაღმალვივას, კლდეს მასტოლებივ. ღულისთავით ლახტ უსრევევ იაწსარს და კლდე შუაზე გაუჭრავ, თვალ წამაუთხრავ. ცალთვალ გაქცეულას და აბუდელაურის ტბაში ჩასულ. უთქომ თავის მეენისად, რაით ამაიყვანენ. მკითხავს უთქომ რო: ოთხ რქაივ და ოთხყურაივ ცხვარ ან ვერძ დაკალითავ, ის ამაიყვანსავ. მათურას მაუწელავ ოთხრქა-ოთხყურა ვერძ, მაუყვანავ და ჩაუკლავ ტბაში. ნაპირისკე კლდეი, ეეხლადა ჩინს და მვრებ სისხლით გაღებივ, გაწსნივ და ამასულ იმ ქვაზე შამამჯდარ.

მკითხავისად უთქომ: სამს გაჭირვებაში რაშიც გინდავ, იმაში დაგეშველებივ. რომენმაც ვერძ მისცა, ავადობა შასდგომივ, შაუძახებავ იაწსარისად, მიშველევე. იაწსარს ავადობა მაურჩენავ იმისად.

მეორეზედ რაზედამ შაუძახებავ, ემაშია მიშველევე.

მესამეზე მამკალ ხყვანივ, საავდრო წამასვლივ, მახარბებულ კაც იყვ. ე მამკალ მამიცდებისავ და შაუძახებავ. ისეთ ნიაღვარ წამასულ, რო სრუ ნაუღიან მამკალნ.

კოპალაი და იაწსარ ერთი.

იაწსარის ჯვარ ლიქოკშია, კოპალაისა ფშავში.

ციხეგორს ლოცულობენ იაწსარს, ამაღლებას იქაურ ჯვარიონთ ვეძახდით, დროშაით და ზარით დადიოდეს. ეგენ ზეცით არიან მოსულნ, დამბადებლისგან გამავგზავნილები.

მთხრ. ბერდიჯა ნიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

დევი ჯვართ ადგილს ვერ ეკარების. გზაზე რო ვის რა მეგრევენების, შესძახებს თავის ჯვარს: – მიშველევ!.. დევს ჯვარს აშინებენ...

ერთ გუდამაყრელ იყვ, პაპაჩემის მეგობარ, ჭრელა ექვივნის. პაპაჩემს უამბ ერთხელ, რომა ყიზლარში ვიყავივ, მწყემსებ მასულებ არ იყვნესავ. პურს ვაკეთებდივ. კაც შამავიდავ და ცეცხლთან ჩამაჯდავ. დავხკელიევ... კოჭებ წინ ჰქონდავ, ფეკებ უკენავ. „გულში ვთქვია: „წმიდაო ფუძის ან-გელოზო, ჟამსა-უჟამოს მაარულო (ნიკლაურ-ბექაურების სალოცავი), შენ მიშველევ“... უუუ, ესრ კი ქნაევ. ცეცხლ მავიდავ (ხატი) და ცეცხლ გას-ჩინდავ, დანვავ მაშინავავ.

• • •

დევიდ' ამირან შაიბნეს
მინამ დაიწყო დგრიალი,
– ნუ მამკლავ, ჩემო ამირან,
კაცი ხარ სახელიანი,
ზღვასგალმით ქალას გასწავლებ,
ამამავალი მზე არი,
მამას უქვიან თურქისძე,
სახელად ყამარი არი,
საყამაროსა კაბასა
შვიდი დღე უნდა მზიანი,
შვიდ ლიტრა უნდა საპონი,
შვიდ ოცი კოკა წყლიანი.

*მთქმ. მარინე კარატიელი, 100 წლის, სოფ. ვაკისსოფელი.
ჩამწ. აზა მდინარაძე, 1986 წ.*

ქაჯავეთს ყოფილან ქალები და დევები, უჭორცოდ, როგორც საქონს, ეგრ სხმივა ბარდღალი. ჭორციელნი, სადაც ჩვენ ვცხოვრობდით, იქ ყოფილან. მჭედლებ ყოფილან, საჭნის-საკვეთელ უკეთებაე.

ახალზალ დიაც გაუგზანავ, ჩვენ არ გვიჭედსავ, შენ წეედივ და დააკეთებიდივ ჭარის იარაღივ. წასულ. მასულს უთქომ: სა წამლალეთავ იქავ, ეგენ განა ზეცრიელნიავ, დევნიავ. როგორც კაცთ, ეგრე ჴვნა-თესვა ჰქონიავ. ჩვენ სოფლელ კაცს ჰყოლიან ისენი ძმობილებად გაჭდილნი. დევს მამკალ ჰყვანივ. მეაც ვიქნებივ მამკალშიავ, – უთქვამ ძმობილს, ჭორციელს კაცს, – არავ, ძმობილო, ჭაპილოვლებ მავლენავ აქავ, შარიან ხალხიავ და შულლ მაგივავ. წასამჭედლოვარ საცა ას, იქ რო ამასთხარ, წაწშირ ამადის წამჭედლურ. გოგნაურთელ მიხამ იარ იქ. სურათ გადაუტან. ქვებ იყვ დათლილებ, წახატებ... ჰბრძოლიან ჭორციელ ხალხს უდუმლად. როგორც ხევსურებს, თავსისხლი და მესისხლეობა სცოდნივ... დევს ჰყვანივ მაკლულ გორელაურთ გოგოთურ. და ეს ჩვენებურ კაცები, ორი, წელად მამდინარან ბლოს ჭალას. გაგიჟებულ ერთი. მეორეს დაუჭერავ, იზიდების, რაიავ, საისკე იზიდებივ. ეგ გორელაურ ქალიშვილიავ, მეძახსავ, ეგ მაიშორევ და ჩემთანამდე მეედივ. აი, წანამდე იმ ჭალას არ გამასცილენიან, გაგიჟებულს უვლავ. თუ ვალ ემართ, ეტანებოდეს ჴევსურებს.

მთხრ. ბერდიჟა წიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული

დევები მართლა იყვნენ. აქ ბასილ წონკოლაურის ქორწილი ყოფილა, მუქოში.

ჩირეხაი წამასულა ცხენით, ჭყრუმათა, ცაბაურთელი. წაბდიან კაცი გზაში ხყუდავ გაბოტიტნებული. – რომენი ხარ, მამეცალეო! არ მეეცალა. ჩამოწდა. დეეწალა, იჭიდავეს. ვერ წააქცივეს ერთურთი. გაიყარნეს. ქორწილში მავიდა. ზის ჩუმად. ხკითხეს, რა მაგივიდაო, აი, გზაში წაბდიან კაცი შამამხვდაო, დავიხალენითო, რალაც დაიტიუტუნაო, რო გავიყარენითო.

მემრე ჩირეხასა არავინ არ დარჩა, სუ ამაუნყდა ოჯახი. დევმა თუ შასწყია.

მთხრ. კოლა ჩოლოგაური

• • •

ნათიამ გვიამბის რო ერთხანავე აცნელიონნივ, ბარისაჲოთ მომდინრე-
ბივ, დაშინებულელებივ ჩვენს მოვიდნესავ, ხან სად გაგვეჩვენავ დევივ, ხან
სადავ მთვარიან ღამესავ. ქვე სადამ იწრო გზაიო და იქ შეგვიკრავდავ
გზასაო და აღარ გაგვიშვებდავ ისივ. აი, ვედრა რო ჩამააცვავ კაცსავ,
ეგეთა თავი ხქონდავ.

*მთხრ. ძილა ნადირას ასული ფიცხელაური, ჯუთა, 1988 წ.
ჩამწ. ეთერ თათარიძე*

დევების განადგურება

ცხრანი ძმანია დევებიო, მეთე მამა სტანიაო,
შაიყრებიან ერთადაო, საცა დიდ მეიდანიაო,
შაუკრავ ფშავის არაგვიო, შუაფხოს შამამდგარიო,
შანუხდენო ღეთიშვილინო, სუ დაგველევა ყმანიაო.
ირჩიევს, ამოირჩიევსო, ჩაგზავნეს იაჲსარიო.
მეხიან-მათრახიანიო, დევებთან მეომარიო.
იაჲსარმაო ლახტი გასტყორცნაო, ცხრანი განყვიტა ძმანიაო.
მეთეს თოლი მოსთხარაო, ისიც დაჭრილი არიაო,
იმ დევსაც კარგად სცოდნიყო ბუდელაურის ტბანიაო.
– დევი ჩამიძვრა ტბაშიაო, თან ჩაეყევ იაჲსარიო,
დევი მოიგდე ტბაშიაო, თავს დავამტერიე ფარიო,
ჩავედ და ველარ ამოვედო, სისხლით გაიბა ტბანიაო,
– ხატი დაგვრჩება ტბაშიაო! – შანუხდენ ჩემი ყმანიაო.
მაიყვანეს და დამიკლესო ოთხრქა, ოთხყურა ცხვარიო.
ზეცით ჩამოდგა ნავიაო, გამიხსნეს სისხლის გზანიაო,
შამოვჯექ ბელლის ქვაზედაო მენ ხატი იაჲსარიო,
ტრედივით შამოვლულუნდი, ამოვიბერტყე მხარნიაო.

*მთქმ. გოგა ბასილის ძე ნიკლაური, 74 წლის. ლუთხუბი, 1982, მაისი.
ჩამწ. ლალი ნიკლაური*

• • •

ცხრან ძმანი ყოფილან, ცხრა ზალი.

მკითხავს უთქომ:

ისაო ტრედად ჩამოფრინდებაო, ლურჯი ქვა არი, იმაზე დაჯდებაო.
სამ სიტყვას დაგიძახებო მტრედი, ის დაიმაჲსოვრეთო, კარნაულნოო.

უკსენებია: გვიშველეო, გუდანის ჯვაროო.

სუ ფეჳზე დამდგარა.

თიბა მოსულა, უთიბია ცხრა ძმათა, ნავიდენ, მოსახვეტია, ხვეტენ, გაავდარდა. შასთხოვეს: „გვიშველე, გუდანის ჯვაროო!“ უშველია. იმათი (დეგებისა) მისხის მისხი არ დარჩა, სუ გათავდაო.

მთხრ. ბურთა თედოს ძე აფციაური, 80 წლის.

ჩამნ. გიორგი ჯაფარიძე, ჩოხი, 26.V.1981 წ.

• • •

ლეო რო ჯარში გაუნვევია, ნამოვიდნენ დუშეთიდან. პაპაჩემი იყო მასახლისი და მამაჩემი დააბრუნა. არ გაუშვა ჯარში, დაბრუნდა შიოც. ამ ჩემმა პაპამ უთხრა ამ ჩემს მამასა: დუმაცხოში რო აივლიო, ვაკეზე ნუ აივლიო, სოფლის ნაპირზე აიარეო, რო მეზობლების მეუღლეებმა არ დაგინახონო, ცოდვანი არიანო, იმათი ქმრები რო ნავიდნენ და თქვენ არაო.

როცა ნამოვიდნენ, ღარისწყაროსთან მივიდნენ მოსალამოვებულზე და კატა გზის ზემოდან გადმოვიდა და გზის ქვემოთ გადმოხტა. ეს ჩემი მამა და ეს კაცი უხმოდ მოდიან. არ მიაქციეს ყურადღება. დევის პინებთან რო მოვიდნენ, იქ კვიცი დარბის და ამ ჩემმა მამამ უთხრა შიოს: ალბათ თავის დედას ასხლტაო. დარბის და ხეიხეინებს ის კვიცი და ის კაცი არ აძლევს პასუხს მამაჩემს და არიან სულ ისე. ნითელ კლდეებთან რო მივიდნენ, იქა ზის ნაბადმოსხმული კაცი. ამ ჩემმა მამამ უთხრა ამ შიოს: – ეს კაციო მთვრალიო, რა არიო, როგორა ზისო, ნაბადი მაუხურიაო. არ ეპასუხება ეს შიო. როცა მივიდნენ იმ ხევზე (დიდებათ ქომოთა და კიტოხის ზემოთა), გზის ზემოთ ყოფილიყო და გზის დაბლა გადამხტარა ის ოხერი, არ იყო ნაბდიანი. იჯდა და ჯოხი ეჭირა. მემრე ვიფიქრეო: – ღმერთო, მიშველეო, ეს რა არიო. მერე გამსის გაღმა ხიდი იდვაო. იმ ხიდზე გამოვედით დიდისკენაო. ეხლა ვემშვიდობები ამ კაცსაო, რო შენ ნადი და მე დუმაცხოში ავალო. მაშინ ამოიღო იმ კაცმა ხმაო და მითხრაო: ეხლა ძალიან გეხვეწებო, ჩემთან ნამოდიო. ავედითო ლიდის დაბლაო და ქათამმა შაფყივლაო და ამ მორზე დავსხედითო. და ღმერთო მიშველეო, – აჲ ესრე დაიძახაო – იმ შიომაო, – ლეოო, შენ რო არა ყოფილიყავიო, მენ ეგ სადღაც გადამაგდებდაო. ეგაო მენ ამყვაო და შენ რომ მოდიოდიო, ილბლიანი კაციო, იმიტომ ვერარა მიყოო.

ეყევანა სახლში.

მთხრ. კატუშა ლეოს ასული აფციაური, 55 წლის,

სოფ. დუმაცხო.

ჩამნ. ლალი ნიკლაური, 1982 წ. 2 თებერვალი.

ერთი აქაური კაცი წასულა ქართალს ცოლის მოსაყვანად და როცა გაიარეს წითელ კლდეებთან, ნეფეს დაუფრთხვა ცხენი და კინალამ გადმოვარდა. ჩავიდა ქართალში, ღამეა. ისევ წითელ კლდეებთან (ნეფეს პატარძალი ცხენის გავაზე უზის) დაუფრთხა ისე და მორბის ცხენი. როგორც იყო, დაუჭირეს მაქართის ხევთან ალვირი დანარჩენმა კაცებმა.

დუმაცხოს ქორწილი რო დამთავრდა და მაყრები რო წავიდნენ, სამი დღის მერე ეს ნეფე, თხები რო კიკინებენ, ისე აკიკინდა. იქით მოხედნენ, აქეთ მოხედნენ და ვერა უშველეს რა. სამი დღე იყო ესე და მერე მოვიდა ლეო, მოკვდა ის ბიჭი. ლეო იყო იმ კაცის მეჯვარე.

მთხრ. კატუშა ლეოს ასული აფციაური, 55 წლის, სოფ. დუმაცხო.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, 1982 წლის 2 თებერვალი

ადრე ცხოვრობდა თურმე გავლენიანი, ძლიერი კაცი, ტანიც ძლიერი ჰქონდა. უცხოვრია ჩოხში, ჰქვივნებია იმედი. მერე აქ კიდე ჩოხელი ცხოვრობდა. ფოქესის მინდორია, იქ უცხოვრია, რა ვიცი, არც სახელი ვიცი, არც არაფერი. იმ ჩოხელს თურმე ანუხებდა დევი, მიდიოდა თურმე, საჭმელს რალაცას გააკეთებდა, იმისათვის უნდა მიეცა, არ გამოიტანდა და აშინებდა, გადმოდგებოდა ბანზე და ეძახდა:

– გამოიტანე საჭმელიო! შენუხებულა ეს კაცი, აღარაფერი აქვ. თავისთვის იშრომოს თუ ამ დევისთვის იშრომოს, ხიზანი ჰყავ, წასულა მერე იმ იმედთან ჩოხში – ადგილები გავცვალოთ – რა, შენ შეგიძლია გაუმასპინძლდეო და მე არაო. ადგილები გასცვალეს. მერე ეს კაცი რო გამოვიდა, დასახლდა, წასახლარია დიდი, მივიდა ეს დევი ჩვეულებრივად, მოითხოვა თავისი ნაწილი, კერძი გამამიტანეო, ბანიდან ჩამოუძახია, ჭორცი იქნებოდა ნანადირევი თუ რა, არ ვიცი.

მემრე იმან დაუძახა: – მანდედან წადიო, კერძს კი არა თავსაც გაგაცლიო, იმას კიდეც ეს კაცი ჰგონია. ამ ამბავშია, არ ანებებს თავს და გამოვიდა ეს კაცი და მოხედნენ ერთიმეორეს. დაეჭიდნენ ეს დევი და იმედი. ამ ჭიდაობის დროს ამ იმედმა ნააქცია და თავი უნდა მოაჭრას, მერე უთხრა რო – ოლონდაც თავი დამანებეო, თავი არ მაშაჭრაო და შენს მისხის მისხსაო არ გავეკარებო. საერთოდ, ბეჭაურებს არ ეშინიათ, გინდა დღე გაიაროს, გინდა ღამე.

მთხრ. ალექსი პავლეს ძე ბეჭაური, 40 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, სოფ დიდებანი. 5 თებერვალი, 1982 წელი.

ერთი სადღაცა მონადირე ყოფილა ბარში. ირემი მაუკლავ და ეს ირემი დაგორდა და ჩავიდა სადღაც უდაბნო ხევში, ჩახყვა ი კაცი და ამბობს: ამას რო თავი დავანებო, ნადირი შემიჭამს. დაანთო ცეცხლი და მოუჯდა იქა. არი იქა და მოიდა რამ, ამ კაცთან და ირემთან, რაღაცა ერთი უბრალო რამ ნაბდით შემოსილი, მისწვდა ირემსა, ააგლიჯა ერთი მჭარი და შეჭამა. ეს ესაო, ხვალ ამას შეეჭამო. შაშინდა ეს კაცი და მააგონდა ფუძის ანგელოზი, დაინერა ჯვარი და თქვა: – მიშველე ფუძოო... ფუძის ანგელოზი კი არა თქვა. მოვიდა რამა, დიდად რამ რომ ეენტება, დაიწყო რამანმე შხიტილიო, მემრე მივიხედ-მოვიხედეო და აღარაფერი იყო იქაო.

მემრე მივიდა სახლში და კურატი დააყენა, აასულდგმულა კურატი და გაიზარდა კურატი, წამოიდა მემრე, წამოიყვანა კურატი და კითხულობდა: – ფუძისანგელოზში მივდივარ და როგორ მივიდეო, ასწავლეს. წამოიდა და ე კურატი, თითქო საბელი აბია და მოაყავს რამესაო, მოიყვანა და ამ-სახურა იქა, დაკლა.

მთხრ. მარო ნიკლაური, 62 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, სოფ. მაქართა. 3.02.1982 წ.

დავნი

დიდ ნაბადს რომ მაიხვევსაჲ კაციჲ, ეგეთიაჲ. იმასაჲ ერთ თვალ აქევაჲ, მე ესრ გამიგონაჲ. თუ თოფს დაჰკრავს ვინმე, სულ დაინვებაჲ. დაკვლ დარჩებაჲ და ყურნ მარჩებიანაჲ.

ბათირას შახვედრი გზაჩი, ჴელ უტაცებაჲ აღვირისად, არ უშვებდ თურმე, ბათირას ტკბილის ენით უთქმავ – გამიშვივ, ჩემ გზით მივდივარ-რივ. გაუშვავ მერე.

მთხრ. ჭრელა მურღუევი, სოფ. არდოტი.

ჩამწ. ნოდარ ზვიადაური

დევი მინახავ ქვის პინებთან. იქ შამხვდა ნაბდიანი, დიდი თავი და ისეთი გაუბედურებული თოლები. ლამე დამხვდა, მე ავერიდე და ცერად გამომხვდა და რახან ავერიდე, არაფერი მითხრა. მწვეტი ქუდი ეხურა, ის ქომოთკე იყო, რო გამოვცდი, პირჯორი გადავინერე: – ღმერთო, მიშველე

პირიმზე ფუძის ანგელოზო-მეთქი და გამკიცხა, გამაჯავრა, ძრიელი არ
ვიყავ და იმიტომ.

მთხრ. გაბრიელ ნიკლაური, 79 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, სოფ. მაქართა, 1982 წლის 31 იანვარი

* * *

ჩემ მტერთად იყოს, ვაჟებო,
მე რომ გადამხდა დღენია.
იმ დროს წამავედ შინითა,
გამადიოდეს მზენია.
ახალხევს შამამილამდა,
ჩამავჯე, დავისვენია,
ზედ იყვა უჩინ-უკუნი,
დამიხვდა მთვარის ბნელია.
ჩემ გასავალ გზას გაუჯდა
კივილი საზარელია,
ცყურობ: ვაფერე მღერასა,
გალმით უხმობენ კლდენია,
ველარც წინ წასვლას ვაპირებ,
არც შინ ვარ წამამსვლელია,
მე ამის ფიქრობაშია
თავს წამამადგა ცხენია.
დავუსწვერ გამარჯვებაი,
ვიცოდი დევთა ზნენია.
შენც გაგიმარჯოს, ის მითხრა, –
კვალ დაილოცოს შენია.
ორივამც დაილოცების
მგზავრობა ჩემი-შენია.
მას ხალხი მოჰყვა იმდენი,
არ იყო დასათვლელია,
წინამძღოლმ ჰკითხა მყოლებსა,
არ მავა მამაჩემია?
რაჯაბისობით! იძახეს,
აჩქარდი, რასალ ელია.

¹ სახელია დევის.

ცხენდაცხენ რაიმ შამაჯდა,
 მეგონა ჯორაქლეშია,
 ზედ მხედარ მაიძუნძლების,
 ეტყობის საშინელია.
 მკლავთად ნასხამი ძაგარი (ჯაგარი)
 ცხენის კისერზე ჰფენია.
 წმლის ბოლოს მინას მააწვენევს
 სამხარილლიო წნელია,
 ნელთ ხანჯალ ერტყა ძმობილსა
 საწვნივლის საკვეთელია.
 ცხრაულლის წარის ჯამბარას
 მაგრად ეჭირა წელია.
 მითხრეს, შენც მყოლად გამოგვეყვ,
 გზა ქვე არ მიდის გრძელია,
 მე ვუთხარ: – მადლობელი ვარ,
 შინით ორ მაუცლელია.
 ყათრანმ მაძლია ლურჯაი
 იუდის ნანინწელია (ჩქარი, სწრაფი),
 მე ვუთხარ, მაგით ვერ ვივლი,
 ქიცმაც (დაუდგრომელი) ეტყობის შტერია.
 სავარსამისძემ დამითმა
 ცხვირთეთრი წელსარტყელია,
 ნინ გამიძლოლეს მყოლებსა,
 გაფრინდა ცხენოჭერია.
 ეგეთზე გადამავლია,
 არ გადივლიდა ფსვენია,
 იყვირნა, შუა კლდეშია
 გამოჩნდა ჩასასვლელია.
 შავედით, გადამახედეს,
 წვერთეთრ მჯდარიყვა ბერია,
 ის დარჩა გაკვირვებული,
 როგორ გადურჩი მთელია.
 – სავარსამიძის ცხენი გყავ,
 ვინ მოგცა, როგორ ჰქენია?
 – მე მომცა თავის პატრონმა,
 ძალად რა მქონდა ხელია,
 მერე აუხსნა უფროსმა,
 ეს არი ჩვენი მკვლელია.

ჩვენდ იყვა შამახვენილი,
სათავეს დასასმელია,
მასპინძელ გაუჯავრდების,
ნეს რად არ იცი ჩვენია.
რად არ მაიტანთ არაყსა,
სტუმარს ამაშრა ყელია,
სადედამთილე გადმახტა,
გარმამანვდინა ხელნია,
ავსნიე, ვერ ავიტანე
ერთ ნიფელ იყვა მთელია.
იმათ ზიდილში მომიხდა
საქმეი საკვირველია.

*აეტ. ხვთისო ბერდიას ძე ჭინჭარაული.
მთქმ. ანიელ ხირჩლას ძე ალუდაური, 48 წლის.
ჩამწ. ბეჟან ხარაიშვილი, სოფ. ხახმატი, 1973 წ.*

* * *

მერებთან ჰყავდათ მუშა (ყანის მკის მუშა). როცა ეს ყანა მომკეს, ნა-
მავიდა ეს მუშა მღერითა, წამოიდა და ხიდზე როგორც ამოიდა, ამას იქით
შახვდა ჩვენს პაპასა, წინწალაჲ ქვიებია. დააღეინეს ახლა იმასა. მეეკი-
და ამ წინწალას და მოდის მღერითა. აიქ წყარო როა, მაგას ზემოთ რო
მოსულა ჩვენი წინწალაჲ, ამათა ქონდათ (მერებთანთა) დიდი იჯახი. დევი
მიეხიზნებოდა იმათა, ვისაც დიდი იჯახი ქონდათ. ამ დევსაც ესიამოვნა
ამ მუშის მღერა და დაჲყვა ამ მუშასა, უნდა უყუროს იმათ ქეიფსა. წყა-
როს ზეით რო მოიდა ეს წინწალაჲ, მოიდა დევი და ეხლა გაგინანყრომებ
ღმერთსაო. ამ წინწალამ უთხრა, შენც კაცი და მეცა, რას მიზამო. აბა, თუ
შენც კაცი ხარ და მეცაო, მეება დევი საჭიდაოდ, როცა მოკიდა ხელი, –
გინდაო შენ მომიქნივე უწინაო, გინდ მენო. დევმა არ დაუთმო. მოიქნივა
წინწალაჲ და კოჭამდე ჩავიდა მინაში. ახლა მე დამაცადეო. ახლა წინწალამ
მაიქნივა და ჩავიდა მუხლამდე მინაში დევი. კიდევ დევმა მოიქნივა და
ველარ გააკანწვრინა მინა წინწალასა. კიდევ მოიქნივა წინწალამა და სახს-
რებამდე ჩასო დევი მინაში. აღარ დაუთმო წინწალამ, მესამედ მოიქნივა
და ჩასო წელამდე. წამააქცივა, დააჯდა ზედ, წაუჭირა ყელში. შეეხვეწა
დევი: „ნუ მომკლავ და ბედსა გწევო“.

- რა ბედსა მწევო?
- ბედსა გწევო.
- არ მინდა შენი ბედიო.

შეეხვეწა კიდევ.

– რა ბედსა მწევო? – უთხრა წინწალამ.

– ჩემი მისხის მისხიო შენ გორზე არ შემოდგესო.

დაასახელეს მემრე, საიდან სადამდეო. აი, სადაც იჭიდავეს, – იქიდან წყალს არ გამოსცდენოდა იმის მისხის მისხი, სადაც ჩავა ჩვენი ქედი, ერთი სამანი იქ ჩაასვეს, მესამე კიდე ეშმაკიანას ჯეშში, მეოთხე სამანი – ქოჩორათქედი სადაც ადის. მაინც წამააქცივა ამ წინწალამ და დაარჩო.

პირველი სამანი, ქვემოთ რო წასახლარია, – იქ იყო. ნიკომ გააკეთა სახლი. უშალა ხალხმა: დევის მიჯნაა, არ გახეიერებსო. მაინც არ დაუჯერა ხალხს, თქვენ გენანებათ მინაო. აყვამ მამრე ეგ დევი იმ კაცსა. წითელ კლდეებთან იყო ქედები ფუნჩაის ძმისა. იქიდან უთხოვია პური და პოლ-ლიტრიანი, არაყი. წამოსულა ეს ნიკოაი და მეზობლობას თურმე ეძახის: ჩემი და გამოიდა, იქ მივდივარ, თქვენი ჭირი მიმაქვსო. წამოიდა ის კაცი, ხიდი იყო იმ კლდის აქეთ, წყალი იყო გადმოვარდნილი, ზედ ხიდი იყო და როგორც მოდიოდა იმ კლდესთან, აყოლილი ჰყოლია ეს დევი. უშალა ხალხმა, ნუ გააკეთებო მანდ სახლსო. როგორც მოიდა იმ კლდესთან, შედგა ხიდზე, აყოლია დევი და გადააგდო ხიდზე. არავინ არ იცის თუ ის კაცი წყალში ჩავარდა. გამოიარა სხვა კაცმა, იპოვა ის ფუნთუში და პოლლიტრიანი არაყი. თქო, ასე და ასე ვიპოვნეო. დამ მაიკითხა, რო აღარ დაბრუნდა. ჩემი ძმა რატო არ მოიდაო, ეგენი ცხოვრობდნენ ოხციხოში, იქ ჰყავდა შვილი, ცოლი, შვილიშვილი. გააგებინეს იმათა, ჩამოვიდნენ, მოჴელეს, ოთხ კილომეტრზე გაველივნა იმ კაცსა. ქეჩოდან მოგლეჯილი ტყავი თვალებზე ჰქონდა ჩამოფარებული, იქამდე მოყვამ, თავად ხო წყალში გადააგდო, შვილიშვილი წყალში ჩაუგდო, ქობში, დევმა. სამი შვილი, შვილიშვილი და რძლები, ყველა ამოსწყვიტა.

მთხრ. მარო ისაკას ასული ნიკლაური, 62 წლის.

ჩამწ. ლალი ნიკლაური. 3 თებერვალი, 1982 წელი

• • •

სოფელ ჯაჭმატში სრუ წინწინ ცხოვრობდ შალვა, რომლის გვარ არავინ იცის. ის ცხოვრობდ იმ ალაგში, სადაც ეხლად ას წმიდა გიორგ, რჯუ-ლიან-ურჯულთო სალოცავი, ქაჯავეთის დამლაშქრავი, ნაღვარ მებურთ-ვალი. ერთხან წასულას ნადირობად ცხენით, ჰყვანივ ძალიან კა ცხენი, ისეთ რო, ქარი. მასულას თევდორაჴევაზე და ცხენს ვეღარ გამაუვლავ. გადაუხენებავ და გავაზე დევის ქალი ჰყვანივას გადამჯდარი. უთქმავ, – ჩამაჴედივ. არ ჩამაჴედებივ! ჩამაჴედივ, თორე მაგკლავავ, – უთქმავ შალ-

ვას. დევის ქალს უთქმავ – არ ჩამავჯდებივ. შალვას ამაულებავ ჳმალი, დაუკრავ. დამისამევ, – უთქვამ დევის ქალს. დაუკრავ მესამეიც და გად-
მავარდნილას ცხენზეით. ამჩქამდარ მთელ დედამინაჲ: ხეჲ, ქეჲჲ, ნყალ-
გამაქცეულას და შამძვრალას შინ, ცხენ დაშრომიას გარეთი, რო გამა-
სულას მეორე დღეს, ცხენ მამკვდარ უნახავ. ამის შემდეგ შამალბარებივ
დევის თავი. დევ კი სისხლს ორმაგად იღებს. ამის შემდეგ შალვა ნას-
ულას საკრეფზე, შახვედრივ დევ, შამაუკრავ სილაი და მაუკლავ. დაშრო-
მივ ორსულ. დიაც, სხვა კაც აღარ ყოფილას იმათაჲ. აქვე ჭორმეშიონ ქალ
მასულას სამშობიაროდ, შალვას ცოლს ხყოლიას ქალი, ჭორმეშიონ ქალს
კი ვაჟი. ამ დროს შალვაის ცოლ გამასულას კარში და ნმიდა გიორგის
ახლოს ნაღვარ სრუ განათებულ ყოფილას. გამეედიავ, – უთქვამ, ნაღ-
ვარ რა ამბავიავ. შამეედივ უთქმავ, ჳაწმატის ჯვრის მადლიავ. შამასულას
შინ და რო აკენებ გაუშინჯავ, შალვას ცოლის აკევანში ვაჟ ყოფილას და
ჭორმეშიონ ქალისაში კი ქალი და იმაზე გადის ჳაწმატში გვარიშვილობა
– გამდივარაულნი.

*მთხრ. გაგა გიორგის ძე ალუდაური, 20 წლის. ხახმატი.
ჩამწ. გევანცა კოპლატაძე. 1973 წ. 2 თებერვალი*

ჩოხის წმ. გიორგის ღაარსება

ბერასა ძახებულან – ჩოხელი – და თურმე ნადირობს. ნასულა ცი-
რასებში, მთაზედა და – ეხლა ნადირობს. და ერთ პატარა კლდეში ჯვარი
ნახა. გაანება ნადირობას თავი და ეს ჯვარი ამიილო, აილო და გუდაში
ჩადვა და ნამოვიდა. დეედევნა დევიო, დეედევნა უკანაო და მოხყვა, მოხყ-
ვაო და ვერ დეენივა. და საცა ეხლა ჩოხის ხატი არ არის, იმ ადგილზედა
მიიტანა და – ეს ჯვარი იქ დადვა. და ი დევიც მიხყვა და იქამდე ვერ
მივიდა, საცა ის ჯვარია. ერთი დიდი ქვა არი, მე ჩემი თვალითა მაქვს
ნანახი და აი, ესე აქვ დარტყმულიო, და ის ნათითვრები. ციკანსა აკვლენ
იმ ადგილზე. აი, ეს გამიგონია.

ეს მონანილეა, იმისი მონა არის. ის ჩოხის ხატი ვისაც ეტყვის, რო
დამიზეზავს, ავად გახდის და მემრე საკლავითა და ბატკნითა და ციკნით
მივიდეს იმასთან, რო დაამწყალობნონ და უშველოს. ეს დევი იასაულია
ჩოხის ხატის.

*მთხრ. სიმონ თედოს ძე ბექაური, შარვანიანი, 57 წლის. სოფ. გამსი.
ჩამწ. ზურაბ კიკნაძე*

მიდენილა გზაზე ბიძაჩემი, ნიკო. შეეყარა დევი, მოუქნივა ხანჯარი დევსა. დევმა დაარტყა ჯელი და მოარტყა ისევ თავის შუბლში ნიკოსა. შუბლში იყო დაჭრილი. იცოდნენ ეგა, რომა დევსა, ხმალსა აქვ წინა პირი, იმას რო დაარტყამ, უკანა პირსა ისევ იმაზე ურტყამს.

ფეხები დევსა უკულმა აქვს: მოკლე თითები და ბალნიანი, როგორც ძროხა, სუ ტიტველი დადიოდა, დიდი იყო. კაცად ერევნება დევი, ღამე გველანდებოდა, დღე – არა. ჰქონდა უჩინ-მაჩინის ქუდი, დღეც დადის და ღამეცა. ის გვხედავს დღე და ჩვენ ღამე.

მთხრ. გაბრიელ ნიკლაური, 79 წლის. სოფ. მაქართის მკვიდრი

ერთხელ გადაეწყვიტე სანადიროდ წასვლა. საერთოდ, როცა კი მივდივარ ხოლმე, შუალამისას მივდივარ. ნადირი სიცხეში დამალულია. არჩვი გინდა, შველი გინდა, ჯიხვი გინდა, მელა და კურდღელი ხომ უამრავი მომიკლავს. ერთხელ მივდივარ სანადიროდ, თან ცუდი ამინდია. ხმა მომესმა. თავი შევიკავე ცოტა ხან, სანამ არ გავარკვიე. იქვე წისქვილი იყო ჩემი, საფქვავე იქა მაქ. შევედი წისქვილში, რას შევხედე, შიგ წისქვილში ცეცხლი ანთია. შემეშინდა. ნუ გეშინიან ნურაფრისო, – მითხრა დევმა, არაფერს არ დაგაკლებ, არაფერსო. ყველაფერი ისევ ისე დაგხვდებაო, ოღონდ შენ წადი ზედა წისქვილში, იქ ჩემი დააო. არ შეგეშინდეს არაფრისდიდებითო. მაცხოვარს დიდება, მათაც გამარჯვება, ჩემთვის ცუდი არა გაუკეთებიათ. ავედი მეორე წისქვილში. იქაც ასეთი დევია, იმასაც ცეცხლი უნთია, ვითომ ბოვშეს გებულობს. ნუ გეშინია ჩემგანო. შენ თუ გადალმა იყავიო. ჩემი პერანგის ილღია გამოვხიე. შენ გქონდეს, გამოგადგება-თქვა, ოღონდ წისქვილი კარგად დამახვდენე. დილას ავდექი. გათენებისას წისქვილში არც ერთი იყო, აღარც მეორე. კაკალი ისევ გამსებული დამხვდა, დაფქულიც გამსებული დამხვდა. მერე მოვედი სახლში, ღმერთი, დიდება მის ძალას, ამის მერე არაფერს დავშინებოვარ.

მთხრ. სარდიონ ნიფარაძე, 76 წლის, უშგული 1984 წ.

ჩამწ. ოსანა მესხიშვილი

• • •

ერთხელ თურმე საქონელი დაგვრჩა გარეთ. ბაბუაჩემი წავიდა საქონლის საძებრად ტყეში. ვერ იპოვა და ტყეში დარჩა. თურმე საქონელი რო გარეთ გვრჩებოდა, იმ ღამეს ბაბუაჩემიც ტყეში რჩებოდა. ერთხელ რო წავიდა, დაღამდა და ერთ მინდორში შევიდა, დაუნთია ცეცხლი, ხოდა, მაშინ ალბათ სციოდა და დამჯდარა ცეცხლთან. უკვე დაღამდა ძალიან და ალბათ ძილი მოუნდა ძალიან და ცეცხლს ახლო მიუწვია მინდორზე. და მერე ვილაცა მოსულა და ეს ცეცხლი ჩაუქრია. ბაბუაჩემს ალბათ შესცივდა, გამოუღვიძია და ეს შეშები სუ აქეთ-იქით გაფანტული დახვდა. მერე ეს ბაბუაჩემი ადგა და უნდა რო შეშები მოაგროვოს და ბაბუაჩემი რო შეშებს აგროვებდა, ის დევი იქით ნაპირს აგროვებდა და მდინარე მარტო ყოფდათ შუაზე... მერე ბაბუაჩემი რო იხრებოდა, ისიც იხრებოდა; შემას რო აიღებდა, ისიც აიღებდა, ხმას რო ამოიღებდა, ისიც ამოიღებდა და ბაბუაჩემი ხედავს, ის რასაც აკეთებს. ბაბუაჩემმა აიღო თოფი და ესროლა იმას. და იმას ყვირილი დაუნყია რალაც დიდი ხმით. და რო ბაბუაჩემი ხო ინძრეოდა, ისიც დადიოდა. თოფი რო ესროლა, ის გაქრა. მერე ისევ გამოჩნდა და ისიც იმის პირდაპირ დადიოდა. ბაბუაჩემმა მოაგროვა შეშები და დაანთო ისევ მეორედ. ჰოდა, მეორეჯერ რო დაანთო, ცოტა ხანი იჯდა ცეცხლთან და მერე კიდო დაიძინა. კიდო ვილაცამ ჩააქრო და შეშები ისევ გაფანტული იყო, რო იძინებდა ბაბუაჩემი, – ის ყვიროდა და არ აძინებდა, თვალებს რო ერთმანეთს დაადებდა, ის ესროდა ყველაფერს: ხეს, ქვას... მაგრამ ბაბუაჩემი სულ არ ყოფილა მშობარი, სულ. ხოდა ის თურმე ეუბნებოდა – არ დაიძინო. კიდევ მესამედ დაანთო ცეცხლი და მიუჯდა, არ დაიძინა, ისე გაათენა, დილით მოძებნა საქონელი და წამოვიდა. თურმე თოფს რო დაუმინებდა, ის ქრებოდა და მერე ისევ ჩნდებოდა, ლანდსავით იყო, თეთრი თურმე.

*მთხრ. ციცო დემინის ას. გულბანი, სოფ. იფარი.
ჩამწ. ლალი ნიკლაური, 1984 წ. 3 აგვისტო*

• • •

ორ პერანგს იცევმდავ, ვინც ნაწილიან იყავ, ერთს წალმავ, მეორეს – უკულმავ.

ემშაკებმ რო არ დააშინან, პატარას მარტოს რომ ტოვებენ ან გვიან ღამე გარეთ გაჰყავთ, პერანგს უკულმ აცმევენ.

*მთხრ. ნინო ფიცხელაური
ჩამწ. ამირან არაბული*

• • •

თვალთით ნაწილიან თუ ას ზოგი, ცხვირზე შუქად დაადგების, შუქს გამაუშობს კილოებშით. ქალ გვყვანდ ჩვენ ეგეთაი. შუქებ გამაუვიდის ცხვირზე. ღამით დანათდის, თორპილ სრუ დეეტყვის უჩინში, სრუ ბეჩაობით, სრუ აოდ გვყვანდის. გაჯდის აოდ, თუ თვალ ვინ შაასწერის.

ეხლადა ცოცხალი, თვალ ღვარდების, არ ას ის კაი. სრუ ბეჩაობს, გულ გაუხდების ცუდად, ჩაიქცევის, ორ-სამ დღეს ველარ ადგების. გუ-ლივ, გულივ, მლოცავ მავიყვანიდით, ვალოცვიდით, შალოცვით ეშველის. ეეხლა სრუ ავადობს...

მთხრ. თინა ნადირას ასული ჭინჭარაული

ჩამნ. ამირან არაბული.

სოფ. კორშა

• • •

კვრივში შესული მიზეზდება თუ შესვლის მიზეზი არა აქვს და ეგრევე ნაწილიანი ხდება ავად იმიტომ, რომ მას თავის თავში აქვს სწორედ ღვთის ნილი და იმას ლაჯავს, ელაჯება ის ნაწილი სხვისგან და ავად ხდება.

როგორც ჯვარის განძი უნდა იყოს წმინდად შენახული, ასევე სჭირდება ნაწილს სინმინდე...

• • •

თორღვა ყოფილა ალექსანდრე ბატონიშვილის შვილი, რომელიც სწორფერთან შეეძინა (ბუშად). გავიდა ხანი და თორღვა ცნობილი მეომარი გახდა. ქისტების წინააღმდეგ იბრძოლა. ნაწილიანი ყოფილა თურმე. როცა უჭირდა, პერანგი თავად ჩამოეცმოდა ხოლმე.

მთხრ. ნიკო ბულალაური

ჩამნ. ნ. გრიგალაშვილი.

სოფ. ინოსძირი

• • •

ნაწილიანს ჭიაცეცხლასავით შუქ გაღვარდების გულ-მკერდზეთ. ნაწილი აქვ ან ბეჭზე ან გულ-მკერდზე. ნაწილ არ ჩინს (უჩინარი). ზოგ ნაწილიანმ არ იცის, რო ნაწილიანი. იცის მარტო დედამ და არცვის არ ეუბნების.

ჩემ პაპის დათვითა და მათი იყვ ნაწილიანი (მაკვედ ახალგაზრდა, 25-26 წლისა, ციხეში). როსაც ცოლ მაუყვანეს, დედას ღამით ახალზალ შეეყვან თავის შვილის ოთახში. ნეფის მკერდით ამამჭდარ შუქ ქერში მდგარიყვ.

*მთხრ. გოგა ჩაჩაურის ძე არაბული
ჩამნ. ამირან არაბული, ჯუთა*

• • •

ნაწილ ბეჭზე ან ილლიის ძირში აქვ. ზოგ ვარსკვლავის ფორმისაი, ზოგ მირგვალი. ნაწილ ანათებს. ნაწილიან იშვიათად ვინ იქნების. შვილი-სად ნაწილის ქონა მარტო დედამ იცის და არცვის არ უცხადებს. ნაწილიან ილბლიანი, ბედიანი, დაელათიანი. გველ ემტერების კაცთ. გველ ნაწი-ლიანს თვალის წართმას უპირობს. გველებმ ერცხვამიაც იციან ბრძოლა, ერცხვისად თვალის წართმა. ერთ კაცი ყოფილ სათიბზე, დასძინებზე – იმის ამხანაგიც ახლოს ყოფილ, იმას უნახავ, წამასულ გველი, მახედომივ ბროლის ქვას, შუაზე დახეულ. გადამრჩალ მძინარეა. ის ნაწილიან ყოფილ.

*მთხრ. გიგიტა გიორგის ძე არაბული
ჩამნ. ამირან არაბული, ჯუთა*

• • •

ერთ გველესა ყოფილ. ის ხან წყალში, ხან ტყეში დადიოდ, ჯოცდ ხალხს, აზარალებდ ცხვარ-საქონს. კაცისკე რომ წამავიდოდ, როგორც ცხვარს დაუსტვენ, ეგრ უსტვენდავ. როსტომ ყოფილ მძლე კაცი. ის შეხვედრივ ვეშაპს: წამავიდავ ჩემსკედავ, თან ისტვენდავ. ცხენ დაუფარე-ბავ როსტომს. უცებ ცხენ გვერდზე გაფრენილ, როსტომს ჳმალ დაუკრავ ნელჩი და ორად გაუჭრავ.

მთხრ. ნიქა მურღუევი, სოფ. ანდაქი

• • •

ძალლიც იყვ ერთ ჩვენ, ემჩნეოდ იმას, რო ზოგ დროს გველ ებრძოდ, კისერ წასწვადის გველს, გაისრივის. ბევრჯელ შვესწვერ იმას. ერთხან ყმუილ დაიწყ, ავედით. ღამეი, რა ამბავიავ, ცხენ აღარ ას სახლის გვერდი ნაბამ. დაიკარგ. გავიგით ძალლის ჳმით, რო ცხენ აღარ იყვ. დავენიენით

ორწყალში, მაგწელეთ ცხენი. იმ ძაღლმ გაგაგვებოვ, რო ცხენ მაიპარეს. ხალხ ისე უყურებდ იმ ძაღლს, რო რა ვიცი. მნიშვნელოვნად ჩათვალ ის ძაღლ, იმ ძაღლს ბანთვერა გვექვივნ, იმას ყველა ყურს უგდებდ, სოფლელებიც და სხვებიც. ის დამიდგ წინ ორწყალისკე.

მთხრ. ჩალხა ივანეს ძე გოგოჭური (მისურაული)

• • •

ნანილიან იყვ გაგა ბუჩუკურელ. იმან იცოდ, რა მოხდებოდა ქვეყანაზე. ამას ეძახდეს თარხანათ გაგას. ჯარებ რო შამავიდ, მაშინ დაწვეს ცეცხლში. ეს ამბავ ესე იქნება, ეს ამბავ – ისევ. რუს მაინც გაიმარჯვებ-სავ. ცეცხლნ მწვენავ, ვინვებივ. დაწვეს კიდევაც. იმის ნათქვამ ყველაფერიც ცხადდებოდ, რაც იმან თქვა, სუყველა ცხადდებოდ. ურჯულოს გაასახლებენავ, ცოტა ნატეშარ დარჩებისავ – მაგათავ, ეგრაც მახვდ. მემრავ ურჯულოივ იქავ თავის ადგილს დაიჭერსავ, ნუ გაგიხარდებისთავ.

ნანილიანობა არ ვარგავ.

მთხრ. ჩალხა ივანეს ძე გოგოჭური (მისურაული), 78 წლის

• • •

მას აქათ კაი ხანი. აქ ათენგენობა იყვ. ღულის ჯვარშიით და შუაფხოთ მედროშენ იყვენეს მასულნი. აქაურებიც იყვენეს. აბუდელაურის ტბაზე წავედით სანახავად. მედროშე იყვ ფშაველ კაცი... ი დროშა ტბისკე ინე-ვდის, ძლივ იჭერდიან. ხალხიც ეშველებოდის მედროშაეს. ხალხ რო არ დაშველებიყვ, ტბაში ეცემოდ.

• • •

თავში გამაუდის ნანილი. ჩემ ძმაიც ნანილიან იყვ. ღამით თავში გამაუდიოდ ნანილი, ეგეთ, როგორც საკვამში მზე ჩავარდებ. მონაი, როცა ნანილ სააშკარაოზე გამავ, მაშინ დიდხან აღარ იცოცხლებს. მე შუქ მი-ნახავ ჩემ ძმისად კუჭულაში. ჩემ ბიძას – ნიკოს თავში ხქონდ ნანილი. ბარისახოს წაიყვან მამამ და წამოსვლის მეორე დღეს მამკვდარიყვ. მკვ-დარ რომ მაიტანეს, დედამ შენიშნ, რომ ნანილ ამოჭრილ ხქონდ. ნანილ თუ მაშჭრეს, მაშინ კაც კვდებ.

მთხრ. კიბლე მურღუევი, სოფ. არდოტი

• • •

ერთ ქმოსტელ რაიმ თქვიან მამკედარ ახალგაზრდაა, რო გაასვენესა, გველ საითამ მავიდავ, გახიავ ხალხივ, შიგ დაიკარგავ ციეშიავ. მამამ თქვავე: ოწერო, მანამდე მაინც დააცალევ, სანამ მინაში არ შავავ.

მთხრ. ძილუკა ჭინჭარაული

• • •

გველ კაცზეით ილებს მძივს. თაოდ აქვ, ათამაშებს ღამით, ისრევს, ანათებს, როგორც ღამფა.

• • •

ცხენი გამიგონავ ნაწილიან, მამაჩემ იამბის, ცხენ მყვანდავ ისეთივ, ღამით რო სად მივდიოდიდივ, ყურებზედავ სანთლებ დეეკრისავ, ლაპ-ლაპ დაიწყისავ.

*მთხრ. ნინო მგელას ასული ფიცხელაური
ჩამნ. ამირან არაბული. 1980 წ.*

• • •

ბაღლი ჰყვანდა ანასა, ჩემს რძალსა. სამის კვირისა სამ წლისას ჰგავდა. ბარისაწოს იმშობიარა. გაცეტდეს, ვინც იქა მუშაობდეს, ჩვენ ესეთა ბაღლ არ გვინახავსო. სამის კვირის ნაზარდსა ჰგვანდა. ა ის იყო ნაწილიანი, სუ ისეთი ნიშნები ჰქონდა იმასა. არ იქნებოდა და არც გაიზრდებოდა.

სამ თვისას აკვანში ვერც კი ვაყენებდით. შავად რაღაცა მუნუკა გამაუვიდა სახეზე, დაჰყვა, დაჰყვა, სუ მაიარა, მთელი გული, ბეჭები დაულურჯდა. მლოცავი, ექიმი, სხვა ყველაფერი, მაგრამ იმასა ჩვენ ველარაფერ ვერ ვანამლეთ.

ბეჭები ჰქონდა ძალიან დიდი.

*მთხრ. ქეთო გორელაშვილი
ჩამნ. ამირან არაბული, ახადი*

ნანილიან კაცი ძალიან ბეჩავიც არი და ძალიან ბედიანიც გამავა. ალბათ, ამ ნანილიან კაცსა თვე, შახედულობა (შახვედრულობა) ნიშნავს, ამონმებს იმას, რომ დღეც კარგი შაუხვდა, მთვარეც, მზეც, მასკვლავ-ცისკარიც.

ოლონდ ნანილიან კაც რო დაიბადა, არავინ უნდა იცოდეს, უნდა იცოდეს მარტო დედამ. დედა არც გაიტანს ამას, რომ ჩემ შვილ ესეთია. რომენი დედა იტყვის? – არც დედა იტყვის, არც მამა.

ეს ვიცი, რო ამას გველი ძალიან ებრძვის. აი, ესეთ კაცს გველი არ უშობს.

მე გამიგონია: რო მაკვდება კაცი, ნანილი ოც კაპიკიანის ოდენად შავად დარჩება. ნანილი ექნება მარჯვენა ბეჭზე, ან გულისპირზე. ქვემოთ ნანილი არ შაიძლება. ქამრის ქვეით ნანილი არ შეიძლება.

გველი ეტანება ამ ნანილს. იმიტომ ეტანება ამ ნანილს, რომ იცის, ის რაში გამაადგება, სარგებლობაშია თუ... გველია მაგისი ხაზენი და გველია მაგისი უფროსი, უყვარს ეგეთი მასალა, რა!

გველი მიღებულია, აბა, ათასი ბალახი რაიმ არი, რო გველი მაშინ გაიგებს, წამალ იცის, როცა ბალახს შასჭამს.

ე ქვენ მოვკალით ერთი გველი სოფლელებმა და მეორე ქვე გაგვეხევენა და იარა, იარა ამ გველმ და მანამდისინ ზიდა ეს მოკლულ, რო შააფარა და გააცოცხლა.

გველ, ბა, ბა, ბა, ბა, ძლიერ ებრძვის ნანილიანს. ერთ კა ვაჟკაც მაკვდაო, იტყვიან, ამ გაღმითა; რო მოაქვთ ეს ცივი, მშვიდობა აქა, და დაჰკვლია ამ გველმა და ეს კი ველარ მაჰკლეს, შიგ საფლავეში ჩაეტანაო, იტყვიან.

კაცო, ნანილიან მარტო კაც არ ას. აი, მამასჩემ იტყოდ; სტრაჟნიკმ ხახმატ გამგზავნაო, შულამე იყოო, ესეთაი, წვიმიან. საკანაფის ხევს ვეტყვით იმას და ვაჟკაც ვარო და ბა, ბა, ბა, ბა, მე ჩემი ვქენ, ცხენმ თავისი და ვერ გადავადგმივ ნაბიჯი. ხან ჩამოვჭე, ხან შავჯე, მათრახ შამავკარ. არა! აი, დიდ ჯვარს იყო მიბარებული მამაჩემი და შამოვსძახეო, საღმთო, ბერო ბაადურო, გამარჯვებულო, მიშველეო, რა მემართება, რა ამბავია! გამიხსენ გზა-კვალიო და მთაი რაღაცამ მიიარ-მაიარაო და ცეცხლი გა-მაჩნდა, შუქი. გაიარ კიდევ ცხენმა.

არის ცხენიც ნანილიანი. აი, ამ ცხენმ გაიგო, რო რაღაც უკრავდა გზას, მარვე რაიმ ელოდ ცხენ-კაცს. რაით გაიგ? – აიმ ნანილითა, აბა, კაცო, ყისმათიანი ზოგ ცხენ.

ესეთ ჩვენებაც არი ცხენისო, რო ყურის წვერებზე სანთლებ დეენტე-ბის და ასე ჩანს, როგორც სხივი, მაშა, როგორ არა.

ბოდიში ჩვენ, ამ სუფრას, აი, ამ ქალებსაც და ბიჭებსაც, ჩვენ ძალღი გვყვანდა ერთი, ძალღი; ძალღი გვყვანდა ეგეთ, რო ცხენზეთ ჩამოიღებდ კაცს, კაი ბიჭობა უნდოდა, რომ ცხენზეთ არ ჩამაიტანდა. მამისცოლმ გამზარდა მე და მამისცოლმ მიძახა, რომ მოდი, შვილო, აქაო. მურა გვე-ქვივნა იმ ძალღსა და ასეთი იყო, როგორც ბუღა, იმოდენი. მოღამებული იყო და აბა, როგორი გვყვანიო, როგორი? გამოედი და ტოტებზე დანო-ლილია, ტოტებზე ი ძალღი და ბენვიდან, ემ ბენვიდან ათკაპიკიანის ოდე-ნად ორ შუქ ადგას მაღლა ჭერებში. ამ ძალღს მე დავესწვერი, ნანილიან ყოფილიყო.

• • •

ნანილიანის ბეჭზე მზე-მთვარე იყო გამოხატული.

ნანილი გულის ახლოსაც არის და მოძრაობს.

ნანილი – დაბადებიდანვე დაჰყვება კაცს.

ნანილიანს გველი ეტანება.

სოფელ დათვისში ერთი ახალგაზრდა გარდაცვლილა. საფლავთან გველი მისულა და კუბოსკენ გაცურებულა.

ნანილიანი კაცი იშვიათია.

კაცის ბედი ღმერთის საქმეა. რასაც დაუნერს დაბადების დღეს, ისე წარიმართება მისი ცხოვრება.

• • •

დავითფერულიო, ფრანგულიო. რკინას ნანილი საიდან ექნება? ჰო, მაგათ ჰქონდათ თავთავისებური სახელი – ჯიშიანი რკინა, აი, ჩვენ რო ავარ-ჩევთ – ჯიშიანი ვაჟკაცი. რკინასაც აქვ თავის ჩამამავლობა, თავის ჯიში, რა.

მთხრ. გიგა ბაბუას ძე ჭინჭარაული. გუდანელი.

ჩამნ. გ. ა. ჯაფარიძე. სოფ. გუდანი, 1979 წ. ივლისი.

• • •

ნანილ დედის მუცლიდან გამახყვებ ბაღღს. ტანზე აქვ ნანილ კაცსა და დაუდის, თუ ნანილ დაიძრ ადგილშით, ის კაც აღარ გადარშჩებ. დედ-მამათ რომ იცოდან ნანილიანიაგ შვილივ, ერთმანეთს არ უნდა უთხრან.

• • •

მიმავალმა მამკლავმა მამკედრის ძმა ნახა გზაში მძინარი. ამ მძინარსა გველი დაემარჯვა დასარტყმელად. ამ მამკლავმა უშველა. დაინახა, რო გველი ემარჯვება მძინარს, ახალგაზრდას. მამკლავმა სიპი მოჭელა, აიღო და ამ მძინარს თავსთან დაუშო. გაფრინდა გველი მძინარისკენ, სიპს თავი დააგალა და ეს გველი ზედ გადაწყდა სიპზედ. გველი და სიპი ორნივე დატყდნენ და ეს მძინარი თავისუფალი დარჩა. წამოდგა მძინარი, რაია, რა ამბავია, რა მოხდა ჩემთან, ვინ გადამარჩინა. უთხრეს, შენმა მასისხლემ პატივი გცა. სიპით აგაცილა გველი. და მეტი რალა გინდა. მაგას არაფერი აღარ მოეთხოვება შენგნით და იმანაც აპატივა.

- რატომ თავად არ გააღვიძა?
- იმიტომ არ გაღვიძა, რო დახანჯრავდა, მოხკლავდა.
- გველი რატომ მიეტანა?
- ნაწილიანი იყო და იმისთვის.

*მთხრ. გიგა ჭინჭარაული
ჩამწ. ნოდარ გრიგალაშვილი
თსუ არქ. №23098*

• • •

მიმაგრებულ ვიყავ დუშეთიდან შატილის საბჭოში. მეც გამაგზავნეს ბეგარაზე.

სანამდე ჩავიდოდი ჯაჭაბოშიდა, იქ იყო დუშეთიდან საღირაშვილ ვასო. უნდა გეენანილა ხალხი და მე გამომავოლა იმათ, მგონი ტურისტებ იყო. წამოვეყვე იმათ ტყეში. მე გარმოვედი ბოროლა მთაზედ. პალატკა გაშალეს იმათ და მე კიდევ ცხენს უნაგირი მოვჭადე. შევხედე ცხენს და ყურზე იყო ანთებული მომწვანო ფერზე. ჯელი მოვკიდე იმ ყურს და ენთა კიდე. მერე მეორეზე გაფრინდ. აგეთ რამეს ვარ შასწრობილი.

*მთხრ. გიორგი ხახონის ძე ლიქოკელი, 44 წლის,
მცხ. ქალისოფელში.*

ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე. ქალისოფელი, 1974 წელი

• • •

ნაწილს (ნაწილიანს) ებრძვის გველი, მცურავი. ყოფილა ასეთი მდგომარეობა, რომ მოსისხლეები ყოფილან გიორგნმინდაში და რომენმაც უნდა მოკლას ის მკვლეელი, ქვაზე დამჯდარა ის და უცქერის და ნაბადი აქვ

იმას (ალბათ მეორეს – ვისაც უნდა ესროლოს, გ. ჯ.) მოხურული და გაღვიძებას ელის. მოსულ მცურავი და ის ნაბადი ისე ამოუჩირჩლია და მერე მისულა, იმას სძინავს და დეეყუდა სიპი იმ მოსისხლეს, ამ ამაჩირჩლულს მიაფარა. იმ ადგილას წავიდა ისევე. დაჯდა, უყურებს.

ე გველ გამაქანდა და ქვას დეეჯახაო, დალიშნულ მიზანში. დატყვრა ის გველიო და წამოხტა ის კაციო და გაიქცაო და დაუძახეო, ჩემგან შემდეგში ნულარ გეშინიანო.

*მთხრ. გიორგი ხახონის ძე ლიქოკელი, 44 წლის,
მცხოვრები ლიქოკის ხეობაში, ჭალისოფელში.
ჩამწ. გ. ა. ჯაფარიძე, 1974 წლის ივლისი*

• • •

გველ ნაწილიანს ცოცხალსაც არ უშვებს და რო მოკვდება, გინდა ბერი ხალხი იყვას იმაში, ის მაინც მოვა გამასხლატული და ჩავა იმ მკვდარზედა. არ უტევს იმას, როგორ გინდათ არ შეიძლება იმისად მოსწრობა – არც ხანჯალ, არც დანა, არაფერი და მაინც ჩავა მკვდარზე, საფლავშიაც ჩაჰყვება, ნაწილიან თუ არი მკვდარი, წაართმევს ნაწილს.

აქ არი ერთი გველი (გუდანის გაღმა ტყეს გვაჩვენებს, გ. ჯ.). დიდი ძალიან ეს გველი და ა, იქ მამულებში გაჰკრავს შორამდის, ჩამავარდება, ახლა კიდევ აიტაცებს, გველს კი ვერა ხედავენ და... ერთი კაცი ამ სოფლისა მომავალა. ალბათ დღე იქნებოდა, მოსტაცა ამ გველს ეს თვალი, მოსტაცა და გამაიქცა და ხევი ჩამოდის, აგერ ემ ხევეში, რო მოვედიო და ის იყო უნდა მამწვდომიყოო და გაუსრივ უკენ ი თვალიო.

ძალდი გვეყვანდა, ბოდიში თქვენთანა, მგლები ვერას სჩებოდეს და დედინაცვალმ მითხრა, რო გამოდიო აქაო, გიგიაო! გამავედი და წევს ის ძალდი და ტოტებზე დაწოლილია ჯაჭვით დამბული და ბეჭისპირებშიით ათკაპიკიანისოდნები ორსავე ბეჭებშიით აჩნდა, ღამე იყო და ჭერებზე იდგა შუქი, რა. აი, როგორ გვეყვანივ ე მურაივ, – მითხრა დედინაცვალმა, დიდი ძალდი იყო, დიდი, დიდი.

ცხენიც არი ნაწილიანიო, რა ვიცი. გველი ემტერება თუ არა ამათ, არ ვიცი, ეგ კაცზე ვიცი.

ნაწილი რო თაოდ ჰქონდას კაცს, ამის ცნობა სხვას არ უნდა მისცა, რო რა ხარ შენ, არც უნდა ტალავარ გაიხადა ამ ბანაობაში, იმ ხალხში არ არი საჭირო ეს.

ნაწილიან კაცს თუ ბედი და ბოლო არ ჰყავ, თავისთავად ამას ვერავინ გამასჩება, მაინც გავა და გავა, შვილებ ჰყავ, რა თქმა უნდა, მარა თუ

არა ჰყავ, მაინც ვერ მოერევინა. თოფით მაკვლა კი შეიძლება, მაგრამ ასეთი ბედი აქვ, რო ხიფათის საქმეს არ გადაეყრების, აიცდენს ხიფათს. დავლათი იხსნის ამ ხიფათისგან.

დედამ იცის და თაოდ იცის, სხვამ არა, რო ნაწილიან ას კაცი.

ნაწილი წელს ქვემოთ არ გამოიგია, წელს ზემოთა, ბეჭებზედა მკლავებზედა, მხარზედა, – აქ კი ას.

დავლათიანია ხო ეს ნაწილიანი, აბა, ასეთი ხომ ყველა არ იბადება, აბა, ვაჟა-ფშაველა, აი, მაგაზე უფრო კარგა ლაპარაკობენ, მარა რატომ აქვს იმას ბედი, რომ იმის ნათქვამია გამოხატული ლამაზად და სხვა ხალხისა არ არის. იმის ლაპარაკი ძალიან საჭიროსი არაფერი არ ას, მარა მაგან თქვა – ხალხი ჰყვირის ახლა: რა თვე იყო, რა დღე იყო, რა მასკვლავ იყო, რო დედამ გამაუშვა ისი.

ნაწილიანი ადამიანის დაბადება ძალიან ძვირია, ან არ გამოვა, ან არ გაიზრდება. აი, ჩემ ძმასა, ჩემ ძმასა, მე წინა ცოლისა ვარ, მზე-მთვარენ გამაჰყოლიან და უთქომ, აქ ერთი მკითხავი იყო ბაცალიგოში, ხატის მოენე იყო, ქადაგი, უთქომ მამაჩვენისად, ესე არ გაგეზრდებათ, რა ვნახეო, და ოცის კვირაისა მომკვდარა. ჰო, ეგენი არ იზრდებიან, თუ გაიზარდა, იქნება ხელმწიფე-ბატონი.

დიდი ბედია თუ ეგეთი ვაჟკაცი გაიზრდება, ლიშნებიანი და, აბა, რა თქმა უნდა, ჯელმწიფე იქნება და იმას დიდი ბედი მაუდის, ლაპარაკიც და სწავლაც – ხატჩიაც, ხალხჩიაც.

ეგი – ნაწილი დაბადებიდან ჰყვება, ვინ აძლევს, როგორ, რატომ – მაგის გაგება და თქმა ჩვენ არ შეგვიძლავ. რო ვიცოდათ ჩვენ მაგოდენი, მაშინ ჩვენ ვიქნებით დაბადების მწერალი ქალის და კაცისა. აბა, ჩვენ შავიძლავა რომა ადამიანი გაეაცოცხლათ? არ შეიძლება მაგის გაგება, რით გამავიდა.

რა არის, რა არსებობს, რო ადამიანი დაიბადება. ეს ხორციელმ კაცმ არ იცის, ისე კი ნამდვილად უნდა იყოს ისი – ღვთის ბრძანებით. აბა, ეშმაკი ხო ემტერება ეგეთას. ეშმაკი ეშმაკია და ღმთის ბრძანებით უნდა იყოს ეგი, ანგელოზების ბრძანებით.

ნაწილიან კაცს რაც გინდა სწყიან, არისხან, აჯურუმან – იმას ვერ მოჰკიდიან მაინც, იმას თავისებური ბედი აქვ გამაყოლილი და სანამდი იმას თავის დღე არ მაუვა, ე ხალხმა გინდა სწყიას, გინდა არისხას – იმას არაფერ არ მაუვა.

მთხრ. გიგია ჭინჭარაული, გუდანელი, 63 წლის.

ჩამწ. გიორგი ჯაფარიძე, 1979 წელი

• • •

ნაწილი დამლასავით, ხალივით ას. სხვამ არ უნდა დაინახოს. ზოგს მწარზე აქვ. კარგია, უმართლებს. ნაწილიან რასაც იტყოდ, ის მაჰხდებოდ. წარებისად რო გეეხენ საწნავზე და იტყოდ, გახენეთაევ, კვალში ჩანეებოდეს. ესეთებზე იტყვიან, უფრის თვალისა ასავ.

ნაწილიანმ ბალახზე დამბულ ცხენს გახენა და ხალხს უთხრ: გახენეთაევ – გახენეს. ცხენ გაგიჟდ, ტოტაობა დაინყ, მუწლის კვერზე ეცემოდ, ბიძურათ ხთისოს ცხენი ყოფილ. ახლოს რო მივიდეს, ცხენს ოფლ გამაუვიდ, კანკალ დაანყებივ. მემრ მლოცველებმ შაულოცესა და მაარჩინეს.

როშკისთავ სასვილე უწნავა და იქ მასვლივ წარებს ეესრ. მთელ დღეს ველარ ამდგარ წარ კვალშიით.

• • •

წარი და ცხენ შეიძლების ნაწილიან იყვას. ხიფათ რო ეხედვებ, იქ ცხენ აღარ გაივლის.

• • •

თქვიან წარიც ისეთ, რო ღამით რქის წვერზედ სანთელ ენთავ. ხატის აყვანილ იქნების ესეთ წარ...

გამიგონავ დავლათიან წმალ.

მთხრ. ბერდიკა ნიკლაური

• • •

ჩემს წსოვნას იყვ ნელად, ბენინა ექვიენ, ართხმოს წასულ, ვეძას ჩასწაფებივ, იმაში დამჩალ. ბეჭში სჭირდავ წელის აღეევ, იმაში მაუკლავ, მამკვდარ მაუტანავ. ქაჯები მოწერწებულები, თუ რას ავნებენ, მაწერწებით. დეენი ძალოვანნია და ბრიყვები.

მთხრ. ბერდიკა ნიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული

ბენიკუა ნანილიანი

ბუბიკამ იცის თავის დედის ნათქვამი. ეს დედა მზია ხოსიაურთ ქალი ყოფილ, ხახაბოელი. ამ მზიას მოუყოლებავ თავის შვილზე: პირველა რო დაიბადავ (ივანე კი ხქვივნებივ და ტანმომცრობის გამო ბენიკუა დაუქვივნებავ), მესამე დღეზე შავატყვევ, ერთ თვალზე არ ხქონდავ და რო გაატყერნისავ, აი, ერთ თვალზე, როგორც მზეივ, ისრ ბორჯღალნ გამაშალისავ, გამასხივდისავ. დიაცებ რო მადიოდინავ სანახავადავ, ერთ-მა ვერავინ შავატყვევ და ერთმავ ფშავლის დიაცმ შავატყვევ. იმ დიაცსავ უჟღა ექვივნავ. იმ დიაცმავ ველარა თქვაევ და „გენაცვალე თვალასავ“, დაშჩავ პირშიავ. რამდენიმეჯერ ანაბრივ გაიმეორ. იმასავ მავანათვლიეთ და ალბათ თქმა და გამომჟღავნება არ შაიძლებოდ იმისავ და ისივ აღარ გასთქომსავ.

*მთხრ. ბაბალე ალუდაური
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ხახმატი, 1985.
თსუფა 27090*

ნანილიანი

გუროელ კაც იყვავ. ბაბლიათ ჩუა. ძალიან მოგვწონდისავ ერცხვავივ. ლამაზ ვაშკაც იყვავ. გერგეტელთავ ი ბაბლიათით მასდგამსავ ე სილამაზივ. სხვაში არ აირივნიანავ. სრუ ერთად ვწვებოდიდითავ. პერანგიანებ არ დავწვიდითავ და იმანავ რაადამავ პერანგივ არ წაიყარისავ. თუ როობას წაიყარისავ პერანგივ, ძიროობასავ ფართლისა ეცვავ და ის არ წაიყარისავ. ერთხან უთხარივ: რაად არ წაიყრივ პერანგსავ. ე რწყილნი ჯერ მე მალონებენავ. ამჟიძვრინავ ი პერანგივ და ალბათავ ი ფართლისაიც წამახყვავ. ისეთ შუქმ დაიარავ იმ სახლშიავ, როგორც აი, სარკის ანარეკლ დაივლისავ გრილოშიავ. მემრავ, ისივ რო მაკვდავ, ლურჯადავ ი კანსავ ბეჭზედავ მზე-მთვარის გამოსახულება დეენერავ-დეემწინავ: მთვარის ნალევივ და მზეივ.

*მთხრ. ბაბალე ალუდაური
ჩამნ. გოდერძი არაბული, ხახმატი, 1985.
თსუფა 27091*

მამას ჰქონდა (მსგავსი კანი არ მინახავს) თეთრი, გადატყეცილი კანი, – სიკვდილამდე, თვალები მწვანე და ღიიდი. აი, გამოანათებდა რალაც უცნაურად...

ამლას ერთ-ერთ ოჯახს შვილები არ რჩებოდა... იმათ სამრელოშიო, ბაბუტა დავლათიანია, ნანილიანი და ქაქეში გადაყაროსო. მამაჩემის ბიძას ეთქვა, არ გააგებიან ბაბუტას ეგ, თორე არ ვიცი რას გიზამთ, თქვე ეშმათ დაქნილებო, ეგ ერთი ძმისშვილი დამრჩა სამზეოსო... ვითომ ნანილიანმა ეშმაკეულებს ნალვერდალი შეაყაროსო.

მთხრ. აშექალ (ქეთო) ნიკლაური, 70 წლის.

ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, 2015

ეხლა საიდან იცოდა ძილამ, მამაჩემი რო ნანილიანი იყო. მამაჩემი და გიგი (ამ გრძნეული ქალის ქმარი) როცა ნაყინდნენ შახალში (ბენინა-ბენინანი დახოცეს ქისტებმა, ორი ნიკლაური, ორივეს ბენინა ერქვა), შახალელებმა დახოცეს. მდიდრებისაა ეს სოფელი, ციხეებიანი. რო გადავიდეს მამა და გიგი, ჩავიდნენ შახალში, საცა ცხენის ჯოგიც იყო და ცხვრის ფარაც... ეგრევე დაუნყეს ამ სოფელელთ სროლა, ვინც სად ნახეს, რამდენიმე მოკლეს და ამ ცხენ-ცხვარსაც მოუარეს და მორეეს. ეს უთხრა წერილას მამამ. მე პატარა ვიყავი, იქვე ნაცარში ვთამაშობ. ვინ ქისტები და როგორ გადარჩითო? – ეკითხება წერილა. მამამ უთხრა, ალბათ ღმერთის ნება იყო, ჯერ მოვრბოდით მე და გიგი კავ-კავასაო (ზიგზაგებით), მერე დავილაღე, მომწყინდა და სწორად წამოვედიო. უცებ ვიგრძენი ზურგში რალაც სითბოო და რო გადავხედეო, გვერდიდან ზურგსუკენ, ცეცხლისფერი ბოძი, ქაქეშისფერი, ნალვერდლისფერი ბოძი მედგა ორივე მხარეს, ალბათ ზურგზეცო. გიგის დაუძახეო: ნულარ დარბიხარ კავ-კავასაო (მიხვ-მოხვევითო), ჩემს წინ იარეო. გიგიმ არაო, შენ გინდა ფარად დამიდგე, შენ მოგკლან და მე გადავრჩეო. და ბევრს ნუ ლაპარაკობ, რო გეუბნები, მოდი, წინ დამიდექი და მშვიდად იარეო, დანარჩენს მერე გეტყვიო. გადმოვიდნენ სისხლალებულები და ცხენის რემით და ცხვრის ფარით... დედა იტყოდა, ისეთი დიდი ცხვრები მორეკა, რო სუ აღმე ხტებოდნენო, ნათამამარი ცხვარი იყოო, წინოზე ფეხშიმედ ვიყავიო და მცხვენოდა ამ მუცლით იმათ დევნა რო მიწედა, რო ვარჩევდი შინ წასარეკადაო...

თოთხმეტი კაცის თავი შამოებარა მამას, დედა სუ უდგამდა სუფრას მამის დაჯოცილ ქისტებს: დოვს, ჩაის, ახალამოლებულ კარაქს, ყვე-

ლიან-კარტოფილიან კეცეულს, უგულო ღურღუჭელს (გორდილას), რძეს, პურს, ყველს, სქელ მჭადს დიიდ სკავრადაში აცხობდა და იმ სოფლისკენ გასახედში გატეხავდა და შეუსახელებდა.

ჯადახკეს ვცხოვრობდით ბევრ წლებში და ჯადახკედან ჩანდა ის სოფელი შახალი...

მთხრ. ამექალ (ქეთო) ნიკლაური, 70 წლის.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, 2015 წ.

• • •

გაგაზე ალბათ მოგიყვები, მოლები (ქისტების) სპეციალურად შეიკრიბნენ, რატომ არ ვარდებოდა გაგაზე დამიზნებული თოფი. საუკეთესო თოფი ამოარჩიეს და როცა უმიზნებდნენ, ოქროს პერანგი ემოსებოდა გაგას. ამას ყველა მისი მტერი აღიარებდა, დავლათიანი იყო ბერდიშვილთ გაგა, ნაწილიანი.

მთხრ. ქეთო ნიკლაური, 70 წლის.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, 2015 წ.

• • •

ნაწილ ბეჭებზე, ზურგის ქცდეში აქვ ადამიანს.

ნაწილიანმ ტალავარ არ უნდა დაიყარას, არ ას კარგი.

ნაწილიანს ბედი აქვ. მშობლებმ იციან მარტო შვილის ნაწილიანობა... ნაწილიან ხალხ ეხლა აღარ ას. ეგეთებ წინაგ იყვნეს.

ნაწილიან დიდხანს არ ცოცხლობს, სრუ ომში ას. შინ რო დაკვლა გეგულავ ჯარისა, რქებზე სანთლის ფეჭებს დავაკრავთ... კარგიაგ ხატისადავ, – იციან... წინიტეებს (გაჭვრეტილ პურებს) ჩამავაცხობთ და მემრ სანთლებს დავაკრავთ რქებზე.

მთხრ. ძილუკა ჭინჭარაული-გოგოჭური, 73 წლის.

ჩამწ. ამირან არაბული, ჟორმეშავი. 12.07.1979

ხატი იტყვისო, ჩემს კარზედაო ზოგი ისეთი ყისმათიანი შამოწდებოა, რო ჩემი ლოცვა რადლა უნდაო.

მთხრ. თეკლე გიორგის ასული ბადრიშვილი, 80 წლის.

ს. ლაფანყური, 7.11.81 წ.

ნანილიანი ჯარი

მე მყვანდა ერთი ჯარი. რო დეეძინებოდა, ბუბუნებდა, თავის ბუბუნი ალვიძებდა. მკითხავმა მითხრა: არ გაყიდო, ნანილიანიაო. კულაკობაში ნალოგი უნდა ჩამებარებინა. 1200 მანეთს საით დავაგროვებდი. გავყიდე. მეორე წელს საქონმა იზარალა. სამი დათემა შამიჭამა, ერთი კლდეზე გადავარდა, ერთი ჭუჭუნამ (უბედური ჭირია) მოკლა. მე იმ ჯარის გაყიდვას დაეაბრაღე. ნანილიანი საქონელი კარგია, რო არი საქონელში. ნადირიც რიდნებს, ზარალიცაო, – ეგრე გამიგია.

მთხრ. პეტრე შალვას ძე კუნაშვილი, 83 წლის.

მუქუ, 11.VII.1981

ჩამნ. ამირან არაბული

• • •

ზურაბ თავტიტველა ყოფილ. შუა კუჭულაში ხქონდავ ერთ ქოჯოივ – ყვითელივ, დაგრეხილივ... ჯაჭვ ეცვავ... რო ნახესავ ზურაბის თავზედავ თმის ქოჯოივ, თქვესავ: ეგ ყველაის შამძლებელ იქნებისავ.

• • •

როშკის ჯორჯში რო ჩამავავ ზურაბივ, ნაბადს გახფენსავ, იმაზეით კვერცხებს დააგორებსავ. თუ ბოლოშიავ წინილა გამავავ, ნამავავ წევსურეთისკესავ, თუ არ გამავავ, არ ნამავავ... იმით გებულობსავ ზურაბივ, გაიმარჯვებსავ თუ არავ...

მთხრ. ძაღლიკა ლიქოკელი

ჩამნ. ამირან არაბული

• • •

ჩემ მამა ჯირჩლა ნადირობად წასულ ტანიეს. მაუკლავ სამის წლის ჯიჯვი. გამაუვლავ ტანიეს ტბის გაყინულ ნაპირზე. შუას ადგილში რო მავედივ, ტბამ დაიქუხავ, წყალ ამასხავ, გარმეფეფინავ ყინულზედავ. გამავასწვერივ, მშრალზე ამავებლატევ. მივედივ შინავ. მამამ (ნისლაურმ) მკითხავ, სად იყავივ. ნადირობადავ, ვუთხარივ... მემრ მითხრავ ქადაგის ჩემზე ნაქადაგარივ: „ნუ დამედებისავ აუგადავ, თუ კლოვ ველარა ვუშველევ, ნუ დავავ, – მაძახებიავ, – ლთისგან მალოცველ მაქვავ ეგ ადგილივ“.

მთხრ. მძიმია ნიკლაური, ჯუთა.

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

მერცხალაის ნათქვამ მაწსონს, ჩემ ბიძაისა – ჩვენ არ გვგვანდავ ჯირჩლაივ, სხვანაირ ხასიათ ხქონდავ, რასაც გულ უმისნებდავ, ის ცხად იქნებოდავ, ისრ მახჭდებოდავ... მამამ (ჯირჩლამ) თქვის: ერთხანავ ავკათ ნათელასთან ვინევივ, ბლოსავ, სხვად ქალსთან არ ვწოლილორავ. არ მქონდავ სამაგისო წადინივ. ბიძა მერცხალა გადართულ ყოფილ ქალებში. იმის ნათქვამი:

რაწელ სიბერე მამერგა
მერცხალს, თოხლაის შვილსაო,
ქალებ მიდიან ქმართასა,
მე კი აქ მწირვენ გრილსაო.
ვისებ იქნების ქალები,
ვის ჩაუყრიან თხილსაო.

მთხრ. მძიმია ნიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

ყველა საქონელი ნაწილიანი: ჯარიც, ძროხაიც, ცხენიც, ჯორიც. ჩვენა და ბერდიათ გვყვანდა ჯორი ზიარად. გაზაფხულ იყვ, თოვლ რო გაშრების, ის დრო. გუდანში ნავედით მეად ბერდია. ზიარ ჯორაკა დავიჭირეთ. ნამოვედით ჭიესკე, ორნივ გადავსხეით... ჭალაშიით ამოვედით და ასხამს, ასხამს, ასხამს ავდარს ეგრ რო აღარცაით ას გასაძლები. სოფლის ძირჩი რო მავედით, ბურახებში (დიდ ბალახებში), ჰევ რო ას, მარჯვენას ყურზე

ეგერ გენთ. წინ მე ვიჯედი გავაზე ბერდია მეჯდ. უთხარი, გადმახენევ, რაიავ. სანთლის ფეჟ იყვ ანთებული მარჯვენა ყურზე... ნაწილიან ყოფილავ, ყველამ ის გვითხრ მაშინ... კაი ადგილს ამავეარეთ სანთლის ფეჟით. რო ენთ, წინ ანათებდ გზას, როგორც ჩვეულებრივ სანთელი... მარტუა რო ვყოფილიყავ, მაში შეიძლების მამჩვენებიყვ... კაც მეჯდ. ვიკვირეთ, ვუაზრეთ...

ხორბალ გამავიდ თიანეთ ხალხისად. წავედით. იქ მასც თოვა, თოვა. ჩემი ბერდიას ნაწილ ორივ უნდა გამავიქან ხორბალი და შავინახ თვალიეში. ხორამი (თივა-ჩალა) გავაბრუნეთ, დავეცეთ, დავაკარიო ი ჯორიკას ზურგზე. წავედით ღულის ქალაზე. კაგათ გიგი გვეტან. ის გადავსვი ჯორზე, შენ ადვილა შასჯდებივ. გაუყენ გზას. შავარდ აფუებულში, დაანთლოვდ წყალი. ჩავარდ ჯორი, ჩავყევი მეც, დაბლა იყვის, ველარ ამავეიყვანი, არვინ იყვ მამშველე. ჴელში მამიკვდ ის ჯორი. ეგერ კა იყვ რო სამის-ოთხის ჯორის ფას იყვ. წინავ რვა ძროხა ღირებულას ჯორი.

მთხრ. ხეთისო ჴინქარაული

ჩამწ. ამირან არაბული

სამი მზე

სამ მზე მოდის, ჩნდების ხან ორ-სამ წელიწადში. იტყვიან, ომის ნიშანია, ზოგმ იცის, რო ხათაბალის ნიშანია. ხოცილობა იქნებისავ. მია მინახავის. მზის კამათად (მსგავსად) სამკან გაჩნდების. ერთ ხო მზეი, ორ სხვაი.

• • •

ი ნაწილიანებ ნიადე ბედენა ხალხ ყოფილ... აი კაცმ იცოდის, რო ჩემ პაპა ყოფილავ ნაწილიანივ, ძალია სამთხილო ქვე ყოფილ ისეთა კაცი, ღამითავ მარტუას ვერ ვუშობდიდითავ, გვეშინოდისავ, რო არა მაუვიდასავ, ან ბალინჯს არას შახვდასავ. ყველა სამთხილო ყოფილ ისი...

ლამაზებ ქვე ყოფილ ისეთა ხალხი. ნაწილიან ბედენად გამორჩეულ ყოფილ სილამაზით (ძალია ლამაზ თუ იყვის, ეგევი ნაწილიან იქნება, იცოდინან). ხმა-სახელითაც ის სხვათაზე მეტ უნდა ყოფილიყვ. ხპატრონობდ რაიმ იმას...

ერთხან ერთს ილლიის ძირჩი ხქონივ ის ნაწილი (ჯღირტ რო, აისეთა სადამ ქვე ყოფილ). ასტიყები რაადამ ის ადგილი. ესივ სამზდელო თუ ასავ, დაუნყავ იმისა პოხვა, ლოცვა... გასწყრომი აის ნაწილიდ მაუკლავ აი კაცი.

იმისა ყოფილამ არც ხელის მიხლება შაიძლებოდ, არც სხვათა გაგებობა. მარტო იმან იცოდ, ვისაც ხქონდ. სხვამ იშვიათად. ი ნაწილიან მამკედა-რიც კიდევ ისეთ ლამაზ ყოფილ, რო ქოო შუქთ უტევედისაჲ წინ-წინაჲ.

გველ სადამ ქვე ებძვის ტიალ ი კაცის ნაწილს...

– კაცთ გადაით სხვა სულიერსა ქვე რას ხქონივა ი ნაწილი?

– აღარ ვი, აბა, ეგ ქვე არ გამიგონაჲ. გველისად კი იცოდინა, რქა აქეჲვ. ი გველის რქაიც (გველის მძივი) მდღვინაჲ სადამ ყოფილ. ათამაშე-ბს სადამ ი მძივს გველიდ, თუ იმ დროს კაცმ მისაწვრად გაასრევი (არ სწირავსა კი კაის ჭირით. მაგრა შაბრძოლება სადამ იცის კაცისადაც) ის უნდა წაილასა ტყემალთ ან ვაშლთ ძირჩი ჩაღმარხას. თუ გაზაფხულ ის ტყემალნ აყევადეს, კაი ის, იმ კაცის ქონება-ცხოვრება ქოო აფუჲდებ, ბა-რაქა არას დეეღეჲ იმას სახლჩი (გველის რქა ხო არ ასაჲ ჩავარდნილიჲ, ისი კიდე იცინა. რახა ბევრა, ბარაქიან რა გამადგასად აღარ გამაილიას), თუ დახმესად, ქოო სანაწყევროი (ქოო დაილევიანაჲ, ისი რაიმ გამიგონაჲ).

მთხრ. თარუა მუსას ასული ჭინჭარაული, 70 წლის.

სოფ. შატილი, 5/VIII.81 წ.

ჩამწ. შოთა ჭინჭარაული

• • •

ჩემ ქმარ იყვის ნაწილიანი... იმასავით ფიცხი, მქისე, ლამაზის შახედუ-ლობისა არც ვინ იყვის... ტანტომავიანი, კაის ურუდისა. მე არა ვიცოდი იმის ნაწილიანობაიდ მემრ ჩემ დედამთილისგან გავიგი: „ეგეჲვ პერანგიან მყავაჲვ გაჩენილიჲ მითხრად, მამკლავ-მამკედროა რა კი მაუჲვაჲ, სისხლიან იყვაჲვ აი პერანგიჲ“, – ამაშქუნის ცხონებულმ, ეგიჲვ უერთო არ ასაჲ, ხპა-ტრონობს რაიმაჲ, მაგის ყმანვილობაჩიაცაჲვ ის მითხრისაჲ რო ეეგ არ გაგეზდებისაჲ, უერთო არ გყავაჲვ... მემრ თავადაჲვ სადამ მითხრ, კაცო, ეს რაიაჲ, ჯღირტ რაიმ მაქეჲვაჲ, ხან სად მიმიგაოდ ხან სადაჲვ, ზოგჯერაჲვ ქოო რაბ-რაბ გააქეჲვაჲ, რაიაჲვ ესივი! არიქეჲვ, შენი ჭირიმეჲვ, აღარავისთან სთქევეჲვ, ნაწილ ანაბრეჲვ, არაი გაანყრაჲვ, თორემაჲვ ეგიჲვ უერთოდ არ გაგწირავსაჲვ, ვუთხარიჲვ.

დავლათიან ყოფილ ი ნაწილიან ხალხი, უკლოდ ქვე იხოცებოდეს იპილედ, სხვად კი ილბლიანებ იყვნეს... აბა, ჩვენ მიხიელთ ვაჟისადაც, რო მაუკედ, იმას ამბობდეს, ისიჲვ უერთო არ იყვაჲვ, ქოო შუქთ უტევედაჲვ, რო გაეზანეთ, ისეთა კარგუა იყვაჲვ.

მთხრ. ხორიელ ივანეს ასული გოგოჭური-ჭინჭარაულისა,

86 წლის, ს. შატილი, 5/VIII.81 წ.

ჩამწ. შოთა ბაძიას ძე ჭინჭარაული

ნანილიან ყმანვილს მანათელაში ტალავარ არ წაჰყარიან, ნახვა არ ვარგავ.

ერთნაირ ნანილ მზე-მთვარეი.

მეორენაირ თხილივითა.

ნანილ თუ მავალიავ, ქვე არ ვარგავ, თუ მდგარიავ, კარგიავე. მავალ იმით არ ვარგავ იცოდინან, რო თვალს ვინ შაასწრობსავე, ღნახავსავე.

ნანილიან ძვირად (იშვიათად) იქნების.

ნანილიანობასავე ჯიშიც უნდავე, – იცოდინან.

ნანილიანებ დავლათიანები, მხოლოდ სამთხილოი, არვინ უნდა ნახას.

ნელა როსამ იყვ ის, ნელა, ჴევსურეთ. დედროვან მკედარს ტიროდ. ამ დროს გველმ სხრუტნ მაჰყარნ, მკედარს მახვდ, გაიარ – გააცალ ნანილი.

ნანილიანს გველ ებძვის.

გველ თვალს ისრევს. გაისრევს ღამით და განათდების, ინახეების. აკუმოს რაიმ იცოდინან: გაისრევსავე გველივე თვალსავე აი ყანებშიავე და გაანათებსავე.

მთხრ. ძილა ლიქოკელი

ჩამნ. ამირან არაბული, ჟუთა. 1973

ჩემ ძმაზე, ბენიკუაზე, თქვის დედამ: დაბადებიდგესავე სამ დღეს ხქონდავე თვალეებშიავე შუქივე. გორის პირიწი წინწინ მზე რო ამაჩინდები-სავე, სხივებს რო ამაილებსავე, ბურჯღუმს რო დაშლისავე – ისრ აშუქებდავე, თვალნ რო აატყერნისავე. მალედავე დაიმწუნხნისავე, დიდხან ვერ ატყერებ-დავე თვალთავე... არც ღამაზე იყვ, არც ტანიან იყვ ჩემ ძმა, მაგრამ ვინაც თვალთ დასცემდ, ყველა ბენიკუას გაიძახდ. მინაზე კი არა, სრუ ცივცივ დავიდოდ, ეგეთ მქისე იყვ... არეულჩი, თიანეთის მწარეზე, ვიყვენითავე, ბენიკუა იქ დამეზადავე, – იამბის დედამ. უფლა ექვიენავე, ფშველ იყვავე, იმის ცოლ მავიდავე. – აი, გენაცვალევე თვალასავე, – დაუნყავ იმ დედაკაც-მავე. იმან შაატყვავე. მემრ უფლას მავანათელიეთავე, რო არავისად ეთქვავე. დედ-მამის მეტმ არავინ უნდა იცოდას, არ ვარგ...

ჩვენი და ბიძათ სახლებ ერცხვას ღბავე შატილ. ჯარეგას იყვენს წას-ულეებ ჩემ ბიძანი. ჩახენ დილას ბენიკუამ ბიძათკე: გატყერებულ კარები. ჩაწდ. რას ხედავს: მთელ ფლასი, ფარდაგი, ხალიჩა, წმალ – ყველაფერ გამახვეტილ. მე წაოლავ, ბიძას გავაგებიებავე, – უთქომ ბენიკუას მამისად. წასულ ჯარეგას. გაუგებიებავე ბიძისად... ახმედ ეუბნების: წამეედივე, პურ

ჭამევ, ცხენს თივა დაუდვათავ, ნუხრავ ცხვარ მავასავ, ორ ვაცს მაგცე-
 მავ, თქვენგნით თიკან მყავავ წამაყვანილივ. – მე არ ვიცევ მაგისაივ, შენ
 და მამაჩემმ გაიგითავ, – გადამჯდარ ბენიკუა ცხენზე, წამასულ. ბიძან
 წინ წამასულან ჯარევით... თამარის აგებულ საწყევარასთან მავედივ,
 ალაქოსავ გიგუჩის წარნ ვინამ ჩამაჩინნავ. ჯერ გიგუჩ მეგონავ, დაუნყივ
 ხედენაივ. თეთრ ტყავთ მათფრიალებდავ. არა იყვავ გიგუჩივ. ორნ ქის-
 ტის ახალგაზდუან შამეყარნესავ წინავ. იმათ უთხარივ: ვინ ასავ, წართ
 რო მალლალავსავ. – ცახივ სუანავ! – არ ვიცითავ, ქისტურად მითხრესავ.
 დავიცადევ. მალაღნავ წარნივ. – სად მიგიდიანავ, ჩამავედივ ცხენზეი-
 თავ, დავლალევ. გზის თავჩი შაქდესავ. – წართ კი არა, შენაც ჯარეგას
 ნავიყვანავ, – დამემუქრავ ქისტივ. ნავივლივ ჯელივ ხანჯარსავ. ვხკარივ.
 დაიკივლავ. მოშ და მოშ დავეწალენითავ. ერთხან დავიდევივ ძირჩიავ. თან
 სისხლს მასხემდავ ზედავ. თავ უნდა მამეჭრავ. ერთ ჯელჩი იმის ხანჯარიან
 ჯელ მეჭირავ, – მეორეში – თავის ხანჯარივ. ჯელ შამეგუჭერივ. მესამედ
 რო მავიდევივ ძირჩიავ, დავეცივ ხანჯარივ, ქვიშაჩი შხრიალ გაიღავ წვერ-
 მავ. ამავსწვადევ ხანჯარივ, ზედ გამავანმიდევ. ერთი მწრით წამაწინაოდ,
 ჩემ ხანჯარს წამეწვადავ... გამავხენევ: იმაშიავ ეყუდნესავ ის ახალგა-
 ზდუანივ, საცა შამხვდესავ... წამამწვადავ ხანჯარივ. ჩამამისვავ (ძირ-
 ჩი ფართლის პერანგი, მემრ ტილოს პერანგი, მემრ ქულაჯა ეცვ. სამივ
 ზედიზედ განვრეთილ იყვ, კისერჩით წელამდე)... არ მქონდავ ღონეივ,
 რო ფეწწ ამამებიჯნესავ. ჯელის დგმით ამავიარევ. ის ცხენივ და წარნივ
 ალაქოს ჴევიჩი, ქისტების თივაზე შამწდრებ იყვნესავ. დავჯედივ. მამგონ-
 დავ: რო ვინ მავიდასავ, მამკვლენავ. ავიღენივ, ქვის კენჭან დავკენი-
 ტენივ. პეპელა რო ასავ, ეგეთა დავრჩივ (კაცს რო მახკლავ, სისხლნ
 დავენევიანავ, ღონე დაველევაგ. ქვის კენჭ უნდა გაკენიტას იმ დროს).
 იმ ვაჟკაცათ შამაიარესავ, ყაბალახ შამაახვიესავ, ცხენზე გადადევსავ.
 ჩამაუვარდავ. ფეწითავ აღმ მათცოცებდესავ... ბისანა ექვივ მაკლულს.
 კვიმი, კვიმალა, თასი და სალამა ბისანაის დედიძებ იყვნეს. დედიძებ-
 თან მიუყვანავ კიდე ცოცხალ ბისანა. ეთქვ ბისანას: ხახონის შვილს ნუ
 მახკლავთავ, ბენიკუსავ, მანამდე კვირიკაისაივ ერთ ღოჭიან ქალიც ასავ.
 დავხყვირნევ, ვთქვიავ დავაშინებავ, ცოტიკუა მეგონავ, ცოტიკუა კი არა,
 გორის ოდენ ყოფილავ... მემრ სისხლის ასადებად მავყევებოდიან შატილ
 ბისანაის დედიძებბი. ბენიკუა აქ გადმავიდ, ჴაჭმატ იყვ სამს წელს. ოცდა-
 სამის წლისამ თავ მაიკლ. რამ გადაანყვეტივ თავის მაკვლა, არავინ იცის.

მოხრ. ბუბიკა ხახონის ასული ჴინჭარაული (ალუდაურისა), 67 წლის.

ხახმატი. 20.VII.1981

ჩამწ. ამირან არაბული

მამამთილმ თქვის: ერთხანავ ჯვარჩი ვიყვენითავ. ასტეხესავ: ვინ ასავ ჴევსურეთავ ნანილიანივ, დლიან-ჴმიანივ. „ის იქნება, ის იქნება...“ ბაბომ მითხრავ: შენ რა გითხრისავ, ჩალხო, დედამავ, ხარიავე ნანილიანივ? – მე არ ვიცევ, – უთხარივ, თქვისად' – არც ვარივ ნანილიანივ. – შენ თუ არ ხარივ, არც ვინ იქნება სხვაივ, – მითხრავ... მამამთილ ძალია ლამაზ იყვის, სიტყვაგზიანი. იმან რო საუბარ დაიწყის, ყველა ჩუმდებოდ...

შატილ ბაბლიათ ჩუა ყოფილ ნანილიანი. პერანგ რო წაიყარისავ, – თქვის ჩემ მამამ, – ძირჩი ფართლის პერანგ ეცვისავ, ყელჩი ძვალისღილაებით შასაყრელივ. ძმობილნ ვიყვნიდითავ. ერთა ვწვებოდითავ. შინ წამიყვანისავ. რო დავწვიდითავ, პერანგ ამაიძვრინისავ, ფართლისა გაინირისავ. ბეჭებშით წამასულ შუქმ დაიარისავ ოთახივ. ცოლ კი მაუყვანავად' გაჭდილ აოდ, მამკედარ. შვილ არ დაშრომივ. დებ მაშჩეს... (მექია, ხოშია, საძილა – სამნივ ბაბლიათ ქალის, ჩუაის დისშვილები). ღონიერ ყოფილ. სოფელს სახლისად ხე ვერ დაუდევავ. მივიდ ჩუაივ, შამახვიავ ჴელნივ, მარტომ ასწიავ...

ჩემ კაცს ორ ნატყვიარ სჭირდ, ერთ ჴიელთ დაკრულ, მეორე – ბლოელთა. ერთ ბარკალში სჭირდ, მეორე – ხეცროზე. ორივ მარცხენა ფეჭზე. მაინც არ კოჭლობდ. ექიმ ხყვანივ ნატყვიარობის დროს კარწაულთელ, მშაველათ გიგია. იმან თქვავე: რო დავხზსენივ სახეიელივ, ჴრილობაშიავ პატარუანივ, თითის სიგძენივ, ორნ თეთრ გველნ იყვნესავ. ღლოკდესავ, სრუ გასუფთაულ იყვავ ნაჭრევივ. – ამასავ ექიმ არ უნდავ, თავის ექიმ ჴყვანიავ, – თქვავე გიგიაშავ.

დედამ თქვისავ: წელთძირობასავ რაცა გინდა მახვდასავ, არ მაკედება, წელსზევითობას რო რა მახვდასავ, – მაკედება... კეებულაის დედამ მითხრის: მე გამინირისავ შენ დედამთილმავ შენ კაცივ, თან გამამთხილისავ: ველზე ნუ დააძინიდივ, გველ ტაროცობსავ... ერთხან შინ დავაძინევ. კიბეჩი რო ჩავწედივ, პირისას ამაყრილ მანათის ოდენ შუქან ღიპლიბედეშავ, ჩავხენოდ' – ჩაიკრიფნესავ... გულის პირების შუაჩი ნიგოზ რო ას, აიმათვენად ხეონდის მაგარი, ჴელს კი ვერ მახკიდებდი. აოდ რო იყვ ბოლოს წელს, ამბობდის: იჩუჩება, დავავ, წელს აღარ გადავშჩებივ... შაბათამდე არ მავკედებივ, ნუ გეშინისთავ. შაბათ გათენებაიდ', – დაილუპ. შვიდ წელ გათავდებ ამ ჴამთარ.

მთხრ. ბუბიკა ხახონის ასული ჴინჭარაული (ალუდაურისა), 67 წლის.

ხახმატი. 20.VII.1981

ჩამნ. ამირან არაბული

• • •

ნანილიანს იმას ეძახდნენ, ვინაც წესივრად იყო და არაით დაღონდებოდა. კარგად არიო, ბედნიერიო, ნანილიანიო.

ყაყიჩთა იყო, ალექსა ექვივნა, გოგოლაურთელი. ცხვარი ხყვანდა ბე-ვრი, ცხოვრება, იმაზე იძახოდნენ, ნანილიანი იყოო. სიცოცხლეში ნეკათითი მაიჭრა, როცა მოვეკდები, ეშმაკთ არ დარჩეს ჩემი სულიო... ნიშანი აქვო ნანილიანსო, სამ შაურიან რო იყო წინავა, იმოდენად ექნება ან მხარში, ან გულზეო.

• • •

ჯარი და ცხენ შეიძლების ნანილიან იყვას. ხიფათ რო ეხედვების, იქ ცხენ აღარ გაივლის.

თქვიან ჯარიც ისეთ, რო ღამით რქის წვერზედ სანთელ ენთავ. ხატის აყვანილ იქნების ესეთ ჯარ...

გამიგონავ დავლათიან ჭმალ.

• • •

რავი, როგორები, ისეთები, რო სრუ სიმთხილე უნდ, ან დაიძინან... მცურავ ებძვის იმათ უფრო, დღისით ველზე დაძინება არ იციან. ბეჩაობითაც სრუ არიან, ცუდად ჯდებიან. ნანილი კაცს თავ-ყურისკე აქვ. ილღიის ძირშიაც იქნების, თხილ რო ას, ისეთი, დავას, მავალი. ჯელ რო მიახლ, არ მაიჭდენს, გაძვრ-გამაძვრების, წავ. ყისმათიანიავ, დავლათიანიავ, თქვიან, ვინც რო ისეთიავ.

დევე-ეშმაკ უფრო ებძოდ ნანილიანებს, ისენ ძალიან ტაროცობდეს მძინრებს. ქმოსტ ერთ მაკედ, ჯუთელთ დისნულ, ბერდიათ ბერდიული, სახლის იქითი რო გაიღეს, მავიდ ეს მცურავი, მახვდ ქალებ ერცხვაში, შამაანყდ ერცხვას, სათავეში კაცებ იყვნეს, დაივლეს ხანჯრებს ჯელი, მაკლეს. არ მიუშვეს. მემრ წაიღეს საფლავისკე. გზაჩი დასწევთ ერთ კოდევ. – დააცალეაევ, დააცალევ, წყეულოვ, – უთხრ მამკვდრის მამამ.

არ შეიძლებოდ იმის თქმა, ნანილიანიავ. დედა-მამამ იცოდეს მარტო, სხვას არვის აგებებდეს.

მთხრ. თინა ნადირას ას. ჭინჭარაული, სოფ. კორმა.

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

ღულს ყოფილ განძ, ოქროული, იქ ჰქონივ თვლებ. თვალს ვერ ვაყრი-
დითავ ზედავ, ეგრ ანათებდავ, თასს თასზედ ვახურავდითავ, თან მატე-
რიაში ვახვედითავ და ისრ ვაბძანებდითავ. წლიდან-წლამდე შამასახვევს
სჭრიდავ, ჭამდავ.

მთხრ. ივანე ნიკლაური

ჩამწ. ამირან არაბული

• • •

კაი კაც ვერ შეჩქევფდა სიმურს. ავ კაცს ეშმაკი თუ გადაატარებდა,
გადაიყვანდა სიმურზე. სიმურის წყალი კი გამიგონავ, მაგრამ რაისაი, არ
გამიგონავ, სიმურის შაჩქევფა სიკედილს, ცუდ ამბავს ლიშნავდა. სიმური
სიკედილის წყალი იქნებოდა. სულეთის წყალი არ იყო, ალბათ ქვესკნელი-
სა იქნებოდა. ცოცხალ კაც თუ შაჩქევფდა სიმურს, უკან ველარ დაბრუნ-
დებოდა.

გახუა შესძლებდა ქვესკნელს ნასვლას და დაბრუნებას. სიმურის გა-
დალახვასაც შესძლებდა. ღვთის რჩეული იყო და იმიტომ. ღვთის ნებით
შესძლებდა ამას, მა რაით სხვით.

მთხრ. ხვთისო ნადირას ძე ჭინჭარაული, 88 წლის, ხევისბერი, ს. ქიე.

ჩამწ. ქ. ბეზარაშვილი, 11.VII.1979

• • •

ზოგს აქვს ბავშვს, შიბი გამაჰყვება საშოშიით. ზოგს – ჯვარი, მზე-მთ-
ვარე. სამი პერანგი უცმია ამის გამო, რომ მისი შუქი არ გამოსულიყო.
ეტანებოდა გველი საშინლად მამკვდარსაც და ცოცხალსაც.

ადადა იყო, ჩემი შინში, როგორ ბნელში არ უნდა ყოფილიყო, შუქს
აყენებდა. რო მიჰყავდათ და დაასვენეს, მოსულა წივილით გველი. ძმას
აუღია ჯმალი, გაეკაფა – მაიცადეო, სამზეოს მაინც ნუ შამჭამო.

გველს თვალ აქვ – მამლის დაგდებულ კვერცხი რომ არის, იმის ტოლ.
ვისაც ეს თვალ ხქონდა, ცხრაპირ ხელსახოცს უდებდეს და ამას მაინც
სწავდა წლის ბოლოს.

კაცს რომ ნაწილს აართმევს, ამ ნაწილისგან აკეთებს მძივს ეს გველი.
აგორებს ამ ნაწილებს და აკეთებს თვალს. იმით აშუქებს. გაისრევს, ეძებს
საჭმელს ამ შექზედ.

გუდანელს ნაურთმეგია გველისად ეს თვალი. უყურა თურმე ერთი-ორი ღამე ამ სანთელს. იყარაულა. გამაიტანა მძივი გველმა თავისა, გადააგდა. იმ კაცმა ნაბადი დაკიდა წყლის პირზე. გველი ჩასულა წყალჩი. მძივი დაუტოვებია ნაპირზე. აართვა ამ კაცმა. გაიქცა. დღესაც ღვთისმობელჩია გუდანს ეს მძივი. ცხრაპირ ხელსახოცშია გახვეული. გამაილებს დეკანოზი. მე მინახავს ხშირად, წელნადრი გამააქვს დეკანოზს. არ კი დაგაკვირვებს თაოდ ეს თვალი, რა ფორმის არის.

ჰოდა ამ კაცს ნაბადი იქ გაუწირავ. მეორე დღეს რო უნახავთ ეს ნაბადი, სრუ ნაგაბრა გალებულ ყოფილ, სრუ.

ერთ კიდე ღულს ყოფილა ასეთი თვალი. მოუპარავს მერე ვილაცას.

ჭარიც შეიძლება ნანილიან იყოს, ქალიც, კაციც, ცხენი – ნამეტან.

მე მყავდა ცხენი, ყურებზე სანთელივით ენთებოდ. ისე, რომ იმას ჰპატრონობს რალაცა. რო აენტების ყურზედ, ჩუჩუნს ვერ უზამ ცხენს. მერე ნახევარი საათი და წავა.

თოთხმეტჯერ ამივლავ ცოლეურთას – ბუჩუკურთას. სრუ ვიცი, იქიობა, სად ხე, სად რამე. ერთხელაც დამიდგ ცხენი, არ შვრება ჩუჩუნს, ვსცი, დავახვიე მათრახი – არა! ვერა და ვერა.

ბოლოს გადაჯდომა მოვასწარ – პირდაპირ კარზე მივარდა. მავთულ ჰქონდათ გაბმული სარეცხის, პირდაპირ გავები, ერთ დევ და ერთ ზევ კი ვერას გამაშჩების. რა დევ აშინებდის, არა, ნანილიან იყო.

მთხრ. ლუკა ჭინჭარაული

ჩამნ. გიორგი ჯაფარიძე, 1978 წელი, სოფ. ჭიე

• • •

ნანილიან იბადება... ვეფხვია ყოფილ ქმოსტელ, ყარდანაულთა. ის ყოფილ ყისმათიან, დავლათიან კაცი, იმას შამახკედომია ძმობილი, შამთხვევით. ჴელმოკლიათა ყოფილას, მამუკა. ის წასულას ათენგენობას გუდანის ხატშით ჩირდილში, ტანისამოსს გამავიცვლივ. მედროშე ყოფილ, ჯვარიონში უვლავ, სამ კვირაე დაღლევივ, მაოლავ ხატობის დღეებშიავ, ხვალ-ზეგავ. ის ვეფხვია ძმობილ ხყვანივ იმას. მამუკამ იცნ, რო ძმობილ მავას, აბა, აქვავე გულივ მაგარივ, ჩაიმაღ ტყეში, ქისტურად ღლათუნ დაუნყ, ქისტ ვეგონავ, მაიბრუნ ვეფხვიამ თოფი, ჰკრა და მაკლ. მისულას, ნაბად გაუხურავ ზედ, გაუწირავ ისეთი. მეგრე იძიეს, იძიეს და გაიგეს, რო ვეფხვიანის მაკლული ის. ცოლ ნაულალავ დამარხვაზე, იციანაევ თუ არავ, ცოლმ მაუტან ამბავ: არა იყვავ ჩქამივ. მეგრე გაიგეს, რო ვეფხვიანის მაკლულ იყვ. მამუკას ჰყვანივ შვილი, ობოლა. გამეესია, დაუნყ მაგრა

მიყოლა ვეფხვიას, უნდა მაკლას. ადგა ეს ვეფხვია და ნავიდ ერნოში, იქ იმალების, ღამით თუ მოდის ვეფხვია აძეძის წყალზე. გახენ, წყლის გაჭეითი დევ მოდის... ძმობილს გაუმარჯოსავ, – შაასწერ ვეფხვიამ. – ეე, შამასწერეივ, თორე უნდა მომენადირევ. დამძობილებულან. მემრ სადაც რა გაუჭირდებოდ ვეფხვიას, ევმარებოდ დევ... სახლში ყოფილ მასულ ვეფხვია, წოლილ. გაიგ დევმ, რო ობოლა მოდის, უნდა მაკლას. მისულ დევ, – გკვლენავ, რალა გიყვავ. ბოჭკა ჩააბრუნ ზედ. შამასულ ობოლა სახლში. არავინა. ჩაყვის ლოგინში ჯელ, თბილიც ასავ, სად ნავევიდავ. ვერ ნახ. ი ბოჭკა არ აუჭდავ. გადაარჩინ დევმ ძმობილ.

პურობა ნასულ ვეფხვია ჯეეს. შაუკრ ობოლამ გზა საძელეს. გაიგ ამ დევმ კიდევ, რო გზას უკერენ, კვლენ კაცს. შაქდ დევ საძელეზე, დადგ იქ. მოვიდ ვეფხვია. წინნამაგდებულ ჯორ მახყავ, ზედ საპალნე უკიდავ, პურიანი. უთხრ დევმ: – გკვლენავ, რალა გიყვავ. აღარც კლდეი, აღარც ტყე, რო მეფარან სად, აღარცა გასაქცევი. დაჯედივ ემმაშიავ, – მითხრავ დევმავ, ჩემს კალთას გადმაგაფარებავ, ვერ გნახენავ. დამსეავ პატარია ქვაზედავ. გადამაფარავ კალთაივ. ვერ გენახნავ ობოლამავ. ჯორ გადას-ცილდავ, ყურ არ უგდესავ, დაიარ-მაიარნავ, ჩამაიარავ ჯორმავ, ჩამავი-დავ მიედანშიავ, მაიყრივ საპალნივ, ძოვა დაინყავ... ნავიდავ ობოლაივ. ჩამავიარევ, ავხკიდევ ჯორსავ, ჩამავედივ ქმოსტავ.

ეს ვეფხვია ყოფილ ნაწილიანი, იმით გეეფიც დევს. მემრ თავის დღით მამკვდარ. ზამთარში მისულ ობოლა ქმოსტ, ჩამალულ გარეთი. გამავიდ ვეფხვია კარებში. ჩიბუხ უჭერავ. ესრივ ობოლამ, ჩიბუხის სირას მახედ ტყვია. გადამქ ვეფხვია. მაშინ უძახებავ ობოლას: – ჩემგან წულარ გეში-ნისავ, ღმერთმა დიდხანს გაცოცხლასავ, მე აღარ მაგყვებივ.

მთხრ. გადუა ჭინჭარაული, 78 წლის.

ჩამწ. ამირან არაბული, გუდანი, 1981 წ.

• • •

ნაწილ დედის მუცლით ჰყვებოდ სხეულის სხვადასხვა ადგილას. ნაწი-ლიანობის ნიშნები: შავ თმებ ამაუე ერთ ადგილას, თეთრ ბენწნ გამაუ-ვლენ. აბაზისოდენ მირგვალ სინითლე ბეჭზე. ხანდახან ეს ნაწილ ერთ ალაგას არ ჩერდებ და ეს ცუდი ნიშანია. ნაწილი თუ დადის, მას აბაზს დაადებენ, რომ გაჩერდეს ერთ ადგილას. ნაწილის გამყლავენება სიკვ-დილს იწვევდა. ნაწილი რომ პქონდა, მამას არ უნდა სცოდნოდა, დედას უნდა სცოდნოდა. ან ერთს უნდა სცოდნოდ, ან სამს. ნაწილიანს არ უნდა უთხრას, ეგ რა გქავავ, თორემ მაკვდება.

ჩემ ბიძას ჭლავი უბანავებავ სხვებთან ერთად. იმის დედა კარში ყოფილ. დიაცებ გამასულან და გაუხენებავ: „ნეტა ვინ არისავ, როგორ შუქთ უტევსავ“. ბაჭყია შინ არისავე? – იმ დიაცებს უძახებავ. – არავ, – უძახებავ შინით. არ გავიდ ორ კვირაეი და მაკვდ.

*მთხრ. ჭრელა მურღუევი, სოფ. არდოტი.
ჩამნ. ნოდარ ზვიადაური*

• • •

ერთ კაცის ინტერეს ჩამივარდა. უნდა მოვკლ. თოფ მაქვს ისეთ, რო ბეჭედრი ვაძვრენ ტყვიას. დაუხედ ერთ ადგილს, ვიც, რო აქ უნდა გამაიარას. ვიფიქრე, ჯერ თოფს გავსინჯავ. ვესრიე, დიდ ქვა რაიმ იყო. ნატყვიარ ვერ ვნახე. არც გამაიარ იმ კაცმ, ნაწილიან იყვა და იმის მოკვლა არ იქნების უგანგებოდ, ძალიან ძნელია.

*მთხრ. ნადირა ქეთელაური, 50 წლის.
ჩამნ. გ. ჯაფარიძე, სოფ. ბისო*

• • •

ცხენიც ას ნაწილიან. ნაწილ ცხენს თვალის თავშიაც აქვ. ამას ვერ შეამჩნევ. გველ მაშინავ გაუგებს.

მე მყვანდ უფროს ძმა. იმისად დაკუთხვიებულ ცხენი გყვანდ ჩვენ, იმას ებრძოდ გველ. ჩვენ ვერას ვამჩნევდით, თუ ნაწილ ხქონდ. ღამით რო მავდიოდი, ნინ შუქ რაიმ დადგის. გუდან ვიყავ მამკალში, იქ მყვანდ ეს ცხენ, დაიწყეს ძახილ, ცხენ ვისაიმ კვდებისავ. დავიქცენით, მივედით, ჩემ ცხენი, დაწოლილ იყვ, ინვართებოდ. მივედით, სხვებიც ბევრ მეტან. ნამადგ. თვალის თავშიით წყალ ჩამაზდიოდ, ჩამალაფებულ იყვ. მაშინ ალბათ წაართვა ნაწილივ, – ყველამ ის თქვა. სისხლ არ მაზდიოდ. აღარა ხანა დალივ იმან, მაკვდავ იმავ შემოდგომას.

*მთხრ. ჩალხა გოგოჭური (მისურაული)
ჩამნ. ამირან არაბული*

გიორგის მოსწონს თუ[რმე] ქაჯავეთში. წასულ იქ და გაუყოლებავ ერთ კაც, ჯორციელ. მთაზე სადამ კლდეჩი სულზე ამაურიდებავ და თან გაუყოლებავ ქაჯავეთში. იქ ქაჯებსა საფეხნო სქონივ გაკეთებულ. სინის მჭედელ ყოფილ. ჭედს თუ[რმე] ის სინასა. შავიდ თუ[რმე] წმიდა გიორგი ი სამჭედლოჩი და ი კაცის სულ თან შახყვა, მჭედლის საჭედი სინა მაუ-ხიბლავ. გამაილ თუ[რმე] ის სინა და გრდემზე შაგდა და კვერ დახკრა. ის სინა უნ გატყვრას და ხალხ (ქაჯები) სრუ გალუპას. გიორგის ისე მაუ-ხიბლავ ი სინა. გადადვ თუ[რმე] ის სინა მჭედელმ, გამოვიდ კარზე, სო-ფელჩი წავიდ. იქ ერთ ქაჯ ეგულების. აქსნას, ეს რა ამბავია. მეუფროსე იქნებოდის, რალა, მათი. მაიყვან თუ[რმე] სამჭედლოჩი ი ქაჯი. ე სინა ამ-ნაირად შერებისო, რა ამბავიაო, თუ[რმე] უთხრა. იმ ქაჯმ თუ[რმე] უთხრა: ეს მე ვიცი, ეს გიორგი არის, ესკაიძეო.

მემრ გიორგიმ ჯანღებ თუ[რმე] გააჩინ ი სამჭედლოჩი. მემრ თავის ძალა მაიწმარა და ე სამჭედლომ იქუხა სრუ-ერთიანა და ნაგაბარ ცისკე გეედინ. იმ გრდემს მათრაწი თუ[რმე] შამოხკრა და ცხენზე აილ ი გრდემი, კვერიც თან ამაყულ იმას, რაც იმ ქაჯებს საქონელ ხყვანდა, ის აქისკე დალალ. აქ მარეკეს ი სქონელი და, აქ რო ეკლესია დგას, იქ დააქურეს. ერთი ძროხა ცალა-რქა მაყულ იმაშიგ.

აი ზევით სოფელჩი (ხახმატში) ორ დიაც თუ[რმე] ას თავის ოთახჩი. ერთს გოგო ხყავის, სხვას – ბიჭი, ბიჭის დედა კარებზე გამოსულ, რო გათენებულ, უნახავ ი ქაჯავეთით მასულ საქონელ. „ავაჲ, ის რაიაო?!“ თუ[რმე] დაიძახა. იმ გოგოს დედამ თუ[რმე] თავის ოთახშიით უძახა: „წაწმატის წმიდა გიორგის ძალიაო ეგო“. იმ დროს თუ[რმე] ი ბაღლებ აკავანჩი ატირდეს. დედებიც თუ[რმე] ოთახებში შევიდეს. გოგოს დედამ აკავანშიით ბიჭ ამაყენ, ბიჭის დედამ გოგო თუ[რმე] ამაყენ. იმ თქმაზე ას, რო იმ ხატს გაუცვლია, მაუქცევაჲ ის გოგოჲ და ბიჭი.

ი ცალა-რქა ძროხა რო მოუყვანავ, იმისთვის რქაი მაუტეხავ. უთქვამ ი წმიდა გიორგის, რო ჩემს ლუდს რო მოხარშავთო, ამ ქაჯავეთური ფუ-რის რქით აწყევით სლუდე ფორიო. აი ესლა მაშინდელ საწყავ გვიდგას, იმ ფურის რქის წყეი, ის რქაი კი აი ციხეში დგას, ზევით. აღარ იქნების ახლა, დაღუპებოდა. აი ის გრდემიც მაშინ მოღებული ას, წმიდა გიორგის მოულავ ი ქაჯების სამჭედლოდან. იქით მოუტანავ კიდევ ოქროს ფანდუ-რი, ცხრაძალიანი, ოქროს საცერი, სამართებელი, სასრევი.

ყოველ ღამე, ისეთ ღამე არ წავ, რო თუშეთისკე არ გაიარას (კოპალამ) ცეცხლით და არ გამაიარას, სამეკიდროში არ ჩამაწდას. თუშეთში იმიტო, რომ მაგის აგებულთ. ვეშაგურთისგორი მაგის ატანილი.

ვეშაგურთისგორით ერთ მონადირე დაუჭერავ ეშმებს, კუდიანებს, ნაუყვანავ და დაუტყვევებავ სამ წელს. აიჟან თქვისავ მემრე: ღთისკრობაიავ, – თქვიანავ ეშმაკებმავ, – რა ვიცოდევ მეავ, ადამიანებ მეგონენსავ. კერაის ძირშიითავ შავ რაიმ გამაილიანავ, ის მაიცხიანავ და მაიკარგინანავ. ერთ დროიც იყვავ და ნავიდესაც. სად დადიანავ, ვთქვიავ და გამავილივ მეაცავ და მავიცხივ და აღარა მახსონსავ. გონზე რო ჩავარდიო და ღთისკარიო, თქვესავ. „აქ რა გინდოდავ,“ – დამეცნესავ და მფარევდესავ.

– ვინებ გფარევდესავ?

– ვისთანა ვიყავივ, ისეებოვ ი ცისკრისკესავ სრუ მამეფარნესავ, არ ვჩანდივ. ჯერავ ჯაჟმატის ჯვარ წალალესავ, არ შაუშენესავ ღთისნახსნივ ღთისკარავ იმ იუდათავ, ჯაჟმატის ჯვარ წალალესავ კოპალასთანავ და ვერ მაიყვანავ. სრუ აცახცახებდისავ. რო კოპალას მაიყვანსავ.

– ვის აცახცახებდისავ?

– ი ჩემ მამწრეებსავ. მერე კვირავ წალალესავ. ცისკიდურ განათდისავ. აჰაჰავ, თქვესავ, – ქვეც მაიყვანავ. ერთივ მორიგე ღმერთსავ კალთაში ჩაუფრინდავ. ერთიღა დარჩათ და ისიც კალთაში ჩაუფრინდაო.

– იუდან, თუ?

– ჰო, იუდანავ, და ისიც დანვავ და შამასწყრავ მორიგე ღმერთივ, „ჩემ კალთაში რადლაევ?“ მივიხენ-მავიხენო და მარტოკა ვიყავივ დამრჩალივ, სრუ დაკვლ იყვავ ჩემ ირგვლივავ, მფარევდეს ვინაო. „რატომ გააკეთევ ესივ?“ – ჰკითხ. „ესივ იმიტომ გავაკეთევ, რო აესივ ჩემ ყმა იყვავ. სამ წელიაო, რო მაგათ პატიმარ იყვავ, ჩემდ მოპარულივ ჩემ ყმაივ“. და აჰატიავ იმანაცავ, რო ჩემ კალთაში არ უნდა დაგენვავ. მერე შამეკითხნესავ, რო შინ რა დარჩავ კაივ? მამგონდავ გულშიავ, რო ცოლ დამრჩავ ახალზალივ. უნდა ვთქვაევ ესივ, ეს გამაწსენდავ. „არავ, გულში რო ღგონობავ, ეგ არ სთქვაევ. სხვა რა დაგჩავ კაივ სახლიჩიავ“. „უღელნ ჯარნიო და ვეშაგურთისგორნივ“, – უთხარივ, – „აის, უღელნ ჯარნ ჩემნიავ“, – ერთმა მითხრავ – კოპალამავ „და აის ვეშაგურთისგორიცაო და შენავ შინავ ჯალაფთაიო“. და ის მაწსონსავ, რო ცხენის უზანგას მამაბესავ. გონად რო ჩავარდიო და თავის ლოგინში ვინევიო ვეშაგურთისგორავ და საგონად გამიხდავ, რო საიდან მოვედივ აქავ. პირველადავ დედაშჩემ მავიდავ ჩემ ლოგინსთანავ.

– შინ ასა?

– შინა უკევ, შინ გამეღვიძ იმას, ის ქვე მაწსონსავ: ცხენის უზანგას მამაბესავ. გამეღვიძავ, თავის ლოგინში ვწეორავ. პირველადავ დედაშჩემ

მოვიდავ, მღვიძავაო და თან მიკვირსავ ესიო: როგორ, საიდან მოვხვდივ. გამაქსენდავ ყველაფერივ ჩემ თავს გადამჭდარივ. „შვილო, შვილოო“ და რო ავეძრახეო და გათავდ სიხარულით. ნ წელს დაკარგულ შვილ იყვ. ეს რძალ ამამჭდარ და უნახავ ლოგინში მძინარი. ნამდვილა შაუმონმეზავ, რომ ჩემ ქმარი. ჩამჭდარა და დედისთვის უთქომ, რო აჭედავე, შენი შვილის ლოგინში ვინამ წევსავ. ამამჭდარ ე დედაი და ეგ დაღმართივ. ის ადგილი ეხლა კოპალას უჭერავ. ვეშაგურთისგორი.

მემრ იმას არ დაუტოვებავ ის, ვერ დაუთმავ ის გორი, ციხის აგება დაუნყავ. ნასულა და გამასცხადებივ (კოპალა), ვითამ მწყემსი. „გამიზიარევ, – უთქომ, – ეს ციხეივ, ზიარ იყვასავ. მე მაგეჭმარებივ“. აბა, იმან რა იცის, მწყემსია და ღგონავ, და ავილივ ერთ ქვანივ. კუთხით კუთხემდე უძესავ, თქვიან ი თუშებმ ეეხლა, ერთ კუთხეშიითავ სხვას კუთხემდეავ. კედელს რაც უჭერავავ, უჭერავავ, ერთ იმდენ შიგით ასავ დუქნადავ. ეს ქვან შაუსხენივ. ნყალზე ნამლალავ მემრავ მიქამავ, ალბათ ეჭვ შეეპარ. ვეშრაპა მამცნაო, თულუხნი. ამოვილევი ნყალიო და ირმად ვიქეციო და ისრ მავეჩვენეო და ვეშრაპან რქაზე შამავიცვიო. ისარ დამაყარესავ. ეს კოპალაია და არ იციან, ვინ ას. ამდგარა და ლახტ უკრავ აი ციხისადაცა და სრუ ამოუნყვეტავ. და ეეხლა იმ ბეგარზე დადიან.

ზოგ შორად მწყემსი კვდებოდ, მეხსა ხკრევდ, ზოგს ნყალი კლევდ. და ეს ლიქოკელნ უნდა ხყვანიყვნეს იქ. ჩვენ ჯვარ (ხახმატის ჯვარი) კიდე, სანათლავ ვისაც ექნებოდ, დედლად დაბადებული ქალ-რძალი, ყველა უნდა განათლულიყვ.

*მთხრ. გიგია ალუდაური
ჩამწ. გოდერძი არაბული, ხახმატი, 1985.
თსუფა 27088*

წმინდა გიორგი და დევი

სათიბში წავედი. ადამიანიცა [ცოლი] და შვილი თანა მყავდა. ღამე მოიდა სათიბში დევი. ნამოვდექ. დაუხვდი. წელში ხელი მომკიდა და დამაგორა. მერე წმინდა გიორგი ვახსენე... შუქ აენთო, სუ ყაყაო დადგა! გაქრა მერე წმინდა გიორგის ხსენებაზე. გადავრჩი მშვიდობით.

პირიმზის ხატი

კარლია რო დაინახო ჩვენი ხატი, სუ თოლები აგიყოფებდა, ისე ელავს. მე პირადად ხატი არ მინახავს. ერთხელ ცხორში ვიყავ, ყიზლარს და სუყვალას დეენახა მემცხვარეებს, რო როგორც საარყე ქობი გრძელი, ისე მოდიოდა განათებული. მერე თქვეს ბიჭებმა, რო ხატი იყო, სამეშველოს მიდიოდაო.

თსუფა №11002

მთქმ. ვასილ ნიკლაური.

ჩამნ. გ. ჯაფარიძე.

ს. ზანდუკი, 1971 წ.

გუდანის ჯვარი, გახუა მებრელაური და ადონათ მინდია

გუდანის ჯვარს დევებისათვის თვალი (თვალ-მარგალიტი, სიმდიდრე) მოუპარავს. ეს ასე მომხდარა: ჯვარს ორი კაცი წაუყვანია – ერთი გახუა მებრელაური, მეორე ადონათ მინდია. მისულან იმ დევის სახლში და შიგ შესულან. ერთი ბებერი დიაცი მჯდარა (რომლის) კბილები მინამდე უწევდა („მინაზე ესხნესავ“). ავთანდილი არ არის სახლში, თორემ ვერ აჯობებდითო, – უთქვია იმ დიაცს.

ერთ ყორეში ხვრელი (შუკუმი) იყო, იქ შეეყავი ხელი, ხან გველი და ხან ბაყაყი გამომყავდა, ანგელოზი (გუდანის ჯვარი) თავზე მადგა. რაც მე გამომყავდა, თურმე თვალი ყოფილიყო, ხან გველად და ხან ბაყაყად მეჩვენებოდა. გამოვიყვანეთ ისინი... დევი (ავთანდილი) მოსულა და გაუგია ამბავი... (ჩვენ) ვირბინეთ და ვიფრინეთ... ხან ქვასა და ხან ხეს გვესროდა. ხუილი და გუგუნი იდგა... მოსულან გუდანის ჯვარში, რაღაც დღეობა ყოფილა იმ დროს, მოუტანიათ ის თვალი, დევიც თან მოჰყოლიათ. გახუას გაუმართნია დევთან საუბარი... სხვას არ ესმოდა მათი ნაუბარი... დევი ეუბნებოდა: რად წამართვით (თვალი), ჩემი იყოვო... იმ დევს თეთრი ნაბადივით ეხვია (ტანზე), ნაბადისავე ძაბრის მსგავსი ქუდი ჰხურებია... ბენვები სხმია პირსახეზე... სხვაფრივ კაცივით ყოფილა, სახე კაცისა ჰქონია, მარტო ფეხები სდგმია უკულმა.

ქართ. მით. 31-32

თუ გინდ, რო ეშმაკებმ უჩინ-მაჩინის ქუდი მოგცენ, უნდ მოხველე ულიშნო შავ კატაჲ, ერთინ ბენვ თეთრ არ უნდა ერიოს, ის კატა მეშოკ-ში უნდ ჩასვ (ულიშნო შავ კატაივ ეშმაკების საჯდომიაჲ, – ჯაგრ იციან). ნახვალ ულრან ტყეში, ისთა ადგილას, სიაც არც ძაღლის ყეფა მოდისად არც მამლის ყივილი. იქ უნდ ნი'ყვან ის კატაჲ, ნი'ღე შეშაჲ, ქვაბი, წყალი, ხანჯარი. გზაზე რო ნადიხარი (ღამ უნდ ნავიდეს), ეშმაკებ მოგერევენებიან, ზოგ მამად იქცევ შენი, ზოგი ძმად, დაგინყებენ, რომე რას სულელობავ, იქ სი' ნადიხარივ, ეგენივ სუ ტყუილიაჲ. არც ყურ უნდ უგდ იმათად' არც წმა უნდ გასც. იმ უდაბურ ტყეში რო ნახვალ, ხანჯრით უნდ შემოხაზვ ბორტივ, ჯეგრ, რო ხანჯრის წვერი სუაც მაღლ არ ამოფრინდესად შემუ'ხაზავი არ დარჩეს მინაჲ. იმ შემოხაზულის შიგისაკ ეშმაკები ვერ შემოვლენ. თუ შემუხაზავა დარჩეს ადგილი, თავგებადად ჭიებად იქცევიან პად მაინც შემოძვრებიან. მემრინას უნდ იძახვ: ეშმაკებოვ, თქვენ საჯდომ ცხენს ვსკლავავ, თუავ უჩინ-მაჩინის ქუდს არ მომიტანთავ. მოვლენ ბევრ ეშმაკები, ზოგი ძროხის ჩლიქს გადმოაგდებს, ესეე უჩინ-მაჩინიაჲ, ზოგ უბრალოდაა ჩაჩებსად ქუდებს გადმოხყრის. რო არ მოგატყუნონ, სარკე უნდ გქონდესად იმას რო ხელში ი'ღებ, ჩახედავ. თუ მაინც გატყუესად არ მოგცეს, მემრ დაკალი ის კატაჲ, მოხარში იმ კატის ჯორცი, რო მთლიანად ჩაფლავდეს, ძვლებ რო თავთავადაა დი'შალოს. იმ კატის ძვლებში ერთ-ერთ ძვალი უჩინ-მაჩინისაჲ, ცეცხლის სინათლეზე სარკეში უნდ ჩახედვ, როდესაც შენ თავს ვერ დი'ნახავ, ის ძვალ იქნებ უჩინ-მაჩინისაჲ.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამნ. ამირან არაბული*

ღებელი მონადირა და ღევი

– ბოხენი ყოფილან გვარად ღებლები: თაზი, თემირა და მამუკო. ნასულა სანადიროდ თაზი, შვილი ნაუყვანია. დაუნთიათ ღამე ცეცხლი ტყეში. შუალამისას მოსულა ბანჯგელიანი დევი და ჩამომჯდარა ცეცხლის პირას. თაზის თოფი მუხლთ შუა ედვა. მოუმართა თოფი და ესროლა. გავარდა თოფი და გადავარდა დევი ბექზე. – ერთიც მესროლეო, – დევი ეუბნება თაზის. – არაო, მამაჩემს ერთის მეტი არ დაუბარებიაო. – აი, შენ დედასაო!..

ქართ. მით. 61

ერთხენ ჩემ ბაბოა, პაშაკოა, ფარსმას ნადენილიყვ ცხენით. ძველ ციხეძირ რო მისულიყვ, გაღმითაა რაღაცა ჯმაურ გაღგონიყვ. გეეხედვ. მაკრატელაის მალღ, ქარაპებში, სიაც კაცის შვილი ვერ შევალის, სამ ეშ-მაკის დიაც მსხდარიყვ. ჯელჩიაე წინდაებ ეჭირაე, მალალა, გძელა სახეებ ხქონდაე – ვაიმეე, ალექსოე! – ტიროდესაე... საფიტეს რო მისრულიყვ ჩემ ბაბოა, პაშაკოა, თოფ გავარდნილიყვ. სოფელში რო შესრულიყვ, ხალხიე ტირილ-ყვირილში იყოე. შტროლთელ უშიანთ ალექსოს, ფარსმაში სტუმრად მოსრულს, თავ მეეკლად თოფის ჯმაე იმისა გაღგონიყვ.

*მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამწ. ამირან არაბული*

ღევთან მოჭიდავის ნაამბიბი

... მე ალი არსად მინახავს, მაგრამ დევი კი ორჯერ დამეჭიდაო. ერთხელ მთვრალი მოედოდი ჭალაზე, ჭალაზე რომ ჩამოვედი უღღისხევთან, იქ ვაკეზე დევი შემხვდა შვენაბადნამოსხმული და მითხრა – ვიჭიდაოთო. მე მაშინათვე მოგვერდი აეუგდე და მალღა ანევიტ მინაზე დავეცი (დავენარცხე). ის კი იქით ხარხარებდაო. მერე მეორედაც ვიჭიდავეთ. ისეე მე დავეცი მინაზე. ამის შემდეგ პირჯვარი დავინერე და ვთქვი: ღმერთო, წმინდა გიორგო, მიშველეთქო. იმწუთშივე თეთრცხენზე ამხედრებული თეთრწვერა კაცი გამომეცხადა და მითხრა: – რა გიჭირსო. მე ვუთხარი, რაც მოხდა. – ის დავი ყოფიღა, სხეა დროსაც მახსენე და გიშველიო. ესა თქვა და ისიც გაქრა... ყვეღა გლებზა ქუდი მოიხადა და პირჯვარი დაინერა: – წმინდა გიორგის უშველია შენთვისო.

ქართ. მით. 62

კაცი და ეშმაკი

(ანდერძი)

წინაე კაცი და ეშმაკი ერთად ცხოვრობდეს, მეზობლობდეს, მეგობრობდეს ერთმანეთში. ერთ ეშმაკს ათი თხა ჰყვანდა და გამორეკა: ვისმე უნდა საზიაროდ მისცას. იმას შახვდა კაცი. ერთურთს მიესალმნეს. კაცმა უთხრა:

– სად მიგიდის ეგ თხეზიო?

- საზიაროდ უნდა მივსცა ვინმესო.
- მაშ, მეო თხებისთვი მოვდივარო, ეგებ საზიაროდ ავიღა სადმეო.
- თუ დაზდიხარო და აი თხებიო, ეშმაკმა უთხრა: თეთრს მაიგებს, ჩემი იყოსო; შავს მაიგებს, ჩემი იყოსო; წითელს მაიგებს, ჩემი იყოსო; ჭრელს მაიგებს, ჩემი იყოსო; რასაც ფერს მაიგებს, ჩემი იყოსო.
- კარგო, კაცმა უთხრა, შენ ნუ მოხვალ ნურც კვირესაო, ნურც ორშაბათსა, ნურც სამშაბათსა, ნურც ოთხშაბათსა, ნურც ხუთშაბათსა, ნურც პარასკევსა და ნურც შაბათსაო.

ეხლა, ეძებს ეშმაკი რას დღეს მივიდეს, ველარ იპოვნა ის დღე. დარჩა იმ კაცს ის თხები და დარჩა ეშმაკი ცარიელი.

წავიდა მამრე ეშმაკი და მივიდა იმ კაცთან. უთხრა, რომეო ერთს მინდორჩიო ქრისტემ გაიარაო და ჯორი დასწერაო, წავიდეთ და ის მოვწნათო. წავიდეს და მოვწნეს, დათესეს პური. პური მოვიდა კარგი. როცა დამწნიფდა მოსამკელადა, მაშინ უთხრა იმ კაცმა: თავს მე მოვსჭრიო და ბოლო შენაო. იმან მომკა ის პური და მოზიდა თავის შინა. ეშმაკიც მოუდგა ნამჯავსა, დაგლიჯა, გააკეთა დიდ-დიდი გორაი. მოხვდა იმას წვიმა და დაუღმა. იქაც მოტყუვდა ეშმაკი.

ეხლა მოვწნეს კიდევ საზიარო და დასთესეს ხახვი. მოვიდა ხახვიცა. უთხრა ი კაცმა: მაშინ მე მოვჭერ თავიო და ეხლა შენ მოსჭერიო. მოსჭრა ეშმაკმა ხახვის ლანძილი, ბაზო, და ისიც დაუღმა. მოუდგა კაცი და მოთხარა ხახვი. მიზიდა შინ და დარჩა კიდევ ეშმაკი ცარიელი.

გაუჭდათ ჩხუბი სახლჩი. ეშმაკს უჭერია დიდი სარი, მაიქნევს და გაეჭირება ჭერჩი. კაცს უჭერია ჯელკეტაი, მაიქნევს და ზდებს ნელჩი. კარგა იბძოლეს და, რო შაანუხა ეშმაკი, გამოვარდა გარეთ ეშმაკი და: ჯოხი გამიცვალეო. აიღა კაცმა ჯელკეტაი და მისცა, გრძელი სარი თითონ აიღა. მიჰყო ჯელი და ჩააქცია ის ეშმაკი. წავიდა და მოშორდა ეშმაკი და ჩვენი თავის ტკივილიც თან წაიღა.

იასე ხულელი.
ს. თოთი. 28.7.1913.
ა. შანიძე, თბზ. 193

თუშები იყვნენ სანადიროდ. ერთს ექვივნა მექობაური, რომენიც უფროსი იყო. ამხანაგები ჰყვანდა, რაღა იმათ ველარ გაიგეს გასავალი ტყიდგანა. აირივნენ ტყეში, რაღა მამრე შაჰხედენ დანათრევს რაღასაც. ხის ჩამონათრევი ეგონათ, იფიქრეს, სოფელი იქნებო, მიჰყვენ იმ ნათრევსა და მიადგენ ვეშაპს. ვეშაპმა აღარც საით გაუშო, აღარც საით მისცა გზა. მექობაურმა უთხრა ამხანაგებსა, რო გზას აღარ საით გოძლევს ეს ვეშაპი, გაჰყევით ამას. მამრე გაჰყვენ იმ ვეშაპს. მიადგა ერთს დიდს წყალსა, რომენიც იქნებოდა არაგვის ოდენა, და გაიდვა ჴიდად ვეშაპი. გავიდენ ზედ თუშები და გაჰყვენ ისივ იმ ვეშაპს. მიადგა ერთს კლდესა და იქიდანაც გადმოიდა სხო ვეშაპი. შაიბნენ ორივე ვეშაპები და იქიდან გადმოსული ვეშაპი სჯობდა. მექობაურმა უთხრა ამხანაგებს, რომ ვუშველოთ, რომენმაც მოგვრეკა, ამ ვეშაპს, თორო ეს რო მოკლას, ჩვენც დაგვჭამს. ამაილეს ჴმლები და დაჰკრეს და იმ ვეშაპმა მოკლა, რომენმაც მირეკა. მემრე იმ ვეშაპმა მცურავი ჯაჭვი (ზოგი ჩაჩანს ეძახის) პირიდან ამაგდო და აჩუქა მექობაურს ძმობილობის ნიშნად. ამაზეა ლექსი ნათქომი:

თუშებსა სანადიროში რა საქმე დაადგისაო
დაგცილდა, მექობაურო, ამოსაწედი მზისაო.
ვეშაპის ნავალს ჩამოჰყვენ, ნაქან ეგონა ხისაო,
ვეშაპი ჴიდად გაიდვა, ზედ თუშებ გამოდისაო.
ვეშაპი ვეშაპს შეება, ბძანება იყო ხვთისაო.
მექობაურის ფრანგული ვეშაპს შუაზე სჭრისაო.

ქოთია ბუჭკიას ძე ჩოხელი.
ს. თოთიაურთკარი (ბაკურჯევში). 19.6.1913.
ა. შანიძე, თხზ. 153

მგელა სიბერაში

მგელა ჯეილობის დროს სასმელს არ სვამდა და ჭამაც ძალიან ცოტა ყოფნიდაო და ჯვარიც იმიტომ მოუდიოდა ხელზეო. რამდენიც ხანში შესულა, დაუნყია სმა და სიბერის დროს ისე გალოთებულა, რომ თურმე მხარს დაუჭერდნენ და ფეხზე ისე დააყენებდნენ ხუცობის დროს. და ხთიშვილიც განშორდა და აღარ მოუდიოდაო.

ალ. ოჩ. *მ 84, რე. 6*

თათართ ჯვარანი

ჯაბუშანურებმა გადმოცემით იციან, რომ მათი წინაპრები თათრები ყოფილან და მერე გაქრისტიანებულან. სასაფლაო მათ გვარს დღესაც ცალკე აქვს სხვა დანარჩენი თემისა და სოფლის მცხოვრებთა სასაფლაოსაგან.

ამბობენ, თამარ მეფე რომ არხოტში მოსულა, ხალხის ყრილობა მოუწვევია და უკითხავს: აქ რამდენი ქართველი ქრისტიანი ცხოვრობს და რამდენი თათარიო. ხალხს უთქვამს, ვინ რამდენიც იყო. მერე თამარ მეფეს უთქვამს: ცალკე თათრები დადექით და ცალკე ქართველებიო. ისინიც ცალ-ცალკე დამდგარან.

თამარ მეფეს ცალკე მოუწომია ქრისტიანებისათვის სასაფლაო და თათრებისათვის ცალკე, ქრისტიანების სასაფლაო უკურთხებიან, თათრების სასაფლაო კი ისე მიუჩენია მათთვის. მას აქეთ ახიელლებს ცალ-ცალკე აქვთ სასაფლაო. რაკი თამარის მიერ არის მიჩნეული ეს სასაფალოები, იმ ადგილს არც გასცილდებიან. ამიტომ ზოგიერთ საფლავში ხუთი-ექვსი ადამიანის ჩონჩხი აღმოჩნდება ხოლმე.

ალ. ოჩ. *არხოტი, 195*

ალი თმას ივარცხნის

ალი ახალგაზრდა, თვრამეტი წლის ქალია. აქვს გრძელი, შავი თმა, რომელიც კოჭამდე სცემს. ტანზე არაფერი აცვია. ერთთავად წყალში ზის. ზოგჯერ ქვაზე შემოჯდება და თმას ივარცხნის. თუ ვინმე მიეპარა და თმა მოაჭრა მაკრატლით, მაშინ როგორც ჩვეულებრივი ქალი, ისეთი ხდება. შეიძლება ცოლადაც გაჰყვეს თმის მომჭრელს. ბოლოს მაინც იძიებს შურს. თავის თმას ან ნაჭრილ ფრჩხილს იპოვის, მოკლავს ოჯახის წევრებს და გაიქცევა.

მარანასში (სოფელი ტყვიავის ახლოს) რაზმადეების სახლში ალი შემოსულა ბუხრიდან და ბავშვებს აშინებდა. ერთ-ერთი ბიჭი გარეთ ველარ გამოდიოდა. სულ ალი ელანდებოდა. ის ქალი იმნაირად ეღრიჯებოდა, რომ ბიჭი დაამუნჯა. ამ ალისთვის თმა და ფრჩხილები მოუჭრიათ და შეუნახავთ, ამის შემდეგ როგორც ოჯახის წევრი ისე ყოლიათ. ალს უპოვნია თავისი ფრჩხილები და თმა. დაუნყველია ეს ოჯახი და გაქცეულა. ამ ოჯახიდან დარჩენილია ერთი რძალი, დანარჩენი სულ დაიხოცა.

ქართ. მით. 60

ფუძის ანგელოზი

ყოველი ახალი ოჯახი ფუძის ანგელოზის პატრონი ხდება. ეს ანგელოზი იმ ადგილს არის, სადაც მათი ფუძე – საცხოვრისი მდებარეობს. ოჯახს სწამს ფუძის ანგელოზი, რომელიც ახალგაზრდის სახითაა წარმოდგენილი. ოჯახის სადღეგრძელოში ფუძის ანგელოზიცაა მოხსენებული: „ოჯახის კეთილ ანგელოზს გაუმარჯოს! იცავდეს ოჯახს ბოროტისაგან, ჯვარსა სწერდეს კაცსა, საქონსა, ნაქონ-ნაყოლსა“.

იმ ოჯახზე, სადაც არეულ-დარეულობა და მუდამ ჩხუბია, იტყვიან: „ფუძის ანგელოზი ნავიდა და მათ სახლ-კარს ეშმაკი დაეპატრონა“.

მთხრ. იოსებ ლურბელაშვილი

ჩამნ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980.

ფ. არქ. ქ. 332, გვ. 193

სად არის ქაჯავეთის ქვეყანა

ფშავლების წარმოდგენით, ქაჯავეთი არის ისეთი ქვეყანა, სადაც აესულები ცხოვრობენ. ისინი ბრძენნი არიან, მაგრამ ბოროტნი. ქაჯავეთი არის უდაბურ ადგილას, კლდოვან ადგილას, უსიერ ტყეში.

ქაჯავეთში ჩასვლა ყველას არ შეუძლია, იქ მიდის მხოლოდ ის, ვისაც შესწევს ძალა, აქვს სიბრძნე და სათანადო გამოცდილება.

ქაჯავეთში სალაშქროდ დადენილა ხახმატის წმინდა გიორგი. მას დაულაშქრავს ქაჯეთი და იქიდან ძროხის რქა წამოულია, რომელიც ადრე ხახმატის ჯვრის წმინდა გიორგის ხატში ინახებოდა. ქაჯეთიდან მოტანილ ფურის რქაში ერთი ლიტრა ქერი ჩადიოდა – ამბობდენ მოხუცებულები.

ადამიანებიდან ქაჯეთში ჩასვლა თორღვას შეეძლო.

მთხრ. იოსებ ღურბელაშვილი

ჩამწ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980 წ.

ფ. არქ. ქ. 332, გვ. 182

ქაჯავეთური საწყაო და უჩინარი ნაქსოვი

გარდა სასწაულებრივი ჯაჭვისა, რომელიც თორღვამ გამოიტანა ქაჯეთიდან, იქიდან სხვა ნივთებიც გამოუტანიათ, მაგალითად, წმინდა გიორგიმ ქაჯავეთიდან წამოიღო ირმის რქა, რაშიც ლიტრანახევარი ქერი ჩადიოდა თურმე.

ქაჯავეთში ქაჯის ქალები ისე ქსოვდნენ წაღმა-უკულმა, ნაქსოვი არ ჩანდა თურმე. ობობას (ბებერაის) ქსოვილივითა ქსოვნო – უჩინარი იყო (უჩინარს ჰქსოვდნენო). ვინც იმათ ნაქსოვს მოისხამდა, უჩინარი ხდებოდა, იმას არც ტყვია ეკარებოდა, არც ისარი. ეს ნაქსოვი მოსასხამი მზეზე ლივლივებდა გველის ჭარივითა (გველის ჭარი გველის პერანგია). ამ მოსასხამის შოვნა, მისი ხელში ჩაგდება ძალიან ძნელი ყოფილა. მისი შოვნა ნაწილიან კაცს შეეძლო (ქაჯეები ასეთ კაცებს აძლევდნენ).

მთხრ. ხეთისო ფარნაოზაშვილი

ჩამწ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1981

ქაჯეები საჰმეს უკულმა აკეთებენ

ქაჯეთში ქაჯეები ანუ ეშმაკები ყველაფერს უკულმა აკეთებენ, უკულმა ლაპარაკობენ (ერთმა მეორეს რომ უითხრას, სახლი დაანგრიეო, მეორე სახლის აშენებას დაიწყებს). ქაჯეები ანუ ეშმაკები ცხოვრობენ კლდეებში, კლდის გამოქვებულებში.

ქაჯი ადამიანს შეიძლება ერეენოს ლამაზი ქალის სახით, ან კიდეც საშინელი სანახავი იყოს. ქაჯეები ცხოვრობენ ძველ ნასახლარებში, მიტოვებულ სოფლებში, ძველ ნაფუძრებში. ასეთ ადგილებს ნახოვლარებს ეძახის ხალხი და ფინთ ფუძეს.

იმ ადგილებზე გავლისას ღამით კაცს შეიძლება აესიონ ეშმაკები, ისინი უჩინრად მიჰყვებიან კაცს და თავის სახელს მისძახიან. მათ შეუძლიათ კაცი გააგიჟონ ან კლდეზე გადაადგონ.

ღამით მიმავალმა მგზავრმა შეიძლება დაინახოს ცეცხლი მინდორში ან ტყის შუაგულში. ცეცხლის გარშემო ჩანან ადამიანისმაგვარი აჩრდილები...

ქაჯებს კოჭი მოქცეული აქვთ.

მთხრ. მოსე მახაური

ჩამწ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980.

ფ. არქ. ქ. 332, გვ. 186

კოპალამ დევი მინის ქვეშ გადაჰყარვა

[გამინრივლება]

დევეები უმეტესწილად ბნელ ხეებსა და უდაბურ ადგილებს ეტანებიან. ისინი ხშირად მინაში ჩადიან, უჩინარდებიან თავდაცვის მიზნით ან სხვადასხვა გარემოებათა გამო. ამას ხალხი „დევეთ გამინრივლებას“ ეძახის.

ერთ კაცს, შუალამისას ტყეში მიმდინარს, დევი შეხვედრია, მინიდან საითამ ამოძვრა. საზარელი სანახავი იყოო, უთქვამს იმ კაცს. შეეხედე და კინალამ დავთავდიო... წინ გადამიდგა, არ მიშვებდა, ცეცხლივით თვალებს აბრიალებდაო, და ქობივით ღამთ აღრენდაო.

მერე კი მომაგონდა, როგორ უნდა მოვქცეულიყავ. სამჯერ გადავინერე პირჯვარი და ბერ კოპალას შავებეწვე: ავსულებისგან დამიხსენიო, იმავ წამს ცაზე რალაცამ გააბურჯლლა, ჩემ წინ მინა გაიხსნა და დევიც თან ჩაიყოლა. მე გულზე მომეშვა, შინ გამოვნიეო, – უთქვამს კაცს.

მთხრ. მოსე მახაური

ჩამწ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980.

ფ. არქ. ქ. 332, გვ. 177

დევეების გამინრივლება გომენარში

ხალხის წარმოდგენით, გარდა ხეთიშვილებისა, არსებობენ აგრეთვე ავი სულები, ბოროტი ძალები, რომლებიც დევეების, ეშმაკების სახით ცხოვრობენო, ისინი იბრძვიან კაცთა მოდგმის წინააღმდეგ. მათი ბრძოლა ძე-ხორციელთა წინააღმდეგ უმეტეს შემთხვევაში ფარული (გამინრივლე-

ბული) სახით მიმდინარეობს („მისეულობით“ – იტყვის ფშაველი), მაგრამ ზოგჯერ საჩინოც ხდებაო.

აესულები აესევიან უსიერ ადგილებში დასახლებულ ხალხს, ოჯახს, სხვადასხვა ადგილას გაჩნდებიან ხოლმე. არსებობს ასეთი ლექსიც:

დევნ გამიწრივლდენ გომენარს,
მცხოვრებნ დაშინდეს ყველანი,
დაუჭერავის აესულთა
ხეენი, მთანი თუ ველანი.

*მთხრ. ხეთისო ფარნაოზიშვილი
ჩამნ. ტრისტან მახაური, გომენარი, 1980.
ფ. არქ. ქ. 332, გვ. 176*

ჩირეხა და ღევი

ბასილის ქორწილი ყოფილა, ნონკოლაურისი. აი, ემ სახლში ცხოვრობდა, აი, დიდ ქვა რო არი. მაგის ქორწილი ყოფილა და ცაბაურთ ქალი ნამოუყვანავ, ჭყრუნათ ქალი, და ჩირეხაი, ბიძა ყოფილა იმ ქალისა, ნამოსულა მაყრად თავის ცხენით. კაი ცხენი ჰყავ, ნაბადი ჰხვევავ და დაულამდა.

მიდის და, ხობას ეძახიან, ამ გოგოლაურის იქით არი, ხიშმუს აქათ, მიდის იქა და ნაბდიან კაცი გზაში ჰყუდავ, გაბოტიტებული. „კაცო, მამეცალე! რომელი ხარ?“ ეუბნება. არ იღებს ხმასა. „კაცო, მამეცალეო“. ეცხენი ტრიალებს და ეს აღარ ეშვება გზასა. ჩამოხდა მერე ჩირეხაი და დეეხალა იმ ნაბდიან კაცს. იბრძოლეს, იბრძოლეს და ვერც ერთმა გააგორა, ვერც მეორემ. გაიყარნეს.

მივიდა ქორწილში ჩირეხაი და ჰკითხავს ეს ხალხი: „ჩირეხავ, როგორი ხარ შენ, რა მოგივიდაო?“ არ იღებს ხმას, გატრუნულივით არი, გაღენჩებულია კაცი. „კაცო, რა მომივიდა და, – რო შაანუხა ე ხალხმა, უთხრა, – აი, გზაში რამ შამხვდა ნაბდიანი კაციო, კაცოო, ვეუბენ, მამშორდი, არ მამშორდაო. ჩამოვხე, დავიხალენითო და ვერც იმან გამაგორა, ვერც მენაო და გავიყარენითო, და რალაც დაიდუდუნაო და ნავიდაო“. გაკვირდა ეს ხალხი, რა იყო? კი ტყუის ეს კაციო. კაცო, აბა, რომ ნავიდა ეს მაყრიონი აქითა და დაინტერესდეს, რო აბა, რომენ ადგილს, ჩირეხავ, სად ჩაიყარენ, და აი, აქა და, დააკვირდენ და ის კოჭით ნახნავ მიწა ეტყობა, ბორცვი, კაცო, ნაბრძოლი იმათი. დაამტკიცა ეს ამბავი.

მემრე ეს ჩირეხა ბეტისჩრდილში ცხოვრობდა და იმისი არვინ დარჩა, სულ განყდა ის კაცი, ალბათ, შასწყია იმ დეემ, რო ვერ გააგორა, რა ვიცი, დაიტუტუნაო, რო გავიყარენითო და ეგ იყო. აი, უბედურება, კაცო!

რალა იმას შახვდა, ემოდენა ხალხმ იმაზე გამაიარა. დიდ იყო, ლოხ კაც
თურმე და იმაზე დეეხალა, რა ვიცი, მაგრამ ვერ გაუგორებავ კია.

*მოხრ. პეტრე კუნაშვილი
ჩამნ. ზურაბ კიკნაძე (მაგნიტაფონი), მუქუ, 1981.
თსუფა 25452*

კუდიანი რძალი

კუდიანები იყვნენ მამაკაცებიც და დედაკაცებიც. ისინი ციცებად
გადაიქცეოდნენ, გაძვრებოდნენ სახლიდან, როცა ოჯახის წევრები დაი-
ძინებდნენ და წავიდოდნენ აჩხოტის მინდორში, სადაც იმ ღამეს კუდიანნი
იყრიდნენ თავს. მთელ ღამეს იქ იყვნენ, არიგებდნენ, სად რა ვის ავნონ,
ვინ წყალში ჩააგდონ, ვინ მოკლან ზევით და სხვა. ავალებდნენ, შენ ის
უნდა გამოღვიძლო და შენ ისაო, თუნდა იმისი ნათესავი ყოფილიყო.

ერთ კუდიან ქალს თურმე უყვარდა თავისი მაზლი ნათესაურად,
რადგან ის ძალიან კარგი კაცი იყო. დაავალეს თურმე კუდიანებმა მისი
გამოღვიძლა. თუ არ გატეხილიყო, აუცილებელიც უნდა შეესრულებინა
დავალება. გამოტყდა იმის გულისთვის, რომ მაზლი ვერ გაიმეტა. გამო-
ვიდა და სახალხოდ თქვა: მე კუდიანი ვარ და გავტეხილვარო. თუ გა-
მოტყდებოდა, რომ კუდიანია, კუდიანობის უნარს კარგავდა, ჩვეულებრივ
ადამიანად იქცეოდა.

მაზლის გულისთვის რომ გამოტყდა, კუდიანმა ილაპარაკა: ერთი კაცი
მოდოდა მთაზე საზვავე თოვლში, იმის მოკვლა გვინდოდა ზევით, მა-
გრამ დავლათიანი ყოფილიყო და ვერ მოვკალითო. თოვლიან მთაზე რო-
მელი გზაც უნდა გაველო, იქ წავედით და სადაც უფრო საზვავე თოვლი
იყო, ბალახი ისე გაეკეთეთ, ვითომც თოვლი ძალიან თხლად იყო და
გამხმარი ბალახი მიწის პირიდან ისევე ჩანდაო. ეს კაცი რომ მოვიდა, ჩვენ
გავგინხარდა, ახლა კი მოვკალითო. მაგრამ კაცი დადგა, მიიხედ-მოიხე-
და და არგნით გასინჯა თოვლის სიმაღლე. არგანი ღრმად რომ წავიდა,
გაუკვირდა და თქვა: დიდება შენდა, ღმერთო, ეს რა ამბავია? ამსისხო
თოვლია და ეს ბალახები როგორღა ჩანსო? ღმერთის ხსენებაზე მისთვის
დამზადებული საზვავე თოვლი გატყდა და ისეთი ზეავი ჩავიდა ქალაში,
რომ ციხე კიდევ მაღლა იყო. ეს კაცი ჯერ თოვლზე არ შემდგარიყო და
თავისი დავლათით გადარჩაო.

ალ. ოჩ. ფშავი, 172-173

დევის პინები

პინებთანა რძე მოჰქონებია მთიდანა მიღებით. იმაში უყენებიაო და ორი პინა იყვისკე, სხვა კი არა იყვის და ტყუილია ეგა, კაციო რო ვერვინ იცის, არა, ზოგი რას გამაიგონებს და ზოგი – რასა.

სადღაც ზევითა ყოფილა, საქონელი უწველავა და მემრე მიღში ჩაუსხამა და იმ პინებზე ჩამოდიოდაო. ან მიღში რა ჩამოდიოდა ან იმაში რა დაეტეოდა! გამოგონილია და, ეს ვიცი, რატო იყო დათლილი პინა და, მაგისი გამგე არავინ არი. და დევის პინებს იმიტომ ეძახიან.

მთხრ. ალექსი ნიკლაური

ჩამწ. ზურაბ კიკნაძე (მაგნიტოფონი), მაქართა, 1982.

თსუფა 25573

აკლდამა დევის პინებთან

ყოფილა ესეთი შემთხვევა, არ ვიცი, მართალია თუ არა, ეს კაცი მანქანით როგორც მოვიდა დევის პინებთან, იმ ადგილზე რალაც ქეიფია გამართული, გოგოები ჰყავთ, ბიჭებიც არიან, ცეცხლი ანთია. ხოდა, რო გამოუვლია ამ კაცს, ვითომ აპყოლია და რო მოდის აქეთ, ფიჭვები რომ არი, ახლა იქ დახვდა. გააჩერა და რო გადმოვიდა მანქანიდან, ახლოს კი აღარ მივიდა და მერე გაქრა, აღარც ქალი იყო, აღარც კაცი იყო.

ასე მახსოვს ჩემს ბავშვობაში, იქ არის ქვა, ქვებია, წყალი, რო აკეთებ, შირიმის ქვებს ვეძახით დღესა, ამოთხრილია ჯამებივით.

დევის პინების ქვევით იყო აკლდამა, ეტყობა, იქაც რალაც იყო ადრე, ხალხსაც ეშინოდა, ეხლა აღარავის ეშინია დევის პინების.

მიამიტი ხალხი იყო. ერთმანეთს აშინებდა ხალხი, ყოფილა შემთხვევა, ჩამოსულა ეს კაცი და, აი, დევმა დამარტყა და დევი ვნახე და ნაბდიანი იყო. ეგეთი შემთხვევაცა ყოფილა, მერე უთქვია, მე ვიყავიო. ფასანაურელი ყოფილა, ვილაც მედუქნე.

მთხრ. გიორგი (გოგი) ნიკლაური

ჩამწ. შოთა მურცხვალაძე, ილია ხეიძე, მაქართა, 2005.

თსუფა 30081

ერთი კაცი თურმე სთიბს მთაში. იმას აპყვა ერთი ალი ქალის მაგივრად. ლამაზ ქალივით იქნებოდა. მამრე ის რომ სთიბს, ტირიფაის ხე გააკეთა ცელის მაგივრად. რას მასთიბდა? უკიცხავს იმასა. რალა ქნას ამ კაცმა, პური ჭამა, იმანაც შაჭამა. ახლოს არ უდგება.

მოთიბული ბალახი ხომ აქვ. გაგრიხა მაგარი აღდახი, მაჯის სისხო. შამიხივია ამ ფეცებზე, რო თქოს კაცმა, ამ ეშმაკმაც ისე გააკეთა: დაიხივია ქალმაც. კაცმა ცელი გამოუსვა და გასჭრა, ქალმა – ვერა. კაცმა დაიჭირა ქალი, მააჭრა თმა, ფრჩხილიც მეეჭრა, მგონი, ჩადვა ქარქაშში და სახში წამაიყვანა. არის იმასთან, წყალზე რომ წავიდეს, თურმე იგვიანებს. ის კაცი ეკითხება: „რატო იგვიანებო?“ „სურდო მოსდევდაო“. ვერა და ვერ იწელა. გავიდა დიდი ხანი. ეხლა იმ კაცს ბალლი ჰყავს შვიდი-რვა წლის. ჯალაბნი სადღაც წავიდნენ. ვერ მივა იმ ხმალთან ალი. ამ ბალლს უთხრა, აი ის ხმალი ჩამამიღეო და ზოგი რა მისცა, ზოგი რა. დაბრუნდა ეს ქარქაში, აიღო თავისი ფრჩხილები, თმა და ეს ბალლი ისე გახადა, არ მოკლა კი და, მაგრამ არც დაანარჩომა.

მთხრ. ალ. ნიკლაური

ჩამწ. ლალი ნიკლაური, ზანდუკი, 1982.

თსუფა 26783

მონადირის სიზმარი

მამაჩემ ბესარიონს სიზმარი უნახავს. წუხელ ჩემთან მოვიდა ლამაზი ქალი, ნაწნავები ფეხებამდე სცემდაო. სულ თეთრად იყო ჩაცმულიო. მითხრაო: ბესარიონ, შენ სანადიროდ წანერის (მთის სახელია) მიმართულებით არ წახვიდე, წადი ტვიბერის (მთაა უღელტეხილზე) მიმართულებით, მარჯვენა მხარეზე იარე, არსად არ დაჯდე და არ წამოწვე, სანამ გამოქვაბულში არ შეხვალაო.

მართლაც ასე მოიქცა. გამოქვაბულში დახვედრია ანთებული სანთლები. იმ საღამოს ისევე დასიზმრებია ეს ქალი. უთქვია: ჩემო ბესარიონ, შენი ბიძაშვილი დადის აქ, ნახე და გააფრთხილე: მოეშვას ამ ადგილს, თორემ კლდიდან გადავჩეხავო. გათენებისას გამოსულა გამოქვაბულიდან. უნახავს კარზე მომდგარი დიდი ჯიხვი. მოუკლავს ეს ჯიხვი და მოუტანია სახლში. მეორე თუ მესამე დღეს გუჯეჯიანი და მარგიათი მისულან იმავე გამოქვაბულში. მიუგნიათ მამაჩემის ნანადირევისათვის (მამაჩემს იქ თოვლში შეუნახია მოკლული ჯიხვის ნაწილი). გუჯეჯიანი კლდიდან გად-

მოვარდნილა და დაღუპულა. მამაჩემი ამბობდა: არა ბიძაზე, მეზობლებზე ამისდა სიზმარიო.

ქართ. მით. 81

ცეცხლის ბურთი

დანოში წინავე ერთ ბებერ დიაც ცხოვრობდ, ძალიან მარჯე დიაც. ერთ ბიჭა' ხყვანდ, ხან დღეში ორ-სამჯერ სტკეცდ. სუ „ერეკლევ, ერეკლევ!“ ყვირილით დადიოდის. ეს ბიჭა' კიდენ სუ იმალებოდის დედის შიშით. რვა წლის ბიჭამ გარეთ ათენის. ერთხენ ცხენ დე'კარგ ღამ. შინ ველარ მიიყვანეს. „შენავე რად დღისივ არ მიყვანევ ცხენივ“, ღამე იყვის, „ახლ მიკლიევ-გამიფრინ“. იმ ბალმ გვიამბის მემრინას: ჩვენ ცხენის კვლევა-დავ წყაროგორისაკ წავედივ. მეშინოდავ. წყაროგორის ახლოს რო წავე-დივ, წყაროგორითივ რალაცა გრიალ გამეგონავ, დამეშინაო დ' უკვენ მოვბრუნდივ, ორ ცეცხლის ბურთვ გამოფრინდავ წყაროგორითივ ჩემკის-კევ. ჩემ ახლოს რო მოვიდესავ, პატარა თეთრ ძაღლებად იქცნესავ. იმ ლეკვაებსავ რქებსავით ხქონდისავ. ერთ მარჯვენა მჯარზე დამიდგაო დ' ერთ მარცხენაზევ. ყურებ რო და'ცმაცუნიაწავ, აღარ მეშინოდისავ, შიმ მევიწყდებოდისავ. ბებერა გორამდ მომაცილესაო დ' მემრ დი'კარგნესავ.

მთხრ. კობა ხაპრიძე
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე

თეზუორიკა

ამბობენ, შენაქოში ჭვრიტიანებს ჰყოლიათ დაჭერილი თეზუორიკა. ომალოში კაცი მომკვდარა და სატირალში მიმავალ შენაქოელ ქალებს შეხვეწნიია: „მარტო მომწყინდა, მეც წამიყვანეთ სატირალში, ხალხში მაინც გავიდე, გულს გადავაცოლებო“. „არაო, უთქვამთ, შენ იქ ისეთ რამეს ჩაი-დენ, შეგვარცხვენო“. „ხმას არ ამოვიღებო“, შეჰპირებია, „ჩემთვის ვიჯდე-ბი ჩუმადო“. წაუყვანიათ. მართლაც, ზის მოტირალ დიაცებში თეზუორი-კა, ხმას არ იღებს. უცბად, სხვები რომ ტირიან, ამან ერთი ღონივრად გაიხახანა, შენუხდნენ შენაქოელი ქალები. იქ მუჟღუგუნებით გააჩერეს. გზაში ჰკითხეს, მაინც რა გაცინებდა იმ უდროო დროსაო? უთხრა, როგორ არ გავიცინებდი, ერთმა კოჭლმა კაცმა გამოიარა და მკედრის ცოლმა გაი-ფიქრა, ნეტა ერთი ასეთი კაცი მაინც არ წამიყვანსო?

ეს თებუორიკა დიდხანს ჰყოლიათ ჭვრიტიანებს ტყვედ. ერთხელაც, შინ რომ დაუტოვებიათ საქმეების საკეთებლად და თვითონ სადღაც წასულან, ბავშვებისთვის უთქვამს, შენ რა კაცი ხარ, კედელზე რომ შენი ბიძის ხანჯალი ჰქიდა, იმასაც ვერ ამოსწევო, როგორ ვერ ამოწნევო. ჩამოულია ბიჭს ხანჯალი და ამოულია ქარქაშიდან. აბა, ქარქაში გადმოაბრუნეო. გადმოუბრუნებია. იქიდან ფრჩხილი გადმოვარდნილა, დაუტაცნია თებუორიკას ხელი და გაქცეულა. წასვლისას დაუწყევლია თავისი დამტყვევებლები: „სახელიან კაციმც ნუ დაგელევათა-დ უსახელო ქალი“.

თებუორიკას დაწყევლნიაო, ამბობენ ჭვრიტიანებზე. მართლაც, მათ გვარს სახელოვანი ვაჟკაცები არასოდეს აკლდა, ოღონდ ქალების სახელით კი მაინცა და მაინც ვერ მოიწონებდნენ თავსაო.

გ. ცოც. 90-91

სულის ძიება

ჩემ ბაღლობას გადავარდ დიკლოს ერთი კაცი, ზამთრის, ქუჩობ წასული, თლუმა ექვივნ. მემრ, ზაფხულის რო ხევსურებ მოიდნეს, წავიდნეს სულის მოყვანად. ხაპრო გახყვ, ვინც იქ ეტან გადავარდნასა-დ' ვინც იცოდა, სი დალი იმ კაცმ სული. პირდაპირ გაჭენდავ, გაჭენდავ, იამბის ხაპრომ, გაჭენდაო'დ სიდაც თლუმამ სულ დალიავ, ი'ქავ ბორტვს დუ'წყოვ გლეჯაივ. მემრ, იქამ რა'რა ჩი'დინეს, აბ, მე ვერა ვიცი-დ ის კი მახსონს, რომ შემოჩინდნეს. წინ ხაპრო მოვიდოდის შიშველა' ხმლის ქნევით-დ თან თქვის: „მოვალთ და მოგვყავ თლუმაის სული. მოხყავის კარატის ჯვარსავ“. ხევსურმ დროშა' შა' ჟღრიალის. ააგათ'ნ მოვიდნეს ფეხჩქარად-დ ზედ იმ თლუმანთ სახლის ბანზედ შეცვივდნეს. იქ იმ ხევსურმ საკლავ დაკლა-დ დაბლ გადმოლრეკ.

გ. ცოც. 144

უჩინ-მაჩინის ჩაჩი

ერთხენ თურმე გარა თურსიეხსთან ნადირობს. უცბათ ქალის კივილ გადგონიყვ, გაქცეულიყვ. ალბათ ტყვეებ თურ მიუდისა-დ დავაყრევიოვ. რას ხედავს, მგელს ქალ დაუჭერავ. მეკლ გარას ის მგელი. ქალ ეშმაკ ყოფილიყვ. ეთქვ, რომეჲ ჩემ დედ-მამასავ მეთაი ვხყევარივ. ვიცივ, არას დაგეშინებო-დ მოდილაჲ, ჩვენს წავიდნეთავ. რო მივალთავ, წამიშლებიან: ითის დარცალის გარა მოიდაჲ. შენავ არასიდისაკ არ მიიხედოვ, სიდისაკეც მე წავალივ, იქისაკ მოხვიდივ. შინ რო მივალთავ, მეავ სულ ყველ-ყველას

უამბობავ. ისენ გკითხვენავ, რა მოგცეთავ, რა გინდავ. შენ უთხრიდივ, უჩინ-მაჩინის ჩაჩ მომეცითავ, ცხვა არაიც არ მინდავ. არ შიძლებავ, რომ არ მოგცენავ. ისიცავ წამოსვლის დროსავ ფეხზე ამდგარმ უთხრიდივ, ცხვა ხმა არ ამი'ლოვ, მივიდნეს. გარამ ჩაჩ სთხოვ. გამუ'ტანესა-დ თან უთხრეს, ენა გახხმესავ, ვინაცავ შენ ეგ გასწავლავ, ის ჩაჩ თურმე შეიდ ცხენიან კაცს ეფარებოდ.

ერთხენ ხარჯ ყოფილიყო-დ ხალხ თურმე ტირისა-დ დალაობა დანყე-ბული. თურმე ხუთ კაც იქ ხყუდავ თავის ცხენზეითა-დ ვერავინ ვერ ხე-დავს. მემრ ცხენს ჩორე დაეყარა-დ ისია დაჩენილიყვ.

აზიკ. 106-107

ნანილიანი ცხენი

ერთი ჩენი პაპა ყოფილა, ბახტური, ძალიან მეომარი და მელეკე კაცი, ბარმას ძახნილან, ალბათ ცალთვალა' თუ იყო-დ მით თუ ეძახდეს ბარმას. ამ ბარმა ბახტურს ცხენი ხყვანია ნანილიანი, გულთმისანი. თურმე ჯარ რო სადმე ჩამოდგებ თუშეთა-დ ომის ხმა დავარდება, ამ ბახტურის ცხენ გი'გებსა და ჭიხვინადა-დ ტოტის ცემად შედგებ. ხოდა ბახტურმა უკვე იცის, რო სადღაც ომია, შეჯდებ ცხენზე, გაუშვებსა დ' თავად მიიყვანს ომის კარს.

ერთხენაც ნადილი'ურთას წოლილა ეს ბახტური და ზძინებია. ცხე-ნიც იქაც ხყავ, რალა თქმა უნდ. ამ დროს ხისოს დიდოს ჯარ ჩამომდგარ. გაუგია ამ ცხენს, დაუნყია ჭიხვინი, ტოტის ცემა, მაგრ პატრონს არ გაღ-ვიძები. მემრ მისულა ეს ცხენი და ფეხის თითნიკა'ზე უკმენავ. გაღვიძებია ბახტურსა და „შე ოხერ ცხენო, რა'იმ გინდაო“, შემჯდარა-დ გაუშვი. წა-სულა ეს ცხენი. მანდ ბუხურთის იქის რო' გასულა, დავითა'ანთ ბოსლის აქეთ, იმ ღრმა ხევში, გამალებულს ველარ მუ'ხვიავა და პირდაპირ გაფრე-ნილ ამ ხევზე.

ჩვენ პაპებთ იცოდიან, რომევ ჩვენ მოსწრებასაო ისევ ეტყობოდი-სავ კლდეზეავ ნალის დანაკრავივ. მახლაც ამ ადგილს ბახტურ ცხენ-გა-ნაფრინდომს ეძახიან ბუხურელნი.

გ. ცოც. 173

ერთ გარეველ დია'ცს ყანა უმკი მათიგოს, მათიგოს საყანე ადგილი სოფლითა კარგადაე'ვ შორედა'ი, რამდენიმე გორიკა'ის იქისი. აკავანიც თან ხქონი ნაღებული. თურმე მოსარჩოა' ყანა აქვა-დ ეშურებ, რო მოვრ-შჩელავ, ხვალ აკავნის მოღება ამსიშორეზე აღარ მომინდესავ. მორშჩ რა'გვერც იქნა მუშა'ობას, ნამოკრიფ ბარგებ, ნამიკიდა დ' ნამოიდ, აკავან იქავ დარშჩ. შინ რო მოიდ, მემრია' მაგონდ აკავანი. ქმარ მოსრულ ცხერი-თაიდ' თან სტუმრებიც მუ'ყვანავ. მარჯე ქმარ ხყავ, ვერც ეტყვის, ამინე-ბს, ძროხებ დანველ, ქმარსა-დ სტუმრებს აჭმი, და'ძინა დ' მემრია'ირბი აკვანისად. მათიგოს გორს რო გადავიდ, ნახ, რო აკავანს შუქ ადგასა-დ სამნ ჩადგურგურებენ:

ნანა, სამკა ქალა'საო, სამკალ განირულა'საო,

დედა მოა დ' ძიძა'ს მუ'ტანს, ზია გატენილა'საო.

მემრ ამ ქალა'ისად სამკა' დე'ქვივნა დ' ეშმაკის ნათლულიავ, თურმე იცოდინა.

გ. ცოც. 175

განძის დამცველი გველი

ჩვენი ბალის ახლოს არის ბეთლემის ეკლესიის ნანგრევები. ხალხი ეხლაც მიდის იქ სალოცავად. ჩემი მეუღლისგან გამიგონია: ერთხელ, ძმებთან ერთად, კამერები წავიყვანეთ იმ ადგილებში საბალახოდო. დავი-ნახეთ დიდი გველი, 20 მეტრი იქნებოდა სიგრძითო, თავი ხბოს ხელა ჰქონდაო. შეგვეშინდა და გამოვიქეციით სახლშიო. მეორე დღეს ჩვენი უფროსი ძმა წაგვყვა და ნახა, რომ ბალახზე, როგორც ტივის ხე რომ გაა-თრიო, ისე იყო დაქსელილი გველის ნაკვალევით. ჩასულიყო დიდ სოროში. ამ სოროში სამი დღე-ღამე წყალი ადინეს, მაგრამ მაინც ვერ გაავსეს... ეს გველი ეხლაც ბუდობს ბეთლემის ეკლესიის ნანგრევებში, მის ნაწოლს პოულობენ, არავის ვნებს. იმავე ნაკვეთში, სოფლის ბოლოს, კიდევ იყო დიდი გველი, რომელიც მეტად საშიში იყო. ერთხელ ის ჩემს მაზლს გა-მოეკიდა. ჩემი ქმარი მკითხავთან წავიდა. მკითხავს უთქვია: იმ გველს განძი აქვს და იმას პატრონობსო (დარაჯობსო), თუ მოკლავთ, მთელი გვარი ამოწყდებაო. ჩვენც შეგვეშინდა და ხელი არ გვიხლია.

იმ ადგილას არხი გაიყვანეს, ყველაფერი გადათხარეს, მაგრამ არც გველი და არც განძი არავის უნახავს.

ქართ. მით. 128

გაბიდა'თ აბროან ზამთრის აქ, თუშეთ დგებოდეს, ჰოა-დ შემოდგომის დროს ერთ კრუხს წინილა'ებ გამე'ჩეკ. წინილა'ებ იქ კერა'ზე ხყვანიყვნეს, თავადაც იქ მსხდარიყვნესა დ' ერთხენა' ერთ ბუფ სიდითაიმ მოარდნილიყო-დ იმ კრუხს დასთელეზიყვ. ამ აბროს დე'ჭირ ის ბუფი დ' დე'ბ. ორ-სამ დღეს ისთა დამბულ ხყვანიყვ. ახლოს რომ წავიდნდიოთავ, სუ ზედ გვეტივევბოდავ, ისთა' საშინელა' რა'იმ ყოფილ. მემრ ეთქვ, რომევე, ეს რა'ისად გვინდავ ასთა' დამბულიო დ' გე'შე. გუ'შეთათა დ' რო გაფრინ-დავ, აღისგორის სნორა' რო გავიდავ, სამჯერ მირგველ შემუ'არაო დ' მემრია' წავიდავ, პირიქითისაკ, დართლოს მხარეს გაფრინდავ.

გავიდ რამდენიმე ხანი დ' ისიე შემოდგომაიად' დია'ცისად ეთქვ აბროს, რომევე, ერთნიო წისქვილ წავიდნეთაო-დ ერთთავ კიდე აგვ არაყ გავაყენოთავ. დია'ცს ეთქვ, რომევე მეავ არაყს გავაყენებავ, წისქვილ ვერას წავალიო დ' შენავ წისქვილ ნე'დივ. თურმე ავალის წყალზე ეს დია'ცი-დ რო მოდის, თუნგით წაყალ უნდ მი'დოს, უკვეწისთისკითა გაჭენებულ ცხე-ნის ფეხის ხმასავით გე'გონებ. ვამე, ცხენიწაავ, არდ ჩამლახოსავ, მი'ხე-დავსა დ' არაი. ააგრ ელვ წყალი. ერთ სამჯერ მე'ლოო დ' მემრ აბროიც მოსრულიყვ. ეთქვ ქმრისად, რომევე მეავ ააგრ' რა'იმ მეჩვენებაო-დ მეავ წყალზე ველარ წავალივ, ეგ არაყიც შენავ გა'ყენევე. ცხვრის ნოტო ხყვა-ნიყო დ' ბაღლებ ყოფილიყვნეს იმ ნოტოსთანად' მეავ იმათ მივეშველე-ბივ. წასრულიყვ ეს დია'ცი-დ გორზე რო გადასრულიყვ, რადარ მგელ მიხფრენი ამ ბაღლებსად' თავპირზე ხრავს. გაჭენებულიყვ ეს დია'ცი-დ ზედ გადახფარებიყვ ამ ბაღლებს. ის მგელ კიდე, ძაღლებთ რო ჩამო-ცუცქა'ება იციან, ი'სრ თურმე ჩამუ'ჯდ თავს-თანად' ასწევე თავსად' ზედ თავ-პირზე შეღვარდებ. იმ ბაღლებს რო მიზდენიყვ ცხვარი, ეს მგელ სიდითაიმ მოვარდნილიყო დ' ცალ მხარეზე რო ბაღლებს მუ'დის, მეორე მხარეზე ეს მგელ მიზდევს. ის ბიჭა' თურმე ქვებს ასრევსად' რამდენ-ჯერამ რო დახკრ, დასთელეზიყო დ' ამ ბაღლების გლეჯა დე'წყევ. ზედ ეს დია'ციც გადაჩენილიყო დ' იმ ბაღლებს გადახფარებიყვ, ახლა იმას შეღ-ვარდებ კიდე. კოკლა'ითა ვისა'მ ეძახ, მეშველენთავ, ემანდ ცხვრებსაო დ' ბაღლებსავ მგელ დე'რიავე, უშველეთავ. ეს ძახილ რო გაღგონიყვ, აბროს თოფ გამე'ტაცად' ის მგელ მე'კლ, ცოლ-შვილნ შინ გამერევენეს. ის ქა-ლა'კი დამრჩალიყვ, დევდარა'თ სარა რომე, აეგე. ის დედაიდ' ბიჭა' ქა-ლაქში გე'რეკნეს, იქ ექიმებს ცოფის წამალ გე'კეთად' დახოცილიყვნეს.

ის მგელ კიდევე წამე'ღვ, გე'ტყავა დ' ნატყვიარ არ ხქონიყვ, აგრია' ყოფილიყვ მკვდარი. მემრ მეორ-მესამე დღეს ამბავ მოსრულიყვ, რომევე დართლოსავ ერთ კაც მოკვდავ, ნატყვიარ ხქონდავ, მემრ მკითხველა'ს ეთქვ, რომევე თქვენავ ავქარ დაგცემიათავ, ჯავრ ხქონიავ თქვენზეავ

ავქარსაოდ' ი'ს დაგცემიათავ, იმ დართლოელ კაცს ქალობას ი'ს აბროს ცოლ ეთხოვ, სამს ნელსაც ეთხოვად' არ შე'რთოვ ხოა დ' ი'ს ყოფილავ. ბუე რო დაგეცათავ, ისიც ის იყოვ.

გ. ცოც. 89-90

მგლის კერძი

ერთი დიაცი ყოფილა ორსული. ღამე სტუმრად მისვლია ერთი კაცი და იქვე დამრჩალა დასაძინებლად. იმ ღამეს იმ დიაცს ბიჭი გაუჩენია. დედას დასძინებია და იმ სტუმარ კაცს ღვიძავს. შუალამისას შემოსულან სამნი. დამსხდარან კარების პირშივე და დაუნყიათ გარიგება, ახლა იმ ახალგაჩენილ ბიჭს რა ბედი დავსწეროთო. ილაპარაკეს. ზოგი რა თქვეს, ზოგი - რა. ასე და ასე გაიზარდოსო, ესა და ეს თავს გადახდესო, ასეთი და ასეთი კაცი დადგესო. ბოლოს ერთმა იკითხა, ეს კიო და ახლა სიკვდილი როგორდა დავუწეროთო, როგორ მოკვდესო. როგორ მოკვდესო და თავის ქორწილში მგელმა შეჭამოსო, მეორემ უთხრა. ადგენ და ნავიდნენ.

ეს ყველაფერი ხომ გაიგონა ამ სტუმარმა კაცმა და არავის არაფერი უთხრა, ოღონდ დედას კი შეეხვეწა, რო ეს ბაღლიო მე მომანათვლინეთო. გამოვიდა ერთი კვირა და რა ხანი, მოიყვანეს ღვდელი, დაუძახეს ამ კაცსაც და მონათლეს ბაღლი, როგორც წესია.

ახლა, თვალ-ყურს ადევნებს ეს ნათლია და ის ბაღლი მართლაც ისე იზრდება, როგორც იმ ღამეს იმ ბედისმწერელთ დაუწერეს. გაიზარდა. გახდა საცოლვე. უთხოვეს ცოლი. ქორწილში ნათლიაც დაჰპატიჟეს, რალა თქმა უნდა.

ქორწილია. ნეფე-პატარძალნი ერთად სხედან და ეს ნათლია არა ჯდება, ფეხზე ტრიალებს, ელოდება რალაცას. უცბად ატყდა ჩოჩქოლი. არიქა, მგელი, მგელიო. იძრო ამ ნათლიამ ხანჯალი და ნეფისკენ წამოსულ მგელს წინ გადაუდგა, მოკლა. თავი მოაჭრა, ტანს მოაშორა და მერელა დაჯდა. თქვა, რომაო, აი, რატო არ ვჯდებოდიო. მეო ამ ბაღლის დაბადებასაო იქ ვიყავიო და მესმოდაო, რომ ბედ-მწერელთაო თავის ქორწილში მგლის შეჭმა დასწერესო და იმას ვყარაულობდიო, რო ეს ჩემი ნათლული მგელს არ შეეჭამაო. დამშვიდდა, დაჯდა. ჩაშოშმინდ-მოშოშმინდა ხალხიც, ქორწილი გაგრძელდა. იმ ნეფეს სული შეუწუხდა, ნეტა რა მგელი იყოო, მე რო უნდა შევეჭამეო. ცოტა ხანში ადგა და გავიდა. იმ მგელის თავი და ტანი იქვე ყრია ცალ-ცალკე. მაშ, შენ უნდა შეგეჭამეო? იმ მგლის თავს კბილებში ფეხი მიარტყა. მიარტყა და იმ მგელის კბილი ფეხის ჯიგვში შეერჭო. ეს ჭრილობა გაუავდა, გაუავდა, დაიამნა და მოკლა. თავის ანაწერას მაინც ვერ ასცდა.

გ. ცოც. 169-170

პეთე და ეშააკი

ცნობილი გმირი, ქუმელაურთელი შეთე გულუხაიძე, ნისქვილში ყოფილა ხოშანის ქალაში. ცეცხლის პირას მჯდარა. ამ დროს ერთ ახალგაზრდა ქალს შეუღია ნისქვილის კარი, შესულა და თურმე სხვასაც ეპატიჟება: „მოდიღავ, მოდივ, შეთეს რა კარგა ცეცხლ უნთიავ, პატიილ დავთბენეთავ“. შეხედა შეთემ და ქალს ფეხები უკულმა ასხია. „აი, შენი თესლი კი გაქრაო“, წამოავლო შეთემ მუგუზალს ხელი და მოუქნია. ეშმაკმა მოასწრო და ნისქვილის საღარეში გადახტა. გარედან მოისმა მეორე ქალის ხმა: „წინავ გითხარ, შუშან-ქალო, შეთე მარჯე კაციავ, არ დი'შალე დ' შიგ შეხვედი, ნიგზურ'იც გასრიავ“. საღარედან კი შუშან-ქალი ეხვეწება შეთეს: „ბერიკაცო, ბერიკაცო, სულით საცხოვნებლო, შენან მაინც არას გარგებს, ეგელ ჩაჩი გადმომიგდე!“ ნეტა რასა მთხოვს ეგ წყეულიო, მიმოიხედა შეთემ და ნახა, რომ ერთი ჯორის ჩლიქი გდია. ალბათ ეს არისო, აიღო და გადაუგდო. შუშან-ქალი გაჩუმდა. ეტყობა, გადახტომისას ჩაჩი მოსძვრა და შეთეს შიშით წასაღებად ველარ ამოდიოდა.

გ. ცოც. 83

ეშააკის ფარხული

გვიან ღამით ნისქვილიდან მოდენილა ალუდაიძე იროდი. კინლურთ რუგსთან რო გადმოსულა, რასა ხედავს, ეშააკებს ცეცხლი უნთიათ და ერულა ჩაუბამთ, გარშემო უვლიან ცეკვა-თამაშით. ესეც მიიპატიჟეს: „იროდი, მოდი, გათბი, შეციებული იქნებიო“. იქიდან პირდაპირ ჩანს ნითელთის ჯვარი. იროდის პირჯვარი გადაუნერია და შეხვეწნია: „ნითელთის ჯვარო, აი, ეხლა მიშველე შენს ყმასაო“. წამოსულა იქიდან ცეცხლის გირკალი, შიგ შუაში დაეცა და სუ მიფანტ-მოფანტა ის ეშააკებიო.

მეორე წელს ალუდაიძეს ნაყოჩარი მიუყვანია ნითელთის კარზე.

გ. ცოც. 82

თუშაგი და ეშააკი

თორმეტი თუში მექობაურის მეთაურობით სამზირლად წასულს ღეთეში. რამდენიმე დღე-ღამის შემდეგ ისეთ ადგილს მიადგნენ თურმე, რომ ვერა გაიგეს რა გზისა. დადგნენ ერთ საკვირველ ნაღწიან ტყეში და თან ქაობიანში, ტაფობ ალაგში. შუალამისას მძინარე თუშებს ერთი ჭანდრი-სოდენა გველეშაპი შამოჰხვევია, რომელსაც თავი ბოლოზე ედო. ვეშაპს

რომ თუშებისთვის შენუხება დაუტყვია, დაუნყია ლაქუცობა, ენით ფეხების ლოკვა. მოხსნილა და ცოტა მოშორებით დანოლილა. მერე თავის ალებით უნიშნებია, მომყევითო. გაჰყვნენ. იარეს. შაიფერხებდნენ თუშები, ვეშაპიც დადგებოდა. მიადგნენ ერთ დიდ წყალს, რო ვეფხვი ვერ დაეკარების. ვეშაპმა აიღო თავი და წყალს გაღმა ნაპირზე დადვა, ბოლო კი გამოღმა ჰქონდა. გაიდვა ხიდად და თუშებს ანიშნა, ჩემზე გადმოიარეთო. მექობაური შედგა ვეშაპის ბოლოზე და ისევ გადმოვიდა, თქვა: რბილიაო. მეორედ რომ ავიდა, ცოტად გამაგრებულყო და ისევ გადმოვიდა. მესამედ რომ ასულა, ძალიან გამაგრებულყო და მაშინ კი დაუძახა ამხანაგებს, მომყევითო. გავიდნენ წყლის გაღმა. იქ რო ტაფობში ტბა მდგარა, შიგ თურმე სხვა ვეშაპი ბუდობდა და გამვლელ-გამომვლელს შეუჭმელს არ უშვებდა. ერთბაშად ტბა აინდგრივა, აინძრა, ტბაშიგით ერთი გორისოდენა გველეშაპი გამოვარდა, რომელსაც ნახევარი ტანი მიწაზე არ ედვა, ისე მალლა ეჭირა თავი, მოდის ისარივით ჩქარა, წივილით. ეს ვეშაპი კი მობრუნდა და თუშებს შეელა სთხოვა, აიძაგრა, აიღო თავი მალლა და წავიდა მტრისკენ. მიყვნენ უკან თუშებიც. შეხვდნენ ერთურთს ვეშაპნი, იბრძვიან თავგანწირულები სასიკვდილოდ. ტბიდან მოსული ვეშაპი ჯალდავს თუშების მეგობარ ვეშაპს. უთუოდ მოჰკლავს, ერევა. მექობაურმა უთხრა თუშებს: „არიქათ, თუშებო, ამ ჩვენს ვეშაპს უჭირს, ნუ მოვაკვლევივინებთ, ხმლითა ვსცეთო“. დაისვეს თუშებმა ხმლებს ხელები და სცეს ტბიდან მოსულ ვეშაპს. ბოლო მოსჭრეს, დაერივა ცოტა ვეშაპიც და მოკლეს დიდი ვეშაპი.

გამარჯვებულმა ვეშაპმა ანიშნა თუშებს, მომყევითო. წავიდნენ და მივიდნენ ერთ დიდ სოროსთან, სადაც დიდ ვეშაპს შვილები ჰყოლოდა. პატარა ვეშაპმა გაუნყვიტა შვილებიც. მაშინ იმ სოროშიგით გამოიღო ვეშაპმა თოფი ბუჩა, ხმალი ფრანგული და სხვა და სხვა აბჯარი, და მისცა თუშებს, გამაუძღვა და გზაზე დააყენა.

ეს გველეშაპის სოროდან გამოტანილი ბუჩა ახლა მთის იქით, გუროში, არის. ის ხმალიც ფრანგული ქალუნდაურს ჰქონია. მერე ისევ თუშებს ნაულიათ, ქალუნდაური რომ მოუკლავთ.

შან. ხეცს. 397-398

გაბური ეშმა

ეს ამბავ ძალიან ძველი ას, სისხლის წვიმინდელი. ამის მამსწრო ხალხისგან ას ანდრეზად¹ დამრჩალი, რომ ყოფილას ერთ ვინამ გაბური. ამის სახელ არეინ იცის. არ ას ანდრეზად, მარტო ეს კი ას ანდრეზად, რომ ეს კაც გაბურ ყოფილას. წასულ სათიბზედ შუამთას (ეს შუამთა ეხლადაც ჩვენ მთაი ას სათიბი). ამ მთაში თუ სათიბს ეს გაბური. გახენ და ნახ, რომ იმის იქითი გვერდზე ეშმა მავიდ, უჭერავ ხის ცელი, დაუწყ მთას ქნევა ამ ხის ცელს. მაგრა ხის ცელ რას მასთიბს? ეს იმით, რომ უტრეჯს ამ გაბურს, გაიქც დასაჭერად ეს გაბური, გაექც ეს ეშმა; მავიდ გაბური, ისევე შაადგ სათიბს, დაინყ იქავ ეშმამაც თიბა; დაჯდ გაბური, დაჯდ ეშმა; დაიწველნ გაბურმ, დაიწველნ ეშმამაც. ერთი სიტყვით, რაწელც გაბურ იქამს, ეს ეშმაიც საჯავროდ ისრ იქამს. წავას დასაჭერად გაბური, ეს ეშმა მაშვი გაექცევის; მავას, შაადგების სათიბს, მოვას ეშმაიც, თიბს, სათიბს შაადგების. ფიქრობს ეს გაბური: რა მაუჭერვავ? მემრ ამ გაბურმ მაიგონ ესი: დაჯდ, დაიხვიე ფეშებს მაგრად ალერდი; დაჯდ ეს ეშმაიც, დაიხვიე ამანაც ფეშებს ალერდი. ამ დროს ამაიკრა გაბურმ ცელი თავის დახვეულ ალერდს, გაჭრ, გაიჭნ ფეშები; ამაიკრ ამ ეშმამაც ამ ალერდს თავის ხის ცელი და ვერ გაჭრ (ან რას გასჭრიდ ხის ცელი?). გაიქც მაშინ ეს გაბური, დაიჭირ ეშმა, უთხრ: „აბა, რო მიქრეჯდი, დღეს რომ აღარ მაშათიბეი, ვერც აეხლად მაგიწერვია? აეხლ სადალ წახოლ?“

ამ ამბის მოგონებაზე(დ) შარშ ჩვენს უშიშა შულღიასძემ იმღერ თავის პირით ეს ლექსი, ეშმაისა და გაბურისა. არაყს ვსვემდით, მაშინ თქვა: აბა, ბიჭებო, თითო გაბურთ ეშმაის შაშანდობარ შავსოთავ! წამაასხ ყანნები, ჯერ თაოდ შასვ, მემრ სხვათ შაასმივ, ზედ ეს ლექს იმღერ:

თითო ყანნ იმას შაუნდნას, ვინაც იჭერდა ეშმასა!
გაბურ შუამთას წამავა, თივას თიბს, ცელს კი ლესავსა,
ათასნაირად მეექცა, რას მათყუეებს ეშმასა?
ამბობდა გულში გაბური: „ეშმავ, გიტირებ დედასა“.
დაჯდა, დაიხვევს ალერდსა, ეშმაც იკონავს ფეშათა,
გაბურმ კი ფეშებ დაიჭნა, დახტა ეშმაი კვეცასა,
გაიქცა, აღარ გაუშვა, ეშმა მიაჯდა ეშმასა.²

დაიჭირ ეს ეშმა ამ გაბურმ, წამაიყვან შინ, დასჭრ ფირჩხილები ჳელზე და ჩაყარ ჳმლის ქარქაში: რომ ჳმალს ეშმა ახლოს ვერ მიუდგების. თუ

¹ დედანშია: ანდრძეზად.

² მელექსე უშიშა ნიკლაური (ბეს. გაბური).

ეს ფირჩხილებ ეშმაჲმ ჴელად ჩაიყარ, მაშინ ის გაიქცევის, უფირჩხილოდ ეშმა ვერცად ნავას.

ხყონიე მემრ ეს ეშმა ამ გაბურს სახლში, როგორც სახლის ჯალაფი. ბევრ რაიმ საკვირველ საქმე ჩაუდენავ ამ ეშმას, არცრა ვისად უვნებაჲ. როსაც ყანან ხქონივან ამ გაბურს დასამკალნი, ეს ეშმა თუ ადულებიებდ ფაფას, გაიტანდ ლამით, რო დალამდებოდ, ფაფიან ბაკნებს ყანაში დაზდ-გემდ, უძახებდ თავის ამხანაგ ეშმაებს. დამკევედ ყანათ. დილა რო გახე-ნებდ გაბური, ყანათ გადამკილთ ღნახევდ, ფაფიან ბაკნებს ამაჭმულებს. ეს ჩაუდენავ ამ ეშმას. როსაც ზისცვართ დღეებდ, ეს ეშმა თუ წავიდოდ წყალზე, წაილებდ სანყლეს. გადაანვებოდ ჴიდს, დაუნყებდ ხედვას წყალს მამდინარს; მემრ ერთირაოდ თუ ჩაეტანებოდ, როსაც წყალ ღალას მაი-ტანდ, ამახკრეფდ წყალს, მაიტანდ შინ, ჩაასხემდ ზისცვართ და სრუ კა-რაქად იქცეოდ. ამნაირ ბევრ სხვა ჩაუდენავ. ერთი სიტყვით, სახლისად ძალიან გამასადეგ ყოფილ.

ერთხან კვირიწმიდას ვინამ მამკედარ კაცი. იქ მათირალ თუ მიდის, დაუნყეს ამ ეშმას – ნამადიგ.

ეშმაჲმ უთხრ: – ნუ წამიყვანთავ, თორე გამეცინებისავ.

არ დაუჯერებაჲ, მაინც წაუყვანავ: – გაიცინიდიე თუ გაგეცინებისავ.

წასულან. თუ ტირიან ამ მკედარს. ეს ეშმაიც ტირის. ამ მკედრის ცოლი თუ ძალიან შანუხებული ას ქმრის სიკვდილზე. ამ დროს თუ მოვიდ პირიქითელ ჴევსურის მგზავრი. ერთ კაც ამ მგზავრთაში კოჭლა თუ მო-ვიდ. გამაიარეს ამ მგზავრ[თ]. ამ დროს ამ ეშმაჲმ, ამ ტირილის დროს, ერთ ძალიან მაღლად გაიხახან, გაიცინ, რა თქმა უნდ, რომ ეშმაის მიმყვანებს შასცხვენდ, რომ ამ ტირილის დროს რა სიცილის დროი ასავ? ცოტად გაუ-ჯავრდეს ეშმას. რა ვინ იცის, ეშმაჲმ რაზედ გაიცინ, რა გაუკვირდ. როსაც ტირილ გაათავეს, წამავიდეს შინისკე. წამიყვანეს ეს ეშმაიც. თან გზაზე ხკითხეს: – რაზე გაიცინევ?

ეშმაჲმ უთხრ: – რო გეუბენითავე, რომ ნუ წამიყვანთავ, თორე გამე-ცინებისავ?!

მემრ უამბობავ ეშმას: – მე იმაზედ გავიცინევ, რომ, იქ რო მგზავრში კოჭლ კაც მავიდ, მაშინ თქვა თავის გულში იმ ქმარმამკედარმ ქალმ, რომ „აბა რა მათირილებსავ? სხვას თუ ვერვის წაუოლავ, ეგ კოჭლა მაინც არ წამიყვანსაიევ?“ იმაზედ გავიცინევ.

ხყონივას მემრაც კარგა ხანს ეს ეშმა. როსაც საქმეზე წავიდოდეს ჯალაფნი, ეს ეშმა ძალიან ეცდებოდ, რომ ვისად ის ჴმლის ქარქაშჩიგით ფრჩხილებ ამადელ[ები] და გაქცეულიყვ, მაგრამ ჴმალს შიშით ახლოს ვერ უდგებოდ. ერთხან უნახავ დრო ამ ეშმას. ჯალაფნ რო საქმეზე წასულან, ამ სახლში ხუთის წლის ყმანვილი და ეს ეშმა მაუნირიან. მაშინ ამ ეშმას

მაუტყუებავ ეს ყმანვილი, უთქომ: აბა, აის ჳმალი ამბავი, ხო არ დაიჯანგავ. ამ ყმანვილს ამაუგავ ეს ჳმალი. მემრ უთქომ ეშმას: აბა, პირჩალმ დახარე: ქარქაშჩი ხო არა ჩაიყარავ. ამ ყმანვილმ რა იცის, თუ იქ ამ ეშმას ფირჩხილეები ას. დახარ ამ ყმანვილმ, წამაიყარ შიგით ეს ფირჩხილეები, დასც ჳელი ამ ეშმამ, აილ ეს ფირჩხილეები და გაიქც. გაქცევაში უთხრ ამ ყმანვილს: დანყევით ვერ დაგწყევთავ ისრავ, რო სრუ გაგათავნათავ, – კანი მყვანდითავ. უთქომ ამ ეშმას: შვიდ მამას ნუმც გაღბევრდებითავ და ნუმც გასთავდებითავ! შვილიმც მამას ნუ იცნობთავ! შვილ რო გაჩინდების, მამაიმც ქვე მახკვდებითავ! თითოიმცავ კა მენადირე ნუ მაგეშლებითავ, თითო კა ცხენივ, თითო გიჟივ! შვიდ მამასავ შინ სიკვდილიმც ნუ გინერავთავ! და წასულ. მას იქით შვიდ მამამდი სრუ თითოზე მავდენილორთ. ეხლა მას იქით მეცამეტე მამას გადამცდარნი ვართ. მართლაც, წინავ სრუ თითოზე მავდენილორთ.

ესი ას გაბურთ ეშმას ჩანადინარი და ამბავი.

დიალექტ. გვ. 20-22

ბათირის ამბავი

წავიდა ერთი მონადირე ნადირობად და შადგა ერთს კლდის ეხში და დაანთო ცეცხლი. შუალამის დრო რომ მოვიდა, გაიგონა ეშმაკების ძახილი. მოკლა იმან ერთი ჯიხვი, გაატყავა, ამაარიდა გულ-ფირტი და შედვა ცეცხლში. ის ლქერი უცბად ისევ წამოხტა ცეცხშიით და გაიქცა.

იძახა ი მონადირემ: – რა საკვირველს შავესწვერ!

დაუძახეს ეშმაკებმ: – ეგ რა საკვირველია, საკვირველი ბათირმა მაიხილა.

წამოვიდა მონადირე და ხალხში იკითხულა: ბათირმა რა მაიხილავ?

მივიდა ბათირსთან, თითონ ხკითხა ბათირს: – რა მაიხილევ?

უთხრა ბათირმ: – მე ასე მაიხილე: შენ რო ყოფილხარ, იმ კლდის ეხში მეც ვიყავ, დავანთე ცეცხლი, მეედინა ძახილი შუალამის დროს: – ქორწილი გვაქვ და წამეედივ – ვერავ, – უძახა ეშმაკმ; – სტუმარი მყავს, ვერ წამოვალავ.

მეორედ ისევ უძახეს: – წამეედივ!

მაშინაც ისევ უძახა. მესამედ ისევ უძახეს: – წამეედივ და სტუმარიც აქ წამაიყვანევ! – და თანაც ბნელა იყვ.

მიძახა ვილაცამ: – წამოდი, წავიდათ! ქორწილი აქ.

– რას ამბობ? მე თვალთ არვის არ გხედავთ.

– წამოდი, – მიძახა, – ჩემ ჳმასა მოხყევ, ხოლოთ არაფერი მოგატყუნ, ჩემად უკითხავად არავის აზძრახდა!

და მივედით. მთელი ეშმაკებით გამოტენილი იყო. დავსხედით სკამზე. მაშინ კი დავინახე ყველა თვალით. მაიყვანეს სამი ჯიხვი, დაკლეს და ადულეს. გააკეთეს ტაბლები და ხალხს პური აჭამეს. ყველა ძელები, ჯორცი, რაც იყო, შაჭამეს, არაყიც დალიეს. ერთი მამანვადეს მე, არ დავლიე. უთხრეს ჩემ ხაზინის: – რატო არ დაღვეს შენი სტუმარიო?

– გამოგელისთ რამეს, – უთხრა ჩემმა ხაზინმა.

– ხვალ ერთსამც მახკლავსო ჯიჯვასო!

მეორე ყანნი მამანვადეს, არ დავლიე.

– რა სწყინს შენსა სტუმარსაო? – უთხრეს ჩემსა ხაზინსა.

ისევ ისი უთხრა: – გამოგელისთ რამესაო, – და:

– ხვალ ორს ჯიჯვასამც მახკლავსო, – თქვეს.

მესამე მამანვადეს ყანნი, მაინც არ დავლიე. თქვეს: – ხვალ ოთხსამც მახკლავსო, – და დავლიე მეცა არაყი, პურიც ვჭამე.

შაყარეს უქორცოდ დახიზულები ძეალები, მაახვიეს ტყავი, დახკრეს მათრაჱი. ადგა და გაიქცა ჯიჯვი, რომენიც შავჭამეთ. ახლა მეორეს [ა] ასხეს ძეალები, მაახვიეს ტყავი, შაულოცეს. ადგა და გაიქცა. მითხრა ჩემმა ხაზინმა, ეშმაკმა: „ერთი ძეალი დამალე!“ გავიჩარი წელჩი და დავმალე. დაიწყეს ძებნა, ის ბეჭი მე მქონდა. გაუკეთეს ხისა, ჩაუდგეს, მაახვიეს ტყავი, შაულოცეს:

ადეგ, ადეგ ხეჭეჭაო,
ხისა გიდგავ ბეჭადაო.

ადგა და გაიქცა. დავიძინე.

დილით, როცა გათენდა, ავდეგი და დავინახენ თვალით ჯიჯვები, მართლად სამი ჯიჯვი მოვკალ და ის ბეჭი მე მქონდა დამალული. ან კი ის მომიკლია, რომელსაც ხის ბეჭი ჩაუდგეს ნუხელ! მყვანდეს ძმა-ზალნი, მოვართვი სამი ჯიჯვი.

დამკრა მათრახი ჩემმა ზალმა, გადავიქეც ძალადა, გაუცხად[და] ლოცვა. დავჯექი გზაშიგაო, გამაიარა ერთმა თავადისშვილმაო და გაუდღე-ქი უკენ. გონი კაცისი მქონდა, მაგრე ძალლი ვიყავ. დამიგდა პური. მიმიყვანა მემცხვარესთან, მემცხვარეს თურმე ხყვანდა მგლები შემორჩეული. დაღონებულები იყვეს მემცხვარეები, უჭამდეს ცხვარსა. უთხრა თავადისშვილმა: – მე ასეთი ძალლი მყავსო, სუ დაღუპავს მაგ მგლებსა.

რასაკვირველია, მეც გამიხარდა: მგელი კი არა, გინდა დათვი იყოს, როგორ ვერ მოხვეკლავო.

ღამე დაუნეკი ნაპირასა ცხვარსა. მოვიდა მგლის ჯოგი. კაცი ვიყავ, ძალლად გადაქცეული. დავეტანე მგლებსა, მთელი დავგლიჯე, რაც იყვნეს. დილით რო გათენდა, დარჩეს გაკვირებულები: თექვსმეტი მგელი მამეკლა.

თქვეს მემცხვარეებმა: ეს ნამდვილად კაციაო, ანუ კიდე მაჩვენება ას: ეს რა ამბავია, ერთმა ძაღლმა თექვსმეტი მგელი მოკლა!

უთხრა მკითხავმ: – ი, შვილო, ეს კაცია, ძაღლად გადაქცეული.

შამილოცა მკითხავმ და ისევ კაცი ვიქენ. უთხარ: „მამეცით ჩემი სამუშაო, რაც მგლები მაგაშორეთ“. მამცეს ასი თუმანი ოქრო.

ეგ ამბავ გამოუვლია ბათირს ეშმაკებით და თავის ზღისაგან.

დიალექტ. 22-23

ცხრა ძმა და დევი

ერთ დედა ხყონივასა ცხრათ ძმათ, მეათე და კიდე. ნასულან სამკალზე ძმანი. დედისა უთქვამ: და წამოგვილალიდიო, პურ წამაატანიასო ვირითა. ნაფოტიან გზაზე წამოვიდასა, წაშირიან გზაი დევისაია.

ი დევსა ი ნახშირიან გზა იქისკე გადაუყრავ, ი ნაფოტიან გზა თავისკე გადმოუყრავ. ი ქალ მიხყოლივ ნაფოტიან გზას და დევის სახლჩი მისულა და ი დევს ცოლა შაურთავ,

ნასულან ცხრან ძმანი, დევისას მისულან. ი დევს დაუთქმიან ი ცხრან ძმანი. მემრ დედისად ღმერთს ვაშლნი ჩამაუყრიან: ერთ წითელი, ერთ თეთრი: თუ მოხკმეჩავ თეთრს ვაშლსა, მაში ვაჟ გაგიჩნდებისავ. მოუკმეჩავ და გაშჩენივ ვაჟი და მესამეს დღეს კოჭაობაში გასულა, ე ყმანვილებს თუ დაუნყ შულლობა. ი ყმანვილებს უთქომ: – ჩვენ რას გვებძვივ? აიქ წეედი შენავ. დევმავე ცხრან ძმან დაგიტქნათავ.

მისულ დედასთანა, უთქომ დედისად: – დევმავე ცხრან ძმანიო მართლად დაგვიტქნაავე? – არავ, – დედას უთქომ: – დევსავე არა დაუთქმიანავ. ძუძუს წოვაში უკებნავავ ძუძუსადა: – მითხარივ ჩქარადავ!

უთქომავ დედასავ: – მართლად დაგვიტქნავ დევმავე.

ნასულას დევსთან, მისულას დევისას. ცხენ ხყონივ კა და მისულას დევისას სტუმრად. მოხგებებივ დევ, შაუყვანავ შინავ, უთქომ: – დანევივ, სა გირჩევავე.

– მე სხვაკან არცად დავწევივ, ჩემის ცხენის ბაგაჩი დავწევივ.

დანოლილას და ი დევს უძახებავე: – არ დაგეძინავე? – არავო.

– რამ არ დაგაძინავე? – დევს უძახებავე.

– შენთ მეზობელთ ყვირილმა არ დამაძინაო.

გასულას ი დევი, დაუთქმიან ი მეზობელნიცა. შამოსულას ი დევი იქავ. საწნის საკვეთელნი ჩაუსხმიან ცეცხლში ი ბაღლის დასადებად. ქვე თუ გაამწვავა და წაილ ი ბაღლისკე, ი ბაღლს ქვე თუ სძინავა და დევს ის თუ უნდ ი ბაღლსა თავში დაადვას და დანვას. იმ დროს ი ცხენს გაუ-

გავ, რომ დასწევასავ, დაუცავ კბილი ნიკორაის თითისად, გამოღვიძებია ი ბაღლსა და შამბულან.

იმის და ცოლად ხყვანივ ი დევს და იმის დას დევის ფეწში ლასტი დაუდვავ, ი ძმის ფეწში წყალი დაუღვრავ, ძმას უთქომ: – შენი ძმა ალლი ჭაბუკია.

გაუგავ ი დასა – ჩემ ძმაია, ი დევის ფეწში წყალ დაუღვრავ, ი ძმის ფეწში ლასტ დაუდებავ და ი დის ძმას გაუგორებავ ი დევი და უთქომ: – ე ცხრან ძმანივ ამოყარენივ მუცელშიითა, თორე მოგკლავავო!

ამოუყრიან ი ცხრან ძმანი, ერთ ვირი ჩათქმული ხყოლია და ისიც ამაუგდავ და საკუდური ამოხყოლიავ და ცოცხლებ ამაუყრავავ იქავავ. ი დევისად გადაუჭრავავ ი თავრივლები, წამოსულანავ შინისკედავ, ი დაი გამოუყოლებავავ. ცხრა ძმანიცავ და ი ვირიცავ. მისულანავ შინავა და დედას გახარდომიავ.

მეორეს დილასავ ორმო ამოუთხრავ და შიგ ჩაუგავ ხალიჩა, შიგ ჩაუყრავ ნიგოზი და ი ცხრან ძმანი ერთკე დამდგარან და ის ცალკე დაუყენებავ და უძახებავ: „ვინ წინა ნიგეზიანს ორმოჩია?“ მოქცეულან და ი ბაღლ მისულ წინა და მისულან ი ცხრან ძმანი, მიუყრავ მინა და დაუმარხავ...

დიალექტ. 24

დევისა და ეშმაკის ამბოვი

ა) დევის ჯელის ქვა

წინავა დევს სათიბე ჰქონიყო ელიაზე და ყარამაყაზე. დევს სულ მუდამ ატმასნებული ჰყვანდა ეშმაკი.

ერთახლის დევი ყარამაყას სთიბდა. ეშმაკმა დევის საკირცხლავად ნაბინავარჩი დაინყა თიბა. დევი აბრაზა, აბრაზა და, როცა ველარ აიტანა ემდვენი ბრაზება, ლოდის ნამტვრევი შამასტყორცნა და ეშმაკი გააზელი-ნა. ახლა იმ ქვასა ჰქვია დევის ჯელის ქვა.

ბ) ჯართიეთ ეშმაკი

ერთახლის წყალფერდზე სთიბდა ჯართიეთ კაცი, ნიკოლოზაი. დილ-ბინდზე დაინახა ნიკოლოზამა, რო ვინლაც ეეტმასნა. ნიკოლოზაი უკან გამოუდგა, ეშმაკი დაუმთხო, რასაც ნიკოლოზაი აკეთებდა, ეშმაკიც იმას აკეთებდა: უკირცხლავდა. დიდხან დაზდევდა უკენა. ჩაქანცული დაჯდა და დაინყა ფიქრი, როგორ დეეჭირა ეშმაკი. ესრე მაიგონა, რო თავათ ჯელები და ფეწები გეეკონა, ეშმაკმაც გაიკონა ჯელ-ფეწი. ნიკოლოზამ ერთბაშზე გაიჭრა წნელი, ეშმაკმა ქვა უსო წნელსა, მაგრამ ველარ გაშჭრა. ნიკოლა-

ზამ ეშმაკი დაიჭირა და მრჩხილები დასჭრა. ერთის ხევა-ბღლეძაით ჩამაიყვანა შინა. როსთენიმე ხანი ჰყვანდა შინა, ვერა შაასმინეს რა. საბოლოოდ გაიგეს, რასაც ნაღმა ელაპარაკებოდეს, ის უკუღმა ასრულებდა.

დიალექტ. 34

დევი

ჯადაში თუ ვინმე დაშჭიდებია დევსა, ჩვენიც ყოფილა ისა. აქა სხო მდგარა, ექა - ჩოხელი. ემ სოფელშია იქიური მდგარა და მაუძულებია თავი დევსა. ჩოხელს უთქომ იმედისათვი: - დავლათიანი კაცი ხარო, შენ აქ გადმოდიო და მე მანდ გადმოულო, გამსის ყოფილა. იქ შაჰყრია მას დევი. დაჭიდებულან. მამრე ნამოუქცევია დევი, უნდა მაშქრას თავი.

- ნუ მომჭრი თავსაო და ხთის ფიცს მოგცემო, რო შენს მისხი არა უყო რაო.

არაფერს არას უზამს ჩვენსა დევი, თუნდა სუ დევებზე გაიაროს. იმედს ძახებულან იმასა. ჯარში ყოფილა. ტალიანი თოფები რო ყოფილა, ტყვია არ შადენილა შიგათა ტანში, ნაბადში თურმე დგებოდა. მოვიდის სალამოზე და გაიბერტყის ნაბადი. ხან ჩარექი, ხან ჩარექ-ნახევარი ამა-დიოდის ნაბდიდან. ისეთი დავლათი ჰქონია. იმაზე მოვდივართ ჩვენა.

მე დევი არცა შამყრია, არცა გამამცხადებია. უკუღმა აქუ ფეჭები, ქუსლები აქათკე აქუ, ქუსლები წინ აქუ დევს. არჩობს კაცსა, როგორ არა, ღონიერ კაცს ეტანება. მწრებში გახედავსო, თუ სინათე გადის, არ უგდებს ყურსა. თუ სინათე არ გადის, ის მაგარია, იმას დეეჭიდება. ზოგს ისე მეეჩვენებოდა. როგორც ნაბადმოხვეული კაცი.

ძველებმა იცოდინაკე, ადრევე ეგრე იყვისკე. ეხლა არ ვიცით.

დიალექტ. 88-89

ეშმაკის ისტორიაი

რა ვიცი, აბა, სად იქნებოდა, თავადები კი ყოფილან. ერთხელისა თურმე დასხდეს და ქეიფობდეს. რაც გულითა სდომნია, სუყველა შაუს-რულეზავის.

მემრედა ერთს უთქომის, რომეო:

- თუ ეშმაკ არა ვნახო სიცოცხლითაო, ისე ვერ ვსცხონდებო და, აბაო, თქვენც მამეშველენითო. ეშმაკ რარიგად დავიჭიროთო. დავატყვევოთო.

ახლა ი სხვებს უთქომის, რო:

– ეშმაკების დამჭერი თავად იმის უარეს უნდა იყოსო. ყმებს უთხარიტო, საჩუქარს დავჰპირდეთო.

დაუდევავ საჩუქარადა ერთი იორლა ცხენი თავის შაკმაზულობიანადა, მაულალავ ყმები და უთქომ, რომეო:

– ეს ცხენ-უნაგირნი იმისნი იქნებიან, ვინცაო ეშმაკს დაიჭერს და მაიყვანსო. ვინ დაიჭერთო, ვის გინდანანთ ესენიო?

ერთ კაც ამდგარა და უთქომის:

– თქვენაო ერთ დიდ გუდა და ერთ ტიკ მაჭარ ჩამისხითო.

დალაღებულან ე თავადები და მიუცავ ტიკიცა-დ' გუდაცა.

ნასულა ის კაცი-დ' გზაგასყარჩი დამჯდარა. კუდიან დღე-ღამენი ყოფილან. უფიქრებავის: რა ვქნაო? ამდგარა, ი ტიკი მინაში ჩაუმარხავ ისე, რო პირნი კი დაუჩენიან იმისადა, გაუქსნავ და მაჭარ თუ გადმაზდიოდა პირთანიტა ი ტიკსა. თავადაცა ი კაცი იქავ ახლუაშიავ დამალულა.

რა თქმა უნდა, ღამითა ყოფილა ესე. თურმე გამაიარა ეშმაკებმა (ღმერთმ დაშამათოს ხინჯი-დ' მაცილი!). დაჰკვლია ამ ტიკსა ერთმ ეშმაკმა, სხვებმ კი ვერ ნახეს. იმან ისენი გაიცილინა, თავად მობრუნდა ტიკისაკ და უთხრა: – აი შე კაცის შამრცხვენელო, შე კაცის ლაფში გამრევო, შე სისხლის დამღვრელო, ფუი შენს ნამუსსაო!

თურმე მიაღუტა ამ ეშმაკმა იმ ტიკ-ღვინოტა, მობრუნდა და უნდა წასულიყო, მაგრამ იქავ რადამ მიბრუნდა, იფიქრა: რარიგი რა გემო აქო, აბა ვნახოო.

მივიდა ტიკთანა-დ' თითი დაანო მაჭარს, შალოკა, კიდეე შალოკა, გემრიელ რაიმ მეეჩვენა კიდეე. ახლა ჴელზე წამოსხმა სცადა, მაგრამ ტიკი მინაში იყო ჩადებული, ვერცაით რა გაზარჴვლა. რო ველარა უყვა, თქვა: მოდი, პირით დავლეო. დეეჭოჭა ეს ეშმაკი ამ ტიკსა-დ' შენს მტერს ნურა კარგი, იმან იმას პირ ველარ მააშორა! რასაცა მსომდა იმით, უფრო სწყუროდა. ბევრი დალია ძალიანა და დაითვრა ისე, რო ველარ ადგა იმ ტიკთანითა: ძალიან მეერია.

ი კაც დამალულ რო იყო, ნახა ი ეშმაკი, მივიდა, დააჯდა ზეითა, დაჭჭრნა ფჩხილნი, ჩასვა გუდაშია, მააკრა პირსა, აიკიდა და წავიდა, მიუყვანა ბატონებს ეს ეშმაკი.

დიალექტ. 133-134

ავსული თუ 12 საათს გადასცდა, 5-მდე ავზე გეძახის, საავოს გპირდება და თუ 5-ის მერე უკვე კეთილი ანგელოზი გეძახის, საშიში აღარ არისო. ნამდვილად იტყვიან, რომ არსებობსო. ჩვეულებრივად სახელს გეძახისო, ნაცნობის ხმაზე იცისო დაძახება, რომ გაგიტყუოსო. გაგიყვანს, გატარებს, გატარებს და გადაგჩეხავსო.

დაღლილი მზის მადლმა, თქვენ ხილად მოგცესთ.

*მთხრ. ნინო ტილაშვილი
ყვარელი, სოფ. მთისძირი*

ნეს-ჩვეულება

როცა რქიან გველს დაინახავ, საჩქაროდ გადააგდე ნითელი ტილო, ისე რომ რქები თავიანად ტილოს ქვეშ დაიმალოს.

გველი საშინლად იწივლებს. ვინც გადააფარა, მან ყურები უნდა დაიცვას, თორემ დაყრუვდება. გველი დაყრის რქებს იმ ტილოს ქვეშ და წავა. რქები უნდა აიღო მალულად. ისე რომ არავინ დაგინახოს. ეს რქები უნდა წაიღო და დამალო ხორბლის შესანახ ჭურჭელში.

ეს ნიშნავს ბარაქას. შენი სიცოცხლის მანძილზე ეს ხორბალი არ გაგიოთავდება, რამდენიც არ უნდა ხარჯო, მაინც ემატება და ემატება.

*მთხრ. ბელა ფოლადაშვილი
ჩამნ. თამარ ებრალიძე, 1940 წელი*

თოლსა თოვს თოლის გუნდასა,
ეშმაკებს უხარიანო,
საკენკეშაეს გორზედა
ადიან-ჩამადიანო,
ბევრა დათვისელ იძახებს:
– ვაიმე, ჩემო თივანო!
საქონს კი ნაკრით დავხკვება,
ლურჯავ, რა გიყო, ტიალო.

*მთქმ. მზექალ ნიკლაური
ჩამნ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა*

• • •
ამა მეჯალაფენია,
შელმამხარ რო გუბი ასა.
კოჭ-ბანრა გამაებმიან,
ვისაც ღნახვენ თუნგიანსა.

ქ. ბ. პ. XII, 193

• • •
ღმერთმა დაგწყევლოს, სიკვდილო,
დახვალ ეშმაკის გზაზედა,
მეუკაცურე ყოფილხარ,
ზიხარ უკაცურთ სკამზედა.
მისვლით კი მიიპარები,
წმას გასტეხ გამოსვლაზედა,
ფეწშიშველაიმც დაგაგდო
მაღალ არხოტის თავზედა.
ფეწთ მოგაზრობდა სიცივე,
ჭარ გახყებოდა ჯღანზედა.

ქაჯის ქალები I

ღვთიშვილებმა რომ ქაჯავეთი გატეხეს, იქიდან ექვსი ქალი წამოიყვანეს ტყვედ, სამი მოინათლა, სამი მოუნათლავი დარჩა. მონათლული ქალები იტყოდნენ: „მეგრელაური გახუა, მოგვწონდა და საცოლედ ვეწონებოდით“.

მონათლული ქაჯის ქალები არიან: სამძიმარი, აშექალი და მზექალი. ეს ქალები ძალიან ჭკვიანები და კაცის მოყვარულები არიან. ძალიან უყვართ გაჭირვებული ადამიანის დახმარება. ისინი ხახმატის ჯვართან ერთად ხსენდებიან და რჯულიან-ურჯულონი ერთნაირად ილოცავენ მათ.

სამი მოუნათლავი ქალი ჭორმეშავის ახლოს არიან, ისინი ადამიანებს მტრობენ და სულ მათ ვნებაზე არიან დამდგარნი. იმათ ხალხი იმიტომ ილოცავს, რომ არაფერი ავნონ, თორემ მათგან რგება არ არის მოსალოდნელი.

ალ. ოჩ. M 15

ძაჯის ძალები II

გიორგის ადრე უვლავ ქაჯეთ, სდომნივ იმათ გატეხა. ხან რარიგად მაშჩვენებოვ, ხან რარიგად – კაცის ალით მაშჩვენებოვ, ხან როგორც მუშა ისე მისულ, გზაკვალ გაუგავ.

ქალები ხუთნ წამაუყვანინან იქით. ტყვედ წამაუყვანავ, საქონელ იმათად ურევიებავ იქავ.

სამძიმარი, აშექალი, მზექალი პქვივებოვ. ორთ სახელი არ ვიცი. მაგათ სახელ ხატს არ უთქმევავ. მოდებოთ წსენდებოთ ევხლა ეგენ ხთიშვილნი. სამძიმარ მთავარი. ეგ არის მთავარ, როგორც დამცველი. ეგ გაიგებს და გააგებინებს სხვა ხთიშვილთ. საფარველ მაგას აქვ. იხურავს იმას, შადისა და ყურობს, ვინც რას ამბობს. ის პირდაპირ გამოუცხადებს ხთიშვილთ საუბარს. მეგრელაურს ქალის ალით შჩვენებოვ, ჳორციელის ქალის ალით, პერანგ უკერავ ნაჭრელებით. მეგრელაურს მასწონებოვ, მაყვანა დაუპირებავ. იმ ქალს მასთან თაოდ უმუშავებოთ, თაოდ მაუწსენებოთ. მემრ გაუგავ, რო არ ასავ ქალივ. შიგ მეგრელაურის ნასახლარში ას სალოცავ იმისა. მეგრელაურნი ამუწყვეტიან. მეგრელაურს მეფის ერეკლისად სულ გაუზიარებავ. ვილაცას უთქომ მეფის ერეკლისად, რო ბევრის ცოდვა გაქვავ, ერთი ვინმე კაც ნახევ, ხთისშვილთ ერთგულივ, სულ გაუზიარევ და ნახევარ ცოდვას მოიცილებავ. და დაუბარებავ ეს კაცი, გახუთი. უთქომ ერეკლეს, რო სამსამჯერავ ზურგზე მავიკიდითავ ერცხვასავ და რასაც ზიდავ, მეერევივ, ოქრო-ვერცხლი ნაიტანავ საჩუქრადავ. ღულის იქით მასულან გახუთი და იმის ამხანაგებო. მააქვ გუდით ის ოქრო-ვერცხლი. ამხანაგებ ტანებულან. ღულის იქით სრელოვანაში, ტყეებზედავ, გველ იყვავ განოლილივ. ჩოქზე დაჯდა გახუთიო. შეეხენავ, ნავიდავ ის გველივ. ტყე და ტყე გაცურდაო და დაიკარგავ. ჩვენ კი გველი ვნახეთავ. – შასცოდებოთავ, თქვისავ გახუამავ, – ნავიდა ჩემი საქმეივ, იმად რო ცუდი გაიზიარ. მისულა და რაც ხატები რამე იყო, თასი-ზარი, სრუყველა მინაში ჩაუდვავ, რო მე ვილუპებოთ ცოლ-შვილით და ჩაუდვავ მინაში. ამანყვეტილან კიდეც თავის ცოლ-შვილით. დალუპულან კიდეც მეორეს წელს.

მთხრ. გიორგი არაბული, 51 წლის.

ჩამწ. თინათინ ოჩიაური, დათვისი, 27.07.1962.

თსუფა 29990

ლალანგურის დაარსება

მწყემსების აგებულ კოშკ ყოფილ მთაზე. იქ უნახავ. შიბად ჩამასულ, ხატი იყვან და სურათ იყვავ, როგორც კაცისაო და ჭმალ ხქონდავ ჴელშიავ. წყემსებ ნამასულან და უთქომთ: ესეთ ესეთ რალაცაა ამა და ამ ადგილზე-დაო და წასულას ხალხი. უნახავა და ჴარ იყვავ ერთივ თეთრი და აფრინ-დავ ის ხატიო და რქების შუაში დაჯდავ. მივიდა ის ჴარი, საცა მთავარი. ის ხატი აფრინდას, ნაშალში ჩავიდას. ის შიბივ აიკეცა და დაიკარგავ. ჴარივ მივიდავ და იმაში დანვავ, სადაც ჩაბძანებულ ხატი. მისულანა და მაუჭრია თავი ჴარისად, დაარსებულ იმის მემრ. ქადავ გაუჭდავ თავისა. ის გაუგი-ეებავ იქ. ჴარისადაც იმას მაუჭრავ თავი და იმას უძახებიებავ სახელიც თავისა და ისიც, თუ რა უფლება ხქონდ. მაშინ დაარსებულ. ეგ კოპალაზე ადრე ას დაარსებულ.

მთხრ. გიორგი გურამის ძე არაბული, 51 წლის.

ჩამწ. თინათინ ოჩიაური, დათვისი, 27.07.1962.

თსუფა 29992

კუდიანი დედა-შვილი

იყვნენ დედა და მისი ქალიშვილი, ორივე კუდიანები. ეს ქალი გათხო-ვილი იყო და კუდიან ღამეს თავისი ქმრით მოსულა მამისახლში. იმ ღამეს სიძემ და ცოლის ძმამ არაყი დალიეს და თავისებური დრო გაატარეს. მერე დასაძინებლად რომ წავიდნენ, სიძემ ღილებიც გაიხსნა და ჯვარიც დაინერა. ცოლის ძმა კი ნასვამი ყოფილა და დავინწყებია ეს წესები. ცო-ლის ძმას დაეძინა და სიძეს ისევ ეღვიძა, როცა ამ უკანასკნელის ცოლს და სიდედრს (კუდიანებს) კუდიანები მოუვიდნენ და მოსთხოვეს ადამიანის ღვიძლი (იმ ღამეს ყველა კუდიანი ვალდებული ყოფილა, რომ ვინმე გა-მოეღვიძლა, უფრო თავისი ნათესავი და სხვა კუდიანებისათვის მიეტანა მისი ღვიძლი. ღვიძლს უხილავად ამოაცლიდნენ და მოკვდებოდა გამოლ-ვიძლული ადამიანი). მაშინ დედამ უთხრა თავის შვილს, ქალს: ადი ჭერხო-ში, ან შენი ძმა გამოღვიძლე, ან შენი ქმარი და ღვიძლი მოიტანეო. ქალი დაემორჩილა, ავიდა ჭერხოში, ნახა, რომ მის ქმარს ღილიც გახსნილი აქვს და ჯვარიც დაუნერია. მის ქმარს კი არ შეიძლება ხელი შეახოს წესების შესრულების შემდეგ და მის ძმას არც ერთი წესი არ ჰქონდა შესრულე-ბული, მაგრამ ქალს ძმა დანანდა და ვერ გაბედა მისი გამოღვიძვლა, ჩა-მოვიდა და დედას უთხრა: ჩემს ძმას არ დაუნერია ჯვარი და არც ღილი გაუხსნია, ქმარი რომ ყოფილიყო, გამოვღვიძლავდი და ძმის გამოღვიძვლა ვერ გაგებდო.

დედა გაუწყრა: „რა ძმა და ძმარი, ნადი და ჩქარა გამოღვიძლეო“. ქალი დაღონდა, მაგრამ დედამ საშველი არ მისცა და გამოაღვიძელინა ძმა და თავისი შვილი. ამ დედა-შვილის მოქმედებას სიძე ყველაფერს ყურს უგდებდა და ცოლის ძმა რომ გამოღვიძლეს და კედომა დაიწყო, სიძემ ამოიღო ხანჯალი და ცოლსა და სიდედრს თავზე დაადგა: ორივეს დაგხოცავთ, თუ არ გატყდით და ეს ცოლისძმა არ გამიცოცხლეთო. კუდიანი დედა-შვილი შეშინებულან. დედას უთქვამს შვილისათვის: მიდი, თხა გამოღვიძლე და შენს ძმას ის ღვიძლი ჩაუდევიო. გამოუღვიძლავს თხა. თხა იმავე წამს მომკვდარა, ღვიძლი თავის ძმისთვის ჩაუდევია და მორჩენილა. მერე გატეხილან და ბევრი რამ უამბნია კუდიანების ამბები. ხალხს ისეთი წარმოდგენა და რწმენა ქონია: კუდიანი თუ გატყდებოდა, ჩვეულებრივ ადამიანად იქცეოდა და კუდიანობის ნესებისა აღარაფერი ეცოდინებოდა. გატეხა იყო, რომ ის იტყოდა: „მე კუდიანი ვარ, გატეხილვარო“. ამის თქმის შემდეგ მოშორდებოდა კუდიანური სული და დარჩებოდა სუფთა ადამიანი.

ალ. ოჩ. M 32, რე. 46

კუდიანი დედა და თორმეტი შვილი

ერთ კუდიან ქალს ეყოლა ექვსჯერ ტყუბი ვაჟიშვილები. სულ თორმეტი. თერთმეტი გამოაღვიძლინეს და მეთორმეტის გამოღვიძელა რომ დაავალეს, ველარ გაიმეტა და გამოტეხილა. ჯერ დავალებაზე უარი უთქვამს: ერთი შვილი მაინც უნდა შევირჩინოო, კუდიანებს მაინც დაუყინებია და მოუთხოვიათ გამოღვიძელა. მეტი საშველი რო არ ჰქონია, ქალი გამოტეხილა და ლექსად უთქვამს:

მე ექვსის მუცლის მამგე ორ, თორმეტის შვილის დედაო,
უნცროსის ყამურულისა ეხლა ძლივ მექნა ნებაო.

ეს რომ უთქვამს, მოშორებია კუდიანური სული და დამრჩალა ჩვეულებრივი ადამიანი, შერჩენია უმცროსი შვილი.

ალ. ოჩ. M 32, რე. 46

უტანსი კუდიანი

ერთ კაცს ჰყოლია კუდიანი დედა. ჯერ ერთი ცოლ-შვილი დაუხოცია გამოღვიძელთ თავის შვილისათვის. მერე მეორე ცოლ-შვილი გაუჩენია და იგინიც დაუხოცია. მესამე ცოლ-შვილი რომ გაუჩენია, წასულა

მკითხავთან. მკითხავს უთქვამს: «დედა გყავს კუდიანი, ან უნდა გასტეხო და მოკვდეს, თორემ ცოლ-შვილი არ შეგრჩება და კიდევ გამოგიღვიძლავსო. შეილს ყოველი ღონე უხმარია დედის გამოსატეხად და, ბოლოს, რომ არ გამოტეხილა, შემოკვდომია თავისი დედა. დედა რომ მომკვდარა, ალარავინ მოკვდომია და შერჩენია ცოლ-შვილი.

ალ. ოჩ. M 32, რე. 46

გამოტეხილი კუდიანი

ყოფილა ოთხი ძმა. მოუყვანია ყველას ცოლები და ერთს ძმას კუდიანი ცოლი შეხვედრია. ამ რძალს თურმე ერთ-ერთი მაზლი ძალიან უყვარდა. ეს კუდიანებმა იცოდნენ და თხოვდნენ მისი კარგი მაზლის ღვიძლს. ამ კუდიანმა თურმე ვერ გაიმეტა ის მაზლი, რომელიც უყვარდა და მის მაგიერ გამოღვიძლა მეორე მაზლი. მეორედ მოთხოვეს მისივე გამოღვიძლა და ისევ ვერ გაიმეტა და სხვა მაზლი გამოუღვიძლავს. მესამეზე მოსულან კუდიანები და მოუნდომებიათ მისი კარგი მაზლის გადაგდება ბანიდან და ისე გამოღვიძლა. ამის მნახველმა კუდიანმა ვერ გაიმეტა მაზლი და დაიძახა: «არიქა, მაზლო, კუდიანები ბანიდან გადაგადებენ, გავტეხილვარ, კუდიანი ვარო». ეს რომ დაიძახა, მაზლი შეერთა და მოშორდა ბანის წვერს და გადარჩა გადავარდნას. ამ კუდიანსაც ახდა კუდიანური სული და დარჩა სუფთა ადამიანი. მერე გამოტეხილა. კუდიანი ლაპარაკობდა: «გატეხის ნება არ გვქონდა, კუდიანები თან მუქარით გვაშინებდნენ და თან კუდიანს უნდა, რომ კუდიანი იყოს და იცოდეს ყველაფერი, რაც ხდება ქვეყანაზე და ამიტომ ეზარება გამოტეხაო. მაგრამ მე ეგ მაზლი ძალიან მიყვარდა, სასიკვდილოდ ვერ გავიმეტე და გამოვტყდიო.

ალ. ოჩ. M 32, რე. 46

ომა და დევი

ომა ერთხან შუაფხოს ქალაზედ მიმავალა დ' შახყრივ დევი. იმ დროს ომას მფრინავ ხატი თან არ ხყონივა დ' დევს დაკვრა გაუბედავ. ომას შაუძახებავ კოპალაისადა დ' ირემთკალოსავ ცეცხლ გადმაჩინდაო დ' დევმავე მაშივ ღრიალ დაიწყავ. ნამავიდავ ყარტის ქუჩივით ცეცხლიო დ' სადაც დევი იყავ, აიმაში გაეფშვნიტავ. ჯერ ღრიალ დადგაო დ' მემრავ ნატრუსის სულმ იარავ, დაწვავ სადამავ აი დევიო დ' მე კი ნება მექნაო დ' ნავედივ. თუ[რმე] იამბის ომამ.

ჯერ ხო ასეთ ჯვარის ჯელკაცებს დევებ ძალიან ემტერებდესა დ' მემრ
ომამ რო ეს დევ მააკელივ კოპალას, მაშინ ქოოდ ძალიან გადევნიდნეს მე-
სისხლედ ომას, იჭერდეს დევები დ' იძევდეს მასაკლავად, მაგრამ შველდ
კოპალაი დ' შჩებოდ ომაი კოპალაის დაწმარებით დევებისგან მაცელას.

• • •

ერთხან ომა ნავიდ ბაცალიგოს ცოლეულთას სტუმრად. ნუხრ რო და-
ლამდ, ნავიდ ომა შინისკეს, ეუბნ სიმამრ, რო:

– ომაო, ეხლა ნასვლის დრო არ ასავ, მტრიან კაც ხარავ. კაცთადავ
დღე გაუჩენავ ევ ღმერთსავ სასიარულოდაცავ, სამუშაოდაცავ. ღამეივ მე-
ღამიეთაი ასაო დ' იმათ უნდა დაანებასავ.

ომამ თუ ერთხან რაი თქვის, მემრ ის აღარ დაიშალის. ნამავიდ ბა-
ცალიგოთ ლიქოკისკედ. იქ ერთ ინრო ჯევი ას გასავალი. აქ რო მასულ,
ჯელჩი ნაჭერ ცხენ დამდგარად დ' აღარ გამახყოლივ ომას. გადმაუხენებავ
ომასა დ' შავნაბდიან კაც იჯდავ ზედავ.

– ველარ გამაივლისავ, ომაო, შენ ცხენიო დ' ველარც შენ ნახოლავ
უჭირველივ, – უთქომ დევს.

– შენ ცხენზედავ შავნაბდიან შაჯდაო დ' არც შენ გაგიშობავ უჭირ-
ველსავ. ჩამახედივ, – უთქომ ომას, – ამ ცხენზეითავ, მზორიანო, დამპა-
ლო.

გადმამხტარ დევი დ' სცემიან ერთუცს. დევსაც ნება არ აქვავ ხოით-
განავ, იცოდინან, რო კაცსავ რაიც ძალი აქვავ, იმაზე მეტიო ძალით შახე-
დასავ, ძალ უნდა აუნონასავ დევმავ კაცსაო და თაოდაც იმ ძალით უნდა
შაებასავ.

შაბმულან დევი დ' ომაი. დიდხანს ვიბრძოლეთავ, იცოდისავ ომამავ,
ბოლოს ამაულავ ომას ხანჯარი დ' დაუკრავ ორი თავში. „დამისამევ“,
უთქომ დევსა დ' კოპალამ დაგისამასავო დ' ჩაქცეულ დევი დ' დაუნყავ
ღრიალივ. აქ რო ღრიალ დაუნყავ, ერთმ დევმავ საბალახოსჭალას დაინყავ
ღრიალი. მეორემ დევმავ აბუდელაურ დაიდღრიალავ: „არიქათავ, შავნაბ-
დიან მაკლესავ“. იქით გაქცეულ ომაი დ' ჭორმეშავ მასულ ნაობურთას.
ნაობურთას რო მისულ, ბევრადავ ჭკვაზე აღარ იყვავ, თქვიან. გამოზდ-
გომიან დევებ მდევრად ომას. შინ კი ვერ შასულანა, აი ბანსავ ჭიხ-ჭიხ
ედგისავ იქ, სადაც მიდ-მადიოდინავ. ომა გათენებამდინ იქ ყოფილ, ვე-
ლარ გაუბედავ შინ ნასვლაი.

ომა ხოიშვილიან კაც ყოფილასა დ' დევებს ვერ უნონავ ხოიშვილთ
შიშით.

პირქუში იმით ხქვიან, რო ისი შახედულად ცუდის სახისაი ას. წინავ ძალიან კაის სახისა ყოფილა დ' ოცდასამ ქალ ყოფილა, ვისაც ის ხყვარეზი. უთქომა დ' შაუთხოვავ ხთისად, რო ძალიან ბევრს უყვარორაო დ', ღმერთო, ისეთ რა მიქენივ, რო ამ ქალებს აღარ უყვარდავ. მერიგემ ღმერთმ გაუგონა დ' გააჩინ ყვაილი. ყვაილმ ისრ მაუთოჴნ პირისახეი დ' გააჴულურ, რო აღარავინ ახლოს არ ეკარებოდ. სხვამ ყველამ თავ დაანება დ' სამმ ქალმ არ დაანებ თავი. ერთ ქალი ელენე ყოფილ, რომენსაც პირქუში უყვარდა დ' იმას მაინც თავ არ დაუნებებავ. პირქუშმ თქვისავ: რახან ელენე ყვარელშიით ჩემკე წამავიდისავ, იმის სამკაულის ჟიჟინივ სამჭედლოში მამდიოდისავ.

პირქუში წინწინ კაც ყოფილ. მჭედელი. ის ყოფილ მგელაის შვილი, დავითი. ნაწილიან ყოფილას. რახან დაიძინისავ, მჴართ შუაშიით შუქ ამავარდისაო დ' გაანათისავ იქაობაივ. სხოდაც მანათის ოდნავ ხქონდისავ მჴართ შუაშიავ თეთრ კვერივ. ისით ჴორცნი ხქონ, რო მხესავით შუქს უშობენ.

პირქუშს უთქომ, რო ახმეტას ნავედივ ვენაჴის მოსაველელადაო დ', რო მავედივ, გრდემზე ენერავ, რო მგელაიშვილ დავითივ ამა და ამ დღეს უნდა მაკვდასავ. ვინვალევ, უთქომ პირქუშს, რამთვენჴერამავ გრდემივ ცეცხლში ჩავაგდიო დ' მაინც არ ნაიშალავ. მე მინდოდავ, რო ის დანერილი წაშლილიყვაო დ' მაგრამ მაინც არ იქნავ, როსაც დალიწნულ იყვავ დროივ, სწორედ იმ დროს ამამივიდავ სულივ. ისეთ წმიდა კაც ყოფილ რო, რო მომკედარ, ხთისნასახად გადაქცეულ. მემრ რო სულიწმიდად გადაქცეულ, აჴადს მასულასა დ' იქ დაარსებულ. მაშინ ბაცალიგველნიც იქ მდგარანა დ' ძმობა ხქონივ აჴადელთან.

პირქუშ რო დაარსებულ აჴად, მკითხავ გაუქადაგებავა დ' მაუთხოვიან ყმანი. ბაცალიგველ-აჴადელთ სცოდნივ, რო პირქუშივ კაცი იყვა მჭედელიო დ' იმას რაჴელ დავეცმნათავ, უთქომ, არ დახცმობიანა დ' გამწყრალ ძალიან პირქუში. ზოგისად ცეცხლ გაუჩენავ, ზოგ აოდ გაუხდავა დ' ისრ შაუშინებიან, რო, ბოლოს, პირქუშის ყმათ ჴარჴ-გირკლიანებს უდენავ. გაუკეთებავ აჴად პირქუშის კოშკი, დარბასი დ' საქვაბეი და დაუნყავ ლუდის დუღილი დ' ლოცვა პირქუშისა.

პირქუშს ყმან ისეთ დატეხილნი ხყვანიან, რო დღეობა რო მოვიდისავ, ყველას ხქონდისავ ჴარჴ-გირკალივ დამზადებულევ კაცებსავ, ჴვარჩიაც ჴარჴ-გირკლიანებ დადიოდინავ, ღამითაც ჴარჴ-გირკალიანებ იძინებდინავ დღეობაშიავ. თუ ვინ ჴარჴ-გირკალს მაიშორებდ, მაშივ აოდ უჴდავა დ' უმიზებებავ ჴვარს, პირქუშს. ბოლოს სრუ სალოცავ ძრიელ ჴვარად გადაიქცავ უბრალო კაცივ, იცოდინ [თქმა]. ჴვარჩი რახან ჴარზე დასხდინავ პირქუშის ყმანივ, ჴარჴ-გირკალსავ ჴლარა-ჴლურ გახქონ-

დისავ, იცოდინ. როდესაც ჯარჯ-გირკალს ჩაისხემდესავ, მაშინავ იარა-
ლიც სრუ დაყარიანავ პირქუშის ყმათავ. ჯარჯ-გირკალივ პირქუშმავ იმით
გაუწესავ, რო წინ-წინ რო არ დაღმორჩილდესავ. მაშინდელ ჯარჯ-გირკა-
ლი ნელობამდინ ხქონდივ შამანახული ხალხს. ბოლოს ჯვარში მიუტა-
ნავა დ' იქით ას დაკარგული. ჯარჯ-გირკალი რო მაუშლავ, მას იქითავ
მაუვიდისავ ქადაგსავ ჯვარიო დ' ატანებდივდისავ: მე მაშინ მქონდავ
ძალით დ' შაძლებავი, როსაც ყმანივ ჯარჯ გირკლიანნ დამიდიოდესავ.
აეხლადავ მკლავივ მკლავს გამისწორეთაო დ' კისერივ კისერსავ. მაგრამ
აისივ პირქუშ კი ორავ. თუ ჩემ ცხრაფესვიან მათრაჲ დავიბრუნეო დ'
ჩემ უნამებოვ მინასთან გავასწორე, მაშინ გაიგებენავ ჩემ ყმანივ, რო
პირქუშსავ აისივ ძალი-შაძლებავი ხქონივავ".

პირქუში წინწინ იორზე მდგარ. აჟადს იქით მასულა დ' იქაც უდენავ
ძველებს სალოცავად, იქაც ყოფილ იმის ნიში. მემრ რო ბაცალიგველნი
ბაცალიგოს წამასულან, პირქუშიც გამახყოლივ, რაიც დამრჩალი დ' ყველა
ერთნაირ სალოცავი. ხოლოთ ძალა კი უფრო ბაცალიგოს პირქუშს ხქო-
ნივას წინავ, რაკი ის თავ იყვ. პირქუშ ყოფილას დევებსთან მებრძოლი
დ' უჟოცავ დევები. მემრ რო მთავარ რაიც იყვ, ის ბაცალიგოს წასულა-
სა დ' აჟადს იმაზე ღამით დამრჩალა დ' იმთვენ შაძლება აღარ ხქონივ.
ემისად დევებს დაუწყავ ბრძოლაი დ' ჩაგვრაი. ქადაგ რახან დასვიანავ,
მაშინ მათატანებოვისავ აჟადის პირქუშმავ დევების მუქარაივ: „თქვენავ,
პირმზორიანნო, მე თუ ძალიო დ' შაძლება არ მაქვავ იმთვენივ, რო თქვენ
გაგამტვერნათავ, მე გაეავებოვბავ ბაცალიგოს ლეკურთაში მდგარს ჩემს
მოდმეს პირქუშსაო დ' ცეცხლით დაგწავთავ ერთიანდავ".

პირქუში წინ-წინ იორზე რო მასულას, იქ ზდობნივ დადგომა-დაარსე-
ბა, სადაც დევები მდგარან. ხთიშვილთ უთქომ: „პირქუშივ ქალისპირაი
ასავ, ეგივ დევებს ვერას ეტყვისავ, იქით ვერ ახყრისავ, ვერას ეტყვისავ,
ეშინიანავ. მაგრამ კოპალაი დ' თავის ძმობილი წყაროსთავ წმიდა გიორგი
დაშველებიან. იმათ დაწმარებით დევებ ამაუწყვეტიანა დ' თაოდ დაარსე-
ბულ პირქუში იმათ ნამყოფლავში. მემრ კი გაუგავ ხთიშვილთ, რომ კო-
პალაი დ' წმიდა გიორგი პირქუშს ძმობილები ხყვანდესავ, გაჭირვებაში
ისენ უშველდეს თავის ძმობილს. ამის გაგებაზე პირქუშს უფრო პატივ
დაზღვეს ხთიშვილთაცა დ' თავის ყმათაც. უფრო მეტად ილოცევდესა
დ' სწირევდეს შასანირავსაც, ზღვენსაც. გააჩინესა დ' ააბეს პირქუშის
დროშაიც. პირქუში მჭედელი იყვა დ' წყაროსთაულს წმიდა გიორგის ის
უკეთებდ მშვილდ-ისარს, რაკი წყაროსთაულიც მშვილდ-ისრით მეომარი
დ' მებრძოლ ყოფილ. რაკი კოპალაი დ' წყაროსთავ წმიდა გიორგი ძმო-
ბილები ხყვანდესა დ' დევებს ანადგურებდეს, იმაზე დევებს სამთაივ ჯა-
ვრი შჭირდა დ' ცდილობდეს, რო ევნ საით იმეებისად. პირქუშს იმთვენ

ძალ ვერ ხქონივ დევ-კერპთან საბრძოლად, როგორც სხვებსა დ' იმით იმას უფრო იძევდეს, თუ მარტოს სად მაიმწყვდედეს. ერთხან ჯიჯეთის ყელჩი დედუფლის წყალთან შახედ ბევრა დევებსა დ' დაიჭირეს პირქუ-ში. „მიშველეთავ, კოპალაო დ' წყაროსთავ წმიდაო გიორგიო“, შამაზძახნ თავის ძმობილებს პირქუშმ. იმავე წამს ცეცხლის გირკლებივით გაჩინდეს პირქუშთან გიორგიი დ' კოპალაი დ' სრუ ცეცხლში ჩანვეს, რაიც იქ დევები იყვ, გამაღგლიჯეს პირქუშ ჳელჩიითა დ' წამაიყვანეს. პირქუშს რახან შამაზძახნან გაჭირვებაში, მაშინ იტყვიან: „მიშველე, დიდო პირქუ-შო, ცეცხლისალიანო, ლეკურთის ვაკეს მებურთვალო“.

კოპალაი დ' წყაროსთაულ გიორგი რო ძმობილები ხყვანიან, იმათ გა-მაუჩევევ პირქუში დ' ძალიან დაუნყავ დევებისადაც ბრძოლაი, მტერს-თანაც შველა თავის ყმათად.

ერთ მიგრიაულ მშაველ ყოფილასა დ' ცხვარ ხყონივ. მიმავალ მშა-ველი ცხვარში შირაქისკესა დ' გზაში თათრის ყაჩაღებ დასცემიან. შა-მაუძახნებავე მშაველს პირქუშისად: „დალოცვილო პირქუშო, ნუ მამრევავ მტერსავ, შენ მიშველეო დ' ერთს ჭედილას მავიყონავ შენ კარზედაო დ' ვარდის დღეობას შამაგნირავავ“. პირქუშს შამაძახნება გაუგავა დ' იმ წამს ჩაშველებივ. თათრებივ თოფებს უყურებდიანავ, მშაველსაოდ არც ერთ არ გაუვარდავ. მშაველის თოფ გადიოდისაო დ' ზოგ დაუხოცავ თათრები დ' ზოგებ გაქცეულან.

მემრ რო ათენგენა მასულ, მაუყვანავ მშაველს ერთი ჭედილა თავის ცხვრის ფარაში არჩეული დ' დაუკლავ პირქუშისად. ერთ ბაცალიგველ კაცი იყვ გიორგიი დ' გუროს ორწყალში დევ შამახყრივ. შამაუძახნე-ბავ პირქუშისადა დ', რაკი ის ვერ ებრძოდ დევებს ძალიან, იმავე წამს გაუყოლებავ კოპალაი. ერთად მავიდესავ, უუბნავ გიორგის, კოპალაიო დ' პირქუშივ. პირქუშივ ცეცხლის მათრაჳით შამაეტივავ დევსაო-დ' დე-ვივ იმას არ შეეპოვავ. კოპალამ ესრივავ ლახტიო-დ' ცეცხლ გაშჩინდაო დ' დაინვავ დევივ.

დევს რო კოპალამ ლახტ დახკრავ, ისეთ ჭექა-ქუხილიო დ' დევის ღრიალ დადგავ, რო მთა-ბარ სრუ დაიძრავ, უგონთ გავსულიყავიო დ', რო გონთ მავედივ, იქ აღარა იბადებოდავ, აღარც დევიო დ' აღარც ხთის ნასახნივ. ავდეგიო დ' წამავედივ. სად დავდიოდივ, ის კი არ ვიცოდივ, ისრ ვიყავივ გაუყილივ. ერთს ნელს გიორგი იმის შემდეგ სრუ აოდ ყოფილ, მემრ ჯვართად მიუმაღლებავ ბევრი დ' მამრჩალ.

ალ. ოჩ. M 17, რვ. 19

წინავე ცროლს ყოფილ დარბასიც, საქვებეიც სანების ჯვარისაი. იქ უდენავე ხადუელთაც, კალოთანელთაც ზამთარ-ზაფხულ სადღეობოდ. იქ წასულს ხალხსავე არც სციოდისაო დ' არც ზვავე მაუვიდისავე. აქ ტყე არ ასა დ' ზამთრის შეშა ვერცაით უზიდავა დ' ხორცივე უცეცხლოდ დუღდი-სავე დარბასშიავე. საკლავ რო მიგეყავდისავე, თოვლზედ ისრ გაიარისავე, რო თოვლ არ გაუტყდისავე. იქ წასაყვან საკლავი ხალხს წინ თუ[რმე] დაუდგისა დ' თაო შახდის ცროლს ზამთრის. სხვაკან რო ქარბუქ იყვისავე, იქავე თბილ იყვისავე. როსაც დღეობა იქნებოდ, იქ ყოფილ გამართულ ყველაი: ქვები, საქვები, დარბასი, სუყველაი. ნელწადში მეკვლეთაც იქ უდენავე დ' მანამდენ იქით მეკვლენ არ მაგიდოდეს, ხალხ შინ ყოფილას პატიმარი. მეკვლეთ მიხქონივე მარტო სანთელი დ' ღამე იქ უთენებავის. სიცივე არ სცოდნივე. ისეთ თბილ ყოფილასავე, რომ ხალხსავე მთელს ღამესავე ოფლ გადაზდიოდისავე. ხელ მიგეხლათავე, ქვაიც თბილ იყვისაო დ' მიწაიცავე. მიხქონებეივე სეფეები, როგორც მეკვლეთ წესი ასა დ' სეფეებზე დაკრულ სანთლებსაც თაოდ გაეკიდისავე. თუ ვინ ან წმინდად ნამყოფ არ მივიდო-დაო დ' ან სოფელჩი ნამყოფს ნალალატარ რა ვისად ექნებოდ, იმის სან-თელს არ მეეკიდისავე ცეცხლიო დ' მეკვლენ თუ მასთხოვდეს მადლსა დ' შაეხვეწებოდეს: „დალოცვილო წმიდაო სანებაო, აპატივე, ზღვენითაო დ' სანთლით გადაახდივე. ჩვენ ორთავე თავზდებნივე ერთიანა შენ მეკვლე-პა-ტიმარნივე“. დამნაშავე უნდა გატეხილიყვა დ' მეკვლეთად ეთქვ თავის შა-ნაცოდვარი დ' ზოგს კი მაეკიდისავე ცეცხლივე იქავე სანთელსაო დ' ზოგს კი აღარ მაეკიდისავე.

სანების ჯვარ რახან მაეიდისავე, განათდისავე იქაობაივე, თვალთ კი ვე-რაი ვნახიდითავე, სცოდნივე წინათ, ნახისავე ან მკადრემაო დ' ან ხუცესმაო დ' იმას გამაუცხადისავე თავის ბძანებაი, მაშინ ძალიან წამება ყოფილას, ძალიან სინმიდე. ჯვრის ხელკაცს არ შეეძლიავე დიაცის ახლოს გაეველ ან დასტურსა დ' ან ხელოსანს, ან ხუცესს. დიაცის ახლოს კი არა დ' რასაც გზაზე დიაცებ დადიოდეს, იმ გზაზე გავლაიც არ შეეძლიავე. ხუცესს სრუ ცალკე იყვე ჭერხოში. იმის სამყოფჩი ვერც კაც შავიდოდა დ' ვერც დიაცი. ყველა დღეობაში თითო სანათლავე უნდოდა, ზოგში მეტიც. მემრ ეს წამება თანთან დაიკარგ, აღარ სწამს ხალხსა დ' ხთიშვილიც თანთან ახხდ. აღარც ხორცმ დაიწყ უცეცხლოდ დუღილი, აღარც სანთლებს ეკიდებოდ ცეცხლი. ხალხსაც სციოდა დ' ქარბუქვისგან ველარ დადიოდესა დ' დაანებეს თავი წევრს სიარულსა დ' გააჩინეს დაბლა სალოცავი. ხოლოთ გაამწესეს ნელ-ში ერთხან დღეობა მარტო ათენგენას, რაკი მაშინ კა დრო ასა, ყველას შაუძლავ იქ ასეღაი. სხვა დღეობებს აქ იხდიან, სოფლის გვერდზე რო ჯვარნი[ა]. იმის მემრ მაიკარგნეს დარბასი, საქვებეიც ცროლ, რო აღარც

ვინ იცის, სად იყვნეს, ვერც ვინ მიდიოდ იქ, სადაც ეჭვი იყვა დ' მაინც ამბობდეს, რო საფარველ დაედგავ, ველარავინ იგებსაჲ. ერთხან ზვამ კი მაიტან კარის ფიცარი, ერთ გვერდი ბობოქიკიანი. ფიჭვის ფიცარი იყვ ძალიან სქელი ერთ გვერდი კარისა დ' საით სად რა მაიტან, ისიც არ იყვ გასაგები, ვერვინ გაიგ. იმ ფიცარს ჯერ კი ინახევდეს ჯვარჩია დ' მემრ კი, არ ვიცო, სად ნავიდ.

ერთ მენადირეს, გუროელს, კანანათ მანგიას, დაღამებიყვ ნადირობა-ჩია დ' უჩინ ღამე ყოფილიყვა დ' არ სცოდნიყვ, სად იყვ. მისულიყვა დ' ეხ ღვონებიყვ. შასულიყვ ღამითა დ' დამდგარიყვ. სიზმარჩი მასჩვენებიყვ თეთრცხენიან კაცი. თაოდაც თეთრ იყვაჲ, რო თვალთ არ იყრიდაჲ. მათრახ ეჭირავ ხელჩიაო დ' წამამკრავ მათრახის წვერიჲ: „შენავ აქ რა გინდოდაჲ, რაად შამახვედიჲ აქაჲ“. ამაჲ ღამეს უნახავ სიზმარჩი თავის ვერძი, ოთხრქაი. უთქომ სიზმარჩი სხვა კაცს, რო ეგ ვერძიჲ აქ უნდა მაიყვანაო დ' დახკლავ. რო გამაღვიძებიჲ მანგიას, ისეთ თბილად ვინევიჲ, რო ოფლ გადამდიოდაო დ' გათენებულიყვაჲ კიდეცა. ამდგარ მაშვიჲ დ' მაუთხოვაჲ მაღლი დ' შაუთქომ ის ოთხრქა ვერძი, რო ზაფხულის აქ მავიყონაო დ' რო კარგად გასინათლებულა, დაუაზრენიო დ' დარბასში, სადამ კი ვნეორავ, თქვის მანგიაჲ, ყველა იყვაჲ განყობილიჲ სკამებიჲ, საცეცხლურიჲ, საკიდელიჲ, ზედგანიც იყვაჲ. სუყველა გამართულობა იყვაჲ სპილენძის ქვაბ-ტაბლებიჲ. გაკვირვებულ დავრჩიჲ, აქ მავსულორავ. გამასულ იქითაო დ' უნახავ მეორე კარნი შასავალნი. შასულა დ' აქ საქებაჲ ყოფილ გამართულ, ქვაბ-საკიდელი, დიდ სალუდე ქვაბი, შეშანიც იქავ იყვენესაჲ, ქვაბის ძირჩიაჲ. ლათბა, ტომარათ კედ-პირსაკრავები – ყველა განყობილ იყვაჲ.

გამასულ იქითაც, მაუთხოვაჲ მაღლი, რო გაუგავ, სანების ჯვარისად, რო მაპატიყვე, რო შენს კარჩია დ' კამალაჩი შამავვარდნილორავ ღამის სიბნელის გამოთაო დ' ათენგენას ჩემი ოთხრქაით ვერძით აქ შამავხდებიჲ. წასულ იქითა დ' ათენგენას მავიდაჲ მანგიაიჲ, იცოდიაჲ, ერთიჲ ოთხრქა ვერძ მაიყვანაო დ' ერთიჲ სხვა ზღვენ მააყოლაჲ. მემრ უუბნავ ჯვარის გამძლოთად ყველა, რაიჲ გადახხდ თავს, მაგრამ ის კი ველარც იმას გაუგავ, რომენჩი იყვ ან დარბასი დ' ან საქებაჲი. ამბობენ, რო საფარველი ზძესაჲ ხთიშვილთაგანაო დ' ვერც ვის ვერ შაუძლავაჲ იმის ნახვაიო დ' გაგებაიჲ.

ალ. ოჩ. M 17, რე. 10

ჩვენი წინაპარი თუხი ძალიან გულადი ბიჭი ყოფილა. თუხი წასულა ლებში თავის დასთან ღამე. გზაზე თურმე ტყიანს რომ გაცდა და მეორე ტყეში შევიდა ცხენით, წინ ვილაც ქალი გადმოუდგა. თუხიმ არ გააჩერა ცხენი და ის ქალი თურმე ეძახდა: „თუხი, გიჯექ ცხენსაო“. სამჯერ დამიძახაო. ცხენი არ გაუჩერებია, თავის დასთან მისულა, მოუსაქმებია და იქ დასარჩენად მისული უკან გამობრუნებულა, ერთი ვნახო, რა არსება იყო, ვინ მეძახდაო? გზაზე მოვაჭენებდი ცხენსო, ეკლიანში რომ შემოვედი, ჩამოვქვეითდი, დავგლიჯე ბლომად ეკალი და ცხენს გავაზე დავაკარიო. ზუსტად იმავე ადგილზე გადმომიდგა ის ქალი და მითხრა, „თუხი გიჯექ ცხენსაო“, სამჯერ რომ დამიძახა, ვუთხარი: „ჯექ და გადაყევი თანაო“. შემომხვია ხელები, იმ ეკალმა აღარ გაუშვა, შინ მიყვანა მინდოდაო. ფრჩხილები ჰქონდა ისეთი გრძელი, რომ თითქმის მკლავის სიგრძეო და პირდაპირ შინ მივიყვანეო. როგორც კი მივიყვანე შინ, იმწუთში დავაჭერი ფრჩხილები და ჩამოვიდე ჭერში ის ფრჩხილებიო. ხუთ-ექვს თვეს შინ მყავდა ეს ქალიო, ღამაში ქალი იყოვო ძალიანო. ძალიან გრძელი ოქროსფერი თმები, რაჭველი ქალის სამოსელიო... კვირაცხოვლობა იყოო ჩვენ სოფელში – ჭიორაშიო. სამი ცხენი გვყავდა სახლშიო. შინ მყავდა ძმა და ძმას ტყუპი ბიჭები ჰყავდაო. ამ ბავშვების დედა უნდა დარჩენილიყო, დანარჩენი ყველა უნდა წავსულიყავით ხატშიო. ამ ქალმა ამოიჩემა, თქვენ წადით ხატში, მე დავრჩები ბავშვებთან, ხასიათზე ვერა ვარო. შინ დავტოვეთ. ჩვენ წავედითო ისინი რომ შორს დაიგულა, დადგა წყალი, დაანთო ფეჩი, დაადგა ბავშვებს თავზე, ხუთ-ექვს თვისებს, სად არი ჩემი ფრჩხილებიო. ბავშვები ხომ აკვნიდან ჭერში იყურებიან, ასულა ჭერში და უპოვნია თავის ფრჩხილები, ჩამოკიდებული ჭერში. გაუკეთებია, ამოუყვანია ორივე ბიჭი აკვნიდან, აუკუნია და ჩაუყრია მდულარე წყალში. გავიდა ბოსლიდან, გამოიყვანა ცხენი, გადაჯდა და წავიდა კვირაცხოვლობაში. გასძახა, ახლოს რომ მისულა: „თუხი, წყალი დუღს, ხორცი იქლამვისო“ (იხარშებაო, რაჭულად). თუხის თურმე გულმა უგრძნო. კიდევ გაეკიდნენ, მაგრამ ცას და დედამინას შორის გამქრალა ის ეშმაკი. დახვედრიან შინ მოხარშული ბავშვები. ამ ქალს – ეშმაკს ფეხები მრუდი არ ჰქონია.

მთხრ. ხათუნა გობეჯიშვილი კარლოს ას.

ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, 1988 წ.

ძროხები ურეკია მთაზე ამ ქალს – მინანს. ერთი ბიჭი ყოფილა ბულალურთიდან. ამ ქალს და ბიჭს მოსწონთ ერთიმეორე, შეუყვარდათ და ხშირ-ხშირად მწყემსობენ ამ კარატეში, ერეკებიან ძროხებს.

ერთ დღეს დაინახეს შიბი და ხატი. ნახეს, რა. ეხლა რა ქნან, ის ხატი მოეწონა ორივეს და რომელი რომლისა იყოსო. – დავდგათ წყლიანი ჯამიო, საითაც გადაინევს, ისე იყოსო.

დარჩა გოგოს ხატი და ბიჭს შიბი – ბულალურთელს. მოვიდა საღამოს მინანი შინ და იმას ჰყოლია დედა თუ მამა დავლათიანი, რო რა არისო გუდაშიო? გაუგია, რო შიბი აქვ.

დაუწყია ამ ქალს დეკანოზობა, ყველაფერი იმას უსრულებია.

მერე მოხუცებულა და მომკვდარ იმ ხატშივ. მომკვდარ და ვერავის ძვრა უქნია და ქადაგს უქადაგებია, რო ჩემ ადგილს ნუ გამიცდენთო, აქვე დამმარხეთო. დაუმარხიათ იქავ, ა კოშკ რო დგას, იქა.

მთხრ. გიორგი ხახონის ძე ლიქოკელი,

44 წლის. მცხ. ქალისოფელში.

ჩამწ. გიორგი ჯაფარიძე, 1974

• • •

წინხადუელი მინანი დედას გამოუგდია, გაუჯავრებია. გამოსულა და გორზე დამჯდარა ლამით მტირალი. მისულან ეშმაკები და ტაოხის კლდეში წაუყვანიათ. მემრ დახკარგვია ჯალაბთ და ძმას უნახავ კლდეში ნაჯდომი მინანი, თეთრ ფარტენას (მატყლს) ართავდა და ორ აკვანს არწევდა. ვერ მოდიოდა სახლში დედასთან მინანი. ეშმასთან გაფიცულ ყოფილიყო. თუ რამ რკინეული იყო ოჯახში (ნალის ნამტვრევი უნახავს) – ვერ შემოვალთ უთქვამს. მე რომ მოვკვდებო, უთქვამს დედისთვის, გველები მოვლენო და ჩემი შვილები იქნებიანო და არ დახოცოთო. სიკვდილის დღეს სახლში მოსულა და მომკვდარა მინანი. გველები მოსულან, შვილები და უბეში დასევიან. მინან გორზე დამარხეს. მიდოდა დედა, სანთელს ანთებდა იმ გორზე, როცა მინანი დამარხეს, სოფლელი გოგოები ამ სურათზე შინდებოდნენ.

მინანის დედა ტიროდაო

მინანის გაჯავრებასაო,

მინანი არა ტიროდაო
ორის აკეანის რწებასაო...

(დიდ ლექს იყვის და აღარ მახსონს).

*მთხრ. ძილა ბალათერის ასული გოგოჭური, 68 წლის, სოფ. ატაბე.
ჩამწ. აზა მდინარაძე*

• • •

ქალ დაუკარგავ დედას, უძევაჲ. ერთკან კლდის ფეჭში – ეხში მოუწე-
ლავ. სრუ თეთრად ეცვაჲ, თეთრნიჲ აი აკეანნიჲ, ორნიჲ ედგნესაჲ, თე-
თრებში ქალ-ბაღლნ ეწვნესაჲ.

მინანის დედა ჩიოდა
მინანის დაღონებასაჲ,
მინან კი არას ჩიოდა
ორის აკეანის რწებასა.

დევეებს ცოლად ნაუყვანავ მინან, არც მოუკლავა და ცოლად შაურ-
თავ, ზეპირ უდენავ წინავ. დაალახტვიეს ჯვართა და გააქრობიეს, სუყვე-
ლა ჯვართალ შასძახდ წინავ.

ცხენს, ჯორს, ვირს უსურმაგს ეძახიან, უსურმაგ გულუნონი, რო არ
იჭმებ, ცხვა საქონ ხო იჭმებ და ის არ იჭმებ – მით ხქვიან უსურმაგ.

ცხენ არ გაივლისაჲ (უსურმაგიჲ იგებსაჲ), იქ არ გაივლისაჲ, სადაც ავ
სულ, ავ ქარ უფრ ბუდობსაჲ.

*მთხრ. ძილა ფიცხელაური
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე, ჯუთა, 1982 წ.*

ინანეა

წინაურთ ნაამბობ მაწასონს:

ერთ მეტა' ლამაზ ქალ ყოფილიყვ – ინანეა. ჰოდა, ი'მ ქალის დედას-
თან შესრულ ეშმაკი, მეტა ბებერ კაცის სახით (სინამდვილეში ახალგაზდა
ყოფილ). უთქვამავ ინანეს დედასად, რო შენ ქალივ მე უნდ შევიერთოვ.
თურმე ახ-ჩახედ ამ დედამ ჩამ ბებერ კაცსადა' ეუბნების რომეჲ:

შენ ბერო კაცო, ჭლარავ,
შენიმ საფლავიმც გათხარავ...

იმ ბებერ კაცმ კიდენ უთხრ რომევ:

მე თუ ბერი ვარ ჭაღარა,
შენ ქალიმც სადმე შამყარავ...

დუ'შალ დედამ რო, ინანებავ, ნუ გახყვებივ, ჩხუბიდ' დიდ ვაი-ვაგლახ
ხქონდ, ი'მ ეშმაკმ მაინც ცოლად წი'ყვან ინანეჲ. გავიდ რამდენიმე ხანი-დ
ი'მ დედამ იფიქრ, ვნახნელავ ჩემ ქალ-სიძენივ. ნავიდა-დ რა'ს ხედავს:
განკებილ სახლ-კარ უდგ ინანესა-დ' იმის ქმარს. ამ ინანეს გუ'ჩენავ ტყუპ
ბაღლებ ჰოდა' ორ აკვან უდგ, ორივ ოქროსაჲ, ჰოდა წუ'მღერ ამ ინანემ
თავის დედას. ოქროს სარკეიც ეკიდ:

ინანებ, დედო, ინანებ,
ინანეს გაჯავრებასა,
ინანე არას ნანულობს
ოქროს აკავანთ რწებასა.

მთხრ. სტეფანე თათარაიძე
ჩამწ. ეთერ თათარაიძე

- აზიკ. - კოსტა აზიკური, თუშური ჩანანერები, თბ., 1995.
- ალ. ოჩ. არხოტი - ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი (არხოტი). თბ., 1991.
- ალ. ოჩ. ფშავი - ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღესასწაულები (ფშავი), თბ., 1991.
- ალ. ოჩ. ხეცს. - ალექსი ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი (ხეცსურეთი), თბ., 2005.
- ალ. ოჩ. M15 - ალექსი ოჩიაური, თქმულებები ხეცსურულ ღვთაებათა და ღვთისშვილთა შესახებ, 1938 (ისტ. და ეთნ. ინსტიტ-ის არქივი).
- ალ. ოჩ. M17. რვ. 3 - ალექსი ოჩიაური, ხალხური დღეობები ბუდე ხეცსურეთში, 1939 (იქვე).
- მ. ბალ. ნ. მაკ. - მ. ბალიაური, ნ. მაკალათია, მასალები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა სამეურნეო ყოფის ისტორიისათვის, თბ., 1989.
- ნ. ბალ. - ნათელა ბალიაური, სწორფრობა ხეცსურეთში, თბ., 1991.
- ბოჭ. - გიორგი ბოჭორიძე, თუშეთი, თბ., 1993.
- დიალექტ. - ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1961.
- ვაჟა IX - ვაჟა-ფშაველა, თხზ. ტ. IX, თბ., 1964.
- თედ. - გიორგი თედორაძე, ხუთი წელი ფშავ-ხეცსურეთში, II წიგნი, ტფ. 1930.
- მაკ. თუშეთი - სერგი მაკალათია, თუშეთი, თბ., 1983.
- მაკ. ხეცს. - სერგი მაკალათია, ხეცსურეთი, თბ., 1991.
- მას. - მასალები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა სამეურნეო ყოფის ისტორიისათვის, თბ., 1989.
- თ. ოჩ. ქართ. - თინათინ ოჩიაური, ქართველთა უძველესი სარწმუნოების ისტორიიდან, თბ., 1954.
- თ. ოჩ. მით. - თინათინ ოჩიაური, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., 1967.
- ქ. მით. - ქართული მითოლოგია, შეადგინა, შენიშვნები და კომენტარები დაურთო აპოლონ ცაიანავამ, თბ., 1992.
- ქ. ხ. პ. I - ქართული ხალხური პოეზია, I, თბ., 1973.
- ქ. ხ. პ. II - ქართული ხალხური პოეზია, II, თბ., 1974.
- ქ. ხ. პ. IV - ქართული ხალხური პოეზია, IV, თბ., 1975.
- ქ. ხ. პ. XII - ქართული ხალხური პოეზია, XII, თბ., 1980.
- შან. თხზ. - აკაკი შანიძე, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. I, თბ., 1984.
- შან. ხეცს. - აკაკი შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია I (ხეცსურული), ტფ., 1931.
- გ. ცოც. - გიორგი ცოცანიძე, გიორგობიდან გიორგობამდე, თბ., 1990.

ლექსიკონი

ავქარი - ბოროტი სული.

აზარი - „ასი მოკლული წმინდა ჩლიქიანი ნადირი“ (ვაჟა).

აკაზმა - ფარდაგისა და შალის საქსოვი პრიმიტიული დაზგა-დანადგარი.

ალდახი - ნედლი ბალახისაგან გაგრეხილი თოკი

ალერდი - იგივეა, რაც ალდახი.

ამინა - წყევლის ასრულება.

ანაბრივ - ალბათ.

არ ჯამ - არ ვარგა, არაა კარგი, ავის მომასწავებელია.

ატყერება - თვალის გახელა.

აღე - სახე, თარგი, საკვლეველა.

აჭკვავება - აჩქამდომა, ხმის გაცემა.

ბალინჯი - 1. ხეიბარი; 2. ხიფათი, ფათერაკი.

ბაშქე - პირუტყვის სადგომი ზამთარში თუშური სახლის ქვედა სართულზე.

ბაჩაყური - სამტოტა ნამცხვარი, სულთაყრეფაში ესვრიან ისარს.

ბენიკუა - 1. პატარა; 2. კაცის საკუთარი სახელი ხევსურეთში.

ბიბკი - ობი.

ბითაო - დიდი ფიზიკური შემძლეობის კაცი, რომელსაც ნეკნები გაერთიანებული აქვს.

ბირკოლი - მარცხი, განსაცდელი.

ბოგა - (გურ. იმერ.) ხიდი, ბოგირი.

ბოროლა - კუდიანი, ავსული (იტყვიან უკეთურ ადამიანზე).

ბრიშა - სამკუთხა ლითონი, გვერდებზე წერტილოვანი ნიშნებით.

ბურაყი - ხატის დროშა.

ბუსურბანი - მუსლიმანი.

გაბჭოთება - გაბრუება, უზომოდ დათრობა.

გაზეკილი - გატენილი, პირთამდე სავსე (ტომარა, გუდა...).

გალო - ღრუიანი ძვალი (მკლავისა, წვივისა).

გამგუარი - გატრუნული, გაყუჩებული.

გარა - საქსოვი დაზგის დეტალი.

გარდას გადასვლა - გადამეტება, ზღვარგადასული საქციელი.

გარეე - ისევ, კვლავ.

გატანჯული - ნაბახუსევი.

გატრელება - გაკვირვება, გაუცხოვება.

გაქჩერება - გამეტება.

გალივება - გადარევა, გაუგონთება.

გელარძი - გამძლე რამ მასალის გრეხილი.

გირკალი - მარგილზე საქონლის დასაბმელი რკალი.

გიდელნი - ცის კიდით-კიდე.

გონთ - (თუშ.) კარგად. შდრ. უგონთ.

გულად გაყვანა - მიხვედრება.

გუგუტა - გუგული.

დავლა - ალაფი, ნადავლი.

დაზენკება - მინაზე დანარცხება.

დაკელი - ფერფლი, ჩანაცრებული ღველფი.

დამკაცრეული - გასწორებული, მონესრიგებული მიცვალეული.

დამწუხვა - დახუჭვა (თვალებისა).

დანადები - გვარის ან ოჯახის თვითგასამართლება ჩადენილი დანაშაულის მოსანანიებლად.

დასულეული - სუნდაკრული, ლპობაშეპარული.

დატომება - ავსულთა მიერ ადამიანის გადაბირება, მიმხრობა და დათავისება.

დახიზული - გამოხრული, ძელამდე დაყვანილი.

დაქელთული - გაგიჟებული, გადარეული, გაუგონთებული.

დელამფარი - ფარი, რომლითაც გუდანის ჯვარი ქაჯების მიერ ნასროლი უსურმაგისაგან იცავს თავს და თანამომძე ანგელოზებს.

დორაისქეველი - თუშური ფოლკლორის პერსონაჟი; ქაჯ-ემშაკების წინამძღოლი, რომელსაც შუბლში ღამის მანათობელი თვალი უზის.

დოსტორივ - პირდაპირ, ჯიქურ.

ელჩობა - სწორფერთა შუამავლობა.

ერთხან - ერთხელ.

ერულა - ავსულთა ფერხული.

ერცხვა - ერთმანეთი.

ეხი - მონადირეთა ღამისსათევი, გამოქვაბული კლდე.

ვაშრაპა - თუნგი, წყლის პატარა ჭურჭელი.

ვითა - რამდენი.

ზალი - რძალი.

ზემნოლეა - სულთამხუთავი დემონური არსება.

ზეპირ - თვალხილულად, გამოცხადებით.

ზისცვარი - რძე (ცის ცვარი).

თავადა' - მარტო, ეული.

თავრიელა - თავი (აღამიანისა, პირუტყვისა, ნადირისა).

თათხაზა - ცელქი, თამამი, ახტაჯანა.

თებჟორიკა - თუშური ზეპირსიტყვიერების უარყოფითი პერსონაჟი; ადამიანი ზოგჯერ იმორჩილებს, იშინაურებს და თავის სასარგებლოდ იყენებს მას.

თითბეჭედა - ცისარტყელა.

თორპილი - თვალ-პირი, სახე.

თუკლალ - ალბათ, მე მგონია.

თულუხი - მაღალყელიანი სპილენძის ჭურჭელი.

იქისაკ - იქით, იმ მიმართულებით.

კამალა - აქ: კამარა, კარის თალი.

კაპრაშა - მონითალო ყვითელი.

კარსე - „სახლის კარის წინა მინაშენი“ (გ. ცოც.).

კაცის დღე - „კაცის გარდაცვალების დღე, დრო“ (ალ. ჭინჭ.).

კბილსავარცხელანი - (ჯვართ ენაზე) ქაჯი, ეშმაკი.

კდინი - ავსულთა გააქტიურების კვირა იანვარში.

კენკეშა - საჭმელი მცენარეა. იზრდება მთაში.

კვალად - ნაცვლად, მაგივრად.

კვალეზა - დარიგება (ბავშვისა, მოზარდისა).

კვლევა - ძებნა.

კინა - რკინა.

კოტი - გვერდალი, ციცაბო.

კოჭბანარა - ზედ გამობმული, ლანდივით ადევნებული.

კუჭულა - 1. მთის თავი, ზედა ნაწილი. 2. კინკრიხო.

კუჭურა - ჯვარდანური ქალის მანდილი, თავსაბურავი.

ლათბა - დიდი ტევადობის გობი, რომელშიაც სალუდე ტკბილსა და სისწვენს აყენებენ.

ლაქარდიანი - ენამეტყველი, ტკბილმოუბარი.

ლოხი - მძიმე, უგერგილო კაცი.

ლოჯიანი - ჭუჭყიანი.

მაკვერი - მოკვერი, დათვის ბელი.

მარჯე - ავი.

მარჯეკალი - მაჭანკალი, შუამავალი.

მასანთონი - „სახატო-სარიტუალო ნამცხვრები“ (ალ. ჭინჭ.).

მაძახურა - უჩინარი დემონური არსება.

მეენე - ქადაგი; მედიუმი მრევლსა და ჯვარ-ხატს შორის.

მეპურსატნე - ხმელი პურისა და ყველის (სატნის) მჭამელი.

მეჯალაფენი - ეშმაკ-მაცილთა თავყრილობა უკაცურ ალაგას.

მთიდიმთი - მთა-მთა.

მიგრი - სიმტკიცისა და უტეხობის სიმბოლური სახე.

მინრიელი - ქვესკნელში განდევნილი ავი ძალა.

მკადრე - მედროშე. ხატის ხუცესი ანდა ქადაგი.

მკითხველა - მკითხავი, მარჩიელი.

მოგვლამს - გველოდება, გვემუქრება (ხიფათი, განსაცდელი).

მონა - ცუდი, უამური, უფერი.

მოსადევრიანი - ადგილი, სადაც ხშირად ჩნდებიან დევები და ქაჯ-ემ-
მაკები.

მოსაცუდებელი - დასასვენებელი, დასაწყნარებელი.

მოშ და მოშ - ხელ და ხელ.

მტყობიე - ავი ამბის (ვისმეს სიკვდილის) მაცნე, შემტყობინებელი.

მყვირალი - ავი სული, რომელიც ღამით ეძახის ადამიანს და ებრძვის
საქონელს.

მძინარ-მუშარა - ძილღვიძილში მყოფი.

ნაგაბარი - ნამუსრევი; დაფშენილი და გამტკერებული.

ნალაჭი - უნმიდნური, მირეული ადგილი.

ნაოხა - ძვლიანი ხორცის დიდი ნაჭერი.

ნასიპი - ბედი, ილბალი.

ნაძრახი - უღირსებო, უსახელო.

ნაწილიანი - დავლათიანი, ბედილბლიანი; ღვთის რჩეული, ღვთიურ საწყ-
ისტან წილნაყარი.

ნელა - გვიან, ამ ცოტა ხნის წინათ.

ნიგზურა - მუგუზალი.

ნუზლი - რისამე გუნდი, კრებული.

ოთხყურა ცხვარი - გამორჩეული ზვარაკი.

ონჩქარი - ოხშივარი.

პირად - უშუალოდ, თვალდათვალ (ლაპარაკი, საუბარი).

პირმზორიანი - პირმყრალი (დევის ეპითეტი).

ჟამნი - ეპიდემიის (შავი ჭირის) გამავრცელებელი მავნე სულები (ავი ან-
გელოზები).

რაგვერც - როგორც.

რაპრაპი - განათებული, გაჩახჩახებული.

რაქელუა - (კნინ.) როგორი.

რიკნა - მოკლე ჯოხი.

რომა - სიარული.

საკარიო - ჭირნახულისა და ნათიბ-ნამკალის დასაყამკრებელი სამუშაოები.

საქრეფი - სახვეტი (თივა).

სალაღობელნი - ხევს. იგივეა, რაც მასანთონი.

სამეშვლო - დამიზნებული ანდა ხიფათს გადარჩენილი პირის სახელით ხატისათვის შეწირული საკლავი.

სამრელო - დედათნესიანი ქალების დროებითი სადგომი ფარღალალა ქოხი.

საპირბენვე - ვახშმის შემდეგ (შუალამის ხანს) მჩეჩლებისთვის მირთმეული საჭმელი.

საპირისცნო - მიცვალებულის სახელზე დაკლული წვრილფეხა საკლავი.

სასრევ-სამართებელი - ხახმატის ჯვარის მიერ ქაჯავეთიდან მოტანილი სალესავი და სამართებელი.

სატანი - ყველი.

საფარველი - უჩინარმქმნელი; დამფარავი, დამმაღავი.

საცხად - ცხადად.

სანყევარა - მგზავრისა თუ მონადირის საორიენტაციოდ აგებული კოშკი მთის თხემზე. სხვაგვარად: ქვაკაცა, მილიონა.

სახმუნ - პირსაკრავი (ქისისა, გუდისა...).

სვილი - ჭვავი.

სვიოდ - სულ მთლად.

სი - სად.

სიმური - (ჯვართ ენაზე) წყალი, მდინარე.

სისხა - სისხლად გასვლა; კუჭ-ნაწლავის დაავადება.

სკივი - ნაპერწკალი.

სმინაობა - კუდიანთ ნუხრას სოფლის მოშორებით დამსხდარი ახალგაზრდები, ავსულების ლაპარაკს რომ ისმენენ.

სორსალით - უღონოდ, ბარბაცით (სიარული).

ტაზარი - ჯვარ-ხატის სამფლობელო, საბრძანისი.

ტაროცობა - ჩასაფრება, თვალთვალი (ძირითადად ქვეწარმავლის მხრიდან).

ტიჟინა - ყიჟინი, ხმაური, ალიაქოთი.

ტოლიკა - შინნაქსოვი შალისაგან შეკერილი სანჯიმარი.

უბიანი - ქალის საპატარძლო სამოსი, მორთული ვერცხლის სამკაულებით.

უგერში - უკვალოდ დაკარგული პირუტყვი.

უგონთ გასვლა - გრძნობისა და გონების დაკარგვამდე დათრობა.

უდერა - თუშ. ბევრი.

უკლო - ბეჩავი, უბედური, უიღბლო.

ურნატა - წყლისფერი ჩიტი; ჩნდება გაზაფხულზე ნახნავის კვლებში (ორ-ნატი, ურნატი - ყანაში გატანილი პირველი კვალი).

ურული - დავლათი; ზავთიანი იერი.

ურძანი - ხემცენარე.

უსურმაგი - უნმინდური, საჭმელად უვარგისი ცხოველი.

უთი - კერპი, ჯიუტი; უვიცი, შეუგნებელი.

უფერი - ცუდი, ეშმაკეული.

ფარაგა - მოქარგული გულისპირი ქალის ნაციონალური სამოსისა.

ფირფილა - გამხდარი, გაღეული (ხარი).

ფხატეხი - მშვილდ-ისარი (?).

ქადაგი - ხატის მსახური; ღვთის სახელით ხალხთან მოლაპარაკე ქალი ან კაცი.

ქალაღია - თხელი აბრეშუმის თავსაბურავი (ქალებისა).

ქაქეში - ღველფი, ნაღვერდალი, ღადარი.

ქვე - გაკვირვების გამომხატველი, ასევე, ზმნის მნიშვნელობის გამაძლიერებელი ნაწილაკი ქართული ენის დიალექტებში.

ქოო - მთლად, სულ მთლიანად.

ქორა - თეთრი (ხარი).

ქოქესაკ - ქვემოთკენ; ქვემოთ და ქვემოთ.

ქოქომო - ხევს. კაბის დაქარგული ბოლო.

ქოჯო - კონა (ისრისა); შეკვრა, გროვა.

ქურთემული - გრდემლი.

ყარტი - ქერ-სვილის ჩალა; ხმელი ბალახის ღერი.

ყვა - მოხალული ქერის ფქვილი; ცივი წყლით მოზედილი ქუმელი.

ყვერფი - კერა, შუაცეცხლის დასანთები ადგილი.

ყოფილამ - თურმე.

ყროლი - მყრალი, ძალიან ცუდი.

ყუდრო - (ჯვართ ენაზე) სახლი, საცხოვრებელი.

შინში - დეიდაშვილი, მამიდაშვილი; დედის ძმის შვილი, მამის ძმის შვილი.

შირიმის ქვა - რბილი, მოთეთრო ქვა. მთაში ამ ქვისგან მზადდებოდა კირი.

ჩავე - „ველური მხალეულის წვნიანი“ (გ. ცოც.).

ჩასაეს - ჩავლისას.

ჩოქმანაობა - დაუდეგრობა, მოუსვენრობა.

ჩუჩუნი - ოდნავ მოძრაობა.

ცია - მთლად თეთრი (ხარი).

ციცა - კატა.

ძენგლი - იხ. დანადგები.

ძვალისლილა - სამკაულად სახმარი ძვლის ლილი.

ნელშუ - ნელგამოშვებით.

ნელნადი - ახალი ნელი.

ნუხრა - სალამო, შებინდების ყამი.

ნყე - სანყაო (მაგ. მარცვლეულისა).

ნყლის დედა - ალი.

ჭარი - კანი; გველის ტყავი.

ჭერა - აქ: ცქერა, თვალთვალი (ჯიხვებისა, მტრის რაზმისა...).

ჭიაცეცხლა - ციცინათელა.

ჭადე - ნაჭდევი.

ჭოდი - თოვლის გაყინული, გამაგრებული ზედაპირი.

ჭრუტი - ჭუჭრუტანა (?).

ხაკი - ბანრის ტომარა.

ხეცრო - თეძო.

ხთისნასახი - ჯვარ-ხატი, სახელდებითი ლოკალური ღვთაება.

ხთისშვილი - სამზოვზე ღმერთის ნება-სურვილის აღმასრულებელი წმინდა სული.

ხინჭრიკვა - ბროლის სახეობის თეთრი ქვა.

ხოოშანი - შუამდგომლობა უზენაეს ძალებთან ცოდვათა შენდობის თხოვნით.

ხოჯეგნი - ყარაულები, დარაჯები, დამხმარეები.

ჯაა - ხეობის სათავე მთაში; ხორხი.

ჯევიჯევი - ხევიჯევი.

ჯეწერა - ობლად (უდედოდ) გაზრდილი ბატკანი.

ჯეწი - მძიმე, დიდრონი ქვა.

ჯურჯევა - სოფლის ორღობე; სახლებს შორის ვიწრო გასასვლელი.

ჯარჯი - პირუტყვის დასაბმელად ან რისამე შესაკრავად დაგრეხილი წნელი.

ჯვარიონნი - ჯვარ-ხატის მსახურნი; ხეცსურეთიდან თუშეთისკენ რიტუალური მსვლელობის მონაწილენი; ხახმატისა და კარატის ჯვრების უნჯნი ყმანი.

ჯლანნი - ბანდულები.

ჯლირტი - „კანქვეშა სიმსივნე“ (ალ. ჭინჭ.).

საძიებლები

საპუტარი სახელი, გვარი, ძველგვარი, პიროვნება

აბაისძე 33, 244	ბაძია 210
აბულეთაურთ ხოლიგა 21	ბაჭყია 314
აბულეთაური 117	ბახაგა 185
ადადა 311	ბებერა 196, 212, 254
ადონათ მინდია 318	ბერა 287
ადუა 244	ბერდია 304
ავთანდილ გოგოჭური 106	ბერდიათ ბერდიული 310
აღდაურიანები 212	ბერდიშვილი გაგა 302
ალექსანდრე ბატონიშვილი 290	ბესარიონი 330
ალექსაურები 194	ბენიკუა 300, 307
ალუდაიძე იროდი 337	ბენინა 299
ანდრო ბაბო 160	ბისანა 308
ანთა 242	ბიძურათ ხთისო 299
არლუნის ჩარლუნი 152	ბოიგრის ცოლი 255
აფციაური 202	ბოსელანთ ექთო 220
ალათო 92, 93, 94	ბოჭკა წულაია 264
აყოს თინა 145	ბოხეენი 319
აშაკო 34, 139	ბოჯიანთ შაქრო 178
ახმედი 307	ბუბიკა 300
აჯვათ ნათელა 304	ბუბიკა ჭინჭარაული 91
	ბუთლია 138
ბაბულა 71, 149	ბულოელა 115
ბაბუტა 301	ბუნულა 104, 194
ბაბლიათ ჩუა 300	ბუჩაანთ ქალი 147
ბათირა 282	
ბათირი 341	გაბიდათ აბროანი 335
ბარმა ბახტური 333	გაბური 33, 215
ბასილ წინკოლაური 278	გაგა 271
ბალიაურნი 267	გაგა ბუჩუკურელი 292
ბაჩაკთ იროდი 255	განა 274
ბაჩიკელა 199	განძა 105

გარა 332
 გეიანთ ესტო 162
 გერმანე 170
 გეჯა 221
 გეჯია 57, 68
 გიგა 241
 გიგაურები 244
 გიგოიძე თათარა 175
 გიგუჩი 308
 გიზალია 229
 გოგათ შალიკო 212
 გოგნაურთელ მიხა 278
 გოგოთურეთ კაცი 197
 გოდერძი 176
 გორელაურთ გოგოთური 278
 გუგო 192
 გურული კანანა 59
 გუჯეჯიანი 330

დავითა 121
 დათაშვილები 225
 დათვია 291
 დამწვარა 247
 დევდარათ სარა 335

ევა 259
 ევა განირაძე 35
 ეთერო 172
 ელანე 244
 ეპრო 71, 150
 ერეკლე 88
 ერეკლე მეფე 140

ვაჩეთ კაცი 148

ზვიედა 241
 ზურაბი 303
 ზურაბ ერისთავი 16, 17

თავებერთ ესტატე 232
 თავებერთ ნესტორა 69
 თაზი 319

თამარი 130
 თარუა 200
 თარხანათ გაგა 292
 თასი 308
 თეკლე 137
 თემირა 319
 თილიეთ ხარება 43, 150
 თინა 176
 თლუმა 332
 თოთანთ ნიკოლოზი 177
 თოიანთ ლეო 253
 თორღანთ ჯალაბაური 199
 თორღვა 207, 290

ივლიტა 67
 ითის დარცალი 332
 ითის ნიქა 180
 ილიკო 245
 იმედი 281
 ინანე 361
 ირაკლი ხვისტანი 235
 იროდი 145
 ისიდორე 175
 ისმაილა 174
 იოიანთ ბაკური 34, 152

კაგათ გიგი 305
 კანანათ მანგია 358
 კეებულა 91
 კეესონათ დიაც 146
 კეესონათ იორამი 145
 კეიმალა 308
 კეიმი 308
 კეირიკა ლიქოკელი 269
 კოლა 257
 კოფა მგელაშვილი 193
 კრუა 170
 კოშტიკაური 115

ლევანი 62, 64, 91
 ლელა 172
 ლეო 280

ლოსეურაშვილი 185
ლუკაია კალანდია 251
ლუხუშაშვილი სარდო 220
ლუხუში 203

მამალ სიდო 73
მამუკა ქალუნდაური 259
მამუკო 319
მანგიანი 244
მარგალიტი 260
მარგიანი 330
მარიამი 89
მარტია 106
მარტია მისურაული 119
მამუნი 274
მაჭკატაშვილი იროდი 32, 82
მგელა 242, 247
მგელაშვილი დავითი 354
მერეზიანი 285
მერცხალა 307
მეჭობაური 322, 337
მზექალა 249
მიქა 317
მინდია 20, 46, 52, 129, 138, 141
მიხა გოგოჭური 106
მიხაკო 146
მურღვა 192
მურღუევები 192

ნავგურაიძე ტატი 225
ნანაისძე 138
ნანო 176
ნატო 63, 68, 69, 75
ნანუკი 245
ნიკა აგიაშვილი 91
ნიკო 185, 288
ნინო ხოსიკურიძე 68
ნისლაური 304
ნისლაურ ჯალაბაური 91

ობოლა 312
ომა 352

ომანთ სვიმო 176
ომარი 71, 72, 149

პაპუნთ დიაც 67
პატიკო 174
პელა 182
პეტრე 126, 135

ჟულაქ გამლივარაული 271

როსტომი 291
რუსუდანი 63

სალამა 308
სანდუა 178, 196
საფარათ ბაბაღე 254
სალირა 132
სალირაშვილი ვასო 296
საყურაანი 211
საჩინა 221
სვიმანი 254
სინდიურისძე 57, 22
სირანა 149
სონა 174, 193
სულთანელი დათო 35, 49, 212

ტარიელი 200
ტასო 175
ტირო 74
ტირო იჭირაული 210
ტყრუშულა 160
ტყრუშულათ ტარიელი 159

უთურგათ ბერდია 210
უფლა 300, 307
უშიანთ ალექსი 139
უშიშა 164, 272
უშიშა შულღიასძე 339

ფარნავაზი 45
ფერაულნი 194
ფროსე აჭაიძე 253

ქააძე შიო 218
ქალიკა 159
ქალუნდაური 338
ქეთო 176
ქისტათ დედა 200
ქორძო 245
ქუის ცოლი 225
ქუჩუ 262, 264

ლივა 194
ლორაშვილი მარო 157

ყამარი 277
ყარდანაული ვეფხვია 312
ყაყიჩთ ალექსა 310
ყუდია 138
ყუდია არაბული 178
ყუდიანი 194
ყუდო 178

შალვა 269
შამილა 71, 149
შაოანთ ბებო 237
შეთე გულუხაიძე 89, 171, 337
შიო 280
შოშიათ დედა 172
შუქია 105, 138
შუშანანი 267

ჩარუხაულანი 180
ჩაჩაურთ გიგია 245
ჩირეხა 278
ჩმიქთ მამუქა 33, 81, 89
ჩოთა 207
ჩოლაგაური 149
ჩხერის ცოლი 38

ცოკოანთ ანიკო 178

ძილა 301
ძორა 184
ძუბეთი 184

წვრილა 301
წინნალა 285
წონკა 241

ჭვრიტიანები 331
ჭვრიტიანთ ლიზა 161
ჭოლა 274
ჭრელა 277

ხაბათ იორამი 229
ხაბჯუ 227
ხაპრო 149
ხახონი 308
ხეულა'ნთ ქალაი 63
ხეთისო არაბული 41
ხეთისო საფარაშვილი 261
ხიზანათ კატო 176
ხირჩლა ნიკლაური 115
ხოგაის მინდი 130, 132
ხოლიგა 117
ხუტა ხუციშვილი 275
ხუხუ 262, 264

ჯართიეთ ნიკოლოზაი 344
ჯეცსურა 73
ჯელმოკლით მამუქა 312
ჯირჩლა 304
ჯოჯა 138
ჯუნჩალეს ცოლ 37

ჯავარა 166
ჯალაბაურნი 149
ჯიჭოიანთ ვანო 174
ჯღუნათ მიხიელი 178

დემონები. ღმერთისპირელები. პერსონაჟები

ავთანდილი (დევი) 318	იაჭსარი 113, 116, 124, 183, 187, 247, 275
ავი დედაბერი 139	
ავქარი 66, 67	კბილსავარცხელანი 112
ალი 7, 8, 15, 60, 324	კოპალა 107, 112, 124, 128, 135, 140, 183
ამენქალი 109	
ამირანი 141, 142	მამასწვერა 206
აშექალი 33, 45, 105, 108, 111, 118, 124, 128, 348	მაცილი 346
	მაძახურა 70, 224
ბადრი 141	მესეფი 220, 251
ბოროლა 156	მეჯალაფენი 348
ბოროტი დედინაცვალი 88	მზექალი 33, 45, 105, 11, 116, 124, 128, 348
ბუკნაჭოტა 225	
	მინანი 360
გაბურთ ეშმა 96, 215, 339, 340	მყვირალი 70, 225
გავლილი 70, 225	მწევარი 233, 246, 247, 270
გახუა მეგრელაური 33, 103, 105, 107, 110, 114, 121, 126, 133, 183, 247, 311	ნადირთეშმა 11, 60
გველესაპი 258, 259, 337	
გველი 259, 272, 294	ოზოკოჩი 19, 22, 262
გველისფერი 270	ოზოპინტე 221
გიორგი ნალვარმშენიერი 105, 107, 108, 116, 123, 247	პირქუში 124, 127, 142, 189, 247
დალი 7, 13, 15, 21, 31, 55	უამნი 240, 242, 243, 246, 247
დევი 8, 9, 80, 81, 267, 270, 274, 277, 281, 288, 317, 326, 345, 352	როკაპი 13, 19
დევის ქალი 269	
დემონთ მეუფროსე 13	სამძიმარი 11, 13, 23, 55, 97, 104, 105, 115, 118, 128, 247, 348
დობილნი 10, 223, 244	სიმენქალი 105, 109
დორაისჭეველი 13, 19, 33, 95, 151, 152, 217	
	ტყაშმაფა 32, 47, 222, 264
ეშმაკი 7, 15, 18, 27, 30, 51, 66	ტყის ქალი 16, 21, 263
ეშმაქალები 16, 17, 21, 32, 35	
	უსუბი 141
ზემწოლელა 38	უფრი 41, 68, 239, 255, 271
თებუორიკა 96, 211, 331	ქაჯი 7, 11, 40, 244, 299
თეთრი ძაღლები 88	ქაჯის ქალი 24

შუპნური 269
შუპანქალი 171

წყლის დედა 21, 32

ჭინკა 7, 8, 249, 252

ხატის დობილნი 9

ჰაგუნდა 43, 198

ჰაშურა 43, 197

ადგილის სახელები

აბანოსთავი 147
აბუდელაური 36, 80, 114
აბულიანთ ბარი 252
აბულის ნვერი 80, 271
აგეურთისძირი 145
ავისგორი 29, 187
ალაქო 308
ამლა 109, 158, 170, 179, 242, 254
ანატორი 153, 185
ანდაქი 146
არდოტი 180, 192, 258
არჭილო 146, 192
არხოტი 244, 247, 273
ატაბე 119
აფშო 131
არხოტი 209
არხოტის მინდორი 163, 165, 166, 168, 328
ახადი 137, 186, 189, 193, 354
ახადის მთა 186
ახიელა 158, 242
ახმეტა 149, 195, 267
ახო 106
ახტანი 226

ბაიტისწყევი 258
ბაკურხევი 127, 210
ბანძა 251

ბანჯარა 143
ბარისახო 106
ბაცალიგო 127, 137
ბახტურის ცხენგანაფრინდომი 333
ბებერაგორი 89
ბეთლემი 103
ბეთლემის გორა 275
ბეტისჩრდილი 198, 327
ბელელა 177
ბისო 91, 106
ბლო 192, 247
ბობე 174
ბოდახევი 205
ბოჭორნა 178
ბულალაურთა 267, 360
ბუჩუქურთა 312
ბუხურთა 333
ბუხურთის ჭაა 181

გადმასაჩენა 160
გამსი 280
გარსიანთ მამული 199
გიორგიწმინდა 296
გირევი 212
გოგოლაურთა 195
გოგრულთა 229
გომენარი 158, 196
გუდანთა 178, 210
გუდანი 103, 106, 192

გურია 13
გურო 57, 221, 338
გუროს ორწყალი 356

დადიკურთა 158
დათვისი 155
დათვისჯვარი 121, 136
დანო 88, 92, 189, 220
დართლო 40, 146, 248
დაქიურთა 162, 174
დაღისტანი 124
დიდებანი 280
დიდოეთი 111, 123
დორაისვევი 29, 32, 40
დოჭუ 201, 252
დუმაცხო 199, 280, 281

ელია 344
ელიაგზა 54
ერნო 313
ესაჩუ 254
ეშმაისჭვადნი 29
ეშმაკისხევი 29

ველეეთილი 29, 121
ვესტომთა 197, 253
ვეშაგურთისგორი 316

ზეთნაპირი 160
ზეისტეჩო 173

თევდორაჭევი 106
თიანეთი 112
თუშეთი 13, 92, 98, 112, 147
თხილა 112

ირემთკალო 352
ილონეჲ 145
ინროჲ 29

კაკანია 146
კარკუჩა 209

კარნაულთა 91, 269
კახეთი 147
კეველო 178
კეველოს მთა 161
კეველოს ჯაა 161
კვათე 269
კიკიაგორი 185
კისტანი 89, 117, 156, 223
კიტოხი 280
კინლურთ რუეი 232, 237
კოკანაისჭალა 160
კოკლათა 335

ლებაისკარი 117
ლეკეთი 337
ლიქოკი 113, 156, 218
ლუჩუა 114

მათიგო 334
მათურა 276
მაკრატელა 139
მანთაძეები 143
მარანასი 324
მაქართისძირი 199
მაქართისხევი 281
მალაროსკარი 261
მალაროს მთა 261
მაშალოს გორი 190
მახკოსგორი 191, 208
მესხეთი 76
მთისძირი 157
მთიულეთი 131
მიგრიაულთა 29, 196
მოკვეთილა 29, 196
მუქუ 241, 278
მუცო 124
მცხეთა 241
მწვაქეს გორი 180
მწურო 220

ნადილიურთა 333
ნაფხვერა 29

ნაქერალა 73	უკანაფშავი 189, 214
ნახიზნარი 243	
ნინახი 29	ფარსმა 139
	ფასანაური 198
ომალო 78, 171	ფოქესის მინდორი 281
ორწყალი 149	ფშავი 28, 54
ოფარეჩი 275	ფშავ-ხევსურეთი 189, 214
	ქალთვაკე 178, 248
უველურთა 176	ქვახიდი 162, 180
	ქისტეთი 15, 185
რაჩხა 264	ქმოსტი 114, 313
რაჩხას მთა 262	ქოჩადალა 158
რაჭა 17, 48	ქუმელაურთა 156
როშკა 113, 114	
როშკისკორეჩი 303	ღები 224, 256
	ღებითო 170, 256
საბალახოსჭალა 353	ღული 80
საეშმაკია ჴევი 78	ღულისთავი 247
საკანაფისწევი 294	ღულისძირი 349
საკენეშე გორი 347	ღულისჭალა 306
სამეგრელო 13, 16	ღურღუ 254
სამტრედე 165	
სარჭე 143	ყარაია 142
საფიტე 139	ყარამაყა 344
საქარისგორი 106, 119	ყიზლარი 277
საქუხარას ქარაფნი 29	ყორისწყალი 103
საყდართთავი 241	
საყივარა 177	შარვანი 196
საჩალე 141	შატილი 296
საძელე 313	შახალი 301
სახვევნი 209	შენაქო 145, 331
სახმელა 274	შტროლთა 139, 176
სვანეთი 13	შუამბა 339
სინდაურაის მაღალი 57	შუაფხო 114, 187
სიქოეტი 232	
სნო 209	ჩალახევი 148
	ჩირდილი 312
ტანე 271, 304	ჩილო 40, 174
ტაოხის კლდე 360	ჩოხი 281
ტეიბერი 330	ჩხუბა 41
ტყვიავი 324	

ცირასები 287

ცირბევი 178

ცირმაშტე 35, 259

ციხეთგორი 113

ცოკალთისვევი 160

ცროლის მთა 357

ძარლუნა 209

ძაუგი 209

ძველციხეძირი 139

ნანერი 330

ნინჯადუ 119

ნყალფერდი 344

ნყაროგორი 88

ნყაროსთავი 189

ნყარუაყურე 195, 196, 234

ჭანჭახიე 106

ჭართალი 231

ჭაჭვეთი 29

ჭეშო 175, 178, 259

ჭიე 91

ჭიმლა 132

ჭიორა 256, 359

ჭიშეხი 113

ჭონთიო 162, 174, 180, 212

ჭორმეშავი 103, 104, 105, 107, 110, 122,
140

ხაშარი 215

ხაშარის ხეობა 195

ხახაბო 151, 156, 240

ხახმატი 108, 123, 126, 286

ხევი 95

ხევსურეთი 13, 24, 109, 136

ხიბრეტი 29, 202

ხიბრეტის ჯევი 232

ხიდოტანი 200, 242

ხისო 67, 333

ხიშმუ 327

ხორნაულთა 122, 275

ხოსიათ ბარი 252

ხოფნიღელე 113

ხოშანე 29

ხოშარა 149, 193

ხოხა 327

ჯადახკე 302

ჯაწნი 159

ჯმელგორი 202

ჯონე 208

ჯაბრეულთა 119

ჯარეგა 307

ჯვართანა 161

ჯვართვევი 188

ჯიჯეთისყელი 356

ჯოჯოხეთა 29, 198

სარჩავი

- ქაჯავეთს ლაშქრობა 103
გახუა ბეთლემის სახლში 103
გახუა მეგრელაური 104
გახუა I 104
გახუა II 105
გახუას ბოლო 105
კაცი და დეენი 106
გახუა და ქაჯავეთის ნადავლი 106
ქაჯავეთის ლაშქრობა I 107
ქაჯავეთის ლაშქრობა II 110
ქაჯავეთის ლაშქრობა III 111
ქაჯეების დამარცხება 112
თუში ქაჯეთში 112
აბუდელაური. კობალა. იაჯსარი 113
სამძიმარი – ვითომ ხორციელი 115
... იმ სამძიმარს 115
ხეცსურთა რწმენის 116
სამძიმარ-ხელი ყელლილიანი 116
სამძიმარი, როგორც ხორციელი ქა-
ლი 117
სამძიმარ-ხელი ყელლილიანი, რო-
გორც 118
ერთ-ერთი 118
... ქაჯავეთ 118
გახუა ხეთეშაური, დეეები და მარ-
ტია მისურაული 119
ქაჯავეთი 119
ქაჯავეთს გალაშქრება 120
გახუა მეგრელაური 121
გახუას შესახებ 122
სხვადასხვა წარმოდგენები 123
... ამბობენ 124
პირქუში 124
გახუასა და მისი ვაჟის 124
გახუა ხეთეშაური და ხელსამძივარი
125
ქაჯავეთი 125
ქაჯავეთის ლაშქრობა 126
პირქუში 127
... ხახმატის ჯვარში 127
ხატების ლაშქრობა 128
კობალას დატყვევება დეეების მიერ
128
... ყარამანს რო 129
... ლაშქარ მასულ 129
... ხოგაის მინდი არხოტიონი 130
მინდი 130
აფშოელი ბაღლის დაკარგვა 131
ერთ დღეს 132
გახუა მეგრელაური 133
... ქაჯავეთის ციხეს 134
თქმულება ქაჯავეთის 134
ეს ხატებ 136
... გახუა მეგრელაური 136
პირქუში 137
ჩვენ ბერდედა 137
...ერთ ბერდედაი 138
წყემსობისკე 138
... ერთხენ ჩემ ბაბოი 139
ავი დედაბერი 139
... ეშმაკი დევის 140
მეგრელათ გახუა 140
საჩალის წმ. გიორგი 141
... ამირან დარეჯანის ძე 142
...ხეთის კარზე 142
კობალა 142

... ერთ განაძიებელ 143
 წარმოდგენები სულეთზე... 144
 სულეთის წყაროსა და ვეშანყაროს
 შესახებ 144
 სიმურის შესახებ 145
 აქარი 145
 ... აბა, დედას 146
 ეშმაკი 146
 მარლა ცხენი 147
 ჯალაფთ 147
 იეს არის 147
 წყლიდან ბარაქა 148
 ხახანი 149
 ... რო არ მრჩებოდეს 149
 ... ქალა'ს 150
 ეშმაკი 150
 ... ასზე მეტისა 150
 ჯეილაბე 151
 ... ერთ რა'იმ 151
 ... ოჩოანთ ბაკურ 152
 ბითაო არღუნის ჩარღუნ 152
 ... ყირათ ბენინათ 153
 ბეჭზე მკითხაობა 153
 ... თუშებ მოდენილიყვენეს 154
 თუშ მწყემს ნუაებში 154
 დაკოჭიება 155
 დაკოჭვა 155
 მართამ სადამ 155
 ... კისტან კარატულ 156
 ბოროლა 156
 წყლის დედა 157
 წყლის დედა 157
 ... ამლიონთ ქალი ვარ 158
 ეშმათა დანაქადნარები 158
 ... შინ შესვლიყვენეს 159
 ნაძრახი ადგილები 159
 ... ტყრუშულამ გვიამბის 160
 ... ერთხენ კიდენ 160
 ჩემ მამა 160
 ემაგ ჭყრიტიანთ 161
 ... დაქიურთითა 162

... ამოთენებაი 162
 კუდიანთ წუხრა 163
 სულეთი და წერამწერელნი 164
 ეშმაკი. კუდიანთ წუხრა 164
 კუდიანთ წუხრა 164
 საბნელო 165
 კუდიანთ წუხრა I 166
 კუდიანთ წუხრა II 166
 კუდიანთ წუხრა III 167
 ... სმინაობას რო ეძახიან 169
 ... აღდგომის წინა 169
 ... ღებითოსთან 170
 ... აღდგომა რო ას 170
 ... სმინაობ წაის 171
 ... სმინაობის 171
 ... შეთე ყოფილიყვე 171
 ... წისქვილსამ ებედებოდისა 172
 ... შინშის შვილ 172
 ... ყუდია 173
 წარისთავას ძახილი 173
 ზოგს 174
 სმინაობა 174
 სმინაობა ხო 175
 ... ერთხელ 176
 ... დიდმარხვის 176
 ... სმინაობასავ 177
 ... სმინაობა წავლენავ 177
 ... ყუდო იყვის 178
 ... ჩვენ სმინაობის 178
 ... დედამ მითხრის 178
 ... ეშმაკ თუ 179
 ... ჭონთოთას 180
 ... ერთ ბუხურელ 180
 პონილაობა 181
 ... კდინის კვირა 181
 ხახმატის ჯვარი 183
 ბლოელი კაცის სამი შეძახება 183
 სომხოს გიორგი და უშვილო ქისტი 184
 ქისტები ანატორის ჯვარში 185
 თას-განძის გატანა 185
 გადმოცემა კვირას 186

იახსარი ნანადის ტბაში 187
 ახალჯვრის დაარსება 189
 სამას სამოცდასამი წმ. გიორგი 189
 პირქუში და იახსარი 189
 ღმერთი 190
 სამეშვლო 191
 არჭილოს ხატები და მათი ისტორია 192
 გუდანი ჯვარი 192
 ... თუშეთში ქადაგ 192
 დედა მარიამი 193
 ოქროს ხბო 193
 ხოშარაში ვიყავ 193
 ჭაჭმატი 194
 შუაფხოს დღეობები 194
 ... ქაჯთა წყაროს 195
 ჯუთაში 195
 შარვან რო 196
 მოკვეთილა და ჯოჯოხეთი 196
 ერთხელ სანდუა 196
 სოფელ ვესტომთას 197
 ვახშამთ უკან 197
 ნინავ აქ 197
 ... ფასანაურში 198
 შეწყეული ადგილი 198
 დუმაცხოს იყო 199
 ... არიან აქ 199
 დევების პინები 199
 დევების ქეიფი 200
 ხატების კავშირი ერთმანეთთან 200
 ხატებისა და მათ ყმათა ურთიერთობა 200
 ხთიშვილთა შესახებ 201
 ... ერთხანავ 201
 ბალღებ 202
 დიდი ვარ 202
 ლუხუმი 203
 იაჭსარი 203
 დევების ქორწილი 205
 თორღვა 207
 ... დევებთან ბრძოლა 208

ღთიშვილნი 208
 ხატების კავშირი 208
 ნათლობა 209
 ... ერთხან 209
 დედას ენა 209
 ბაძიას ნაუბარ 210
 ... გუდანთას 210
 ერთ თებუორიკა 211
 საყურაანთ 211
 ... ჭონთიოელ სულთანელთ 212
 რავი, რამდენ 212
 ერთ მეცხვარე 213
 ცოლ-ქმარნი 214
 ... მამას ჰყვების 214
 გაბურთ ეშმა 215
 ეშმაქალის ამბავი 215
 თებუორიკა და ხის ბეჭი 216
 ზემწოლელა 217
 რო ვსახლკარობდით 218
 ბადიათ კარში 219
 ეს მურთაზაის 219
 ბოსელაანთ 220
 მესეფი 220
 ჭინკა 220
 ოჩოპინტე 221
 თურმე სანადიროდ 221
 ნადირთ მწყემსი 221
 სინდიურისძე 222
 ოჩოკოჩი 222
 გუროს 223
 ... ალვანელ ქალმ 223
 ხთიშვილნი 223
 მაძახურა 224
 თურმე მაძაჩემი 224
 მაძახურა 224
 ყორანი 224
 ბუკნაჭოტა 225
 ... გავლილს 225
 მყვირალი 225
 დათაშვილები 225
 ერთ დიაცს 226

... ახტანში 226
 ხაბჯუ 227
 ... მჩეგრელი 227
 ... აი, კატუაი 228
 ჩვენ ნასახლარ 229
 ... ოქროს ტაბაკი 229
 ... წამამიყვანა 230
 დადაანთ მოსე 230
 ... ერთ მონადირე 230
 ჩემ დედინათას 230
 ... თავებერთ ესტატე 232
 ლაშქარ-მწევარნი 233
 არაყი 234
 ... ნასვამ ჯუთელ 234
 თუ ეშმათ 234
 ერთხელ ირაკლი 235
 ჯარის ბეჭი 235
 თუ გინდ 236
 პირველა' რო 237
 ასოც წლისა 237
 მიცვალებული 237
 რიგები 238
 თუ ვინმე 239
 მთაში 239
 ჟამნი ხახაბოში 240
 ჟამთნაისრალი ანატორელი 241
 ჟამნი 241
 წითელჩექმებიანი ჟამნი 242
 მგელა და ჟამნი 242
 თეთრწვერიანი მოხუცი 244
 დობილნი 244
 ერთ ზაფხულ 244
 მწევარნი 246
 წერა-მწერელთა და ჟამთა შესახებ 246
 მგელამ თქვაო 247
 ... ჯადუელ კაც 247
 ცოდვა 248
 თვალის შავდება 248
 ქაჯავეთის წელი 248
 ქაჯი 249

ქაჯი 249
 ჭინკა 249
 ... ჩემი სიმუარი 250
 ჭინკები ერთად 250
 ყოფილა ერთი 250
 ჭინკა I 251
 ჭინკა II 251
 ... ჭინკას 252
 ჭინკა ძალიან 252
 დოჭუს ყოფილიყვ 252
 ... თოიანთ ლეომ 253
 ... ერთხელ 253
 სამგზავროზე 254
 შუქიანის დედამთილმ 254
 ... აი, ბებერამ 254
 ... ბაჩაკთ იროდი 255
 ... ერთ კაც 255
 მძახლები იყვნენ 256
 ... ერთ ლამეს 257
 კუდიანი დედაკაცი 257
 ... პაპაჩემი წასულა 258
 გველეშაპი 258
 ქალუნდაური და გველი 259
 გველეშაპი 259
 ... ჯერ ცირმამტი 259
 მონადირის ამბავი 260
 ნადირთ მწყემსი 261
 ნადირთმფარველი და ხეთისო საფა-
 რაშვილი 261
 ... გომენარში 262
 ... ერთხელ რაჩხას 262
 ... ტეხურის ნაპირას 263
 ტყის ქალი 263
 ტყაშმაფა 263
 ... თურმე 264
 ... ერთ დროია და 265
 ... ორ ძმან 265
 ნადირების პატრონები 266
 ... ბიძა მყავდა 266
 დევის სისხლი 267
 კოჭლაურა 267

ძნადნაფიცი დევი 268
 დევები 268
 დევის ქალი 269
 კვირიკა ლიქოკელი და გველი – შუბ-
 ნური 269
 დევი 270
 ... ერთ 270
 ... ქშუტუნებენავ 271
 ხახმატის ჯვარს 271
 ... ყოფილა ერთი 271
 ... მთიბელი მთაში 272
 არხოტში ცხოვრობდა 273
 დევი და გაგაი 274
 მგზავრობიდან 274
 მაშენს ქედილა 274
 ... მოწნავი 275
 ჯიხეების მწყემსი და ხუტა ხუციშვი-
 ლი 275
 ყარამან ყოფილ 276
 დევი ჯვართ ადგილს 277
 დევი დ' ამირან 277
 ქაჯავეთს ყოფილან 278
 ... დევები მართლა 278
 ნათიამ გვიამბის 279
 დევეების განადგურება 279
 ცხრან ძმანი 279
 ... ლეო რო 280
 ... ერთი აქაური 281
 ადრე ცხოვრობდა 281
 ერთი სადღაცა 282
 დევი 282
 დევი მინახავ 282
 ჩემ მტერთაჲ 283
 მერებიანთ ჰყავდათ 285
 სოფელ ჯაჭმატში 286
 ჩოხის წმ. გიორგის დაარსება 287
 მიდენილა გზაზე 288
 ერთხელ გადაცნევიტე 288
 ერთხელ თურმე 289
 ორ პერანგს 289
 თვალთით ნანილიან 290

... კვრიგში 290
 ... თორღვა ყოფილა 290
 ნანილიანს 290
 ნანილ ბეჭზე 291
 ერთ გველეშაპ 291
 ... ძალლიც იყვ 291
 ნანილიან იყვ 292
 ... მას აქათ 292
 თავში 292
 ... ერთ ქმოსტელ 293
 ... გველ კაცზეით 293
 ცხენი გამიგონავ 293
 ბალლი ჰყვანდა 293
 ნანილიან კაცი 294
 კაცო, ნანილიან 294
 ნანილიანის ბეჭზე 295
 ... დავითფერულიო 295
 ნანილ დედის მუცლიდან 295
 მიმავალმა მამულავმა 296
 მიმაგრებულ ვიყავ 296
 ნანილს 296
 გველ ნანილიანს 297
 ნანილი დამლასავით 299
 ... ჯარი და ცხენ 299
 თქვიან ჯარიც 299
 ჩემს ჯსოვნას 299
 ბენიკუა ნანილიანი 300
 ნანილიანი 300
 მამას ჰქონდა 301
 ... ეხლა საიდან 301
 გაგაზე ალბათ 302
 ნანილ ბეჭზე 302
 ხატი იტყვისო 303
 ნანილიანი ხარი 303
 ზურაბ 304
 როშკის ჯორჯში 304
 ჩემ მამა ჯირჩლა 305
 მერცხალას ნათქვამ 305
 ყველა საქონელი 304
 სამი მზე 305
 ი ნანილიანებ 305

ჩემ ქმარ 306
 ნაწილიან ყმაწვილს 307
 ჩემ ძმაზე 307
 მამამთილმ თქვის 309
 ნაწილიანს იმას 310
 ჯარი და 310
 რავი, როგორები 310
 ღულს ყოფილ 311
 კაი კაც 311
 ზოგს აქვს 311
 ნაწილიან იბადება 312
 ნაწილ დედის მუცლით 313
 ერთ კაცის 314
 ... ცხენიც 314
 ხახმატის გიორგი 315
 ეშმათა ტყვე 316
 წმინდა გიორგი და დევი 317
 პირიშხის ხატი 318
 გუდანის ჯვარი, გახუა მეგრელაური
 და აღონათ მინდია 318
 თუ გინდ 319
 ღებელი მონადირე და დევი 319
 დევთან მოჭიდავის ნაამბობი 320
 ჩვენ ბერდება 320
 კაცი და ეშმაკი 320
 თუში მექობაური და ვეშაპი 322
 მგელა სიბერეში 323
 თათართ ჯვარანი 323
 ალი თმას ივარცხნის 324
 ფუძის ანგელოზი 324
 სად არის ქაჯავეთის ქვეყანა 324
 ქაჯავეთური სანყაო 325
 ქაჯები საქმეს უკულმა აკეთებენ 325
 კოპალამ დევი მინის ქვეშ გადაჰკა-
 რგა 326
 დევების გამიწრივლება 326
 ჩირება და დევი 327
 კუდიანი რძალი 328
 დევის პინები 329
 აკლდამა დევის პინებთან 329
 ალი ტყვეობაში 330

მონადირის სიზმარი 330
 ცეცხლის ბურთი 331
 თებერორიკა 331
 სულის ძიება 332
 უჩინ-მაჩინის ჩაჩი 332
 ნაწილიანი ცხენი 333
 სამკალს დარჩენილი 334
 განძის დამცველი გველი 334
 ბუდ ქცეული კაცი 335
 მგლის კერძი 336
 შეთე და ეშმაკი 337
 ეშმაკების ფერხული 337
 თუშები და ვეშაპი 337
 გაბურთ ეშმა 339
 ბათირის ამბავი 341
 ცხრა ძმა და დევი 343
 დევისა და ეშმაკის ამბოვი 344
 დევი 345
 ეშმაკის ისტორიაი 345
 ... ავსული თუ 347
 წეს-ჩვეულებანი 347
 ... თოლსა თოვს 347
 ... ამა მეჯალაფენია 348
 ... ღმერთმა დაგწყევლოს 348
 ქაჯის ქალები I 348
 ქაჯის ქალები II 349
 ღალანგურის დაარსება 350
 კუდიანი დედა-შვილი 350
 კუდიანი დედა და თორმეტი შვილი
 351
 უტეხი კუდიანი 351
 გამოტეხილი კუდიანი 352
 ომა და დევი 352
 ... ერთხან 353
 პირქუში 354
 ცროლის მთის სასწაულები 357
 ეშმაქალა 359
 მინანი 360
 ... წინხადუელი მინანი 360
 ... ქალ დაუქარგავ 361
 ინანე 361

გამომცემლობა ინტელექტი

თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი №5
225-05-22, 291-22-83, 5(99) 55-66-54
Intelekti@caucasus.net Info@intelekti.ge
www.Intelekti.ge

სტამბა დამანი
Print House Damani

თბილისი, პ. ჩანჩიბაძის ქუჩა 6

☎ 214 34 01, 577 33 38 55

stamba.damani@gmail.com

📘 სტამბა დამანი / Print House Damani